

COLEGIO NOTARIAL DE BARCELONA

ESTUDIOS HISTÓRICOS
Y DOCUMENTOS
DE LOS
ARCHIVOS DE PROTOCOLOS

IV

MISCELÁNEA EN HONOR
DE RAIMUNDO NOGUERA DE GUZMÁN

BARCELONA

1974

ESTUDIOS HISTÓRICOS Y DOCUMENTOS
DE LOS
ARCHIVOS DE PROTOCOLOS

IV

COLEGIO NOTARIAL DE BARCELONA

ESTUDIOS HISTÓRICOS
Y DOCUMENTOS
DE LOS
ARCHIVOS DE PROTOCOLOS

IV

MISCELÁNEA EN HONOR
DE RAIMUNDO NOGUERA DE GUZMÁN

DIRECTOR:

ÁNGEL MARTÍNEZ SARRIÓN

SUBDIRECTOR:

JOSÉ MARÍA MADURELL MARIMÓN

REDACTOR - JEFE:

JOSÉ MARÍA SANS TRAVÉ

BARCELONA

1974

De la presente obra se han impreso 700
ejemplares numerados del 1 al 700.

Ejemplar N.º 0446

ISBN 84 - 4000 - 8111 - 1

Depósito legal: B. 411 - 1975

Impreso en España - Printed in Spain

Gráficas Marina, S. A.

Paseo de Carlos I, 149 · Barcelona-13

PRESENTACIÓN
POR
LUIS FIGA FAURA

La presente Colección de Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos ha sido realizada como homenaje a D. Raimundo Noguera de Guzmán, Notario honorario jubilado y actual Director de Investigación y Publicaciones de la Sección Histórica del Archivo de Protocolos de Barcelona. En ella, sus colaboradores han querido asociarse al que le fue tributado a finales del año pasado por el Colegio en agradecimiento de su constante dedicación a lo que constituyen básicos ideales y principios de los Notarios de Cataluña.

No ha sido Raimundo Noguera solamente un Notario ejemplar en el ejercicio de su profesión. Ha sido un verdadero Director y constante inspirador de tareas y afanes; un maestro que ha conseguido despertar vocaciones y entusiasmos y, por encima de todo, un ejemplo de dedicación y desinterés en tareas en que tales cualidades son esenciales e imprescindibles.

Los Colegios Notariales son, por la propia naturaleza de la función que ejercen sus colegiados, depósito de la historia jurídica de las regiones españolas. La vocación a convertirse en verdaderos archiveros de este depósito y en centros y animadores de estudios históricos es perfectamente clara y a ella se ha respondido de muy diverso modo. La respuesta del Colegio de Barcelona, gracias a Raimundo Noguera, ha sido brillante. Un montón de documentos fue convertido en Archivo gracias al tesón y esfuerzo puesto en ello desde que en 1935 tomara posesión de su Notaría de Barcelona. En un principio fue la organización material de los fondos documentales; más tarde su paulatina ordenación y catalogación cuyo resultado fueron los tres volúmenes en que apareció el Índice Cronológico y Alfabético. Más tarde la organización de las labores investigadoras que se materializaron en los tres volúmenes de Estudios y Documentos de los Archivos de Protocolos.

El resultado ha sido el nacimiento y continuación de un organismo vivo en el que investigadores de todas las nacionalidades han encontrado un cálido ambiente de trabajo y toda clase de facilidades a la obtención y manejo de los medios documentales necesarios para la investigación histórica.

A este constante esfuerzo de animación y organización no podía faltar el trabajo personal. Sus originales estudios sobre el «precario» y la enfiteusis y la colaboración prestada en la redacción de los «Privilegios y Ordenanzas de los Notarios de Barcelona», «La Compañía mercantil en Barcelona durante los siglos XV y XVI» y «Las Comandas barcelonesas de la Baja Edad Media» dan fe de ello. Y las recensiones y críticas aparecidas en publicaciones nacionales y extranjeras acreditan la eficacia y brillantez de los resultados obtenidos.

Quienes desde muchos años atrás —o desde hace poco tiempo— han disfrutado de su compañía, de su dirección, de sus siempre discretas indicaciones y orientaciones han querido reunir los presentes trabajos en homenaje a quien se niega a admitir, pero que merece más que nadie, el título de maestro.

LUIS FIGA FAURA

PRINCIPALES ABREVIATURAS USADAS
EN ESTE VOLUMEN

- A.C.A. = Archivo de la Corona de Aragón.
A.H.C.B. = Archivo Histórico de la ciudad de Barcelona.
A.H.P.B. = Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona.
C. = Cancelleria.
ca. = circa.
cf. = confert.
cit. = citado -a.
ed. = edición, editado.
f. = folio.
G. = Generalitat.
Íd. = ídem.
Ibíd. = ibídem.
Man. de Nov. Ardits. = Manual de Novells Ardits. Dietari del
Antich Consell Barceloní.
M.G.H. = Monumenta Germaniae Historica.
n.ºs = número -os.
op. Cit. = opus citatum.
p. = página.
pp. = páginas.
secc. = sección.
r. = recto.
ss. = siguientes, segueix.
v. = verso.
Vol. = volumen.
s.a. = sin año, sense any.

Formulario notarial del siglo XVI

Entre la serie de manuscritos especiales conservados en el Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona, se encuentran tres ejemplares de formularios notariales, el primero correspondiente al siglo XVI, que ahora ocupará nuestra atención, y los dos restantes pertenecientes a la décimooctava centuria.

El formulario del siglo XVI (Varia n.º 31), forma un volumen con cubiertas de pergamino, compuesto de 17 folios de índice y 386 destinados a la transcripción de escrituras, los últimos numerados en cifras arábigas. Mide el manuscrito 210 × 300 mm. aproximadamente y está constituido por hojas de papel de varias clases escritas con distintas caligrafías, prueba evidente de la intervención de varios copistas.

Integran el aludido códice 317 modelos o fórmulas instrumentales, que indudablemente son meras copias de otras escrituras anteriormente redactadas, en las que, en ciertos casos, se dan los nombres y apellidos de los otorgantes y aun las fechas en que aquéllas fueron autorizadas.

Otras veces se omiten los nombres verdaderos de los actores para sustituirlos por la anotación abreviada de T, equivalente a tal, para indicar el nombre y apellido del otorgante.

Constatamos además que tal como en los traslados de tales escrituras claramente se consigna, fueron otorgados entre diferentes notarios, pues expresamente se indica en una de ellas haber sido autorizada por el notario Pere Janer, a quien el *transcriptor* del formulario lo considera su maestro con estas concisas palabras: «*ante Petri Janer, optimi preceptoris mei*» (f. 21).

En unos casos se consigna el nombre y apellido del notario que redactaría la minuta, como muestra la indicación de «*Encontra minutavit*» (f. 47), alusiva al notario barcelonés Jaume de Encontra. Otra referencia aparece expresada «*auctoriatem eiusdem Encontra*» (f. 313vº), a quien asimismo se califica como maestro del copista o autor del formulario, «*eiusdem preceptoris mei Encontra*» (f. 114vº).

La procedencia de nuestro manuscrito puede atribuirse al notario de Moià y de Castellterçol, Andreu Fontcuberta, a deducir de una inscripción poco legible de «*Andreu Fontcuberta*», como señal de propiedad.

La nómina de los notarios cuyas escrituras aparecen transcritas se reduce a la siguiente: Miquel Axada, Miquel Boera, Bartomeu Bofill, Climent i Pau Calopa, Joan Jeroni Canyelles, Pau Castellar, Miquel Cellers (major), Antoni Cortales, Jaume de Encontra, Pere Janer, Pere Mambla, Jaume Massaguer, Nicolau Molner, Joan Monjo, Pau Renard, Jaume Sastre, Llorenç Sotalell, Francesc Sunyer, i Joan Vilana.

El índice cronológico de las pocas escrituras que aparecen calendadas en el susodicho formulario, nos da las fechas extremas de los años 1505 a 1609, tal como puede verse en el cuadro que publicamos en apéndice al final de las presentes notas.

En la transcripción de algunas de las citadas escrituras aparecen los nombres y apellidos de destacadas personalidades de la época, tales como los obispos de Gerona, Vich, Urgel y Elna, Joan de Margarit (f. 45vº), Benet de Tocco (ff. 128vº, 151, 168vº, 235, 315), Pere de Castellet (f. 166) y Fernando de Loazes (f. 171vº); así como de los nobles señores, Guillem Ramon de Carrós, Conde de Quirra (f. 33, 245), Hug de Palou, señor de la Baronía de Aramprunyá (f. 891), Guerau de Cruïlles, señor de la Baronía de Llagostera (f. 224vº), Guillem de Pinós y de Fonollet, vizconde de Illa y de Canet (f. 247), doña Victòria Colonna, esposa de Garcia de Toledo (f. 198vº), y otros varios.

El obispo de Vich, Juan de Tormo, aparece como otorgante de otra escritura (f. 174) y el de Barcelona, Guillem Cassador, firmó

poderes para delegar su representación a las sesiones de la Asamblea provincial eclesiástica tarraconense con ocasión de que se disponía a asistir al Concilio de Trento (f. 139).

Es asimismo notable la transcripción del acta de la consagración del obispo electo de Elna, Fernando de Loazes, ceremonia celebrada en el ámbito de la capilla del palacio real mayor de Barcelona (f. 171v^o).

JOSEP M.ª MADURELL I MARIMON

ÍNDICE CRONOLÓGICO DE FÓRMULAS (1505-1609)

23 julio 1559?	1
9 septiembre 1609	6
5 septiembre 1550	64v°
6 mayo 1563	96
1560	130v°
1555 (Roma)	134
14 octubre 1561	141
23 junio 1563	141
7 noviembre 1556	149
13 febrero 1552	149v°
20 agosto 1569	151
1 mayo 1570	169
24 junio 1542	171v°
15 julio 1558	201
15 julio 1558	209
1556	241
3 septiembre 1562	252v°
15 febrero 1565	258
27 mayo 1505	265
31 diciembre 1567 (1566)	266
30 abril 1567	266
19 enero 1566	267
3 junio 1567	268
4 noviembre 1580	269v°
1 febrero 1528	301
22 mayo 1562	306
11 noviembre 1542	312
8 enero 1598	316v°
28 julio 1567 (Roma)	321
26 marzo 1581	337
20 noviembre 1552	339v°
19 agosto 1559	341
14 noviembre 1542	377
8 octubre 1562	386

ÍNDICE DE FÓRMULAS

A

f. 1

- 1 Actus seu exequcio citacionis decrete per comissarium contra procuratorem fiscalem curie ecclesiastice ad videndum aliquos absolvi est post medium presentis rubrice f. 10 *.
- 2 Approbacio matrimonii facte per fratrem, f. 11.
- 3 Addiccio pacti et reservacio iuris super futura alienacione, f. 16.
- 4 Abrogacio legis in censualis vendicione adiecta, f. eodem.
- 5 Apoca deffinicio et remissio certe partis dotis facta per mulierem eius viro quam partis dotis ipsa mulier propter inopiam et tenues facultates eius viri donat pro collocacione matrimonii cuiusdam filio ipsorum coniugum et de qua parte dotis ipsi coniuges donacionem facere tenentur dicte eorum filie cum capitulis matrimonialibus inter ipsam et eius futurum virum conficiendis, f. 120.
- 6 Agermanamentum et donacio reciproca, f. 39.
- 7 Addiccio precii cuiusdam decimi facta tutoribus et curatoribus cum aliquibus pactis, f. 89.
- 8 Apoca et diffinicio exaccionis decime, f. 119.
- 9 Assignacio curatoris facte in locum absentis pro quantitate in tabula scripta, f. 158.
- 10 Arrendamentum episcopatus in lingua vernacula, f. 172.
- 11 Apoca et diffinicio cum cessione ad tuendum facte per conventum emptori domorum, f. 194.
- 12 Abolicio vinculi alias perdonantem appositi in donacione de domibus facta, f. 196.
- 13 Assecuracio botigerii commande, f. 199.
- 14 Apoca dotis, f. 220.
- 15 Apoca cum cessione fideiussori contra principalem et confideiussores, f. eodem.
- 16 Apoca partis dotis, f. 221.

* En el presente caso, la indicación del número de folio corresponde a la del índice de fórmulas que se transcribe.

- 17 Certificacio morbi alicuius qui fuit citatus ad capitulum generale, f. 8.
- 18 Certificacio cuiusdam auricille morbi gracia amputate, f. eodem.
- 19 Certificacio vite, f. 9.
- 20 Comprobacionis ligni veri crucis instrumentum, f. eodem.
- 21 Certificatoria examinis chyrgici, f. eodem.
22. Concessio carricandi super parietibus, f. 10.
- 23 Concessio construendi unam fenestram in locum alterius, f. eodem.
- 24 Concessio sepeliendi cadavera in altero sepulchro, f. 11.
- 25 Clausula quod non prescribatur censuale, f. 14.
- 26 Clausula ponenda in vendicione facta vigore specialis obligacionis et intrat post ordinariam cessionem, f. eodem.
- 27 Clausula quando dubitatur rem venditam alteri fuisse obligatum, f. 15.
- 28 Clausula salvacionis vinculorum, f. eodem.
- 29 Clausula caucionis dictorum vinculorum f. eodem.
- 30 Clausula quando precium vendicionis in arbitrum confertur, f. eodem.
- 31 Clausula apposita in donacione facta per mulierem cum qua donatrix promittit non facere aliquas obligaciones pro viro sito in preiudicium dicte donacionis quod si fecerit censeantur facte metu mariti ac invalide, f. 39.
- 32 Clausula quod non prescribatur censuale, f. 14 est supra.
- 33 Clausula apposita in donacione facta per mulierem, f. 48.
- 34 Capitula super quadam societate, f. 71.
- 35 Compromissum per viam amicabilem composicionis, f. 77.
- 36 Compromissum per viam iuris in pronunciando et amicabilem composicionis in procedendo, f. 78.
- 37 Compromissum in causa beneficiis, f. eodem.
- 38 Compromissum inter fratres coheredes super divisione hereditatis, f. eodem.
- 39 Compromissum super pace inhienda inter malivolos et securitas inter eos prestita, f. 79.
- 40 Compromissum aliud tam per viam iuris quam amicabilem composicionis et melior forma, f. eodem.
- 41 Compromissum per viam iuris, f. 80.
- 42 Compromissum cum quo confertur precium in arbitrium tercii, f. 81.
- 43 Forma promissionis ex predicto compromisso, f. eodem.
- 44 Clausula quod acta facta coram arbitris valeant in iudicio et ponitur ante bonorum obligacionem, f. eodem.

- 45 Clausula quod arbitri non possint ad pronuntiandum compelli per officiales nec per eos eligi tercius, f. eodem.
- 46 Clausula quod partes non impetrabunt rescripta, f. eodem.
- 47 Clausula quod partes habeant stare arbitris dicentibus de iure pronunciasse et quod non possint contradicere, f. eodem.
- 48 Clausula ponenda in compromisso post dacionem potestatis, videlicet, quod alter possit committere negocium alteri in colligendo tantum, f. eodem.
- 49 Clausula quod in casu discordie arbitri possint haberi consilium a quibuscumque doctoribus, f. 82.
- 50 Clausula cum qua de presenti nominatur tercius qui in casu discordie pronunciet, f. eodem.
- 51 Clausula cum qua partes retinent quod casu discordie ipse partes habeant facultatem eligendi tercius, f. eodem.
- 52 Clausula cum qua partes mittunt arbitros quod casu discordie ipsorum de octo personis per partes eligendis dabunt illum tercius ex dictis personis per ipsos arbitros eligendis, f. eodem.
- 53 Pactum in compromisso ut arbitri iurent quod infra certum tempus declarabunt et acceptacio ipsorum, f. 83.
- 54 Compromissi exordium inter malivolos, f. eodem.
- 55 Compromissi exordium inter coniuges, f. eodem.
- 56 Compromissum per viam iuris in pronunciando et arbitratorem per viam amicabilem compositionis cum facultatem prorogandi, f. eodem.
- 57 Compromissum per viam amicabilem compositionis cum clausula quod acta facta in iudicio valeant et quod remaneant in eodem iure et quod possit prorogare, f. 86.
- 58 Clausula quando prorogatur est apponenda in fine post firmas, f. 88.
- 59 Clausula in compromisso quando arbiter est de regio consilio, f. eodem.
- 60 Consensus cuiusdam consignacionis, f. 119.
- 61 Consignacio cuiusdam quantitatis notata cum promissione assecurandi vitam consignantis cum clausulis censualium obligatione in forma Camere Apostolice, cum eviccione in omni casu et acceptacione per procuratorem, f. 134.
- 62 Convencio per patronos beneficii de modo presentandi ad ipsum beneficium, f. 147.
- 63 Collacio beneficii cum unione alterius propter tenuitatem et dispensacione quod possit obtinere aliud, f. 153.
- 64 Collacio pertice, f. eodem.
- 65 Collacio facta de vicaria perpetua parochialis ecclesie sancti Petri de Terraçia ex causa permutacionis cum beneficio pertice, f. eodem.
- 66 Canonica obediencia prestita de ecclesia parochiali sancte Marie de Episcopali, f. 154.

- 67 Collacio beneficii per obitum vaccanti, f. 155.
- 68 Clausula in collacione quando fit mencio quod in absencia patroni fuit in domibus suis petitus consensus, f. eodem.
- 69 Collacio beneficii per obitum vaccanti ad presentacionem patroni, f. eodem.
- 70 Collacio facta de beneficio ei qui est de genere eo quia collitigantes renunciarunt, f. eodem.
- 71 Collacio quando est lata sententia super beneficio, f. eodem.
- 72 Collacio per renunciacionem et fit mencio quod patronus non consentit, f. eodem.
- 73 Collacio de beneficio vaccanti per obitum et per renunciacionem iuris, f. eodem.
- 74 Clausula in collacione per obitum quod non fiat preiudicium iuribus patronorum, f. eodem.
- 75 Collacio per obitum et vigore sentencie, f. eodem.
- 76 Collacio beneficii super de novo instituti, f. eodem.
- 77 Clausula in collacione quod faciat se promoveri ad sacros ordines, cum mencione iuramento quando permutatur et aliis clausulis, f. 162.

f. 3

- 78 Clausula quando in collacione per resignacionem fit mencio quod non derogetur iuri ex gracia apostolica acquisito, f. 162.
- 79 Collacio per priorem monasterii, f. 164.
- 80 Collacio dome maioris ecclesie vicensis, f. 169.
- 81 Concessio sive provisio facta presbitero per dominum episcopum de Capella de Remedio Vicensis, f. 168.
- 82 Consecracione episcopi, f. 171.
- 83 Compulse apostolice actus, f. 201.
- 84 Alius compulse actus, f. 209.
- 85 Cessio quo ad tuendum, f. 268.
- 86 Capitula matrimonialia diversa, f. 273 et sequentibus.
- 87 Capitula inter domicellam heredem mansi quem constituit in dotem et virum mansum intransantem, f. 298.
- 88 Capitula nupcialia inter viduos, f. 301.
- 89 Capitulum debitorii dotis breve, f. 302.
- 90 Capitulum arrarum breve, f. eodem.
- 91 Capitulum renunciacionis iurium, f. 303.
- 92 Consensus filie in vendicione censualis facta per patrem racione dotis et augmenti et successione ab intestato matris, f. 309.
- 93 Concordia super servitute ecclesie parrochialis, f. 312.
- 94 Collacio capellanie de patronatu laycali, f. 315.

- 95 Cura minoris clerici ad beneficia, f. 317.
- 96 Concordia inter episcopum et Capitulum Vicensis super iure patronatus quarundam ecclesiarum parochialium, f. 335.
- 97 Collacio per archidioconum regentem sede vacante de ecclesia parochiali, f. 336.
- 98 Collacio ecclesie parochialis per episcopum, f. 337.
- 99 Collacio beneficii per priorem, f. 339.
- 100 Collacio parochialis ecclesie per commissarium apostolicum, f. 353.
- 101 Capitulum matrimonialium principium et finis, f. 373.

D

f. 4

- 102 Desculpamentum cuiusdam necis, f. 72.
- 103 Difinico generalis necis, f. eodem.
- 104 Donacio facta per virum uxori de certis iuribus, laudando aliam donationem iam eidem factam, insinuando eas, constituendoque procuratores ad eas insinuandum confessioque dotis et augmenti specialisque obligacio facta per dictum virum uxori pro dote et augmento et aliis, etc., clausula quod fructus non computentur in sortem et donacio eorundem et clausula quod solucione facta uxori homagia et possessio transeat in filias et filios pro dotibus, f. 33.
- 105 Donacio de re data sub certa condicione in capitulis matrimonialibus casu quo condicione erit locus quod potest evenire frequenter, f. 45.
- 106 Disercio tenute et renunciacio eiusdem, f. 47.
- 107 Donacio, absolucio, diffinico et remissio iurium cuiusdam hereditatis super quibus litigatum fuit in Regia Audiencia et lata quedam sententia in favorem diffinientis, f. 67.
- 108 Donacio, absolucio, deffinico tum et renunciacio facta per mulierem de consensu viri de legitimis paternis et maternis dote, augmento et sucesionibus ex testamento vel ab intestato parentum, in quibusdam domibus eruptis per eum cui fit ac renunciacione litium pro certa quantitate pro qua vir eciam se obligat teneri de eviccione usque ad quantitatem solutam, f. 114.
- 109 Divisio facta per virum tanquem heredem uxoris sue, sub pacto institutum quod bona inter filios dividat, f. 120.
- 110 Donacio de particula terre aucupandi et venandi gracia peciam terre sive servituti subiicendo, f. 175.
- 111 Difinico censualis cum cessione directa possidenti aliquas proprietates illius qui vendidit censuale, f. 195.
- 112 Difinico computorum, f. 198.

- 113 Difinició censualis cum salvitare iurium super bonis specialiter et generaliter obligatis, f. 200.
 114 Donacio domorum cum acceptacione tutoris pupilli, f. 219.
 115 Difinició censualis, f. 221.
 116 Alia difinició censualis facta habenti aliquas proprietates in censuali specialiter obligatas cum cessione quo ad tuendum facta per abbatissam administratricem certarum piarum causarum, f. 222.
 117 Debitorium racione mutui cum scriptura tercii notatum, f. 324.
 118 Debitorium simplex, f. 327.
 119 Donacio et assignacio censualis facta per institutorem alicuius personatus dicto personatus post institutionem eiusdem, f. 380.

E

f. 5

- 120 Examen sartoris seu illius acceptacio, f. 9.
 121 Exequecio literarum eugeniarum, f. 178.
 122 Emancipacio, f. 196.
 123 Exemplum constitutionis dotalis, f. 266.
 124 Eleccio capibreviorum iuxta morem Sedis Vicensis, f. 305.
 125 Exequecio literarum exequatorialium, f. 356.
 126 Aliter et breviter, f. 357.

G

f. 6

- 127 Gratificacio in favorem alicuius de beneficio, f. 156

H

f. 6v°

- 128 Hereditamentum et donacio generalis et specialiter de Comitatu, Baroniis et aliis locis factum per patrem filio infanti emancipato, vigori rescripti regii, cum variis pactis, vinculis et retencionibus et acceptacione tutoris et curatoris, f. 42.

I

f. 7

- 129 Iuramentum episcopi, f. 15.
 130 Investitura feudi, f. eodem.

- 131 Instrumentum cum quo mulier iuxta facultatem sibi attributam a testatore restituit hereditatem sub certis tamen retencionibus et donacionibus universa bona cause pie quem eligit bona sua et certa alia in vim testamenti disponit cum insinuacione et acceptacione notarii ac aliis clausulis addendo iuxta voluntatem defuncti, f. 44.
- 132 Instrumentum cum quo non habet aliquis acceptas gracias seu provisiones apostolicas, f. 148.
- 133 Instrumentum super matrimonio contracto per verba de presenti, f. 174.
- 134 Institutio personatus, f. 191.
- 135 Instrumentum fidei sepulture, f. 264.
- 136 Indemnitas super fideiussione, f. 328.
- 137 Institutio personatus, f. 331.
- 138 Institutio personatus per procuratorem, f. 377.
- 139 Instrumentum creacionis notarii apostolici, f. 349.
- 140 Aliud instrumentum creacionis notarii apostolici sub alia forma, f.*

L

f. 9

- 141 Legitimacio spurii, f. 11.
- 142 Laudacionis instrumentum ex eo quia instrumentum antiquum non reperitur, f. 47.
- 143 Laudacio facta per sororem de vendicionibus factis per fratrem racione vinculi et fideicommissi et legitime pro certa quantitate cum eviccione pactata, f. 112.
- 144 Licencia concessa tutoribus per vicarium ad transigendum, f. 131.
- 145 Literas sive privilegium exercendi artem chyrgie, f. 149.
- 146 Aliud exercendi artem apotechari, f. eodem.
- 147 Litere pro ausencia, f. 157.
- 148 Licencia regendi curam animarum, f. eodem.
- 149 Litere dimissorie pro quodam presbytero, f. 158.
- 150 Litere vidimus, f. 159.
- 151 Licencia erigendi altare in ecclesia parrochiali, f. 159.
- 152 Licencia erigendi sive construendi capellam, f. 160.
- 153 Licencia construendi capellam et a suo loco transferendi iam edificatam, f. eodem.
- 154 Licencia celebrandi missas, f. 161.
- 155 Licencia ad predicandum per nuncium apostolicum, f. 165.
- 156 Litere responsive prestacionis iuramenti et eius certificacionis, f. 171.
- 157 Litere firme iuris a iudice apostolico et mandat alteri iudici quod revocet, f. 183.

* En blanco.

- 158 Littere citatorie sive cartellum a iudice apostolico contra heredes litigantis ad continuandum causam, f. 184.
- 159 Licencia concessa per dominum vassallis ad manuevandam ad censuale, f. 222.
- 160 Littere compulsorie directe per arbitros ad recipiendum testes, f. 223.
- 161 Licencia concessa per dominum vassallo ut se possit in militem armari facere, f. eodem.
- 162 Littere testimonialis per vicarium Barchinone super adiudicatione cuiusdam hereditatis, f. 229.
- 163 Littere ad episcopo Vicensis ad convocandum parlamentum pro donativo, f. 258.
- 164 Littere sentencie et exequutoriales a Curia Metropolitana, f. 316.
- 165 Littere exequutoriales commissario apostolico, f. 318.
- 166 Alie littere exequutorie, f. 319.
- 167 Littere apostolice de publicando litteras apostolicas, f. eodem.
- 168 Littere certificatorie de admissione resignacionis beneficii ex causa permutacionis, f. 322.
- 169 Littere decreta per commissarium apostolicum quatenus publicum semel bis et tercio litteras significavit, f. 336.
- 170 Littere compulsorie a iudice seu commissario apostolico ad recipiendum testes, f. 338.
- 171 Littere revocacionis attentatorum per iudicem apostolicum, f. 340.
- 172 Littere super decreto de manuttenendo archidiaconum super regimini episcopatus sede vaccanti, f. 343. Et processo dicto decreto, f. 344.

f. 8v^o

- 173 Littere quibus iudex apostolicus prestita prius caucione seu iuramento de stando iuri committit absolucionem ad cauthelam, f. 347.
- 174 Littere per archidiaconum racione visitacionis, f. 347.
- 175 Littere per dictum archidiaconum vigori dicti indulti apostolici requirundoque procuraciones debitas solvant alias excommunicat et interdicat, f. 348.
- 176 Littere publicacione excommunicacionis et interdicti ecclesie ob non solutionem procuracionis domino archidiacono vicensis habenti facultatem visitandi, f. eodem.
- 177 Littere inhibitorie decreta per commissarium apostolicum quibus mandatur quatenus officialis domini episcopi non si intromitat de quibusdam presbyteris per ipsum captis imo illos liberet, f. 351.
- 178 Littere sequestri apostolici, f. 352.
- 179 Alie littere sequestri super redbus beneficiorum, f. 353.
- 180 Littere absolucionis ad effectum agendi per iudicem apostolicum, f. 357.

- 181 Litere relaxacionis iuramenti, f. 359.
- 182 Litere apostolice relaxacionis iuramenti, f. 360.
- 183 Litere pro bistractis per iudicem apostolicum, f. 360.
- 184 In presentacione literarum exequutorialium, f. 361.
- 185 Litere responsive per vicarium generalem episcopi quibus cercioratur alius vicarius alterius episcopi resignacionem non fuisse admissam, f. 372.
- 186 Laudacio vendicionis per olim tutores et curatores per heredem, f. 382.
- 187 Licencia concessa per vicarium tutoribus pupilli ad vendendum domum causa cognita, f. 383.

M

f. 9v°

- 188 Mandatum per heredem pro certa parte ad concordandum cum coheredibus vendendum et petendum bona dicte hereditatis, f. 146.
- 189 Mandatum ad emendum turrim et pro partim precio solvendo censuale vendendum, cum reservacione domini rei empte, f. 171.
- 190 Mandatum per illum qui se opposuit vaccacioni beneficii ad renunciandum opposicioni dicti beneficii et cuicumque liti et cause, f. 218.
- 191 Mandatum ad interessendum curiis generalibus, f. 230.
- 192 Aliud ad impetrandum minas a rege et promittendum solvere quintum, f. 231.
- 193 Mandatum seu actoria per tutores contu(to)ri ad lites cum decreto, f. eodem.
- 194 Aliud mandatum ad renunciandum officium in curia regia, f. 233.
- 195 Aliud ad vendendum seu manulevandam censualia mortua per coniuges firmatum, f. eodem.
- 196 Ad diffiniendum censuale et esmersiandum et alia, f. 234.
- 197 Aliud ad interessendum eleccioni canonici, f. 235.
- 198 Mandatum per uxorem viro ad vendendum, f. 235.
- 199 Ad interessendum curiis generalibus Cathalonie, f. 236.
- 200 Mandatum cum libera specialiter ad fideiubendum in quibuscumque contractibus firmatum per uxorem viro, f. 237.
- 201 Aliud revocando omnes et quoscumque procuratores et dictam revocationem intimandum, f. 238.
- 202 Aliud per fratrem cum consensu prioris ad lites laudando primitus, f. eodem.
- 203 Aliud per fratrem cum consensu abbatis pro Curia Romana, f. eodem.
- 204 Aliud cum libera et generali administracione et multis aliis potestatibus expressis, f. 239.
- 205 Aliud cum libera per personam ecclesiasticam nomine quorumcumque

- beneficiorum et aliis quibusvis nominibus, specialiter ad acceptandum beneficia, renunciandum, consentiendum regressibus, cassandi pensiones, extinguiendum regressus, capibreviandum dominii ratione firmandum, commissandum, stabiliendum, redimendum, reducciones acceptandum, transigendum, comprommittendum, petendum, levandum, f. 241.
- 206 Aliud ad tradendum possessionem Comitatus in vim donacionis facte infanti emancipato, f. 245.
- 207 Aliud ad apprehendendum possessionem Comitatus factum per tutorem infantis emancipati in vim hereditamenti et donacionis, f. 247.
- 208 Aliud mandatum et substitucio in simul ad presentandum suplicaciones et articulos, f. 248.
- 209 Aliud ad petendum cum brevi litum cursu, f. eodem.
- 210 Aliud ad lites breviter, f. 249.
- 211 Aliud per administratores Hospitalis ad defendendum privilegia et ad lites, f. 250.
- 212 Aliud ad acceptandum quecumque beneficia ecclesiastica resignandum, petendum fructus et arrendandum, f. 254.
- 213 Aliud ad emparandum, f. eodem.

f. 11v^o

- 214 Aliud ad petendum, utendum franquitatibus, vendendum merçes et petendum securitatem iudicii, f. 255.
- 215 Aliud mandatum et substitucio simul optima forma ad vendendum domos et onerandum censualia, f. eodem.
- 216 Mandatum cum libera et specialiter ad luendum censualia et quascumque proprietates, diffiniciones acceptandum manulevandum ad censuale, etc., f. 265.
- 217 Mandatum ad presentandum requisiciones, f. 267.
- 218 Aliud mandatum cum libera, f. eodem.
- 219 Aliud ad lites, f. 308.

O

f. 12v^c

- 220 Ordo iudiciarius civilis in curia vicarii Barcinone, f. 93.
- 221 Opposicio facta cuidam beneficio, f. 155.
- 222 Ordo seu modus tradendi possessionis castlanie in vim specialis obligationis, f. 260.

P

f. 13

- 223 Precarium post vendicionem firmatum, f. 7.
- 224 Patrimonii seu tituli sacerdotalis instrumentum, f. 10.

- 225 Perdonamentum factum per patrem de morte filii, f. 11.
226 Precarium firmatum homini proprio, f. 31.
227 Precarium post factas vendiciones laudando eas, f. 32.
228 Pactum in emphyteosi quod dominus directus, possit commissare rem si emphyteota cessaverit per triennium, f. eodem.
229 Procuracio per militem ad interessendum curiis generalibus, f. 142.
230 Processus fulminatus super adipiscendo possessione beneficii in vim gracie apostolice sive bullarum apostolicarum, f. 150.
231 Presentacio beneficii per patronum, f. 154.
232 Presentacio et mandatum ad presentandum per patronum ad obtinendum beneficium, f. 166.
233 Processus surrogacionis Pie cause, f. 170.
234 Processus dispensacionis matrimonii inter consanguineos in quarto gradu auctoritate apostolice factus, f. 174.
235 Promocio ad sacrum presbyteratus ordinem auctoritate apostolica facte per commissarium, f. 176.
236 Processus licencie testandi cuiusdam monialis, f. 179.
237 Processus significavit, f. 180.
238 Processus milicie actitatus in curia in vicarii Barchinone, f. 224.
239 Provisio per dominum cancellarium Cathalonie cum liquidacione super solucione laudemii cuiusdam stabilimenti, f. 259.
240 Processus fulminatus in Romana Curia super pensione reservata cum potestate transferendi, f. 311.
241 Perdonamentum necis per tutores, f. 323.
242 Processus fulminatus in Curia Romana super literis significavit, f. 341.
243 Processus nomine Camere Apostolice, f. 345.
244 Processus apostasie cum fulminacione censurarum, f. 355.
245 Processus fulminatus in Romana Curia super tradicionem possessionis canonicatus et prebende, f. 366.
246 Processus fulminatus super collacione beneficiorum per commissarium apostolicum, f. 370.

Q

f. 13v°

- 247 Questus sive impetra pro Monasterio Montisserati, f. 161.
248 Questus pro Hospitali, f. 163.
249 Questus Capelle in qua est Confratria, f. eodem.

R

f. 14

- 250 Revocacio stabilimenti, f. 7.
251 Remissio criminis facta per dominum loci, f. 12.

- 252 Redhibicio servi morbosi, f. 13.
 253 Revendicio vigore gracie instrumenti, f. 13.
 254 Reduccio serviorum ad census denariorum, f. 23.
 255 Retrocessio cuiusdam cessionis alias facte pro solvendis cambiis et fit per diversos creditores olim debitori eorum cum eviccione pro contractibus propriis, f. 25.
 256 Remissio vinculi quod ad certa bona, f. 46.
 257 Restitutio hereditatis facte in vim regie sentencie et specialiter quorundam censualium et bonorum mobilium eiusdem, f. 114.
 258 Resignacio ex causa permutacionis, f. 153.
 259 Renunciatio iuris in manibus ordinarii collatoris, f. 156.
 260 Renunciatio per eum qui fuit provisus de beneficio et non habebat tonsuram, f. 157.
 261 Remissio generalis et specialis quorumcumque criminum facte per vicarium generalem cuidam clerico, f. 175.
 262 Remissio facta per abbatem de nece fratris, f. 176.

S

f. 15

- 263 Stabilimentum cum facultate redimendi partem census et quod possit alteri stabilire, f. 7.
 264 Stabilimentum factum per Monasterium cum auctoritate et decreto Sedis Apostolice obtinendis, f. 21.
 265 Stabilimentum per heredes pro certis partibus dividendo census inter eos, sub pacto quod non possit emphiteota stabilire neque dominationem mediam alicui constituere et est firmatum per duos principales et unum procuratorem unus ex heredibus, et clausula quod non fiat prejudicium vinculis in testamento apposis, f. 26.
 266 Stabilimentum cum facultate quitandi census cum laudimio et scriptura tercii, f. 28.
 267 Stabilimentum factum de novo vigore cuiusdam sentencie regie annullando aliud primo factum et per quendam notarium notatum contra pacta contrahencium, f. 29.
 268 Sentencie arbitralis, f. 86.
 269 Syndicatus Capituli Sedis Barchinone ad interessendum Concilio Provinciali Terracone, f. 139.
 270 Syndicatus per Universitatem ad manulevandam ad censuale, f. 140.
 271 Syndicatus seu procuracio per Episcopum Barchinone ad interessendum Concilio Provinciali Tarraconensi, f. 141.
 272 Surrogacio curatoris de persona alicuius alicui beneficio vaccanti per obitum revocato alio alias in curatorem assignato, f. 157.

- 273 Surrogacio manumissoris Pie cause, f. 165.
- 274 Alia surrogacio, f. 166.
- 275 Submissio facta per presbyterum iudici apostolico, f. 176.
- 276 Sentencia seu adiudicacio, f. 226.
- 277 Substitutio cum insercione mandati more romano, f. 234.
- 278 Sentencia arbitralis, f. 257.
- 279 Subdelegacio, f. 346.

T

f. 16

- 280 Transaccio super quadam hereditate facta per aliquos litigantes dimissis aliis collitigantibus, f. 1.
- 281 Terminorum affixio et designacio, f. 13.
- 282 Transaccio et concordia inter patrem ut legitimum administratorem filie, ex una, et monialem cuiusdam monasterii, ex parte altera, super solucione pensionum censualium ad quas solvendas dictus pater nomine administratorio predicto condemnatus fuit in Regia Audiencia pro quibus solvendis dictus pater cum auctoritate et decreto vicarii Barchinone insolutumdat dicte moniali quoddam censuale mortuum, f. 68.
- 283 Transaccio et concordia super solucione cuiusdam legati certe pecunie annuatim solvende, f. 72.
- 284 Alia transaccio super iuribus cuiusdam hereditatis, f. 73, cum quodam apoca in calce.
- 285 Alia transaccio, f. 122.
- 286 Alia transaccio, f. 124.
- 287 Alia transaccio latino sermone ordinata, f. 125.
- 288 Alia transaccio super remunciacione canonicatus et parrochialis ecclesie, f. 130.
- 289 Alia transaccio super quodam beneficio, f. 131.
- 290 Alia transaccio super remunciacione parrochialis ecclesie et beneficii, f. eodem.
- 291 Transaccionis et concordie instrumentum notatum, f. 133.
- 292 Alia transaccio, f. 306.
- 293 Transumptum literarum apostolicarum more romano, f. 321.
- 294 Transaccio super certis iuribus, f. 361.
- 295 Alia transaccio, f. 363.

V

f. 17

- 296 Vendicio vigore arbitralis sentencie, f. 13.
- 297 Vendicio cum pacto adieccionis in diem, f.º 14.

- 298 Vendicio et absolucio facta per dominum utilem domino medio de domibus iure fathice sibi retentis, f. eodem.
- 299 Vendicio facta per dominum alodialem domino medio de morabatinis, f. eodem.
- 300 Vendicio rei ex cuius precio oneratur censuale reservatis dominio et possessione venditore, f. 18.
- 301 Vendicio censualis pro solvendo precio rei empte, f. 19.
- 302 Vendicio morabatinorum in nuda percepcione, f. eodem.
- 303 Vendicio et oneracio censualis cum fideiussore specialique obligatione terrarum, f. 49.
- 304 Vendicio censualis facta per syndicos universitatis pro reintegrando dictam universitatem regie corone, cum clausula quod non possit prescribi clausula hostaticorum speciali obligatione, impositionum herbagiorum et iurium eiusdem universitatis et aliis clausulis, f. 53.
- 305 Vendicio pecie terre specialiter obligate in quodam censuali facta eidem creditori pro luendo partim dicto censuale et partim pro subveniendo aliquibus necessitatibus sine dissolutione censualis, f. 110.
- 306 Vendicio iuris et facultatis luendi eiusdem pecie terre alias instrumento graciae vendite facta eidem emptori, f. 111.
- 307 Vendicio, absolucio, diffinicio et remissio facte per dominum medium domino utili de censu et dominacione media cum eviccione stabilimenti, f. 115.
- 308 Vendicio, absolucio, etc. tocius iuris, etc., super quodam pecia ex causa transaccionis facte per quendam nomine proprio et procuratorio cum eviccione pactata, f. 116.
- 309 Vendicio quarundam terçonarum decimi cum clausula ceterum pro legitima, etc., necnon clausula succedendi in locum priorum creditorum, ac clausula iuramenti quia erat miles et era maior .XX. annis, f. 117.
- 310 Unio ecclesie parrochialis cum altera parrochiali, f. 151.
- 311 Variacio et nova presentacio sine preiudicio alterius facte de beneficio, f. 155.
- 312 Vicariatus episcopi, f. 166.
- 313 Vicariatus factus per priorem quibusdam ut assisterent defensionem cuiusdam fratris ad suum ordinem auctoritate apostolica translata, f. 177.
- 314 Vendicio censualis facta per procuratorem tenutarie et tutricis et curatricis pro solvendo debito sine preiudicio iurium etc., quo ad tuendum ac cum decreto et speciali obligatione decime, f. 185.
- 315 Vendicio facta per mulierem pro solvendo sibi in dote et eligit proprietatem venditam et accipit precium insolutum dotis et obligat residuum dotis pro eviccione, f. 197.

- 316 Vendicio pecie terre in vim exequcionis Regie Audiencia, f. 269.
317 Vendicio facta per tutores et curatores causa cognita absque subhastacione et ultra precium emptor suscipit ad onus suum censuale, f. 384.

ÍNDICE GENERAL

Las cifras arábicas corresponden a las del número de orden del índice de fórmulas.

Barcelona: Obispo, 271; Seo: Cabildo, 269; Veguer, 162, 282: Curia, 220, 238.

Cámara Apostólica, 61, 243.

Cataluña: Canciller, 239; Cortes Generales, 199. Real Audiencia, 107, 282, 316.

Curia Metropolitana, 164.

Curia Romana, 203, 240, 242, 245.

La Bisbal: Iglesia parroquial de Santa Maria (*Sancta Maria de Episcopali*), 66.

Montserrat: Monasterio, 247.

Sant Pere de Terassa (*Sancti Petri de Terraçia*): Iglesia parroquial: Vicario perpetuo, 65.

Sede Apostólica, 264.

Tarragona: Concilio Provincial, 269, 271.

Vic. Capilla del Remedio, 81; Doma mayor, 80; Obispo, 96, 163; Seo, 124; Arcediano, 176; Cabildo, 96.

La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes

En un article sobre orientacions per a la utilització de les seccions històriques dels Arxius de districtes notariales, el Sr. J. M. Pons Guri deia que cal que els arxivers, o els investigadors dels arxius notariales, exposin les conclusions que l'observació de la documentació conservada els permeti de fer sobre el funcionament de les oficines notariales catalanes antigues, a fi no solament de poder ordenar millor els nostres arxius sinó també de valorar millor cada un dels documents conservats.¹

El present treball és la nostra contribució a aquesta tasca. Hi recollim les observacions que hem fet durant alguns anys de treball a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona i hi presentem una col·lecció de documents que ens sembla força il·lustrativa.

No pretenem estudiar la redacció del document notarial des del punt de vista del contingut: disposició de les clàusules, ús del formulari, etc. Altres autors se n'han ocupat ja millor de com ho podríem fer nosaltres.² El nostre treball va dirigit únicament a estudiar la mecànica de la redacció des del punt de vista extern. El nostre

1. J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones para la utilización de los fondos de secciones históricas en los distritos notariales*, «Archivo Histórico y Museo Fidel Fita. Circular n.º 5», Arenys de Mar, juny de 1960.

2. Cf. per ex. R. NÚÑEZ LAGOS, *Hechos y derechos en el documento público*, Madrid, 1950, i *El documento medieval y Rolandino (Notas de Historia)*, Madrid, 1951 (tirada a part del pròleg de la traducció de *Aurora* de Rolandino PASSAGERO per V. VICENTE i R. NÚÑEZ LAGOS, Madrid, 1950).

títol, que potser induiria algú a esperar un contingut diferent, segueix la tradició de títols semblants per a aquesta mena d'estudis.³

A fi d'aconseguir una exposició una mica ordenada i sistemàtica, seguirem el document notarial en les seves diverses fases d'atorgament, tal com, més o menys, les estableix el Sr. Pons Guri en el seu article citat:

- a) *rogatio* o encàrrec dels atorgants o interessats al notari.
- b) redacció per part d'aquest de l'esborrany o *scaeda* (cèdula).
- c) lectura d'aquest esborrany als interessats i ferma o prestació de conformitat per part d'aquests en presència de testimonis.
- d) inserció de la *nota* del contracte o de l'acta, en el registre o registres notariais o en els plec que els havien de formar.
- e) extensió, comprovació i clausura en forma pública de la *carta* o *instrumentum*.
- f) lliurament de l'exemplar o exemplars de la carta als atorgants o interessats.⁴

A la fi, en els apartats *g* i *h*, ens referirem també a la cancel·lació dels instruments i al lliurament de trasllats i còpies autèntiques.

a) *La rogatio*

La *rogatio*, és a dir, l'encàrrec dels atorgants al notari, si bé normalment es feia de paraula, podia ésser feta o completada per escrit. Entre els fulls dels manuals trobem a vegades bitllets que els clients enviaven al notari per encarregar algun contracte o també per precisar aspectes dels que ja li havien encarregat, com veurem més endavant.

Oferim a l'Apèndix algunes mostres d'aquests bitllets trobats

3. Cf. per ex. A. GAUDENZI, *Sulla duplice redazione del documento italiano nel Medioevo*, «Archivio Storico Italiano», ser. V, XLI (1908), pp. 257-364; B. PAGNIN, *Per uno studio sulla redazione del documento veneziano*, «Bollettino dell'Archivio Paleografico Italiano», n. s., número especial en honor de F. Bartoloni (1956-1957), pp. 215-222; G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione dell'«instrumentum» genovese, con Appendice di documenti*, col·lecció «Notai Liguri dei secoli XII e XIII», Gènova, 1961.

4. J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, p. 2.

en els manuals i llibres de Francesc de Ladernosa, acompanyats, sempre que ha estat possible de retrobar-la, de l'escriptura que en fou conseqüència.

Hom pot veure-hi, per exemple, una carta de Jaume March, senyor d'Eramprunyà, al notari barceloní Francesc de Ladernosa, comunicant-li que ha aconseguit fer avenir un tal Mercadell amb un tal Saborit sobre la qüestió d'uns deutes pendents, que han compost en 60 sous, i demanant-li que recuperi els tres deutoris, faci cancel·lar les escriptures de terç corresponents i faci la quitança final o «carta de fi».⁵

En el manual i en el capbreu o llibre de notes hem trobat efectivament l'escriptura demanada.⁶ El 28 de febrer de 1359, Issac Astruc Mercadell, jueu de Barcelona i hereu d'Issac Mercadell, que era oncle seu, reconeix que Bernat Saborit, de Sant Climent de Llobregat, li ha pagat com a curador dels béns de Pere Castelló, fill de Bernat Castelló, tots dos difunts, 60 sous en què han estat compostats els deutes que aquests tenien envers Issac Mercadell i el seu nebot, gràcies a la intervenció del senyor de Sant Climent, el ja citat Jaume March. Issac Astruc Mercadell accepta la dita composició, dóna per liquidats els deutes i restitueix efectivament els deutoris, tot declarant anul·lades les escriptures de terç fetes en la cort del batlle de Barcelona, tal com havia estat demanat a la carta de Jaume March.⁷

Igualment hi hem inclòs un bitllet sense data del mercader Pere Sa-Font, en el qual encarrega al mateix notari Francesc de Ladernosa que faci un contracte de treball, on consti que pren com a factor per dos anys amb un sou de 40 lliures i el manteniment a Bartomeu d'Olivella, que és el portador del bitllet, del qual serà fiador el seu germà

5. Apèndix, doc. 1.

6. Sobre la distinció entre manual i capbreu o llibre, cf. més endavant, pàgines 60 i ss.

7. Apèndix, 2-A i B. A fi que els deutes impagats passessin a execució immediatament, eren registrats en un llibre especial de la cort del veguer, o de la cort del batlle, dit llibre del terç perquè, si s'executava el deute, la cort del veguer a la del batlle, n'exigia una tercera part de més. El llibre d'escriptures de terç recollia les escriptures notariales que eren presentades a la cort del veguer amb una lleugera modificació; cf. J. LALINDE ABADIA, *La jurisdicción real inferior en Cataluña («corts, veguers, batlles»)*, Barcelona, 1966, pp. 275-277, que en publica una.

Guillemó d'Olivella. Avisa que al vespre del mateix dia o l'endemà al matí passaran tots dos per l'escrivania; ell per *fermar* la carta i Bartomeu per donar la seguretat acostumada, i demana a més al notari que faci la fermança del dit Guillemó a profit del mateix Pere Sa-Font tant com pugui.

Tots els punts assenyalats a la *rogatio*⁸ escrita són recollits per l'escriptura, redactada el 8 de desembre de 1367. Bartomeu d'Olivella es posa al servei de Pere Sa-Font com a factor per dos anys i, com s'acostuma en aquesta mena de contractes, promet, prestant homenatge de boca i mans, servir-lo bé i diligentment a tot arreu on l'enviï, no deixar la feina, retre comptes sempre que l'amo li ho demani i no fer negocis pel seu compte, reconeixent per endavant que totes les mercaderies i diners que figurin al seu nom són en realitat del dit Pere Sa-Font. El seu germà Guillem d'Olivella respon, en efecte, de tot i per tot d'ell. Per la seva banda, el patró es compromet a mantenir-lo i a pagar-li un salari de 40 lliures.⁹

Bé que no es tracta ja de la *rogatio* pròpiament, crec que és interessant dedicar un breu comentari aquí a altres documents que hi estan relacionats, puix que els aportaren els atorgants en el moment de la *rogatio* i de fet provocaren el contracte en un dels casos que direm, mentre que en l'altre feren legalment possible l'acte del qual dóna fe el notari.

El primer és una notificació adreçada pels banquers Eimeric Dusay i Jaume de Gualbes a Jaume Desfar,¹⁰ en la qual li comunicaven que Dalmau Salandí, un membre de la tresoreria reial, havia fet una dita en llur banca a favor seu de 200 lliures, en pagament del salari que li era degut pel treball de revisar uns comptes de Pere Desvalls, també membre de la tresoreria reial, i li advertien que en podria disposar quan el notari Francesc de Ladernosa els ho indiqués, en senyal que ja estava firmat el rebut.¹¹

8. Cal advertir que els notaris medievals feren ús de la paraula *rogatio*, per extensió, per designar la nota escrita per ells, on quedaven expressats els termes del contracte demanat pel client, com veurem més endavant a l'apartat d.

9. Apèndix, docs. 3, 4-A i B.

10. Era un jurista destacat de les corts del rei Pere i del seu fill l'infant Joan, de qui fou vicecanceller. Sobre Jaume Desfar, cf. la biografia que hem fet d'ell a la *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. VI.

11. Apèndix, doc. 7. Sobre el contracte de dita cf. A. PAYSON USHER, *The early*

La notificació dels banquers fou escrita el 20 de febrer de 1372 i l'endemà, dia 21, Jaume Desfar acudia ja davant el notari indicat per ells per fer el rebut d'aquesta quantitat.

Segons el rebut, Jaume Desfar, cavaller i conseller del rei, havia estat comissari per revisar els comptes del subsidi fet pels barons i cavallers de Catalunya a les Corts de 1358 per a la guerra de Castella, subsidi que havia estat administrat per Pere Desvalls fins que aquest havia passat a regir la tresoreria reial; Dalmau Salandí l'havia substituït en l'administració del dit subsidi i per aquest motiu s'havia encarregat de lliurar a Jaume Desfar, per mitjà d'una dita a la taula dels banquers Eimeric Dusay i Jaume de Gualbes, les 200 lliures del salari que Berenguer de Relat li havia assignat, per delegació del rei, l'1 de juny de 1359, per recompensar els seus treballs en examinar els dits comptes.

Davant el notari, Jaume Desfar reconegué que Dalmau Salandí li havia lliurat aquella quantitat i tornà a aquest, present a l'acte, una carta reial del 24 de novembre de 1358, adreçada a Berenguer de Relat i a Pere de Màrgens, en la qual el rei els manava que assignessin un salari a Jaume Desfar pel seu treball i, a més, la carta ja citada de Berenguer de Relat assignat el dit salari, documents que, juntament amb el rebut, havien de passar com a comprovants a la tresoreria reial.¹²

Formalitzat el rebut, el notari Ladernosa, acumulant la funció de gestor a la seva funció notarial pròpia, degué notificar als banquers Dusay i Gualbes, tal com aquests ho havien indicat, que el rebut ja havia estat *fermat* i que, per tant, l'ingrés fet a favor de Jaume Desfar podia ésser desbloquejat. El testimoni notarial podia substituir en aquests casos el document en forma pública per no provocar dilacions molestes, tenint en compte que aquests tardaven sovint mesos en ésser lliurats.

history of deposit banking in Mediterranean Europe, I. *The structure and functions of the early credit system. Banking in Catalonia, 1240-1723*, Cambridge (Mass.), 1943, pp. 554-556; A. GARCÍA SANZ, *El contrato de dita y la letra de cambio*, «Ausa» (Vic), V (1964), pp. 81-87; F. MELIS, *Documenti per la Storia Economica dei secoli XIII-XVI*, Florència, 1972, pp. 102-103.

12. Apèndix, doc. 8-A i B.

La carta dels banquers Dusay-Gualbes és potser encara més interessant per a la història de la banca que no pas per a la mateixa història del notariat, ja que ens mostra un aspecte del funcionament dels comptes corrents que potser se'ns escaparia si només poguéssim manejar els llibres d'una banca.

Un altre cas d'una carta privada relacionada directament amb una escriptura, ara amb una acta notarial, és l'autorització autògrafa del noble Berenguer d'Abella, datable vers maig de 1359, adreçada a Berenguer Des-Cortey, que tenia les claus d'uns cofres on es guardaven coses del difunt Pere Terré, perquè els obrís i misser Jaume de Vallseca pogués veure si unes cortines que hi havia podien servir per a Joan Terré o no i, en cas afirmatiu, es fes el que jutge aconsellés.¹³ L'autorització, que trobem en un bitllet solt dins un manual del mateix notari Ladernosa, permeté que davant el mateix notari, que en féu acta, Berenguer Des-Cortey obrís els cofres vermells del difunt Pere Terré, decorats amb els escuts dels Palau i dels Santeliment i segellats en la tanca amb el segell de Bernat de Puigginestós, fos examinat llur contingut i, retornat tot al seu lloc, fossin closos i segellats ara amb el segell de Berenguer Des-Cortey. La minuta de l'acta està anotada darrera mateix de l'autorització de Berenguer d'Abella. Hem trobat registrada en el manual, en una brevíssima nota, la confecció d'aquesta acta, però no hem pogut tenir la *nota* extensa perquè falta el llibre de protestos i actes d'aquests anys.¹⁴

b) *La cèdula*

El segon pas del procés de formació de l'instrument notarial era la redacció de la cèdula, notícia breu del contracte que s'havia de realitzar i que venia a substituir les antigues notícies dorsals en els pergamins.¹⁵

No sabem si la cèdula fou sempre un pas obligatori o bé si hom en prescindí en algun cas anotant directament en el manual o en el

13. Apèndix, doc. 5.

14. Apèndix, doc. 6.

15. Sobre les notícies dorsals cf. A. DE BOÛARD, *Manuel de diplomatie française et pontificale*, I. *Diplomatique Générale*, París, 1929, pp. 83-86. Cf. també J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, p. 3.

capbreu. Les nombroses esmenes que hom troba sovint en les anotacions dels manuals i en les d'alguns capbreus són un argument en favor d'una redacció directa de la minuta en aquests registres, però cal fer constar que a vegades aquestes correccions poden ésser degudes a precisions o canvis demanats pels atorgants en el moment de la ferma o abans, o bé al perfeccionament de la redacció i de les clàusules d'estil en estendre el document definitiu: a aquesta darrera causa, per exemple, es deuen les correccions de les minutes del manual que figuren en els documents 2 i 10, on, perquè es vegi millor el primer text de la minuta i les rectificacions i ampliacions fetes posteriorment en redactar la nota, hem conservat en el text que publiquem les paraules ratllades, indicant en nota que ho són, i hem posat entre parèntesi i en cursiva les paraules interlineades, afegides quan hom redactà la nota; la segona redacció de la minuta coincideix amb la nota. En tot cas sempre serà difícil provar tant l'una com l'altra d'aquelles tesis, ja que segurament només ens han pervingut les cèdules que, per oblit o bé perquè eren molt completes i servien per a conservar memòria del contracte, no foren destruïdes després d'ésser traspassades al manual o esteses en el capbreu.

La cèdula era un paper solt, que tant podia ésser un petit retall com un full en foli de la mateixa mida que els protocols, i podia contenir una o més minutes. A vegades es produïa el fenomen contrari, és a dir, que una minuta ocupava més d'un full; això era especialment freqüent en els contractes de societat, de nòlit, en els capítols matrimonials, en les sentències arbitrals, etc.

Trobem les cèdules dins els llibres i manuals notarials bé col·locades simplement entre els fulls dels llibres, bé plegades i passades de través entre els quaderns que el formen, bé a les *bursae*, anterior o posterior, de les cobertes si aquestes s'han conservat. Si no s'han conservat les trobem en els lligalls d'escriptures soltes.

Solien ésser redactades en llatí, com les minutes dels manuals, tret d'aquella part —capitulacions, sentències, respostes dels interessats en els protestos, etc.— que és també en català en el manual o en el llibre. Molt rarament en trobem alguna redactada tota en

català, bé que, almenys en els dos casos que presentem, es redueix llavors només a unes breus notes amb totes o part de les dades dels atorçants i l'objecte del contracte.¹⁶ Cal reconèixer que una concisió semblant la trobem a vegades també en cèdules en llatí,¹⁷ però allò que és normal és que la cèdula en llatí adopti ja la forma del contracte i insinuï fins i tot les clàusules d'estil, incloent el començament o la paraula més característica de cadascuna.¹⁸ Generalment, aquestes cèdules solen incloure els noms dels testimonis, els quals hi devien ésser afegits en el moment de la *ferma*, si aquesta formalitat era posterior a la *rogatio*.

A vegades les cèdules són molt més completes que l'anotació feta en el manual, que podia ésser brevíssima en els manuals de mitjan segle XIV; d'altra banda, en molts casos, que són freqüents des de finals de segle, la minuta del manual podia romandre incompleta i remetre a la cèdula amb l'avís «est in cedula». Això passa sovint en els contractes de constitució de societat, en els nòlits, capítols matrimonials, sentències arbitrals, etc., que per llur caràcter únic, o almenys no tan uniforme com d'altres tipus de contractes, havien d'ésser anotats gairebé íntegrament en presència de les parts interessades. Per la perfecció mateixa de llur redacció, que calia completar només amb una introducció i unes clàusules obligatòries al final, i també perquè solien ésser llargues, no eren copiades més que rarament en els manuals i llibres, raó per la qual llur pèrdua o almenys llur dispersió freqüents són més de doldre.

Les referències a les cèdules són molt nombroses, especialment en els manuals; l'avís «est in cedula» que acabem de comentar és més reiterat del que qualsevol investigador està resignat a admetre com a dosi previsible de mala sort, atesa la dificultat de retrobar ara aquests cèdules; a vegades hom precisa en aquests avisos la situació, llavors, de la cèdula, que és a les cobertes del llibre: «est in cedula in coopertis», o bé en un cas curiós que és al calaix del mig d'alguna taula o calaixera no mencionada: «iam est recepta

16. Apèndix, docs. 10 i 12.

17. Apèndix, doc. 13.

18. Apèndix, doc. 9.

in quadam cedula papirei de [Matheu?], que est in calag de mitg». ¹⁹
Encara en els inicis del segle XVI trobem notes semblants i cèdules, però no podem precisar fins a quan hom continuà fent-ne ús, perquè la nostra recerca s'ha aturat en aquests anys. ²⁰

Com ja hem dit, quan la cèdula era molt completa hom s'es-talviava sovint de copiar-la en el manual o d'estendre-la en el llibre; per això moltes de les cèdules que ens han arribat podien donar fe dels contractes en mesura semblant a com podien fer-ho les minutes dels manuals, raó per la qual les trobem sovint dotades de les notes i barrats indicatius de cancel·lació, lliurament en forma pública, etc. Les cèdules, com els manuals i els llibres, formaven part del patrimoni documental de cada notari, patrimoni que, a la seva mort, havia d'ésser transmès al seu successor. Les llicències reials de successió d'un notari atorgades a un altre notari mencionen sempre les cèdules, al costat dels protocols o manuals i dels capbreus de notes, entre les coses de les quals el notari successor s'havia de fer càrrec. ²¹

Desgraciadament, a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona l'ordenació antiga pròpia de cada notari fou desfeta en algun moment de l'accidentada història dels seus fons documentals, cosa que ha repercutit en la conservació de les cèdules; molts volums perderen les cobertes o llur plec intern, que formava la bossa, i en conseqüència les cèdules i altres papers guardats a la dita bossa, que completaven els contractes continguts en els llibres, es perderen en molts casos o almenys es desordenaren. Actualment, algunes bosses conserven encara llur unitat bé en volums a part, relligades les cèdules en forma de llibre pel notari que les redactà o

19. AHPB, Pere Martí, capbreu de 7 set. 1374-1 gen. 1375, f. 61 r.

20. Cf. per ex. AHPB, Antoni Anglès, manual en octau de 14 jul. 1517-19 jul. 1518, f. 4 r. i cèdula.

21. Cf. en aquest mateix volum M. T. FERRER-J. RIERA, *La successió notarial i el traspàs de protocols a terres catalanes a la Baixa Edat Mitjana*. Cf. també J. M. PONS I GURI, *Característiques paleogràfiques dels llibres notariais catalans fins al 1351*, VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó, III. Comunicacions, Barcelona, 1962, p. 280, n. 13, que diu que encara en els segles XVI i XVII hi havia notaris que aprofitaven les cèdules, les relligaven com si fossin llibres de notes i les habilitaven posant-hi notes marginals com *fides o pro notula habeatur*.

per algun dels seus successors,²² bé en camises separades del volum d'on provenen però que porten el mateix títol d'aquest; altres vegades han passat a formar part dels lligalls d'escriptures soltes del mateix notari, o bé del fons de Miscel·lània o Vària del mateix Arxiu, si hom no sabia ja a quin notari pertanyien, o bé, de manera anònima també, integren el fons de Notarials de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, on passaren gran nombre de papers solts després d'un expurgament fet a l'Arxiu Històric de Protocols en moments difícils. Per això trobar a una cèdula anònima el seu lloc dins el protocol d'un determinat notari és una grata satisfacció que només vol, si la cèdula és datada, una mica de paciència i sort. Nosaltres en mostrarem algun exemple. La recerca contrària de trobar la seva cèdula a una minuta truncada amb l'avís descoratjador «est in cedula» és per ara una tasca impossible.

Hem recollit a l'Apèndix algunes cèdules escollides entre aquelles que podem confrontar encara tant amb l'anotació del manual com amb la nota del llibre o capbreu, a fi de poder apreciar millor el procediment seguit, i una altra que hem trobat al fons de Vària, a la qual hem pogut trobar la seva minuta corresponent amb la nota «est in cedula», en un manual de Bernat Nadal. A més, hom en trobarà d'altres que hem inclòs per altres raons, com per exemple la cèdula de l'acta d'obertura dels cofres de Pere Terré que ja hem comentat a l'apartat anterior i de la qual només conservem la registració en el manual, però no la nota del llibre o capbreu.²³

La cèdula del 29 de maig de 1367 és molt extensa i és en llatí, com ho és també la que acabem de citar; es refereix a la donació que Eulàlia, vídua de Pere Sa-Font, boter barceloní, fa a la seva filla d'una casa situada al carrer d'en Carabassa de Barcelona, que abans havia pertangut al seu marit i que ara té ella com a garantia de la seva dot i escriu. La donant la té a cens de tres morabatins per Bernat Oliver, mercader de Barcelona, mentre que aquest, al

22. Cf. AHPB, Jaume VILAR, *Bursa notularum de 1500-1501*. A dins del volum hom hi pot trobar dues cobertes en pergami que feien de carpeta de les cèdules, probablement llavors encara sense relligar. A les segones es pot llegir el títol: «Bursa notularum Jacobi Vilar, auctoritate regia notarii publici Barchinone, anni MDI».

23. Apèndix, doc. 6.

seu torn, la té a cens d'11 sous i 3 diners per l'hospital d'en Vilar. La cèdula dóna totes les dades essencials, fins i tot les confrontacions de la casa; només abrevia les clàusules d'estil, cosa que es pot apreciar comparant-la amb la nota per extens del capbreu. El manual es limita a donar una brevíssima referència del contracte.²⁴

La del 24 de març de 1372, més curta i en català, és la remença de senyoria de Geralda, que era filla de Ramon Ses-Arnalles i de la seva muller Elisenda, homes propis de Bernat de Talamanca, donzell, fill del difunt Berenguer de Talamanca, cavaller, residents aquells a la parròquia de Santa Maria de Viladordis. Pere Ricolf, ciutadà de Manresa, pagà els 80 sous de la remença de Geralda i per això hom havia de lliurar-li la carta de remença.

Tant la minuta del manual com la nota del llibre, completada aquella, com ja hem dit, en un segon moment amb el desenvolupament d'algunes clàusules, tal com apareixen en el llibre, recullen, vestides amb el llenguatge jurídic escaient, els extrems del contracte expressats ja en la cèdula. Al marge, tant de la minuta del manual com de la nota del llibre, consta que l'instrument original fou lliurat a Pere Ricolf, tal com la cèdula indicava que calia fer. El perquè calia lliurar-la a aquest i el perquè aquest pagava la remença de Geralda cap de les versions del contracte no ho expliquen, possiblement Geralda havia de casar-se amb algun masover de Pere Ricolf, o bé aquest la volia per criada a casa seva, o bé encara els havia deixat els 80 sous i havia de conservar la carta com a garantia del pagament.²⁵

La cèdula del 6 d'abril de 1419 és un exemple del que hem dit abans respecte a la dispersió soferta per moltes de les cèdules de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, que han perdut llur ordre antic. L'hem trobada en el fons de Vària del mateix Arxiu en un plec d'escriptures de Contractes de companyies dels segles XIV-XV. Com que afortunadament estava datada, la tasca de retrobar-li la

24. Apèndix, doc. 9.

25. Apèndix, doc. 10. Pere Ricolf és qualificat de «ciutadà de Manresa» sense cap altra indicació d'ofici o professió, cosa que sembla indicar que pertanyia a l'estament ciutadà més elevat; per tant cal descartar la possibilitat que pagués la remença per casar-se ell mateix amb Geralda.

minuta en un volum coetani d'algun dels notaris que actuaren en aquells anys no ha estat difícil. L'hem trobada en el manual 62 de Bernat Nadal. Són els capítols de constitució d'una companyia drapera, formada per a un període de dos anys per Joan de Junyent, major, i Joan de Llobera, major, mercaders ambdós, Pere Cirera i Joan de Junyent, draper, d'una banda, i Francesc Moragas i Joan Font, que s'havien d'encarregar de l'obrador, de l'altra.²⁶

Aquests capítols són una anella més de la cadena d'estatuts d'aquesta companyia, estudiada per la Dra. Núria Coll, els quals es renovaren periòdicament, des que començà les seves activitats vers el 1400, fins al 1483, data dels últims estatuts coneguts. Precisament, a causa de trobar-se aquests estatuts en un lloc tan allunyat dels papers del notari Bernat Nadal, la mencionada autora no arribà a veure els capítols de la cèdula que nosaltres publiquem ara, malgrat tenir-ne notícia a través del manual de Bernat Nadal.²⁷ Trobà, en canvi, altres cèdules amb estatuts posteriors de la mateixa companyia, que es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, en la sèrie de Notarials que hem citat abans. Aquests capítols també es corresponen amb els manuals de l'Arxiu de Protocols, com veurem després.

La cèdula que publiquem conté el detall del capital de la companyia, amb un total de 20.746 lliures, 12 sous i 11 diners: 149 lliures, 1 sou i 10 diners que aporten tots els socis en comú i que destinen amb el fruit que produeixi a obres pies; 3.815 lliures, 9 sous i 9 diners aportades per Joan de Junyent, major; 4.151 lliures i 19 sous per Joan de Llobera; 581 lliures, 6 sous i 7 diners per Joan de Junyent, draper; 4.698 lliures, 15 sous i 9 diners per Pere Cirera; 1.250 lliures per Francesc Moragues i 1.100 lliures per Joan Font. Estableix que els beneficiaris es repartiran els beneficis segons el capital invertit per cadascú. Per als socis gestors, Francesc Moragues i Joan Font, estipula un salari de 100 lliures anuals, a més de 20 lliures per al manteniment de cadascun d'ells i salari d'una

26. Apèndix, doc. 11.

27. N. COLL JULIÀ, *Una companyia barcelonesa para el comercio de paños (1400-1484)*, «Anuario de Estudios Medievales», 5 (1968 [1970]), pp. 339-408. Cf. especialment pp. 366-372.

criada i 12 lliures per cada mosso que tinguin a l'obrador, que poden ésser fins a quatre. Regula les activitats que poden tenir els socis gestors, etc.

Tota la part dispositiva dels estatuts és en català; la precedeixen i segueixen una introducció i unes clàusules finals en llatí. Aquesta part llatina és tot el que hi ha a la minuta del manual, on, quan s'arriba als capítols estatutaris, en dóna només la primera frase afegint l'avís «et cetera inserantur ut in cedula sunt scripta» i continua després amb les clàusules finals confirmatòries i obligatòries, i testimonis.

La cèdula fou ratllada amb una ratlla vertical i hom hi afegí una nota de cancel·lació referida al manual: «fuit cancellatum sequens instrumentum ut in manuali». El manual conté, en canvi, la nota de cancel·lació completa i el ratllat corresponent a aquesta d'una línia ondulada.

Pel que fa a les cèdules dels estatuts de la societat del 21 de juliol de 1425 i del 10 de gener de 1484, publicats per la Dra. Núria Coll i conservats, com hem dit, a la sèrie Notarials de l'Arxiu Històric de la ciutat de Barcelona, els hem trobat també la minuta corresponent.²⁸ Els de 1425 la tenen en el manual comú 68 de Bernat Nadal i es presenta igual que la que publiquem amb l'avís «sunt in cedula» en el lloc on calia incloure els capítols.²⁹ La de 1484 es troba en el manual segon del notari Pere Triter; aquesta darrera es presenta de manera molt més breu que les anteriors, en vint línies al final de les quals dóna l'avís que els capítols són a la cèdula: «sunt in cedula in cohupertis huiusmodi manualis»; el mateix fa amb els testimonis: «Testes ut in cedula».³⁰

c) *Lectura de la cèdula o minuta i ferma*

Del tercer pas de l'atorgament, la lectura de la cèdula o esborrany als interessats, que es feia en el moment de la ferma, difícilment en queda cap rastre per la seva mateixa naturalesa.

28. Les cèdules es troben a AHCB, Notarials, sèrie IX, caixa 7; publ. per N. COLL I JULIÀ, *Una companyia*, pp. 403-408.

29. AHPB, Bernat Nadal, *manuale comune LXVIII*, f. 50 r.

30. AHPB, Pere Triter, *secundum manuale*, f. 9 v.

A Itàlia els estatuts de les ciutats, que regulaven la funció notarial, no deixen de mencionar l'obligació per part del notari de llegir la cèdula als contractants³¹ i semblantment fan a Castella les Partidas d'Alfons X el Savi.³² D'altra banda els documents antics castellans també tenen, com els italians, la referència a la lectura: «qui hanc cartulam donationis fieri volumus et legendo audivimus, manu nostra rovoravimus...».³³

A Catalunya, en canvi, no tenim notícia de disposicions legislatives semblants i entre les coses que calia que els nous notaris juressin en començar llur exercici no figurava pas aquesta, almenys segons els formularis de jurament publicats.³⁴ Tampoc no hem trobat referència a la lectura de la cèdula en els documents que hem examinat del segle x al xv. Però això no vol dir que a Catalunya hom no fes la lectura de la cèdula; simplement devia ésser una cosa considerada com a tan lògica que no calia parlar-ne. En un dels documents que presentem podem endevinar aquesta formalitat lligada a la de la ferma en el fet que una persona, que assegurava no haver fermat una renúncia atorgada per ell, deia que no coneixia el tenor

31. Així per exemple els de Siena... «et faciant iurare iudices et notarios instrumenta publica facientes quod imbreviaturas fideliter scribant secundum contrahentium voluntatem in libris abbreviaturarum suarum, et facta abbreviatura eam legant et emendent coram contrahentibus, ad voluntatem suam et secundum modum ipsius abbreviaturae, sicut melius fieri potest sine fraude»: R. NÚÑEZ LAGOS, *El documento medieval y Rolandino*, pp. 147-149. Els estatuts de Niça i els de Novara també mencionen l'obligatorietat de la lectura: G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 35, n. 107.

32. «E quando el pleyto o la postura fazen ante él (el notari) deven ser delante de so uno aquellos que an de ser testigos, e apercibirlos e mostrarlos quien son aquellos que fazen la postura e en que manera la ponen, leyendo la nota ante ellos todos. E de si deve dezir el escrivano a aquellos que mandare fazer la carta, si otorgan al pleito en la manera que dice en aquella nota que leyó ante ellos. E si dixeren que si, deven fazer testigos aquellos que estan delante e después fazer la carta pública en pergamino de cuero por aquella nota en la manera que sobre dicha es, e darla a aquel que pertenesce a fazer su señal sobre aquella nota, porque entiendan que ya es sacada della carta pública»: R. NÚÑEZ LAGOS, *Hechos y derechos en el documento público*, pp. 140-141, n. 2.

33. *Ibidem*, p. 155 (document del 963, procedent del Becerro Gótico de Cardèfia, editat pel P. L. Serrano).

34. R. NOGUERA GUZMÁN-J. M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y ordenanzas históricos de los notarios de Barcelona*, Centenario de la Ley del Notariado, Sección cuarta. Fuentes y Bibliografía, vol. II, t. I, Barcelona, Colegio Notarial de Barcelona, 1965, docs. 39, 48 i 63.

de tal renúncia i per tant no volia que l'instrument fos lliurat en forma pública. El 3 de setembre de 1395, en efecte, el veguer, assessorat pel jurista Macià Castelló, havia manat al notari Berenguer de Vilafranca, com a successor del notari Ponç Amorós, que lliurés en forma pública un instrument fermat en poder d'aquest darrer el 12 de novembre de 1393 per Joan Vila a favor de Bernat Palomerès, però tant el notari com l'esmentat Joan Vila s'oposaren al dit lliurament per diverses raons i, entre altres coses, Joan Vila allegà que no havia fermat la carta en qüestió, que no en sabia el contingut i que primer de tot havia d'assabentar-se'n.³⁵

Suposem que la causa d'aquest silenci sobre la lectura respon a la major importància que hom donava aquí a la ferma o consentiment, de les parts, que tenia lloc després de la lectura. Els nostres documents, hom ho veurà a continuació, parlen sempre de la ferma: els clients van a fermar a cal notari, el notari es preocupa de les fermes que li falten, etc.; en canvi, a Gènova i a Occitània, els documents cancel·lats per manca de consentiment de les parts tenen avisos marginals com *non lectum* o *non fuit recitata*, indicatius d'una altra manera de veure la mateixa cerimònia més fixada en la primera fase.³⁶ Avui continua predominant en el nostre parlar l'expressió d'anar a cal notari a «firmar una escriptura», bé que ara usem firmar, que ha substituït fermar, amb el sentit de signar.

Els únics documents notariais medievals catalans on consta clarament la lectura de la cèdula són, és clar, els protestos i precisament en un d'ells consta específicament que la cèdula del protest, que és en llatí, fou llegida a l'interessat en català, cosa que cal suposar era el que es feia normalment.³⁷

Després que el notari havia llegit les línies essencials del contracte, els interessats atorgaven llur consentiment o ferma en presència de testimonis. De totes les etapes de l'atorgament aquesta era

35. Apèndix, doc. 26.

36. G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, pp. 34-35; A. DE BOÜARD, *Manuel de Diplomatique Française et Pontificale*, II. *L'acte privé*, París, 1948, pp. 207-208.

37. «quaquidem cedula lecta et seriatim exposita romanaliter et de verbo ad verbum...»: AHPB, Pere Martí, capbreu de 15 juny-51 set. 1374, ff. 133 v. 136 r.

la més important, puix que només a partir d'aquest moment el pacte o contracte tenia força legal.

Atès que a l'època medieval no es requeria la unitat d'acte i que per tant les fermes dels diferents interessats en un contracte es podien escalonar en llargs períodes de temps, calia que el notari portés el control de les fermes amb tota cura, persona per persona. És per això que en els manuals i en els llibres notariais dels segles XIV i XV trobem sempre sobre el nom de fonts de cadascuna de les persones contractants, tant principals com fiadores, dues ratlletes inclinades, com dos accents llargs, que servien per a indicar que havien fermat el contracte. Al costat d'aquestes ratlletes hi ha a vegades altres indicacions: l'abreviatura *iur.*, per *iuravit*, o dues ratlletes horitzontals, signifiquen que aquella persona ha jurat complir el contracte, mentre que l'abreviatura *ho.*, per *homagium*, significa la prestació d'homenatge, si la qualitat del contracte exigia aquests requisits. No coincidim, doncs, en aquest punt amb el Sr. Pons Guri, que creu que les ratlletes inclinades indiquen el jurament.³⁸

Les notes extenses dels llibres o capbreus demostren el que hem dit. En aquestes notes, i naturalment també en els originals, el notari feia constar al final del document, després de la datació, els signes i els noms dels atorgants amb indicació de si havien fermat, jurat o prestat homenatge. Doncs bé, només cal comparar aquestes informacions amb els ratllats i abreviatures que figuren sobre els noms de fonts dels contractants la primera vegada que apareixen a la nota i comprovar les diferències entre els que han fermat només i els que a més han jurat o prestat homenatge. Els primers tenen només les dues ratlletes, els altres a més les abreviatures que hem mencionat abans.

Disposem a més d'una altra prova: al peu d'un contracte cancel·lat, atorgat davant del notari Joan Franch, el 26 de març de 1421, hem trobat aquest avís: «Licet sit signum firme dicto Jacobo Barril, adhuc non firmavit». Sobre el nom d'aquest hi ha, efectivament,

38. J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, p. 14. Sobre la ferma cf. també pp. 6 i 7.

les dues ratlletes i res més, és a dir, cap altre signe o abreviatura que ens pugui confondre.³⁹

Les anotacions finals de les notes extenses dels llibres o capbreus, on constaven el signe, nom i atorgament de les parts, ens informen també de si aquestes havien fermat juntes o per separat, el mateix dia o en dies diferents. Llavors, com que per a cada ferma calien testimonis, aquests figuren a continuació de cada una de les parts interessades i no al final de tot. Heus aquí alguns exemples de fermes; en el primer cas foren fetes en un sol acte, en el segon en dos actes; en el tercer hi ha l'anotació dels testimonis tal com apareix a la minuta, quan la ferma és feta en dos o més actes (a la minuta no consten les fermes dels contractants al final del document):

«Sig(+)num Martini Sariera, sig(+)num Jacobi Mathoses predictorum, qui hec laudamus, firmamus et iuramus. Testes huius rei sunt Benedictus Vilahur et Johannes Fferrarii, scriptores, habitatores Barchinone».

«Sig(+)num Michaelis de Gualbis, patroni predicti, qui hec laudo, firmo et iuro dicta die, presentibus testibus Petro de Camosio, Petro Germani, Johanne Mironi et Romeo de Cumbis, mercatoribus, Barchinone habitatoribus. Sig(+)num Bernardi de Gualbis, scriptoris predicti, qui hec laudo et firmo eadem die, presentibus testibus Benedicto Vilahur et Johanne Ferrarii, scriptoribus, habitatoribus Barchinone».

«Testes Petrus de Fonte, magister pannorum de senyals, et Raimundus Bas, scriptor, cives Barchinone. Testes firme dicti Guillermi Rosselli, qui firmavit sexta die dicti mensis marcii, Dominicus Laurencius et Marchus de Manso, presbiter, et Laurencius Jalberti».⁴⁰

La possibilitat de fermar per separat podia complicar molt l'atorgament de determinats pactes o contractes i per això hom recorria a vegades a la ferma condicional: un dels contractants fermava amb

39. AHPB, Joan Franch, major, *decimum manuale* (1420-1421), ff. 51 v.-52 r.

40. AHPB, Tomàs de Bellmunt, llibre de 13 des. 1399-11 feb. 1400, ff. 51 r.-52 r.; llibre de 12 nov.-1 des. 1399, f. 30 r.-v.; Joan Nadal, *manuale instrumentorum contractuum comunium* (1388), f. 26 v.

la condició que els altres també fessin, altrament la seva ferma no era vàlida. Així ho féu, per exemple, Joan Ferrer en la composició o avinença que ell i altres dos ciutadans barcelonins havien pactat amb llurs deutors. Ell la fermà el 9 de març de 1359, però amb la condició que fos vàlida només si els altres dos també ferman i així ho anotà el notari Francesc de Ladernosa al marge del contracte: «Valeat firma dicti Johannis Ferrarii si et tamen ipsi Johannes Serra et Arnaldus de Bastida firmaverint et non alias». Els dubtes de Joan Ferrer sobre la ferma del contracte pels seus companys eren fonamentats, perquè només hi consta la seva i la minuta no té cap senyal d'haver estat lliurada en forma pública.⁴¹

En tot cas la ferma per separat representava sempre una complicació per al notari o per als seus escrivans jurats, que havien d'emprendre llargs viatges per anar a recollir fermes, sobretot de les dones, que es movien més rarament de llur domicili. Així, per exemple, en el document 17 podem veure com una venda de censal fermada el 7 de desembre de 1360 per Pere de Torà, castlà de Montsonís, i el seu fill Francesc, no fou fermada per llurs esposes fins al 13 de juny de l'any següent, perquè calgué anar a recollir llur ferma i la ferma de domini del senyor del castell a Montsonís mateix, a uns 120 Kms. de Barcelona.

Alguna raríssima vegada el document fou lliurat sense la ferma d'algun dels contractants, si aquesta ferma no era imprescindible per a la validesa del contracte; en tot cas el notari ho feia constar sempre. Així, per exemple, el notari Pere Agramunt, que sol posar les notes de la *traditio* no al marge esquerre i a l'inici sinó al peu del document, anota darrera una venda de censal, feta el 19 de setembre de 1399 per Bernat i Sibilla de Claret, Sança, vídua de Pere de Rabinat, Gispert de Rabinat i els habitants del castell de Claret a favor de Ramon Sabater, de Castellfolit de Riubregós: «in forma clausum et traditum sine firma dictorum Bonanati de Pubia, Petri de Sala et Raimundi de Barri, alias Pedret». Els tres citats eren alguns dels habitants de Claret que garantien la venda de censal feta per llurs senyors; com que altres veïns ja havien fer-

41. AHPB, Francesc de Ladernosa, *Quintum manuale*, f. 37 v.

mat hom degué considerar que la ferma d'aquests tres no era imprescindible.⁴²

En una altra ocasió és el veguer, o en nom seu el que n'era jurista assessor, el qui fa lliurar en forma pública un contracte sense la ferma d'un dels interessats. És el cas, per exemple, del manament al notari Pere de Vilardell fet el 27 d'agost de 1395 perquè redacti *in mundum* una carta de donació feta per Pere Rauric, causídic barceloní difunt, a Jaume Ferran de Prats de Segarra i a la seva muller Margarida de tots els seus béns mobles i immobles el 13 de febrer de 1394 i perquè clogui el dit document sense la ferma de la dita Margarida i el lliuri al dit Jaume Ferran, no obstant que la dita donació no hagi estat acceptada ni fermada per la dita Margarida. En aquest cas la ferma de la dita Margarida no era imprescindible perquè es tractava d'una donació, de la qual ella era una dels beneficiats, i perquè podia acceptar-la en escriptura a part, sense moure's del seu poble. En altres casos no podia ésser així. La falta de la formalitat de la ferma fou al·legada per un contractant contra un altre manament del veguer, fet a requesta de l'altra part contractant, perquè es notés i es redactés en forma pública una escriptura que aquell no havia fermat; en aquesta ocasió es tractava d'una qüestió més delicada per la naturalesa del contracte, que era una renúncia de drets del que no havia fermat a favor del demandant.⁴³

Alguns altres documents dels que publiquem fan referència també a la ferma, per exemple els números 3, 10 i 14. En el número 3 Pere Sa-Font, que encarrega al notari Laderrosa de fer-li un contracte, diu que hi anirà aquella nit o a l'endemà per fermar. En el número 10 l'anotació marginal tant del manual com del llibre indiquen que el document fou lliurat a Pere Ricolf perquè fou dit així a la ferma. Com que aquesta circumstància de la persona a qui havia d'ésser fet el lliurament està indicada a la cèdula, en català, cal pensar que en aquest cas *rogatio*, redacció de la cèdula i ferma tingueren lloc al mateix temps. També fa referència a la

42. AHPB, Pere Agramunt, llibre comú de 19 set. 1390-28 des. 1403, f. 11 v.

43. Pel que fa a la ferma de Margarida cf. Apèndix, doc. 22. Cf. un cas semblant en el doc. 28. Pel que fa al segon cas cf. Apèndix, docs. 25 i 26.

ferma el document 14, en el qual una persona, probablement el notari Francesc de Laderrosa, demana a una altra persona, segurament un dels seus escrivans jurats, si en rebre la ferma dels fiadors aquests han fermat també escriptura de terç; ja ens hi tornarem a referir posteriorment.

En aquest estadi de preparació del document, abans o després de la ferma i abans o després de l'extensió de la nota en el capbreu, però sempre abans de la redacció definitiva del *mundum*, podem situar les informacions complementàries i les consultes intercanviades entre notari i atorgants, de les quals tenim a vegades constància escrita en forma de bitllets o fulls solts, col·locats com les cèdules entre les pàgines dels llibres o dels manuals.

Hem inclòs a l'apèndix alguns d'aquests bitllets. Alguns contenen detalls que l'atorgant havia oblidat de dir al notari en el moment de la *rogatio*. Així, per exemple, en un d'aquests bitllets Jaume Des-Prats encarrega al notari Francesc de Laderrosa que faci constar en la procuració que ha fet aquest dia davant seu a favor de Guillem Sa-Torra que no queda anul·lada la procuració que havia concedit abans al notari valencià Joan Dosa per demanar (però no per cobrar) 6.666 sous i 8 diners del deute que el noble Pere de Xèrica, llavors difunt ja, tenia envers ell i envers Pere Des-Bosch i Jaume de Rocafort, deute que pujava en total a 20.000 sous. Hom havia començat a cobrar aquest deute per via executòria sobre els béns dels vassalls dels hereus de Pere de Xèrica, però el procediment havia quedat aturat per un sobreseïment de dos mesos que els dits hereus havien obtingut; la procuració n'havia de fer menció així com de l'aprovació per part del que donava poders de tota la gestió de Pere Dosa. Jaume Des-Prats, finalment, adverteix al notari que no lliuri la procuració a ningú fins que Berenguer Lladó i ell mateix parlin amb ell. En aquesta ocasió no hem aconseguit de trobar l'escriptura corresponent en el manual. La carta no porta data i no es troba en el seu lloc entre els fulls del manual sinó en una camisa a part amb altres papers procedents del mateix manual.⁴⁴

44. Apèndix, doc. 18.

Altres vegades l'atorgant envia els aclariments a requesta del notari. Aquest és el cas, per exemple, de Pere Salom, que informa al notari de la situació exacta d'unes quarterades o peces de terra que li havien tornat en Mollet i en Bramona i aprofita l'ocasió per a recordar-li que fa més d'un any que encarregà els contractes de restitució de les dites peces de terra a un tal Berenguer, potser Berenguer de Casademunt, un dels escrivans de Francesc de Laderrosa, i que li pagà tres sous i encara no ha pogut tenir les cartes, prova això de les interminables dilacions que podia sofrir el lliurament d'un instrument públic. Però ja llavors, en el moment de demanar aquests aclariments, no devia faltar gaire per al lliurament perquè fins i tot la *nota* per extens ja estava feta, com ho prova el fet que la situació de les quarterades a «la orta de na Blanca», precisió donada per Pere Salom, està interlineada, és a dir, fou afegida a la *nota* del llibre després de rebre el bitllet d'aquest.

A l'apèndix hem acompanyat el bitllet amb els registraments del manual i amb les dues notes del capbreu; en una, Guillem Bramona torna a Pere Salom, beneficiat de la capella de Santa Maria de Montrodon, a la diòcesi de Vic, unes cases a la plaça de na Blanca a la sagrera de l'Ametlla, de la parròquia de Sant Genís de l'Ametlla del Vallès, i una quarterada de terra i una vinya que són prop de l'horta de na Blanca, que tenia sota domini i alou de la dita capella, a cens de dues quarteres de blat i 4 sous i 4 diners barcelonins que pagava per Sant Pere i Sant Feliu; en l'altra, Guillem de Mollet, causídic barceloní, torna al mateix Pere Salom una quarterada de terra sota la sagrera de l'Ametlla, al mateix lloc de Sant Genís de l'Ametlla del Vallès, que tenia sota el domini i alou de la dita capella, a cens d'una quartera de blat, que pagava igualment per Sant Pere i Sant Feliu.⁴⁵

Una altra de les consultes que hem inclòs a l'apèndix és adreçada per Francesc de Laderrosa a un tal mossèn Bernat, sens dubte Bernat Turell, a qui es refereixen els contractes anotats a les pàgines entre les quals hem trobat el paper solt. Tot promentent de fer les cartes tan bon punt vingui la resposta, el notari demana si un tal

45. Apèndix, docs. 19, 20 i 21.

Bernat Sa-Pica serà fermaça o no, si l'interessat serà en una condemna de la cort del veguer d'Agramunt —i afegeix que a ell no li sembla necessari, parer dividit pel consultat que respon al costat que no cal—, i qui serà procurador per fer l'escriptura de terç i l'homenatge amb en Pica o sense en Pica, si aquest no hi podia ésser. El consultat respon que hi posi en Pere Gispert-i algú més que no hem pogut llegir perquè el paper està trencat.

Tots els detalls concorden amb la nota extensa de l'escriptura que correspon a aquest bitllet. El 7 de desembre de 1360, en efecte, el cavaller Pere de Torà i la seva muller Guillemmoneta, llur fill Francesc de Torà i la seva muller Blanca, residents al castell de Montsonís, al comtat d'Urgell, vengueren per pagar llurs deutes 100 sous de violari i 50 de censal mort a Bernat Turell, ciutadà de Barcelona, de la casa del rei, a pagar el primer de juny de cada any. El violari fou estipulat per la vida de Maria, muller del dit Bernat Turell, i de llur filla Sibilla i el preu assolí els 1.400 sous per a censal i violari. El fiador dels venedors fou Bernat Des-Coll, ciutadà de Barcelona, de la casa del rei, mentre que el nom de Bernat Sa-Pica, que havia estat escrit a continuació, fou ratllat, de conformitat amb el que pensem que devia ésser la resposta de Bernat Turell a la consulta sobre aquest extrem, resposta limitada a dos puntets abans i després del «ho no» de la primera consulta del notari («Primerament si en Bernat Sa-Pica serà fermaça ho no»). S'estipulava a més en el contracte que, si els venedors del censal i violari no pagaven, Francesc de Torà hauria d'entrar i estar-se com a hostatge a Barcelona i Bernat Des-Coll hauria de fer el mateix a Sant Andreu de Palomar. El venedor obligà el feu o castlania del castell de Montsonís, que tenia en feu per Ramon de Ribelles, senyor del castell, i les rendes que en provenien, de les quals Bernat Puget, batlle del lloc, hauria de respondre al comprador. Els venedors renunciaren als privilegis judicials que els pertocaven pel fet d'ésser generosos, i se sotmeteren a la jurisdicció del veguer de Barcelona i també a la pena de terç de la seva cort, tot promentent de prestar seguretats judicials davant del veguer d'Agramunt i del de Barcelona. A aquestes seguretats que calia

fer a Agramunt es refereix un altre punt de la consulta del notari, que volia saber si el seu client considerava necessari ésser-hi present o no, avançant que ell creia que no calia, opinió que fou seguida, com ja hem dit, pel client en la resposta «no cal»; el contracte, en efecte, no fa referència a la presència de Bernat Turell o d'un seu representant a aquest acte. Per a prestar les seguretats judicials davant del veguer de Barcelona els venedors delegaren a Esteve Muñoz, a Bernat Sa-Pica i a Pere Gispert, que efectivament són els citats al bitllet, tret d'Esteve Muñoz, que potser també hi era, en el lloc on ara hi ha un forat.

Al darrera del bitllet, hom hi anotà una sèrie de diligències i contractes que coincideixen amb el que el notari féu per Bernat Turell: «vendicio», el mateix contracte de venda; «condempnacio», la diligència citada en el contracte i que calia fer davant el veguer d'Agramunt; «scriptura tercii», altra diligència complementària del contracte de venda, que calia fer a la cort del veguer de Barcelona; «mandatum baiuli et possessio», altra diligència complementària referida al manament a fer al batlle de Montsonís de lliurar les rendes del castell pel valor de les pensions anuals a Bernat Turell i l'acta de possessió per part d'aquest de les dites rendes, que li eren obligades així; «ffirma nobilis Raimundi et venditorum», altra diligència que es refereix a la ferma obtinguda mesos després a Montsonís de les mullers dels venedors i de Ramon de Ribelles, que com a senyor del castell havia de consentir en l'empenyorament de les rendes de la castlania, fermes que figuren efectivament al final del document. Segueixen les referències a altres contractes que de fet trobem copiats a continuació del de la venda que comentem: «apocha», és a dir, el rebut de la venda; «gracia», que es refereix a la carta de gràcia feta per Bernat Turell als venedors de tornar a revendre el censal i el violari quan li'n fos pagat el preu; «indempnitas», sens dubte la promesa d'indemnitat feta pels venedors al fiador, que és l'única que no figura a continuació; «procuracio ad vendendum sclavam», que després no fou una procuració sinó la venda directa d'una esclava grega amb el seu fill per part de Bernat Turell a Pere de Torà i una «procuracio ad

recipiendum possessionem reddituum et ad interessendum», que fou feta efectivament per Bernat Turell a favor de Ramon Vedrenya i de Jaume Sentiu per prendre possessió de les rendes de Montsonís. Entremig de la llista hi ha encara un dubte del notari, anotat allí segurament per fer-ne memòria: «vide si Franciscus est filius domine Guillemonete». Els segons i tercers matrimonis eren tan freqüents, especialment en les classes altes, que calia informar-se bé de l'exacta filiació materna dels fills. En aquest cas, la resposta a aquest dubte degué ésser positiva, perquè en el contracte Francesc figura efectivament com a fill de Guillemoneta.⁴⁶

Altres vegades, en fi, les precisions del client es completen amb consultes bescanviades entre el notari i l'escrivà o entre dos escrivans. És el cas de la documentació complementària que hem trobat referent a una venda de censal. El 2 de juny de 1360 Ramon de Sant Climent i Francesc Esquerit, procuradors de la ciutat de Barcelona, vengueren a Constança, muller de Pere Des-Bosch, escrivà de ració del rei, 700 sous de violari a pagar el 8 de juny de cada any; 400 sous s'estipularen a vida de Joan, comte de Prades, fill de l'infant Pere, i a la vida de Constança, mentre que els altres 300 ho foren a vida de Miquel Des-Bosch, fill de Constança, i a la vida de Simonet de Gualbes, fill del difunt Ferrer de Gualbes, per un preu total de 4.900 sous. Foren fiadors de la venda Pere de Bertrellans, el notari Pere Borrell i Miquel Roure, els quals, si la ciutat no pagava, es posarien com a hostatges a Sant Boi del Llobregat deu dies després d'ésser-ne requerits. Fiadors i venedors obligaren llurs béns i prometeren pagar sota pena de terç inscrita en el llibre de la cort del veguer, bé que els procuradors de la ciutat no consideraren obligats llurs béns propis sinó en la mesura que ho estiguessin els de tots els habitants de la ciutat.

Referent a aquesta escriptura hem trobat una nota en un paper solt precisant que dels 700 sous de violari que havia de comprar Pere Des-Bosch, que, doncs, encara no havia decidit comprar-los a nom de la seva muller, 300 havien d'ésser a vida de Miquel Des-Bosch, fill del dit Pere i de Simon de Gualbes, mentre que els altres,

46. Apèndix, docs. 16 i 17.

com després recollí l'instrument de venda, havien d'ésser a vida del comte de Prades i a vida de Constança, muller de Pere Des-Bosch.

El dors d'aquest mateix paper fa de cèdula; hom hi anotà breument els extrems del contracte, prescindint només de les dades que hom podia trobar a l'altra banda del paper i de les que encara no es devien saber, entre ells els noms dels fiadors.

En un altre paper trobem encara la consulta i la resposta feta entre dues persones de l'escrivania de Francesc de Lavernosa que havien intervingut en l'afer del contracte que comentem. L'un pot ésser el mateix Francesc de Lavernosa, l'altre un escrivà, o també podrien ésser escrivans tots dos, bé que estant tots dos habilitats per rebre la ferma sembla més lògic pensar que el diàleg escrit fos entre el notari i el seu primer escrivà jurat. La consulta es referia a si Miquel Roure havia signat escriptura de terç o si s'havia compromès a fer-ho. L'altre s'admirava en la resposta que només li fos demanat això de Miquel Roure i no de Pere de Bertrellans que era fiador igualment; afegia que en la fiança no havia fet menció de l'escriptura de terç i que, si calia per a Miquel Roure, creia que hauria de caldre també per a Pere de Bertrellans i que si no tenien per bona la ferma dels dits fiadors que la rebés ell novament.⁴⁷

d) *Inserció de la nota de l'instrument en els registres notarials*

Després que els atorgants havien fermat el contracte, el notari o els seus escrivans inserien en un llibre-registre, per a la seva conservació, el contingut de la cèdula. Aquesta anotació prenia el nom de *nota* o *notula* i a vegades també el de *rogatio*⁴⁸ o *memoria*⁴⁹ (el

47. Apèndix, docs. 12, 13, 14 i 15.

48. (1339) «qui ex *nota* predicti instrumenti reperti firmati et notati in quodam *capibrevio notularum sive rogacionum* dicte scribanie...»: ACA, G, perg. núm. 37; (1341) «et fuit confectum ipsum instrumentum quinto idus marcii, anno Domini millesimo trecentesimo quadagesimo primo et in formam publicam redactum ex eius *nota* per dictum quondam Raymundum de Brugueria notarium. Quare idem Petrus de Vernu cum ipse, ut predixit, amiserit dictum publicum instrumentum et ipsum inveniri non poterit, requisivit et supplicavit dicto domino iudici quatinus a *notula* eiusdem reparari faciat»: Apèndix, doc. 51.

49. (1450) «Sig()num mei Pascasi Dominici, regia auctoritate notarii publici

terme *imbreuiatura*, usat a Itàlia, no es troba a Catalunya, almenys pel que hem pogut comprovar). Pel que fa al llibre-registre era anomenat a Catalunya *capibrevium*, *capibrevium notarum*, *capibrevium notularum*, *capibrevium notularum sive rogacionum*, menys freqüentment *protocollum* o *protocollum notularum* i ja des de finals del segle XIV *liber notularum* o simplement *liber*, *liber comunis*, etc.

L'ús del terme *capibrevium* per designar el llibre-registre del notari no és exclusiu de Catalunya, i en general dels Països Catalans, però és aquí on s'imposà d'una manera més evident.⁵⁰

La veu *capibrevium* té en el diccionari Du Cange només exemples catalans: un fragment d'una carta de Pere el Gran de 1283 («Scriptum in capibrevium vel actis iudicis»), una disposició del sínode de Barcelona de 1290 («quilibet rector habeat in sua ecclesia capibrevium in quo notae scripturarum continentur»), una disposició de les corts de Jaume II de 1299 («Campsor habeat scribere omnes ditas quas faciet in capibrevio majori suo jurato et non in aliis libris vel scripturis»), uns estatuts de l'església de Barcelona de 1341 («Statuimus quod fiant capibrevia de omnibus redbibus ad dignitates vel alia beneficia nostra pertinentibus; statuentes quod dicta capibrevia infra quatuor annos saltem continue sequentes

per totam terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum, qui hoc instrumentum a memoria recepta et testificata per discretum Johannem Borelli quondam notarium eadem auctoritate, qui, morte preventus, in publicam formam redigere non valuit, in hanc publicam formam redigens auctoritate curie et paciariorum civitatis Herde scripsi et clausi cum suprapositis VI linea...»: AHPB, perg. 248.

50. Cf. títols de llibres-registres notariais a *Archivo General de Protocolos de Barcelona, Sección Histórica, Índice Cronológico-Alfabético*, a cura de J. M. MADURELL, I, Barcelona, 1950; cf. per ex. notari Llorenç de Canals (1336-1342): *Capibrevium*, *Capibrevium sive protocollum notarum sive rogacionum*; Bartomeu Exemeno (1374-1413): *Capibrevium*, *Quintum capibrevium notularum*, *Duodecimum capibrevium notularum sive rogacionum*; Joan Eximenis (1362-1407): *Capibrevium comune*, *Liber comunis*, *Liber capibrevium comunis*, *Capibrevium* etc.; Guillem Donadeu (1398-1419): *Liber notularum*, *Protocollum sive capibrevium contractuum venerabilium deffensorum artis mercantilis civitatis Barchinone*, etc. Suposem que a València, a Mallorca i al Rosselló i potser també a Aragó, s'usà també aquest terme, però no hem tingut ocasió de comprovar-ho. A Itàlia també s'usà, però no, pel que sembla, d'una manera tan generalitzada. Els termes *capibrevia* i *cabrei* són citats per G. SALVIOLI, *Storia del Diritto Italiano*, Torino, 1921, p. 54.

sint omnino completa ac quod quisque sui capibrevii translatum infra dictum tempus in sacristia nostrae sedis ponere teneatur») i una disposició de les corts de Perpinyà de 1351 («Scribant aut scribi faciant in suis capibreviis vel libris notarum notam dicti instrumenti largo modo et per consequentiam litterarum dictatam, sic quod in ipsa notula non sit aliqua abbreviatura, que per verbum etcetera sicut hactenus fieri consuevit»)⁵¹.

A aquests exemples, aportats per Du Cange, en podríem afegir d'altres: el d'un nomenament de notari del 1279 («Ita in ipsis cartis tu apponas subscriptionem et de eius facias capibrevia notarum ut longius memorie comendentur»), el manament de 1331 d'Alfons el Benigne perquè els notaris fessin un registre a part per als testaments (...«unum prothocollum seu capibrevium... in quo instrumenta vel notas aliorum quorumcumque contractuum prorsus inhihemus transcribi...»), etc.⁵²

La varietat de llibres o registres als quals s'aplica el terme *capibrevium* en els exemples que acabem de citar: registre d'actes judicials, registre d'un banquer, registre de rendes senyoriales, registre de notaris laics o eclesiàstics, contrasta amb l'únic sentit que el *capibrevium*, capbreu en català, ha conservat en el català actual. El Diccionari Català-Valencià-Balear, malgrat ésser un diccionari històric, dóna només aquesta definició: «Inventari o apuntament d'un reconeixement de drets, especialment emfitèutics, per evitar prescripcions». En l'explicació etimològica diu que és un compost de *breu*, document, i de *cap*, usat a la manera d'adjectiu amb el sentit de principal.⁵³ En realitat, si prenem en consideració la versió llatina *caputbrevium* o *capibrevium* podem veure que aquesta explicació no és prou ajustada. *Caput* apareix com a substantiu i *brevium* en depèn. El significat resulta ésser literalment cap de breus i, interpretant *caput* en el sentit figurat de sumari o resum,

51. C. DU CANGE, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Graz, 1954, veu *capibrevium*. Hem corregit la transcripció del fragment de les corts de Perpinyà segons la cita que en dóna J. M. PONS I GURI, *Caracteristiques paleogràfiques*, p. 230, que és més completa (al DU CANGE hi falta, per ex., *notam*).

52. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, docs. 3 i 17.

53. A. M. ALCOVER-F. de B. MOLL, *Diccionari Català-Valencià-Balear*, Palma de Mallorca, 1930-1962, veu *capbreu*.

és sumari de breus, és a dir, de documents no solemnes: notícies, memorials, etc.⁵⁴ Atès que hi podia haver diverses menes de capbreus, els notaris especificaven sovint que el llur era un capbreu de notes o nòtules: *capibrevium notarum* o *notularum*. Provença i Gènova usaren altres derivats de *brevis*: *breviarium*, al costat dels termes *cartularium* i *prothocollum*, la primera, *imbrevariarius instrumentorum*, bé que molt més rarament, la segona; un altre derivat és també la *imbreviatura*, terme emprat pels notaris italians per a designar la minuta,⁵⁵ així com els catalans *breviatura* o *ab-breviatura* referits a les etceteracions i, potser, per extensió a les minutes, i *imbrevementus*, usat segurament amb el sentit de capbrevació.⁵⁶

Com és ben sabut, els llibres-registres notarials o capbreus catalans més antics coneguts —els més antics de la Península— daten del 1230 i anys immediats i llur aparició coincideix amb l'extensió de l'ús del paper a les nostres terres. Convindria, sens dubte, fer un estudi detallat d'aquests protocols, molt interessants des de diversos punts de vista, però no és aquest el nostre propòsit ara.⁵⁷ Nosaltres ens fixarem amb preferència en els dels segles XIV i XV, especialment del XIV, en part perquè els protocols del segle XIII conservats a Barcelona són pocs i caldria, per tant, basar l'estudi

54. Sobre l'ús del terme *brevis* a Catalunya cf. *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae. Voces latinas y romances documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100* compilado y redactado por M. BASSOLS, J. BASTARDAS, R. QUEVEDO, T. GRACIA, facs. 3 i 4, Barcelona, 1963-1965, veu *brevis*.

55. Cf. A. DE BOÛARD, *Manuel de Diplomatie*, II. *L'acte privé*, pp. 177, 208, etc.; G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 12.

56. Cf. *breviaturis* usat a ACA, reg. 1998, ff. 121r.-122r. La concessió de l'escrivania de Vic pel bisbe Ramon a Andreu preveu que aquest serà l'escrivà de *omnium cartarum* que facin els de Vic, menys testaments i *imbrevementis*. En aquest cas no es pot tractar de minutes, perquè llur confecció no podia quedar separada de les cartes, com és evident, sinó dels capbreus o capbrevacions de rendes i béus, que es podien separar millor de la resta de la documentació pel seu caràcter pròxim a l'esfera judicial. Publica el document H. GARCIA, *El Notariado en Vich durante la Edad Media*, «La Notaria», 1947, p. 279, doc. I.

57. Sobre el notariat català en el segle XIII cf. F. CARRERAS CANDI, *Desenrotllament de la institució notarial a Catalunya en el segle XIII*, a *Miscel·lànea Històrica Catalana*, II, Barcelona, 1918; H. GARCÍA, *El Notariado en Vich*, pp. 69-83 i 258-291. Cf. també J. M. PONS I GURI, *Característiques paleogràfiques*, p. 225, nota 2, on fa un petit inventari dels llibres notarials catalans del segle XIII, i p. 228.

en els d'altres localitats catalanes, en part perquè la pràctica notarial adquireix, precisament en el segle XIV, unes formes destinades a perdurar llarg temps.

En els capbreus notariais més antics les *nòtules* o *notes* —terme aquest darrer que era emprat fora del títol més sovint que el primer— eren molt curtes i contenien només la part essencial del contracte, llevat del cas d'alguna escriptura considerada molt important o més complicada. El perill d'interpretacions equivocades o fraudulentas d'aquestes notes, en ésser esteses de nou posteriorment per lliurar-ne còpia a petició dels atorgants o de llurs successors, aconsellà de legislar al respecte. Les Corts de Perpinyà de 1351, en efecte, ordenaren que dins els dos mesos següents d'haver rebut la ferma dels atorgants, el notari hagués d'escriure llargament en el llibre de notes tot el contracte per extens, sense els *et cetera* usats tan freqüentment després de l'encapçalament de cada fórmula o clàusula d'estil.⁵⁸ S'accentuà, doncs, llavors, la tendència ja patent en llibres notariais anteriors a aquesta data a escriure per extens les notes, omitent només a vegades les últimes formalitats de l'escatocol: la datació, puix que ja figurava precedint els contractes fets el mateix dia, les fermes, etc.

Però malgrat les lleis, l'acumulació de feina a les oficines notariais feia recaure els notaris en els vicis perseguits. Els blancs deixats per estendre el document, del qual hom havia copiat només les quatre o cinc línies inicials i els testimonis al final de l'espai en blanc, són freqüents en els llibres de notes posteriors al 1351; tal negligència devia ésser tan estesa que provocà la concessió, a les Corts de Cervera de 1359, d'un perdó general del rei a favor de tots els notaris de llocs reials de Catalunya que haguessin infringit les disposicions de les Corts de Perpinyà. Posteriorment, però, el procurador general de Catalunya, Pere de Montcada, pro-

58. R. DE NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, pp. 32-33 i doc. 29; J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, pp. 3-6; les disposicions de les corts de Perpinyà foren seguides per altres de semblants dels concilis tarragonins de 1364 i 1367 per a les escrivanies eclesiàstiques: V. SANTAMARÍA, *Estudios Notariales. Contribución a la historia del Notariado en Cataluña*, Barcelona, 1917, pp. 40-42 i J. M. PONS GURI, *Características paleográficas*, p. 230, n. 12.

mogué una enquesta contra els notaris de Barcelona per comprovar si complien aquelles disposicions i estenien llargament les notes en el capbreu, obligant-los a mostrar aquests llibres als seus oficials. Molts notaris, dirigits per Francesc de Lladernosa, home molt lligat precisament als ambients oficials tant de la cancelleria reial com de les mateixes corts, s'oposaren a aquest intent, perquè consideraven que vulnerava el secret dels contractes i les lleis locals de Barcelona, i finalment aconseguiren que, el 1380, el rei disposés la revocació de qualsevol enquesta contra els notaris barcelonins amb aquest motiu, llevat que hi hagués instància de part interessada. El 1395, un notari de Mallorca fou acusat, encara, entre altres coses, d'haver abreviat les notes extenses del capbreu com si fossin minuts.⁵⁹

L'incompliment de les normes de 1351, que exigien l'extensió ràpida de totes les notes en el capbreu, feia que la cèdula quedés en molts casos com a única font que conservava el tenor d'un contracte, quan en el capbreu només hi havien estat copiades les quatre o cinc primeres línies i el *mundum* tardava temps a ésser redactat, o bé, un cop fet, els possessors el perdien. Però la cèdula, malgrat que fos posada a la bossa o que fos passada doblegada entre el cosit del quadern, podia perdre's. Algun notari, com Pere Martí, estalvià aquest risc estalviant-se, potser també a vegades, la cèdula. En efecte, anotava en el *capibrevium* les primeres línies del contracte, que podien ésser de cinc a deu segons els casos, en les quals quedava expressada ja una bona part de la seva substància; deixava després un espai en blanc per continuar-lo amb totes les clàusules i anotava seguidament els testimonis; a peu de plana, ben bé a la vora del paper, anotava la resta de la part substancial del contracte en una breu nota. Si després estenia el document ratllava la nota, si no, li proporcionava sempre que volia la resta de les dades del

59. *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña. Cortes de Cataluña*, publ. per la Real Academia de la Historia, Madrid, 1896-1922, III, pp. 399-400; R. DE NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, pp. 42-44 i docs. 37 i 38. ACA, C, reg. 1998, ff. 121 r-122 r.: «necnon de aliquibus breviaturis illicitis per vos factis in libris notularum vestrarum» (1395, octubre, 16).

contracte. Actualment algunes d'aquestes notes són il·legibles, perquè per raons d'estètica foren escrites tan a la vora del paper que qual·sevol lleuger desgast del marge inferior les ha fetes desaparèixer.

Un exemple del que acabem de dir el trobem al capbreu de 1374-1375, on hi ha escrit per extens un contracte de comanda marítima. A la vuitena línia, després que el comanditari ha reconegut haver rebut de l'encomanador 11 lliures barcelonines per a un viatge a Sevilla amb la barca de Francesc Ortolà, i en començar les clàusules, la lletra no canvia, però la tinta és en tota la resta del document més forta, com si hagués estat escrit en dues etapes. Després de la ferma de l'atorgant hi ha un espai en blanc, que sobrà en estendre el document, i a continuació a peu de plana els testimonis, els mateixos que en el document anterior; més avall encara hi ha la nota ratllada: «implicare in exitu in illis smersibus positis et contentis in comanda Petri de Poncic proxime dicti». En efecte, en estendre el document, hom hi anotà el mateix esmerç que figura en el contracte precedent: «implicabo in frumento vel in ordeo vel in farina frumenti vel ordeï, vel in ffabas vel fasols vel lentilles vel in ciurons vel in oleo et in deffectu istarum rerum sive mercium in cuyram ad mei noticiam».⁶⁰

El contracte de treball d'una dida que figura al mateix capbreu, en canvi, no fou estès i té una nota a peu de plana força extensa, que remet a la cèdula, guardada en el calaix del mig d'alguna taula o calaixera, perquè el contracte devia ésser més complicat que el que acabem de comentar. De tota manera, cas de perdre's la cèdula, la nota de peu de plana era prou explícita per a poder estendre el contracte, del qual només hi ha copiades en net set línies, on figuren les parts contractants, seguides d'un espai en blanc. La nota de peu de plana diu: «dabo tibi comestione et potu et pro solidata tua XVIII 11. et 1ª muda et camisias et vels; finitos dictos II annos, ad dictam racionem. Iam est recepta in quadam cedula papirei de Matheu(?), qui est in calag de mitg. Dida est». A continuació hi ha una pàgina i mitja en blanc, closa pels noms dels testimonis.⁶¹

60. AHPB, Pere Martí, capbreu de 7 set. 1374-1 gen. 1375, f. 18 r.

61. *Ibidem*, f. 61 r.

Cap a mitjan segle XIV, la tradició dels primers capbreus de notes, que donaven una versió ordinàriament resumida de la substància de cada contracte, es combina amb la tendència més moderna i feta obligatòria per les lleis, d'annotar íntegre en el capbreu tot el text del contracte, sistema que, però, com hem dit, donava lloc a llacunes nombroses, per la qual cosa es feia necessària la conservació sempre problemàtica de les cèdules; ambdues tradicions donen pas a la inauguració d'un sistema doble d' anotació en dues sèries de llibres: els *manualia* i els *capibrevia* o *libri notularum*.

D'altra banda, la sèrie dels capbreus o llibres es diversifica també i sovint no és tampoc una sèrie homogènia, sinó que del nucli central del capbreu o llibre comú neixen una sèrie de llibres especials, més o menys nombrosos segons les necessitats de cada notaria. Deixant de banda els testaments, que des de molt aviat formen llibre a part i que pel seu caràcter reservat no apareixen tan sols al manual, sorgeixen també altres llibres: primer el capbreu extraordinari, que alguns manuals citen, després els capbreus o llibres especials de vendes i establiments, els de procuracions, els de protestos, els de marmessories d'herències importants, que contenen els rebuts, vendes, etc., per a la liquidació de les testamentàries, els llibres reservats de determinats senyors i entitats, laïques i eclesiàstiques: llibres de rebuts derivats del pagament de les pensions dels censals emesos per diversos municipis, llibres de contractes referents a ordes religiosos o militars, etc., capbreus de reconeixement de rendes i drets dominicals pertanyents a diferents senyors en diversos llocs, fets amb motiu de traspàs de senyoria o altres causes. Els notaris de clientela mercantil tenen a més llibres especials de comandes i, des del segle XV, també d'assegurances.

El manual neix entre nosaltres una mica tard. És possible que un examen aprofundit dels llibres notariais conservats en altres arxius catalans permetin de fer retrocedir les dates comprovades del seu ús per part dels notaris catalans més enllà de mitjan segle XIV. Per ara, però, el més antic que coneixem és el de Pere Borrell de 1348 i el segueixen els manuals de Francesc de Lladernosa,

que comencen el 1355; són, doncs, posteriors en gairebé un segle a l'ús del sistema doble d'enregistrament a Gènova.⁶²

Dins l'esfera de la pràctica notarial diària, el manual servia primer de «pro memoria» de les escriptures que calia anar estenent, cosa que es feia necessària pel llarg terme de temps que podia transcórrer entre la *rogatio* i la *traditio* de l'instrument, i servia al mateix temps d'índex de cèdules. Cal suposar que es portava més o menys al dia, al revés del capbreu i dels llibres especials, en els quals només eren posats, a tot estirar, els encapçalaments, deixant l'espai en blanc necessari entremig.

Quan el document era *notat*, és a dir, estès en el llibre de notes, la minuta del manual era ratllada amb una ratlla obliqua o vertical o bé amb dues ratlles en aspa. Aquesta pràctica ens és testificada per una nota marginal d'un manual del notari barceloní Joan Nadal: «non est notata licet lineata»; la minuta a la qual es refereix l'avís està efectivament ratllada amb una ratlla obliqua, com una gran part de les del manual, però no hem pogut comprovar la veritat de l'advertència perquè no hem conservat el llibre corresponent.⁶³ En canvi, hem pogut comprovar altres contractes anteriors del mateix manual, per als quals sí que es conserva el llibre, i hem pogut veure que, en general, els contractes ratllats en el manual estan per extens en el llibre i els no ratllats hi tenen només l'encapçalament, però les distraccions no eren rares i hom pot trobar documents per extens que no foren ratllats en el manual. És clar que en aquest aspecte dels barrats no es pot generalitzar, cada notari és un cas a part. Hi ha notaris que es veu que no tenien aquest costum, potser perquè no el consideraven necessari, i, en canvi, repetien al manual els mateixos signes i ratllats que posaven en el llibre. Cal, en efecte, no confondre aquest ratllat que comentem amb el doble o triple

62. G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 14. Els més antics semblen ésser els de Corrado di Capriata de 1259.

63. AHPB, Joan Nadal, manual de 31 març-17 jul. 1389, f. 40 v.; Joan Eximenis, en canvi, ratlla en aspa les minuts i hi posa una anotació marginal que diu *in libro est*: cf. el *Primum manuale* de 1384-1385. A Gènova també hi ha constància d'una pràctica semblant: G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 18, i també a Occitània: A. DE BOÏARD, *Manuel de Diplomatie*, II. *L'acte privé*, p. 208.

ratllat vertical que va acompanyat de l'abreviatura marginal *ct.*, que indica la clausura i lliurament en pública forma de l'instrument, tal com veurem més endavant.

Un cop estès el document, el manual no perdia utilitat: servia llavors d'índex i de guia dels capbreus i llibres especials. Aquesta finalitat és especialment visible en els manuals que ens han quedat de Francesc de Lavernosa (1355-1389) on, al costat de cada registrament d'un contracte, i diem registrament perquè a vegades es tracta d'una sola línia, consta el llibre on era copiat per extens: *in libro dotarum*, *in libro vendicionum*, *in libro procuracionum*, *in libro protestacionum*, *in libro sentenciarum*, fins i tot *in libro Petri de Boscho*, un llibre especial dedicat només als contractes d'aquest ciutadà barceloní ennoblit. També apareix alguna vegada la nota *in libro comuni* o *in capibrevio*, però generalment, quan el document es troba en el capbreu o llibre comú, no hi ha indicació marginal, perquè ja se sobreentén.⁶⁴ Era molt fàcil, doncs, llavors i també ara, de retrobar qualsevol contracte en els llibres a partir de les indicacions fornides pel manual, només que ara ens trobem que, desgraciadament, molts dels llibres als quals fa referència la nota marginal s'han perdut.

Un problema no resolt en relació amb els manuals és el de la denominació exacta del que nosaltres en diem minutes, és a dir, els extractes de documents anotats en el manual. Les referències al manual dins la restant documentació notarial, siguin cèdules o llibres, no són freqüents i, quan les trobem, són a tot el volum, com per exemple en el document 11 de l'apèndix, on la nota de cancel·lació diu: «fuit cancellatum sequens instrumentum ut in manuali». És cert que les referències del manual al llibre són sovint també «ut in libro» o «in capibrevio», però també trobem «est in notis», a més que en aquest cas el mateix títol ja ens dona el nom del contingut: *capibrevium notularum* o *capibrevium notarum*.

Quin era, doncs, el nom reservat a cada una de les anotacions del manual? Les referències són vagues i deixen el dubte de si poden

64. AHPB, Francesc de Lavernosa, manual comú de 29 oct. 1366-11 set. 1368, ff. 2 v., 3 r.-v.; 7 v., 9 r., 10 v., 118 r. etc.

atribuir-se també a la cèdula o a la nota. ¿*Ceda, nota, notula, rogatio, memoria*? Pel que fa al terme *ceda*, com que la minuta del manual tenia en comú amb la cèdula un contingut semblant, puix que es tractava sempre d'un resum incomplet de l'instrument, podria ésser que fos aplicat també a la minuta en alguns casos. Per exemple, en dos dels documents que recollim a l'Apèndix, els números 25 i 26, en referir-se a una minuta que cal notar, hom parla indistintament de *nota seu ceda* i de *ceda seu manuali*. Pel que respecta als termes *nota*, *nòtula*, *rogatio* i *memòria* sembla que eren aplicats indistintament en els capbreus més antics a les notes extenses i a les abreviades i, per tant, és possible que aquests noms continuessin a ésser usats per referir-se a les minutes abreviades, quan aquestes ja havien estat separades de les extenses, formant les primeres el manual i les segones el llibre.

Però aquesta separació i la consegüent distinció de les notes en dues categories diferents portà finalment a la diferenciació de noms. De primer antuvi, hom distingí entre les notes «per extensum notate seu perfecte» de les que no ho eren, com també hom usà el terme «original» (*originalis nota*) per distingir la primera nota —que en l'exemple que usem resulta ésser la cèdula— de la nota del capbreu, en un cas en què ambdues eren semblantment extenses.⁶⁵ Finalment, però, els termes *nota* i *nòtula* quedaren reservats a les anotacions extenses, mentre que per a les minutes hom usà des de mitjan segle xv, almenys, el terme *aprisia* que, des de finals del segle xv, apareix en els títols dels manuals: *manuale aprisiarum* o simplement *aprisie*.⁶⁶

Pel seu aspecte extern, format en foli, relligadura de pergami aprofitat, etc., el manual no es diferencia del llibre més que en el fet que el llibre sol ésser més gruixut. Mentre que el manual no

65. Cf., per ex., l'autorització del rei Martí a favor del seu escrivà Guillem Gibellí per cloure, estendre en forma pública i notar les escriptures del seu mestre Galceran d'Ortigues el 1408: «... quorumquidem notularum alique nondum per extensum notate sunt seu perfecte et nonnulli ex eis sint largo modo notate sed nondum in mundum seu publicam formam redacte»: M. T. FERRER-J. RIERA, *La successió notarial i el traspàs de protocols* en aquest mateix volum, doc. 5; AHPB, Francesc Bernat, *Secundus liber comunis* (1409-1411) ff. 138 r.-141 v. i fulls solts.

66. AHPB, perg. 222: Joan Gener, notari públic per tota la terra nota el 1459 una *aprisia* feta el 1436 per Pere Ventosa, notari de Barcelona.

sol passar dels cent folis, el llibre en sol tenir cent cinquanta o a vegades més. En fullejar-lo, la diferència salta, tot ràpidament, a la vista: el llibre té molts espais en blanc, a vegades folis sencers reservats, com hem dit, a contractes que no hi foren copiats; els contractes copiats són llargs i l'escriptura és més acurada: la caligrafia és millor i hi ha menys esmenes; les abreviatures marginals, ratllats, etc., són en substància els mateixos que en el manual, llevat dels casos, ja assenyalats abans, en què fou usat el barrat especial del manual per a indicar que la minuta havia estat notada en el llibre.

Tant l'un com l'altre solen reservar un full de guarda al començament del volum i sovint també al final, bé que no sempre s'han conservat. Aquests fulls, des de mitjan segle XIV, foren inutilitzats sovint amb una aspa, que solia contenir entre els seus braços una inscripció que deia: «hec pagina / et ultima / pro custodiis / habeantur» o «hec pagina / et prima» si es tractava del darrer full del volum i no del primer. A vegades també hi posaven, en els quatre cantons del full de guarda inicial, els noms dels evangelistes: «Marchus / Matheus / Lucas / et Ihoannes», inscripció completada més rarament per «Rex / Iudeorum» centrat a dalt i a baix del full, per exemple. Alguns notaris completen la inscripció del full de guarda amb el títol del llibre o amb el propi nom, per exemple: «hec carta et ultima / huius primi libri / requisicionum et protestacionum / pro custodiis habeantur» o «hec carta et ultima / huius manualis mei / Johannis Eximini, notarii, / pro custodiis habeantur».⁶⁷

Al primer full del manual o del llibre després del de guarda, hom hi solia posar el títol, però no era pas norma general, ja que el títol anava a la coberta del pergamí, on moltes vegades, desgraciadament, ha quedat esborrat. A mitjan segle XIV era corrent posar en els capbreus invocacions religioses, a vegades molt llargues, abans del títol, per exemple: «In nomine Domini nostri Iesu Christi omnipotentis Dei, veri, vivificantis et eterni. Amen. Assit

67. AHPB cf., per ex, Ramon Morell, manual de 1344; Berenguer Alemany, Llibre II de procuracions (1436-1439); Guillem Donadeu, *Liber primus requisicionum et protestacionum* (1399-1402); Joan Eximenis, manual de 1395-1398, etc.

principio Sancta Maria meo presens huic operi sit gracia pneumatis almi. Amen. Me iuvet et faciat complere quod utile fiat. Amen. Principium, medium, finem Deus intueatur. Amen. Inquam bonos actus dirigat ipse meos. Amen. Capibrevium notarum sive rogationum Bonanati Rimentol, notarii publici Barchinone et per totam etiam terram et iurisdictionem illustrissimi domini regis Aragonum auctoritate eiusdem». ⁶⁸ Més endavant aquestes invocacions se simplificaren una mica o es reduïren al mínim, segons els gustos de cada notari. Alguns notaris, des de finals del segle XIV i més en el XV, completaren el títol posat a la primera plana amb el propi signe notarial, en forma semblant a aquesta usada per Joan Nadal en un manual de 1388: «In Dei nomine, ego Johannes Nathalis, auctoritate regia notarius publicus Barchinone, incipio hec manuale instrumentorum contractuum communium octavum et hoc meum hic apposui sig^{num}». ⁶⁹

Tant en el llibre com en el manual hom encapçala les minutes o les notes amb la indicació del dia (dia de la setmana i dia del mes), del mes i de l'any, que serveix per a totes les anotacions fetes aquell dia. El mes i l'any poden no ésser indicats específicadament a cada document si no hi ha canvi de dia i poden remetre als de les pàgines precedents. Les notes del llibre solen contenir, a més, al final del contracte, la data completa. L'hora no és indicada mai, llevat d'alguna rara excepció, als esmentats encapçalaments. Només és indicada a les actes de protestos, requestes, presentació de lletres, etc., en començar la nota i fins i tot, a vegades, en començar la minuta.

Pel que respecta al contingut, manual i llibre solen seguir ambdós rigorosament el mateix ordre en la inserció dels contractes, detall que facilita molt llur localització en un i altre volum. És clar que, malgrat el major nombre de folis del llibre, manual i llibre no poden coincidir mai unitat per unitat en llur contingut. La major extensió que cada contracte ocupa en el llibre, sigui espai escrit,

68. AHPB, Bonanat Rimentol, *Capibrevium testamentorum* (1348-1371). Sobre aquest tema cf. J. FAUS y FAUS, *El principio religioso en la apertura de los antiguos protocolos notariales*, «Saitabi», IV (València, 1946), pp. 144-164.

69. AHPB, Joan Nadal, manual de 4 gen.-8 juny 1388.

sigui espai en blanc, ho impedeix. Cada manual troba la seva correspondència en dos o tres llibres que poden començar abans i acabar després dels límits cronològics del manual. És a dir, cada sèrie té una distribució pròpia pel que fa a les unitats llibràries, bé que el contingut sigui el mateix. Hom pot apreciar-ho a la llista dels manuals i llibres corresponents de Bernat Nadal, que presentem com a exemple, llista que, pel fet d'ésser tan completa, ens fa molt fàcil a nosaltres de poder seguir aquesta triple redacció de *l'instrumentum*, de la qual ha parlat el professor G. Costamagna en estudiar els protocols genovesos, on la tasca de trobar les correspondències entre manual i llibre és difícil a causa d'una relligació desordenada dels quaderns i fulls que quedaren solts per culpa de l'explosió d'una bomba en la seu de l'arxiu de protocols genovès el 1684.⁷⁰ Bé que nosaltres més que de la triple redacció de l'instrument hauríem de parlar de la seva quàdruple redacció: la cèdula, el manual, el capbreu o llibre i l'original en pergamí. És clar que el contingut de la nota del llibre i el del pergamí eren en realitat el mateix, bé que més completa la versió del pergamí, on hi havia la subscripció i clausura del notari, que no figura mai en el llibre llevat d'algun cas excepcional.⁷¹ D'altra banda, la cèdula solta i la minuta del manual són molt semblants i a vegades idèntiques, ja que el manual es limitava sovint a copiar la cèdula; altres vegades el manual allarga una mica el contingut de la cèdula, mentre que en la primera

70. G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 13.

71. Cf. les dues clausures, sense el signe, copiades en el capbreu 45 de 1372-1374 de Francesc de Laderosa a continuació de dos acords del rei amb els venecians, al f. 72 v. El notari fa constar a la primera clausura que ell mateix escriví el pergamí destinat als venecians, mentre que a la clausura del segon, partit per ABC amb el primer, diu que aquesta part no l'escriví personalment: «Sig (*espai en blanc*) num mei Ffrancisci de Laderosa, scriptoris domini regis et eius auctoritate notarii publici per totam terram et dominationem eiusdem, qui premissis vocatus una cum prenomnatis testibus presentis interfui et ea de mandato seu ad requisicionem dictarum partium in hanc publicam formam redigens propria manu mea scripsi et clausi». (Al marge esquerre): «Hec clausura fuit per me facta in illo quod fuit traditum sindaco Venecie, quid ego manu mea scripsi». «Sig (*espai en blanc*) num mei Ffrancisci de Laderosa, scriptoris dicti domini regis et eius auctoritate notarii publici per totam terram et dominationem eiusdem, qui premissis vocatus una cum prenomnatis testibus presens interfui et hec scribi feci et clausi cum litteris rasis et emendatis et cetera». (Al marge esquerre): «Hec fuit facta in illo quod fuit traditum parte domini regis».

època dels manuals es dona el fenomen contrari, puix que, com hem dit, el manual és només llavors una mena d'índex.

El manual notarial de 1348 de Pere Borrell conté, en efecte, en els seus primers fulls extractes de documents similars al que després esdevindrà normal, és a dir, d'una extensió de cinc a sis línies en amunt; però després, especialment a partir del foli vuitè, es converteix en un dietari o índex cronològic amb la llista de tots els contractes fets cada dia, descrits amb menys d'una ratlla per a cadascun.

La doble sèrie es pot seguir ja millor amb Francesc de Laderosa, que començà a actuar pocs anys després (el primer llibre conservat és del 1355). Tenim d'ell un *quintum manuale* del 9 d'octubre de 1358 al 28 de març de 1360 i un *tercium decimum manuale* de 1370-1373, que fan pensar que el seu primer manual, a raó de manual per any més o menys (puix que en deu anys féu vuit manuals), caldria situar-lo vers 1352-1353, anys en què degué començar aproximadament també el seu primer capbreu si, tenint en compte que del 4 de maig al 4 de desembre de 1364 redactà el seu *tricesimum secundum capibrevium*, li calculem dos capbreus per any. Aquest càlcul coincideix amb el títol de notari de Barcelona, que fou atorgat a Francesc de Laderosa el 5 de novembre de 1352, de manera que podem afirmar que des dels inicis de la seva actuació com a notari de la ciutat adoptà el doble enregistrament de les escriptures que autoritzà.⁷²

Conservem també exemplars de manuals i de capbreus d'altres notaris que comencen llur actuació vers el 1370 i posteriorment, així en tenim de Berenguer Exemenó, Pere Vives, Arnau Lledó, Ramón de Massana, etc. Però cap d'ells no ens permet de veure el funcionament de la doble sèrie de registres com els volums de Joan i de Bernat Nadal, dels quals conservem una gran part dels registres que portaren. De Joan Nadal tenim 81 registres, mentre que de Bernat Nadal en tenim 183, a més dels lligalls d'escriptures soltes de cadascun. Especialment, en les sèries de Bernat Nadal, podem ob-

72. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, doc. 30.

servar com manual i llibre es corresponen i es completen recíprocament.

Com a mostra, presentem ara la nova ordenació que hem fet dels volums de Bernat Nadal després d'haver-los examinat atentament per esclarir quins eren realment manuals i quins eren llibres i dins dels manuals i dels llibres quins eren comuns i quins eren especials, ja que la major part del volums que no havien conservat les cobertes o el primer full amb el títol figuren al Catàleg de l'Arxiu simplement com a *manual*. Hem pogut reconstruir així dues dobles sèries: la dels manuals i llibres comuns i la dels manuals i llibres de vendes, que presentem a doble columna.

La doble sèrie de manuals i llibres comuns és la més llarga. La sèrie dels manuals comuns és molt i molt completa; comença el 1385 i acaba el 1432. Tenia originalment 72 volums dels quals conservem 69. Hi ha només una llacuna després del manual 22, del qual se salta al 25; després del volum 34 n'hi ha una altra de pocs mesos, atribuïble a la pèrdua d'algun quadern i el mateix passa entre els volums 42 i 43; entre els volums 48 i 50 hi ha també un salt de gairebé 7 mesos. Després, la sèrie continua íntegra fins al manual 72. Hom pot observar com cada manual comença el mateix dia, l'endemà o un parell de dies després d'on acaba el manual anterior, tret de pocs casos en què hi ha una diferència d'algun dia de més, deguda, com les llacunes de mesos que hem ressenyat abans, a la pèrdua d'algun full o quadern a la fi o al començament dels volums.

La sèrie dels llibres comuns, amb la qual es correspon, té, en canvi, més llacunes. Consta de 58 volums, però en el seu origen n'havia de tenir uns 25 o 27 més, bé que és difícil d'apreciar-ho exactament, perquè els llibres no tenen una numeració antiga seguida com els manuals, on, encara que només de tant en tant els volums conserven llur número d'ordre antic, els que resten ja ens orienten prou. Per cada any Bernat Nadal té, ja al cap de poc d'establir-se, tres o quatre llibres, que titula *primus*, *secundus*, *tercius* i *quartus liber* d'aquell any determinat. La sèrie de llibres s'interromp a la darrerria de 1409. No és probable que aquesta interrupció es

degui a la pèrdua dels volums restants, perquè sembla lògic que algun se n'hauria hagut de conservar, com se'n conserven de la part anterior. Una absència tan absoluta sembla indicar, doncs, que la segona sèrie fou abandonada, potser per considerar-la innecessària. Per als documents de formulari molt fix bastava segurament el manual; per als altres, Bernat Nadal conservà les llargues cèdules dels contractes de societat, nòlits, etc., sense passar-les ja al llibre i, si li semblà convenient, les estengué més àmpliament en el manual. No seguí el mateix criteri, en canvi, el seu germà Joan Nadal, de qui conservem un «Liber notularum instrumentorum contractuum comunium centesimum sexagesimum octavum», del 17 d'abril de 1429 al 27 de gener de 1430, l'últim any de la seva actuació com a notari, la qual cosa demostra que continuà la segona sèrie de llibres comuns fins a la fi.

L'altra doble sèrie de registres que conservem de Bernat Nadal és la de vendes. Excepcionalment, Bernat Nadal separa les vendes, establiments emfitèutics i altres alienacions de béns immobles ja en el manual, creant una sèrie de manuals especials de vendes des del 1395, deu anys després d'haver començat a exercir la seva professió a Barcelona i quan la seva escrivania ja havia assolit un volum d'activitat molt important. La cosa més normal era que el manual fos reflex de tota l'activitat de la notaria, exceptuats testaments, llibres especials de senyors i liquidació de marmessories testamentàries. La divisió entre contractes comuns, de vendes, procuracions, etc., és normal en les sèries dels llibres de molts dels notaris conservats, però no pas en la dels manuals. A la sèrie de manuals de vendes correspon una altra sèrie de llibres de vendes, que comença en el mateix 1395. Hi hem observat algunes llacunes, tant a la sèrie dels manuals com a la dels llibres. En la primera n'hi ha una d'octubre de 1407 a setembre de 1410. De la segona sèrie conservem 29 llibres, mentre que, només fins al 1428, ja n'hi hauria d'haver 31; falten, a més, els darrers llibres fins a 1432.

També queden separades en una petita sèrie única a part les comandes. En conservem tres volums que comprenen del 1393 al 1410. Dels dos volums que hem conservat amb títol un diu que és un

llibre de comandes, mentre que l'altre diu que és un manual de comandes. No sembla que hi hagi gaire diferència entre ells en realitat; simplement, com que tenien una mica de totes dues coses, ja que la major part de les vegades els documents hi eren abreviats, però a vegades també hi eren copiats per extens, hom devia dubtar a l'hora de titular-los. El darrer que tenim, del 1404-1410, diu que és el cinquè manual, de manera que se n'haurien perdut dos almenys i més si la sèrie continuà posteriorment, cosa que no sabem.

També hem perdut dos llibres de la sèrie de testaments, puix que en conservem quatre i el darrer, que conclou el 1432, es titula «Sextus liber testamentorum».

Pel que fa a la resta dels volums, en tenim cinc de marmessories diverses, un mixt de contractes de Pere Arnau Marquès, senyor de la Roca i de marmessories diverses, dos de negocis municipals (censals, etc.), referents l'un a Mataró i l'altre a llocs diversos, i finalment vuit lligalls amb alguns fragments de llibres i manuals i moltes escriptures soltes, és a dir, cèdules i papers relacionats amb els contractes.⁷³

El sistema de doble registre, més o menys complicat segons la importància de cada notari i segons, també, si ens han arribat tots o part dels seus registres, es perpetua al llarg del segle xv. Vers la fi d'aquest segle i a començaments del xvi, però, sofreix una modificació: es converteix en un sistema de triple registre en aparèixer el manual petit, generalment en octau, però també a vegades en dotzau, dit *manualetum*, *prothocollum*, *manuale sive reportorium* o *repertorium*, a vegades *vademecum* i també *manuale aprisiarum* o simplement *aprisie*, noms que foren substituïts en el segle xvii pel més general de *borrador*. Els notaris catalans adoptaven així a un segle de distància, el sistema de triple sèrie de registres usada ja pels notaris occitans des de la fi del segle xiv.⁷⁴

Cada notari té el seu propi sistema en aquesta època, però generalment el manual petit és el cedulari on es pren nota del con-

73. Cf. el quadre adjunt i *Archivo General de Protocolos de Barcelona. Sección Histórica. Índice Cronológico-Alfabético*, I, pp. 27-32 per Bernat Nadal i 32-35 per Joan Nadal.

74. A. DE BOÛARD, *Manuel de Diplomatie*, II. *L'acte privé*, pp. 206-213.

tracte davant del client i d'aquí ve el nom de *manuale aprisiarum* o *aprisie*. La lletra hi sol ésser molt cursiva, força descurada i les correccions nombroses. Aquest manual no fa desaparèixer totalment les cèdules soltes, a les quals a vegades calia recórrer bé perquè el notari tenia, per exemple, el manual i el seu escrivà jurat havia de prendre al mateix temps nota d'altres contractes, bé per altres causes. Segons el que hem pogut comprovar en els manualets examinats, si hom feia cèdula d'un contracte, aquesta no era copiada en el manual, on hi ha només una lleugera referència al contracte i després l'advertiment *est in cedula*. En cas d'haver estat copiada la cèdula en el manualet podríem disposar ara de quatre versions del mateix document, cinc si haguéssim conservat també el pergamí original: cèdula, manualet, manual, llibre i original, però, com dèiem, no sembla que fossin previstes més de quatre versions, llevat dels possibles esborranys, per a perfeccionar la redacció, que no compten.

L'*aprisia* del manual o de la cèdula era copiada després amb millor lletra i presentació més acurada al manual en foli, amb contingut gairebé sempre idèntic. Després, hom estenia la *nota* en el *liber contractum comunium* o bé en el llibre de vendes, que són els que solien tenir tots els notaris, o bé es quedaven en els habituals encapçalaments seguits dels fulls en blanc per a l'allargament que després no arribà.

Com ja hem dit, cada notari tenia el seu sistema i mentre en alguns el manualet recull tota l'activitat de l'escrivania, en altres exclou, per exemple, les procuracions, que van directament al seu llibre especial, sense passar tampoc pel manual en foli. En altres casos les vendes són registrades només en el manualet i en el llibre especial de vendes, però no en el manual en foli, etc.⁷⁵

Cal tenir en compte, a més, que alguna vegada, és el cas per exemple del notari Joan Vilana, el manualet no segueix un estricte

75. AHPB, Antoni Anglès, cf. les concordàncies del manual en octau del 14 jul. 1517-19 jul. 1518 amb el *Decimum manuale comune* de 19 feb. 1517-17 feb. 1518 i el llibre de vendes corresponent; o Dalmau Ginebret, concordàncies entre el *Repertorium* de 12 nov., 1475-23 ag. 1477, l'*Octavum manuale* de 18 gen.-27 nov. 1475 i el *Tercius liber comunis* de 4 març 1473-3 des. 1477, o les del llibre de vendes de 1473-1478 amb el manual o amb el *reportorium*; o les concordàncies del Llibre segon de procuracions de 8 feb. 1475-12 nov. 1477 amb el manual de 1477.

ordre cronològic sinó que a vegades hi pot haver contractes barrejats amb dos o tres dies de diferència, potser perquè hom hi passava cèdules soltes que eren esquinçades després. Això complica, doncs, una mica la comprovació de les concordances entre manualet i manual.⁷⁶

La tasca del notari es desenvolupava, doncs, a través d'aquestes sèries de registres, on successivament l'instrument prenia forma, fins que, estès en el llibre comú o en un d'especial, restava a punt per passar-lo al pergamí. Recapitem aquestes etapes:

En el sistema de doble registre el notari, o l'escrivà jurat, feia la minuta en presència del client en una cèdula i després la passava al manual, si no tota almenys el començament, per poder-la localitzar després més fàcilment, o bé feia la minuta directament en el manual. Al mateix temps, escrivia en el llibre comú, o en el llibre especial que correspongués, la capçalera del document i deixava un espai en blanc, més o menys gran segons el que considerava que podria necessitar per estendre'l, i, sovint molt més tard, notava o allargava la minuta en aquest espai amb totes les clàusules necessàries i acostumades per a cada tipus de contracte, deixant-lo llest per copiar-lo *in mundum* en el pergamí.⁷⁷

En el sistema de triple registre el notari prenia la minuta en el manualet o bé en una cèdula, la copiava després en el manual en foli i la notava més tard en el llibre comú o en un d'especial. Però, com dèiem abans, cada notari adaptava aquest procediment a les pròpies conveniències o possibilitats, de manera que cadascun és un cas a part, sobretot a la darrerria del segle XV i a començaments del segle XVI.

76. AHPB, Joan Vilana, cf. les concordàncies entre el Borrador de manual d'11 feb.-23 des. 1516 amb el *Vicesimum nonum manuale sive prothocollum* de 7 gen.-20 set. 1516 i el *Decimus nonus liber vendicionum et omnium alienacionum* de 7 gen.-17 nov. 1516.

77. Alguna vegada fins i tot el notari anotà al marge el que calia reservar en blanc per estendre més tard la nota. En un manual de Joan Eximenis hem trobat aquest avís al costat de l'encapçalament d'uns capítols matrimonials: «reserventur VI folia papiri». Però hom es repensà després i no deixà cap espai, sens dubte perquè la cèdula fou considerada suficient i potser també perquè el client no pagà; altres notes marginals, en efecte, adverteixen *est in cedula i debet*: AHPB, Joan Eiximenis, manual de 27 jul. 1391-24 set. 1393, f. 14 r.

Com ja hem dit, des de 1351 els notaris estaven obligats per constitució de Corts a notar o allargar la minuta en el capbreu o llibre dins els dos mesos següents d'haver rebut la ferma dels contractants o bé, si calia la intervenció d'algun jurista o savi, des que aquest hauria donat el seu parer, terme que va ésser reduït, pel que respecta a Barcelona, per una ordinació de 1463, confirmada el 1476, a quinze dies.⁷⁸

La mateixa constitució de 1351 ordenà que en el moment de la ferma fossin pagats al notari la meitat dels honoraris com a condició prèvia perquè aquest procedís a notar el contracte. Un dels contractes de 1388 de Bartomeu Exemeno, reduït a un simple encapçalament i poca cosa més, diu efectivament: «non fuit continuata quia non solverunt».⁷⁹

Això no vol dir que tots els contractes que trobem sense desenvolupar en el llibre no haguessin estat continuats per impagament; aquest cas és en realitat poc freqüent; més aviat es devia bé a manca de temps per estendre la nota en el llibre, malgrat haver estat expedit el *mundum*, redactat llavors directament a partir de la minuta, bé a renúncia de les parts a obtenir el *mundum* perquè els bastava la minuta.

Pel que fa a la primera eventualitat, les reglamentacions notariales, que en prohibir determinades corrupteles posen al descobert alguns aspectes de la pràctica notarial coetània, no prohibeixen expressament fins al 1736 de lliurar el *mundum* sense que hom hagués allargat abans la nota en el llibre.⁸⁰ Potser essent aquesta una norma de

78. R. NOGUELA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, pp. 32 i 62 i docs. 29, 85, 91, 92 i 111. L'ordinació de 1463 apareix a la col·lecció datada el 1462. No té data i fou atribuïda al 1462 basant-se en els priors del col·legi notarial que hi figuren, que són els de 1462, però cal tenir en compte que, com que eren elegits a final d'any, llur exercici corresponia en gran part a l'any següent. L'ordinació és citada com del 1463 en el document de 1476 i s'hi refereixen les deliberacions del Consell de Cent i del Consell de Trenta de 1463, docs. 91 i 92; tot indica, doncs, que cal datar-la en aquest darrer any.

79. AHPB, Bertomeu Exemeno, manual de 10 abril-23 juny 1388, f. 11 r.

80. No en tenim notícia fins a les ordinacions reials de 1736: «III... y que aunque tome las tales escrituras por registro o memorial o en otra manera que no las den signadas sin que primeramente sean asentadas en el dicho libro manual o protocolo y se haga todo lo susodicho, bajo la pena que la escritura que de otra manera se diere signada sea en sí ninguna, y el Escribano que la hiciere pierda el oficio

la professió notarial, recollida en els tractats de l'art, hom no ho havia cregut necessari.⁸¹ Però tant si hi hagué llei com no, en tot cas, aquesta norma, que sembla elemental, fou conculcada amb gran freqüència; són molts els instruments que no foren notats en el llibre més enllà de l'encapçalament i que, en canvi, foren lliurats en forma pública, com ho demostren els barrats i les abreviatures de clausura i lliurament posats a les minuts o a les cèdules corresponents.

Quant a la renúncia de les parts a obtenir el *mundum* perquè de moment els bastava la minuta, a què alludíem ara com a una de les causes per les quals una minuta no havia estat allargada, sembla que, efectivament, ja en els segles XIV i XV, i especialment en aquest darrer, no foren expeditos en forma pública tots els contractes i altres instruments o actes fets davant de notari; les parts atorgants, en efecte, s'aconformaven amb la minuta, que els sortia molt més econòmica i que podia ésser estesa posteriorment si després calia per qualsevol circumstància; i, perquè els atorgants tinguessin a mà una prova del contracte fet, els notaris començaren a lliurar certificacions en paper i còpies simples i fins i tot autèntiques de les aprísies o minuts. Preocupats per la introducció d'aquestes pràctiques, els consellers barcelonins, induïts segurament pels priors dels notaris, publicaren unes ordinacions el 1433 prohibint de fer certificacions en paper de capítols, contractes, testaments o clàusules d'aquests i de fer trasllats tabellionats en paper, llevat de les certificacions de procuracions o trasllats d'inventaris o d'encants.⁸² Però l'acceleració constant del ritme de la vida econòmica i de la vida social imposaven, sembla, la simplificació d'alguns tràmits notariais i per això les disposicions s'incomplien i calia renovar-les

y quede inhàbil para hacer otro y sea obligado a la parte a pagar el interés»: J. GONZALO DE LAS CASAS, *Diccionario General del Notariado de España y Ultramar*, V, Madrid, 1856, p. 257.

81. Pietro BOATTIERI, *Expositio in summam artis notariae domini Rolandini Bononiensis*, Venècia, Luccantonio Giunta, 1546, ff. 104 r. i 105 r.

82. R. NOGUERA- J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, doc. 54, També a França i a Itàlia es generalitzà el costum de no demanar el *mundum*, en tots els casos i d'aconformar-se amb la minuta. cf. A. DE BOÛARD, *Manuel de Diplomatique*, II. *L'acte privé*, p. 212, i G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, pp. 36-37 i nota 117.

assenyalant els perills que comportaven les noves pràctiques. Hom pot veure a l'Apèndix, document 27, i, també a la làmina núm. 6, una d'aquestes certificacions en paper etceterades com les minutas; es tracta d'un contracte de nòlit concertat el 3 de setembre de 1460 a València, davant del notari Salvador Cortilles, que autenticava la certificació amb el seu signe.

El 1476 els consellers barcelonins insistien en la prohibició. Constataven el fet que els notaris lliuraven còpia o certificació de la minuta o aprísies, abreviades tal com estaven, abans que haguessin estat esteses en el llibre. Una tal pràctica, que segons els consellers no era acostumada ni havia estat permesa en temps precedents, podia, deien, ésser motiu de plets a causa de les diverses interpretacions que jutges o persones interessades podien donar a la minuta. Per aquest motiu prohibiren el lliurament de còpies simples o de còpies autèntiques de les aprísies etceterades i la consulta d'aquestes aprísies per part de notaris, escrivans de causes o qualsevol altra persona, llevat de les procuracions, de les quals els notaris podien lliurar certificació.⁸³

A més de les procuracions, en les quals era cosa admesa el recurs a les certificacions, segons es desprèn de les ordinations que acabem de comentar, hom renunciava també al *mundum* en altre tipus d'instrument: en moltes comandes i en gairebé totes les assegurances. Més tard, ja en el 1607, ens consta per una taxa d'honoraris de notaris que almenys pel que fa a les assegurances i protestos de canvis, apel·lacions i requestes devia ésser freqüent no fer-les fer en forma pública, puix que es preveuen dos honoraris, un per aprísia i l'altre per instrument en pública forma.⁸⁴

83. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, p. 62 i doc. 111.

84. Heus aquí el text: «De seguretats.

Item, de seguretats de mercaderies y de vides de persones y altres, se paguen per bestreta o aprísia a rahó de dos sous per centenar de lliures.

E si se hauran a fer en forma, se paguen a rahó de vuit sous per centenar de lliures, prenent en compte lo que hauran pagat per aprísia.

De protestes de cambis

Item, de protestes de cambis deu sous.

Item, de actes de appellacions y requestes se pague per lo acte de presentació sinch sous y lo mateix de qualsevol altre acte que'n resultarà.

E si serà tret en forma se paga per la primera fulla deu sous y per quiscuna

No són solament les ordinacions, o la comprovació que uns determinats contractes —per exemple les assegurances— no apareixen gairebé mai amb les indicacions de lliurament en forma pública, ni tampoc les taxes, els únics indicis que tenim de l'extensió d'aquesta pràctica; hem trobat també alguns documents que ens n'informen d'una manera més viva.

Pel que fa a les procuracions, que moltes vegades no eren expedides en forma pública, com dèiem, un capbreu del notari Ponç Amorós ens informa d'una curiosa escena que tingué lloc el 17 de juliol de 1385. Aquest dia Guerau de Palou, ciutadà de Barcelona, acompanyat per l'esmentat notari i dos testimonis, es presentà a la casa de Ramon Sa-Rovira. Com que aquest no hi era, els rebé el seu fill Bernardó Sa-Rovira, a qui Guerau de Palou expressà que venia a redimir o lluir 7.000 sous d'un censal mort que mossèn Bernat de Boixadors prestava a Ramon Sa-Rovira i del qual eren fermances Guerau de Palou i un seu germà. Mostrà la bossa de cuiro vermell, on portava els diners, i protestà perquè des d'aquell moment no corregués la pensió del dit censal. El notari comptà els diners i hi trobà els 7.000 sous i 15 lliures i 15 sous més, que era el que corresponia a la pensió correguda fins a aquell moment; demanaren a Bernardó si tenia poders per rebre els diners i Bernardó digué que sí, que el seu pare li havia fet procuració en poder del notari Antoni Solà. La comitiva es dirigí llavors amb Bernardó a l'escrivania del dit Antoni Solà i un cop allí demanaren al notari d'examinar la procuració a favor de Bernardó; el notari ho féu i digué que aquest tenia poders però no per rebre diners. Vist que no podia cobrar el preu del censal, Bernardó Sa-Rovira i Guerau de Palou es posaren d'acord perquè aquest darrer ingressés els diners en alguna taula segura fins que Ramon Sa-Rovira tornés i pogués lliurar els instruments del censal i fer carta de fi. L'ingrés es féu efectivament a la taula de Francesc de Gualbes.⁸⁵

En un altre cas, aquest de 1371, uns anys abans del que acabem d'exposar, tenim constància de la consulta d'un contracte de cessió de

altra fulla sinch sous». Publ. per R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, doc. 182, pp. 416-417.

85. AHPB, Ponç Amorós, *Primum capibrevium*, f. 34 r.-v.

deute, que havia fet Jaume de Pelfort a Guillem Alemany, del qual no s'havia fet el *mundum*. En ocasió de liquidar Guillem Amargós el seu deute envers Jaume de Pelfort calgué veure la cessió de part del deute feta per aquest darrer, i Pere Martí, que era el notari encarregat de fer la liquidació, acudí a l'escrivania del seu col·lega Bernat Arnau i allí comprovà l'existència del contracte, que no tenia cap cancel·lació i que no havia estat redactat en forma pública. Sembla que la comprovació fou personal i no pas limitada al testimoni del col·lega, tal com deixa entendre la frase «prout apparet per visum ad occhulum michi, dicto Petro Martino, notario infrascripto huius presentis contracti perficiendi».⁸⁶

Com ja hem dit en tractar de les cèdules, tant les notes dels llibres, com les minutes de manual, com les cèdules podien donar fe dels contractes amb preferència lògica per la nota que, almenys en teoria, era la versió més completa i fidedigna. Passava, però, com fan notar R. de Noguera i J. M. Pons Guri en llurs treballs, comentant alguns escrits del gran jurista Fontanella sobre els notaris del seu temps, que per a aquests, mancats d'una sòlida cultura jurídica, la fórmula ho era tot i, sense informar-se de la voluntat de les parts, les aplicaven segons els semblava en allargar la minuta, cosa que era després motiu de discussions.⁸⁷ Una qüestió d'aquesta mena sorgí en el procés que concloué el 1600 per l'herència de la casa Carròs-Centelles, en demanar les nobles Joana Carròs i de Centelles i Violant de Cardona Carròs i de Centelles, germanes, que pledejaven contra Joaquim Carròs i de Centelles, trasllat de l'aprísia original del testament de don Lluís de Centelles, que segons elles contenia algú matís referent a la successió de les dones que no era en el document per extens i que a partir de l'aprísia volien fer corregir en el document per extens.⁸⁸ No sabem com es resolgué l'afer, però és un indicatiu prou interessant del valor que podia tenir l'aprísia o la cèdula per sobre del document per extens, valor que en altres llocs,

86. AHPB, Pere Martí, manual de 1370-1373, ff. 47 r.-49 r.

87. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, pp. 99-100 i J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, p. 20.

88. 1 de setembre de 1598, contingut en el procés del 14 d'abril de 1600: ACA, C, r. 5222, ff. 34 r.-69 v.

per exemple a Bolònia o a Roma, li era reconegut també en cas de disconformitat dels atorgants.⁸⁹

Si en el fet de *notar* o allargar un instrument hi havia sempre el perill que el notari s'excedís en l'ús del formulari i no interpretés exactament la voluntat dels atorgants, aquest risc era molt més gran quan el que acomplia aquesta tasca no era el mateix notari que havia rebut la *rogatio*, sinó el seu successor.

Quan un notari moria, el seu successor trobava les escriptures en diferents graus de confecció: unes ja estaven notades per extens, mentre que altres eren encara a l'estadi de la cèdula o de la minuta del manual, normalment fermades i testificades. En aquest darrer cas, prèviament autoritzat pel rei, pel veguer, sots-veguer, jutge ordinari o batlle local, el successor podia procedir a notar llargament i després posar en forma pública l'instrument «iuxta stilum et praticham dicti B.», és a dir, inspirant-se en la manera com el seu predecessor havia desenvolupat instruments semblants.⁹⁰

L'autorització del rei Martí a Guillem Gibellí per estendre i cloure les notes de Galceran d'Ortigues, ja citada, puntualitza exactament aquesta facultat:

«illos ex contractibus sive instrumentis qui nondum largo modo notati fuerint valeatis etiam per extensum seu largo modo notare sub eisdem tamen testibus et kalendariis iam in eis appositis et iuxta cursum contractuum eorumdem ac cum suis clausulis et renunciacionibus ad eos et ea de iure, consuetudine aut stilo dicti Galcerandi necessariis et opportunis, ffacti tamen sustancia in aliquo non mutata necnon eosdem tales contractus seu instrumenta claudere et solito signo vestri notarie officii etiam subsignare...»⁹¹

La làm. 7 és una clara mostra d'una nota allargada molts anys després, exactament cent divuit anys després d'ésser feta la minuta. El contracte allargat, una procuració de Bernat Joan de Cabrera, comte de Mòdica i vescomte de Cabrera i de Bas, a favor de la seva

89. A. DE BOÛARD, *Manuel de Diplomatie*, II, *L'acte privé*, pp. 179 i 206-207.

90. AHPB, perg. 211.

91. Cf. nota 65 i en aquest mateix volum M. T. FERRER-J. RIERA, *La successió notarial i el traspàs de protocols*, doc. 5.

muller Violant, autoritzant-la per vendre censals sobre els seus béns, fou atorgat davant el notari Esteve Mir el 23 de maig de 1451 i aquest féu la minuta en el manual i n'escriví la primera línia en el seu setzè llibre de contractes comuns. El 18 d'abril de 1569, un dels seus successors, de la dinastia notarial que ell havia començat, Andreu Miquel Mir, rebé ordre del veguer de notar i lliurar la «carta» en pública forma, perquè hi devia haver qüestions entorn als censals del vescomtat de Cabrera. Així mateix ho féu i la seva lletra del segle XVI contrasta en el llibre del seu avantpassat a continuació de la primera línia escrita per aquest en lletra del segle XV.

Calia, però, que el notari que redactava en forma pública una minuta feta per un altre notari ho advertís a la clausura del pergami. Hi solien fer constar que tenien les escriptures d'aquest tal notari, detallant a vegades fins i tot el motiu pel qual les tenien, sobretot si era per llegat testamentari, com en el cas d'una clausura de Lluís Carles Mir, successor per testament del seu germà Andreu Mir, ambdós notaris de Barcelona (doc. 28); assenyalaven després que havien trobat l'instrument en qüestió fermat, i a vegades afegien també fermat i testificat tal com ells el presentaven, que l'havien notat allargant-lo segons l'estil del difunt i, finalment, que l'extensió en forma pública es feia per manament o amb autorització del veguer, bé sense precisar més, bé, al contrari, detallant el dia en què havia estat fet el manament, quin jurista havia assessorat el veguer i a instància de quina part interessada. No era necessària en aquests casos l'autenticació del veguer. Hom pot veure alguns exemples d'aquestes clàusules a l'Apèndix.⁹²

Naturalment aquest sistema, malgrat que generalment el successor immediat d'un notari solia ésser un seu ex-escrivà, produïa dificultats tècniques d'interpretació per la banda del notari i desconfiances per part dels atorgants. Un cas típic és el que detallem a continuació i que podem seguir a través de dos manaments del veguer rebutjats pel notari i per un dels atorgants interessats.

El 3 de setembre de 1395, en efecte, el veguer, aconsellat pel seu assessor Macià Castelló, doctor en lleis, i a instància de Bernat

92. Apèndix, docs. 28, 29 i 30.

Palomerès, expedí un manament al notari Berenguer de Vilafranca, que tenia les escriptures del difunt Ponç Amorós, perquè, abans del dilluns següent, notés segons l'estil notarial i redactés en forma pública una carta fermada en poder del dit Ponç Amorós el 12 de novembre de 1393 per Joan Vila, mercader de Barcelona, renunciant a qualsevol demanda contra Bartomeu Palomerès, argenter barceloní per raó d'una casa situada prop del monestir dels dominicans.

Berenguer de Vilafranca, el notari requerit, allegà contra aquest manament que no podia notar i fer en forma pública el dit instrument perquè calia una clarificació d'algunes dades: quin era el plet que l'instrument de renúncia mencionava com a existent entre Bernat Palomerès i Joan Vila, quin jutge el portava i quina era l'acció que es podia fer contra Bartomeu i faltava també saber la situació exacta de la casa, de la qual només es deia que era prop del monestir dels dominicans. En cas d'incertesa, deia, el notari no havia d'ésser obligat a estendre la carta i tot el més que podia fer era cloure-la tal com estava amb les mateixes paraules vagues que contenia.

Per la seva banda Joan Vila o Sa-Vila s'oposà també al manament dient que ell no havia fermat cap carta en poder del dit Ponç Amorós a favor de Bartomeu Palomerès —cosa que no deia pas el notari Vilafranca— i demanà que abans d'estendre la nota en forma pública hom li lliurés còpia d'aquesta nota o cèdula, tot afegint que el manament del veguer era invàlid, perquè les parts no havien estat cridades i era executori.

Les seves raons no foren tingudes en compte i, el 9 de setembre, el veguer expedí un nou manament confirmant el primer.

Joan Vila comparegué a la cort de la vegueria per protestar d'aquest segon manament, fet sense escoltar-lo abans, i allegà novament que ell no havia fermat la carta en qüestió i que abans havia de saber-ne el contingut. Afegí que el notari no podia notar la carta sinó estendre un trasllat tal com estava, sense afegir ni tocar res, perquè no l'havia rebuda; d'altra part assenyalava que tampoc Ponç Amorós no l'havia rebuda ni notada ni escrita personalment i que la cèdula estava en tal forma que no es podia tocar ni redactar en forma pública.

Comparegué també Berenguer de Vilafranca reafirmant-se en les alegacions fetes anteriorment i dient que no podia posar a l'instrument els detalls que no trobava a la cèdula o al manual i que, per tant, no el podia fer; únicament si el veguer convocava els contractants i els feia declarar quin plet era el que hi havia entre ells, quina era la situació de la casa, etc., podria notar-lo per extens i fer l'instrument en forma pública.⁹³

Afegim, finalment, que el text de la nota i fins i tot de la carta ja estesa podia ésser modificat per ordre judicial, tant pel notari que l'havia autoritzat com pel seu successor. Així a l'Apèndix podem veure l'ordre donada pel veguer de Barcelona el 1383 a Pere Vives, successor del notari Ladernosa, perquè canviés la data del pagament de la pensió d'un censal mort sobre l'aljama de Barcelona venut pel convent de dominicanes de la mateixa ciutat a Ferrer Ponceta, malgrat que hi havia plet pendent entre l'esmentat convent de dominicanes i l'aljama a causa del dit censal. La data que calia posar era l'1 d'abril i, efectivament, *aprilis* està clarament escrit amb tinta diferent i sobre una paraula rascada a la nota del protocol corresponent de Francesc de Ladernosa.⁹⁴

En un altre cas el veguer manà al notari Jaume Rossell de recobrar una carta que ja havia clos i modificar-la, així com els instruments que encara no havia redactat en forma pública referents a un establiment d'una casa, fermat l'11 de febrer de 1390 pel rector de l'altar de Sant Bernabé, a la seu de Barcelona, perquè hom havia oblidat de fer referència a una sentència entre els senyors allodials, els quals digueren després que calia fer-la-hi constar.⁹⁵

e) *Extensió en forma pública, comprovació i clausura de l'instrument*

Un cop notat o estès l'instrument en el llibre corresponent, hom procedia a copiar-lo en el pergamí per lliurar-lo en forma pública.

93. Apèndix, docs. 25 i 26.

94. Apèndix, doc. 23. Cf. la correcció a l'escriptura a què fa referència el manament (1364, desembre, 11): AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tricesimum tertium capibrevium*, ff. 6 v.-10 v.

95. Apèndix, doc. 24. També a Gènova els jutges podien manar de fer correccions en els manuals: G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 25.

Aquesta tasca era confiada generalment a un escrivà, mentre que el notari es reservava la comprovació del text. Si ell havia intervingut personalment en la recepció de la minuta i en l'extensió de la nota es limitava, segurament, a llegir el text copiat en el pergamí, altrament calia que el comparés amb la nota.

La comprovació o verificació era un requisit previst per les cancelleries de tot arreu.⁹⁶ En els registres de la cancelleria reial catalano-aragonesa i en els originals que expedia el signe *pro* (= *probatum o probata*), que els escrivans posaven al peu de gairebé tots els documents registrats, degué servir per a indicar que s'havia acomplert aquest requisit de la comprovació amb l'original o potser amb la minuta, bé que falta fer l'estudi que ho demostri.⁹⁷

Els notaris públics no feien constar gaire sovint que havien portat a terme aquesta operació, bé que és curiós que una paròdia d'un instrument notarial, com la continguda en el poema «Testament de Bernat Serradell de Vic», no deixi de mencionar-la («[clos e] provat, ab aquell ras sobreposat...»). La clausura del pergamí no la citava, llevat que es tractés de trasllats o còpies autèntiques; només de tant en tant trobem el signe *pro* (= *probatum*) al marge inferior de l'original, acompanyat llavors gairebé sempre de l'abreviatura *ct* que, com veurem tot seguit, indica la clausura i el lliurament de l'original.⁹⁸ Tampoc en els protocols no ho feien constar sinó ex-

96. A. DE BOÛARD, *Manuel de Diplomatie*, I. *Diplomatique Générale*, pp. 107-110.

97. Aquest *pro*, que apareix en els registres de cancelleria d'ACA, al peu de cada document, havia estat transcrit tradicionalment per *Provisa o Pro visa* fins ara, bé que E. GONZÁLEZ HURTEBISE, *Guía Histórico-Descriptiva del Archivo de la Corona de Aragón en Barcelona*, Madrid, 1920, pp. 14-15, ja havia dit que era *probatus*, basant-se en les anotacions completes trobades en el Llibre menor dels Feus. Darrerament Jaume Riera ha trobat documentació que demostra que aquest *pro* significa realment *probatum o probata* i sembla que respon a una confrontació que feien els membres de la Cancelleria.

98. La clausura de la paròdia del «Testament» és: Sen(~~X~~)yal de mi, En Marcho Coig, / del loch de Vich / notari e scrivà public / qui hay scrit / lo testament ja dessús dit / [clos e] provat / ab aquell ras sobreposat / al terç bordó, / lay a hon diu «quant vespre fo» (*Testament de Bernat Serradell de Vic*, a cura de A. PACHECO, Barcelona, 1971, p. 78). Hem posat entre claudàtors la lectura que nosaltres proposem en comptes de la que dóna A. Pacheco: «co.s aprovat» ... Cf. clausures amb menció de comprovació a l'Apèndix, docs. 46, 47 i 48. Hi ha signes de *pro* als trasllats de l'Apèndix, docs. 46 i 47 i AHPB, perg. 63 Cf. també Apèndix,

cepcionalment. L'hem trobat usat per Francesc de Laderosa, per Joan Franch, per Francesc Bernat i per Bartomeu Gras; els protocols d'aquest darrer, especialment, presenten aquesta nota amb gran freqüència —potser perquè pertanyia també a la cancelleria del rei Martí i hi estava acostumat—, i a més no solament el signe de *pro* sinó abreviatures més desenvolupades o notes perfectament entenedores com ara *prota*. (= *probata*) o «hec incipit probare Ypolitus Lobet». Dins els mateixos protocols d'aquest darrer notari trobem també l'abreviatura *compro.*, representada per un signe de *con* i un de *pro*, i l'abreviatura *cor.*, que tenen ambdues el mateix sentit: *comprobatum* i *correctum*.⁹⁹ Bartomeu Gras sol situar aquestes abreviatures al marge esquerre, però no pas al costat de l'inici del document, sinó més avall; a vegades el signe es troba al final del document, com a la cancelleria reial.

Per la seva banda, Francesc Bernat també usa el signe *pro*, amb força freqüència. Hem tingut la fortuna de trobar una nota al marge d'un instrument copiat en el «secundus liber comunis» (1409-1411) d'aquest notari, que havia de servir per deixar constància d'haver-se fet la comprovació. L'instrument en qüestió és una cessió d'accions contra l'orde de Rodes i inclou altres tres documents, que hi foren copiats com a justificants. D'aquest instrument conservem la cèdula, a més de la nota per extens copiada a l'esmentat llibre. En el marge superior de la cèdula hi ha una anotació que diu: «est in libro co-

doc. 28 i ACA, G, perg. 37, que són casos especials perquè es tracta de cartes closes per un notari que no era el que les havia rebudes. També podem considerar com a cas especial una carta partida per ABC, on una nota posada al marge inferior diu: «pro[batum] c[lausum] t[raditum] est Berengario de Sancta Eugenia; solvit tantum II solidos»: ACA, G, perg. 47. Però en altres casos Pro[batum] c[lausum] t[raditum] apareix a pergamins originals normals, per ex.: ACA, G, perg. 140 i AHPB, pergs. 209 i 238.

99. Cf. Apèndix, doc. 2-A; AHPB, Joan Franch, major, *Decimum manuale* (1420-1421), ff. 147 r., 180 r., 185 r., 190 r., 198 r., 232 r., 235 r.; Bartomeu Gras, *Liber notularum* (1402-1408), ff. 10 v., 15 r., 73 v., 74 r.-v., 92 v. i ss., 94 v., 97 v. etcètera, llibre de 1409-1410. ff. 6 r., 10 r., 15 r., etc. Cal tenir en compte, però, que no pas tots els notaris usen *compro.* amb el sentit de *comprobatum*. Francesc de Laderosa la usa com a abreviatura de *compromissum* i la posa al marge per indicar el contigut del document, cf., per ex., entre altres casos, «compro[missum] Leonis Marci et aliorum et pro[rogatio] compro[missi] d'en Relat»: AHPB, Francesc de Laderosa, *capibrevium comune* de 30 octubre 1367-13 gener 1368, f. 20. v.

muni et probata». En el llibre comú trobem efectivament el contingut de la cèdula passat en net amb nombrosos signes de *pro*. N'hi ha un al marge dret o a l'esquerre cada vegada que és inclòs el tenor d'algun altre document i, fins i tot si es tracta només d'una simple referència a un altre document, sense que hi sigui copiat per extens. Al final de l'instrument trobem altres dos signes de *pro*. i altres dos sota els noms dels testimonis. Al marge, a l'alçada dels noms dels testimonis, hi ha a més la nota següent: «Pro[bata] bene cum sui originali nota. Ideo potest fieri in forma indubie».¹⁰⁰ La indicació no pot ésser més clara i ens il·lustra a més sobre l'ordre de confecció i de correcció: primer confecció de la minuta o primera nota, còpia de la nota en el llibre, comprovació de la nota primera o original amb la segona i finalment còpia d'aquesta en el pergamí (*in forma*). La comprovació del pergamí amb la nota del llibre no pot ésser esmentada per l'anotació que comentem perquè és una operació posterior.

En els protocols d'altres notaris també apareix aquest signe *pro*, però no és tan segur que calgui interpretar-lo per *probatum* com en els casos precedents. Apareix llavors referit a diversos instruments d'un mateix afer, en frases com «pro omnibus instrumentis istius facti», «pro II^{bus} instrumentis utroque videlicet de mille solidis, quia ita fuit conventum», «pro II^{bus} instrumentis», «pro III^{bus} instrumentis etc.»; en aquests casos tant pot significar *probat* (omnibus instrumentis etc.) com simplement *pro*, preposició d'ablatiu, interpretant llavors la nota com una advertència que hom havia cobrat o que calia cobrar per dos o tres instruments.¹⁰¹ El fet que alguna

100. AHPB, Francesc Bernat, «secundus liber comunis» (1409-1411), ff. 138 r.-141 v. i fulls solts de la cèdula. El document és la cessió d'accions de Nicolau Satiron, grec de la casa de l'emperador de Constantinoble, com a procurador de Joan de Lippo, de Rodes, contra l'orde de Rodes, a favor de Domenico de Benedicti pel pagament d'unes quantitats que havien estat objecte de discussió entre el procurador de l'esmentat orde, que era el pare de Joan de Lippo, i el representant de la Cambra Apostòlica de Benet XIII, que s'havia incautat de les rendes de l'orde perquè li havien retirat l'obediència (1410, desembre, 16).

101. AHPB, Francesc de Lavernosa, *Quadragesimum quintum capibrevium comune* (1372-1374), f. 60 v.; 52 r.; Bartomeu Exemeno: *Vicesimum secundum capibrevium* (1389), ff. 31 r., 109 r., 130 v.; *Tercium decimum capibrevium* (1391-1392) f. 105 r.

vegada aquesta nota sigui al costat d'instruments que no foren copiats íntegrament allunya més encara la possibilitat d'interpretar-ho como *probatis*.¹⁰² Serien, doncs, notes de pagament on mancaria l'expressió de la suma pagada, nota que trobem íntegra, en canvi, en un manual d'Arnau Piquer: «per[solvit] I s. VI ds. pro III instrumentis».¹⁰³ Les notes de pagament són molt freqüents en els marges dels protocols, especialment dels més antics; consten de l'abreviatura *per* (= *persolvit*) o *pa* (= *paga*, en català) i de la quantitat pagada;¹⁰⁴ a finals del segle XIV hom trobà també l'abreviatura *s.* o *ss.* creuada (= *solutum* o *solvit*) posada al costat de l'inici del document.¹⁰⁵ També són abundoses les notes d'impagament, representades per l'abreviatura que significa *debet*.¹⁰⁶ Alguna rara vegada aquestes indicacions de pagament apareixen també al marge inferior del pergami original.¹⁰⁷

Un cop comprovat el text, el notari posava de pròpia mà al peu del document la clausura amb el seu signe, que era personal i intransferible. Hem pogut constatar, però, que un mateix notari podia tenir dos signes, si és que era notari per dues autoritats diferents. Pere Martí, per exemple, que posa sovint el seu signe al peu de molts documents copiats en els seus llibres, especialment quan es tracta d'actes de protestos o de documents fets a l'exterior, a Sardenya o a Sicília, on acompanyà una armada el 1371, usa un signe, que és el seu habitual, tant a Catalunya com a Sardenya, quan exerceix com a notari per l'autoritat del rei d'Aragó, mentre que a Sicília, on actua com a notari per l'autoritat imperial, usa

102. AHPB, Bartomeu Exemeno, *Vicesimum secundum capibrevium* (1389), ff. 30 v., 76 r.; *Tercium decimum capibrevium* (1391-1392), f. 141 r.

103. AHPB, Arnau Piquer, manual de 1392-1393, f. 130 r.

104. Cf., per ex., Francesc de Lavernosa, *Quintum manuale*, f. 16 v., i 19 r., 21 r., etc.; els manuals d'Arnau Piquer, que usa *persolvit* i els de Joan Franch, major, que usa *paga*; vegeu d'aquest darrer per ex. *Decimum manuale* (1420-1421), ff. 153 v., 188 v., etc.

105. Cf. sobre aquestes abreviatures J. M. PONS GURI, *Característiques paleogràfiques*, p. 232.

106. AHPB, Joan Eximenis, manual 27 (1391-1393) f. 14 r.; Joan Franch, major, *Decimum manuale* (1420-1421), f. 148 r., etc.

107. Cf., per ex., el document citat a la nota 98: ACA, G. perg. 47; al marge inferior d'aquest pergami hi diu «Pro[batum] c[lausum] t[raditum] est Berengario de Sancta Eugenia; solvit tantum II solidos».

un signe diferent, similar als dels notaris italians medievals de nomenament imperial.¹⁰⁸ Els hem reproduït tots dos a la làmina 8.

El signe, doncs, podia ésser doble, però era sempre personal. Si per absència o malaltia un notari no podia cloure un instrument autoritzat per ell, havia d'ésser un altre notari qui, amb llicència del veguer, del sotsveguer i en algun cas del batlle, clogués l'escriptura posant-hi el propi signe.¹⁰⁹

En cas de mort, el rei, o els seus oficials per ell, solia també autoritzar el notari que es feia càrrec de les escriptures del difunt perquè clogués les cartes inconcluses d'aquest, posant-hi, però, el propi signe, circumstàncies que calia fer patents a la clausura.

Per il·lustrar aquests punts hem inclòs l'autorització del veguer de Barcelona Ombert de Fonollar a favor del notari barceloní Pere Des-Pou perquè durant la seva absència Francesc Fuster, Galceran Nicolau i Jaume Just, també notaris de Barcelona, poguessin cloure els instruments rebuts per ell mateix o pels seus escrivans jurats.¹¹⁰ No hem inclòs, en canvi, cap autorització reial per cloure instru-

108. AHPB, Pere Martí, manual de 1370-73, f. 45 v. (signe de notari imperial), f. 44 v. (clausura sense signe però amb la indicació d'ésser notari per l'autoritat imperial), f. 59 v. (signe habitual de Pere Martí): cf. la làmina núm. 8. Sobre el tema del signe notarial cf. F. de SAGARRA, *Sigillografia Catalana. Inventari, descripció i estudi dels segells de Catalunya*, I, Barcelona, 1915, pp. 19-30, i O. VALLS, *El «signum» notarial*, Centenario de la Ley del Notariado. Sección Cuarta. Fuentes y Bibliografía, vol. II, tomo 2. *Signos notariales*, Barcelona, 1962, pp. 8-141. El signe de notari per l'autoritat reial de Pere Martí que hem citat abans no coincideix amb el que apareix a l'esmentada obra d'O. Valls, p. 33, núm. 91, amb la data de 1351, i com que no cita la procedència del que ell dibuixa no hem pogut comprovar-lo.

109. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, pp. 20, 32, 41, 45 i doc. 41 [6] i [7]. Cf. un cas de clausura d'un altre notari per malaltia del titular a l'Apèndix, doc. 52 i cf. per cas d'absència la nota 110. A Gènova el procediment era igual també: G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 26.

110. Apèndix, doc. 28. En cas d'absència del notari receptor de l'instrument el notari substituït deixava constància de la seva intervenció no solament a la clausura de l'original, sinó també en el marge del protocol, amb una nota com aquesta: «c[lausum] t[raditum] dicto Jacobo de Sos, quia sub hoc pacto firmavit et fuit clausum per Petrum Dalmacii, notarium, XIII^a die iulii anni presentis vice et nomine Bartholomei Exemeno, notarii, absentis, licentia ipsi Petro Dalmacii per honorabilem vicarium Barchinone atributa»: AHPB, Bartomeu Exemeno, *Vicesimum secundum capibrevium* (1389), f. 53 r.

ments d'un notari difunt perquè hom en trobarà exemples a l'article sobre traspàs de protocols en aquest mateix volum.¹¹¹

La clausura, que és el nom que rep a Catalunya la *completio* justiniana i italiana, contenia el signe del notari; el seu nom acompanyat de la seva qualificació professional: notari públic d'una ciutat, notari reial per tota la terra o per un regne determinat, notari apostòlic, notari imperial o notari per l'autoritat d'un senyor jurisdiccional determinat (puix que la possessió del mixt imperi i de l'alta jurisdicció civil permetien al senyor jurisdiccional, entre altres coses, de nomenar notari); la declaració que ell havia escrit, o fet escriure, i clos l'instrument; la declaració de la continuïtat del text si havia estat escrit en dos o més pergamins; la declaració d'autenticitat si el text del document havia estat escrit per més d'una mà i la relació de totes les esmenes, si n'hi havia, tant de paraules interlineades com de paraules o lletres rascades i corregides després.

Hom trobarà exemples d'algunes d'aquestes diferents qualificacions professionals dels notaris a les clausures que hem inclòs a l'Apèndix.¹¹² A gairebé totes hom pot trobar també la relació d'esmenes; són més rares, en canvi, la declaració de continuïtat del text i la d'autenticitat en cas d'intervenció de més d'una mà en l'escriptura del pergami. D'aquestes darreres n'hem inclòs un exemple de cadascuna. A la declaració de continuïtat del text hom feia constar que l'instrument havia estat escrit en dues o tres peces de pergami cosides amb el material que fos. En el cas que presentem eren cosits amb una tireta de pergami; hom indicava a més el nombre de línies escrites que hi havia a cada peça i els *incipit* i fi de la primera i última línia de cada peça, tret de la primera, on, com que la primera línia comença a gairebé tots els

111. Cf. M. T. FERRER-J. RIERA, *La successió notarial i el traspàs de protocols*, en aquest mateix volum. Si la clausura de l'instrument era feta pel notari successor aquest ho anotava, com en el cas precedent ho feia el notari substituït, al marge del protocol, per ex.: «c[lausum] t[raditum] unum Petro Giberti, procuratori reverendi domini Barchinone episcopi, succedenti in dicto feudo prefato venerabili Berengario de Rippis, ut constitit michi Petro Vives, notario Barchinone, tenenti scripturas Ffrancisci de Ladernosa, connotarii mei quondam, qui ipsum clausi instrumentum»: AHPB, Francesc de Ladernosa, manual 45, f. 74 v.

112. Apèndix, docs. 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53 i 28, 29, 30.

pergamins de la mateixa manera, hom donava les indicacions de la segona. En el cas que hem inclòs a l'Apèndix la primera part del pergami ja no està unida a la segona i no sabem on es troba ara.¹¹³

Pel que fa a la intervenció de més d'una mà en tenim un exemple una mica tardà, ja del 1580, que hem inclòs a l'Apèndix entre les clausures d'instruments notats per un notari successor.¹¹⁴ En tenim un altre exemple anterior aragonès, del 1447, que no hem inclòs perquè ens hem limitat a Catalunya; en aquest cas una de les mans és identificada com la del mateix notari: «ex qua primas duas lineas, kalendaria et testium nomina manu mea scripsi, reliqua vero scribi feci».¹¹⁵ Naturalment, la intervenció d'aquestes dues mans es refereix al cos del document, perquè altrament, si hi compenguéssim la clausura, seria una cosa absolutament normal aquesta intervenció de dues mans, puix que el notari, com hem dit, no solia escriure ell mateix el pergami, sinó solament la clausura, tal com ho posa en evidència ell mateix a la clausura en dir «hec scribi fecit et clausit». Només els petits notaris rurals escrivien ells mateixos llurs instruments, com Guillem de Nargó, notari a Cervera el 1230, que fa constar en un pergami que l'escriuí amb la seva pròpia mà.¹¹⁶

Si el notari era substituït d'algun rector o d'un altre notari reial que li havia encomanat el regiment de l'escrivania, constava el nom d'aquest al costat del del substituït. Alguna vegada el substituït que havia fet l'instrument no tenia prou autoritat per cloure'l i llavors, bé que apareix a la clausura, aquesta és a nom del seu principal. Igualment, l'escrivà jurat del notari podia autoritzar, en nom d'aquest, determinats afers, protestes, preses de possessió, etc., i llavors apareix també a la clausura, seguit, però, de la vertadera clausura del notari. Hom en trobarà exemples a l'Apèndix.¹¹⁷

Igualment la clausura recollia qualsevol circumstància relativa

113. Apèndix, doc. 36.

114. Apèndix, doc. 30.

115. AHPB, perg. 243.

116. (1230, abril, 23. Vallverd) «Ego Guillermus de Nargone, notarius Cervarie, in his interfui et manu propria scripsi hanc kartam»: AHPB, perg. A-23.

117. Apèndix, docs. 32, 37, 39, 40, 51 i 53.

a reparació, nou lliurament, trasllat íntegre o d'alguna clàusula de l'original, etc., tant si es devien al mateix notari com al seu successor. Ja ens hem referit a les clausures que hom feia per als casos d'instruments rebuts per un notari i notats i redactats en forma pública pel seu successor en l'apartat precedent. També hem recollit algun exemple de clausura d'un instrument igualment posat en forma pública i clos per un notari successor, però a partir d'una nota extensa.¹¹⁸ Pel que fa a les clausures posades als trasllats i a les còpies autèntiques ens referirem a les particularitats que presenten a l'apartat dedicat al lliurament de trasllats i còpies.

La redacció *in mundum* i la clausura del document podien tardar a vegades un any o més a ésser fetes. Un retard així és el que sofriren les *cartes* de restitució de terres i cases cedides abans en emfiteusi que havien estat encomanades per Guillem Salom al notari Francesc de Lavernosa, que ja hem citat.¹¹⁹

Les dilacions es devien sovint a les dificultats per aplegar totes les dades o totes les fermes necessàries en casos, per exemple, de sub-establiment, carregament de censals, etc., sobre coses emfiteútiques en què es requeria la ferma de domini del senyor al·lodial, o en qualsevol altra mena de contractes si algun dels contractants, fiadors, etc., que havia de fermar residia fora del lloc on aquell contracte s'atorgava. Alguna vegada, si una ferma no era molt imprescindible per a la validesa del contracte, el veguer podia manar que la carta fos lliurada malgrat aquest defecte formal. És el que féu el veguer de Barcelona el 27 d'agost de 1395, que manà al notari Pere de Vilardell que redactés *in mundum* la donació feta per Pere Rouric el 13 de febrer de 1394 a favor de Jaume Ferran, de Prats de Segarra, i de la seva muller Margarida, i la clogués, malgrat que faltava la ferma d'aquesta, tal com ja hem dit en l'apartat sobre la ferma.¹²⁰ En un altre cas, però, un dels contractants s'oposà a un manament semblant del veguer perquè

118. Apèndix, doc. 35, i AHPB, Francesc de Lavernosa, manual 45, f. 74 v.

119. Apèndix, doc. 19.

120. Cf., per ex., Apèndix, doc. 22.

mancava la seva ferma; és el cas que ja hem citat a l'apartat precedent del manament fet al notari Berenguer de Vilafranca.¹²¹

Altres vegades les dilacions per notar un instrument i estendre'l derivaven de causes tècniques lligades al perfeccionament del contracte. Per exemple, hom no lliurava les escriptures de compra d'una casa fins que el preu no havia estat totalment pagat i s'havia fet el rebut final corresponent, així com tampoc no es feia si hi havia recursos d'acreedors contra l'operació després d'haver estat publicada la venda per mitjà d'una crida. Tots aquests punts foren allegats pel notari Pere Vives contra un manament del veguer del 7 d'agost de 1395, pel qual hom li ordenava de lliurar en el terme de quatre dies a Joan Fonoll les cartes públiques de compra d'una casa al carrer dels Banys Nous de Barcelona i de lliurar-li'n possessió, malgrat que no hi havia rebut general del preu, bé que hi havia rebuts parcials de pagaments fets a diversos creditors.¹²²

Però potser més sovint encara les dilacions en l'expedició de les cartes es devien a l'acumulació de feina a les oficines notariales; és per això que hom intentà de regular una mica aquest camp; les corts de Perpinyà de 1351 disposaren, com ja hem dit, que l'extensió de la nota hagués d'ésser feta en el terme de dos mesos després de la ferma, pensant que, estesa la nota, la confecció del *mundum* ja no havia d'allargar gaire més el lliurament i ordenaren també que en el moment de la ferma fossin pagats ja al notari la meitat dels honoraris.¹²³ Més tard calgué precisar el darrer termini del pagament en relació amb el lliurament de l'escriptura, perquè un cop cobrada la totalitat dels honoraris els notaris no demostraven cap pressa per fer *el mundum* i lliurar-lo. Així, doncs, les ordinacions de Barcelona del 21 de novembre de 1394 disposaren que, un cop cobrada, el notari hauria de lliurar l'escriptura en el terme dels tres mesos següents, llevat que algun just impediment no ho permetés. Si calia la intervenció d'un jurista eminent, el notari tenia quinze dies de

121. Apèndix, doc. 25.

122. Apèndix, doc. 41.

123. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios y Ordenanzas*, pp. 32-33 i doc. 29.

temps per lliurar-li la nota i després no li corria el temps fins que aquell li havia donat el seu parer.¹²⁴

Les ordinacions de 1433 escurçaren el terme establert per les de 1394 i disposaren que, transcorreguts els dos mesos de temps per notar el contracte, el notari l'hauria de lliurar en forma pública, si hom li ho demanava, dins el mes següent, sempre, és clar, que tingués tots els títols. Caldria comptar el mes a partir del moment que el notari hagués rebut la meitat del seu salari, immediatament després que el contracte hagués estat notat, cosa que calia fer tant si les parts ho demanaven com si no. Quan el notari hagués fet el *mundum*, el client l'hauria de prendre i pagar-li la resta del seu salari.¹²⁵

Pel que fa al costum de no demanar el *mundum* de molts instruments notariais a partir dels segles XIV i XV, ens remetem al que ja hem dit a l'apartat precedent.¹²⁶ Cal fer notar que especialment les assegurances no foren lliurades gairebé mai en forma pública, tal com podem comprovar-ho en els llibres especials dedicats a aquests contractes, on manquen els barrats i l'abreviatura marginal *ct*, indicadors del lliurament en forma pública.¹²⁷

f) *Lliurament de l'instrument als atorgants o interessats*

Perfeccionat l'instrument amb la clausura del notari, hom el lliurava a l'atorgant o principal interessat i el notari prenia nota de la confecció en forma pública i del lliurament, tant en el manual com en el llibre i a vegades fins i tot a la cèdula, a fi que no hi pogués haver duplicitat de lliurament amb els perjudicis que això podia comportar per a una de les parts, sobretot en cas de debitoris o altres obligacions. És més, a vegades, no sabem amb quina utilitat, trobem la nota *ct*, indicadora de clausura i lliurament, fins i tot en algun pergami original.¹²⁸

124. *Ibidem*, doc. 48 [8].

125. *Ibidem*, doc. 54 [7].

126. Cf. pp. 74-77.

127. Cf., per ex., el llibre de seguretats marítimes de Bartomeu Masons de 2 jul. 1428-23 des. 1429, de l'AHPB, on no hi ha cap barrat ni signe *ct*.

128. Cf. la nota 98.

Per tenir constància de la redacció en forma pública i del lliurament hom usava dos procediments, l'un era el barrat: hom ratllava la nota del llibre i sovint també la minuta del manual, i fins i tot la cèdula, amb ratlles inclinades o verticals, normalment tres; l'altre era l'abreviatura marginal *ct*. Molts notaris, en efecte, des del segle XIV anotaren al marge esquerre del manual o del llibre de notes, gairebé sempre a l'alçada de la primera línia, l'esmentada abreviatura *ct*, que significava *clausum traditum*.¹²⁹

El Sr. Pons Guri ha interpretat aquesta abreviatura com *carta tradita*; aquesta interpretació, però, s'enfronta amb tres dificultats: d'una banda que el terme *carta*, que trobem emprat gairebé exclusivament en els pergamins notariais més antics, és abandonat progressivament en el segle XIII pel terme *instrumentum*; en el segle XIV *carta*, amb aquest sentit, s'usa ja només en els escrits en català; molt més greus són les dificultats de concordança quan la sigla discutida apareix seguida d'altres precisions com ara *ct unum pro N.*, o quan resulta repetit el concepte d'*instrumentum* en aquestes precisions.

Evidentment, si l'abreviatura hagués significat *carta tradita* hom hauria escrit *ct una* i no *unum*. Si trobem *unum* és perquè hom pensava en *instrumentum*, elidit, amb el qual també cal fer concordar l'abreviatura *ct* desenvolupada: *clausum traditum*. Alguns dels exemples mateixos que posa Pons Guri serveixen per a demostrar que és impossible desenvolupar aquesta abreviatura per *carta tradita*, així *carta tradita unum* i *carta tradita II instrumenta*. En el primer cas per una falta evident de concordança i, en el segon, perquè hauria estat inútil repetir *instrumenta* si l'abreviatura hagués contingut l'ingredient *carta*, que era el mateix que *instrumenta*, i a més perquè tampoc no hi ha concordança entre *carta*, singular, i *instrumenta*, plural. És cert que podria tractar-se de dues anotacions independents l'una de l'altra, que no haguessin de concordar, però llavors les hauríem trobades, com en trobem d'altres, no pas

129. El procediment del barrat era l'utilitzat també a Gènova, amb algunes variants segons els notaris. No així l'abreviatura *ct* marginal, que sembla desconeguda allí, almenys hom no en parla: G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, pp. 21-22.

escrites a continuació a la mateixa línia sinó en diferents nivells en el marge. La nostra lectura d'aquestes notes seria *clausum traditum unum* i *clausa tradita II instrumenta*.

Dos altres exemples adduïts pel mateix Sr. Pons Guri sostenen, però, aparentment la seva tesi: *carta tradita una dicto Guillermo* i *carta tradita I^a dictis conjugibus*.¹³⁰ En aquests casos caldria comprovar la naturalesa dels documents al costat dels quals ha trobat aquestes anotacions i si no es tracta d'un protest, d'una acta o d'un requeriment, noms tots que en llatí són femenins i, per tant, no havent de concordar amb *instrumentum* sobreentès —puix que aquests documents no són instruments—, sinó amb *protestatio*, *requisitio*, etc., és natural i obligat que trobem *una* i no *unum*. La nostra lectura seria, doncs, en aquest cas, *clausa tradita una dicto Guillermo* i *clausa tradita una dictis conjugibus*. Nosaltres hem trobat anotacions d'aquesta mena en un llibre de protestos del notari barceloní Guillem Donadeu. L'una té l'abreviatura *ct* (= *clausa tradita*) i, a sota, *Facta dicto presbitero presentandi*. A sota, i en la mateixa línia, diu encara *Facta et ct* (= *clausa tradita*) *dicte / domine Margarite*. L'anotació es troba al costat d'un requeriment presentat a Margarida, vídua de Gabriel Conesa, sobre la provisió d'un benefici del qual aquesta tenia el patronat. Del requeriment foren fets, com consta a la dita nota, dos originals, un per a cada part interessada.¹³¹

Una abreviatura, que ens atreviríem a dir que deu ésser la mateixa nostra, bé que canviant el desenvolupament de la *c* en *completum*, en comptes de *clausum* (ajustant-nos a la terminologia italiana), és la que Mario Chiaudano, Mattia Moresco i Gian Piero Bognetti trobaren en els notaris genovesos del segle XII i interpreten com a «testes», tot donat una explicació que no resultava gens convincent.¹³²

La nostra interpretació es basa en alguns documents que presen-

130. J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, pp. 14-15.

131. AHPB, Guillem Donadeu, *Liber primus requisicionum*, f. 95 r.

132. Cf. M. MORESCO-G. P. BOGNETTI, *Per l'edizione dei notai liguri del sec. XII*, Gènova, 1938, pp. 54-55, que citen M. CHIAUDANO-M. MORESCO, *Il cartolare di Giovanni Scriba*, Torino, 1935, I, p. XXVII.

ten l'abreviatura *ct* desenvolupada o que expliquen la seva significació: així, per exemple, les notes que el notari Pere d'Agramunt posava al peu dels documents i no al marge esquerre superior com els altres: *clausum et traditum dicto Petro Grau; clausa et tradita duo per alfabetum divisa*, etc. En algunes ocasions aquest avís està desenvolupat completament amb totes les seves lletres; en altres, en canvi, apareix la forma *clau. et traditum* que és igualment comprensible.¹³³

Encara és més indiscutible la prova aportada pel document de l'Apèndix, ja que de les notes citades anteriorment, atès que són situades en un lloc diferent de les dels altres notaris, podrien ésser considerades un cas especial. El document que publiquem és la reparació feta pel notari Pere Borrell d'una nota redactada pel notari Francesc Despuig. En la introducció que precedeix el text de la nota, Pere Borrell explica les causes per les quals fa la reparació, el procés seguit per via judicial per obtenir aquesta còpia autèntica d'un instrument que ja havia estat lliurat altra vegada en forma pública i finalment com ell trobà la dita nota, que era ratllada amb tres ratlles i amb una anotació marginal que deïa que havia estat closa i lliurada: «que erat (nota predicta) tribus lineis lineata et in eius margine erat scriptum quod fuerat clausa tradita». A la clausura del document torna a referir-se a «hoc instrumentum iam in mundum redactum et clausum traditum et tribus lineis lineatum».¹³⁴

Al document que acabem de citar, tan il·lustratiu, podem afegir encara la tradició notarial d'aquesta nota marginal, que arriba intacta fins al segle XVIII. El manual 11 de 1711 del notari de Barcelona Bonaventura Galí ofereix múltiples notes amb l'abreviatura *ct* al marge de diversos documents, que algunes vegades desenvolupa parcialment, per exemple: «clm. traditum cum papiro sigilli secundi die XXI novembris 1723, vigore precepti facti die 20 ex parte curie praetoris Barchinonae», o totalment: *clausum tradi-*

133. AHPB, Pere d'Agramunt, llibre de vendes de 19 set. 1399-28 des. 1403, ff. 72 r. i 74 v.

134. Apèndix, doc. 52.

tum, «abstractum clausum traditum cum papiro sigilli secundi die XXV ianuarii».¹³⁵

La confecció del *mundum* pot ésser indicada igualment per una altra abreviatura, que apareix, però, amb molta menys freqüència: una *f*, que significa *factum* o *facta*, paraules que podem trobar també senceres o abreviades amb més elements; així ho indicaren alguns notaris catalans¹³⁶ i també alguns notaris genovesos.¹³⁷ A més, és possible trobar també la nota *in forma*, que indica igualment la redacció en forma pública i que pot anar unida a la tradicional nota *clausum traditum*, per exemple: «in forma clausum traditum».¹³⁸

Pel que fa al ratllat, caigut en desús a l'època moderna, tenim dos documents que diuen ben clarament que servia per a indicar la confecció de l'escriptura pública i el seu lliurament: el document reparat per Pere Borrell, que acabem de comentar, i més encara el privilegi concedit pel rei Martí al seu escrivà i notari Guillem Gibellí, el 18 d'abril de 1408, que ja hem comentat, perquè poguéu treure còpies i allargar les notes i minutes del notari Galceran d'Ortigues, que incloem en l'article en col·laboració amb Jaume Riera sobre el traspàs de protocols en aquest mateix volum, on, parlant de les notes, diu: «sunt ex eis etiam alique iam barrate, in signum quod instrumenta fuerunt iam ab eis in publicam formam extracta». Així, no solament el notari autoritzant sinó també els seus successors, podien saber sempre amb tota certesa si havia estat lliurat instrument públic o no de cada una de les notes o minutes que contenien llurs llibres.¹³⁹

A més de la confecció de la carta pública i del seu lliurament, el notari procurava deixar constància també en el marge dels seus

135. AHPB, Bonaventura Galí, manual 11 de 1711, ff. 34 r., 440 v., 455 r.

136. Per ex., Arxiu municipal de Cardona, *Liber Iudeorum* de 1333, f. 22 r.: *factum traditum*, f. 33 r., etc.; la transcripció i estudi d'aquest llibre són l'objecte de la tesi de llicenciatura presentada el 1974 a la Facultat d'Història de la Universitat de Barcelona per la Srta. Montserrat Cases; cf. també els exemples citats abans i nota 131. Cf. també J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, p. 16.

137. G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 22.

138. AHPB, Pere Agramunt, llibre de vendes de 1399-1403, ff. 11 v. i 36 v.

139. M. T. FERRER-J. RIERA, *La successió notarial i el traspàs de protocols* doc. 5.

llibres, al costat del *clausum traditum* o bé al peu del document, de qualsevol circumstància especial del lliurament: el nom del recipiendari de l'instrument si no era aquell a qui corresponia naturalment, el nombre d'originals fets i lliurats i els destinataris si eren més d'un, etc. Ja ens hem referit a la remença de senyoria de Geralda, dona pròpia de Bernat de Talamanca, que figura a l'Apèndix; com que el document no fou lliurat a Geralda, que era la seva destinatària natural, sinó a Pere Ricolf, el notari tingué cura de fer-ho constar en el seu llibre: «clausum traditum Petro Ricolf, quia ita fuit dictum in firma».¹⁴⁰ En un altre cas en què el destinatari no era el veritable interessat, el notari féu constar a la nota marginal que ho lliurava a un altre de voluntat de l'interessat i en la seva presència: «clausum traditum venerabili Bernardo Ça Closa mercatori, civi Barchinone, de voluntate dicti Jacobi de Cabanyals et ipso presente».¹⁴¹ D'altra banda, en una requesta d'un mercader contra un patró per incompliment de nòlit, cada part demanà un original i el notari ho indicà així al peu del document: «clausa tradita unum Johanni Rois, magistro, et alterum Johanni de Moxicha, ut mercatori».¹⁴² No cal dir que aquestes anotacions són freqüentíssimes i que en podríem donar llargues llistes.

Altres vegades, per voluntat de les parts, el lliurament de l'original era retardat per a un temps determinat o era condicionat a una indicació futura de l'atorgant o d'algun representant seu. Així, per exemple, algunes comandes-dipòsit autoritzades pel notari Pere d'Olm el 1361, tenen les següents notes: «non tradatur hinc ad III annos primos venturos, quia sub tali pacto fuit firmatum», o bé «non tradatur usque ad primum venturum festum Sancti Michaelis»; en una cessió de deute diu «non tradatur per totum istud mensem» i en un rebut de dot diu «tradatur quando Petrus de Banils, curritor, dixerit»,¹⁴³ o bé encara, en un dels documents que publi-

140. Apèndix, doc. 10.

141. AHPB, Bartomeu Exemeno, *Vicesimum secundum capibrevium* (1389), f. 67 r.-v.

142. AHPB, Guillem Donadeu, *Liber primus requisicionum, protestacionum et appellacionum* (1399-1402), f. 45 r.-v.

143. AHPB, Pere d'Olm, manual de 1361, ff. 37 r., 40 v., 41 r., i f. 22 r.

quem, Jaume Des-Prats encomana al notari de no lliurar la procuració que ha fet en poder seu a ningú fins que ell o en Berenguer Lledó hagin parlat amb ell.¹⁴⁴

Igualment, les notes de lliurament recollien altres circumstàncies relacionades amb el notari que havia clos i lliurat l'instrument; si no era el mateix que l'havia rebut, proporcionaven el nom del notari substituït, quan el principal estava malalt o absent, o el nom del seu successor si havia mort.¹⁴⁵ El lliurament de còpies autèntiques hi és assenyalat també sempre, com veurem després, tradició que encara avui dia continua.¹⁴⁶

g) *La cancel·lació dels instruments*

Quan el document o el negoci jurídic havia perdut la seva vigència per pròpia voluntat dels contractants o bé perquè el deute havia estat pagat, la comanda havia estat retornada, s'havia escolat el temps pel qual havia estat constituïda una societat, etc., sobrevenia la cancel·lació. En cas de deutoris, el creditor pagat lliurava al notari la carta de deute, que era inutilitzada, freqüentment amb talls en angle.¹⁴⁷ El notari que rebia la cancel·lació buscava en els seus manuals i llibres la minuta i la nota del document anul·lat i hi afegia la nota de cancel·lació, que se situava en el marge superior del document o més rarament en el marge esquerre. Per exemple: «Dampnatum de voluntate partium XIII^a die mensis octobris, anno a nativitate Domini M^oCCCC^oV^o. Testes Poncius Borrelli, mercator, et Johannes Vinyoles, scriptor, cives Barchinone».¹⁴⁸

Si entre la confecció de l'instrument i la seva cancel·lació hi havia hagut algun canvi en els contractes, per cessió de deute a un tercer per part del creditor o bé per mort d'un dels contractants,

144. Apèndix, doc. 18.

145. Cf. l'apartat *e* i especialment les notes 110 i 111.

146. Cf. més endavant l'apartat *h*.

147. Aquesta pràctica, usual a altres llocs, era coneguda també a Barcelona, tal com ho testimonien alguns documents de comanda publicats per J. M. MADURELL MARIMON-A. GARCÍA SANZ, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*, Barcelona, 1973, p. 140.

148. AHPB, Bernat Nadal, *Secundus liber comandarum* (1397-1403), f. 100 r.

hom no deixava d'indicar-ho a la nota de cancel·lació amb tots els detalls. En tenim un exemple a la nota de cancel·lació de la companyia drapera dels Llobera, que publiquem a l'Apèndix, on cal fer constar la intervenció de dos dels socis com a tutors dels fills del soci difunt, Pere Cirera, per disposició testamentària d'aquest. Hom precisa fins i tot, i això és normal en aquests casos, el notari en poder del qual està fet el testament citat.¹⁴⁹

En cas de satisfacció incompleta d'un deute, hom prenia nota, a vegades, d'aquest pagament en els llibres notariais perquè n'hi hagués constància en vistes a la futura cancel·lació o en vistes a algun procediment judicial. Al marge esquerre d'una comanda del 28 de novembre de 1400, per exemple, trobem una nota per la qual l'encomanador reconeix que ha rebut del comanditari dos costals de canyella, que no devia ésser tot el que li pertocava, perquè el document no fou cancel·lat i té, en canvi, les ratlles obliqües del lliurament en forma pública i l'abreviatura de *clausum traditum*. La nota és la següent:

«Secunda die septembris anno M^oCCCC^oII^o dictus Petrus Rovira dixit in presencia Johannis de Almenara et Laurencii Aragay, scriptorum, dixit se habuisse a dicta comanda presentis instrumenti duos costales de canella ponderis».¹⁵⁰

En un altre cas, la satisfacció del deute, derivat d'un dot pel qual s'atorgà debitori el 30 de novembre de 1387, es féu en dues etapes i de totes dues hi ha constància en el debitori: una nota marginal informa d'un pagament parcial fet amb rebut davant del mateix notari, i la nota de cancel·lació informa del pagament de la resta al cap d'un any i de la liquidació definitiva:

(Nota marginal) «Fuit facta apoca de XXVIII 11. et XVI s., XII iunii, anno LXXX° octavo».

(Nota de cancel·lació) «Dampnatum de partium voluntate XV^a die mensis marci anni a nativitate Domini Mⁱ CCCⁱ LXXXⁱ noni. Testes Bernardus Nathalis, scutiffer, et Raymundus Sunyerii, scriptor, cives Barchinone».¹⁵¹

149. Apèndix, doc. 11.

150. AHPB, Bernat Nadal, *Secundus liber comendarum*, f. 100 r.

151. AHPB, Bernat Nadal, manual de 1387-1388, f. 7 r.

Però el que era més corrent era que els pagaments parcials no fossin anotats en el manual o en el llibre, sinó al darrera mateix de la carta de deute pel notari o pel mateix creditor fins que s'havia assolit de pagar el total, moment en què es feia la carta de fi o quitació o simplement s'anotava la cancel·lació a la minuta o a la nota del debitori que es trobava en els llibres del notari. En un rebut fet per Pere de Vallseca, escrivà de l'ofici del racional del rei, on reconeix que Pere Vola, procurador reial als comtats del Rosselló i de la Cerdanya, li ha pagat dels diners que administra 16 lliures i mitja dels 2.160 sous que la cort li devia per la seva quitació o salari, amb albarà de Pere de Màrgens, escrivà de ració del rei, hom afegeix al final: «est certum tamen quod dicte sexdecim libre et media fuerunt scripte pro deductis manu notarii infrascripti in dorso albarani predicti post quatuor soluciones inibi tamen scriptas, summa mille quadringentos octuaginta solidorum attingentes monete predictae».¹⁵²

Hem recollit a l'Apèndix dos casos de cancel·lació on trobem reunits, per troballa afortunada, el bitllet de l'interessat donant l'ordre de cancel·lació i la minuta o la nota del document que calia cancel·lar, cancel·lades efectivament.

En el primer cas, el document a cancel·lar era un contracte de treball, fet el 12 de novembre de 1358 entre Bernat Borrassà de Castelló d'Empúries i Jaume de Sos, de la casa del rei, pel qual el primer es comprometia a servir aquest durant un any com a escuder, amb un salari de sis lliures anuals i el manteniment. El contracte fou cancel·lat al cap de sis mesos, abans del terme de servei pactat; Jaume de Sos donà l'ordre de cancel·lació al notari amb un bitllet autògrat sense datar, però que hom pot situar vers el 21 o 22 de maig, ja que la nota de cancel·lació fou escrita en aquest darrer dia.¹⁵³

L'altre cas de cancel·lació, que, a més de publicar-lo a l'Apèndix,

152. AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tricesimum octavum capibrevium comune*, f. 8 r. Segueix un altre rebut del mateix estil a Guillem Amarell, obrer major del castell de Perpinyà, de 15 lliures. El total de pagaments registrats al dors de l'albarà puja així a 1810 sous.

153. Apèndix, docs. 42-43.

reproduïm a la làmina 9, correspon a un debitori signat per Martí Rei, de la casa del comte Pere d'Urgell i procurador seu. Reconeixia en aquest document deure a Berenguer Bertran, ciutadà barceloní, 110 lliures per un canvi d'una quantitat equivalent, rebut en florins en nom del comte, i altres 35 lliures i 15 sous per un altre canvi rebut en nom propi. Prometia pagar en el terme comprès fins a la festa de la Mare de Déu de març, és a dir, el 25 de març.

El bitllet donant l'ordre de cancel·lar aquest debitori fou firmat per Berenguer Bertran el 26 de febrer de 1368. Primer donà l'ordre de cancel·lar el deute de 200 florins —equivalents a les 110 lliures al canvi oficial d'11 sous per florí—, que li devia el comte i després afegí com a *post scriptum*, l'ordre de cancel·lar també un altre deute de 35 florins a nom propi de Martí Rei.

El mateix 26 de febrer, o almenys amb aquesta data, fou feta la nota de cancel·lació al marge del debitori en el *capibrevium comune*.¹⁵⁴ Tant en aquest com en el cas precedent no figuren testimonis, com és normal, a la nota de cancel·lació, perquè fou feta per ordre escrita i per això mateix el notari guardà com a justificant ambdós bitllets autògrafs de Jaume de Sos i de Berenguer Bertran.

A més de la nota de cancel·lació també s'utilitzava un ratllat especial de la nota o minuta per a indicar que el document ja no tenia vigència, com el que es veu a la làmina 9. El ratllat era en aquesta ocasió una ratlla ondulada que s'estenia en sentit horitzontal, arribant les seves crestes als extrems superior i inferior del document.¹⁵⁵ Alguna rara vegada trobem en comptes d'aquest ratllat ondulat el doble o triple ratllat vertical; potser es devia, a dificultats en el pagament, en cas de debitoris, que haurien obligat el creditor a demanar l'escriptura pública abans que pogués ésser cancel·lada.

Certament, sembla que haurien d'ésser freqüents els casos en què un ratllat vertical, indicatiu de redacció en forma pública i

154. Apèndix, docs. 46 i 47 i làmina 9.

155. A Gènova algun notari usava també aquest sistema, però molts d'altres usaven una sola ratlla oblíqua per a indicar el lliurament en forma pública i tres per la cancel·lació. G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, pp. 18 i 22.

lliurament, hauria d'haver estat convertit en un ratllat ondulat en produir-se la cancellació, però no hem notat rastres visibles d'aquesta conversió en els documents que hem examinat. És possible suposar, doncs, que en els casos en què hom preveia una cancellació pròxima del contracte, els interessats no demanaven l'instrument *in mundum*, tal com ja hem dit, i s'acontentaven segurament amb el registrament en els llibres notariais i potser també amb un extracte del contracte.¹⁵⁶

A vegades el ratllat propi de la cancellació s'usava per a inutilitzar les minutes de contractes que no havien arribat a tenir efecte, acompanyat, però, sempre, d'una nota explicativa que solia ésser «non habuit effectum et ideo fuit cancellatum» o simplement «non habuit effectum».¹⁵⁷ El Sr. Pons Guri assenyala també l'ús de la nota *f. s. n. cl.*, és a dir, «factum sed non clausum», per als contractes que no van arribar a ésser lliurats en forma pública, segurament per alguna dificultat sorgida a darrera hora.¹⁵⁸ Molts notaris, però, ratllaven les minutes dels contractes que no havien arribat a conclusió amb ratlles transversals o amb un ratllat en creu, acompanyat també d'una nota marginal similar a les ja citades.

h) *Lliurament de trasllats i còpies autèntiques*

En certs casos, bé perquè el pergamí estava en mal estat i calia copiar-lo abans que no es destruís definitivament, bé perquè alguna de les parts interessades no el tenia i en demanava còpia, els notaris podien lliurar trasllat a partir de l'original que els portava el client.

Hom feia precedir llavors la còpia del document d'una introducció declarant que es tractava d'un trasllat fet a partir de l'original i, a la fi, signaven dos notaris com a testimonis, a continuació el veguer o una altra autoritat legalitzaven la còpia, perquè pogués valer com l'original, i, tot seguit, el notari la cloïa.

156. Cf. sobre aquest tema el que en diem a pp. 74-77.

157. AHPB, Joan Eximenis, manual de 1391-1393, f. 3 v., i Bartomeu Exemenó, manual de 1391, ff. 26 r. i 30 r.

158. J. M. PONS I GURI, *Característiques paleogràfiques*, p. 232.

Normalment, l'encarregat d'escriure l'autenticació del veguer, del batlle o alguna altra autoritat amb poder judicial era el notari de la seva cúria, en poder del qual, i en presència de testimonis, l'esmentada autoritat fermava.

A la clausura el notari feia constar, a més de totes les dades habituals, que el trasllat havia estat fet fidelment a partir de l'original, amb el qual havia estat comprovat, i que havia estat autenticat pel veguer o pel batlle. Sovint, però no pas sempre, el notari afegia que no havia trobat l'original viciat ni cancel·lat i a vegades deia també a instància de quina part interessada feia el trasllat.¹⁵⁹

La comprovació o confrontació de l'original amb el trasllat era obligada en aquests casos i, com la clausura, corresponia al notari. En alguns casos, a més de referir-se a aquesta darrera operació en la clausura, el notari feia al peu del document, i a vegades ben bé a la vora inferior del pergamí, el signe de *pro.*, equivalent a *probatum*, que alguna vegada completava amb la indicació *cum originali*.¹⁶⁰ Ja ens hem referit a aquesta nota a l'apartat sobre extensió, comprovació i clausura de l'instrument.¹⁶¹ No sembla, però, que tots els notaris possessin aquesta nota en el pergamí, o bé, si la hi posaven, desapareixia en regularitzar el tallat del pergamí abans de lliurar-lo.

En algun cas en què l'original d'on el notari copiava era molt malmès i no podia llegir tot el contingut, deixava espais en blanc i ho advertia a la introducció i a la clausura, com en l'exemple que incloem a l'Apèndix, ja que el notari no podia suplir el que era impossible de llegir a l'original perquè estava foradat: «cum nichil ibi sit nisi foramina», confessa en aquest cas el notari.¹⁶²

Coincidint amb la presència d'uns arxius ja nodrits, amb nombrosos protocols dels notaris desapareguts, tant a les escriptories públiques reials, senyorials o eclesiàstiques com a les privades dels

159. Cf. exemples de trasllats (només de la introducció, si n'hi ha, i de l'autenticació i clausura) a l'Apèndix, docs. 46, 47 i 48. Sobre el lliurament de trasllats cf. també J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, p. 5.

160. AHPB, perg. 63; cf. també la nota 98.

161. Cf. pp. 81-84.

162. Apèndix, doc. 48.

notaris de les ciutats, comencen a abundar cada vegada més, des del segle XIV, les còpies autèntiques refetes a partir de les notes o nòtules dels protocols. La causa més freqüent per la qual es demanava una còpia autèntica era perquè l'original s'havia perdut. L'interessat havia de presentar la seva instància a l'autoritat governativa-judicial: al veguer, al sots-veguer, al batlle, o al jutge ordinari que, aconsellats els tres primers per llur jutge assessor, cursaven manament al notari corresponent perquè lliurés una còpia, després que l'interessat havia jurat que havia perdut l'original, que l'havia buscat inútilment i que si el trobava no faria ús més que d'un exemplar.

Si el document del qual es demanava còpia no contenia cap obligació d'una part envers l'altra, no calia convocar l'altra part interessada. Era el cas de testaments, contractes de companyia, vendes, poders, rebuts, etc., mentre que pels deutoris, establiments de censos, arrendaments, etc., calia convocar a la part contrària per si es volia oposar al lliurament de la còpia, tot presentant les seves raons. Si la part contrària no responia a la convocatòria en el terme establert, es considerava que no tenia res per objectar i el procediment seguia endavant.¹⁶³

A l'Apèndix hem inclòs alguns documents que il·lustren aquestes qüestions, no en totes les possibles circumstàncies, però sí en unes quantes. No hem trobat cap cas en què la part contrària s'oposés al nou lliurament, però podem imaginar més o menys el que podia ésser gràcies a la qüestió ja mencionada del lliurament de l'original d'una renúncia de drets feta per Joan Vila a favor de Bartomeu Palomeres, bé que en aquesta ocasió es tractava del primer lliurament i no del segon.¹⁶⁴

Hem transcrit a l'Apèndix un manament del veguer, tret del llibre de manaments de la seva cúria, perquè hom lliurés novament

163. El procediment era igual també a Gènova i ja havia estat exposat per Rolandino a la *Summa totius artis notarie*. Cf. G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione*, p. 29 i notes 81 i 82. Cf. sobre el mateix J. M. PONS I GURI, *Algunes orientacions*, pp. 3-4. Tot el capítol desè de la *Summa* de Rolandino era dedicada a aquest tema. Cf. *Commentaria seu expositio domini Petri de Boateris Bononie in Summa Notarie domini Rolandini Passagerii Bononie...*, Venècia, B. de Zanis, 1507, ff. 133 v.-136 r.

164. Cf. pp. 79-80.

dos rebuts fets per Pericó Colomer a favor de Ferrer Peiró a aquest darrer, que els havia perdut. Bé que en un cas així no calia el consentiment de la part contrària, com que constava al veguer que tant l'una com l'altra estaven d'acord en el lliurament, no hi hagué dificultats, després que Ferrer Peiró hagué jurat que havia perdut l'instrument original, que només n'usaria un, si el trobava, obligant en aquest jurament els seus béns.¹⁶⁵

Tampoc no calgué convocar a ningú per lliurar còpia del testament de Ramon de Soler, de Cardona, fet el 1310 i reclamat pel seu fill Jaume de Soler, canonge de Lleida, el 1351. Hem inclòs a l'Apèndix la clausura d'aquesta còpia autèntica, on el notari féu l'història del lliurament de la còpia. El testament havia estat atorgat davant de Bernat de Font, notari de Cardona, i la còpia fou feta pel successor Felip Bach. En aquest cas Felip Bach no diu que sigui el regent de les escriptures de Bernat de Font, com hauria dit un notari barceloní, per exemple, ja que tractant-se d'una escripció pública la successió era diferent. Els protocols pertanyien a l'escripció i el notari no era en aquests casos més que un simple funcionari que es feia càrrec de l'oficina com ho podia fer un escrivà judicial.¹⁶⁶ En aquest cas l'escripció devia ésser, a més, depenent de la jurisdicció eclesiàstica, puix que Felip Bach clou el document «auctoritate et licencia michi data et concessa literatorie per reverendum dominum episcopum Urgellensem», així com per manament de l'autoritat judicial, l'oficial de Cardona Berenguer Mercer. El manament d'aquest, que és inclòs a la clausura, especifica que el testament original s'ha perdut i que es pot reparar i redactar de nou a partir de la nòtula inserida en el protocol de l'escripció pública de Cardona, ja que el demandant hi té dret i això no comporta cap perjudici per a ningú.¹⁶⁷

Tampoc no calia la citació de la part contrària per poder expedir còpia autèntica d'una venda o d'un document relacionat amb aquest contracte, com és el cas del document 50 de l'Apèndix. En

165. Apèndix, doc. 54.

166. Cf. J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones*, p. 11.

167. Apèndix, doc. 49.

aquest cas la introducció que el notari avantposà a la còpia ens dóna els detalls de com Pere Des-Vern, ciutadà de Girona, demanà al jutge ordinari de la mateixa ciutat, Guillem de Sant Martí, la còpia d'un instrument en el qual Simó de Lloret, castlà del castell de Gironella, i la seva muller, després d'haver venut al seu pare, Nicolau Des-Vern, part dels fruits derivats de la lleuda de Girona, especificaven de quins fruits i drets es tractava; Pere Des-Vern havia perdut l'original i demanava una còpia a partir de la nota conservada en el protocol de Ramon de Bruguera, difunt, que havia fet l'instrument; el jutge convocà el notari Pere Pinós, que tenia els llibres i protocols del dit Ramon de Bruguera, i n'examinà la nòtula, que trobà ratllada amb dues ratlles a la manera de les nòtules que havien estat ja redactades en forma pública. Tot seguit, considerant que el dit Pere Des-Vern era en possessió dels dits drets i que a causa de l'esmentada reparació no s'ocasionava perjudici a ningú, i després d'haver fet jurar al dit Pere Des-Vern que si trobava el document perdut només n'usaria un, ordenà en presència de dos testimonis al dit notari Pere Pinós de fer la còpia autèntica, que ell mateix autoritzà, un cop copiada, a la fi del document, abans de la clausura posada per Pere Pinós, qui, com era habitual, hi resumí el perquè del lliurament de la còpia.

El document 49 de l'Apèndix, en canvi, ens mostra un cas on sí que era necessària la citació de la part contrària. Es tracta de la còpia autèntica d'una carta dotal, és a dir, d'esponsalici o d'espoli, i sens dubte fou la hipoteca dotal, per la qual quedaven obligats els béns del marit en favor de la muller pel valor del dot, la causa d'aquella citació. Tot el procés, des de la petició de la còpia fins al seu lliurament, és explicat pel notari, com en el cas anterior, a la introducció de la còpia. En aquesta ocasió, la introducció inclou la petició presentada per escrit per l'interessat, el donzell Berenguer de Biure, qui, com a marit d'Angelina, donatària universal dels seus pares Marc i Saura de Montagut, demanà la carta dotal feta per Asbert Des-Guatell a favor de la seva muller Blanqueta, germana de Marc de Montagut, en poder del notari Arnau Ferrer de l'Arbós, perquè l'original s'havia perdut. La petició fou feta a

Berenguer Sadorní, batlle de la dita vila, qui, aconsellat pel jurista de Vilafranca Guillem Vives, envià una citació a Berenguer Des-Guatell, presumpte hereu del dit Asbert, a fi que en el terme de deu dies allegués les seves raons contra la confecció de la dita còpia autèntica. El 2 d'agost, passats els deu dies i molt més, puix que la carta fou expedida el 2 de maig de 1387, comparegué Berenguer de Biure de nou davant del batlle Berenguer Sadorní, ara no solament en representació de la seva muller sinó també dels seus sogres Marc i Saura de Montagut, i demanà que el notari Berenguer de Clariana fes la còpia autèntica de la carta dotal sollicitada. El batlle consultà novament amb el jurista Guillem Vives i, donat que Berenguer Des-Guatell no havia dit res a favor ni en contra, ordenà al dit Berenguer Clariana de fer la còpia i, un cop feta, hi posà la seva autorització per mitjà del mateix Berenguer Clariana, en poder del qual la fermà; sens dubte aquest devia ésser l'únic notari que tenia a mà. A continuació, com estava preceptuat, el mateix Berenguer Clariana posà la seva clausura, on féu constar que havia fet la còpia a partir de la nòtula, que havia reparat, desenvolupant algunes abreviatures que hi havia segons l'estil notarial: «secundum cursum et artem notarie». Ens trobem, doncs, de nou aquí amb el mateix problema de l'extensió d'una nota abreviada, del qual ja hem parlat abans.¹⁶⁸

Perquè hom vegi, però, que en aquest camp no hi ha regles fixes, no consta que, amb motiu de fer el 1413 la còpia autèntica d'una altra carta dotal, amb la promesa de matrimoni i el rebut del dot, hom complís tots els requisits especificats en la que acabem de comentar. En aquest cas no hi ha introducció. Hem inclòs la clausura de la carta dotal i la clausura del compromís matrimonial perquè presenten alguna diferència que comentarem. Totes dues són fetes pel notari Gabriel de Forest en nom del seu parent —no sabem en quin grau— Ramon de Forest, que estava malalt, notari el primer per tota la terra i notari el segon de Barcelona. Aquest darrer tenia les escriptures del notari barceloní Guillem de Muntmany i era a partir de la nota d'un protocol d'aquest notari que

168. Cf. l'apartat *d*.

calia fer la còpia. Per la carta dotal no hi hagué dificultat, l'instrument fou trobat «notatum et firmatum» i ja redactat «in mundum»; igualment, la promesa matrimonial fou trobada notada i fermada, però segurament era notada de manera abreviada, perquè el notari especifica que la clogué «iuxta cursum assuetum».

A ambdues clausures es fa menció de l'autorització donada pel veguer per fer la còpia, sense, però, especificar res més, ni incloure l'autorització fermada pel veguer. La carta dotal refeta era l'atorgada per Arnau de Cervelló, fill i hereu d'Arnau de Cervelló, senyor de Vallespinosa, a favor de la seva promesa Violant, filla del jurista Guerau de Palou.¹⁶⁹

Ja hem vist que en matèria de cartes dotals el procediment seguit no era sempre igual, potser l'autoritat judicial decidia segons com es presentava cada cas. En canvi, sembla que el procediment complet amb citació de l'altra part era inexcusable quan es tractava de documents més concrets d'obligació de diners. En presentem un cas, ben interessant, perquè hom pren unes precaucions desacostumades: testimonis de la reparació, testimonis, dos notaris, de la ferma del veguer, etc. Possiblement, aquestes precaucions es deuen al fet que, excepcionalment, sembla que fou l'interessat qui aportà la nota de l'instrument. És per això que hem inclòs el document íntegre a l'Apèndix. Veiem com es desenvolupa el procediment:

Els primers mesos, segurament, de l'any 1361, Joan Serra, ciutadà de Barcelona, demanà de paraula a Joan Gener, sots-veguer de Barcelona i lloctinent del veguer Francesc de Sant Climent, que llavors era absent de la ciutat, que manés al notari barceloní Pere Borrell de reparar l'instrument pel qual Agnès, filla del difunt Ramon Botella i ara casada amb Francesc de Gualbes, ciutadans barcelonins, donà i cedí al dit Joan Serra tots els seus drets i accions contra el seu germà Ramon Botella, hereu universal del pare, pels 12.000 sous que aquest darrer li havia llegat en el seu darrer codicil. L'instrument ja havia estat clos i lliurat pel notari Francesc Des-Puig a Miquel d'Aguiar, procurador del dit Joan Serra, però aquest instrument s'havia perdut i no aconseguien trobar-lo. Per

169. Apèndix, doc. 53.

tant, calia que Pere Borrell, que tenia les escriptures del dït Francesc Des-Puig, difunt, refés l'instrument i el reparés a partir de la nota. En aquest cas, com dèiem, sembla que el que tenia la nota d'on fou treta la còpia autèntica era Joan Serra, a qui potser el notari Francesc Des-Puig havia lliurat algun esborrany mentre decidien la manera de fer aquella cessió. El document diu, si més no clarament, que Joan Serra portà la nota al sots-veguer de Barcelona: «idemque venerabilis Johannes Serra produxerit coram dicto domino locumtenenti nota dicti instrumenti, cuius inferius tenor noscitur contineri», i més avall el jutge ordenà al notari de reparar l'instrument «a dicta nota». Per la seva banda, el notari no diu mai que hagi tret la nota dels protocols de Francesc Des-Puig.

Davant d'aquesta petició, el sots-veguer nomenà un jutge perquè decidís què calia fer. El jutge designat, Berenguer Des-Cortey, convocà seguidament les parts que podien estar interessades, Agneta i el seu marit Francesc de Gualbes, com a procurador del seu cunyat Ramonet Botella, perquè declaressin si s'oposaven a la reparació demanada. Cap s'hi oposà i, per això, el jutge procedí tot seguit a fer jurar a Joan Serra que havia perdut l'instrument i que no l'havia trobat, malgrat haver-lo buscat diligentment i que si el trobava no n'usaria sinó un dels dos, després de la qual cosa comunicà al veguer que podia fer el manament a Pere Borrell perquè reparés l'instrument a partir de la dita nota, la qual comunicació i consell quedà registrada a la cort del veguer el 16 de març de 1361. Per aquest motiu Pere Borrell, de manament del veguer, procedí a reparar la dita nota, que era ratllada amb tres ratlles i en el marge de la qual constava que havia estat closa i lliurada, redactant-la en pública forma.

Després d'aquesta llarga introducció el notari estengué efectivament l'instrument que li era demanat i a la fi signaren tres testimonis de la reparació, tots tres escrivans. A continuació fou inserida l'autorització del veguer Francesc de Sant Climent, que fermà en poder de l'escrivà de la seva cúria Berenguer de Fonolleda, en presència de dos notaris, i seguidament Pere Borrell clogué l'instrument. A la clausura tornà a repetir que es tractava d'una repa-

ració feta a partir d'una nota on constava que ja havia estat expedit el *mundum* i donà la fe d'esmenes o *salva*.¹⁷⁰

La declaració de com el notari que feia la còpia autèntica havia trobat la nota: fermada, notada o abreviada, testificada, ratllada, acompanyada de l'anotació marginal *clausum traditum*, etc., que és completíssima en la còpia que acabem de comentar, fins al punt que ens ha estat de gran utilitat per a esclarir el significat de les abreviatures marginals dels protocols, es troba present, més o menys desenvolupada a la introducció, si n'hi ha, i si no només a la clausura de totes les còpies autèntiques i sembla tan imprescindible com l'esment de l'autorització del veguer o de la qualificació professional del notari i dels seus drets per regentar les escriptures d'un altre notari.

Iguals reserves que per lliurar una còpia autèntica, hi havia per lliurar còpies en paper per a presentar en judicis. En aquest cas no disposem de les còpies (probablement hom en trobaria incloses en els processos), però sí dels manaments del veguer, a vegades fins i tot amb la resposta del notari, oposant-se al lliurament.

En un dels que publiquem, el notari barceloní Jaume Ballester s'oposà a un manament del veguer, en què li ordenava donar trasllat de diferents cartes referents a uns censals sobre els béns de Bernat de Pallars, que havia estat sots-veguer de Barcelona, a favor de la seva filla Beatriu, que les necessitava per a un plet que menava contra Arnau Roger de Pallars. El notari allegà que el lliurament de còpies podia perjudicar els altres contractants i que ell, com a notari, estava obligat a guardar el secret dels contractes, llevat que aquells hi estessin d'acord. Però malgrat la seva protesta hom li renovà el manament.¹⁷¹

En aquest cas hom no indica la matèria amb què havien d'ésser fets els trasllats, però indicant que eren per a un plet és possible que hom considerés innecessari advertir que havien d'ésser fets en paper. Els manaments que hem vist per fer lliurar trasllats, que els interes-

170. Apèndix, doc. 52.

171. Apèndix, doc. 55.

sats necessiten per a afers judicials, fan constar sempre que han d'ésser en paper.

Incloem a l'Apèndix un dels manaments en què es fa l'advertència que el trasllat ha d'ésser fet en paper, però més que per aquest detall l'hem inclòs per la informació que proporciona sobre la recerca d'escriptures en els protocols i la seva remuneració. El manament fet pel veguer al notari barceloní Pere d'Orts perquè lliurés trasllat a efectes judicials de diferents cartes, segurament les dotals, referents a una tal Helena, muller de Pere Duran, no indicava la data d'aquestes cartes ni exactament quines eren. Per aquesta raó, com que el notari devia preveure una recerca llarga, demanà que el peticionari pagués la recerca; després, quan hagués trobat els instruments demanats, diria si podia expedir la còpia o no.¹⁷²

Incloem encara un altre manament, igualment vague, dirigit a cinc notaris barcelonins perquè busquessin i donessin còpia de totes les escriptures referents a l'herència de Jaume de Rocafort i a la seva administració, a petició de Berenguer Lledó, que les necessitava per presentar-les a Guillem Pere Buçot, doctor en lleis i assessor del veguer. En aquest cas no consta que cap notari protestés per la vaguetat de la petició.¹⁷³

No solament el llibre de manaments de la cort del veguer que hem utilitzat, sinó també els mateixos protocols, de manera més succinta, conserven memòria dels manaments fets i de les còpies lliurades.

De la mateixa manera que el notari deixava constància en els seus llibres de la clausura i lliurament de l'original, mitjançant el triple o doble ratllat vertical i l'abreviatura *ct* (= *clausum traditum*), també anotava circumstanciadament el segon i successius lliuraments per mitjà d'altres notes marginals, tradició que encara avui dia continua. En aquestes notes marginals constava el recipiendari i la referència al manament del veguer amb la indicació del dia en què havia estat fet perquè pogués ésser comprovat en el llibre de manaments del veguer. Moltes vegades, però no sempre, constava en aquestes notes el nom del notari que havia lliurat la còpia

172. Apèndix, doc. 57.

173. Apèndix, doc. 56.

com a successor d'aquell davant de qui havia estat atorgat l'instrument. El notari solia guardar, a més, el manament del veguer com a justificant en el llibre d'on havia tret la còpia. La major part dels manaments que nosaltres hem utilitzat procedeixen del llibre de manaments de la cort del veguer, però també n'hem recollit algun a l'Apèndix dels originals que es troben dins els protocols.

Hom pot veure a l'Apèndix el resum de l'establiment d'una casa, a la sagrera de Mataró, atorgat per Bernat d'Olivera a favor d'Antoni Ombert i de la seva muller, que ell ja tenia a cens per Francesc Capella i sota el domini de Pere de Màrgens, senyor del castell de Mataró. Fou lliurat tres vegades, de la primera en queda constància pel barrat i per l'abreviatura *ct*; de la segona, per una nota marginal on consta que fou lliurat novament a requesta d'Antoni Capella, successor de Francesc Capella, senyor mitjà de l'immo-ble, i el tercer a requesta de Pere Tries, llavors propietari útil de la casa establerta. La nota marginal corresponent al tercer lliurament no es pot llegir, a causa d'una taca d'humitat, però el manament del veguer, que s'ha conservat en un bitllet solt dins del mateix protocol, ens n'informa prou bé. L'escriptura original havia estat atorgada davant del notari Pere Martí; el tercer, i segurament també el segon lliurament, foren fets pel notari Antoni Vilanova.¹⁷⁴

Amb aquest document hem clos l'Apèndix, on hem procurat reunir una mostra de tots els documents que podien fer veure com funcionava una oficina notarial catalana medieval en l'aspecte, almenys, de la producció de la documentació; alguns d'ells són particularment expressius i plens de vida; ens referim a les cartes encarregant contractes o donant ordres de cancellació, a les autoritzacions, a les consultes, etc.

Ens ha quedat la recança d'algun document que hauríem volgut incloure. Ens hauria agradat, per exemple, poder mostrar una còpia autèntica de la qual es conservés la nota abreviada o minuta en algun manual, a fi de poder apreciar millor com havia estat allargada, però ja se sap que no sempre es troba el que hom busca. Tot amb tot, el lector pot fer-se'n una idea veient les cèdules i les mi-

174. Apèndix, doc. 58.

nutes de manual que mostrem a l'Apèndix i llur desenvolupament en les notes corresponents, desenvolupament que era, però, més arriscat quan el notari que el feia no era el mateix que havia fet la minuta i a vegades, a causa del temps transcorregut, no era ja ni tan sols un seu ex-escrivà esdevingut notari i successor seu.

Lamentem igualment no haver pogut estendre aquesta recerca a altres arxius notariais, amb sèries molt completes, com són el de Vic, el de Terrassa, el de Manresa, etc., bé que no creiem que l'estudi d'aquests altres arxius pugui fer variar gaire les nostres conclusions. En tot cas hem procurat compensar una excessiva polarització del nostre estudi a Barcelona amb l'examen de nombrosos pergamins procedents d'altres localitats catalanes.

Hem ordenat l'Apèndix documental en base a les matèries tractades a l'estudi, més o menys en l'ordre en què hem anat comentant cada peça, agrupant els documents en els mateixos apartats de l'estudi. Quan dins un mateix punt ha estat possible, els hem ordenat llavors per ordre cronològic.¹⁷⁵

MARIA-TERESA FERRER I MALLOL

175. Haig d'agrair al Sr. R. Noguera i a l'amic i col·lega Jaume Riera i Sans la molèstia que s'han pres llegint aquest treball en l'original mecanografiat i en les galerades, respectivament, i les observacions que m'han fet, que he procurat aprofitar.

APÈNDIX I

a)

1

[1359, febrer].

Jaume March, [senyor d'Eramprunyà], comunica a Francesc de Ladernosa que ha fet avenir en Mercadell amb en Saborit i que han deixat els deutes pendents en 60 sous. Li demana que recuperi els tres deutoris, que faci cancellar les escriptures de terç i que en faci quitança final.

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Quintum manuale*, paper solt f. 35 bis (23 × 8 cms.).
Molt malmès pel *nicobium*.

Domine Ffrancisce, jo he avengut lo fet d'en Mercadel e d'en Seburit per LX ss., e axí cobrats les cartes, qui són III, e fets que sien cansellades les scriptures del terç e quen faça carta de fi.

Jaume March.

a)

2

1359, febrer, 28. Barcelona.

Isac Astruc Mercadell, hercu d'Isac Mercadell, oncle seu, jueus barcelonins ambdós, fa quitança final a Bernat Saborit, de Sant Climent [de Llobregat], curador dels béns que foren d'en Pere Castelló, fill de Bernat, difunts, del mateix lloc, pels deutes d'aquests, mitjançant el pagament de 60 sous, composició a la qual s'han avingut les parts gràcies a la mediació de Jaume March, senyor del lloc. Mercadell lliura els tres deutoris al notari i dóna per nul·les les escriptures de terç fetes a la cort del batlle de Barcelona.

A. *Minuta del manual.*

Ibidem, f. 35 v. El marge superior esquerre està afectat per una taca d'humitat que dificulta la lectura. Tot el que està entre parèntesi i cursiva fou afegit per una altra mà, posteriorment, en allargar la minuta.

Die io[vis] XXVIII° die ffebruarii, anno predicto.

(*Ego*), Issachus^o Astrugi Mercadelli, iudeus Barchinone, filius et heres universalis^o (*succedens in bonis omnibus*) Isaachi Mer[cadelli] quondam iudei^o

Barchinone, patrum mei ab intes[tato defuncti...], ex causa et iure que inde habui cum instrumento confecto per Marcum Casta[nyerii, notarium] Barchinone, tercio nonas [de]cembris, anno Domini M.CCC.XL octavo (*et nomine etiam meo proprio*), confiteor et recognosco vobis Bernardo Saborit, de villa [Sancti] Clementis, curatori bonorum Petri Castilionis quondam filii Bernardi Castilionis quondam, de eadem villa, quod, facta compositione inter vos et me, interveniente [venerabili] Jacobo Marci, domino dicte ville, solvistis michi sexaginta solidos barchinonenses pro debitis sequentibus (*et in satisfacionem eorum*) scilicet, pro^d LXXXVII solidis (*barchinonensibus*) remanentibus ex illis VII libris et XIII solidis, quas dictus Petrus Castilionis prefato Issacho Mercadelli debebat ex causa mutui cum^o instrumento publico confecto XIII° kalendas ffebruarii, anno Domini M.CCC.XL tercio, per Guillerum de Vilardello, notarium Barchinone, et pro illo debito LVIII° solidorum (*dicte monete*) quod cum alio instrumento debebatur eidem Issacho per eundem Petrum (*Castilionis*) confecto auctoritate Jacobi Fumeti, notarii Barchinone, XVI° kalendas marcii, anno Domini M.CCC.XL quinto, et pro illo alio debito LXX solidorum (*dicte monete*), quod cum alio instrumento idem Petrus Castilionis eidem Issacho debebat, confecto tercio idus ianuarii, anno Domini M.CCC.XL sexto et clauso per Guillerum de Vilardello, notarium publicum, necnon et pro omnibus aliis debitis in quibus dictus Petrus Castilionis ut principalis vel ut fideiussor teneretur dicto Issacho seu michi (*seu alteri nostrum*) cum cartis et scripturis vel sine et ideo facit finem de omnibus et restituit dicta tria instrumenta et cancellat scripturas que sunt in curia baiuli Barchinone^l (*laudans et approbans dictam^o compositionem, renunciando excepcioni non numerate et non solute pecunie et doli mali et accioni infactum et omni alii iuri et cetera, ffacio eisdem nominibus vobis prefato nomine seu bonis dicti Petri Castilionis quondam nedum de dictis LX solidis immo etiam de omnibus predictis^b debitis^l necnon et de omnibus aliis et singulis pecunie quantitibus seu debitis, in quibus dictus Petrus Castilionis quondam dicto Issacho seu michi^k teneretur etiam tam nomine proprio quam fideiussorio, bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo et de non agendo in posse notarii infrascripti vallatum stipulacione solemni^l, restituens vobis dicta instrumenta debitoria integra et sincera, et annullans et irritans scripturas tercii de dictis debitis factas in curia baiuli Barchinone, quas volo pro cancellatis haberi penitus et pro nullis. Actum).*

Testes: Astrugus Arroti, iudeus, et Andreas de Ape.

(Al marge esquerre) <In> capi[brevio].

Pro[batum].

Ratllat amb tres ratlles inclinades.

^a. sobre Issachus, *dues ratlles inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquest*. — ^b. filius... universalis, *ratllat*. — ^c. *segueix* ab intestato defuncti, *ratllat*. — ^d. *segueix* illo debito, *ratllat*. — ^e. *segueix* scriptura, *ratllat*. — ^f. *facit finem*... Barchinone, *ratllat*. — ^g. *segueix* vendicionem, *ratllat*. — ^h. *segueix* quantitatibus denarii, *ratllat*. — ⁱ. *segueix* bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo et de non agendo, *ratllat*. — ^k. *segueix* ipsius nomine predictos, *ratllat*. — ^l. *segueix* Actum est, *ratllat*.

B. Nota del capbreu.

AHPB, Francesc de Laderosa, *Capibrevium comune* de 18 febrer-8 agost 1359, f. 16 r.-v.

Die iovis XXVIII° die ffebruarii, anno predicto.

Ego Issachus^o Astrugi Mercadelli, iudeus Barchinone, succedens in omnibus bonis Issachi Mercadelli quondam, iudei Barchinone, patruí mei, ab intestato defuncti, ex causa et iure que inde habui cum instrumento confecto per Marcum Castanyerii, notarium Barchinone, tercio nonas decembris, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo octavo, et nomine etiam meo proprio, confiteor et recognosco vobis Bernardo Saborit, de villa Sancti Clementis, curatori bonorum Petri Castilionis quondam filii Bernardi Castilionis quondam, de eadem villa, quod, facta compositione inter vos et me, interveniente venerabili Jacobo Marci, domino dicte ville, solvistis michi sexaginta solidos barchinonenses pro debitis sequentibus et in satisfaccionem eorum scilicet, pro LXXXVII solidis barchinonensibus remanentibus ex illis septem libris et tresdecim solidis, quos dictus Petrus Castilionis prefato Issacho Mercadelli debebat ex causa mutui cum instrumento publico confecto XIII° kalendas ffebruarii, anno Domini M^oCCC^oXL^o tercio, per Guilelmum de Vilardello, notarium Barchinone, et pro illo debito quinquaginta octo solidorum dicte monete, quod cum alio instrumento debebatur eidem Issacho per eundem Petrum Castilionis, confecto auctoritate Jacobi Fumeti, notarii Barchinone, XVI° kalendas marcii, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, et pro illo alio debito septuaginta solidorum dicte monete, quod cum alio instrumento idem Petrus Castilionis eidem Issacho debebat, confecto tercio idus ianuarii, anno Domini M^oCCC^oXL^o sexto, et clauso per Guilelmum de Vilardello, notarium predictum, necnon et pro omnibus aliis debitis in quibus dictus Petrus Castilionis ut principalis vel ut fideiussor teneretur dicto Issacho seu michi seu alteri nostrum, cum cartis et scripturis vel sine. Et ideo laudans et approbans dictam compositionem, renunciando excepcioni non numerate et non solute pecunie et doli mali et accioni infactum et omni alii iuri, rationi et consuetudini contra hec repugnantibus, ffacio eisdem nominibus vobis prefato nomine seu bonis dicti Petri Castilionis quondam nedum de dictis sexaginta solidis immo etiam de omnibus supradictis debitis, necnon et de omnibus aliis et singulis pecunie quanti-

tatibus seu debitis, in quibus dictus Petrus Castilionis quondam dicto Issacho seu michi teneretur tam nomine proprio quam fideiussorio, bonum et perpetuum finem et pactum de ulterius non petendo et de non agendo in posse notarii infrascripti vallatum stipulacione solemnī, restituens vobis dicta instrumenta debitoria integra et sincera, et annullans et irritans scripturas tercii de dictis debitis factas in curia baiuli Barchinone, quas volo pro cancellatis haberi penitus et pro nullis. Actum est hoc Barchinone.

Testes Astrugus Arroti, iudeus, et Andreas de Ape.

(*Al marge esquere*) C[lausum] t[raditum].

Ratllat amb tres ratlles inclinades.

^a. sobre Issachus, dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquest.

a)

3

[1367, desembre].

Pere Sa-Font demana al notari Francesc de Ladernosa que faci un contracte de treball, on consti que pren com a factor per dos anys amb un sou de 40 lliures i el manteniment a Bartomeu d'Olivella, portador de la carta, del qual surt fiador el seu germà Guillemó d'Olivella. Al vespre o a l'endemà matí aniran tots dos a l'escrivania per «fermar» la carta.

AHPB, Francesc de Ladernosa, bossa del manual comú de 29 octubre 1366-11 setembre 1368. Paper solt (9 × 11 cms), trencat en el marge inferior. Al dors restes de segell de cera vermella. Cf. lám. 1.

Sènyer, en Barthomeu d'Olivela que'us aporta aquest albarà sterà ab mi per feador; don-li XL ll. de dos anys, amengat; dóna per fermansa en Guillemó de Olivela, ffrare seu. Si a Déu plau, anit ho lo matí jo saré^a a vós ab lo dit en Barthomeu, el ferà la saguratat que s'i pertany, jo fermaré le carta; per què adés prenets, si'us plau, la dita carta. Le fermansa he abastant del dit Guillemó axí com pus fermament se puga fer a profit meu.

Vostre Pere Ça Font

(*Al dors*) Al honrat sènyer en Ffrancesch de Ladernosa, notari.

^a. segueix ab, ratllat.

a)

4

[1367, desembre, 8. Barcelona].

Contracte de treball de Bartomeu d'Olivella, oriünd de Sant Pere de Fontrubí en el Penedès, que es posa al servei de Pere Sa-Font, mercader barceloní, com a factor per dos anys amb un salari total de 40 lliures més el manteniment. Respon d'ell el seu germà Guillem d'Olivella.

A. *Minuta del manual.*

AHPB, Francesc de Laderosa, manual comú de 29 octubre 1366-11 setembre 1368, f. 78 v. Cf. lám. 2.

Ego, Bartholomeus^a d'Olivella, oriundus de parrochia Sancti Petri de Ffont Rubia Penitensis, filius Guillermi d'Olivella, promitto vobis, Petro de Fonte, mercatori Barchinone, quod^b per duos annos a presenti die continue numerandos morabor vobiscum pro negociatore et factore vestro et causa exercendi pro vobis officium mercature^c et serviendi vobis in eo in illis partibus in quibus vos duxeritis ordinandum. Promitto etiam vobis quod ero vobis fidelis *et cetera* et non recedam a vobis seu servicio vestro sine licencia vestra petita et obtenta; et emendabo vobis *et cetera*^d et quod reddam vobis fidelem computum *et cetera* et omnia bona, pecuniam, merces et res vestras que teneam; et quod non faciam alia negocia mercature nisi vestra seu pro vobis, concedens vobis quod omnia credita, merces, pecuniam, debita et res que sub nomine meo seu pro me ubicumque et penes quoscumque fuerint intra tempus predictum erunt vestra et non mea. Et hec iuro. Et obligo me et bona *et cetera*. Et facio vobis homagium pro predictis^e. Et dono vobis fideiussorem Guillermmum^f de Olivella, fratrem meum de parrochia predicta, qui mecum *et cetera*, qui sic promitto *et cetera*, obligo *et cetera*, renuncians *et cetera* et iuro^g. Ad hec ego dictus Petrus^h de Fonte, laudans predicta, promitto vobis dicto Bartholomeo providere in cibo et potu et dare pro solidata dictorum duorum annorum XL ll. et obligo bona.

Testes, Arnaldus Gombau, beneficiatus in sede Barchinone, et Berengarius Morerii et Ffranciscus Requesen.

^a. sobre Bartholomeus les dues ratlletes horitzontals que indiquen el jurament, a més de les dues ratlletes inclinades que es posen sobre els que han fermat el contracte, i l'abreviatura ho. (homagium). — ^b. Petro ... quod, interlineat, sobre quod, ratllat. — ^c. segueix in il-, ratllat. — ^d. et emendabo... cetera, interlineat. — ^e. et facio ...predictis, interlineat. — ^f. sobre Guillermmum les dues ratlletes inclinades i les dues horitzontals ut supra. — ^g. et iuro, interlineat. — ^h. sobre Petrus les dues ratlletes inclinades ut supra.

B. *Nota del capbreu.*

AHPB, Francesc de Lavernosa, capbreu comú de 30 octubre 1367-13 gener 1368, f. 20 r.-v. Cf. lám. 3.

Ego Bartholomeus' d'Olivella, oriundus de parrochia Sancti Petri de Font Rubia Penitensis, filius Guillermi d'Olivella, ex certa sciencia convenio et promitto vobis Petro de Fonte, mercatori civi Barchinone, presenti, quod per duos annos a presenti die in antea continue numerandos morabor vobiscum pro negociatore et factore vestro et causa exercendi pro vobis officium mercature et serviendi vobis in eo in illis partibus in quibus vos duxeritis ordinandum, promitens bona fide vobis quod ero vobis et bonis vestris per dictum biennium fidelis, legalis, diligens, sollicitus et intentus de bono querendo et de dampno penitus pro viribus evitando et quod a vobis seu servicio vestro per dictum tempus non recedam absque voluntate et licencia vestris petitis et obtentis, quod si fecero possitis me, ubique me invenire poteritis, capere vestra propria auctoritate seu capi facere et distringere ac forciare ad complendum vobis predicta. Et quod in fine dicti bienni esmendabo vobis omnes dies quibus a vobis seu servicio vestro absens fuero seu me absentavero fuga, infirmitate aut alias quovis modo. Convenio etiam et promitto vobis quod reddam vobis sed cui volueritis fidele computum et rationem^b de omnibus hiis que a vobis seu de bonis vestres tenuerim et receperim qualitercumque et etiam reliqua rationem integritur et complete^c scilicet omnia bona, pecuniam, merces et res vestras que teneam, et quod dicto biennio durante non faciam palam vel occulte alia negocia mercature, nisi vestra seu pro vobis, concedens et confitens cum presenti vobis quod omnia credita, merces, pecuniam, debita et res que sub nomine meo seu pro me ubicumque et penes quoscumque fuerint intra tempus predictum erunt vestra et non mea. Et siquid mali seu dampni vobis seu bonis vestris dederero seu fecero per dictum tempus seu alias evenerit culpa mei, quod absit, totum id vobis et vestris restituere et tornare promitto ad cognitionem proborum hominum, simul cum omnibus missionibus et expensis per vos fiendis et sustinendis in culpam seu negligenciam mei predicta non complendis. Et pro hiis complendis et observandis obligo vobis et vestris me et omnia bona mea habita et habenda. Et pro firmiori premissorum observacione et pro non contravenire presto vobis homagium ore et manibus iuxta Usaticos Barchinone et Constituciones Catalonie generales. Et etiam dono vobis fideiussorem Guillermmum de Olivella, fratrem meum, de parrochia supradicta, qui mecum et sine me ad dampna et interesse vestra pro premissis vobis^d firmiter teneatur. Ad hec ego dictus Guillermus^e de Olivella, suscipiens sponte huiusmodi fideiussionem renunciandisque expresse iuri dicenti quod prius conveniatur principalis

quam fideiussor, ex certa sciencia convenio et promitto vobis dicto Petro de Fonte quod^f.

Testes^g.

^a. sobre Bartholomeus dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquest, dues ratlletes horitzontals per indicar-ne el jurament i l'abreviatura ho. (homagium) per indicar l'homenatge. — ^b. segueix de sui, ratllat. — ^c. segueix nec-, ratllat. — ^d. vobis interlineat. — ^e. sobre Guillelmus les ratlletes com en el manual, cf. ut supra. — ^f. el document no fou acabat de copiar, segueix un espai en blanc d'un terç del foli. — ^g. abans de Testes hi ha una D, ratllada (hom volia posar la data que encapçala el document següent).

a)

5

[1359, maig].

Autorització autògrafa del noble Berenguer d'Abella adreçada a Berenguer Des-Cortey, que té les claus de les coses que foren de Pere Terré, perquè ho obri, a fi que micer Jaume de Vallseca vegi si unes cortines que hi ha serveixen per a Joan Terré o no; en cas afirmatiu que faci el que el jutge aconselli.

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Quintum manuale*, paper solt f. 50 bis (19'50 × 8'50 cms.) Al dors li ha restes de cera vermella.

Sènyer en Berenguer, micer Jacme de Valseca m'a dit que vós tinent les claus de las robes les quals foren d'en Pere Taré; el vol veure^h les cortines que i són per an Joan Taré, perquè mostrat-les, que en cas que li fosen bones fets-ne ço que'l jutge conseylará. Escrit de ma mà.

Berenguer d'Abeyla

^h. segueixen dues lletres il·legibles, ratllades.

a)

6

1359, maig, 17. Barcelona.

Acta de l'apertura d'uns cofres pertanyents als hereus de Pere Terré, custodiats al monestir dels dominicans de Barcelona, efectuada per Berenguer Des-Cortey, que en tenia les claus, autoritzat per Berenguer d'Abella, per examinar algunes coses que hi havia a dins.

A. *Cèdula.*

Ibidem. Escrita al dors de l'autorització precedent, en els espais lliures de taques de cera vermella. En algun punt la tinta corrosiva ha trencat el paper.

Die veneris XVII^a die madii L^oIX^o in presencia Guillermi Oliverii, scriptoris, *et cetera* [...] venerabilis fratris Petri Romei de ordine Predicatorum et Raimundi de Materone, testium *et cetera*, venerabilis Berengarius de Cortilio, tenens claves^a quorumdam^b gatzofilasiorum heredum Petri Terreni^c, que sunt in dormitorio domus Predicatorum Barchinone quasque tenet, ut dixit, de voluntate nobilis domini Berengarii de Apilia, constitutus una cum dictis testibus et aliis pluribus in dicto dormitorio apperuit duo gatzofilasia virmilia et lameata, signata^d desuper et ante signis de Palacio et de Sancto Clemente, queque ante clausuram eorumdem erant signata supra clausuram cum cera virmilia^e signo venerabilis Bernardi de Podio Genestoso, et fuerunt aliqua, que in ipsis erant, visa et recognita et in eis tornata^f et postea fuerunt clausa et sigillata cum cera virmilia et sigillo ipsius Berengarii de Cortilio. Et hec fecit dictus venerabilis Berengarius de Cortilio de mandato sibi facto seu licencia ei attributa per dictum nobilem, ut asseruit, cum suo albarano, quod esse dicebat istud.

^a. segueix subscriptorum, *ratllat.* — ^b. quorumdam, *interlineat.* — ^c. heredum Petri Terreni, *interlineat.* — ^d. segueix signis, *ratllat.* — ^e. cera virmilia, *interlineat; segueix virmilia, ratllat.* — ^f. et recognita... tornata, *interlineat.*

B. *Minuta del manual.*

Ibidem, f. 50 v.

Instrumentum de apericione cofrorum que fuerint venerabilis Petri Terreni quondam queque sunt in domo ffratrum Predicatorum.

a)

7

1372, febrer, 20.

Els banquers Eimeric Dusay i Jaume de Gualbes comuniquen al jurista Jaume Desfar que li han fet dita a llur taula per mitjà de Dalmau Salandí de 200 lliures en concepte de salari per un compte que li reté Pere Desvalls; en podrà disposar quan els ho diguï el notari Francesc de Ladernosa.

AHPB, Francesc de Ladernosa, capbreu de 4 febrer-2 abril de 1372, bitllet solt de paper, f. 13 bis (20 × 7⁵⁰ cms).

Sènyer certificham vos que'us havem dites per en Dalmau Salandí, e dix que fo per I compta que'us retin en Pere Des Valls, les quals vos sien soltes con en Francesch de Ladarnosa, notari de Barcelona, nos'o dirà, do-sentes lliures ————— CC lliures.

Eymerich Dusay e Jacme de Gualbes.

Scrita a XX de fabrer MCCCCLXXII.

(Al dors) Al molt honrat, savi e discret mosèn en Jacme Des-Far.

a)

8

1372, febrer, 21. Barcelona.

Jaume Desfar, cavaller, conseller del rei i comissari per rebre els comptes del subsidi fet pels barons i cavallers de Catalunya a les Corts de 1358 per a la guerra de Castella, reconeix que Dalmau Salandí, de la tresoreria del rei, administrador ara del dit subsidi, li ha pagat 200 lliures, salari que li havia estat assignat per Berenguer de Relat, de manament del rei, l'1 de juny de 1359, per mitjà d'una dita a la taula de canvi d'Eimeric Dusay i Jaume de Gualbes, canviadors de Barcelona.

A. *Minuta del manual.*

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tercium decimum manuale*, f. 56 v.

Item^a instrumentum apoche CC librarum per dictum Jacobum de Faro Dalmacio Salendini^b, qui eas ipsi Jacobo solvit in tabula cambii Eymerici Dusay et Jacobi de Gualbes.

Ratllat amb una ratlla vertical.

^a segueix alia instrumenta super eodem negocio; sunt in cedula, *ratllat*. — ^b. *segueix so-, ratllat*.

B. *Nota en el capbreu.*

AHPB, Francesc de Ladernosa, capbreu de 4 febrer-2 abril de 1372, ff. 12 v.-13 r.

Ego, Jacobus^a de Faro, miles, consiliarius domini regis, comissarius per eundem dominum regem deputatus ad audiendum et definiendum computum ilius subsidii sive doni quod barones, milites et alie persone intra principatum Cathalonie castra et loca habentes fecerunt anno Domini M^oCCCLVIII^o de stipendio certorum^b equitum ad duos annos continuos in auxilium expen-

sarum guerre Castelle pro defensione rei publice Cathalonie in curia seu parlamento generali, quam seu quod tunc in civitate Barchinone Cathalanis dictus dominus rex celebrabat, prout de potestate mea ex diversis documentis apparet et specialiter per quandam litteram dicti domini regis datam Barchinone sub sigillo suo comuni VI° die decembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXVIII^o, confiteor et recognosco vobis discreto Dalmacio Salendini de officio thesaurarie dicti domini regis, comissario seu administratori nunc dicti subsidii seu proferte, quod, cum dictus dominus rex ad recipiendum et distribuendum dictum subsidium deputasset cum littera sua data Barchinone, XXIX° die octobris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLVIII^o, venerabilem Petrum de Vallo, civem Barchinone, nunc officium sue thesaurarie regentem, et postea dato per dictum Petrum de Vallo suo finali computo dicte administracionis coram me, in cuius compoti examinacione ego multum laboravi, comissoque per dictum dominum regem cum quadam littera sua data Barchinone, XXIII° die novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLX^oVIII^o, venerabili Berengario de Relato et Petro de Marginibus, consiliariis suis, et utrique ipsorum quod michi certum taxarent salarium pro predictis et facto in eadem littera per eundem dominum regem mandato expresso dicto Petro de Vallo quatenus de pecunia dicte proferte solveret michi illud salarium quod per certificacionem dictorum Berengarii de Relato et Petri de Marginibus seu alterius eorum appareret fuisse michi pro predictis taxatum, dictus Berengarius de Relato attentis attendendis taxaverit michi ratione predicta ducentas libras barchinonenses, ut per certificacionem dicto Petro de Vallo per dictum Berengarium de Relato de hiis directam apparet, que fuit scripta Barchinone, prima die iunii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXIX^o et sigillo eiusdem Berengarii sigillata in dorso, vos dictus Dalmacius Salendini de pecunia dicte proferte dedistis et solvistis michi nunc in tabula cambii Eymerici Duzay et Jacobi de Gualbes, campsorum Barchinone dictas CC libras barchinonenses pro laboribus per me sustentis in audiendo, recognoscendo et examinando computo finali dicte administracionis per dictum Petrum de Vallo michi reddito, quodquidem computum fuit per me receptum, examinatum et difinitum, ut patet per instrumentum testimoniale reddicionis et difinicionis ipsius computi confectum die presenti in posse notarii infrascripti. Et ideo renunciando excepcioni non numerate et non solute pecunie et dolo malo et accioni infactum et omni alii iuri, racioni et consuetudini contra hec repugnantibus ffacio vobis dicto Dalmacio de predictis CC libris dicti salarii mei presens apoce instrumentum, cum quo simul restituo vobis dictam litteram regiam dicte comissionis facte dictis Berengario de Relato et Petro de Marginibus super taxacione salarii supradicti et dictam certificacione dicti Berengarii de Relato.

Actum est hoc Barchinone, XXI° die ffebroarii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXXII^o.

Testes, Raymundus Boti, Petrus Artus, de civitate Minorise, et Bernardus de Area de officio rationalis dicti domini regis.

(Al marge esquerre) C[lausum] t[raditum].

Ratllat amb tres ratlles inclinades.

^a. sobre Jacobus dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquest. — ^b. certorum, interlineat.

b)

9

1367, maig, 29. Barcelona.

Eulàlia, vídua de Pere Sa-Font, boter de Barcelona, dóna a la seva filla Valençona la casa que posseeix pel seu dot i escriu al carrer d'en Carabassa i que té a cens de tres morabatins per Bernat Oliver, mercader, el qual ho té per l'hospital d'en Vilar a cens d'11 sous i tres diners.

A. Cédula.

AHPB, Francesc de Lavernosa, Capibrevium comune, de 7 abril 1367-22 juny 1367, full solt, f. 41 bis.

Die sabbati XXIX die madii, anno^a M.CCCLXVII^o.

Ego Eulalia^b, que fui uxor Petri Ça Font quondam, boterii, civis Barchinone, dono et ex causa donacionis cedo^c vobis Valençone, filie^d comuni michi et dicto Petro Ça Font quondam, totas ipsas domos ex abisso usque in celum quas ego habeo et possideo in vico vocato d'en Carabassa, quod quidem ego teneo pro venerabili Bernardo Oliverii, mercatori, civi Barchinone, ad censum trium morabatorum, qui hec tenet pro hospitale vocato d'en Vilar seu sui administratoris ad censum undecim solidorum et trium denariorum, quasquidem domos ego teneo pro dote et sponsalicio meis^e. Et confrontantur dicte domus ab oriente in domibus de na Vicença, ab alia parte in domibus de na Riera, ab alia parte in domibus d'en Blascho et ab alia parte in carraria publica. Hanc itaque donacionem *et cetera*.

Testes, Geraldonus Juliani, pelliperius, Ffranciscus Xicola, curritor de oreyra, et Petrus Vives, scriptor Barchinone.

Ratllat amb una ratlla inclinada.

^a. segueix predicto, ratllat. — ^b. sobre Eulàlia dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquesta i l'abrevitura iur. (= iuravit) per indicar-ne el jurament. — ^c. et ex causa... cedo, interlineat. — ^d. filii a la cédula. — ^e. suis a la cédula; segueix hac, ratllat.

B. *Minuta del manual.*

AHPB, Francesc de Ladernosa, manual de 29 octubre 1866-11 setembre 1868, f. 49 v.

Instrumentum donacionis factum per dominam Eulaliam, uxorem Petri de Fonte quondam, Valençone filie sue.

Ratllat amb una ratlla inclinada.

C. *Nota del capbreu.*

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Capibrevium comune* de 7 abril-22 juny 1867, ff. 40 v.-41 r.

Ego Eulalia^a, uxor Petri de Fonte quondam, boterii, civis Barchinone, ex certa sciencia dono et remitto ac concedo vobis Valençone, in infantili etate constitute^b, filie communi michi et dicto quondam marito meo^c, et quibus velit^d ad inperpetuum donacione pura et irrevocabili inter vivos totum ius quod et quidquid et quantumcumque iuris^e, obligacionis, accionis, petitionis et demande ego habeo et habere possum et debeo seu que michi competunt et competere possunt vel debent^f, ratione dotis et sponsalicii mei vel alia quavis ratione seu causa, in et super ipsis domibus, pertinenciis et iuribus earum, quas dictus maritus meus paterque dicte Valençone habebat et possidebat tempore mortis sue quasque ego pro dictis dote et sponsalicio meis^g possideo in civitate Barchinone, in vico vocato d'en Carabaça, qui aperit ante ecclesiam Sancte Marie de Mercede Captivorum, que quidem domus tenentur pro Bernardo Oliverii ad certum censum, sub dominio et alodio hospitalis vocati d'en Vilar civitatis Barchinone. Et terminantur dicte domus ab oriente in domibus de na Vicença, ab alia parte in domibus de na Riera, ab alia parte in domibus d'en Blascho et ab alia in carraria publica. Et hanc donacionem et remissionem facio dicte Valençone filie mee sicut melius dici potest et intelligi ad salvamentum et bonum intellectum ipsius et suorum, ita quod dictas domos cum pertinenciis suis habeat liberas et quitias ab omnibus obligacione, petitione, demanda et iure michi competentibus seu valentibus competere in eisdem ratione dotis et sponsalicii mei vel quavis alia etiam ratione, promittens quod in eisdem domibus seu ratione ipsarum contra dictam Valençonam nullam questionem, littem vel controversiam inferam, faciam vel proponam in iudicio vel extra, sed predicta omnia rata et firma habeo et contra ea non veniam aliqua ratione, renuncians cuicumque iuri dicenti^h donacionem posse revocari vel irritam fieri propter ingratitudeⁱ nem vel quemvis modum et omni alii iuri obviam venienti. Et ut predicta maiori robore fulciantur iuro sponte in animam meam per dominum Deum et eius sancta IIII° Evangelia, corporaliter per me tacta, predicta

rata et firma habere et contra ea non facere aliqua ratione. Premissa igitur facio, paciscor et promitto ego dicta Eulaliaⁱ prefate Valençone filie mee et vobis notario infrascripto tanquam publice persone pro^k ea et pro aliis etiam personis quarum interest et intererit recipienti et paciscenti ac legitime stipulanti. Actum est hoc Barchinone.

Testes : Geraldus Juliani, pelliperius, Ffranciscus Xicola, curritor d'oreylla, et Petrus Vives, scriptor Barchinone.

^a. sobre Eulàlia dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquesta i dues ratlletes horitzontals per indicar-ne el jurament. — ^b. infanti... constitute, interlineat. — ^c. segueix communi. — ^d. velit corregit sobre velimus? — ^e. segueix accionis, ratllat. — ^f. segueix qu-, ratllat. — ^g. segueix h-, ratllat. — ^h. segueix quod, ratllat. — ⁱ. segueix vobis, ratllat. — ^k. segueix pro, ratllat.

b)

10

1372, març, 24. Barcelona.

Remença de senyoria de Geralda, dona pròpia, filla de Ramon Ses-Arnalles i de la seva muller Elisenda, homes propis de Bernat de Talamancha a la parròquia de Santa Maria de Viladordis, feta per aquest contra pagament de 80 sous, que li han estat lliurats per Pere Ricolf, ciutadà de Manresa.

A. Cèdula.

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tercium decimum manuale* (16 de novembre de 1370-29 maig de 1373), paper solt f. 61 bis (20 × 8 cms). Cf. làm. 4.

L'onrat en Bernat de Talamancha, donçel, fil del honrat en Berenguer de Talamancha, cavaler, absolv e defenex na Geralla, fila d'en Guillem Çes Arnalles e de na Alicsen, muler d'aquell', de la parròchia de Santa Maria de Viladordis.

Ítem que per la dita remença ha LXXX sous, los quals ha rebuts per mà d'en Pere Ricolff, ciutadà de Menresa.

Ítem que la carta de la dita remença sia liurada al dit Pere Ricolff.

a. segueix de la pre-, ratllat.

B. Minuta del manual.

AHPB, *Ibidem*, f. 61 r. Tot el que està entre parèntesi i cursiva fou afegit per una altra mà, posteriorment, en allargar la minuta. Cf. làm. 4.

Die mercurii XXIII^a die marcii, anno predicto.

Ego, Bernardus^a de Talamancha, domicellus, filius venerabilis Berengarii de Talamancha quondam, militis, ex certa sciencia absolvo, difinio, evacuo et remitto (*ac etiam liberam facio*) te Geraldam, feminam meam (*naturalem cum omni prole tua filiam*), filiam^b Raimundi Ces Arnalles et Elicsendis coniugum, hominum meorum de parrochia Sancte Marie de Viladordis, teque (*cum omni tua prole ab omni fidelitate, naturalitate et obligatione quibus michi tenearis ex eo quia es femina mea et ab omni*) ab omni iugo, dominio et senioratico meis^d eximo de presenti, concedens tibi quod ex nunc possis ire, morari et habitare quocumque et ubicumque volueris et tibi eligere et proclamare quemcumque dominum volueris et omnia alia et singula facere quecumque potest persona libera, senioratico seu dominio alterius non subiecta, sine contradiccione scilicet et impedimento mei et meorum et alicuius persone. Pro huiusmodi autem absolucione dedisti et solvisti michi per manus Petri Ricolf, mercatoris Minorise, octuaginta solidos barchinonenses. Et ideo renuncio excepcioni non numerate et non solute pecunie et dolo malo et accioni infactum, promittens tibi^e et notario infra-scripto, tanquam publice persone hec a me pro te et pro aliis etiam personis quarum intersit legittime stipulanti, predicta rata et firma habere, tenere et observare et contra ea non facere aliqua ratione.

Actum est hoc Barchinone.

Testes: Romeus Andree', mercator, Petrus de Collibus et Petrus de Solerio scriptor, cives Barchinone.

(*Al marge esquerre*) C[lausum] t[raditum] Petro Ricolf, quia ita fuit dictum in firma.

In ca[pibrevio].

Ratllat amb tres ratlles inclinades.

^a. sobre Bernardus, *dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquest.* — ^b. filiam, *ratllat en ésser afegit el que està interlineat.* — ^c. ab omni, *ratllat ut supra.* — ^d. meis *corregit sobre meos.* — ^e. *segueix pro predicta, ratllat.* — ^f. *segueix Petrus Rico, ratllat.*

C. *Nota del capbreu.*

AHPB, Francesc de Laderosa, *capibrevium* de 4 febrer-2 abril 1372, f. 36 r. Cf. lám. 5.

Die mercurii XXIII^a die mensis marcii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXXII^o.

Ego Bernardus^a de Talamancha, domicellus, filius venerabilis Berengarii de Talamancha quondam, militis, ex certa sciencia absolvo, diffinio, evacuo et remitto ac etiam liberam facio te Geraldam, feminam meam naturalem, cum omni prole tua, filiam Raimundi Ces Arnalles et Elicsendis coniugum,

hominum meorum de parrochia Sancte Marie de Viladordis teque cum omni tua prole ab omni fidelitate, naturalitate et obligacione quibus michi tenearis ex eo quia es femina mea et ab omni iugo, dominio et senioratico meis eximo de presenti, concedens tibi quod ex nunc possis ire, morari et habitare quocumque et ubicumque volueris et tibi eligere et proclamare quemcumque dominum volueris et omnia alia et singula facere quecumque potest persona libera, senioratico seu dominio alterius non subiecta, sine contradiccione scilicet et impedimento mei et meorum et alicuius persone. Pro huiusmodi autem absolucione dedisti et solvisti michi per manus Petri Ricolff, mercator Minorise, octuaginta solidos barchinonenses. Et ideo renuncio excepcioni non numerate et non solute pecunie et dolo malo et accioni infactum, promittens tibi et notario infrascripto, tanquam publice persone hec a me pro te et pro aliis etiam personis quarum intersit legittime stipulanti, predicta rata et firma habere, tenere et observare et contra ea non facere aliqua ratione. Actum est hoc Barchinone.

Testes, Romeus Andree, mercator, Petrus de Collibus et Petrus de Solerio, scriptor, cives Barchinone.

(*Al marge esquerre*) C[lausum] t[raditum] Petro Ricolf, quia ita fuit dictum in firma.

Ratllat amb tres ratlles inclinades.

ⁱ. sobre Bernardus, dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquest.

b)

11

1419, abril, 6. Barcelona.

Capítols estatutaris de la companyia drapera constituïda per Joan de Junyent, major, Joan de Llobera, major, Pere Cirera i Joan de Junyent, draper, d'una banda i Francesc Moragues i Joan Font de l'altra per a un període de dos anys.

A. Cèdula.

AHPB, Varia, Contractes de Companyies dels s. XIV-XV, lligall 4, núm. 26.

Die iovis sexta die mensis aprilis, anno a nativitate Domini millesimo CCCC^oXVIII^o.

Johannes^a de Junyent, maior diebus, Johannes^b de Lobera, maior diebus^c, mercatores, cives Barchinone, nominibus nostris propriis et etiam ego dictus Johannes de Lobera, ut procurator ad hec et alia etiam cum libera et generali administracione legittime constitutus a venerabili Petro Cirera, mercatore,

cive dicte civitatis, prout de dicta mea procuracione constat instrumento inde recepto in posse discreti Bernardi Pi, auctoritate regia notarii publici Barchinone, prima die presentis mensis aprilis et anno presenti et infrascripto, Johannes^d de Junyent, draperius, civis dicte civitatis, filius Guillermi de Junyent quondam, de villa Celstone, omnes nominibus predictis ex una parte et nos, Ffranciscus^e Moragues et Johannes^f Font, mercatores, cives dicte civitatis, ambo ex altera parte, gratis et cetera ffacimus et contrahimus inter nos bonam, fidelem et legalem societatem inter nos dictis nominibus et dictum Petrum Cirera de et super quodam operatorio draperie quod per nos dictas partes dictis nominibus iam tenetur et tenebitur per nos in dicta civitate in vico vocato de Mari, duraturam et valituram inter nos dictos socios per duos annos primo et continue venturos, sexta die mensis marci proxime lapsi currere incipientes, sub modo et forma in capitulis infrascriptis per et inter nos dictas partes dictis nominibus ratione dicte societatis factis et in romancio scriptis et concordatis et ordinatis, contentis et specificatis, quorumquidem capitulorum tenor dinoscitur fore talis:

En nom de Déu sia e de la verge madona santa Maria qui'ns do bon guany e bon salvament en açò e en tot quant farem. Amén.

Capítols fets, concordats e averguts entre los honrats en Johan de Junyent, mercader, major de dies, e en Johan de Lobera, major de dies^g, en Pere Cirera, mercaders, ciutadans de Barcelona^h, e en Johan de Junyent, draper, ciutadà de la dita ciutat, fill d'en Gem de Junyent, quondam, de la vila de Solsona, de una part, e los honrats en Ffrancesch Moragues e en Johan Font, drapers, ciutadans de la dita ciutat, de altra part, de e sobre la companyia feta e contractada entre los dits companyons per raó de I obrador de draperia, lo qual ab lo nom de Déu se té e's tindrà per aquells en la dita ciutat e lo qual se comensà de tenir entre aquells en virtut d'aquesta companyia a VI dies del mes de març prop passat e del any present e lo qual obrador tenen e tindran en regiment los damunt dits Ffrancesch Moragues e Johan Font, la qual companyia dur e haja a durar e valer e tenir entre los dits companyons per dos anys primers vinents e comensants a córrer lo dit VIe dia del dit mes de març prop passat.

En la qual companyia han meses e posades los dits Johan de Junyent, Johan de Lobera, Pere Cirera, Johan de Junyent draper, Ffrancesch Moragues e Johan Font ensemps en comú cent quaranta nou lliures, un sou e deu diners de barcelonesosⁱ, lo guany dels quals o qui ab aquellas, nostre senyor Déu volent, serà fet, sia donat e erogat per amor de Déu en aquellas obres pias e meritòrias que a la major part dels dits companyons a salut de les lurs ànimes serà vist ésser faedor e per semblant les dites CXXXXVIII lliures I sou e X diners de cabal sien e hagen ésser donades e erogades per amor de Déu, així com lo dit guany de aquellas, tota vegada que a la dita major part dels dits companyons serà vist fahedor.

Ítem, d'altre part, ha mesas e posades en la dita companyia lo dit Johan de Junyent, major de dies, de béns seus propis tres mília vuyt centas quinza lliures, nou sous e nou diners de moneda de barcelonesos de tern; e lo dit Johan de Lobera ha mesas e posades en la dita companyia de béns seus propis quatre mília cent cinquanta una lliures e denou sous de la dita moneda e lo dit Johan de Junyent, fill del dit Gem, ha mesas e posades en la dita companyia cinch mília cinch centas vuytanta una lliures, VI sous, VI diners de béns seus propis; e lo dit Pere Cirera de béns seus propis ha mesas e posades en la dita companyia quatre mília siscentas noranta vuyt lliures, XV sous e nou diners de la dita moneda, les quals prop dites cinch quantitats los dits Ffrancesch Moragues e Johan Font, drapers, han haüdes e reebudes e axí o atorguen e'u regonexen; e lo dit Ffrancesch Moragues ha mesas e posades de béns seus propis en la dita companyia mil docentas cinquanta lliures; e lo dit Johan Font de béns seus propis ha mesas e posades en la dita companyia mil e cent lliures de la dita moneda, les quals ditas duas quantitats los dits Ffrancesch Moragues e Johan Font, ço és la I del altre atorguen haver haüdes e reebudes. E axí són en summa totas les dites set quantitats vint mília setcentes quaranta sis lliures, dotze sous e onze diners. E és axí entre los dits companyons concordat e avengut que lo dit obredor e lo cabal damunt dit tinguen e resgesquen los dits Ffrancesch Moragues e Johan Font e aquell administren, així com bé los serà vist fahedor. E que ells e cascun d'ells puxen e puxe trametra e arriscar per mar, per terra e per aygua dols, una vegada e moltes, mercaderias, esmersos, cambis e totas altres cosas e en aquella forma e manera que a ells e a cascun d'ells serà vist faedor. E tot guany e pèrdua que nostro Senyor Déu volrà donar a la dita companyia se haja a partir per sou e per lliura entre los dits companyons per les quantitats demunt ditas que cascuns han mesas e posades en la dita companyia.

Ítem, és stat concordat entre los damunt dits companyons que los dits Ffrancesch Moragues e Johan Font, regidors del dit obrador e de la dita companyia regint aquell e aquella visquen sobre la raó de la dita companyia en la manera següent, ço és que cascun d'ells hage^k per llur provisió vint lliures per any, e per provisió e soldada de una serventa o serventas que tinguen vint lliures per cascun any, e per provisió de cascun macip que tinguen a ops e en servey del dit obredor o de la dita companyia, ço és de menjar e beura, dotza lliures per cascun any, e entenen e creen tots los dits companyons que'ls dits macips dejan ésser en nombre de IIII o més o menys segons als dits Ffrancesch Moragues e Johan Font a utilitat de la dita companyia serà vist fahedor. Les quals provisions damunt dites han comensat lo dit segon dia del dit mes de març prop passat.

Ítem, és concordat e avengut entre'ls dits companyons que del comú o raó de la dita companyia se paguen lo loguer del dit obrador o botiga en què vuy se té lo dit obrador e lo loguer del alberch en què stan o staran los

dits Ffrancesch Moragues e Johan Font e encara soldades de macips qui serviran a la dita companyia.

Ítem, és concordat e avengut entre'ls dits companyons que del comú o raó de la dita companyia sien dades e pagades a cascun dels dits Ffrancesch Moragues e Johan Font per obre, soldada¹ e treballs llurs, ultra lo guany a ells pertanyent de lurs quantitats que han mesas e posades en la dita companyia, cent lliures de barcelonesos per cascun any, lo qual any comensa lo dit VI^è dia de març prop passat, en lo qual la dita companyia comensà, segons damunt se conté.

Ítem, és convengut entre'ls dits companyons que totas quantitats de moneda qui vèngan o sien posades en la taula del cambi de la dita ciutat e les quals se pertanguen al dit obrador o a la dita companyia sien scritas e ditas o concebudas en nom dels dits Ffrancesch Moragues e Johan Font e totas ditas qui's hagen a fer per la dita companyia se fassen e's hagen a fer per ells amdós o per la I de aquells. E per semblant tots cambis e altres negocis e actes e letres e scriptures qui's hauran a fer per la dita companyia se fassen e's hagen a fer per ells amdós e en nom lur.

Ítem, és convengut entre'ls dits companyons que'ls dits Ffrancesch Moragues e Johan Font durant lo temps de la dita companyia no gòsan ne púxan negocijar ne mercadejar ne fer neguns actes mercantívols per si ne per altres qualsevulla personas sinó tan solament de la dita companyia.

Ítem, és convengut e emprès entre'ls dits companyons que'ls dits Ffrancesch Moragues e Johan Font no gosen ne púxan prestar a algun de béns de la dita companyia alguna quantitat de moneda ne altres qualsevol coses e, en cas que o faessen, que aquella quantitat o cosa que serà prestada sia prestada de béns lurs propis e no de béns de la dita companyia e per semblant entenem tots los dits companyons que'y sien compreses e entesas cascun d'ells, per ço que algun d'ells, en cas que tingués o administràs res de la dita companyia, no puxa prestar res de aquella.

Ítem, és convengut e emprès entre'ls dits companyons que'ls dits Ffrancesch Moragues e Johan Font no hajen cura de fer ne dèjan fer altres mercaderias per la dita companyia sinó tan solament per l'art de la draperia o granes o altres mercaderias pertanyents a draperia o a tints de draps.

Ítem, és convengut e comprès entre'ls dits companyons que'ls dits Ffrancesch Moragues e Johan Font no gosen ne púxan fer algunes comandes en Ultramar ne en altres parts del món si donchs no'u fahien ab consentiment e voluntat del I o de II dels dits companyons.

Ítem, és convengut e emprès que cascun any, complit aquell, los dits companyons, si los uns per los altres requests ne seran, sien tenguts e hagen retra bon compte e leyal en la dita ciutat.

Ítem, és convengut entre'ls dits companyons que si e en cas que los dits Ffrancesch Moragues e Johan Font o la I o l'altre de aquells durant la dita

companyia seran o serà absents de la dita ciutat o éran malalts o morien, ço que Déu no vulla, lavors, en cascun dels dits casos, lo I o dos dels dits companyons regesque o regesquen, governen, procuren e administren lo dit obrador e béns de aquell, on se vulla que sien, segons que los dits Ffrancesch Moragues e Johan Font aquell poden regir, governar, procurar e administrar, lur absència, malaltia o mort en res no contrastant, sens algun inventari o reportori que no haguessen a fer del dit obrador o béns de aquell fins en altra manera per los dits companyons serà ordonat.

Ítem, és convengut entrels dits companyons que durant la dita companyia algun d'ells no puscha ne deja pendra o levar alguna quantitat de moneda ne altra qualsevol cosa de la dita companyia, si donchs no ho fahia ab licència e voluntat de tots los altres, però per necessitat dels dits Ffrancesch Moragues e Johan Font cascun d'ells ne puxa pendra e levar cent lliures tan solament. E si lo contrari serà fet per algun^m d'ells, aquell aytal no puxa pendra ne haver algun guany de o per la part que ha en la dita companyia de tant com durat haurà e durarà en esdevenidor la dita companyia.

Ítem, és concordat e avengut entrels dits companyons que tots altres salaris e satisfaccions e messions qui's hauran a fer e pagar per algun o alguns dels dits companyons o altres persones, qui per fets e negocis de la dita companyia exirà o exiran fora la dita ciutat de Barcelona e irà e iran o hauran anar a les parts de Bruges o en altres parts del món, se paguen e's hagen pagar e satisfer del comú o rahó de la dita companyia. És entès, emperò, que si los dits Ffrancesch Moragues e Johan Font o lo I d'ells anaven a Bruges o en altres parts, que no hajen altre salari sinó les dites cent lliures, però la provisió de menjar e de beure e de cavalcadures los sia feta del comú de la dita companyia.

Et ideo nos dicte partes nominibus predictis laudantes, approbantes, ratificantes et confirmantes huiusmodi societatem sub modo et forma in dictis capitulis contentis et specificatis et predicta capitula et omnia et singula in eis contenta, convenimus et promittimus altera pars nostrum alteri^m et nobis ad invicem dictis nominibus quod ipsam societatem iuxta formam, seriem et tenorem dictorum capitulorum et etiam ipsa capitula et omnia et singula in eis contenta tenebimus^o, complebimus et observabimus dictusque Petrus Cirera tenebit, complebit et observabit iuxta eorum seriem et tenorem. Quodque in et super dicta societate et omnibus et singulis que tangant vel tangere possint eandem fideliter et legaliter et exacta diligencia nos habebimus et habebit utilia dicte societati procurando et inutilia pro posse evitando et dicemus et scribemus ac dicet et scribet nobis et ipsi ad invicem de omnibus veritatem. Et computabimus nobiscum dictis nominibus ad invicem in dicta civitate Barchinone, modo et forma in dictis capitulis contentis. Et in fine dicte societatis restituemus et solvemus dictusque Petrus Cirera restituet et solvet nobis et sibi ad invicem totum id quod iuxta ipsum computum nobis et sibi ad invicem red-

dere, restituere et solvere teneamur et teneatur simul cum capitalibus nostris et suis predictis, sine *et cetera*, dampna *et cetera*, credatur *et cetera*, obligantes pars parti et nobis dictis nominibus vicissim bona nostra et dicti Petri Cirera *et cetera*, renunciantes *et cetera*, iuramus *et cetera*, hec igitur *et cetera*, Ffiant cuique nostrum^p et ipsius tot quot *et cetera*.

Testes firmarum dictorum Johannis de Junyent, maioris diebus, Johannis de Lobera, Johannis de Junyent, draperii, et Johannis Font, Ffranciscus Castellar, Petrus Tosquella, scriptores, Bernardus Vich, comorans cum dicto venerabili Johanne de Lobera, oriundus vero civitatis Minorise, et Johannes Sorell, comorans cum dicto venerabili Johanne de Junyent, maiore dierum, cives Barchinone. Testes firme dicti Ffrancisci Moragues, qui firmavit XII° die dicti mensis aprilis anno predicto, Guillelmus Maçanet, Petrus Loret et Petrus Tosquella, scriptores Barchinone.

(*Al marge superior*) Fuit cancellatum sequens instrumentum ut in manuali.

Ratllat amb una ratlla vertical.

^a. sobre Johannes *dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte i l'abreviatura iur.* (iuravit) *per indicar el jurament del contracte per part d'aquest.* — ^b. sobre Johannes *dues ratlletes inclinades ut supra.* — ^c. maior diebus, *interlineat.* — ^d. sobre Johannes *dues ratlletes inclinades ut supra.* — ^e. sobre Franciscus *dues ratlletes inclinades ut supra.* — ^f. sobre Johannes *dues ratlletes inclinades ut supra.* — ^g. major de dies, *interlineat.* — ^h. *hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna. sempre que surt en el text.* — ⁱ *ídem pel que fa a l'abreviatura llatina barchns.* — ^k. *hage amb un signe general d'abreviació ratllat.* — ^l. *soldada, interlineat.* — ^m. *alguns, amb la s final ratllada.* — ⁿ. *segueix de, ratllat.* — ^o. *segueix et, ratllat.* — ^p. *segueix tot quot, ratllat.*

B. *Minuta del manual.*

AHPB, Bernat Nadal, *LXII manuale comune*, ff. 6 v.-7 r.

Johannes^a de Junyent, maior diebus, Johannes^b de Lobera, maior diebus^c, mercatores, cives Barchinone, nominibus nostris propriis et etiam ego dictus Johannes de Lobera, ut procurator ad hec et alia etiam cum libera et generali administracione legitime constitutus a venerabili Petro Cirera, mercatore, cive dicte civitatis, prout de dicta mea procuracione constat instrumento inde recepto in posse discreti Bernardi Pi, auctoritate regia notarii publici Barchinone, prima die presentis mensis aprilis et anno presenti et infrascripto, Johannes^d de Junyent, draperius, civis dicte civitatis, filius Guillelmi de Junyent quondam, de villa Celsone, omnes nominibus predictis, ex una parte, et nos Ffranciscus^e Moragues et Johannes^f Font, mercatores, cives dicte civitatis, ambo ex altera parte, *gratis et cetera*, ffacimus et contrahimus inter nos dictis nominibus bonam, fidelem et legalem

societatem inter nos dictis nominibus et dictum Petrum Cirera de et super quodam operatorio draperie, quod per nos dictas partes dictis nominibus iam tenetur et tenebitur per nos in dicta civitate in vico vocato de Mari, duraturam et valituram inter nos dictos socios et dictum Petrum Cirera per duos annos primo et continue venturos, sexta die mensis marci proxime lapsi currere incipientes, sub modo et forma in capitulis infrascriptis per et inter nos dictas partes dictis nominibus racione dicte societatis factis et in romancio scriptis et concordatis et ordinatis, contentis et specificatis, quorumquidem tenor dinoscitur fore talis :

En nom de Déu sia e de la verge madona santa Maria *et cetera inse-rantur ut in cedula sunt scripta.*

Et ideo nos dicte partes nominibus predictis laudantes, approbantes, ratificantes et confirmantes huiusmodi societatem sub modo et forma in dictis capitulis contentis et specificatis et predicta capitula et omnia et singula in eis contenta, convenimus et promittimus altera pars nostrum alteri et nos ad invicem dictis nominibus quod ipsam societatem iuxta formam, seriem et tenorem dictorum capitulorum et etiam ipsa capitula et omnia et singula in eis contenta tenebimus, complebimus et observabimus dictusque Petrus Cirera tenebit, complebit et observabit iuxta eorum seriem et tenorem. Quodque in et super dicta societate et omnibus et singulis que tangant vel tangere possint eandem fideliter et legaliter et exacta diligencia nos habebimus et habebit utilia dicte societati procurando et inutilia pro posse evitando et dicemus et scribemus ac dicet et scribet nobis et ipsi ad invicem de omnibus veritatem. Et computabimus nobiscum dictis nominibus ad invicem in dicta civitate Barchinone, modo et forma in dictis capitulis contentis, et in fine dicte societatis restituemus et solvemus dictusque Petrus Cirera restituet et solvet nobis et sibi ad invicem totum id quod iuxta ipsum compotum nobis et sibi ad invicem reddere, restituere et solvere teneamur et teneatur simul cum capitalibus nostris et suis predictis sine *et cetera*, dampna *et cetera*, credatur *et cetera*, obligantes pars parti et nobis dictis nominibus vicissim bona nostra et dicti Petri Cirera *et cetera*, renunciantes *et cetera*, iuramus *et cetera*. Hec igitur *et cetera*. Ffiant cuique nostrum et ipsius tot quot *et cetera*.

Testes firmarum Johannis de Junyent, maioris diebus, Johannis de Lobera, Johannis de Junyent, draperii, et Johannis Font, Ffranciscus Castellar, Petrus Tosquella, scriptores, Bernardus Vich, comorans cum dicto venerabili Johanne de Lobera, oriundus vero civitatis Minorise, et Johannes Sorell, comorans cum dicto venerabili Johanne de Junyent, maiore dierum, cives Barchinone. Testes firme dicti Ffrancisci Moragues, qui firmavit XII° die dicti mensis aprilis, anno predicto, Guillermus Maçanet, Petrus Loret et Petrus Tosquella, scriptores Barchinone.

anno a nativitate Domini M^oCCCC^oXX^o secundo, ffuit cancellatum sequens

(*Al marge superior i esquerre*)^o Die veneris terciã die mensis aprilis.

instrumentum de voluntate dictorum venerabilium Johannis de Junyent, Johannis de Lobera, mercatorum, et Johannis de Junyent, draperii, et Ffrancisci Moragues ac Johannis Font nomine eorum proprio ac de voluntate dictorum Johannis de Lobera et Ffrancisci Moragues, ut tutorum testamentariorum Gregorii et Periconi, pupilorum filiorum et heredum dicti Petri Cirera, prout constat ex testamento eiusdem, quod fecit et ordinavit in posse Guillermi Andree, auctoritate regia notarii Barchinone, XVIII^a die marcii, anno MCCCCXVIII^o. Testes Anthonius Sala, collector iurium marche, Bernardus Muntserrat et Johannes Carreres, scriptores, cives Barchinone.

Ratllat amb una ratlla ondulada.

^a. sobre Johannes dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte i l'abreviatura iur. (iuravit) per indicar-ne el jurament per part d'aquest. — ^b. sobre Johannes dues ratlletes inclinades ut supra. — ^c. major diebus, interlineat. — ^d. sobre Johannes dues ratlletes ut supra. — ^e. sobre Ffranciscus dues ratlletes inclinades ut supra. — ^f. sobre Johannes dues ratlletes inclinades ut supra. — ^g. fuit cancellatum sequens instrumentum de voluntate dicto, interlineat i ratllat.

c)

12

[1360, maig ?].

Cèdula amb detalls de la compra de violari que ha de fer Pere Des-Bosch per un total de 700 sous; 300 seran a vida de Miquel Des-Bosch, fill d'aquest, i a vida de Simon de Gualbes; els restants 400 seran a vida del comte de Prades, fill de l'infant Pere d'Aragó, i a vida de Constança, muller de Pere Des-Bosch.

AHPB, Francesc de Lavernosa, capbreu de vendes 2 maig 1360-23 novembre 1360, paper solt f. 1 ter. (21 × 8 cms).

Dels DCC sol. de violari que an Pere Dez Bosch deu comprar s'ám los CCC^a a vida de Michel Dez Bosch, fill d'en Pere Dez Bosch, e d'en Simon de Gualbes, e los romanents CCCC s'án a vida del^b comte de Prades, fill de ffrare Pere d'Aragó, e de la dona na Costansa, muller d'en Pere Dez Bosch.

Ratllat amb una ratlla inclinada.

^a. segueix a v-, ratllat. — ^b. del, corregit sobre d'en.

c)

13

[1360, juny, 2. Barcelona].

Cèdula de la venda feta per Ramon de Sant Climent i Francesc Esquerit, procuradors de la ciutat de Barcelona, a Constança, muller de Pere Des-Bosch, de 700 sous de violari a vida de les persones indicades a l'altra banda del bitllet (cf. ut supra), pel preu de 4.900 sous. Hi ha un espai en blanc per al nom dels fiadors, que no consten, que s'hauran de posar en hostatge a Sant Boi de Llobregat deu dies després d'ésser requerits. Segueix la nota d'haver-se signat el rebut pels 4.900 sous.

Ibidem, al dors, escrit en sentit longitudinal.

Venerabilis^a Raimundus de Sancto Clemente et Ffranciscus Squeriti, syndici civitatis, vendunt domine Constancie, uxori Petri de Boscho, DCC de violario ad vitam istarum personarum. Precium IIIIm.DCCCC ss. Sunt fideiussores^b. Hostagium in villa Sancti Baudilii post requisicionem factam post X dies. Item firmarunt apocham de dictis IIIIm.DCCCC ss^c.

(En sentit apaïsat) De part d'en Pere Dez Bosch fas vos saber com

Bertran Balla.

Ratllat amb una ratlla inclinada.

^a. encapçala la nota la data die sabbati XXX madii, ratllada. — ^b. segueix un espai en blanc. — ^c. segueix pena mille sol. in singulis capitulis instrumenti ad principales et fideiussores que tociens comittatur et cetera, ratllat.

c)

14

[1360, vers juny].

El [notari Francesc de Ladernosa] demana al seu [escrivà jurat] si en la ferma que ha rebut de Miquel Roure, com a fiador de la venda d'un violari de 700 sous per la ciutat de Barcelona, aquest ha signat escriptura de terç o si ha jurat que pensa fer-ho. [L'escrivà] en la seva resposta s'admira que només li ho demani de Miquel Roure i no de Pere de Bertrellans, que és fiador com ell. Cap d'ells dos no ha signat escriptura de terç.

AHPB, Francesc de Ladernosa, capbreu de vendes de 2 maig-23 novembre 1360, paper solt de 20 × 4 cms, f. 71 bis.

Certificetis michi subscribendo hec si in firma quam recepistis a Michaelae Roure, fideiussore violarii DCC ss. civitatis, firmavit scripturam tercii et iuravit si videlicet omnia intendebat firmare.

Miror quare non fecistis mencionem de Petro de Bartrellans, qui similiter est fideiussor, quia una et eadem hora recepi firmam ab ambobus et, si scitis intencionem dicti Petri, credo quod eandem et similem habeat dictus Michael, tamen in fideiussione non feci eis mencionem de scriptura tercii et sic, si pro firmata non habent, recipiatis*.

*. tot el segon paràgraf està escrit per una altra mà.

c)

15

1360, juny, 2. Barcelona.

Ramon de Sant Climent i Francesc Esquerit, procuradors de la ciutat de Barcelona, venen a Constança, muller de Pere Des-Bosch, escrivà de ració del rei, 700 sous de violari a pagar el 8 de juny de cada any; 400 sous són a vida de Joan, comte de Prades, fill de l'infant Pere, i a la vida de Constança, els altres 300 són a vida de Miquel Des-Bosch, fill de Constança, i a la vida de Simonet de Gualbes, fill de Ferrer de Gualbes, difunt. El preu del dit violari és de 4.900 sous. Són fiadors de la venda Pere de Bertrellans, el notari Pere Borrell i Miquel Roure, els quals, si la ciutat no paga, deu dies després d'ésser-ne requerits, es posaran com a hostatges a Sant Boi del Llobregat. Fiadors i venedors obliguen llurs béns i prometen pagar sota pena de terç inscrita en el llibre de la cort del veguer. Els procuradors de la ciutat, però, no consideren obligats els béns propis sinó en la mesura que ho estiguin els de tots els habitants de la ciutat.

Segueix el rebut del preu, la carta d'indemnitat a favor dels fiadors feta pels procuradors de la ciutat, i la carta de gràcia signada per Constança amb el compromís de tornar a revendre el violari a la ciutat quan aquesta li retorni el preu.

AHPB, *ibídem*, ff. 71 v.-76 r.

c)

16

[1360, vers desembre].

El notari Francesc de Lladernosa consulta a Bernat Turell alguns detalls d'un contracte que li fa. Al costat de les consultes hi ha les respostes (en cursiva) de Bernat Turell. Al dors hi ha la llista dels contractes i diligències que el notari citat fa per a Bernat Turell.

AHPB, Francesc de Laderrosa, capbreu de vendes d'11 desembre 1360-1 abril 1361, paper solt, fol. 8 bis (20 × 14 cms). Una part del paper està foradat i n'ha resultat afectada l'escriptura.

Mossèn en Bernat, certificats-me de aquestes coses e tantost haurets^a les cartes.

Primerament, si en Bernat Ça Picha serà fermaça ho no^b.

Ítem si vós serets en la condempnació de la cort del veguer d'Agramunt^c, parria que no calgués. *No i cal^d*.

Ítem qui volrets que sia procurador ací a fer la scriptura del terç e l'ornatje ab en Picha ensemps, per ço que no fos hom empatxat, si no podia hom haver en Picha. *Metets-hi en Pere Gispert e cascun [...] lo tot.*

Responet-me s'enyer e tantost haurets[...].

(*Al dors*). Vendicio. Procuracio. Condempnacio. Scriptura tercii. Mandatum baiuli et possessio. Ffirma nobilis Raimundi et venditorum. Apocha. Gratia. Indempnitas. Procuratio ad vendendum sclavam. Vide si Franciscum est filius domine^e Guillemone^e. Procuratio ad recipiendum possessionem reddituum et ad interessendum.

^a. haurets *interlineat* sobre faré-us, ratllat. — ^b. ho no *entre dos puntets* que podrien ésser posteriors. — ^c. segueix ítem, ratllat. — ^d. aquest paràgraf està ratllat amb tres ratlles verticals. — ^e. segueix p-, ratllat.

c)

17

1360, desembre, 7. Barcelona.

Pere de Torà, cavaller, la seva muller Guillemone^a, Francesc de Torà, llur fill, i la muller d'aquest, Blanca, domiciliats al castell de Montsonís, del comtat d'Urgell, venen per pagar llurs deutes 100 sous de violari i 50 de censal mort a Bernat Turell, ciutadà de Barcelona, de la casa del rei, a pagar el primer de juny de cada any. El violari és a la vida de Maria, muller de Bernat Turell i de llur filla Sibilla. El preu del violari i del censal és de 1.400 sous. És fiador de la venda Bernat Des-Coll, ciutadà de Barcelona, de la casa del rei (Bernat Sa-Picha, escrit a continuació està ratllat). Si no pagaven, Francesc de Torà hauria d'entrar i estar-se com a hostatge a Barcelona i Bernat Des-Coll el mateix a Sant Andreu de Palomar. El venedor obliga el feu o castlania del castell de Montsonís, que té en feu per Ramon de Ribelles, senyor del castell, i les rendes que en provenen, de les quals Bernat Puget, batlle del lloc, haurà de respondre al comprador. Els venedors renuncien als privilegis judicials que els pertoquen per ésser generosos i es sotmeten a la jurisdicció del veguer de Barcelona i també a la pena de terç de la seva cort pel que fa a aquesta obligació i prometen prestar seguretats ju-

dicials davant el veguer d'Agramunt i el de Barcelona. Donen poders per a prestar aquestes seguretats, que no volen fer personalment, a Esteve Muñoz, que viu amb Bernat Des-Coll, a Bernat Sa-Picha i a Pere Gispert, ciutadans de Barcelona, per a comparèixer davant el veguer de Barcelona. Les dones «fermen» el 13 de juny de 1361, a Montsonís, així com el senyor del castell, Ramon de Ribelles, que consent en l'empenyorament.

Segueixen el rebut, la procuració de Bernat Turell a favor de Ramon Vedrenya i de Jaume Sentiu per prendre possessió de les rendes de Montsonís, la carta de gràcia signada per Bernat Turell de tornar a revendre quan hom li retorni el preu, i la venda pel mateix Bernat Turell a Pere de Torà d'una esclava grega amb el seu fill per 1.000 sous amb el rebut corresponent.

AHPB, *ibidem* ff. 3 r.-8 v. i 9 r.-11 r.

c)

18

[ca. 1366-1368]

Jaume Des-Prats encarrega al notari Francesc de Ladernosa que en la procuració que ha fet aquest dia en poder seu a favor d'en Guillem Sa-Torra faci constar que no queda anul·lada la procuració anterior concedida al notari valencià Joan Dosa per demanar (però no per cobrar) 6.666 sous, 8 diners del deute del noble Pere de Xèrica, quantitat que ja havia començat a cobrar-se per via executòria sobre els béns dels vassalls dels hereus del dit noble, i que aprova tot el que ha fet aquell procurador. Li demana que no lliuri la procuració a ningú fins que ell i Berenguer Lladó hagin parlat amb ell.

AHPB, Francesc de Ladernosa, bossa del manual comú de 29 octubre 1366-11 setembre 1368. Paper solt (22 × 16 cms). Al dors, restes de segell de cera vermella. L'angle superior esquerre està trencat, i n'ha resultat afectada l'escriptura.

[Sènyer] en Ffrancesch, jo en mon nom propri fiu procuració e'n Johan Dosa, notari de València a [de]manar tan solament VIIm.DCLXVI sol., VIII drs. que jo he en los XXm. sol. que don Pedro de Xèrica atorgà deure a'n Pere Dez-Bosch, a'n Jacme de Rochafort e a mi, e per la dita rahó era ja començada exequció en los béns dels vassalls dels hereus del dit don Pedro, e ja los hagués haüts, sinó que'ls dits hereus n'an haüt sobresehiment a II^m meses, per què, sènyer, si'us plaurà, ne farets menció en la procuració que vuy he feta a'n Guillem Ça Torra e que lou e aprou tot ço que'l dit procurador meu hi ha fet e que per la dita procuració no sia revocat lo dit Johan Dosa. A mi, sènyer, no'm calgra haver feta altra procuració al dit Guillem Ça Torra, sinó que'l dit Johan Dosa no ha poder de reebre. La dita procuració,

sènyer, si us plaurà, no liurarets a negun tro en Berenguer Ladó e jo hajam parlat ab vós. E són a vostre serviy.

Vostre Jacme Dez-Prats.

(Al dors) Al molt honrat e savi senyor en Ffrancesch de Ladernosa, notari.

c)

19

[1369, març ?].

Pere Salom respon a la consulta que li havia fet el notari Francesc de Ladernosa sobre la situació d'unes peces de terra que li havien tornat en Mollet i en Bremona. Són prop la sagrera de l'Ametlla, en un lloc dit l'Horta de na Blanca. Demana que, com ja li ha dit altres vegades, lliuri les «cartes» al macip d'en Montredon; ja fa més d'un any que en Berenguer [de Casademunt, escrivà de Francesc de Ladernosa,?] n'havia pres l'encàrrec i ell li havia pagat tres sous.

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tricesimum octavum capibrevium comune*, paper solt, f. 65 bis (17'50 × 5 cms).

Sènyer, vós me faés saber l'altra dia que us certificàs aqueles cortarades que'm reteren en Molet e en Bramona hon són constituïdes e jo respon vos que són prop la sagrera de s'Amenla en I loc dit la orta de na Blanca e prech vos que les me liurets aquest macip d'en Montradon, axí com ja us ho'e dit d'altres vagades; les cartes pres en Berenguer en aquesta Coresma agué I any e pagué-li III ss.

Pere^a Salom.

(Al dors) Jacme Sartre de Manresa e Miquell Ça Torra, cives Barchinone.

^a. L'abreviatura del nom sembla més d'una G que d'una P; ens hem inclinat per la P de Pere perquè apareix clarament en els documents següents.

c)

20

1368, març, 7. Barcelona.

Guillem Bremona torna a Pere Salom, beneficiat de la capella de Santa Maria de Montredon, a la diòcesi de Vic, unes cases a la sagrera de l'Ametlla, a la parròquia de Sant Genís de l'Ametlla (del Vallès), a la plaça de Na Blanca i una quarterada de terra i una vinya que són prop de l'horta de

na Blanca, que tenia sota domini i alou de la dita capella, a cens de dues quarteres de blat i 4 sous i 4 diners barcelonins que pagava per Sant Pere i Sant Feliu.

A. *Minuta del manual.*

AHPB, Francesc de Laderosa, manual de 29 octubre 1366-11 setembre 1368, f. 98 r.
Afectat per una taca d'humitat que dificulta la lectura.

Instrumentum difficinicionis et remissionis per Guillermum Bremona discreto [...] beneficiato Sancte Marie de Monterotundo de quibusdam [...] Ratllat amb una ratlla inclinada.

B. *Nota del capbreu.*

AHPB Francesc de Laderosa, *Tricesimum octarum capibrevium comune*, f. 64 v.

Die martis VII° die marcii, anno predicto.

Ego Guillermus^o Bremona, civis Barchinone, ex certa sciencia absolvo, reddo, diffinio et remitto vobis Petro Çalom, beneficiato capelle Beate Marie de Monte Rotundo, site in diocesi Vicensi, imperpetuum omnes illas domos cum iuribus et pertinenciis suis, quas ego habeo et possideo in sacraia de la Amenla parrochie Sancti Genesis de la Amenla, in loco vocato plaça de na Blanca, et unam quarteradam sive peciam^b terre et quandam^c peciam terre vinea plantatam cum iuribus et pertinenciis suis^d, que sunt prope segreiam de l'Amenla, in loco vocato la orta de na Blanca^e, et teneo pro vobis et dicta capella vestra et sub dominio et alodio ipsius capelle et vestri nomine ipsius ad censum duarum quarteriarum frumenti et quator solidorum ac quatuor^f denariorum barchinonensium annis singulis in festo sanctorum Petri et Ffelicis solvendorum. Has igitur reddicionem, absolucionem et difinicionem facio vobis et dicte capelle imperpetuum de predictis, sicut melius dici potest et intelligi ad salvamentum et bonum intellectum vestri et successorum vestrorum in dicta capella, ita quod de predictis vendendo, stabiliendo et in emphiteosim concedendo et alias^g vestras possitis in omnibus libere facere voluntates, sine contradiccione et impedimento mei et meorum et alicuius curie seu persone, cedens et mandans ex causa predicta vobis omnia iura et omnes acciones reales et personales, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias et alias quascumque michi competentes et competere debentes et valentes in predictis que vobis absolvo, reddo et difinio et contra quascumque personas et in quibuscumque bonis ratione eorum. Quibus iuribus et accionibus possitis uti, agere et experiri et omnia et singula alia facere in iudicio et extra iudicium quecumque et quemadmodum ego facere poteram ante huiusmodi absolucionem, reddicionem et cessionem et possem nunc et etiam postea

quandocumque, constituens vos in hiis dominum et procuratorem in rem propriam capelle predictae. Insuper convenio et promitto^b ac iuro etiam sponte in animam meam per dominum Deum et eius sancta quatuor Evangelia, corporaliter per me tacta, predicta rata et firma habere, tenere et observare et contra ea non facere vel venire aliquo iure, causa vel etiam ratione.

Testes, venerabilis Petrus Sendre, iurisperitus, Guillelmus de Molleto, causidicus, et Berengarius de Casademunt, scriptor Barchinone.

(*Al marge esquerre*) C[lausum] t[raditum].

Ratllat amb tres línies inclinades.

^a. sobre Guillelmus dues ratlles inclinades per a indicar que ha fermat el contracte i dues ratlletes horitzontals per indicar que ha jurat. — ^b. sive peciam, interlineat. — ^c. segueix vinca, ratllat. — ^d. segueix sitas, ratllat. — ^e. la orta de na Blancha, interlineat. — ^f. segueix solidorum, ratllat. — ^g. et alias, interlineat. — ^h. segueix a, ratllat.

c)

21

[1368, març, 7. Barcelona].

Guillem de Mollet, causidic barceloní, torna a Pere Salom, beneficiat de la capella de Santa Maria de Montrodon, a la diòcesi de Vic, una quarterada de terra sota la sagrera de l'Ametlla, a Sant Genís de l'Ametlla (del Vallès), que tenia sota el domini i alou de la dita capella a cens d'una quartera de blat que pagava per sant Pere i sant Felíu.

A. *Minuta del manual.*

AHPB, Francesc de Ladernosa, manual de 29 octubre 1366-11 setembre 1368, f. 98 r. Afectat per una taca d'humitat que dificulta la lectura.

Aliud instrumentum semel' eidem Petro de quadam quarterada [...] Guillelmum de Molleto, causidicum.

Ratllat amb una ratlla inclinada.

^a. segueix de qua, ratllat.

B. *Nota del capbreu.*

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tricesimum octavum capibrevium comune*, ff. 64 v.-65 r.

Ego Guillelmus^a de Molleto, causidicus et civis Barchinone, ex certa sciencia reddo, absolvo, difinio et remitto vobis Petro de Ulmo, benefi-

ciato capelle Beate Marie de Monterotundo Vicensis diocesis, in perpetuum quandam peciam terre, que est una quarterada, cum iuribus et pertinenciis suis, quam ego habeo et possideo sub^b et satis prope sacrariam de la Amenla parrochie Sancti Genesii de la Amenla et teneo pro vobis nomine dicte capelle et sub dominio et alodio vestro ad censum unius quarterie frumenti ad mensuram ville Granulariorum annis singulis in festo sanctorum Petri et Ffelicis solvende. Has igitur absolucionem, reddicionem et difinicionem facio vobis^c et dicte capelle de predicta pecia terre sicut melius dici potest et intelligi ad salvamentum et bonum intellectum vestri et successorum in dicta capella vestrorum, ita quod de predicta pecia terre vendendo, stabi- liendo et in emphiteosim concedendo et alias^d vestras possitis facere volun- tates, absque contradiccione et impedimento mei et meorum et alicuius curie et persone, cedens et mandans vobis^e ex causa predicta omnia iura et omnes acciones reales et personales, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias et alias quascumque michi competentes et competere debentes et valentes in predictis que vobis absolvo et reddo et contra quascumque personas et in quibuscumque bonis ratione eorum; quibus iuribus et accioni- bus possitis uti, agere et experiri et omnia et singula alia facere in iudicio et extra iudicium quecumque et quemadmodum ego facere poteram ante huiusmodi reddicionem et cessionem et possem nunc et etiam postea quando- cumque, constituens vos in hiis dominum et procuratorem in rem pro- priam capelle predicte. Insuper convenio et promitto vobis ac etiam iuro sponte in animam meam per dominum Deum et eius sancta quatuor Evan- gelia, corporaliter per me tacta, predicta rata et firma habere, tenere et observare et contra ea non facere vel venire aliquo iure, causa vel etiam ratione.

Actum est hoc Barchinone.

Testes discretus Petrus Sendre, iurisperitus, et Guillermus Bremona, cives Barchinone.

(*Al marge esquerre*) C[lausum] t[raditum].

Ratllat amb tres ratlles inclinades.

^a. sobre Guillermus dues ratlletes inclinades per a indicar que ha fermat el contrac- te i dues ratlletes horitzontals per indicar que ha jurat. — ^b. segueix sacraria de la, ratllat. — ^c. segueix not-, ratllat. — ^d. et alias, interlineat. — ^e. vobis, interlineat.

c)

22

[1895, agost, 27. Barcelona].

Manament del veguer al notari Pere de Vilardell perquè redacti «in mun- dum» una carta de donació feta per Pere Rouric, causídic barceloní, difunt,

a *Jaume Ferran, de Prats de Segarra, i a la seva muller Margarida de tots els seus béns mobles i immobles feta el 13 de febrer de 1394, la clogui sense la «ferma» de la dita Margarida i la lliuri al dit Jaume Ferran, encara que la dita donació no hagi estat acceptada ni fermada per la dita Margarida.*

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments de veguer, 1, 1.ª part, f. 75 v.

Antonius Ferrarii, sagio, dixit quod ipse de mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Jacobi Logaya, iurisperiti Barchinone, fecit preceptum discreto Petro de Vilardello, notario Barchinone, quatenus in mundum redigat quoddam instrumentum donacionis facte per Petrum Rourici, causidicum^a, civem Barchinone quondam, Jacobo Ferrandi ville de Pratis de Sagarra et domine Margarite eius uxori, sub certis condicionibus in dicto instrumento donacionis contentis^b, de omnibus bonis mobilibus et immobilibus habitis et habendis ubique ipsius Petri Rourici, quod instrumentum factum fuit in posse dicti notarii XIII° die ffebruarii, anno a nativitate Domini millesimo CCC^oXC^o quarto, ipsumque instrumentum in mundum redactum claudat sine firma dicte Margarite^c et tradat dicto^d Jacobo Ferrandi, non obstante quod^e ipsum instrumentum donacionis non fuerit acceptatum nec firmatum per dictam^f dominam Margaritam, nisi tamen per dictum Jacobum Ferrandi, quod preceptum dixit se fecisse ad instanciam dicti Jacobi Ferrandi.

^a. causidicum, *interlineat*. — ^b. sub certis... contentis, *interlineat*. — ^c. sine... Margarite, *interlineat*. — ^d. segueix Jacobo F., *ratllat*. — ^e. segueix i-, *ratllat*. — ^f. segueix M-, *ratllat*.

d)

23

1383, octubre, 1. Barcelona.

Manament del veguer a Pere Vives, notari barceloní successor del notari Francesc de Ladernosa, perquè corregeixi [en el capbreu] la data de pagament d'un censal mort sobre l'aljama jueva de Barcelona venut pel convent de monges dominicanes de la dita ciutat a Ferrer Ponceta en poder d'aquest darrer notari, malgrat que hi ha plet pendent sobre aquesta qüestió.¹

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tricesimum tercium capibrevium*, paper solt, f. 7 bis (20 × 12'50 cms).

Die iovis prima octobris, anno MCCCLXXXIII^o, fuit factum subscriptum preceptum.

1. *L'escriptura a què fa referència és la que es troba als ff. 6 v.-10 v. del mateix capbreu. La data de pagament prima die mensis aprilis està, efectivament, modificada amb altra tinta; aprilis està escrit sobre una altra paraula rascada.*

Bernardus Gili, sagio, dixit quod ipse de mandato venerabilis vicarii Barchinone et de consensu venerabilis Ffrancisci de Ortigiis, licenciati in decretis, fecit preceptum discreto Petro Vives, notario Barchinone, tenenti scripturas discreti Ffrancisci de Ladarnosa quondam, notarii dicte civitatis, quatenus in instrumento vendicionis seu insolutumdacionis cuiusdam censualis mortui XX librarum et V° solidorum per priorissam et conventum monasterii sororum predicatricium Barchinone facte Fferrarie Ponceta, civi Barchinone, in posse dicti Ffrancisci de Ladarnosa quondam, quodque censualis recipitur super aliama iudeorum Barchinone, ponat kalendarium solucionis dicte pensionis in prima die aprilis solvende et hoc faciat non obstante quod super termino solucionis ipsius pensionis pendeat lis inter dictum monasterium et prefatam aliamam. Cui questioni dictus venerabilis^a vicarius non intendit propter predicta aliquid innovare seu etiam diffinire.

^a venerabilis, *interlineat*.

d)

24

[1395, setembre, 3. Barcelona].

Manament del veguer de Barcelona i Vallès al notari Jaume Rossell perquè aquest recuperi una carta precària ja lliurada per ell i atorgada per Francesc Sa-Plantada, rector de l'altar de Sant Bernabé a la seu de Barcelona, d'unes cases al carrer d'en Massaguer. Haurà de corregir aquesta carta i les altres que encara no ha lliurat a tenor d'una sentència que els senyors alodials obtingueren i que no havia estat citada per oblit.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, ff. 88 v.-89 r.

Petrus Palacii, sagio, dixit quod ipse de mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Bartholomei Mayleti, iurisperiti, fecit^a preceptum discreto Jacobo Roselli, notario Barchinone, quod tulit in scriptis prout sequitur :

De part del honrat vaguer de Barcelona^b e de Vallers e de consell d'en Barthomeu Maylet, jurista, sia fet manament a'n Jacme Rosell, notari de Barcelona, que com alsunes cartes precàries sien^c stades fermades en poder del dit notari, a XI del mes de febrer l'any MCCC^oXC^o present, per en Ffrancesch Ça Plantada^d prevera, rector del altar de Sent Barnabé, construït en la seu de Barcelona, axí com administrador de alsunes aniversaris, en e sobre alsunes cases qui són en lo carrer appellat d'en Massaguer, de les quals cartes hage feta e liurada una en forma pública lo dit notari a la part per qui fa, e après sia stada regonaguda la dita carta per los senyors per qui's tenen les dites propietats e fàlleguen alsunes coses les quals han

trobadades contenir en l' sentència entre los dits senyors donada, la qual ignoraven, e les quals coses són necessàries contenir en les dites cartes, que, cobrant la dita carta ja per lo dit notari feta e aclosa e liurada aquella e encara les altres qui no'n són tretes en forma, ab volentat de les parts corregesca, esmèn e adob segons forma e tenor de la dita sentència ab volentat de les parts, no contrastant lo liurament de la dita carta.

^a. segueix fecit, repetit. — ^b. hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna. sempre que apareix en el text. — ^c. segueix preses, ratllat. — ^d. segueix prevera, ratllat. — ^e. segueix per?, ratllat.

d)

25

[1395, setembre, 3. Barcelona].

Manament del veguer a Berenguer de Vilafranca, notari barceloní successor del notari Ponç Amorós, perquè noti i redacti en forma pública un instrument fermat en poder d'aquest darrer el 12 de novembre de 1393, en el qual Joan Vila, mercader barceloní, renunciava a qualsevol demanda contra Bartomeu Palomeres, argenter barceloní, per raó d'una casa situada prop del monestir dels dominicans.

Berenguer de Vilafranca respon que no pot notar i fer en forma pública l'instrument perquè a la minuta hi falten nombroses dades referents al plet entre Joan Vila i Bartomeu Palomeres, al motiu pel qual es fa la renúncia, a la situació de la casa, etc. Únicament pot cloure la minuta tal com està, sense estendre-la.

Per la seva banda, Joan Vila s'oposa també al manament del veguer perquè afirma que ell no fermà aquest instrument i demana que hom li lliuri còpia de la minuta per saber el que diu abans que sigui estesa. Protesta també perquè no han estat cridades les parts abans de fer el manament.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, ff. 107 v.-108 r.

Bernardus Dalmacii, sagio, dixit quod ipse mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Mathie Castilionis, legum doctoris Barchinone, fecit preceptum discreto Berengario de Villafrancha, notario, tenenti scripturas Poncii Amorosii quondam, connotarii sui, quatenus per totam diem lune proxime instantem notaverit iuxta stilum notarie et in formam publicam redigerit quoddam instrumentum firmatum in posse dicti Poncii Amorosii XII die novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oXC^o tercio, per Johannem Vila, mercatorem Barchinone, per quod constat ipsum Johannem renunciassse omni accioni, questioni, petitioni et demande, quas contra Bartholomeum Palomeres, argenterium, civem Barchinone, et eius bona facere posset,

occasione^o cuiusdam hospicii siti prope monasterium fratrum Predicatorum Barchinone, prout in ipso instrumento laci^us continetur, vel iustas proposuerit raciones, siquas habet, quare ad predicta ipse Berengarius non teneatur. Quod preceptum dixit se fecisse ad instanciam dicti Bartholomei Palomeres.

Dicit dictus Berengarius de Villafrancha^b quod ipse non potest comode notare dictum instrumentum et minus in formam redigere publicam; dictum quidem instrumentum receptum indiget clarificacione, cum instrumento ipso^c dicatur^d quod Johannes renunciat omni accioni, questioni, petitioni et demande quas contra^o Bartholomeum Palomerii, argenterium, civem Barchinone, et eius bona occasione cuiusdam hospicii siti prope monasterium fratrum Predicatorum Barchinone et postea subiungetur occasione litis que ducebatur inter eos, conveniens *et cetera*, et non dicatur quas habeat seu possit facere contra ipsum Bartholomeum et dictum etiam instrumentum loquitur in genere occasione cuiusdam hospicii et non dicatur cuius est dictum hospiciu^f nec alias describatur dictum hospiciu^m et quia plura situantur hospicia prope dictum monasterium circumquaque est dubium de quo est intelligendum, aut de isto vel isto, et ideo dictus Berengarius non potest certum facere de incerto nec per dictum instrumentu^o potest intelligi de qua lite, cum non dicatur coram quo iudice nec qua ratione lis ipsa ducebatur cum plures possent inter se ducere lites et homines intelligi aut de ista seu ista et ideo cum hec omnia nullam inferent certitudinem de se eo de incertis nullum sit iudicium nisi presumpcionis et notarius ex presumpcione moveri non debeat ad conficiendum aliquid instrumentum, ideo non potest dictus Berengarius comode procedere ad faciendum aliquo modo dictum instrumentum cum contineat in se^h obscuritate^l, faceret enim contra^k officii notarie^l onestatem et contra proprium iuramentum. Si dictus^m autem Bartholomeus Palomerii vult dictum instrumentum ordinatum prout est conceptum verbis generalibus et incertis, est paratus dictus Berengarius ipsum conficere instrumentum, eo modo quo conceptum est, et clausum tradere dicto Bartholomeoⁿ, cum alias ad fabricacionem dicti instrumenti posset procedere absque magna reprehensione et periculo sui procedere^o nullo modo.

Postquam, die lune in vesperis, VI° die septembris, anno predicto, comparuit prefatus Johannes de Villa et opponendo se dicto precepto obtulit sequencia in scriptis: opponens se predicto precepto, dictus Johannes Villa dicit quod ipse perquam cogitur admirari de predicto precepto etenim profecto, verum est quod nunquam ipse firmavit aliquod instrumentum in posse dicti Poncii Amorosii quod derigatur dicto Bartholomeo Palomeres. Et ante omnia petit sibi tradi copiam de nota seu ceda que est penes dictum Berengarium de Villafrancha, antequam in notam redigatur et in formam publicam, ut super ipso veritas habeatur. Adiciens quod, salva pace cuius interest, ipsum preceptum est nullum et invalidum ex eo quia parte non vocata factum et quia est executorium, et tamen ab exequione non est inci-

piendum, et iuris ordine pretermisso etiam facto. Quare venit omnino revocandum, quod sic petit fieri et alias iusticiam fieri et servari.^p

^a. segueix illius ho., ratllat. — ^b. segueix notarius dicte, ratllat. — ^c. segueix non, ratllat. — ^d. segueix pro, ratllat. — ^e. segueix bar. deu, ratllat. — ^f. segueix et completa situacione hospicii prope dictum monasterium, ratllat. — ^g. instrumentum, interlineat. — ^h. segueix dubium et, ratllat. — ⁱ. cum contineat... obscuritate, interlineat. — ^k. segueix sui, ratllat. — ^l. segueix de, ratllat. — ^m. segueix et, ratllat. — ⁿ. segueix alias dictum, ratllat. — ^o. segueix nullo, ratllat. — ^p. des de postquam die lune, escrit en lletra més petita i aprofitant també el marge esquerre.

d)

26

[1395, setembre, 9. Barcelona].

Segon manament del veguer al notari Berenguer de Vilafranca perquè estengui la nota i redacti l'instrument en forma pública de la renúncia feta per Joan Sa-Vila a favor de Bartomeu Palomeres.

Compareix Joan Sa-Vila per protestar d'aquest segon manament. Al·lega que ell no fermà la carta, que ha de saber-ne el contingut, que el notari no pot notar la carta sinó estendre un trasllat de tal com està la nota, perquè no la rebé ell. Tampoc Ponç Amorós no rebé ni escriví de la seva mà la cèdula, que està en tal forma que no es pot estendre.

Compareix Berenguer de Vilafranca que es reafirma en les seves al·legacions contra el manament anterior. La cèdula és incompleta i no pot posar a l'instrument en forma pública el que no hi ha en aquella. Demana que el veguer convoqui els contractants i que donin els detalls que falten, llavors podrà habilitar la cèdula i notar l'instrument.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, f. 135 r.

Bertrandus d'Oloro, sagio, dixit quod ipse, mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Mathie Castilionis, legum doctoris Barchinone^s, fecit preceptum discreto Berengario de Villafrancha, notario Barchinone^s, tenenti scripturas Poncii Amorosii quondam, connotarii sui, quatenus, non obstantibus rationibus per ipsum allegatis in quodam consimili alio precepto sibi facto die IIII° mensis presentis, per totam diem lune proxime instantem notaverit iuxta stilum notarie et in formam publicam redigerit quoddam instrumentum firmatum in posse dicti Poncii Amorosii XII° die novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oXC^o tercio, per Johannem Villa, mercatorem Barchinone, per quod constat ipsum Johannem renunciasse omni accioni, questioni, petitioni et demande, quas contra Bartholomeum Palomeres, argenterium, civem Barchinone, et eius bona facere posset, occasione cuiusdam

hospicii siti prope monasterium fratrum predicatorum Barchinone, prout in ipso instrumento laci^{us} continetur. Quod preceptum dixit se fecisse ad instantiam Raymundi^c Ermengaudi, causidici, procuratoris dicti Bartholomei Palomeres.

Die lune XIII^a die septembris, anno predicto, comparuit dictus Johannes Ça Vila et opponendo se dicto precepto in scriptis obtulit sequencia: perseverans dictus Johannes Vila in opposicione per ipsum facta in dicto precepto primitus facto, nunc etiam opponit se precepto secundo loco facto dicto Berengario de Vilafrancha et dicit quod multum miratur de domino Matia Castilionis, qui tale fecit preceptum secundum, non audito dicto Johanne Vila, qui asserit predictum instrumentum non firmasse et sic ante omnia^d debuit scire et indagare veritatem.

Dicit etiam quod dictus notarius^e non potest eam notare, nisi prout iacet, et quod nichil addatur nec removetur, ex eo quia ipse non recepit ipsum instrumentum. Dicit etiam quod dictus Poncius Amorosii quondam non notavit sua manu ipsam cedam nec scripsit nec recepit. Dicit etiam quod ipsa ceda est in tali forma quod non potest nec debet per dictum notarium, qui ipsam tenet, renotari nec in publicam formam redigi, ut tenor eiusdem indicat manifeste, quare petit ipsum revocari preceptum et indagari veritatem super dicta ceda et nota, alias cum debita reverencia protestatur de dampnis, sumptibus et interesse et de reclamacione, si opus fuerit, et de omni iure suo.

Die lune XIII^a die septembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^oXC^o quinto, comparuit dictus Berengarius de Vilafrancha et obtulit ad predictum preceptum rationes sequentes: persistit dictus Berengarius de Vilafrancha in racionibus a se positis^f in alio precepto iam de his sibi facto, quas hic repetit et pro positis et repetitis habere vult omnino et expressis, que, si considerate et ruminata extitissent diligenter, ad dictum preceptum^g fiendum processum nullatenus extitisset^h, quibus ad conficiendum seu notandum dictum instrumentum dicit se procedere comode non posse absqueⁱ reprehensionis nota, cum in ceda^k seu manuali, a qua seu cum quo dictum habet instrumentum formari, non designentur^l hospicium nec lis de quibus remittantur, attendentes ideo dictus notarius non potest designare dictum hospicium nec dictam litem, ipse enim notarius non potest exprimere quod non reperit expressum, sed dominus vicarius vocet ad suam presenciam contrahentes, qui aduch vivunt, et declarent coram eo de quo hospicio et de qua lite fuit facta dicta accionum^m remissio et ipsis presentibus abilitetur in dictaⁿ ceda et tunc poterit dictum instrumentum notari sine alicuius reprehensione et preiudicio vel saltem dictus venerabilis vicarius designet suo precepto de novo fiendo hospicium et litem de quibus remittuntur acciones, ut dictus notarius valeat arare sub certo et sine sui reprehensione, et tunc notabit dictum instrumentum; notarius antedictus alias ad notandum et conficiendum

dictum instrumentum, cum honore cuius intersit loquendo, dicit se non teneri^o.

^a. segueix dixit, ratllat. — ^b. segueix quatenus, ratllat. — ^c. Raymundi corregit sobre dicti. — ^d. segueix deberi, ratllat. — ^e. segueix i, ratllat. — ^f. segueix de, ratllat. — ^g. segueix non, ratllat. — ^h. segueix adiciens quod partes contrahentes vivunt adhuc, ratllat. — ⁱ. segueix represe, ratllat. — ^k. segueix a qua, ratllat. — ^l. segueix instrumentum nec lis, ratllat. — ^m. segueix et. — ⁿ. segueix sit, ratllat. — ^o. des de Die lune, etc., de l'allegació de Berenguer de Vilafranca escrit en lletra més petita i aprofitant també el marge esquerre.

d)

27

1460, setembre, 3. València.

Certificació del contracte de nòlit de la barca Sant Elm, de Martín de Baeça, mariner domiciliat a València, a favor de Pau Arenós, corredor d'orella, representant de Francí Piera, mercader barceloní, per al viatge València-Alacant per carregar 200 quintars de pansa i figa, i Alacant-Agde, on la mercaderia serà lliurada a Francí Piera o a Joan Abrart i on serà carregat blat per portar a Barcelona. El nòlit de la pansa i figa és de 5 sous reials per quintar de València a pagar a Agde i la del blat a raó de 10 florins reials de València per centenar de sistes.

AHPB, Antoni Vilanova, *Quintus liber securitatum*, full solt en paper. Cf. lám. 6.

Ab carta pública feta en València a tres dies del mes de setembre, any mil CCCC sexanta, rebuda per mi Salvador Cortilles, notari, açò de pròpia mà scrivint e fe fahent, appar com en Martín de Baeça, mariner, vehí de València, patró de barcha appellada Sanct Elm, de port de trescentes cinquanta quintars poch més o menys, scienter nolieja e a nòlit liura *et cetera* a'n Pau Arenós, corredor d'orella, vehí de la dita ciutat en son nom propi e com a procurador que's dix del honorable en Ffrancí Piera, mercader, ciutadà de Barcelona, present, la dita sua barcha bé stanya *et cetera*, ab la qual promet anar de la plaja de València al port de Alacant e aquí promet star e aturar per huyt jorns, comptant del jorn que serà junct en avant, e promet pendre^b docents quintars entre pansa e figa, e de aquí viatge no mudat promet anar al port de Acde e aquí promet liurar la dita mercaderia al dit en Francí Piera o a Johan Abrart o a qui aquells voldran, e promet de no carregar en dita fusta pansa ni figa per a França ni per a Acde e si'u feya que perda lo nòlit, e aquí li hajen a pagar per nòlit de la dita figa e pansa a raó de cinch sols. reals de València per cascun quintar en or, segons valdran cambis de Acde a Barcelona, de continent^c haurà des-

carregat la dita pansa e figa e que lo dit mercader sia tengut de pagar totes les leudes e drets que la dita mercaderia sien tengudes de pagar axí en Catalunya com en Ffrança, e en lo dit port de Acde promet aturar huyt jorns e aquí pendre tot aquell forment que la dita barcha porà levar e de aquí promet anar, viatge no mudat, ab lo dit forment a la plaja de Barcelona e liurar aquell a qui serà consignat, per lo qual dit forment li hajen a pagar de nòlit deu florins comuns reals de València per centenar de cisters, lo qual dit nòlit li hajen a pagar de continent haurà descarregat lo dit forment. E si més starà dels dessús dits dies en cascuna scala, salvu just impediment, li hajen a donar mig florí per cascun jorn que més starà, e lo dit en Pau Arenós en los dits noms acceptat e l'altre de aquells per lo tot acceptant promès pagar lo dit nòlit en la forma dessús contenguda, e axí prometeren la una part a l'altra totes les dites coses fer, attendre *et cetera*, sots pena de quinze lliures reals de València donadores e pagadores per la part inobedient a la part obedient *et cetera*, segons totes les dites coses e altres en la dita carta, a la qual me reffer, són pus largament contegudes, e per què en qualsevol part fe plenera hi sia atribuïda, pose ací lo meu sig(~~✠~~)ne.

^a. *hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna. sempre que surt en el text.* —^b. *segueix totes aquelles, ratllat.* —^c. *segueix li hajen, ratllat.*

d)

28

1478, abril, 30. Barcelona.

1498, novembre, 14. Barcelona.

Clausura dels capítols matrimonials entre Bernat Andreu Mahull, doctor en lleis, i Joana, filla de Bernat d'Argensola, de la vegueria de Cervera, feta per Lluís Carles Mir com a successor del seu difunt germà Andreu Mir, amb llicència del veguer, a partir d'una nota abreviada que ell notà segons l'estil del seu germà.

AHPB, Pergamí núm. 271 (68 × 58 cms).

Sig(~~✠~~)num mei Ludovici Caroli Mir, auctoritate regia notarii publici Barchinone, tenentis scripturas scribanie venerabilis et dis[cr]eti Andree Mir quondam, fratris et connotarii mei, ex legato per ipsum michi cum eius ultimo testamento facto, qui hoc instrumentum capitulorum sub dicto calendario inter dictas scripturas repertum firmatum, iuxta cursum eiusdem notarii notavi et in [hanc] publicam formam redigens scribi feci de licenciaque honorabilis vicariam Barchinone regentis clausi quarta decima die mensis novembris, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo nona-

gesimo octavo, cum suprapositis in lineis X^a sis, XVIII^a la dita senyora vescomtessa e los dits sinchcents florins a ella donats per, et LII^a et, et cum supraposito etiam in linea testium domiciliatus.

(In calce) Pro[batum], c[lausum] t[raditum].

d)

29

1494, desembre, 11. Barcelona.

1572, febrer, 28. Barcelona.

Clausura de la donació d'un censal atorgada per Bernat Joan Sa-Pila i la seva muller Isabel a favor de llur fill Francesc Sa-Pila, feta per Maties Celitons com a successor de Pere Triter, amb llicència del veguer, per manament dels alcaldes de la ceca de la moneda, i a instància de Francesc Fivaller, a partir de l'aprisia allargada segons l'estil de Pere Triter.

AHPB, Pergamí núm. 282 (50 × 35 cms.).

Sig(~~X~~)num Matthiae Celitons, regia auctoritate notarii publici Barcinonae, tenentis suis certis et iustis titulis scripturas scribanae honorabilis et discreti Petri Triter quondam, connotarii sui, qui huiusmodi donationis instrumentum sub calendario et testibus eisdem repertum et firmatum ac iuxta seriem aprisiae eiusdem dictique connotarii sui cursum assuetum notatum, in hanc publicam redigens formam, absque tamen acceptance dicti donatarii, ut prefertur, transcribi fecit ac ex licentia et auctoritate honorabilis regentis vicariam Barcinonae ei concessis ac vigore precepti ex parte honorabilis alcaaldorum seccae monetae, quae cuditur in eadem civitate, de consilio magnifici Jacobi Augusti, legum doctoris, civis Barcinonae, eorum assidentis, ad instanciam illustrissimi Francisci Raymundi Fivaller, domicelli in eadem civitate domiciliati, ei facti et in libro verbalium curiae eorundem registrati sub calendario XXVIII diei mensis februarii, anno M^oDLXXII clausit die et anno proxime dictis.

d)

30

1579, gener, 12. Barcelona.

1580, desembre, 15. Barcelona.

Clausura d'una venda de censal feta per Huguet Palou, procurador de Jaume Cardona i Segurioles, a la priora i convent de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona, feta pel notari Nadal Castelló com a successor de

Tomàs Vallers, amb llicència del veguer, a partir de l'aprisia que ell notà segons l'estil del dit notari. En l'escriptura del pergami intervingueren dues mans.

AHPB, Pergamí núm. 272 (62 × 81 cms).

Sig(~~X~~)num Natalis Castello, auctoritate regia notarii publici Barcinonae, tenentis et regentis scripturas discreti Thomae Vallers quondam, eadem auctoritate connotarii sui, qui huiusmodi instrumentum inter scripturas predictas repertum firmatum, iuxta dicti connotarii stillum sui notavit et in hanc publicam formam redigens duabus manibus sive literis, ut supra patet, scribi fecit et de licentia vicarii Barcinonae clausit die decima quinta decembris anno Domini millesimo quingentesimo octuagesimo, cum additis in lineis tertia ubi legitur *monialium, IIII et pentiones annuae viginti octo librarum novem solidorum, XVII pretii, XXXVI quinquagesimo, XXXX kalendariis, eadem dot, et in eadem de Cardona, XXXXI matrem, LXIII cum, et in ultima Jacobus, et in prima presentis clausurae stillum, et etiam cum additis in lineis quinta ubi legitur septuaginta, XVII, septuaginta, XXXII septuaginta et in eadem septuaginta.*

e)

31

1895, agost, 16. Barcelona.

Ombert de Fonollar, veguer de Barcelona i Vallès, autoritza a Pere Des-Pou, notari de Barcelona, perquè durant la seva absència de la ciutat els notaris Francesc Fuster, Galceran Nicolau i Jaume Just puguin cloure les seves escriptures.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, f. 50 r.

Die lune XVI die augusti, anno predicto a nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo quinto.

Nobilis Ombertus de Fonollario miles, vicarius Barchinone et Vallensis, Modiliani et Modilianensis, ad humilem supplicationem verbalem propterea sibi factam per discretum Petrum de Puteo, notarium Barchinone, dedit et contulit licenciam discretis Ffrancisco Fusterii, Galcerando Nicholai et Jacobo Justi, notariis Barchinone, et cuilibet ipsorum quod vice et nomine dicti Petri de Puteo possunt claudere et perficere omnia instrumenta per ipsum Petrum vel eius iuratos scriptores recepta et recipienda durante tamen absencia prelibati Petri, qui de proximo est ab huiusmodi civitate recessurus et non ultra.

e) 32

1285, gener, 20.

Clausura de la carta dotal atorgada per Guillem de Vallvert, fill del noble Guillem de Vallvert, a favor de la seva promesa Elvira de Banyols, filla del noble Berenguer de Banyols, davant del notari Mateu Ferrandell, substitut del notari de Vilafranca Romeu de Montoliu.

AHPB, Pergamí A-48 (36 × 27 cms).

Sig(~~X~~)num Mathei Ferrandelli, notarii publici Villefranche pro Romeo de Monteolivo, qui hec scripsit et clausit, cum litteris rasis et emendatis in XVI^a linea ubi scribitur *castrum predictum de Valvert cum omnibus pertinentiis*.

e) 33

1288, novembre, 5.

1290, agost, 14.

Clausures del testament de Pere de Caturç i del trasllat d'una de les seves clàusules, fetes pel notari públic de Berga Bernat de Ponts.

AHPB, Pergamí A-52 (42 × 30 cms).

Hoc est translatum sumptum fideliter a quodam clausula testamenti Petri de Caturcio, quod sit integriter...

Bernardus de Pontibus, notarius publicus Berge, hec scripsit et clausit hoc suo sig(~~X~~)no.

Bernardus de Pontibus, notarius publicus Berge hec scribi et translari fecit fideliter et cum originali suo diligenter de verbo ad verbum comprobavit nichil addens, obmitens vel varians per quod sensus vel littera inmutetur et clausit XIX° kalendas septembris, anno Domini M^oCC^o nonagesimo, hoc suo sig(~~X~~)no.

e) 34

1307, gener, 19.

Clausura de la concòrdia entre Guillem Des-Coll, de Castlarill, i la seva esposa, d'una banda, i Guillem Ses-Corts i la seva muller Berenguera de l'altra, feta per Jaume Des-Vilar, rector de Sant Iscle de Llinars.

AHPB, Pergamí 24 (25 × 29 cms).

Jacobus de Vilario, rector ecclesie Sancti Acisceli de Linars, qui hec scribi fecit et clausit hoc suo sig(**†**)no.

e)

35

1327, desembre, 16.

1329, juny, 3.

Clausura d'un rebut del preu d'unes terres fermat en poder de Llorenç Barceló, notari de Barcelona, difunt, i notat per ell, feta per Romeu Sa-Batella, notari barceloní també, que l'estén en forma pública, autoritzat pel veguer, a partir de la nòtula trobada en el capbreu d'aquell notari.

ACA, Generalitat, pergami 25 (32 × 20'50 cms).

Sig(**†**)num Romei Çabatella, notarii publici Barchinone, qui hoc instrumentum receptum, notatum et firmatum in posse Laurencii Barceloni, notarii Barchinone quondam, iuxta quandam notulam in quodam capibrevio sive protocollo notularum scribanie eiusdem Laurencii Barceloni conscriptam, die et anno predictis, iuxta seriem ipsius notule, auctoritate tamen et ex commissione honorabilis vicarii Barchinone, in hanc publicam formam redigens scribi fecit et clausit tercio nonas iunii, anno Domini millesimo trecentesimo vicesimo nono, cum litteris rasis et emendatis in linea octava ubi scribitur *de predictis viginti sex*.

e)

36

1342, febrer, 11.

Clausura de la sentència donada pel jutge Francesc de Montjuïc en la qüestió entre Francesca, vídua de Guillem de Porqueres, i Pere Salvador, feta pel notari barceloní Ramon d'Olivera en dos pergamins cosits.

ACA, Generalitat, pergami núm. 41 (55 × 58 cms).

Sig(**†**)num mei Raimundi de Olivaria, auctoritate regia notarii publici Barchinone predicti, qui prolationi predictae sentencie et emissionem dicte appellacionis una cum dictis testibus interfui et hec in duobus pergamenis iunctis sive sutis cum quadam membraninula pergamenea, in quorum primo sunt quinquaginta sex linee, quarum secunda incipit *-ferius insertas comparuit* et finit *iudice insertum*, et ultima linea dicti primi pergameni incipit

iuramento et finit de Pinxenes habebat et. Et in secundo pergameno sunt quadraginta tres et fere media linee, quarum prima incipit tenebat pro canonica et finit pro dicta canonica, et ultima linea ipsius secundi pergameni, que est solum fere media, incipit tinenti viva et finit et testibus antedictis, scribi feci et clausi, cum litteris rasis et emendatis in linea octava decima dicti primi pergameni ubi dicitur omni et in linea tricesima secunda eiusdem primi pergameni ubi scribitur fuerunt et in linea tricesima sexta ipsius primi pergameni ubi legitur condicionem, et in linea tricesima sexta dicti secundi pergameni ubi corrigitur Domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo coram dicto iudice.

e)

37

1363, novembre, 15.

Clausura del lliurament de possessió d'una casa situada al burg de Barcelona, al costat de Santa Maria del Mar, per part de Ramon Desplà, procurador de la seva muller Melipona, hereva universal de Jaume Cavaller, a Berengueró Llobet. Intervenien l'escrivà jurat del notari barceloní Guillem de Muntmany, que havia autoritzat l'acte en nom d'aquest, i el mateix Guillem de Muntmany, que clou el document.

ACA, Generalitat, pergami núm. 85 (33 × 23 cms).

Sig()num mei Bernardi de Ferriolo, scriptoris iurati predicti, qui de mandato notarii predicti predictis una cum prenomminatis testibus interfui.

Sig()num Guillermi de Muntmany, notarii publici Barchinone, qui hec scribi fecit et clausit.

e)

38

1376, juny, 12. Canet.

Clausura de la venda d'un camp a Sant Miquel de Forgues per Guillem Peronell a Ramon Tomàs, ambdós de Canet, feta per Pere Terrena, notari de Canet pel vescomte de Canet, senyor del lloc.

ACA, Generalitat, pergami núm. 126 (35 × 23 cms).

Ego Petrus Terrena, notarius publicus de Caneto, auctoritate nobilis domini vicecomitis de Caneto, hec scribi feci, subscripsi, clausi et hoc sig()num feci.

e)

39

1430, març, 10.

Clausura del nomenament de curadora de Joan Gallart, fill de Joan Gallart de la vila d'Amer, a favor de la seva mare Serena, fet davant de Jaume Negrell, escrivà substitut de Bernat de Campllonc, notari públic de la ciutat, batllia i vegueria de Girona i clos per Berenguer Ferrer Sa Sala, notari substitut del difunt Jaume de Campllonc, notari de la ciutat, batllia i vegueria de Girona.

AHPB, Pergamí núm. A-813 (35 × 22 cms).

Eg(✠)o Berengarius Ferrarii Ça Sala, notarius publicus auctoritate regia substitutus a Jacobo de Campolongo quondam, publico civitatis, baiulie et vicarie Gerunde suarumque pertinenciarum notario, predicta recepta et scripta per Jacobum Negrelli, scriptorem eadem auctoritate regia substitutum a Bernardo de Campolongo, publico dictarum civitatis, baiulie et vicarie Gerunde suarumque pertinenciarum notario, qui quidem Jacobus Negrelli, scriptor substitutus, premissis una cum superius nominatis testibus vice et nomine meis interfuit, clausi, cum supraposito in linea XIII' ubi dicitur *per iudicem*.

e)

40

1436, maig, 6. Cardona.

Clausura d'un debitori ferman per Bernat d'Argensola a Romeu Gibert, rector de l'església de Santa Maria del castell d'Aguilar, feta per Joan Amorós, notari públic i regent de l'escrivania de Cardona en nom del rector.

AHPB, Pergamí núm. A-342 (38 × 35 cms).

Sig(✠)num mei Johannis Amorosii, regia auctoritate notarii publici regentisque scribaniam ville Cardone pro venerabili et discreto domino Romeo de Ffontellis, presbitero, in decretis bachallario, notario publico et rectore dicte ville, qui presens instrumentum scribi ffeci et auctoritate dicti rectoris clausi.

f)

41

[1395, agost, 7. Barcelona].

Manament del veguer a Pere Vives, notari de Barcelona, perquè lliuri en el terme de quatre dies a Joan Fonoll les escriptures de compra i la possessió

de la casa situada en el carrer dels Banys Nous de Barcelona, que havia comprat, encara que no hi hagi rebut general del preu, tenint en compte que hi ha rebuts parcials dels creditors dels venedors, Pere Janer, procurador de la seva muller Marió, i Pere de Caldovoll, curador de la filla menor d'edat de Nicolau Vila, notari de Barcelona, difunt, a favor del dit Joan Fonoll.

Pere Vives allega que no pot lliurar les dites escriptures sense el rebut general, ja que el preu no ha estat totalment pagat, que alguns creditors s'han oposat al preu de venda i que això aniria contra els costums antics dels notaris de Barcelona.

AHCB, Arxiu del veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, ff. 29 v. 30 r.

Anthוניus Carbonelli, sagio, dixit quod ipse de mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Johannis Moroti, in legibus licenciati, fecit preceptum discreto Petro Vives, notario Barchinone, quod obtulit in scripturis tenoris sequentis :

De manament del molt noble mossèn n'Ombert Des Fonollar, cavaller, veguer de Barcelona^a e de Vallès, e de consell de micer Johan Morot sia fet manament a n Pere Vives, notari, ciutadà de la dita ciutat, que dins quatre dies primers vinents haja dades e reyalment liurades en forma pública a micer Johan Fonoll les cartes ab la pcessió del seu alberch, lo qual és citiat en lo carrer dels Bans Nous de la dita ciutat, no contrestant que no'y sia la àpocha general del preu del dit alberch, com hi haja ja àpoques per diversos creadors per pagues que's^b són fetes per lo dit micer Johan, en poder del dit notari, ab volentat d'en Pere Janer, de casa del senyor rey, axí com a procurador de la dona na Marió, muller sua, e d'en Pere de Caldovoll, spacier, çitadà de la dita ciutat, axí con a curador de la pubilla filla d'en Nicolau Vila quondam, notari de la dita ciutat, de voluntat dels quals la dita venda s'és feta; ho pos justes rahons perquè lo dit manament no sia tengut de complir.

Quod preceptum dixit se fecisse ad instanciam dicti Johannis Fonoll.

Vidit Johannes Moroti.

Postea, die^c lune IX° die augusti, anno predicto, comparuit dictus Petrus Vives et in scriptis sequencia: Dicit dictus Petrus Vives quod ipse ex suo officio non potest nec debet, loquendo cum reverencia curie, dicta tradere instrumenta dicto venerabili Johanni, tum quia precium dicti hospicii non fuit solum venditoribus ipsius hospicii, sed pars maior ipsius precii quibusdam personis qui se opposuerant preconizationi date ipsi hospicio, tum etiam quia dicta preconizatio non est purgata, quam plures sunt creditores in eadem scripti qui se dicto precio opposuerunt, ut ex lectura ipsius preconizationis liquide demonstratur, tum quia dicti venditores et creditores sunt in hiis vocandi, ex quo totum precium non fuit solum et nulla apoca per

solos venditores dicto emptori facta sit, sed tamen per aliquos creditores, qui de quantitibus per eos receptis aliquas apochas cum cessionibus dicto emptori fecerint, tum inquam quia consuetudo et stilus notarii Barchinone est antiquus quod contractus empcionalis non traditur emptori, donec precium ex tot sit solutum et finalis apoca subsequata et preconizatio liquidata, tum aliis rationibus suis loco et tempore proponendis^d.

^a. *desenvolupem en català l'abreviatura llatina Barchna*. — ^b. *segueix fe-, ratllat*. — ^c. *segueix l-, ratllat*. — ^d. *des de Postea afegit al peu del manament en lletra més petita*.

g)

42

[1358, novembre, 12. Barcelona].

Contracte de treball entre Bernat Borrassà, de Castelló d'Empúries, i Jaume de Sos, de la casa del rei, pel qual el primer es compromet a servir aquest com a escuder durant un any, amb un salari de 6 lliures anuals més el manteniment. Fou cancellat el 22 de maig de 1359.

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Quintum manuale* (9 d'octubre de 1358-28 de març de 1360), f. 13 r. Molt malmès pel *nicobium*.

Ego, Bernardus^a Borraçani, de villa Castilionis Impuriarum, promito vobis venerabili Jacobo de Sos, de domo domini regis, quod a presenti die ad unum annum continue computandum morabor vobiscum pro scutifer et servitore vestro et alias pro serviendo vobis *et cetera*. Pro[mitit] non recedere, quod si fecerit *et cetera*. Et promittit se emendare *et cetera* et siquid mali *et cetera*. Et obligat bona *et cetera*. Et iurat *et cetera*. Et facio homagium *et cetera*^b. Ad hec [dictus Jacobus] de Sos *et cetera* promittit provideri in cibo et potu et dare pro solidata dicti anni sex libras barchinonenses. Et obligat bona.

Testes, Andreas de Ape et Guillelmus Oliverii, scriptores.

(*Al marge superior del document*) Cancellatum de partium voluntate die mercurii XXII die madii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oL^oIX^o.

Ratllat amb una ratlla ondulada.

^a. *sobre Bernardus dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma del contracte per part d'aquest, l'abreviatura iur. (iuravit) per indicar-ne el jurament i l'abreviatura ho. (homagium) per indicar la prestació d'homenatge*. — ^b. *et facio homagium et cetera, interlincat*.

g)

43

[1359, maig, 22. Barcelona].

Ordre autògrafa de Jaume de Sos [al notari Francesc de Ladernosa] de cancel·lar el contracte precedent.

AHPB, *ibídem*, bitllet solt (18 × 3 cms), f. 13 bis.

Sènyer meu, plàcie'us que cançelletes la carta que és entre mi e Bernat Borassà.

d'en Jacme de Sos.

g)

44

1368, gener, 21. Barcelona.

Debitori signat per Martí Rei, de la casa del comte d'Urgell i procurador seu, a favor de Berenguer Bertran, ciutadà de Barcelona, de 110 lliures barcelonines per un canvi equivalent en florins. D'altra banda, reconeix deure també per la mateixa raó 35 lliures, 15 sous en nom propi. Promet pagar d'aquí a la festa de Santa Maria de març. Si no hagués pagat entraria dins Gelida i hi estaria com a garantia. Fou cancel·lada el 26 de febrer de 1368.

AHPB, Francesc de Ladernosa, *Tricesimum octavum capibrevium comune*, f. 7 r.-v. Cf. lám. 9.

Die veneris XXI° die ianuarii anno predicto.

Ego Martinus^a Rey, de domo egregii viri domini Petri, Dei gracia comitis Urgelli et vicecomitis Ageris, procuratorque ad hec et plura alia constitutus ab ipso domino comite cum publico instrumento acto Cesarauguste, quinta die iunii, anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo sexagesimo septimo, et clauso per Martinum Bagii, auctoritate regia notarium publicum per totam terram et dominacionem domini regis, nomine et auctoritate dicte procuracionis, confiteor et recognosco vobis venerabili Berengario Bertrandi, civi Barchinone^b, quod dictus dominus comes seu ego ut procurator suus predictus debet seu debeo vobis centum et decem libras monete barchinonensis, racione et pro cambio equivalentis^c pecunie florenorum quantitatis, quos a vobis habui et recepi numerando in civitate predicta. Item confiteor et recognosco nomine meo proprio vobis dicto venerabili Berengario Bertrandi quod debeo vobis ex alia parte pro simili racione seu cambio triginta quinque libras et quindecim solidos dicte monete barchinonensis^d. Et ideo, renunciando dictis nominibus excepcioni pecunie predictae barchinonensis non^e debite et monete florenorum non numerate et non recepte et dolo malo

et accioni in factum, convenio et promito dictis nominibus et utroque ipsorum vobis quod dictas^f pecunie quantitates barchinonensis, summam in universo^o centum quadraginta quinque librarum capiencium, dabo et solvam vobis seu cui volueritis intus civitatem predictam hinc ad festum beate Marie mensis marcii proxime venturi, sine dilacione aliqua, excusacione et excepcionem et absque omni dampno, missione et interesse vestri et vestrorum, et quod restituam et solvam dictis nominibus vobis omnes missiones, dampna et interesse, siquas vel sique vos seu vestri facietis aut sustinebitis quovis modo pro dictis centum quadraginta quinque libris seu aliqua earum parte seu quantitate a dicto suo termino in antea exigendis et habendis, super quibus missionibus, dampnis et interesse credatur vobis et vestris in hiis successoribus solo simplici verbo vestro et eorum, nullo alio probacionis genere requisito. Et pro premissis et infrascriptis omnibus et singulis complendis et observandis obligo dictis nominibus et utroque ipsorum omnia bona dicti domini comitis et mea mobilia et immobilia, habita et habenda. Preterea convenio et promito nomine meo proprio et sub religione inferius per me prestiti iuramenti vobis dicto Berengario Bertrandi quod, si forte quovis casu vobis non solverem dictas centum quadraginta quinque libras^h termino et loco predictis, ego statim, lapso dicto festo, nulla de hiis monicione seu requisicione expectata, intrabo personaliter intus populam castri vestri de Gillida et inibi hostagium personaliter tenebo pro premissis, ita a^ddicta popula non recedam nec a dicto hostagio tenendo desistam meis propriis pedibus vel alienis nec aliquo ingenio sive arte, donec scilicet vobis seu vestris in hiis successoribus in dicto vestro debito seu debitis et in expensis, dampnis et interesse vestris fuerit primitus et ante omnia plenarie et integre satisfactum, et me huiusmodi hostagio tenente vel non nichilominus possit et debeat alias contra me et in bonis dicti domini comitis et mei execucio fortiter et districte tanquam scilicet pro debito in iudicio confessato vim rei iudicante habente per appellacionem vel alias non suspense. Convenio etiam promito dictis nominibus et utroque^k ipsorum nominum insolidum vobis quod super premissis seu racione eorum dictus dominus comes nec ego non firmabimus vobis ius nec causabimur vobiscum nec contestabimur littem nec opponemus vobis aliquam excepcionem dilatoriam solucionis nec declinatoriam fori nec aliquam aliam causam seu excepcionem contrariam ad premissa, quodque non utemur contra vos super hiis aliquo privilegio elongamenti, supersedimenti, guidatici et gracie obtento seu obtinendo a domino rege seu a domina regina eorumque liberis vel^l procuratoribus seu alia quacumque persona ecclesiastica vel seculari de hiis potestatem habente vel habitura, ubi etiam ipsum privilegium concederetur vel concessum sit, motu proprio concessoris, aut in favore alicuius passagii, viagii, legacionis aut reipublice seu alias quavis alia necessitate seu causa. Et ut predicta maiori gaudeant firmitate iuro in animam dicti domini comitis et meam per dominum Deum et eius sancta

quatuor Evangelia, per me corporaliter tacta, predicta omnia^m dictum dominum comitem et me, quatenus utrique nostrum concernunt, attendere et complere, tenere et observare et contra ea non facere vel venire aliquo iure, ratione seu causa, renunciando dictis nominibus sub eodem iuramento omnibus dictis privilegiis et exceptionibus ac omnibus iuribus canonicis et civilibus, constitutionibus, usibus, iuribus et rationibus adversantibus ad premissa. Renuncio etiam ego dictus Martinus Rey legi sive iuri prohibenti personam liberam pro pecunia vel alias detineri. Premissa igitur omnia et singula facio, paciscor ego dictus Martinus Rey nominibus quibus supra et prout superius continetur vobis dicto Berengario Bertrandi et vobis etiam notario infrascripto, tanquam publice persone pro eo et pro aliis etiam personis quarum intersit recipienti et paciscenti ac legitime stipulanti.

Actum est hoc Barchinone.

Testes venerabilis Berengarius Delos et Beditxo Sanchez, domicelli, de domo dicti domini comitis, et Franciscus Requesen, scriptor.

(*Al marge superior dret*) Cancellatum de mandato dicti Berengarii Bertrandi XXVI° die februarii, anno predicto a nativitate Domini M^oCCC^oLXVIII^o.

Ratllat amb una ratlla ondulada.

^a. sobre Martinus dues ratlletes inclinades per a indicar la ferma i dues ratlletes horitzontals per indicar el jurament del contracte per part d'aquest. — ^b. segueix comora., ratllat. — ^c. La e de equivalentis corregida sobre re- — ^d. segueix q., ratllat. — ^e. segueix numerat., ratllat. — ^f. dictas corregit sobre dictam. — ^g. segueix capie., ratllat. — ^h. segueix suis, ratllat. — ⁱ. seguia una altra lletra rascada, potser una d. — ^k. utroque corregit sobre quolibet? — ^l. vel corregit sobre se. — ^m. segueix attendere ego, ratllat.

g)

45

1368, febrer, 26.

Ordre autògrafa de Berenguer Bertran al notari Francesc de Ladernosa perquè cancelli el debitori precedent.

AHPB, *ibidem*, bitllet solt de paper (23 × 6'50 cms), f. 7 bis. Amb restes de cera vermella en el dors. Cf. lám. 9.

Sènyer, canselats I^a carta de CC florins que'n Martí Rei me deu per nom^a seu^b e per nom del comte d'Urgel.

D'en Berenguer Bertrà.

Escrit a XXVI de febrer de l'any MCCCLXVIII.

E si n'i a neguna de XXXV fl. que sia en nom propi seu fet-la canselar.

(*Al dors*) Al honrat sènyer en Fransesch de Ladernosa^d.

XXI ianuarii^o.

^a. segueix sey, ratllat. — ^b. seu corregit sobre sar. — ^c. segueix e... amb una taca de tinta. — ^d. a la banda esquerre del plec central del bitllet i a la mateixa alçada Al molt h., amb una taca de tinta. — ^e. escrit en el sentit longitudinal del paper.

h)

46

1307, novembre, 11.

1390, novembre, 9.

1390, novembre, 10.

Introducció i clausures, original i del trasllat fet a partir de l'original, i autoritzat pel sots-veguer de Montblanc, d'un requeriment presentat a fra Arnau de Torroja, comanador de Vallvert, a instància d'Arnau de Biure, castlà de Biure i tutor d'Arnau de Vallvert, senyor de Vallvert, fetes pels notaris Guillem Fuster, notari públic de Lleida, i Pere Maçó, notari públic per tota la terra del rei de Catalunya-Aragó respectivament.

AHPB, Pergamí A-65 (39'50 × 34 cms).

«Hoc est translatum fideliter atque legitime factum, sumtum de verbo ad verbum a quodam publico instrumento in sui forma publica et in eius originali adinvento, die nona mensis novembris, anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo, cuius series et tenor sic habentur...

Sig()num mei Guillermi Fusterii, notarii publici Ilerdensis, qui hoc escribi et clausi.

Sig()num Petri Raditoris, auctoritate regia notarii publici per totam terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum, huius exempli testis.

Sig()num mei Guillermi Fontana, regia auctoritate notarii publici per totam terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum, qui hic pro teste me subscribo.

Sig(+)num venerabilis Berengarii de Riufret, subvicarii Montisalbi pro illustrissimo domino rege, qui, presenti transsumpto cum suo originali bene et fideliter comprobato, auctoritatem suam interposuit pariter et decretum ad hoc ut presenti transsumpto tanquam suo originali in iudicio et extra fides plenaria ab omnibus impendatur, appositum hic per manum mei Armengaldi Çabaterii, notarii publici curie vicarie Montisalbi, in cuius posse dictus subvicarius hanc firmam fecit die iovis decima mensis novembris, anno a nativitate Domini M^oCCC nonagesimo, presentibus testibus discreto Jaufredo Celma, iurisperito, Monserato d'Oluga et Petrus Marcialis de Montalbo. Ideo in testimonium premissorum ego dictus notarius sig()num apposui meum.

Sig(H)num mei Petri Maço, vicini ville Montisalbi, regia auctoritate notarii publici per totam terram et dominacionem serenissimi domini regis Aragonum, qui, presens translatum fideliter et legitime a suo originali receptum, non adinventum viciatum, lesum seu cancellatum, abolitum neque in aliqua eius parte suspectum, set prorsus omni vicio et suspicione carente, instante et requirente venerabili Bernardo de Biure, domicello, castlano de Biure, die et anno in prima et secunda lineis huiusmodi translati contentis factum, scripsi et, fideliter atque legitime cum suo originali predicto comprobatum ac per venerabilem Berengarium de Riufret, subvicarium superius dictum, auctorizatum, clausi. Constat michi de supraposito linea nona, ubi dicitur *a nos*.

(*In calce*) Pro[batum].

h)

47

1336, maig, 17.

1403, gener, 8.

Clausura del trasllat fet a partir de l'original per Jaume Rossell, notari de Barcelona, d'una venda de part dels drets sobre el delme del pa, del vi i d'altres fruits de les parròquies de Sant Cebrià de Tiana i Sant Feliu d'Alella, atorgada per Constança Banyeres, vídua de Riambau Ricart a Pere de Gualbes, draper de Barcelona. L'original havia estat fet davant del notari barceloní Bernat de Vilarrúbia. El trasllat fou testificat per dos notaris, Arnau Piquer i Guillem Andreu i autenticat per Arnau Guillem de Bellera, veguer de Barcelona. Consta que el trasllat fou comprovat amb l'original.

AHPB, Pergamí núm. 63 (60 × 68 cms).

Sig(H)num Jacobi Rosselli, auctoritate regia notarii publici Barchinone, qui, hoc translatum ab originali suo fideliter sumptum et cum eodem originali de verbo ad verbum legitime comprobatum, scribi fecit auctorizatumque postea per dictum nobilem vicarium Barchinone et Vallensis, ut supra patet, clausit octava die ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo tercio.

(*In calce*) Pro [batum] cum origi[nali].

h)

48

1367, juliol, 24. Vallespinosa.

1409, abril, 30. Barcelona.

Introducció, autenticació i clausura del trasllat fet a partir de l'original, que estava trencat, del sindicat atorgat pels homes de Vallespinosa davant del rector de la parròquia, Arnau Pujades, per a la prestació de jurament i homenatge a Violant, esposa d'Arnau de Cervelló, el dot de la qual estava garantit per la dita vila. El trasllat fou fet per Arnau Piquer, notari de Barcelona, autoritzat pel veguer, deixant en blanc el que estava trencat a l'original.

AHPB, Pergamí núm. 116 (61 × 41'50 cms); el marge dret està trencat, resultant-ne afectada l'escriptura.

«Hoc est translatum fideliter sumptum a quodam publico instrumento in duabus sui partibus rupto propterque ruptura in ipsis partibus legi non potest, cum nichil ibi sit nisi foramina, sed loco id quod inibi contineri poterat est dimissum vacuum spacium ut infra apparet. Cuiusquidem instrumenti tenor quantum legi potuit sequitur»...

Sig(~~+~~)num Arnaldi Pujades, rectoris [et notarii] publici ecclesie de Vallspinosa, qui predictis omnibus una cum dictis testibus interfuit et hec scribi fecit et clausit.

Sig(~~+~~)num Ffrancisci de Minorisa, auctoritate regia notarii publici Barchinone, testis.

Sig(~~+~~)num Petri Brives, auctoritate regia notarii publici Barchinone, testis.

Sig(+)num Galcerandi Carbonis, baiuli Barchinone, qui, huic translato ab originali suo fideliter sumpto et cum eodem veridice comprobato, non viciato nec in aliqua sui parte suspecto, ex parte domini regis et auctoritate officii quo fungimur, auctoritatem impendimus et decretum ut eidem translato tanquam suo originali in iu[dicio et extra iudicium] ffides plenarie ab omnibus impendatur, appositum per manum mei Johannis Guardiola, auctoritate illustrissimi domini regis Aragonum notarii publici per totam terram et dominacionem suam, in cuius manu et posse dictus baiulus hanc firmam fecit de voluntate discreti Mathei Ferrandelli, auctoritate regia notarii publici et scrib[e baiulie...], negociis occupati, die XXX^a mensis aprilis, anno a nativitate Domini M^oCCCC^o nono, presentibus testibus Johanne Reniu et Petro Rispau, scriptoribus, civibus Barchinone, et ideo ego, Johannes Guardiola, notarius predictus, hec scripsi et hoc meum hic apposui sig(~~+~~)num.

Sig(~~X~~)num Arnaldi Piquerii, auctoritate regia notarii publici Barchinone, qui, hoc translatum ab originali suo fideliter sumptum et cum eo veridice comprobatum auctenticatumque sive auctorizatum per venerabilem Galcerandum Carbonis [...], ut supra patet, cum dictis spaciis vacuis, ut supra patet, scribi fecit et clausit die tricesima mensis aprilis, anno a nativitate Domini millesimo quadragesimo nono. Constat enim de litteris rasis et emendatis in linea XIII^a ubi [scribitur *dicte hono*]rabili.

*. hi ha, en efecte, alguns espais deixats en blanc en el text que segueix.

h)

49

1310, desembre, 9.

1351, maig, 25. Cardona

Clausura de la còpia autèntica del testament de Ramon Soler, de Cardona, estès en forma pública per Felip Bach, notari públic de Cardona, a partir de la nota abreviada trobada en el protocol de Bernat Sa-Font, difunt, notari del mateix lloc.

AHPB, Pergamí núm. 31 (54'50 × 34 cms).

Sig(~~X~~)num mei Philippi Bach, notarii publici Cardone, qui hec presens testamentum in hanc formam publicam scripsi prout inveni in protocollo Bernardi de Fonte quondam, notarii publici eiusdem, et secundum abbreviaturas contentas in dicta nota, licet cancellata et iam alias in formam publicam redactam, cum supraposito in II^a linea ubi dicitur *de villa Cardone*, et in XI^a linea ubi dicitur *et expressata*, et cum raso et emendato in XVI^a linea ubi dicitur *singulorum*, de mandato literatorie michi facto per discretum Berengarium Mercerii, officialem Cardone, cuius tenor dicte littere sequitur hunc modum :

«Nos Berengarius Mercerii, officialis Cardone, ad instanciam Romei de Planes, procuratoris venerabilis Jacobi de Solerio, canonici Ilerdensis ac heredis universalis Raymundi de Solerio quondam, patris sui, de villa Cardone, in testamento eiusdem Raymundi, dicimus, volumus et mandamus vobis Philippo Bach, notario publico ville Cardone, ut testamentum factum olim per dictum Raymundum, quod perditum est et reparari potest, redigatis iuxta notulam scriptam in protocollo scribanie publice Cardone per ordinem sicut prius, cum ad dictum Jacobum spectet ipsum testamentum habere in formam publicam et ad ipsum expectet et sui intersit, cum talia testamenta, etiam si plura inveniantur, unius et eiusdem tenoris fieri possint et confici,

cum super hoc non paretur alicui dampnum et preiudicium. Datum Cardone octavo kalendas iunii, anno Domini M^oCCC^o quinquagesimo primo.»

Et clausi auctoritate et licencia michi data et concessa literatorie per reverendum dominum episcopum Urgellensem.

h)

50

1336, febrer, 6.

1387, abril, 30.

1387, agost, 2.

Introducció a la reparació i clausura feta per Berenguer de Clariana, notari públic de l'Arboç, de manament del batlle del dit lloc, Berenguer Sadurní, i a instància de Berenguer de Biure, donzell, com a marit d'Angelina de Montagut, de la carta dotal atorgada per Asbert Des-Guatell a favor de la seva promesa Blanqueta de Montagut, tia d'Angelina, davant del notari Arnau Ferrer, que s'havia perdut. La reparació es fa a partir de la nòtula i segons l'estil d'Arnau Ferrer.

AHPB, Pergamí núm. 140 (50 × 44 cms).

Noverint universi quod die martis intitulata tricesima die mensis aprilis, anno a nativitate Domini M^oCCC^o octuagesimo septimo, coram venerabili Berengario Sadorni, baiulo ville de Arbucio pro domino rege, comparuit venerabilis Berengarius de Biure, domicellus, et in scriptis obtulit que secuntur.

Con l'onrat en Berenguer de Biure, donzell, axí com a marit de la honrada dona n'Angelina, muler sua e fila e donatària universall de tots los béns e drets dels honrats en March de Montagut, donzell, e de la dona na Saura sa muler, aya mester lo spoli, lo qual l'onrat n'Asbert Des Guatell 'quondam féu a la honrada dona na Blanqueta, fila del honrat en Pera de Montagut, cavaler, e de la dona na Saurina, sa muler quondam, pare e mare del dit honrat en March de Montagut, e la qual Blanqueta era germana del dit honrat en March, lo qual spoli era de VIII^m. DCCC sol. barchns., lo qual spoli prèns n'Arnau Ffarer quondam, notari de la vila de S'Arbós, e lo qual, jetsia moltes veguades cerquat no aya pugut trobar, emperamor d'açò lo dit honrat en Berenguer de Biure en lo dit nom requer vos honrat en Berenguer Sadorní, batlle de la vila de S'Arbós, que fasats manament al discret en Berenguer Clariana, notari tinent les notes del dit Arnau Ffarer, que lo dit spoli repar e aquell en forma pública meta e al dit Berenguer liure, en lo qual vostra auctoritat e daret interposets, vostre offici humilment implorant.

Et oblati predictis, dictus venerabilis baiulus dixit quod erat paratus facere in predictis quod ius et iusticia suadebunt de consilio discreti Guillermi Vives, Villefranche iurisperiti, de cuius consilio dictus venerabilis baiulus misit litteram venerabili Berengario de Gualtello, cuius interest, quod in infra certum tempus, videlicet decem dierum, proponat et probet rationes, si quas habet, quare dicta reparacio fieri non debeat, alias, lapso dicto termino decem dierum, procederetur ad ipsam reparacionem fieri requisitam fiendam, prout hec et alia in littera predicta, que data fuit in villa de Arbucio secunda die madii anno predicto, que registrata est in libro curie de Arbucio ad dictum kalendarium, videntur contineri.

Postmodum vero, die veneris secunda die augusti, anno predicto, coram dicto venerabili baiulo comparuit dictus venerabilis Berengarius de Biure nomine procuratorio venerabilium Marchi de Montecatuto, domicelli termini castri de Pontils, et Saure, eius uxor, et Angeline, uxor eiusdem venerabilis Berengarii de Biure ac filia dictorum coniugum, prout de dicta procuracione fidem fecit per publicum instrumentum factum vicesima secunda die madii, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^o sexto et subscriptum et clausum per manum Berengarii Gramatge, rectoris ecclesie de Pontils et notarii publici dicti loci, et requisivit dictum venerabilem baiulum ut iure remediis compellat dictum Berengarium Clariana, notarium, quod faciat dictam reparacionem dicti sponsalicii, prout est fieri assuetum in similibus, qua requisicione facta, dictus venerabilis baiulus de consilio dicti discreti Guillermi Vives mandavit dicto Berengario Clariana ut dictam reparacionem dicti sponsalicii faciat et in formam publicam redigat et tradat dicto venerabili Berengario de Biura, cum infra dictus tempus decem dierum nec post dictus venerabilis Berengarius de Guatello non curavit per se nec per alium aliqua dicere, proponere vel probare adversus predicta, vigore cuius mandati ego, dictus Berengarius Clariana, notarius predictus, processi ad dictam reparacionem fiendam de dicto sponsalicio de notula eiusdem sub forma sequenti...

Sig(+)num Berengarii Saturnini, baiuli domini regis in villa de Arbucio, qui huic reparacioni, tanquam legitime facte ex causis predictis, ex parte dicti domini regis et auctoritate officii quo fungimur, ut in iudicio et extra ab omnibus fides plenaria impendatur, auctoritatem nostram iudiciariam interponimus pariter et decretum, appositum et appositam hic per manum Berengarii Clariana, notarii publici infrascripti, in cuius manu et posse dictus venerabilis baiulus hanc firmam fecit secunda die augusti, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^o septimo, in cuius posse et manu dictam firmam fecit, ut dictum est, et ego memoratus notarius in testimonium premissorum meum hic apposui sig()num.

Sig()num Berengarii Clariana, notarii publici ville de Arbucio et auctoritate etiam regia per totam terram et dominacionem domini regis Aragonum, qui huic reparacioni dicti instrumenti fieri requisita, ut supra patet, de man-

dato dicti venerabilis baiuli predictum instrumentum sponsalicii a sua notula reparavit et in formam publicam redegit, scripsit et clausit, supplendo ad perfectionem ipsius instrumenti aliqua abbreviatura que in ipso erant secundum cursum et artem notarie, videlicet die veneris secunda die augusti[anno]' a nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^o septimo, auctoritate tamen et mandato illustrissimi domini regis Petri, Dei gracia recolende memorie regis Aragonum, prout de huiusmodi mandato et auctoritate dicti domini regis constat plene per litteram ipsius domini regis in eius dorso sigillatam^b, data cuius fuit Barchinone secunda die septembris, anno a nativitate Domini M^oCCC^o sexagesimo secundo. Constat de suprapositis in linea XXII ubi dicitur *prole* et cum raso et apportato in linea XXII ubi dicitur *-tistes*.

^a. manca anno en el pergami. —^b. El pergami diu doso gillatam.

h)

51

1341, març, 11. Girona.

1397, gener, 25. Girona.

Introducció i clausura de la còpia autèntica de la confirmació de la venda feta per Simó de Lloret, castlà del castell de Geronella, de part dels fruits i rendes de la lleuda de Girona a Nicolau Des-Vern, draper de Girona, amb la llista de tots els drets venuts. La còpia autèntica fou feta pel notari Pere Pinós, substituït de Jaspert de Campllonc, autoritzat pel jutge ordinari de Girona, Guillem de Santmartí.

AHPB, Pergamí núm. 91. Publ. per J. M. MADURELL MARIMON, *La lezda de Gerona (contribució a su estudio)*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», XIX (1968-1969), doc. II, pp. 16-23.

Hec est reparatio facta per me Petrum Pinos, notarium infrascriptum, de instrumento subscripto, de mandato et cum auctoritate et decreto venerabilis Guillermi Sancti Martini, legum doctoris, iudicis ordinarii Gerunde, ut sequitur :

Noverint universi, quod die iovis, que erat vicesima quinta dies mensis ianuarii, anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo, coram venerabili Guillermo Sancti Martini, legum doctore, iudice ordinario Gerunde, intus hospicium in quo inhabitat in civitate Gerunde personaliter existente, comparuit venerabilis Petrus de Vernu, civis Gerunde, filius et heres venerabilis Nicolai de Vernu quondam, draperii Gerunde, qui dixit et exposuit eidem domino iudici quod ipse casu fortuito amisit et invenire non

potuit quoddam publicum instrumentum per venerabiles Simonem de Loreto, militem, castlanum castri de Gerundella, siti infra civitatem Gerunde, filium venerabilis Guillermi de Loreto, militis, et uxorem ipsius Simonis Raymundam, factum dicto venerabili Nicolao de Vernu quondam, draperio, civi Gerunde, in quo instrumento specificatur que erat illa pars, quam ipsi Simon de Loreto et eius uxor Raymunda vendiderunt dicto Nicolao de Vernu et suis et qu[ibus] voluerit perpetuo, in lezdis grani sive petre, et fori, et in leudis civitatis Gerunde, piscium, scilicet, et carnum, et fructuum sive de la fruyta, et ceparum bestiarum et ollarum et aliarum, et in quo instrumento ipsi venditores promiserunt eidem Ni[colao] et suis de predictis sibi venditis teneri et obligari de eviccione, prout in ipso instrumento laciis continebatur; quod instrumentum recepit Raymundus de Brugueria quondam, notarius publicus substitutus auctoritate regia a Bernardo de Toyano quondam, tunc [publico] Gerunde notario; et fuit confectum ipsum instrumentum quinto idus marcii, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo primo, et in formam publicam redactum ex eius nota per dictum quondam Raymundum de Brugueria, notarium.

Quare idem Petrus de Vernu cum ipse, ut predixit, amiserit dictum publicum instrumentum, et ipsum invenire non potuerit, requisivit et supplicavit dicto domino iudici quatinus dictum instrumentum a notula eiusdem reparari faciat et iterum in formam publicam redigi et ipsum sibi tradi [tanquam] illi cui pertinet.

Et dictus dominus iudex, evocato me Petro Pinos, notario publico infrascripto, tenente libros et protocolla notularum dicti quondam Raymundi de Brugueria, notarii, et visa per ipsum dominum iudicem notula dicti instrumenti, signata duabus penne induccionibus [ad] modum notularum in formam publicam redactarum, et attento quod dictus Petrus de Vernu est in possessione dictarum lezdarum, dicto quondam Nicolao de Vernu venditarum, et quod ex reparatione dicti instrumenti non generatur preiudicium alicui, receptoque per ipsum dominum iudicem corporali iuramento a dicto Petro de Vernu, per quod iuramentum idem Petrus de Vernu dixit: quod dictam reparationem non petebat fieri maliciose, nec in fraudem alicuius, et quod dictum instrumentum sic amissum non desiit dolo possidere, et quod si dictum instrumentum inveniatur non utetur, nisi uno ex ipsis instrumentis, mandavit ipse dominus iudex per me Petrum Pinos, notarium infrascriptum, ex dicta notula reparari, et iterum in formam publicam redigi et reffici unum publicum instrumentum, et illud tradi dicto venerabili Petro de Vernu, presentibus testibus ad premissa vocatis, venerabili Johanne de Valle, in legibus licenciato, cive Gerunde, Guillermo Ça Pera et Johanne Madrens, habitatoribus dicte civitatis.

Quam reparationem dicti instrumenti ego dictus Petrus Pinos, notarius,

iussu dicti domini iudicis, et eius auctoritate et decreto in his intervenientibus, feci ex dicta notula ut sequitur...

Iussu fuit fieri dicta reparatio per dictum dominum iudicem, qui eidem reparationi auctoritatem suam interposuit pariter et decretum, die, anno et loco predictis, presentibus et vocatis ad hec me dicto notario et testibus superius nominatis.

Ego Guillelmus de Sancto Martino, legum doctor, iudex ordinarius Gerunde, huic reparationi, iussu meo facte, auctoritatem meam iudicalem interpono pariter et decretum.

Ego Petrus Pinos, notarius publicus auctoritate regia substitutus a Jasperto de Campolongo, publico civitatis, baiulie et vicarie Gerunde suarumque pertinentiarum notario, hoc instrumentum iam in formam publicam reductum, iussu dicti domini iudicis et eius auctoritate et decreto in his intervenientibus, reparavi et iterum in presentem publicam formam redigi et scribi feci ex dicta notula instrumenti recepti per Raymundum de Brugueria quondam, eadem auctoritate notarium publicum substitutum a Bernardo de Toy-lano quondam, tunc publico Gerunde notario, et clausi cum supraposito in decima septima linea ubi dicitur *scilicet* et cum raso et emendato in decima nona in dictione *indempnitati*.

h)

52

1350, febrer, 5. Barcelona.

1361, març, 17. Barcelona.

1361, març, 20. Barcelona.

Reparació per ordre del veguer de Barcelona d'un instrument, que s'havia perdut, pel qual Agnès, filla del difunt Ramon Botella, ciutadà de Barcelona, esposa i llavors promesa de Francesc de Gualbes, també ciutadà barceloní, cedi a Joan Serra, que li avançà els diners, tots els drets que tenia contra el seu germà Ramon Botella per un llegat patern de 12.000 sous. L'instrument havia estat fet en poder del notari Pere Despuig el 5 de febrer de 1350 i la reparació fou feta pel notari Pere Borrell, successor testamentari de l'escrivania de Francesc Despuig, a partir d'una nota d'aquest, que trobà barrada amb tres ratlles i amb l'avís marginal «clausum traditum», en senyal que ja havia estat lliurada una vegada en forma pública.

ACA, Generalitat, pergami núm. 56 (60 × 65 cms).

In nomine Domini. Noverint universi quod cum per venerabilem Johannem Serra, civem Barchinone, fuerit postulatum verbotenus coram venerabili Johanne Januarii, subvicario Barchinone ac locumtenente honorabilis Ffrancisci de Sancto Clemente, vicarii Barchinone et Vallensis, absentis, reparacionem fieri de quodam instrumento seu nota eiusdem, in quo continetur in effectu quod domina Agnes, filia Raymundi Botella quondam, civis Barchinone, nunc vero uxor venerabilis Ffrancisci de Gualbes, civis eiusdem civitatis, dedit et cessit ac etiam mandavit ipsi venerabili Johanni Serra et suis et quibus velit omnia iura omnesque acciones reales et personales et mixtas, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias ac alias quascumque, que ipsi domine Agneti competebant et competere poterant et debebant contra Raymundum Botella, filium et heredem universalem dicti Raimundi Botella quondam et bona sua, racione illorum duodecim mille solidorum barchinonensium, quos dictus Raymundus Botella quondam dicte domine Agneti dimisit in suo ultimo codicillo, prout hec et plura alia in instrumento inde facto in posse Ffrancisci de Podio quondam, notarii publici Barchinone, melius et plenius continetur, et dictum instrumentum fuerit in publicam formam redactum et clausum atque traditum Michaeli de Aquilario, procuratori ipsius venerabilis Johannis Serra, quodque instrumentum fuerit deperditum ipsumque fuerit cum diligencia perquisitum et inveniri non potuerit, et ipse venerabilis Johannes Serra indigeat ipso instrumento et supplicaverit eidem venerabili domino locumtenenti dicti vicarii quatinus mandaret et licenciam concederet Petro Borrelli, notario publico Barchinone, tenenti scripturas discreti Ffrancisci de Podio quondam, connotario sui, qui dictum instrumentum receperat, ut ex nota ipsius instrumenti aliud refficeret publicum instrumentum et repararet ipsumque clauderet clausumque traderet dicto venerabili Johanni Serra, dictus venerabilis dominus locumtenens auctoritatem suam pariter et decretum predictae reparacioni interponendo idemque venerabilis Johannes [Serra] produxerit coram dicto domino locumtenenti nota dicti instrumenti, cuius inferius tenor noscitur contineri, et dictus venerabilis locumtenens vicarii, volens super predictis rite procedere, assignaverit super predictis in iudicem discretum Berengarium de Cortilio, iurisperitum Barchinone, coram quo iudice comparuit dictus venerabilis Johannes Serra et petierit et obtulerit et requisiverit coram eo ea que ut supra coram dicto venerabili locumtenente vicarii petierat, obtulerat et requisiverat, et de voluntate et ex mandato dicti venerabilis domini Berengarii de Cortilio, iudicis predicti, fuerit petitum per discretum Ffrancisqhum Cardona, scriptorem processus super hiis habiti sub discreto Berengario de Fonoyeda, notario publico Barchinone ac scriba curie vicarie Barchinone, a dictis domina Agnete, uxore dicti venerabilis Ffrancisci de Gualbis, civis Barchinone, et ab ipso venerabili Ffrancisco de Gualbes, procuratore Raymundeti Botella, filii dicti Raymundi Botella quondam ffratrisque dicte domine Agnetis, fuerit peti-

tum per dictum dominum iudicem si ipsi dictis nominibus volebant aliquid dicere contra reparacionem fiendam de dicto instrumento, nec si habent aliquas alias causas seu rationes, propter quas dictum instrumentum non debeat reparari, prout superius per dictum venerabilem Johannem Serra petatum fuerat, et dicta domina Agnes de voluntate expressa dicti venerabilis Ffrancisci de Gualbis, eius mariti, et ipse venerabilis Ffranchiscus de Gualbes dicto nomine dixerit et responderit quod ipsi nolebant dictis nominibus aliquid dicere adversus dictam reparacionem, immo placebat eis quod dictum instrumentum repararetur et reparato traderetur dicto venerabili Johanni Serra vel cui ipso voluerit. Tandem dictus venerabilis dominus Berengarius de Cortilio, iudex predictus, prestito prius iuramento ad sancta Dei quatuor Evangelia per dictum venerabilem Johannem Serra quod ipse non habet dictum instrumentum, nec scit ubi est, nec fecit quominus ipsum non haberet, immo, ut dixit, fecit posse suum quod ipsum inveniret, et quod ipsum non petebat dolose nec fraudulenter, immo virtute dicti iuramenti dixit quod si ipsum invenire poterit quod non utetur nisi altero eorum, ad instanciam ipsius venerabilis Johannis Serra et ex officio suo consuluit et consulendo dixit dicto honorabili vicario quatinus mandatum faciat seu fieri faciat Petro Borrelli, notario publico Barchinone, tenenti scripturas dicti discreti Ffrancisci de Podio quondam, connotarii sui, quod ipsum instrumentum iterum in mundum redigat sive tornet et ipsum a dicta nota reparet reparatumque claudat et clausum et auctoritzatum tradat dicto venerabili Johanni Serra vel cui voluerit loco sui, cui reparacioni dictus honorabilis vicarius suam interponat auctoritatem pariter et decretum, prout hec et alia apparent in quodam consilio inde dato per dictum venerabilem Berengarium de Cortilio, iudicem supradictum, in posse dicti Ffrancisci Cardona, scriptoris sub Berengario de Fonoyeda, notario publico Barchinone ac scriba dicte curie vicarie Barchinone, sextadecima marcii, anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo sexagesimo primo. Ideo ego, Petrus Borrelli, notarius predictus, ex mandato dicti domini vicarii processi ad dictam reparacionem fiendam ex nota predicta, que erat tribus lineis lineata et in eius margine erat scriptum quod fuerat clausa tradita, iuxta tenorem dicte notule sub hac forma :

«Sit omnibus manifestum quod ego Agnes, filia Raymundi Botella quondam, civis Barchinone et domine Constancie viventis, que fuit uxor eiusdem, confiteor et recognosco vobis venerabili Johanni Serra, civi dicte civitatis, quod solvistis michi bene et plenarie ad meam voluntatem de bonis vestris propriis illos duodecim mille solidos monete barchinonensis de terno, quos dictus Raymundus Botella quondam, pater meus, michi dimisit in suo ultimo codicillo, quosque Raymundus Botella, ffrater meus ex utroque parente heresque universalis dicti patris mei quondam, michi solvere tenetur infra tres annos continue sequentes a die obitus dicti patris mei quondam in antea con-

tinue numerandos, nisi venerabilis Simon de Podio, civis Barchinone, sororius meus, solverit michi et dicto Raymundeto, ffratri meo, quandam pecunie quantitatem quam solvere tenetur racione dotis domine Constancie quondam, uxoris sue sororisque mee, quamque quantitatem pecunie michi et dicto Raymundeto solvere promisit certis terminis cum publico instrumento facto auctoritate notarii infrascripti, quosquidem duodecim mille solidos ego de voluntate vestra et amicorum meorum debeo dare et concedere in dotem seu pro dote mea ac nomine dotis mee cum quadam alia pecunie quantitate mea Ffrancisco de Gualbis, civi dicte civitatis, cum quo matrimonium contrahere debeo, Domino concedente. Et ideo renuncio excepcioni non numerate et non solute pecunie et doli mali et accioni infactum et omni alii iuri, racioni et consuetudini contra hec repugnantibus. Et quia ante solucionem et in solucionem predictorum duodecim mille solidorum sic fuit actum et conditum inter me et vos, dono et cedo ac etiam mando vobis et vestris et quibus velitis omnia iura omnesque acciones reales et personales et mixtas, utiles et directas, ordinarias et extraordinarias ac alias quascumque que michi competunt et competere possunt et debent contra dictum Raymundetum Botella, ffratrem meum, filium et heredem universalem dicti Raymundi Botella quondam, patris mei, et bona sua racione dictorum duodecim mille solidorum, quos michi solvere tenetur, ut est dictum, et etiam contra dictum Simonem de Podio et bona sua racione illius quantitatis pecunie quam michi (quam michi) solvere tenetur racione dotis dicte domine Constancie quondam uxoris sue et contra quascumque personas et in quibuscumque bonis racione eorum. Quibus iuribus et accionibus supradictis possitis vos et (et) vestri et quos volueritis uti et experiri agendo scilicet respondendo, deffendendo, excipiendo et replicando et omnia alia faciendo in iudicio et extra iudicium quecumque et quemadmodum ego poteram ante huiusmodi cessionem et possem nunc et etiam postea quandocumque. Ego enim facio et constituo vos in hiis dominum et procuratorem in rem vestram propriam ad faciendum inde vestre libitum voluntatis, mandans cum hoc publico instrumento vicem etiam epistole gerenti dicto Raymundeto Botella, ffratri meo, quatinus de dictis duodecim mille solidorum, quos michi dare et solvere tenetur, ut dictum est, necnon dicto Simoni de Podio, quatinus de illa quantitate pecunie quam michi dare et solvere tenetur racione dotis dicte domine Constancie quondam, uxoris sue sororisque mee, vobis respondeat usque ad quantitatem dictorum duodecim mille solidorum per vos michi nunc solutorum ac vobis satisfaciant in eisdem. Insuper convenio et promitto vobis quod predictam cessionem et omnia alia et singula supradicta tenebo et observabo et quod in aliquo non contraveniam aliquo iure, causa vel etiam racione. Et quia minor sum viginti quinque annis, maior tamen quatuordecim non vi nec dolo sed sponte, iuro per dominum Deum et eius sancta quatuor Evangelia manibus meis corporaliter tacta, predicta omnia et singula attendere et complere et tenere et observare

et in aliquo non contravenire racione minoris etatis, nec ex quacumque alia racione, iure seu causa. Hec igitur que dicta sunt facio, paciscor et promitto vobis dicto venerabili Johanni Serra et vobis etiam notario infrascripto, tanquam publice persone pro eo et pro aliis etiam personis quarum interest et intererit recipienti et paciscenti ac etiam legitime stipulanti.

Actum est hoc Barchinone, nonas ffebruarii, anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo nono. Sig(+)num Agnetis, filie Raymundi Botella predictae, que hec laudo, firmo et iuro.

Testes huius rei sunt venerabilis Ffranciscus Botella, prior monasterii Sancte Eulalie de Campo Barchinone, et Ffranciscus Serra, beneficiatus in sede Barchinone.»

Facta fuit hec reparacio de mandato dicti honorabilis Ffrancisci de Sancto Clemente, vicarii supradicti, die septimadecima die mensis marcii, anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo sexagesimo primo, presentibus testibus Raymundus de Gavano, Andrea Balagarii et Petrus Balagarii, scriptoribus.

Sig(+)num Francisci de Sancto Clemente, vicarii Barchinone et Vallensis, qui huic reparacioni, ex causis predictis legitime facte, ex parte domini regis et auctoritate officii que fungimur, auctoritatem impendimus et decretum, appositum per manum mei Berengarii de Fonoyeda, notarii publici Barchinone et scribe curie vicarii predicti, in cuius posse dictus vicarius hanc firmam fecit vicesima die marcii, anno a nativitate Domini M^oCCCLX primo, presentibus testibus Petro Marci et Petro de Alosio, notariis. Et ideo ego Berengarius de Fonoyeda, notarius et scriba predictus hec scripsi et hoc meum hic apposui sig()num.

Sig(+)num Francisci de Sancto Clemente, vicarii Barchinone et Vallensis, none, tenentis scripturas scribanie Ffrancisci de Podio quondam, connotarii sui, ex legato inde sibi facto per ipsum Ffranciscum in suo ultimo testamento, qui hoc instrumentum iam in mundum redactum et clausum traditum et tribus lineis lineatum a nota eiusdem reparavit et iterum in mundum redegit de mandato honorabilis Ffrancisci de Sancto Clemente, vicarii Barchinone et Vallensis, sibi facto, die et anno proxime dictis et hec scribi fecit et clausit vicesima die marcii, anno proxime dicto, cum litteris suprapositis in linea tertia ubi dicitur *et extraordinarias* et in linea prima huius clausure ubi dicitur *testamento*, et cum litteris rasis et emendatis in linea quinta ubi dicitur *codicillo*.

h)

53

1365, febrer, 20.

1413, juny, 15.

Clausura de la còpia autèntica, feta amb autorització del veguer, de la carta dotal atorgada per Arnau de Cervelló, fill i hereu d'Arnau de Cervelló, senyor de Vallespinosa, a la seva promesa Violant, filla de Guerau de Palou, llicenciat en lleis, davant del notari Guillem de Muntmany, difunt, que ja havia estat expedida «in mundum». Fa la clausura Gabriel de Forest, notari per tota la terra, en nom de Ramon de Forest, notari de Barcelona, que estava malalt i que tenia les escriptures del dit Guillem de Muntmany. Segueix la clausura del compromís matrimonial, copiat en el mateix pergami (com el rebut de la dot), estès de la manera acostumada.

AHPB, Pergami núm. 105 (67 × 66 cms).

Sig(**†**)num Gabrielis de Forest, regia auctoritate notarii publici per totam terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum, qui vice et nomine discreti Raymundi de Forest, notarii publici Barchinone, infirmantis tenentisque scripturas scribanie discreti Guillermi de Muntmany quondam, notarii publici Barchinone, hoc instrumentum, repertum notatum et firmatum sub dicto kalendario inter scripturas scribanie dicti Guillermi de Muntmany quondam et iam in mundum redactum, auctoritate et licencia venerabilis regentis vicariam Barchinone et Vallensis clausit quinta decima die iunii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o tercio decimo cum suprapositis in linea XII^a ubi dicitur *legittimos et naturales* et in linea XVII^a ubi dicitur *ex dictis viginti mille solidis* et in eadem linea ubi dicitur *ex dictis decem mille solidis*. Constat autem de raso et correcto in linea secunda presentis clausure ubi dicitur *Guillermi de Muntmany*.

Sig(**†**)num Gabrielis de Forest, auctoritate regia notarii publici per totam terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum, qui vice et nomine discreti Raymundi de Forest, notarii publici Barchinone, infirmantis tenentisque scripturas scribanie discreti Guillermi de Muntmany quondam, notarii publici Barchinone, hoc instrumentum, repertum notatum et firmatum sub dicto kalendario inter scripturas scribanie dicti Guillermi de Muntmany quondam et iam in mundum redactum, auctoritate et licencia venerabilis regentis vicariam Barchinone et Vallensis iuxta cursum assuetum clausit quinta decima die iunii, anno a nativitate Domini millesimo CCCC^o tercio decimo.

h)

54

1395, juliol, 29. Barcelona.

Manament del veguer perquè el notari Joan Eiximenis lliuri trasllat en el terme de dos dies a Ferrer Peyró, hostaler de l'Hospital de Cervelló, que els ha perdut, de dos rebuts fets a favor d'ell per Pericó Colomer, mercader barceloní oriünd de Sant Climent d'Eramprunyà, el 13 de maig de 1394, malgrat haver estat lliurats ja en forma pública. Ferrer Peyró promet, si els troba, tornar-los al veguer o al notari i no fer-los servir en judici.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, f. 2 r.

Petrus Resplandi, sagio, dixit quod ipse de mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Ffrancisci Moratonis, legum doctoris, fecit preceptum discreto Johanni Eximenis, notario, civi Barchinone, quatenus infra duos dies proxime venturos tradat Fferrario Peyroni, hostalerio Hospitalis Cervilionis, duo instrumenta apocarum sibi factarum per Periconum Colomerii, mercatorem, civem Barchinone, oriundum loci Sancti Clementis de Arapruniano^a, una videlicet quadraginta librarum Barchinone et altera duodecim librarum et sexdecim solidorum factarum sub kalendario XIII diey mensis madii, anni a nativitate Domini millesimi CCCⁱ XCⁱ quarti, non obstante quod iam fuerint in formam publicam redacte, attento quod^b dicte partes de predictis se con-venerint; vel iustas ponat rationes propter quas ad predicta non teneatur.

Dictus Fferrarius Peyroni convenit et promisit dicto honorabili vicario et notario et scribe sive curie vicarie dicte civitatis quod si pro tempore futuro ipse invenerit seu invenire poterit duo instrumenta apocharum sibi factarum per dictum Periconum Colomerii de predicta pecunia sibi facta, queque iam a posse dicti^c Johannis Eximenii in forma publica iam habuit et recepit et quas asserit amississe, quod ipse^d de ipsis non utet nec in iudicio producet, imo eas^e ponet in posse dicti honorabilis vicarii Barchinone aut dicti notarii, ad hoc^f ut de ipsis possit facere quod debuerit fieri. Et pro hiis obligavit dicto hono-rabili vicario omnia bona sua et iuravit.

^a. mercatorem civem... Arapruniano, *interlineat*. — ^b. *segueix* iam, *ratllat*. — ^c. *segueix* venerabili, *ratllat*. — ^d. *segueix* incontinenti, *ratllat*. — ^e. *segueix* restituere, *ratllat*. — ^f. *segueix* de, *ratllat*.

h)

55

1895, agost, 12. Barcelona.

Manament del veguer perquè el notari Jaume Ballester lliuri trasllat de diferents «cartes» referents a uns censals sobre els béns de Bernat de Pallars i la seva muller Valença, en alguna de les quals intervé Arnau Roger de Pallars, a Beatriu filla del dit Bernat i muller de Bertran Febrer, que les necessita per a un plet que mena contra Arnau Roger de Pallars.

El notari es nega a lliurar els trasllats perquè podria ésser en dany dels contractants, i perquè ell com a notari ha de conservar en secret els contractes i perquè primer cal citar, en tot cas, els contractants.

Segueix un nou manament del veguer, perquè malgrat tot es lliurin els trasllats.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, ff. 40 v.-41 r.

Johannes Gonçalvo, sagio, dixit quod ipse de mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Guillermi Petri Buçoti, legum doctori, fecit preceptum discreto Jacobo Ballistarii, notario Barchinone, quod tulit in scriptis ut sequitur :

De part del veguer manats a'n Jacme Ballester, notari, que degue dar trasllat de diverses cartes que'l dit Jacme com a notari ha reebudes entre diverses persones en diversos temps e canalars, ço és saber de una carta de venda, la qual l'onrat en Johanet Sa Costa féu a'n Guillem Colom, cambiador, de CCC sous de censal mort, los quals se reeben sobre los béns del honrat en Bernat de Pallars, sotsveguer de Barcelona^a e de la dona na Valença, muller sua, defuncts, segons que de la venda e àpocha apar per cartes reebudes en poder del dit notari a VII de noembre del any MCCCLXXX. Ítem de una carta en la qual lo dit Guillem Colom regonech al honrat n'Arnau Roger de Pallars que'l dit censal havia comprat a ops d'ell e de diners seus, per què l'in donà loch e cessió, segons que apar per carta reebuda en poder del dit notari a XXVI dies de juny del any MCCCLXXXI. Ítem de una carta en la qual lo dit Arnau Roger de Pallars donà loch e cessió al dit Guillem Colom en los dits CCC sous censals, segons que apar per carta reebuda en poder del dit notari a XXXI de maig del any MCCCXCI. Ítem de una carta en la qual lo dit Arnau Roger de Pallars donà loch e cessió^b a'n Simon Martorell en certes pensions cessades per raó del dit censal, segons que apar per carta reebuda en poder del dit notari a XVI de agost del any MCCCXCI. Ítem de una carta de venda, la qual lo dit Guillem Colom féu al dit Simon Martorell dels dits CCC sous de censal mort, segons que apar per cartes de venda e de àpocha fetes en poder del dit notari los dia e any prop dits, les quals cartes en Bonanat^c Vidal, procurador substituït del honrat mossèn Pere

Febrer, com a procurador de la honrada madona Beatriu, filla del honrat en Bernat de Pallars, muller del honrat en Bertran Febrer, en nom damunt dit, ha a produir en prova en una qüestió que mene, axí com a procurador substituït entre la dita Beatriu de una part e'l honrat mossèn n'Arnau Roger de Pallars de la altra, o digue rahons perquè fer no'u dege, a instància del dit Bonanat Vidal en nom damunt dit.

Item die iovis supra proxime dicta comparuit dictus discretus Jacobus Ballistarii et opponendo se dicto precepto obtulit raciones sequentes: Dicit Jacobus Ballistarii, notarius, quia dare translatum per ipsum, ut notarium, de instrumentis contentis in dicto precepto poterit redundare in dampnum personarum contrahentium contentarum in ipsis instrumentis, et etiam quia dictus Jacobus, ut notarius, debet tenere secretos contractus personarum, quare dictus notarius non debet dare dictum translatum dictorum instrumentorum in dicto precepto contentorum, nisi prius ipse persone contrahentes fuerint citate et vocate.

Item die sabbati XIII° die augusti, anno predicto, Petrus Golet, sagio, dixit quod ipse de mandato dicti vicarii et de consilio dicti venerabilis Guillelmi Petri Buçoti, consilarii predicti, fecit preceptum dicto^d discreto Jacobo Ballistarii quatenus non obstante racionibus supradictis per^e ipsum in fine dicti^f precepti positus, quod preceptum dixit se fecisse ad instanciam dicti Bonanati Vidal dicto nomine.

^a. hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna. — ^b. segueix al d., ratllat. — ^c. el ms. diu Bonananat. — ^d. segueix venerabili, ratllat. — ^e. segueix ipsius, ratllat. — ^f. dicti, corregit sobre dicte.

h)

56

1395, agost, 20. Barcelona.

Manament del veguer al notari Pere Vives, que té les escriptures del notari Francesc de Ladernosa, difunt, perquè lliuri trasllat en paper, comprovat amb l'original, a Berenguer Lledó, ciutadà de Barcelona, de totes les escriptures que es refereixin a l'herència de Jaume de Rocafort, difunt, o a l'administració de la dita herència per Caterina, la seva vídua, i per Berenguer Rovira, difunt, perquè Berenguer Lledó les ha de produir davant Guillem Buçot, doctor en lleis. Iguals manaments es fan al notari Tomàs Rostet, que té les escriptures de Guillem d'Orta, a Arnau Lledó, que té les de Pere Ullastrell, i a Francesc de Relat.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.ª part, f. 65 r.

Petrus Goleti, sagio, dixit quod ipse de mandato nobilis vicarii Barchinone et de consilio venerabilis Guillermi Petri Buçoti, legum doctoris, fecit preceptum discretis Petro Vives, notario, Thome Rosteti, notario, Arnaldo Letonis, notario, et Ffrancisco de Relato, notario, et cuilibet ipsorum, que obtulit in scriptis tenoris sequentis :

De part del noble veguer de Barcelona^a e de consell del honrat micer Guillem Pere Buçot, doctor en leys, fets manament al discret an Pere Vives, notari de Barcelona, tinent les scriptures d'en Ffrancesch de Laderosa quondam, connotari seu, que do traslat en paper comprovat ab lo original, en guida que'y sie dada fe, al honrat en Berenguer Ledó, ciutadà de Barcelona, de totes cartes e scriptures que ell tenga faents^b per la heretat d'en Jacme de Rochafort quondam, ciutadà de la dita ciutat, o per la administració de la dita heretat feta per madona Caterina, muller del dit Jacme de Rochafort quondam e per en Berenguer Rovira quondam e açò per tal com lo dit Berenguer Ledó ho ha a produir devant lo dit micer Guillem Pere, no contrestant que les dites cartes o scriptures sien ja exides en forma pública.

Semblant manament sie fet al discret en Thomàs Rostet, notari, tinent les scriptures d'en Guillem de Orta quondam, connotari seu.

Semblant manament sie fet al discret n'Arnau Ledó, notari, tinent les scriptures d'en Pere Huyastrell quondam, connotari seu.

Ítem sie fet semblant manament al discret en Ffrancesc de Relat, notari.

Quequidem precepta dixit dictus sagio se fecisse ad instanciam prefati venerabilis Berengarii de Letonis.

^a. hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchna. sempre que surt en el document. — ^b. sobre faents un signe d'abreviació general, ratllat.

h)

57

1395, agost, 31. Barcelona.

Manament del veguer de Barcelona al notari Pere d'Orts perquè doni trasllat en paper a Pere Duran, marit i procurador d'Helena, filla de Bartomeu Gomar, de totes les cartes que aquesta senyora hagi fet en poder seu en el terme de tres dies.

El notari respon que no sap de quines escriptures es tracta ni quan foren fetes i que els demandants bestreguin per la feina de la recerca i que llavors ell veurà si els trasllats es poden fer o no.

AHCB, Arxiu del Veguer, Manaments del veguer, 1, 1.^a part, f. 85 v.

Die martis XXXI^a augusti, anno a nativitate Domini millesimo CCC^oXC^o quinto.

Anthonius Ferrarii, sagio, dixit quod ipse de mandato nobilis vicarii et de consilio venerabilis Bartholomei de Podio, licenciati in legibus Barchinone, et ad instanciam et requisicionem Petri Durandi, de^o officio porcionis domini regis, civis Barchinone^b, procuratoris infrascripti, fecit preceptum discreto Petro de Ortis, notario Barchinone, notificando suo iurato in scriptis sub forma sequenti :

De manament del veguer e de consell de micer Barthomeu Des Puig fets manament al discret en Pere d'Orts, notari, que do translat en paper a'n Pere Duran, marit de la dona na Alena^c, filla de Barthomeu Gomar, axí com a procurador seu, de tots encartaments que la dita Alena haja fermats en poder seu a la dona na Maria, mara de la dita Alena, dins tres dies primers, o pos rahons per què fer no'u deja.

Die iovis^d secunda septembris, anno predicto, comparuit dictus discretus Petrus de Ortis et opponendo se dicto precepto obtulit in scriptis hec que sequuntur: mandato predicto respondendo dictus Petrus de Ortis inquit quod ipse ignorat que et quot sunt ipsa instrumenta de quibus translatum dari petitur et quibus temporibus facta fuerunt et quot anni sunt lapsi. Quare petitur qui supra bistrabat in perquirendo ea et si et cum inventa fuerint tunc videbitur an dicta translata petita fienda sint necne. Et hec petit in fine dicti precepti continuari pro racionibus per eum ponendis.

^a. segueix thesa., ratllat. — ^b. segueix fecit pre., ratllat. — ^c. segueix muller de, ratllat. — ^d. segueixen dues lletres ratllades.

h)

58

1371, agost, 22. Mataró.

Establiment d'una casa amb dues estades i un solar, situats a la sagrera de Mataró, prop del mercat, atorgat per Bernat d'Olivera a favor d'Antoni Ombert i de la seva muller Agnès, la qual Bernat té a cens de Francesc Capella i sota el domini de Pere de Màrgens, senyor del castell de Mataró. Pel dit establiment els beneficiaris hauran de pagar una entrada de 25 sous barcelonins i un cens anual de 16 sous per Nadal.

Testimonis: Bernat Agell, prevere de l'església de Mataró, i Guillem Des Mas, de la dita parròquia.

Segueix la firma de domini atorgada per Pere de Condamines, rector de l'església de Santa Maria de Mataró i procurador de Pere de Màrgens, senyor alodial dels immobles establerts.

AHPB, Pere Martí, manual del 14 de maig de 1371 al 20 de setembre de 1371, ff. 110 r.-111 r. En mal estat de conservació. Està afectat per taques d'humitat a tots els marges, que fan il·legible una part del document, i per consumició del paper en la part inferior.

Lliurament de cartes públiques de l'escriptura precedent.

1. *El primer lliurament de carta pública als interessats està indicat pel barrat de tres línies verticals que creuen tot el document i per la nota marginal c[lausum] t[raditum] situada en el marge esquerre, il·legible a causa d'una taca d'humitat.*

2. *El segon lliurament està indicat amb la nota següent en el marge esquerre:*

C[lausum], t[raditum] aliud Anthonio Capella de villa de Mate-rone, heredi Ffrancisci Capella de mandato honorabilis vicarii Barchi-none, quod mandatum est registratum in libro preceptorum dicte curie dicti vicarii sub kalendario VIⁱ diey mensis ffebroarii, anni nativitatís Domini MⁱCCCCⁱXXXVIIIⁱ.

3. *El tercer lliurament està indicat per una altra nota marginal, situada sota de les anteriors, il·legible a causa d'una altra taca d'humitat. És la que correspon al manament de lliurament que segueix.*

h)

59

1441, abril, 6. Barcelona.

Manament de part del regent de la vegueria de Barcelona a Antoni Vilanova, notari de Barcelona, que té les escriptures de Pere Martí, notari de la mateixa ciutat, perquè lliuri una nova carta pública de l'escriptura d'establiment precedent, malgrat que ja n'han estat fetes dues cartes públiques, a Pere Tries, que és ara propietari útil de la casa i solar establerts.

AHPB, *ibídem*, paper solt, f. 110 bis (22'50 × 15 cms).

De part del honorable regent la^a vagueria^b de Barcelona^c e de consell del honrat micer Johan Ferrer licenciat^d en decrets, assident seu en asò e sepmaner la present sepmana^e, fets manament e'n Anthoni Vilanova, notari de Barcelona, tenint les scriptures del discret en Pere Martí quondam, notari de Barcelona, que do e liura altra vagada en forma pública e'n Pere Tries de la vila de' Materó una carta d'establiment^f per en Bernat de Olivera de la dita villa fet a^h n'Anthoni Ombert et a la dona Agnès, muller sua, de aque-

lles dues cases ab un soler de terra, les quals lo dit Bernat de Olivera havia e poseya en la sagrera de la dita vila, asats prop del mercat de la dita villa e aqueles té per certs senyors a certs sens cascun^k any en cert terma pagador ab entrada de XXXV ss., la qual carta fou feta e fermada a XXII de agost del any MCCCLXXI, e açò fasa lo dit notari no contrestant que ja^l ne sien astades tretes dues cartes en forma pública, attès que lo dit Pera Tries aquella ha de necessari per tant com vuy poseix les dites cases e per exhibir aquelles en juy per certa qüestió que li és feta^m, o pose justes raons perquè fer no'u degua, la qual manamen se fa a instància del dit Pera Tries.

Preceptum presens extitit registratum in libro preceptorum curie honorabilis vicarii Barchinone sub kalendario VI diei mensisⁿ aprilis, anno a natiuitate Domini M^oCCCC^oXXXX primo, per me Nicholaum de Fonte, notarium et dicte curie scriptorem iuratum, hec propria manu scribentem et de hiis fidem facientem^o.

(En el marge esquerre) Sagio Petrus Muntaner.

^a. regent la *interlineat* per una alta màs sobre mossèn Bernat Margarit, cavaller, ratllat. — ^b. vagueria, *corregit* per una altra màs sobre vaguer. — ^c. *hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina* Barchna. — ^d. del honrat... licenciat, *afegit d'altra mà*. — ^e. en decrets... sepmana, *interlineat* per una altra mà. — ^f. *segueix una m minúscula ratllada*. — ^g. *segueix feta, ratllat*. — ^h. a N *corregit* sobre en. — ⁱ. a la, *interlineat*. — ^k. cascun *corregit* sobre cascun. — ^l. ja *interlineat* sobre pro a ratllat. — ^m. *segueix lo qual, ratllat*. — ⁿ. *segueix ag-, ratllat*. — ^o. tot el paràgraf està escrit per una altra mà, la mateixa que va fer les esmenes.

APÈNDIX II

MANUALS I LLIBRES DE BERNAT NADAL,
NOTARI DE BARCELONA (1385-1432), NÚM. 57*Advertiment preliminar*

Aprofitant l'obligada remoció de tots els fons documentals de l'Arxiu, provocada per la instal·lació d'armaris compactes, hem ordenat els protocols per ordre cronològic de notaris i hem donat a aquests un número correlatiu que anirà continuant en el futur amb tots i cada un dels notaris barcelonins a mesura que llur documentació vagi ingressant a l'Arxiu del Col·legi en el moment assenyalat per les lleis.

Cada notari tindrà, a més, una numeració interna per als propis volums. Aquesta segona numeració, que és molt llarga de fer, perquè cal establir la veritable naturalesa de tots els volums antics que ens han arribat sense títol —i per això era urgent de conèixer millor la pràctica notarial medieval, a fi de poder classificar millor les diferents sèries— està només iniciada. Afortunadament cap pressa, enemiga del treball ben fet, no ens és imposada per les necessitats de la consulta dels investigadors, ja que aquests compten amb un Inventari complet de l'Arxiu des de 1950, any en què començà a publicar-se a cura del Sr. J. M. Madurell. Acomplida per aquest la gran tasca d'inventariar els fons de l'Arxiu, només resta de perfeccionar-la i completar-la.

Presentem ara aquí l'ordenació que hem fet d'un dels notaris més complexos dels que conservem del període medieval: Bernat Nadal. Hom pot veure a doble columna la doble sèrie de manuals comuns amb els corresponents llibres comuns, i la dels manuals de vendes amb els corresponents llibres de vendes, i en sèrie única després la resta dels protocols i lligalls d'escriptures soltes.

Els títols de registres en llatí i en cursiva corresponen als volums que han conservat a la coberta o a la primera pàgina llur titulació original (que pot tenir petites variacions dins la mateixa sèrie); als altres els hem atribuït nosaltres el títol segons llur contingut. Quan aquest títol nostre no coincideix amb el que consta a l'Inventari de l'Arxiu ho indiquem en nota.

MANUALS I LLIBRES DE BERNAT NADAL,
NOTARI DE BARCELONA (1385-1432), NÚM. 57

MANUALS I LLIBRES COMUNS.

1. <i>Primum manuale</i> (12 jul. 1385-14 nov. 1387).	70. <i>Liber notularum contractuum comunium</i> (12 jul. 1385-17 juny 1387).
2. manual (15 nov. 1387-24 ag. 1388).	71. Llibre (1 oct. 1387-28 feb. 1388). ⁴
3. manual (26 ag. 1388-15 ab. 1389).	72. Llibre (28 feb.-2 jul. 1388). ⁵
4. manual (17 ab.-29 oct. 1389).	73. Llibre (2 jul.-13 nov. 1388). ⁶
5. manual (30 oct. 1389-3 juny 1390).	
6. manual (3 juny-12 des. 1390).	
7. manual (14 des. 1390-5 juny 1391).	74. <i>Primus liber anni nat. Dom. MCCCXC primi</i> (14 des. 1390-4 ab. 1391).
	75. <i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCXC primi</i> (4 ab.-1 jul. 1391).
8. manual (7 juny 1391-2 gen. 1392).	76. <i>Tercius liber an. nat. Dom. MCCCXC primi</i> (1 jul.-13 oct. 1391).
	77. <i>Quartus liber an. nat. Dom. MCCCXC primi</i> (14 oct. 1391-13 gen. 1392).
9. manual (4 gen.-11 jul. 1392).	78. <i>Primus liber an. nat. Dom. MCCCXC secundus</i> (13 gen.-24 març 1392).
	79. <i>Secundus liber</i> (25 març-16 jul. 1392). ⁷
10. <i>Decimum manuale</i> (11 jul. 1392-23 gen. 1393).	80. <i>Quartus liber comunis</i> (27 oct. 1392-21 feb. 1393).
11. <i>Undecimum manuale</i> (23 gen.-4 jul. 1393).	81. <i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCXC tercii</i> (10 maig-15 jul. 1393).
12. <i>Duodecimum manuale</i> (4 jul.-2 set. 1393).	82. <i>Tercius liber an. nat. Dom. MCCCXC tercii</i> (16 jul.-12 set. 1393).

13. manual (5 set.-19 nov. 1393).	83. <i>Quartus liber an. nat. Dom. [MCCCXC terciü]</i> (12 set.-9 des. 1393).
14. manual (20 nov. 1393-3 juny 1394).	84. <i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCXCIII</i> (28 març-11 jul. 1394).
	85. <i>Tercius liber an. nat. Dom. MCCCXCIII</i> (11 jul.-12 oct. 1394).
15. manual (14 nov. 1394-9 maig 1395).	86. <i>Quartus liber an. nat. Dom. MCCCXC[IIII]</i> (12 oct. 1394-2 gen. 1395).
	87. <i>Primus liber an. nat. Dom. MCCCXC quinti</i> (2 gen.-14 ab. 1395).
16. manual (10 maig-13 nov. 1395).	88. <i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCXCV</i> (15 ab.-7 jul. 1395).
	89. Llibre (9 jul.-19 oct. 1395). ⁸
17. <i>Decimum septimum manuale</i> (13 nov. 1395-12 ab. 1396).	90. <i>Quartus liber an. nat. Dom. MCCCXCV</i> (20 oct. 1395-26 gen. 1396).
18. manual (23 ab.-29 set. 1396).	91. <i>Tercius liber anni MCCCXC [VI]</i> (6 juny-5 set. 1396).
19. manual (30 set. 1396-14 març 1397).	92. Llibre (11 des. 1396-17 març 1397). ⁹
20. manual (14 març-31 jul. 1397).	93. <i>Tercius liber anni XC septimi</i> (9 juny-16 set. 1397).
21. manual comú XXI ¹ (1 ag. 1397-4 gen. 1398).	94. Llibre (17 set.-16 des. 1397). ¹⁰
	95. Llibre (21 gen.-16 feb. 1398). ¹¹
22. manual XXII (4 gen.-9 maig 1398). ²	96. Llibre (20 feb.-26 ab. 1398). ¹²
	97. <i>Tercius liber anni MCCCXC VIII</i> (26 ab.-24 jul. 1398).
	98. <i>Quartus liber anni MCCCXC VIII</i> (24 jul.-22 oct. 1398).
23. manual comú XXV ³ (4 ab.-22 set. 1399).	99. Llibre (14 gen.-12 ab. 1399). ¹³

		100.	<i>Tercius liber an. nat. Dom. [MCCCXCVIII]</i> (14 ab.-30 jul. 1399).
24.	manual (22 set. 1399-2 març 1400).	101.	Llibre (31 jul.-11 nov. 1399). ¹⁴
25.	manual (3 març-12 ag. 1400).	102.	<i>Secundus liber anni [nat. Dom. MCCCC]</i> (1 març-31 maig 1400).
26.	manual (12 ag. 1400-4 feb. 1401).	103.	<i>Tercius liber an. nat. Dom. M. quadrig[entesimi]</i> (1 juny-20 set. 1400).
		104.	<i>[Quartus] liber [an. nat. Dom. mil .CCCC]</i> ¹⁵ (20 set.-27 des. 1400).
27.	manual (4 feb.-5 ag. 1401).	105.	Llibre (28 des. 1400-30 ab. 1401). ¹⁶
28.	manual (5 ag. 1401-23 gen. 1402).	106.	Llibre (2 ag.-3 nov. 1401). ¹⁷
29.	manual (24 gen.-3 jul. 1402).	107.	<i>Quartus liber an. nat. Dom. mil. [CCCC primi]</i> (24 nov. 1401-14 març 1402).
30.	manual (4 jul.-11 des. 1402).	108.	<i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCC secundus</i> (20 juny-6 set. 1402).
31.	manual (14 des. 1402-1 juny 1403).	109.	<i>Quartus liber an. nat. Dom. MCCCC secundus</i> (11 des. 1402-16 març 1403).
32.	manual (1 juny-11 des. 1403).	110.	<i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCC tercii</i> (24 jul.-20 nov. 1403).
		111.	<i>Tercius liber an. nat. Dom. MCCCC tercii</i> (20 nov. 1403-18 feb. 1404).
		112.	<i>Primus liber an. nat. Dom. MCCCC quarti</i> (19 feb.-27 maig 1404).
33.	manual (agost-7 nov. 1404).	113.	<i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCC quarti</i> (27 maig-15 set. 1404).
34.	manual (8 nov. 1404-14 maig 1405).	114.	<i>Tercius liber an. nat. Dom. MCCCC quarti</i> (15 set.-24 des. 1404).

		115. <i>Primus liber comunis an. nat. Dom. M[CCCC quinti]</i> (29 des. 1404-5 ab. 1405).
35. manual (14 maig-2 set. 1405).	116. Llibre (8 ag.-21 set. 1405). ¹⁸	
36. manual (8 set. 1405-26 gen. 1406).		
37. manual (26 gen.-26 juny 1406).	117. <i>Secundus liber comunis an. nat. Dom. MCCCC sexti</i> (17 març-17 juny 1406).	
38. manual (26 juny-18 set. 1406).	118. Llibre (18 juny-18 oct. 1406). ¹⁹	
39. manual (22 set.-26 nov. 1406).	119. [<i>Tercius</i>] <i>liber an. nat. Dom. mil. CCCC sexti</i> (19 oct. 1406-20 gen. 1407).	
40. manual (27 nov. 1406-27 ab. 1407).	120. <i>Primus liber an. nat. Dom. MCCC septimi</i> (20 gen.-26 ab. 1407).	
	121. <i>Secundus liber an. nat. Dom. MCCCC septimi</i> (26 ab.-25 jul. 1407).	
41. manual (20 set. 1407-17 març 1408).	122. <i>Liber quartus comunis an. nat. Dom. mil. CCCC septimi</i> (22 oct. 1407-25 feb. 1408).	
	123. <i>Primus liber an. nat. Dom. MCCCC octavi</i> (28 feb.-7 maig 1408).	
42. manual (19 març-30 jul. 1408).	124. <i>Secundus liber an. nat. Dom. mil. CCCC octavi</i> (29 maig-31 ag. 1408).	
43. manual (30 jul. 1408-1 feb. 1409).	125. Llibre (19 set. 1408-10 gen. 1409). ²⁰	
44. manual (31 gen.-20 juny 1409).	126. <i>Secundus liber an. nat. Dom. mil. CCCC noni</i> (21 ab.-27 jul. 1409).	
45. manual (21 juny-2 nov. 1409).	127. Llibre (27 jul.-31 oct. 1409). ²¹	
46. manual (11 nov. 1409-14 ab. 1410).		
47. manual (30 oct. 1410-25 ab. 1411).		
48. manual (25 ab. 1411-10 nov. 1411).		
49. manual (12 nov. 1411-1 juny 1412).		
50. manual (3 juny-13 oct. 1412).		
51. manual (15 oct. 1412-16 gen. 1413).		
52. manual (19 gen.-17 ag. 1413).		

53. manual (17 ag. 1413-14 jul. 1414).
54. manual (14 jul. 1414-23 ab. 1415).
55. manual (25 ab. 1415-19 març 1416).
56. manual (18 març 1416-6 ab. 1417).
57. manual (14 ab. 1417-12 març 1418).
58. manual (14 març 1418-14 març 1419).
59. *LXII manuale comune* (5 març 1419-6 març 1420).
60. *LXIII manuale comune* (7 març 1420-10 gen. 1421).
61. *manuale comune LXIII* (10 gen.-20 oct. 1421).
62. manual (20 oct. 1421-16 set. 1422).
63. *manuale comune LXVI* (17 set. 1422-8 oct. 1423).
64. *manuale comune LXVII* (15 oct. 1423-3 des. 1424).
65. *manuale comune LXVIII* (3 des. 1424-19 ab. 1426).
66. *manuale comune LXIX* (19 ab. 1426-11 nov. 1427).
67. *manuale comune LXX* (17 nov. 1427-21 jul. 1429).
68. *manuale comune LXX primi* (24 jul. 1429-24 set. 1431).
69. manual (25 set. 1431-7 feb. 1432).

MANUALS I LLIBRES DE VENDES.

128.	<i>Primum manuale vendicionum</i>
(8 gen. 1395-26 juny 1397).	140.	<i>Primus liber vendicionum</i> (8 gen. 1395-7 feb. 1396).
		141.	Llibre de vendes (8 feb.-21 set. 1396). ²⁹
129.	manual de vendes ²² (27 juny 1397-21 juny 1400).	142.	Llibre de vendes (16 oct. 1397-9 ag. 1398). ³⁰
		143.	Llibre de vendes (24 gen.-27 feb. 1399). ³¹
		144.	Llibre de vendes (12 des. 1399-21 des. 1400). ³²
130.	<i>Tercium manuale vendicionum an. nat. Dom. mil.CCCC</i> (22 juny 1400-9 juny 1402).	145.	<i>Septimus liber vendicionum</i> (28 des. 1400-9 set. 1401).
		146.	Llibre de vendes (9 set. 1401-5 maig 1402). ³³
131.	<i>Manuale quartum vendicionum</i> ²³ (9 juny 1402-3 jul. 1404).	147.	<i>Decimus liber vendicionum</i> (20 març 1403-31 març 1404).
132.	manual de vendes ²⁴ (5 jul. 1404-1 juny 1406).	148.	<i>Undecimus liber vendicionum</i> (3 ab. 1404-2 març 1405).
		149.	<i>Duodecimus liber vendicionum</i> (2 març-11 ag. 1405).

133. manual de vendes²⁵ (2 juny 1406-oct. 1407).
134. *Manuale vendicionum*²⁶ (9 set. 1410-4 set. 1414).
135. manual de vendes²⁷ (5 set. 1414-8 des. 1417).
136. *Manuale vendicionum* (20 des. 1417-8 ab. 1421).
137. *Manuale vendicionum*²⁸ (10 ab. 1421-27 gen. 1424).
138. *Manuale vendicionum* (28 gen. 1424-16 ag. 1430).
150. *Tercius decimus liber vendicionum* (11 ag. 1405-17 ab. 1406).
151. *Quintus decimus liber vendicionum* (8 feb.-1 jul. 1407).
152. Llibre de vendes (1 jul. 1407-6 ab. 1408).³⁴
153. Llibre de vendes (6 ab. 1408-24 gen. 1409).³⁵
154. *Liber vendicionum XVIII* (24 gen.-20 jul. 1409).
155. Llibre de vendes (27 jul. 1409-26 nov. 1410).³⁶
156. Llibre de vendes (4 des. 1410-7 des. 1411).³⁷
157. [*Vicesimus*] *primus liber vendicionum* (4 gen. 1412-1 jul. 1413).
158. *Liber vicesimus secundus vendicionum* (1 jul. 1413-27 set. 1414).
159. [*Liber*] *vendicionum* (3 des. 1414-26 març 1416).
160. Llibre de vendes (1 ab. 1416-24 maig 1417).³⁸
161. *Vicesimus quintus liber vendicionum* (30 maig 1417-1 set. 1418).
162. *Vicesimus sextus liber vendicionum* (16 set. 1418-16 feb. 1420).
163. *Vicesimus septimus liber vendicionum* (17 feb. 1420-16 maig 1421).
164. *XXVIII liber vendicionum* (16 maig 1421-24 jul. 1422).
165. *XXIX liber vendicionum* (18 ag. 1422-18 ag. 1423).
166. *Liber XXX vendicionum* (19 ag. 1423-24 març 1425).
167. *XXXI liber vendicionum* (28 març 1425-22 març 1428).

168. Llibre de vendes (24-29 maig 1426).³⁹
139. *Manuale vendicionum tercium decimum* (18 ag. 1430-6 feb. 1432).

— MANUALS I LLIBRES DE COMANDES.

169. manual de comandes (10 set. 1393-1 oct. 1397).⁴⁰
170. *Secundus liber comendarum* (3 des. 1397-16 ag. 1403).
171. *Manuale instrumentorum contractuum comandarum quintum* (3 oct. 1409-9 ag. 1410).

LLIBRES ESPECIALS DE TESTAMENTS I VARIS.

172. Llibre de testaments (1385-1397).
173. *Secundus liber testamentorum* (1395-1405).
174. Llibre de testaments (1393-1410).
175. *Sextus liber testamentorum* (1423-1432).
176. *Liber apocharum faciencium pro diversis manumissoriis* (1396-1401).
177. *Secundus liber apocarum diversarum manumissoriarum* (1399-1403).
178. *Quintus liber apocarum diversarum manumissoriarum* (1407-1417).
179. *Septimus liber apocharum diversarum manumissoriarum* (1411-1416).
180. Llibre d'apoques de diferents testamentaries (1423-1432).
181. Llibre de contractes de Pere Arnau Marquès, senyor de La Roca i d'apoques de diferents testamentaries (1388-1396).
182. *Secundus liber notularum contractuum faciencium pro hominibus habitantibus in termino castri de Materone* (30 ag. 1394-4 des. 1394).
183. *Tercius liber diversarum apocarum faciencium pro diversis universitatibus et etiam singularibus que firmantur per earum creditores* (13 gen. 1419-17 nov. 1431).
184. Plec de fragments de llibre (1408).
185. Plec d'escriptures soltes (1391-1396).
186. Plec d'escriptures soltes (1395-1424).
187. Plec d'escriptures soltes i fragments de manual (1406).
188. Plec d'escriptures soltes (1407-1412).
189. Plec d'escriptures soltes (1410-1411).
190. Plec d'escriptures soltes (1416-1417).
191. Plec d'escriptures soltes de diversos anys.

1. figura a l'*Índice Cronológico Alfabético* de l'Arxiu, p. 30 com a manual comú XII. — 2. *ibidem*, p. 27, com a manual. — 3. *ibidem*, p. 30, *idem*. — 4. *ibidem*, p. 27, *idem*. — 5. *ibidem, idem*. — 6. *ibidem, idem*. — 7. *ibidem, idem*. — 8. *ibidem, idem*. — 9. *ibidem, idem*. — 10. *ibidem, idem*. — 11. *ibidem, idem*. — 12. *ibidem, idem*. — 13. *ibidem, idem*. — 14. *ibidem, idem*. — 15. *ibidem*, p. 28, *idem*. — 16. *ibidem, idem*. — 17. *ibidem, idem*. — 18. *ibidem, idem*. — 19. *ibidem, idem*. — 20. *ibidem, idem*. — 21. *ibidem, idem*. — 22. *ibidem*, p. 30 com a manual comú. — 23. *ibidem* p. 28, com a manual. — 24. *ibidem, idem*. — 25. *ibidem, idem*. — 26. *ibidem*, p. 30 com a manual comú. — 27. *ibidem, idem*. — 28. *ibidem*, p. 31, *idem*. — 29. faltava a l'*Índice* i hi fou afegit com a manual de vendes. — 30. figura a l'*Índice*, p. 27, com a manual. — 31. *ibidem*, p. 31, com a manual de vendes. — 32. *ibidem*, p. 27, com a manual. — 33. *ibidem*, p. 28, *idem*. — 34. *ibidem, idem*. — 35. *ibidem, idem*. — 36. *ibidem*, p. 31, com a manual de vendes. — 37. *ibidem*, p. 28, com a manual. — 38. *ibidem*, p. 29, *idem*. — 39. no figurava a l'*Índice* i hi fou afegit després com a manual de vendes. — 40. figura a l'*Índice*, p. 30 com a manual comú.

Làmina 1. «Rogatio», minuta i nota: A.

[1367, desembre]

Carta autògrafa de Pere Sa-Font al notari Francesc de Ladernosa demanant que li faci un contracte de treball, on consti que pren com a factor per dos anys amb un sou de 40 lliures i el manteniment a Bartomeu d'Olivella, portador de la carta, del qual surt fiador el seu germà Guillemó d'Olivella. Al vespre o a l'endemà matí aniran tots dos a l'escrivania per fermar el contracte i Bartomeu, a més, per donar les seguretats que corresponen.

AHPB, Francesc de Ladernosa, bossa del manual comú de 29 octubre 1366-11 setembre 1368; paper solt (11 × 9 cms.), trencat en el marge inferior. Al dors, restes de segell de cera vermella. Cf. la transcripció a l'Apèndix d'aquest treball, doc. 3.

Làmina 2. «Rogatio», minuta i nota: B.

[1367, desembre, 8. Barcelona]

Minuta del contracte de treball de Bartomeu d'Olivella, oriünd de Sant Pere de Fontrubí en el Penedès, que es posa al servei de Pere Sa-Font, mercader barceloní, com a factor per dos anys, amb un sou total de 40 lliures més el manteniment. Respon d'ell el seu germà Guillem d'Olivella.

Hom pot observar les dues ratlletes inclinades sobre les primeres lletres de *Bartholomeus*, que servien per indicar que havia fermat el contracte, les dues ratlles més o menys horitzontals que segueixen, que servien per indicar que l'havia jurat, i l'abreviatura *ho.* (*homagium*), que indicava que havia prestat homenatge. A la línia 15, sobre el nom del germà de Bartomeu i fiador seu, Guillem d'Olivella, hi ha també les ratlles de la ferma i del jurament, mentre que a la línia 17, sobre el nom de Pere Sa-Font, hi ha només les dues ratlles de la ferma. Cal notar que ni la minuta ni la nota d'aquest contracte, que reproduïm a la làmina següent, no estan ratllades ni tenen l'abreviatura *cl.*, indicatives d'extensió en forma pública i de lliurament a l'interessat. Cal concloure'n, doncs, que aquest contracte no fou expedit en forma pública, però que tingué plena validesa, perquè no està cancel·lat ni anul·lat.

AHPB, Francesc de Lavernosa, manual comú de 29 octubre 1366-11 setembre 1368, f. 78v. Cf. la transcripció a l'Apèndix, doc. 4-A.

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or letter. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive style and some fading. It appears to be a formal document, possibly a contract or a letter of agreement, mentioning various terms and conditions. The text is written in a dark ink on a light-colored paper. The script is highly stylized and characteristic of the late 15th or early 16th century. The document is signed at the bottom with a name and a date, though the details are difficult to read. The overall appearance is that of an aged, historical manuscript.

Lámina 2

Làmina 3. «Rogatio», minuta i nota: C.

[1367, desembre, 8. Barcelona]

Nota extensa del contracte de treball de Bartomeu d'Olivella, continguda en el llibre que es correspon amb el manual, on hi ha la minuta reproduïda a la làmina anterior.

En contrast amb la minuta la lletra és aquí més acurada i no hi ha afegits i a penes alguna paraula ratllada. Les etceteracions han desaparegut i les fòrmules estan completament desenvolupades. Les ratlles i abreviatures que indiquen la ferma, jurament i homenatge dels contractants són les mateixes que a la minuta. El document continua al vers del mateix foli, que no reproduïm, però no fou acabat de copiar, i hom deixà un espai en blanc abans de començar a copiar el document següent, probablement perquè l'interessat no demanà la «carta» en forma pública. El document que apareix a la mateixa pàgina, immediatament abans del que comentem, sí que fou lliurat, en canvi, en forma pública, com ho demostra el triple barrat i l'anotació marginal, il·legible a la fotografia.

AHPB, Francesc de Lladernosa, capbreu comú de 30 octubre 1367-13 gener 1368, f. 20r.-v. Cf. la transcripció a l'Apèndix, doc. 4-B.

Nos Johannes pater dei Johannes et pater dei Johannes non confiteor et recognosco
 sed amabilem Bartholomaeo de domo Capensium dei dei Johannes. De soluto meo bene
 penari ad mea voluntate Quinquaginta sol bartholomeo in soluto pro meo alioy Centum
 Triginta sol bartholomeo per Curiam dei domini Johannes michi debui. non restitui
 curi alborano Gremenis Amoy de castello Regens officium Symonis pater dei
 dei domini Johannes directo Johanni Amoy de sababur olim Regens officium expedire
 domus dei domini Johannes eisdem. Scripsit bartholomeo prima die mensis Aprilis anno
 nativitate domini millesimo tricentesimo sexagesimo octavo. Et ideo Remanens exceptioni
 non numerari et non solui penari a deo. Hanc vobis de die Quinquaginta sol pater
 apochis scripsit. Et est datum quod in Quinquaginta sol pater scripsit pro datione
 et desit de alborano manu subscripti non die et anno quibus pater confiteor in quo
 nulla alia solutio erat scripta. Datum est hoc bartholomeo.

et Johannis de pisa et Johannis de castellanis Imperis

Igo Bartholomaeus deluella conditus de provincia sicut pater de fontibus pater
 filius Guillielmi deluella. Et de pater meo conuerso et pater meo pater de
 fontibus inueneri cum bartholomeo pater quod per duos annos a pater de pater pater
 numerandos morabatur vobis pro negatione et factore vobis et causa pater
 pro vobis officium merenti et pater vobis in eo in illis pater et quibus
 vos ducens ordinatum. pater bona fide vobis quod pro vobis et bonis vobis
 per dei bieny fidele legalis diligens pater et pater de bono pater a de
 digno pater pro vobis curando. et quod a vobis seu pater vobis et dei pater
 non recedam absque voluntate et licentia vobis pater et obtinere. Quod si fieri
 possint me vobis me pater pater capere vobis propria aude du capi fieri et
 distringe ac pater ad pater vobis pater. Et quod si sine dei bieny vobis
 dabo vobis omni dies quibus a vobis seu pater vobis absens pater seu me pater
 inuere fuga pater inuere aut al quouis modo. Conuenit et et pater vobis
 quod reddam vobis seu cui volueris fidele copurum et pater de pater d' omni
 hys a a vobis seu de dei vobis tenuere a receperim pater et et reliqua
 tenem integre et complere me nisi omnia bona pater merces et res vobis
 que tenere. Et quod de pater durante non facere pater et pater al negari
 memorare nisi vobis seu pro vobis. Conuenit et pater in pater vobis quod
 omnia credits merces pater pater et res que hinc vobis meo du pro meo

Làmina 4. Cèdula, minuta i nota: A i B.

A)

[1372, març, 24. Barcelona]

Cèdula de la remença de senyoria de Geralda, dona pròpia, filla de Ramon Ses-Arnalles i de la seva muller Elisenda, homes propis de Bernat de Talamanca a la parròquia de Santa Maria de Viladordis, feta per aquest contra pagament de 80 sous, que li han estat lliurats per Pere Ricolf, ciutadà de Manresa.

AHPB, Francesc de Lavernosa, *Tercium decimum manuale* (16 novembre 1370-29 maig 1373), paper solt, f. 61 bis (20 × 8 cms.). Cf. la transcripció a l'Apèndix, doc. 10-A.

B)

1372, març, 24. Barcelona

Minuta de la remença de senyoria de Geralda corresponent a la cèdula precedent.

Hom pot observar les dues ratlletes sobre Bernardus per indicar la ferma del contracte per part d'aquest i el triple barrat del document, en senyal que fou lliurat en forma pública. Igual significat té l'abreviatura marginal *ct.* (*clausum traditum*), a la qual el notari afegí la justificació del lliurament, que no fou fet a la persona interessada, Geralda, sinó a Pere Ricolf, tal com li havia estat indicat a la ferma («*clausum traditum Petro Ricolf quia ita fuit dictum in firma*»). Al marge superior esquerre, l'abreviatura *in ca.* serveix per indicar que la minuta fou estesa en el capbreu. La mateixa minuta serví d'esborrany per a la redacció definitiva, ja que els interlineats que s'hi aprecien substituint expressions més breus anteriors són els que apareixen com a redacció final a la nota del capbreu, que reproduïm a la làmina següent.

AHPB, Francesc de Lavernosa, *Tercium decimum manuale* (16 novembre 1370-29 maig 1373). Cf. la transcripció a l'Apèndix, doc. 10-B.

Làmina 5. Cèdula, minuta i nota: C.

1372, març, 24. Barcelona

Nota extensa de la remença de senyoria de Geralda, corresponent a la cèdula i a la minuta de la làmina anterior.

Es diferència de la minuta només en el fet que la presentació és més acurada i que no té l'abreviatura al marge *in ca.* (*in capibrevio*) que de la minuta remetia a aquesta nota. L'altre nota marginal i els ratllats són iguals.

AHPB, Francesc de Lavernosa, *Capibrevium* de 4 febrer-2 abril 1372, f. 36r.

Làmina 6. Certificació etceterada i autenticada.

1460, setembre, 3. València

Certificació en paper, etceterada i autenticada amb el signe notarial, del contracte de nòlit de la barca Sant Elm, de Martín de Baeça, mariner domiciliat a València, a favor de Pau Arenós, corredor d'orella, representant de Francí Piera, mercader barceloní, per al viatge València-Alacant per carregar 200 quintars de pansa i figa, i Alacant-Agde, on la mercaderia serà lliurada a Francí Piera o a Joan Abrart i on serà carregat blat per portar a Barcelona. El nòlit de la pansa i figa és de 5 sous reials per quintar de València a pagar a Agde i la de blat a raó de 10 florins per centenar de sistes.

El lliurament de certificacions en paper etceterades, és a dir, amb les clàusules incompletes, i autenticades amb el signe notarial fou desaprovat per les ordinacions notariales barcelonises, i segurament també per les valencianes, i completament prohibit en alguns casos per les diferències d'interpretació a què podien donar lloc.

AHPB, Antoni Vilanova, *Quintus liber securitatum*, full solt en paper (22 × 15'50 cms.). (Cf. la transcripció a l'Apèndix, doc. 27.

- Abrasme quibiro fero en valine, antes dize del mudo y remora
any exaltat peranna rebudo y my paluador conllegue
rayaro y ppa mo pmpur e fe fadem appar rom y orary
y bacra mayn del y valine, yoro y banda appella da par
del y par y restenes engrado guparo por mes o mudo
pam noheya e anoly quia y ay par arenos conedor
dorella del de la tra mudo cy por non ppy e rom apru
zador quos ore de zar y ffram pura mudo mudo y
banda pppur la tra sua banda be pampa y obla
qual pmer anar de la plaza y valine, al por de
alaran y agny pmer por e anar y ffram yoro
rompre del por y ffram yoro e anar e pmer pmer
rom agnelles doreno guparo rom pampa e figa
y e agny brage no mudo y pmer anar al por
y dore e agny pmer hmar ca tra mudo eya
al anar ffram pura e a por an abram e agny
a gto boldray y pmer y no conregar y orna
fupa pampa y figa y a ffram y y a dore
e pmer fero e pmer lo noly y agny y hagen
e pmer y noly de la tra figa e pampa e gny
pote reale y valine y rapu gupar y or pmer
valdray rambra y dore abardua de rom mudo
e hagen y anar e pmer guala de pampa e figa
e gto de mudo de pmer reuyr y pagar rom de
lendes e dore gto de mudo eya pmer reuyr de
pagar del y caralumpo rom y ffram / Raylo
de por y dore pmer anar y ffram yoro e agny
pmer rom agny fomer gto de banda yoro
anar e e agny pmer anar brage no mudo

Làmina 7. Allargament de la nota per un notari successor.

1451, maig, 23. Barcelona

Procuració de Bernat Joan de Cabrera, comte de Mòdica i vescomte de Cabrera i de Bas, a favor de la seva muller Violant, autoritzant-la per vendre censals sobre els seus béns.

El notari Esteve Mir que redactà la minuta de la procuració, (que hem trobat al *Manuale nonum contractuum comunium*, f. 20r.-v.) n'escriví, o ho féu per ell un dels seus escrivans, la primera ratlla en el llibre comú, exactament les paraules *Noverint universi quod nos Bernardus Johannes de Capraria* i deixà seguidament un llarg espai en blanc per estendre la nota més endavant, cosa que mai no féu. Cent divuit anys després, un tal Joan Pere, sendaler, demanà còpia d'aquesta procuració per motius que desconeixem, potser perquè posseïa censals sobre el vescomtat de Cabrera. La seva petició fou admesa pel veguer i pel seu jurista assessor i, com a conseqüència, el successor d'Esteve Mir, que era un membre de la seva mateixa família, Andreu Miquel Mir, també notari de Barcelona, rebé un manament d'aquella autoritat perquè lliurés còpia de la procuració. Abans li calgué a Andreu Miquel Mir estendre llargament en el llibre del seu predecessor la minuta dels poders esmentats, operació que aquest no havia fet. La seva lletra del segle XVI contrasta vivament, com hom pot apreciar en la làmina amb la primera línia escrita en el segle XV i, per qui pot fullejar el llibre, amb tota la resta de les pàgines escrites.

En signe de lliurament Andreu Miquel Mir ratllà la nota amb tres ratlles verticals, però no posà l'abreviatura *ct.* (*clausum traditum*), que potser ell considerà innecessària, puix que el ratllat tenia el mateix significat, i com a justificant d'aquest lliurament posterior deixà entre les pàgines del llibre del seu predecessor el manament del veguer, que no hem pogut reproduir perquè està molt malmès per la tinta corrosiva, però que hem aprofitat en aquest comentari.

AHPB, Esteve Mir, *Sextus decimus liber contractuum comunium* (11 maig-13 agost 1451), ff. 64r.-65r.

Domini Vniuersi. Nos Berdo Johannes de Caprio melos Comes de
modica in regno sicilie et vide comes de capparia et de bisse
in principatu capra Cora considerans ad pacem de pace subleuata
regalitate et apud peccata de illis regibus domini ita zelantis
confortis nescio chevisime cilia deo catropem alia spio
caudationem per nos nobis fatat Quatis et xpta ferra
secula consideramus procutatis in nostram gese calom
nos caritatem dominiam yplantem de nostram super omnibus
et inquit de me nepoys de bus et quarto ad litem nostris
vobis regibus gese dicitur la nupit dantis et sine debito for
milla. Nos cum quia natis emere facit et pusa quam
cauda sine accipere vobis tanto gese calit in a fadi. Inno
spum locum de fiamatos adhibere Comra inuis vobis quind
spie et spie de fiamatos adhibere Comra inuis vobis quind
Quit compr consuetudina usque ad vobis in unam sine vobis dicit
cur et consuetudines apud carthacum sine et punitur. Si cum
mris et consuetudines apud carthacum sine et punitur. Si cum
naria tam punitur quam a d d quande et punitur ad
vobis coner. In vobis dicit et vobis punitur vobis. Vobis coner et
vobis non fiamatos de punitur. Quare nunc ego non offerre et
et consuetudines punitur. Sicut vobis sic cum punitur. Quia vobis
vobis vobis dicit et consuetudines apud carthacum sine vobis dicit

Làmina 8. El signe notarial.

Heus aquí una rara mostra dels dos signes d'un notari que exercí en virtut d'una doble titulació professional: com a notari reial per l'autoritat del rei d'Aragó i com a notari imperial per l'autoritat de l'emperador. Els trobem reunits en un dels seus protocols, on cosí, a vegades d'una manera una mica desordenada, alguns quaderns amb contractes autoritzats al llarg de l'itinerari seguit per una flota catalana, en la qual anava embarcat, el 1370. Probablement perquè es tractava de quaderns solts, dibuixà el seu signe en alguns d'aquests contractes.

El primer fragment que reproduïm correspon a un contracte fet el 15 d'octubre de 1370 a l'Alguer, territori sotmès a l'autoritat del rei d'Aragó i per tant el signe usat aquí és el que havia adoptat com a notari de creació reial, que és el mateix que veiem a l'inici dels seus protocols fets a Barcelona. Heus aquí la transcripció d'aquest fragment:

«Sig(~~X~~)num mei Petri Martini, autoritate regia notarii publici Barchinone et etiam per totam terram et dominacionem illustrissimi domini regis Aragonum, qui predictis omnibus et singulis requisitus atque rogatus interfui una cum testibus supradictis eaque scribi feci et clausi».

AHPB, Pere Martí, manual de 1370-1373, f. 56r.

El segon fragment és la clausura d'un altre document fet al port de Trapani, a Sicília, el 9 de novembre de 1370, sense signe, però on Pere Martí es titula notari per l'autoritat imperial, títol internacional que li permet actuar en aquest regne, no sotmès a la Corona catalano-aragonesa en aquest moment. La transcripció d'aquest fragment és la següent:

«Et ego, Petrus Martini, cathalanus, de civitate Barchinone civis, publicus imperiali auctoritate notarius, predictis omnibus et singulis una cum prenomnatis testibus presens interfui eaque vidi et audivi et hoc presens instrumentum publicum inde confeci et hec scripsi signoque solito et consueto signavi rogatus et requisitus in testimonium omnium premissorum, cum litteris suprapositis et correctis in linea VI^a ubi scribitur *et*, et in linea XIII^a ubi videtur *realiter et de facto*, et in linea XXV^a ubi corrigitur *dicto*».

Ibidem, f. 44v.

El tercer fragment és la clausura del document que segueix al que acabem de citar, al f. 45v., fet el mateix dia i al mateix lloc. Hi figura el signe però en la resta de la clausura remet al precedent. El signe és similar als usats pels notaris per autoritat imperial a Itàlia.

Làmina 9. La cancel·lació.

A)

1368, gener, 21. Barcelona

Fragment de la nota del deutor, signat per Martí Rei, de la casa del comte d'Urgell i procurador seu, a favor de Berenguer Bertran, ciutadà de Barcelona, de 110 lliures barcelonines per un canvi equivalent en florins. D'altra banda el mateix Martí Rei reconeix deure-li també per la mateixa raó 35 lliures, 15 sous en nom propi. Promet pagar en el terme de temps comprès fins a la festa de Santa Maria de març. Si no pagava, entraria a Gelida i hi estaria com a garantia (Gelida pertanyia als Bertran).

Hom pot observar els signes de la ferma i del jurament sobre el nom de Martí Rei i la ratlla serpentejant que travessa tot el document per indicar que fou cancel·lat. En efecte, al marge superior dret hi ha la nota de cancel·lació, que indica que aquest contracte fou anul·lat el 26 de febrer de 1368. En aquesta nota marginal no consten els testimonis de la cancel·lació perquè fou feta per ordre escrita de l'interessat, Berenguer Bertran, ordre que el notari guardà curiosament en el capbreu com a justificant i que també reproduïm seguidament. No consta ni pel barrat ni per nota marginal que el deutor hagués estat lliurat en forma pública.

B)

1368, febrer, 26

Bitllet autògraf de Berenguer Bertran ordenant la cancel·lació del deutor anterior.

AHPB, Francese de Lladernosa, *Tricesimum octavarum capibrevium comune*, f. 7r.-v. Cf. la transcripció a l'Apèndix, doc. 44.

Ibidem, bitllet solt (23 × 6'50 cms.), f. 7 bis. Amb restes de cera vermella en el dors. Cf. la transcripció a l'Apèndix, doc. 45.

Die Venens. xij die Januy. Anno predicto

Commissarius in causa...

Ego Martinus rex de domo Reges... ab ipse dno Comite... Regis nos pblm... Comite seu ego... Regis nos pblm... Comite seu ego... Regis nos pblm...

Jose capelag... Jose capelag... Jose capelag... Jose capelag...

Bibliografía del Notariado en España (siglo XX)

Con la celebración del Primer Centenario de la Ley del Notariado por iniciativa de la Junta de Decanos de los Colegios Notariales de España, los estudios de esta institución han tomado un nuevo auge. Recientemente el profesor A. Canellas, en comunicación presentada en sede de las Primeras Jornadas de Metodología históricas, celebradas en Santiago de Compostela, escribía: «La redacción de una bibliografía que recoja las publicaciones de todo género sobre las cancillerías y notariado, cooperaría a los acuerdos de este sentido aprobados por la Comisión Internacional de Diplomática».¹

El presente trabajo no tiene otro fin que el de dar una relación de obras con un contenido casi común: el notariado, sus archivos y sus documentos. Sabemos que tal bibliografía no es completa. Esperamos que sirva como punto de partida para otras compilaciones.

Hemos dividido la misma en los siguientes apartados:

- I. Revistas Interesantes.
- II. La investigación en los archivos de Protocolos.
- III. Formularios notariales y Ars dictandi.
- IV. El documento notarial. La lengua de los documentos.
- V. Protocolos notariales.
- VI. Guías, catálogos, inventarios y documentos de los archivos de Protocolos.
- VII. Historia del Notariado:
 1. Temática general.

1. A. CANELLAS, *La investigación diplomática sobre cancillerías y oficinas notariales. Estado actual y posible investigación*, «1.ªs Jornadas», 13 pp.

2. El notariado en época anterior a la Reconquista.
3. El notariado en la España musulmana.
4. El notariado en la Corona de Aragón:
 - a) Cataluña.
 - b) Aragón.
 - c) Valencia.
 - d) Otros.
5. El notariado en Navarra.
6. El notariado en el reino Castellano-leonés.
7. El notariado en la España moderna y contemporánea.

I. INVESTIGACIÓN EN LOS ARCHIVOS DE PROTOCOLOS

Los archivos de protocolos presentan unas características distintas a las de los demás archivos históricos debidas, en su mayor parte, a la naturaleza misma del documento notarial.

La investigación en sus fondos presenta una serie de dificultades para el historiador, filólogo o jurista no versado en los mismos, que se han subsanado mediante una serie de artículos de metodología debidos a los archiveros de estos centros. Citaremos, a modo de ejemplo, los trabajos de J. M. Pons Guri, H. García, M. T. Ferrer y A. Tanodi.

Estos archivos son fundamentales para el mejor conocimiento de la historia tanto en su aspecto económico (comandas, contratos de obras, seguros, etc.), como civil (testamentos, títulos nobiliarios, etcétera) y nos ofrecen un cúmulo de noticias culturales² y artísticas de primer orden.³

Desde principios de siglo, los Colegios notariales, conscientes de la importancia de tales fondos, han propugnado la concentración

2. Cf. F. CARRERAS CANDI, *Investigación literaria de algunos colegios notariales de España*, «BRABL» XIII (Barcelona, 1927).

3. Cf. J. M. MADURELL, *Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura*, Barcelona, 1948.

de los mismos en las capitales de provincia ⁴ y ordenado sistemáticamente todos sus fondos, ⁵ existiendo en la actualidad guías e índices de los archivos más importantes. ⁶

II. FORMULARIOS NOTARIALES Y ARS DICTANDI

El documento notarial como ente debe adaptarse a una serie de normas. Para ello nacieron los formularios. Tenemos noticias de fórmulas-modelo de los distintos documentos, ya desde época romana; ⁷ fórmulas que, con las modificaciones pertinentes, pasaron a Bizancio ⁸ y a los reinos bárbaros. ⁹ Tienen especial interés para nuestra península las llamadas fórmulas visigóticas. ¹⁰

Con la implantación de los reinos cristianos, desde los primeros siglos de nuestra Reconquista, aparecen las primeras compilaciones de estas fórmulas. Sirvan como ejemplo los formularios publicados y estudiados por García Villada (siglos x-xv), Valls y Taberner (s. xii), Sevillano (s. xiii), Mateu Llopis (s. xiv), Usón Sesé (s. xiv referente a la Cancillería), L. Cuesta, M. Alonso Lamban y García (siglo xvi) todos ellos pertenecientes al reino catalanoaragonés. Los formularios conocidos de Castilla, si prescindimos del que aparece en las Partidas de Alfonso X (s. xiii), son los editados por G. Sánchez y V. Granell (s. xiv), L. Cuesta y F. Arribas (s. xv) y las fórmulas sueltas, dadas a conocer por G. Sánchez

4. C. CAVERO, *Concentració dels arxius notariais de Catalunya*, «BRABL», VIII (Barcelona, 1921).

5. H. GARCÍA Y R. NOGUERA, *Organización y funciones de los archivos notariales*, II Congreso de Historia del Notariado Latino, Madrid, 1950.

6. Cf. Apartado de Catálogos, guías e índices.

7. D. P. BLOK, *Les formules de droit romain dans les actes privés du moyen âge*, «Miscel. medievalia in memoriam J. F. NIERMAYER, Groningue Wilter, 1967, pp. 17-28 y nota siguiente.

8. Cf. estudios de A. d'Ors en Apartado VII, 2.

9. Casiodoro, *Variae*, MGH., Ant. II.

10. De entre la gran bibliografía existente sobre el tema, destacamos: A. DE ROZIERE, *Formules visigothiques inédites*, París, 1954. P. MÈREA, *Fórmulas visigóticas*, Textos de Derecho visigótico, II, Coimbra, 1920, pp. 96-124; B. MARTÍN MÍNGUEZ, *Las fórmulas tenidas por los visigodos*, Madrid, 1920; BIEDENWEG, *Commentario ad formulas visigoticas novissime repertas*, Berlín, 1846.

(s. XIV, sobre mercado) y Martín Lázaro (s. XVI, sobre contratos y arrendamientos). De Navarra tenemos un formulario cancilleresco del s. XV editado por Idoate y las noticias de otros textos de los siglos XVII - XVIII, dadas a conocer por M. P. Huici.

Los trabajos de J. López Ortiz, J. M. Millás, Seco de Lucena y J. Vila nos dan una visión muy clara de los formularios empleados en los reinos árabes y de los documentos árabes y judíos redactados en esta lengua en los reinos de la España cristiana.

El *Ars dictandi* o arte de enseñar a componer cartas y documentos, estaba ya en vigor bajo el imperio romano. En los siglos XII-XIII se reglamentó y ejerció gran influencia en la formación del estilo epistolar del tiempo y, sobre todo, en el desarrollo de la institución notarial. El primer tratadista de la forma retórico-jurídica fue Alberto de Montecasio (1057-1086), al que luego siguieron, con innovaciones, Hugo de Bolonia (c. 1124), Alberto de Morra, canciller papal y posteriormente papa (1187), Buoncompagno de Signa, Guido Fava y Tomás de Capua.¹¹

El carácter de practicismo es común en todas las obras pues a la teórica siguen los ejemplos prácticos de inmediata actualidad que iban sustituyendo a los formularios antiguos.

La nueva doctrina tuvo una gran difusión. Se usó en Cancillerías y escuelas de todos los países. Cuando el «ars» se aplicó al notariado recibió el nombre de *Ars Notarie*, destacando en este campo la obra fundamental de Rolandino Passagieri.¹²

En España contamos, sobre este tema, con las obras de Núñez

11. Véanse los trabajos de H. WIERUSZOWKI, *A Twelfth-Century «Ars Dictaminis» in the Barberini Collection of the Vatican Library*, «Traditio» XVIII (1962), pp. 382-393; F. J. SCHMALE, *Die Bologneser Schule der Ars Dictandi*, «Deutsches Archiv» 13 (1957), pp. 16-34; L. ROCKINGER, *Briefsteller und Formelbücher*, München, 1863-64 (reimpresa en New York, 1961); LUDOLFUS DE HILDESHEIM, *Ars Dictaminis*, Munich, 1864; H. HASKINS, *The early Artes Dictandi in Italy*, Oxford, 1929; L. DELISLE, *Notice sur une «Summe Dictaminis»*, París, 1898; F. J. SCHMALE, editor de *Adalbertus Samaritanus, Praecepta Dictaminum*, Weimar, 1961; y los que aparecen en la bibliografía referentes a España.

12. Cf. Apartado III; véase además: SIGNOLFI, *Salatiel e la sua «Ars Notarie» «Studi e memorie... Università di Bologna»* IV (1920); ROBERTI, *Un formulario inedito di un notario padovano de 1223*, «Memorie del R. Inst. Veneto», Venecia 1903; BESTA, *Un formulario notarile verinese del sec. decimoterzo*, «Atti del R. Ist. Veneto», Venecia 1905.

Lagos (sobre el *Ars Notarie*), R. Núñez y Vicente Vela y los estudios de *Ars Dictandi*, de S. Capdevila y Bertolucci.

Mención especial merecen los formularios privados de los que destaca el del obispo Jaime de Aragón.

III. EL DOCUMENTO NOTARIAL

El documento notarial no adquirió su propio valor hasta el siglo XI. Ello no es óbice para que no se busquen una serie de precedentes que, partiendo de Mesopotamia,¹³ pasando por Egipto,¹⁴ Roma,¹⁵ Bizancio¹⁶ y la España visigótica,¹⁷ llegan a la época de auténtica codificación del documento notarial. Núñez Lagos en su obra *El documento medieval y Rolandino* escribe: «Hasta el siglo XI el sistema documental está basado en la distinción entre *carta* y *noticia* o *breve*. Después, el desarrollo de la *imbreviatura* notarial y el influjo de la escuela de Bolonia, superó esta distinción y llegó el tipo único de instrumento, bien original, ejemplo o protocolo, bien copia o ejemplar».¹⁸

Sobre este período que podremos llamar prebolonés tenemos una serie de estudios destacando los de U. Álvarez y A. García. A partir de entonces el documento se subdivide en una serie de categorías y, a veces, hasta los mismos protocolos notariales están ordenados por materias. Los testamentos, las comandas, los seguros y los contratos han tenido estudios importantes, casi equiparables a los que tratan de la naturaleza misma del documento notarial (esquemas conceptuales, contenido, clases, autenticidad, falsos, etc.).

También se ha estudiado la lengua de estos documentos: aragonés, gallego, castellano, catalán, etc.

13. J. M. Piñol, *Escritura, leyes y contratos en la antigua Mesopotamia*, «RDN» 53/54 (1966) pp. 219-32.

14. (Anónimo), *Notas para contribuir al estudio del notariado en Egipto durante la época helenística*, «LN» (1945) pp. 176-180; V. L. Merino, *La permuta en el Derecho egipcio*, «RDN» 75 (1972) pp. 87-108.

15. Cf. estudios de A. d'Ors en apartado IV.

16. Cf. Apartado VII. 2.

17. *Ibid.* y nota 10.

18. pág. 73.

Sobre el *protocolo* notarial, también tenemos abundantes estudios para todos nuestros reinos de la Edad Media y para la España moderna. Destacan por su interés los artículos de Faus, M. T. Ferrer, M. Mitjá, J. M. Pons Guri, J. A. García Noblejas y el que aparece en el artículo de V. Flórez de Quiñones sobre el Archivo de Protocolos de Córdoba.

IV. HISTORIA DEL NOTARIADO

Para Núñez Lagos primero nació el documento. El notario fue una consecuencia del mismo.¹⁹ Para seguir la historia de uno y otro hasta la Reconquista y afianzamiento de nuestros reinos, debemos valernos de una serie de leyes y documentos jurídicos que, partiendo de época romana, pasando por Bizancio y a través de los visigodos, llegan a nuestras tierras.

Veamos cuáles son los estudios referentes a la España Musulmana. Cuatro autores han investigado de modo especial este campo: se trata de V. Flores de Quiñones, L. Seco de Lucena, J. Vila y sobre todo, J. López Ortiz, quienes han dirigido sus investigaciones hacia los formularios, el documento y la institución notarial hispano-árabe.

Para la historia del notariado catalán contamos con buenos estudios y con una recopilación de textos importantes.

Con respecto a los primeros destacan las aportaciones de Carreras Candi (s. XIII), R. Carreras (s. XV), V. Santamaría, F. Durán y el reciente prólogo de los documentos editados por Noguera-Madurell. Disponemos también de abundantes estudios sobre notarías particulares. Destacan los de Castans (Bañolas), Coll Calvo (Tarrasa), Danés (Olot), Durán (Lérida y comarcas), García y Sans (Vich), Pos Guri (Arenys, Monclús, S. Celoni, Tordera), J. LL. (Manresa) y Noguera-Madurell (Barcelona).

Para el estudio de la institución en el territorio aragonés con-

19. *Ibíd.*, p. 93.

20. Cf. el estudio de J. M. MADURELL y R. NOGUERA.

tamos con los estudios de Alonso Lamban (Alta Edad Media y s. xvi); Rodríguez Troncoso (orígenes), Ricardo del Arco (archivos) y Cabezudo (s. xvi) y los trabajos sobre textos y derecho notarial debidos a Canellas, Alonso Lambán, Lorente Sanz en colaboración con L. Martín Ballestero, y A. San Vicente.

Por lo que respecta al reino de Valencia se ha estudiado la evolución del documento y notariado foral (Rull, Simó y Mengual), con la aportación de varios textos. Tenemos también estudios sobre notarías particulares: Valencia (Palanca) y Játiva (Taufel), así como noticias de notarios y sobre archivos de protocolos.

Carecemos de estudios, al menos los desconocemos, referentes al reino mallorquín. Lo mismo ocurre con Navarra, pero aquí, los orígenes de la institución, son paralelos a los de Aragón.

El notariado castellano-leonés nos es también bastante conocido. Se han estudiado las fuentes: Partidas, fueros y legislación posterior, así como los formularios y el propio documento notarial. Destacan en el estudio de fuentes E. Cervolo, G. Martínez Diez, L. Martínez Urrutia, F. Milara, A. Rodríguez Adrados y Taverna (Partidas y leyes de cortes); L. Martínez Urrutia (Fuero Juzgo), F. Milara (Leyes de Toro), A. Rodríguez Adrados (Fuero de Soria), V. Flores de Quiñones (Fuero de Córdoba) y Arribas Arranz (documentación de cortes de s. xv).

Sobre la institución del notariado pueden consultarse, además de las obras citadas en el apartado anterior, los artículos de E. B. Ponde y Flores de Quiñones.

Del documento notarial castellano se han ocupado J. Bono, Arias Ramos, Flores de Quiñones, Lucas Álvarez y Mateu Llopis entre otros.

Sobre escritorios notariales disponemos de estudios referidos a Guadalupe (E. Barrado), Santiago (Bouza y Lucas Álvarez), Castrojeriz y Burgos (Dávila), Córdoba (V. Flores de Quiñones), Osera (Lucas Álvarez), Orense (Mateu), etc., así como los dedicados a determinados notarios.

Para el estudio de la institución notarial en la Edad Moderna y contemporánea destacan los trabajos de Lambán (s. xvi), Carreras

(s. XIX), Faus (s. XVI-XVII), González Amezua (s. XVI-XVIII), Martínez Gijón (Edad moderna), Navarro, etc., para terminar con los estudios dedicados a la Ley del Notariado de 1862.

JOSÉ TRENCHS

I. REVISTAS INTERESANTES

- A.A.M.N. = *Anales de la Academia Matritense del Notariado (Madrid)*.
- A.C.C.V. = *Anales del Centro de Cultura Valenciana (Valencia)*.
Actas = Actas del I y II simposium de Historia de la Administración.
- A.D.A. = *Anuario de Derecho Aragonés (Zaragoza)*.
- A.E.M. = *Anuario de Estudios Medieval (Barcelona)*.
- A.I.E.C. = *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans (Barcelona)*.
- A.I.E.G. = *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses (Gerona)*.
- A.H.D.E. = *Anuario de Historia del Derecho Español (Madrid)*.
Archivum (Oviedo).
- A.S.T. = *Analecta Sacra Tarraconensia (Barcelona)*.
Ausa (Vic)
- B.A.G. = *Boletín Academia Gallega*.
- B.D.G.A.B. = *Boletín de la Dirección General de Archivos y Bibliotecas (Madrid)*.
- B.I.F.G. = *Boletín de la Institución Fernán González (Burgos)*.
- B.R.A.B.L. = *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras (Barcelona)*.
- B.R.A.C. = *Boletín de la Real Academia de Córdoba*.
- B.R.A.H. = *Boletín de la Real Academia de la Historia (Madrid)*.
- B.S.C.C. = *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura (Castellón de la Plana)*.
- Bibl. = Biblioteconomía (Barcelona)*.
- Catálogo = El documento notarial en la Historia. Exposición conmemorativa del centenario de la Ley del notariado. Catálogo. Madrid, Dirección GeGneral de Archivos y Bibliotecas, Madrid, 1963.*

Circulares = *Circulares del Archivo Museo Fidel Fita (Arenys de Mar)*.

C.H.C.A. = *Congreso de Historia de la Corona de Aragón*.

C.H.E.C. = *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña (Barcelona)*.

C.E.G. = *Cuadernos de Estudios gallegos*.

Estudios = *Centenario de la Ley del Notariado. Sección I, Estudios Históricos; sección II, Estudios de Derecho notarial; sección IV, Fuentes y Bibliografía (Madrid, Barcelona)*.

E.E.M.C.A. = *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón (Zaragoza)*.

E.H.D.A.P. = *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos (Barcelona)*.

E.U.C. = *Estudis Universitaris Catalans (Barcelona)*.

Hidalguía (Madrid).

Hispania (Madrid).

Jornadas = *I Jornadas Metodológicas (Santiago de Compostela)*.

L.N. = *La Notaría (Barcelona)*.

L.C.D. = *La Ciudad de Dios (El Escorial)*.

Modilianum (Moyá).

P.V. = *Príncipe de Viana (Pamplona)*

R.A.B.M. = *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos (Madrid)*.

R.A.B.Madrid. = *Revista del Archivo y Biblioteca de Madrid*.

R.D.N. = *Revista de Derecho Notarial (Madrid)*.

R.E.E. = *Revista de Estudios Extremeños (Badajoz)*.

R.E.S. = *Revista de Estudios Segovianos*.

R.G.L.J. = *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*.

R.H. = *Revista de Historia (La Laguna)*.

R.I.N. = *Revista Internacional del Notariado*.

R.J.C. = *Revista Jurídica Catalana (Barcelona)*.

R.N. = *Revista del Notariado*.

Saitabi (Valencia).

II. INVESTIGACIONES EN ARCHIVOS DE PROTOCOLOS

- R. del ARCO, *La cultura, la investigación histórico-artística y los archivos de protocolos notariales*, «RAMB» XXXIV (Madrid 1916), pp. 157-162.
- F. CARRERAS CANDI, *En pro dels arxius de protocols d'Espanya*, «BRABL» XI (Barcelona 1925), pp. 283-285.
— *Investigación literaria de algunos colegios notariales de España*, «BRABL» XIII (Barcelona 1927).
- C. CAVERO, *Concentració dels arxius notarians de Catalunya*, «BRABL» VII (Barcelona 1921), pp. 170-173.
- A. DURÁN, *Los archivos notariales en la historiografía de Barcelona*, «Barcelona. Divulgación histórica» III (1945-1949), pp. 72-76 y «LN» 81 (Barcelona 1946), pp. 201-209.
- H. GARCÍA, *Reflexiones sobre la manera de investigar la historia del notariado*, «LN» (Barcelona 1947), pp. 383-390.
- H. GARCÍA y R. NOGUERA, *Organización y funciones de los archivos notariales*, II Congreso de Historia del Notariado Latino, (Madrid 1950).
- F. GÓMEZ MERCADO, *Los archivos notariales o de protocolos vistos por un notario amante de la historia*, «RGLJ» I (1951), pp. 201 y ss.
- J. MADURELL, *La genealogía y heráldica en los antiguos protocolos notariales*, I Congreso Iberoamericano del Notariado. Ponencia 57, pp. 430-431.
- R. NOGUERA, Cf. H. GARCÍA.
- J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones para la investigación en secciones históricas notariales*, «Circular» 5 (ciclostilada), Arenys de Mar, 1960, pp. 2-22.

- A. TANODI, *Utilización y publicación de protocolos notariales*, «Rev. Hispanoamericana y Argentina» 11/12 (Buenos Aires 1966-67).

III. FORMULARIOS NOTARIALES Y ARS DICTANDI

- M. ALONSO LAMBÁN, *Formulario de actos extrajudiciales de la sublime arte de la notaría (Anónimo aragonés del siglo XVI)*, Madrid, 1968.
- *Las formas testamentarias en la Alta Edad Media de Aragón*, «RDN» V (Madrid 1954), pp. 7-196; IX (Madrid 1955), pp. 241-402.
- J. BENEYTO PÉREZ, *Sobre las fórmulas visigodas «Judas, Datán y Abirón»*, «BRAH» (Madrid 1932).
- V. BERTOLUCCI, *Un trattato di «Ars dictandi» dedicato ad Alfonso X*, «Studi Mediolatini et volgari» XV (1967), pp. 3-83.
- G. M. BROCA, *Manual de Formularios*, Alide, 1935.
- S. CAPDEVILA, *La «Practica dictaminis» de Llorens de Aquileia en un còdex de Tarragona*, «AST» VI (Barcelona 1930), pp. 207-230.
- L. CUESTA, *Un formulario inédito de Cataluña*, «AHDE» XI (Madrid 1934).
- *Formulario notarial castellano del siglo XV*, Madrid 1948.
- F. DURÁN, *Los Formularios notariales en Cataluña*. «AAD» (Barcelona 1966) pp. 15-24.
- CH. FAULHABER, *Pedro de Blois, fuente del «dictaminis epithalamum» de Juan de Zamora*, «Archivo Iberoamericano» 130/1 (1958) pp. 257-268.
- P. GALINDO, *Un formulario del obispo don Jaime de Aragón*, «Rev. Universidad», XI (Zaragoza 1934).
- Z. GARCÍA VILLADA, *Formularios de las Bibliotecas y Archivos de Barcelona*, «AIEC» (Barcelona 1912).
- M. P. HUICI, *Las cortes de Navarra a través de los formularios*, «AHDE» XXIX (Madrid 1959), pp. 513-540.

- F. LOPERA, *Actas de Notoriedad, Formularios*, Madrid 1952.
- J. LÓPEZ ORTIZ, *Formularios notariales de la España Musulmana*, «LCD» (El Escorial 1926).
- *Algunos capítulos del formulario notarial de Aben-Salmún de Granada*, «AHDE» VIII (Madrid 1927), pp. 319-375.
- *Notarios y formularios notariales en el Islam*, «AAMN» 15 (Madrid 1967), pp. 35 y ss.
- J. MARTÍN LÁZARO, *Un contrato de arrendamiento del siglo XVI con formulario impreso*, «AHDE» X (Madrid 1933), pp. 332-334.
- B. MARTÍN MÍNGUEZ, *Las fórmulas tenidas por los visigodos*, Madrid 1920.
- P. MEREJA, *Formulas visigóticas, Textos de Derecho visigótico» I* (Coimbra, 1920).
- *Duas formulas contenidas no codice de Holkham*, íbid.
- R. NÚÑEZ y V. VICENTE VELA, *Rolandino Passagieri, notario de Bolonia (siglo XIII). Aurora. Con las adiciones de Pedro de Unzola, notario de Bolonia (siglo XIII)*, Madrid 1950.
- E. OTON, *Notas críticas al texto de las fórmulas visigodas*. «Emerita» XXXVIII (1970), pp. 125-130.
- G. SÁNCHEZ, *Formularium instrumentorum toledano*, «AHDE» XI (Madrid 1934).
- y V. GRANELL, *Colección de fórmulas jurídicas castellanas de la Edad Media*, «AHDE» II (Madrid 1925), III (1926), IV (1927) y XII (1935).
- SCHEVERING, Barón de, *Sobre las relaciones entre las fórmulas visigóticas y Andecavenses*, «AHDE» IX (Madrid 1932).
- F. SEVILLANO, *Un nuevo formulario medieval inédito*, «AHDE» XIX (Madrid 1948-49), pp. 584-589.
- F. VALLS I TABERNER, *Un formulari jurídic del segle XII*, «AHDE» III (Madrid 1926), pp. 508-517.
- S. VILA, *Abenmoguit, Formulario notarial*, «AHDE» VIII (Madrid 1931).

IV. EL DOCUMENTO NOTARIAL

- J. M. AINAUD, *Entorn del testament sacramental*, «Miscel·lània Borrrell i Soler» (Barcelona 1962), pp. 1-19.
- R. AIZPUN, *El pacto sucesorio en el Derecho civil navarro*, «P.V.» XXX (Pamplona 1960).
- M. ALONSO LAMBÁN, *Las formas testamentarias en la Alta Edad Media de Aragón*, «RDN» 5 (Madrid 1954), pp. 7-196 y 9 (Madrid 1955), pp. 241-402.
- U. ÁLVAREZ, *Los orígenes de la contratación escrita*, «AAMN» (Madrid 1948).
- J. ARIAS RAMOS y J. ARIAS BONET, *La compraventa en las Partidas*, «Estudios» II (Madrid 1965), pp. 337-420.
- BARÓN DE TERRATEIX, *Sobre testamentos valencianos en la época foral*, «ACCV» (Valencia 1948).
— *El principio religioso en los antiguos testamentos valencianos*. «Saitabi» III (1945) pp. 20-29.
- M. BASAS, *Contribución al estudio del seguro marítimo en el siglo XVI*, «Rev. Derecho Mercantil» XXIV (1957), pp. 307-346.
- J. BASTIER, *Le testament en Catalogne de XIe au XIIe siècle. Une survivance wisigothique*, «Rev. Hist. Droit Français» LI (1973), pp. 373-417.
- M. BETI, *Letras de cambio valencianas*, «La nostra Terra» (Castellón de la Plana 1914), pp. 1-2.
- J. CAMARENA [en colaboración], *Catálogo de la exposición del Derecho histórico del reino de Valencia* (Valencia 1955).
- R. CARRERAS VALLS, *Importancia del Archivo notarial de Barcelona. Interesantes descubrimientos sobre la familia Colom (siglo XV)*, «LN» (Barcelona 1932), pp. 47-70.
— *Dictamen sobre un autògraf de Joan Colom o Colom descobert a l'Arxiu de Protocols del Col·legi Notarial de Barcelona*, «LN» (Barcelona 1932), pp. 257-266.
- G. CESPEDES DEL CASTILLO, *Seguros marítimos en la carrera de Indias*, «AHDE» XIX (Madrid 1948-49), pp. 57-102.
- N. COLL JULIÁ, *Una compañía mercantil barcelonesa para el comercio de paños*, «AEM» V (Barcelona 1968).

- A. DÍEZ GÓMEZ, *Testimonios notariales*, «RDN» 69/70 (Madrid 1970), pp. 295-348.
- EL DOCUMENTO *notarial en la Historia. Exposición conmemorativa del centenario de la ley del Notariado*, Madrid 1962.
- J. M. FARRÉ, *Función de las cláusulas de estilo en las escrituras*, «AAMN» III (Madrid 1946), pp. 95-126.
- R. FERNÁNDEZ ESPINAR, *La compraventa en el Derecho medieval español*, «AHDE» XXV (Madrid 1955).
- M. T. FERRER MALLOL, *Lectura e interpretación de textos medievales: I, Contratos de «Commanda»; II, Contratos de manumisión de un esclavo por el procedimiento de talla; III, Venta de una esclava*, Universidad de Barcelona, Departamento de Historia Medieval, curso 1969-70 (ciclostilado).
- IV, *Los seguros; Una compañía mercantil*, *Ibíd.* 1970-1971.
- *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes* «AHDAP» IV.
- V. FURIO, *Testamento parroquial*, «LN» (Barcelona 1926), pp. 95-99.
- M. FENECH, *El concepto de documento auténtico*, «RGJL» I (Barcelona 1941), pp. 216-227.
- A. GARCÍA, *Contractes comercials vigatans de principis del segle XIII*, «Ausa» 43 (Vic 1963), pp. 321-339.
- *Ordinacions inèdites de Barcelona i Perpinyà sobre assegurances marítimes* «Estudio Historia Medieval» IV (Barcelona 1971), pp. 123-141.
- *Un contrato de «commenda» de 1221*, «Ausa» 30 (Vic 1959), pp. 166-172.
- *Tipos ausetanos de la «commenda» en el siglo XIII*, «Ausa» 30 (Vic 1959), pp. 284-293.
- *La Comanda dels castells*, «Ausa» 31 (Vic 1960).
- *El contrato de «dita» y letra de Cambio*, «Ausa» (Vic 1964), pp. 81-87.
- *Precedentes de la letra de cambio en la Curia Fumada*, «Ausa» II (Vic 1957).
- Cf. J. M. MADURELL.

- A. GARCÍA BERNARDO, *Formulismo jurídico y documento notarial*, «RDN» XXXVI (Madrid 1961), pp. 15-195.
- A. GARCÍA GALLO, *El problema de la sucesión «mortis causa» en la Alta Edad Media Española*, «AAMN» X (Madrid 1959), pp. 247-276.
- *El testamento de San Martín de Dumio*, «AHDE» XXVI (Madrid 1956), pp. 369-383.
- H. GARCÍA, *Distribución de los elementos del instrumento público*, «RND» IV (Madrid 1954), pp. 171-226 y V (Madrid 1954), pp. 389-434.
- *Introducción a la técnica de la redacción de los instrumentos públicos*, «RDN» II (Madrid 1953), pp. 257-284.
- *El encreix tortosino*, «LN» (Barcelona 1944), pp. 150-156.
- *La forma del testamento en la España visigótica*, «EHDAP» III (Barcelona 1955), pp. 215-228.
- L. GARCÍA BRAVO, *El seguro marítimo. Notas para un capítulo sobre su historia dentro del Derecho español*, «Oficema» 61 (1960), pp. 21-22; 63 (1960), pp. 30-31; 64 (1960), pp. 30-31; 65 (1960), pp. 27-28.
- J. GARRIDO, *El contrato de seguro*. Barcelona, 1954.
- R. GARRIDO, *La letra de cambio en el Medioevo valenciano*, Valencia, 1950.
- F. GÓMEZ MERCADO, *El instrumento notarial y el centenario de los Reyes Católicos*, «RGLJ» II (1952), pp. 101 y ss.
- A. GONZÁLEZ PALENCIA, *Colección de documentos sobre Madrid*, Madrid, 1953.
- J. GONZÁLEZ PALOMINO, *Negocio jurídico y documento*, Valencia, 1950.
- A. HERNÁNDEZ, *El testamento militar*, Madrid, 1946.
- J. LALINDE, *La problemática histórica del heredamiento*, «AHDE» XXXI (Madrid 1961), pp. 195-233.
- *Los pactos matrimoniales catalanes*, «AHDE» XXXIII (Madrid 1963) pp. 133-266.
- *Capitulaciones y donaciones matrimoniales en el Derecho Catalán*, Barcelona, 1965.

- J. LORENTE, *El testamento mancomunado en el apéndice foral aragonés*, «ADA» (1942), pp. 127-155.
- J. M. MADURELL, *Catálogo de la exposición conmemorativa del primer centenario de la Ley del Notariado*, Barcelona, 1962.
- *Las actas notariales certificadoras de la exhibición de antiguos nobiliarios*, «LN» (Barcelona 1946), pp. 292-328.
- *Companyies mercantils cinc-centistes. Notes per al seu estudi*, «CHEC» (Barcelona 1971), pp. 67-78.
- *Los contratos de obras en los protocolos notariales y su aportación a la historia de la arquitectura*, Barcelona, 1948.
- *Los seguros de vida de esclavos en Barcelona*, «AHDE» XXV (1955).
- y A. GARCÍA, *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*, Barcelona, 1973.
- *Un contrato de transporte marítimo de Cádiz a Tenerife*, «Anuario Est. Americanos» XXV (1968), pp. 625-631.
- *Testamentos e inventarios episcopales*, «AST» (Barcelona, 1941), pp. 103-140 y 305-340.
- *Els sacramentals del Vallés, Maresma i Llobregat*, VII «CHCA», II pp. 183-192.
- *Los antiguos seguros de vida en Barcelona (1427-1764). Documentos para su estudio*, «AHDE» (1958) pp. 889-246.
- *Los seguros marítimos y el comercio con las islas de Madera y Canarias (1495-1506)*. «An. Est. Atlánticos» VI (1595) pp. 485-567.
- J. MALDONADO, *Herencias en favor del alma en el Derecho Español*, Madrid, 1944.
- MARQUÉS DEL SALTILLO, *Los testamentos, como elementos de la bibliografía (1625-1849)*, Madrid, 1954.
- J. MARTÍNEZ GIJÓN, *La Comenda en el Derecho español*. I. *La Comenda de Depósito*, «AHDE» XXXIV (Madrid 1964), pp. 31-140. II. *La Comenda mercantil*, «AHDE» XXXVI (Madrid 1966), pp. 379-456.
- J. MARTÍN LÁZARO, *Un contrato de arrendamiento del siglo XVI con formulario impreso*, «AHDE» X (Madrid 1933), pp. 332-334.

- F. MATEU LLOPIS, *De diplomática. Sobre los documentos particulares y eclesiásticos de la diócesis de Orense (S. XI-XIV)*, «CEG» XI (La Coruña 1954), pp. 319-340.
- P. MASPONS, *Tractas de pactes nupcials o capitols matrimoniales que escrigue Joan Pere Fontanella*, Barcelona, 1906.
- J. M. MILLÁS, *Contratos judíos*, cf. mundo árabe.
- J. MORENO, *El testamento militar en España desde la Recepción*, «Rev. Gral. Legisl. y Jurisp.» 1953.
- M. MOTOS, *La fórmula legal de aceptación de la letra de cambio*, «Rev. Der. Mercantil» (Madrid 1953).
- A. MOXO, *Nulidad y falsedad civil en el instrumento público*, «AAMN» III (Madrid 1946), pp. 195-269.
- F. NAVARRO, *Actas de notoriedad*, «AAMN» I (Madrid 1943).
- R. NOGUERA DE GUZMÁN, *El precario y la precaria*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 151-274.
- *Actos de disposición de protocolos*, «EHDAP» I (Barcelona 1948), pp. 206-210.
- *Protesto del siglo XIV [es del XV] de una letra «con la ricsorsa»*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 325-327.
- *Requerimiento del siglo XIII*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 311-313.
- *La compañía mercantil en Barcelona durante los siglos XV y XVI y las «comandas» del siglo XIV*, Valencia, 1967.
- *Compañía mercantil y «commandas» del siglo XIV*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 314-324.
- *De la enfiteusis a la enfiteusis*, «AAMN» V (Madrid 1950), pp. 387-404.
- R. NÚÑEZ LAGOS, *Los esquemas conceptuales del instrumento público*, «RDN» I-II (Madrid 1953), pp. 41-151.
- *Contenido sustantivo de la escritura pública*, «RDN» (Madrid 1964), pp. 7-144.
- *Concepto y clases de documentos*, «RDN» XVI (Madrid 1967), pp. 7-36.
- *Hechos y derechos del instrumento público*, Madrid, 1950.
- *El documento medieval y rolandino*, Madrid, 1951.

- *Estudios sobre el valor jurídico del documento notarial*, «AAMN» I (Madrid 1945), pp. 379-510.
 - *Documento auténtico y autenticidad de fondo*, «LN» (Barcelona 1948), pp. 69-98.
 - *Documento auténtico en la casación civil*, «RDN» 33/34 (Madrid 1961), pp. 7-246.
 - *Reconocimiento del documento privado*, «RDN» 23 (Madrid 1959), pp. 7-31.
 - *Falsedad civil en el documento público*, «AAMN» IX (Madrid 1957), pp. 401-505.
 - *El concepto de documento auténtico*, «RGLJ» I (1941), pp. 216-227.
 - *El pasado y su prueba (valor confesorio del instrumento notarial)*, «RDN» XIII-XIV (Madrid 1956), pp. 7-23.
 - *Reconocimiento de documento privado*, «RDN» XXIII (Madrid 1959), pp. 7-31.
 - *La firmeza de las relaciones jurídicas constituidas en la escritura pública*, Valencia, Conferencias del Colegio Notarial, 1948, pp. 233-286.
- A. D'ORS, *Documentos y notarios en el Derecho Romano post-clásico*, «Estudios» I, pp. 81-164.
- *Apostillas sobre la formación histórica de los tipos contractuales romanos*, «RDN» 23 (Madrid 1959), pp. 7-14.
- S. PARÉS, *Contratación notarial agraria en el Alto Panadés*, «LN» (Barcelona 1944), pp. 366-384.
- J. M. PASCUAL, *Sobre «compres i millors» en la comarca de Gandesa*, «Misc. Borrell i Soler» (Barcelona 1962), pp. 351-361.
- M. DE LA PLAZA, *Apuntes para el estudio de los errores en casación: el documento público y el documento auténtico*, «AAMN» I (Madrid 1945), pp. 561-590.
- L. PÉREZ ORDOYO, *Esbozo para una historia del documento notarial*, «RDN» 43 (Madrid 1964), pp. 215-232.
- J. M. PONS GURI, *El testamento parroquial gerundense en el siglo XIV*, «AIEG» 16 (Gerona 1963), pp. 185-199.

- L. REDONET, *Charla con motivo de unos testamentos medievales*, «BRAH» 151 (Madrid 1962), pp. 155-173.
- J. E. RIVAS, *El testamento ante el párroco en Aragón*, «EDA» (1945), 38 p.
- A. RODRÍGUEZ, *Naturaleza jurídica del auténtico documento notarial*, «VII Congreso de Historia del Notariado Latino» (Bruselas 1963); «RDN» 41/42 (Madrid 1963), pp. 71-84; «Estudios», secc. II, vol. II (Madrid 1965), pp. 679 y ss.
- J. A. RUBIO, *La transmisión de la propiedad inmobiliaria en nuestro Derecho Medieval, Formación del documento*, «AAMN» VII (Madrid 1953), pp. 351-371.
- *Donationes «post obitum» et donationes reservato usufructo*, «AHDE» IX (Madrid 1932), pp. 1-32.
- A. SAPENA, *La escritura pública como forma de negocio*, «Estudios», secc. II, vol. I (Madrid 1964).
- A. SAN VICENTE, *Documentos fehacientes para una sociología del matrimonio en Zaragoza durante el Bajo Renacimiento*, «Misc. J. M. Lacarra» (Zaragoza 1968), pp. 23-51.
- A. E. SAYOUS, *Les méthodes commerciales de Barcelone au XIII siècle d'après des documents inédits des archives de sa cathédrale*, «EUC» XV (Barcelona 1931), pp. 155-198.
- *Les méthodes commerciales de Barcelone au XIV siècle d'après des protocoles inédits de ses archives notariales*, «EUC» XVIII (Barcelona 1933), pp. 209-235.
- *La technique des affaires, sa genèse. I. Les origines de la commandite: un contrat de société a Barcelone*, «Ann. Hist. Économique et Sociale» VI (1934), pp. 133-137.
- *Les méthodes commerciales de Barcelone au XV siècle*, «EUC» XXI (Barcelona 1936), pp. 305-310.
- *Note sur l'origine de la lettre de change et les débuts de son emploi a Barcelone*, «Nouvelle revue historique du droit français» XIII (1934).
- *Les méthodes commerciales de Barcelone au XVe siècle, d'après les documents inédits de ses archives. La bourse, le prêt et l'assurance maritime, les sociétés commerciales, la lettre de*

- change, une banque d'État*, «Nouv. Rev. Hist. Droit Français» 15 (1936), pp. 255-301.
- L. SECO DE LUCENA, *Actas notariales arábigo-granadinas*, «Miscelánea de Estudios arábigos» (Granada 1933), pp. 99-107.
- J. J. SOLGAGA, *El testamento ante el párroco en Navarra*, «Rev. univ. Zaragoza» 1958.
- LL. TRAMOYERES, *Letras de Cambio valencianas*, «RABM» (Madrid 1900), pp. 489-496.

IV, a. LA LENGUA EN LOS DOCUMENTOS NOTARIALES

- M. ALVAR, *Vocalismo romance en documentos aragoneses escritos en latín notarial*, «Omaggio Granz» (Bucarest 1960), pp. 317-335.
- *Rasgos de morfología romance en el latín notarial aragonés*, «Ibérica» III (1960), pp. 141-146.
- *Consonantismo romance en documentos aragoneses escritos en latín notarial (1035-1134)*, «Ibérica» V (1961), pp. 45-66.
- *Rasgos de morfología romance en el latín notarial aragonés (1035-1134)*, Zaragoza, 1960.
- J. BASTARDAS, *Particularidades sintácticas del latín medieval. Cartularios españoles de los siglos VIII al XI*, Barcelona, 1953.
- J. FERRO, *Cómo et porqué os escribanos deixaron de empregar o galego*, «Homenaje R. Otero» (Vigo 1958).
- S. GIL Y GAYA, *Manifestaciones en romance en documentos oscenses anteriores al siglo XIII*, «Estudios dedicados a R. Menéndez Pidal» II (Madrid 1925).
- F. MATEU, *Estil literari dels documents i formularis diplomàtics durant els segles forals*, Valencia, 1964.
- M. DE PANO, *La invasión del lenguaje vulgar aragonés en los contratos durante la Edad Media*, «Cultura Española» III (1906).

V. PROTOCOLOS NOTARIALES

- A. G. AMEZUA MAYO, *La vida privada española en el protocolo notarial*, Madrid, 1950.

- F. AROCENA, *Los protocolos guipuzcoanos. Reseña e índices*, San Sebastián, 1947-48.
- J. CABEZUDO, *La vida española en el protocolo notarial*, «Catálogo» (Madrid 1962), pp. 236-238.
- Valor histórico del protocolo notarial*, «RIN» XX (1958), pp. 369-388.
- P. CAHUET, *Reconstitución de protocolos*, «RDN» XXI-XXII (Madrid 1958), pp. 7-117.
- M. CASAS, *Un manual de préstamos judeocristianos de Cardona*, (1330-1334) Tesina (mecanografiada), Barcelona 1974.
- V. DÁVILA, *La fe notarial en los pasados siglos. Protocolo del escribano de Castrojeriz, Tomás Fernández de Bustamante (1596-1618)*, «BIFG» 13 (Burgos 1958).
- J. FAUS, *El principio religioso en las aperturas de los antiguos protocolos notariales*, «Saitabi» IV (Valencia 1946), pp. 144-164.
- M. T. FERRER I MALLOL, *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes*, «AHDAP» IV (Barcelona 1974).
- J. A. GARCÍA NOBLEJAS, *Los protocolos de más de cien años y su conservación*, «Centenario», secc. II, vol. II (Madrid 1965), pp. 9-58.
- E. GONZÁLEZ YÁNEZ y J. MARRERO RODRÍGUEZ, *Protocolo del escribano Hernán Guerra. La Laguna 1508-1510*, «Fontes Rerum Canariarum» VII (La Laguna 1958).
- J. M. LACARRA, *Un libro de notas del secretario del rey católico Juan Coloma*, «Homenaje Martínez Ferrando» (Barcelona 1968), pp. 217-237.
- R. LARRAUD, *Sobre la reconstitución de protocolo*, Montevideo, 1952.
- J. M. MADURELL, *La genealogía y la heráldica en los antiguos protocolos notariales*, «Congreso Iberoamericano de Historia del Notariado», Ponencia 57, pp. 430-31.
- S. MARTÍNEZ BAEZA, *Algunas consideraciones sobre los protocolos notariales y el contrato de compraventa indiano*, III cong. Int. Derech. Int.» (Madrid 1973), pp. 893-900.

- J. MARTÍNEZ QUESADA, *Protocolos del archivo histórico de Cáceres*, Cáceres, 1960.
- M. MITJÀ, *Archivo de Protocolos de Barcelona. De los protocolos*, «LN» (Barcelona 1944), pp. 83-96.
— *El protocolo notarial en el siglo XVIII*, «LN» (Barcelona 1946), pp. 190-200.
- R. NOGUERA, *Actos de disposición de protocolos*, «EHDAP» I (Barcelona 1948), pp. 206-210.
- L. PÉREZ ORDOYO, *Protocolo y protocolos*, «RDN» (Madrid 1962), pp. 307-320.
- LL. PICANYOL, Sch., *Notes històriques i protocols notarians*, «Modilianum» VIII, 3 (Moià 1966), pp. 76-84.
- J. M. PONS GURI, *Característiques paleogràfiques dels llibres notarians fins al 1351*, «VII C.H.C.A.», vol. III (Barcelona), pp. 225-248.
- J. RIERA, Vid. M. T. FERRER.
- RODRIGO PERTEGÀS, *Lo que hia en los protocolos notarians de època foral*, «Revista Cultural Valenciana» (València 1926), pp. 12-16.
- D. ROMANO, *Protocolos judíos de Cardona (s. XIV)*, «Sefarad» XXXII (1972), pp. 371-372.
- F. DE B. SAN ROMÁN, *El Archivo histórico provincial de Toledo. I. Los protocolos de los antiguos escribanos de la ciudad Imperial*, Madrid, 1934.
- J. SEGURA, *Repàs d'un manual notarial del temps del rey en Jaume I*, I «CHCA» (Barcelona 1919), pp. 300-326.
- A. TANODI, *Utilización y publicación de protocolos notariales*, «Rev. Hisp. Americano y Argentina» 11-12 (1966-67).
- F. UDINA, *Comentarios a un protocolo cerverino de 1461*, Barcelona, 1953.

VI. GUÍAS, CATÁLOGOS, INVENTARIOS Y DOCUMENTOS DE LOS
ARCHIVOS DE PROTOCOLOS

- M. ABIZANDA, *Documentos para la historia artística y literaria de Aragón procedentes del Archivo de Protocolos de Zaragoza*, 2 vols. Zaragoza, 1915-17.
- R. DE ALOS, *L'Arxiu de Sant Pere de Ripoll. Comunicat. Documents notarials*. «AIEC» VIII (1936), pp. 406-407.
- R. DEL ARCO, *Archivos históricos del Alto Aragón*, Zaragoza, 1960.
- ARCHIU municipal de Mataró, «AIEC» VIII (1936), pp. 408-11.
- ARCHIVOS DE BARCELONA, Los, I. *Ciudad*, Madrid, Editora Nacional, 1952.
- [ARCHIVO DE ARENYS DE MAR], *Inventario del archivo histórico de protocolos*, «Circular» I (Arenys de Mar 1959), pp. 6-13 (ciclostilada).
- ARCHIVO NOTARIAL de Gerona, «LN» (Barcelona 1930) páginas 336-339.
- A. BERTRAND, *Segovie au XVIIIe siècle. Étude par sondages des patrimoines notariales*, «Caravelle» 4 (Toulouse 1965), pp. 49-81.
- L. BONET, *El archivo histórico de Arenys de Mar*, «Biblioteconomía» 12 (Barcelona 1955), pp. 182-185.
- F. CADENAS, *Guía-inventario del Archivo de protocolos de León*, Madrid, 1955.
- I. CARRERAS VALLS, *Recull de notes de documents inèdits de l'Arxiu Històric de protocols de Barcelona*, Barcelona, 1935.
- M. CARRERAS, *Arxiu municipal de Sabadell... Arxiu protocolar*, «AIEC» VIII (Barcelona 1927-1931), pp. 402-406.
- F. CASAL NOVOA, *Noticia de los fondos documentales existentes en el archivo del Hospital General de la ciudad de Valencia*, I. «C. Hist. País Valenciano» I (Valencia 1973), pp. 411-427.
- CATÁLOGO de los fondos americanos del archivo de protocolos de Sevilla, Madrid-Barcelona-Buenos Aires, 1930-1937, 5 vols.
- A. CIORANESCU, *Documentos del archivo notarial de Sevilla referen-*

- tes a Canarias, «RH» (Universidad de La Laguna 1955) n.º 109-112, pp. 159-212.
- M. DUALDE, *Inventario de la documentación notarial del archivo Municipal de Valencia (siglos XIV-XV)*, «ACCV» XII (Valencia 1952), pp. 392-409.
- F. DURAN, *Els arxius judicials a Catalunya*, Barcelona, Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya, 1933.
- A. EIRAS ROEL, *El fondo de protocolos notariales del Archivo Histórico de la Universidad de Santiago: Su catalogación y repertorio para servir a la investigación en la historia socio-económica*, «Jornadas» (Santiago 1973) (ciclostilado).
- J. ESCOBAR, *Índices de los testamentos, condicilos, cartas o capitulaciones matrimoniales de nobles que fueron protocolizadas ante notarios cuyos protocolos se conservan en el Archivo de la Biblioteca de don Fernando de Loances, de la ciudad de Orihuela*, «Hidalguía» XI (Madrid 1963), pp. 67-80; 177-192; XII (Madrid, 1964), pp. 385-400; 785-800; XIII (Madrid, 1965), pp. 97-112; 225-240; 353-368; 481-496; 705-720, y 833-838.
- M. C. FARFAN, *Inventario de los protocolos existentes en el Archivo histórico provincial de Castellón de la Plana*, «I Cong. Hist. País Valenciano» I (Valencia 1973), pp. 325-333.
- I. A. FERNÁNDEZ ANADÓN, *El archivo histórico de protocolos de Arenys de Mar: Precedentes históricos y geográficos que han servido para la organización del Archivo*, «LN» 80 (Barcelona 1945), pp. 371-375.
- V. FLORES DE QUIÑONES, *El archivo de protocolos de Córdoba (Notas, índices y documentos)*, «AAMN» IV (Madrid 1948), pp. 699-904.
- J. A. GARCÍA NOBLEJAS, *Los archivos de protocolos*, «AAMN» X (Madrid 1959), pp. 425-452.
- *Los archivos de protocolos*, «BDGAB» 43 (Madrid 1957), pp. 4-9.
- J. GASTALVER, *El archivo de protocolos de Sevilla*, Sevilla [s.a.]. [M. GÓMEZ CAMPILLO], *Instrucciones provisionales para la orde-*

- nación, clasificación y catalogación de los archivos de protocolos*, Madrid, 1933.
- J. GONZÁLEZ, *Índice del Archivo de protocolos de Salamanca*, Madrid, 1942.
- M. A. GÜELL, *Los archivos de Vilafranca del Panedés*, «Bibl.» IV (1947), pp. 44-48.
- GUÍA INVENTARIO de los protocolos del Archivo histórico de Cáceres, Madrid, 1954.
- A. HUARTE, *Orígenes del Archivo de protocolos de Madrid*, «RAB-Madrid» 7 (Madrid 1950), pp. 149-199.
- J. M. IBARRA, *Los archivos municipales, eclesiásticos y notariales de la provincia de Castellón*, «Saitabi» (Valencia, 1950), pp. 123-145.
- INVENTARIO de la sección histórico notarial. *Notaría de Montclús*, «Circulares» III (Arenys de Mar 1961), pp. 179-186; IV (ibíd. 1962), pp. 56-58; 109-112 y 123-145.
- INVENTARIO de la sección histórico notarial [*Arenys de Mar*], «Circulares» III (Arenys de Mar 1961), pp. 43-46 y 89-90.
- INVENTARIOS: *Sección histórica notarial. Inventario de la notaría de Tordera (1556-1807)*, «Circulares» III (Arenys de Mar 1961), pp. 131-136.
- INVENTARIOS de la sección histórica de la notaría de Sant Celoni, «Circulares» IV (Arenys de Mar 1962), pp. 165-187.
- INVENTARIOS de la sección histórica notarial [*Arenys*], «Circulares» V (Arenys de Mar 1963), pp. 20-23.
- LA FE NOTARIAL en el *Burgos antiguo*, «BIFG» 134 (Burgos 1956), pp. 92-97.
- F. LUPIANI, *El Archivo histórico de protocolos de Madrid*, «BDGA» XI (Madrid 1964).
- J. M. MADURELL, *Índice cronológico alfabético (del Archivo de protocolos del Colegio Notarial de Barcelona)*. I. Siglos XIII, XIV, XV y XVI, Barcelona, 1950.
- II. Siglo XVII, Barcelona, 1953.
- III. Siglo XVIII. Apéndice: siglos XIV-XVIII. Regesta: siglo XIX. Escribanías de Marina: siglos XVIII-XIX. Notarías

- foráneas: siglos XIII-XIX. Pergaminos: siglos XIII-XVI. Escribanías varias. Misceláneas. Varia.* Barcelona, 1959.
- J. MARTÍNEZ QUESADA, *Protocolos del Archivo histórico de Cáceres*, Cáceres, 1960.
- F. MATEU LLOPIS, *Archivos valencianos*, «RABM» LIX (Madrid 1953), pp. 7-37.
- *Notas sobre archivos eclesiásticos y de protocolos del reino de Valencia*, «RABM» LXII (Madrid 1956), pp. 699-738.
- A. MATILLA TASCÓN, *Escribanos, notarios y archivos de protocolos en España*, «Archivum» (1962), pp. 3-19.
- J. MENDIZÁBAL, *El Archivo de la Real Chancillería de Valladolid*, «Hidalguía» III (Madrid 1954).
- J. MERCADER, *Los archivos de Igualada*, Igualada, 1951.
- M. MITJÀ, *Archivo de protocolos de Barcelona*, «LN» 79 (Barcelona 1944), pp. 83-86.
- J. M. MONTAGUD BORJA, *Divagación histórica a través de un testamento del siglo XVIII. Noticia de un archivo destruido en Granollers*, Barcelona, 1957.
- F. MORNAU DE AMAT, *Catálogo de los protocolos que regentan los escribanos de Barcelona en 1849*, Barcelona, 1849.
- NOTICIA de los archivos históricos españoles, «BDGA» (Madrid 1962).
- J. M. OTS, *Catálogo de los fondos americanos del Archivo de protocolos de Sevilla*, Madrid, 1930-37.
- S. PARÉS, *Contratación notarial agraria en el alto Panadés durante el siglo XIX* [Con noticias sobre el Archivo de protocolos de Vilafranca], «LN» 79 (Barcelona 1944), pp. 366-383.
- J. M. PONS GURI, *Inventarios del Archivo de Arenys de Mar*, cf. inventarios.
- R. RODRÍGUEZ TRONCOSO, *Documentación notarial del Archivo del Reino de Valencia*, «Homenaje a Martínez Ferrando», Madrid, ANABA, 1968.
- M. ROSAS y A. BELTRÁN, *Noticia de la documentación conservada en el archivo municipal de Castellón de la Plana*, «I C. Hist. País Val.» (Valencia 1973), pp. 476-490.

- J. SABATER, *Informe sobre l'arxiu municipal de Badalona*, «AIEC», VIII (1936), pp. 407 y ss.
- L. SÁNCHEZ BELDA, *Bibliografía de Archivos españoles y Archivística*, Madrid, 1963.
- J. SAN JUAN OTERMÍN, *Índice de escribanos y notarios cuyos documentos se conservan en el Archivo general de protocolos de Pamplona*, Pamplona, 1942.
— *Índice del Archivo general de protocolos de Pamplona*, Pamplona, 1942.
- F. DE B. SANROMÁN, *El Archivo histórico provincial de Toledo. I. Los protocolos de los antiguos escribanos de la ciudad Imperial*, (Madrid 1934).
- J. B. SANTANDREU, *El Archivo de protocolos del Colegio del Corpus Christi*, Valencia, 1935.
- J. SERRA VILARÓ, *Missió històrica de l'Arxiu de Bagà*, «AIEC» (1908), pp. 576 y ss.

VII. HISTORIA DEL NOTARIADO

1. Temática general

- A. ÁLVAREZ ROBLES, *Guión de un ensayo sobre deontología del notariado*, «AAMN» VII (Madrid 1953), pp. 9-109.
- J. M. A. ÁLVAREZ, *El notariado como corporación*, «Estudios», secc. II, vol. II (Madrid 1965), pp. 61-112.
- U. ÁLVAREZ, *El notario, la sociedad y el Derecho. El notariado español*, «Catálogo» (Madrid 1962), pp. 210-212.
— *Los orígenes de la contratación escrita*, «AAMN» (Madrid, 1948).
- G. DE ALTUBE, *Sentido reverencial y valor literario del notariado*, «AAMN» VII (Madrid 1953), pp. 725-753.
- P. ÁVILA, *El notariado español. Sus orígenes. Su estado actual*, «RIN» 54 (1962), pp. 111 y ss.
- M. BALLESTEROS, *El notario a la vista de los documentos públicos*, Valencia, Academia valenciana notariado, s. a.

- A. BELLVER, *Génesis y desenvolvimiento del régimen notarial español*, «RGLJ» (1935), pp. 731 y ss.
- B. H. BORZONI, *Breve historia del notariado*, «Revista del notariado» (1952), pp. 273 y ss.
- J. CABEZUDO, *La vida española en el protocolo notarial*, «Catálogo» (Madrid 1962), pp. 236-238.
- M. DE CÁMARA, *El notariado latino y sus funciones*, «RDN» 76 (Madrid 1972), pp. 65-322.
- L. CARDONA, *La fe pública en el Derecho*, «LN» (Barcelona 1936), pp. 30 y ss.
- F. CARNELUTI, *La figura jurídica del notario*, «AAMN» 8 (Madrid 1954), pp. 373-421.
- F. CARRERAS CANDI, *Investigación literaria de algunos colegios notariales de España*, «BRABL» XIII (Barcelona).
- J. CASTÁN, *Función notarial y elaboración notarial del derecho*, Madrid, 1946.
- J. COTOURE, *Concepto de fe pública*, Montevideo, 1947.
- D. DANÉS, *El notario como funcionario, como técnico en Derecho, consultor y asesor*, «Estudios» Sec. II, vol. II (Madrid 1965), pp. 113-188.
- F. M. FALGUERA, *Estudios histórico filosóficos sobre el notariado*, Barcelona, 1904.
- M. FERNÁNDEZ ALMAGRO, «*Nihil prius fide*», «Catálogo» (Madrid 1962), pp. 198-201.
- J. FEYOCK, *Los fundamentos de la posición del notario en la vida jurídica*, «RIN» 16 (Madrid 1952), pp. 273-291.
- V. FLORES DE QUIÑONES, *Unidad y particularismo. La continuidad del derecho y los notarios reales*, «BRAC» (Córdoba 1956), pp. 5-39.
- *Señoríos y escribanos*, «RDN» 60 (Madrid 1968), pp. 11-53.
- C. GARCÍA OVIEDO, *La función notarial en la vida administrativa*, «AAMN» IV (Madrid 1948), pp. 331-358.
- H. GARCÍA, *Notas para unos prolegómenos a la historia del notariado español. (Tiempos anteriores a la Reconquista)*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 121-149.

- J. GAZTALVER, *La formación del notario*, «AAMN» IV (Madrid 1948), pp. 485-506.
- A. GIMÉNEZ ARNAU, *Derecho notarial español*, Pamplona 1964.
- A. GONZÁLEZ DE AMEZUA, *La vida privada española en el protocolo notarial*, (Madrid 1950).
- J. GROS, *El patronazgo de San Juan Evangelista sobre los notarios y registradores de la propiedad*, «LN» (Barcelona 1945), pp. 229-240.
- M. HERRERO, *El notariado español y la evolución de su nombre*, «Hispania» VIII (Madrid 1945), pp. 562-585.
- J. IGLESIAS, *Orden jurídico y orden extrajurídico*, «Estudios» II (Madrid 1965), pp. 7-51.
- P. ISLA, *El notario: su origen, su misión y sus virtudes*, Valencia, 1925.
- A. LÓPEZ PELÁEZ [Arzobispo de Tarragona], *La notaría* (Sermón predicado en la iglesia de San Agustín de Barcelona el 6 de mayo de 1914, por...), Barcelona, Colegio Notarial, 1914.
- L. MARTÍNEZ, *El notario en la legislación castellana*, Buenos Aires, 1942.
- M. MENGUAL, *Elementos de Derecho notarial*, Barcelona 1933.
- F. MONTERDE, *Breves consideraciones acerca de la justicia y del notariado*, Valencia, Colegio Notarial, 1948.
- F. NAVARRO, *El signo notarial español*, «RIN» V (Madrid 1954), pp. 121-125.
- EL NOTARIADO ESPAÑOL (editorial de ABC, 29-V-1972), «Catálogo» (Madrid 1962), pp. 210-212.
- R. NÚÑEZ LAGOS, *El Derecho notarial*, «RIN» V (Madrid 1954), pp. 211-266.
- *Tres momentos del título notarial*, «RND» 49/50 (Madrid 1965), pp. 7-60.
- A. P. ORTEGA COSTA y A. M. GARCÍA OSMA, *Relatos de jueces y escribanos*, Madrid, 1971.
- L. PÉREZ ORDOYO, *Esbozo para una historia del documento notarial*, «RDN» 43 (Madrid 1964), pp. 215-232.
- J. M. SANAHUJA, *Tratado de Derecho Notarial*, Barcelona, 1945.

- J. SANTA CRUZ, *La «fides»*, Conferencia leída en el Colegio Notarial de Valencia, Valencia, 1949.
- A. Z. TANODI, *Institución notarial hispanoamericana*, «Archivum» XII (1962), pp. 51-53.
- E. TAULET, *Derecho notarial marítimo*, Conferencia pronunciada ante el Colegio Notarial de Valencia, Valencia, enero 1946.
— *Aportación del notariado valenciano a la ciencia jurídica*, Valencia, «Nuestra Revista», 1948.
- F. TAVARES DE CARVALHO, *El carácter institucional del notariado (Esbozo de una posible monografía)*, «LN» (Barcelona 1947), pp. 309-322.
- A. VÁZQUEZ DE CAMPO, *Ideario notarial. Naturaleza y desenvolvimiento del poder legitimador del estado*, Burgos, 1928.
- J. M. XIMENA e I. O. SALOMÓN, *El notariado en España desde su creación*, Madrid, 1948.

2. *El notariado en época anterior a la reconquista*

- U. ÁLVAREZ, *Los orígenes de la contratación escrita*, «AAMN» III (Madrid 1946).
- A. BALIL, *Funcionarios y oficiales subalternos en la España romana durante la era republicana*, «Hispania» XXII (1963), pp. 483-494.
- H. GARCÍA, *Notas para unos prolegómenos a la historia del notariado español (Tiempos anteriores a la reconquista)*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 121-149.
— *La forma testamentaria en la España visigótica*, «EHDAP» III (Barcelona 1955), pp. 215-228.
- A. GUARINO, *Isidoro di Siviglia e l'origine dei codicili*, «SHDI» 10 (1944) pp. 318-321.
- M. HERNÁNDEZ TEJEIRO, *Algunas observaciones sobre la rigidez del Derecho romano arcaico*, «Estudios» II (Madrid 1965), pp. 55-121.
- J. IGLESIAS, *Orden jurídico y orden extrajurídico*, «Estudios» II (Madrid 1965), pp. 9-52.

- B. MARTÍN MÍNGUEZ, *Las fórmulas tenidas por los visigodos*, Madrid, 1920.
- P. MEREJA, *Sobre o testamento hispanico no seculo VI*, «Est. Dir. Visig.» pp. 105-109.
— Vid. Formularios.
- R. NOGUERA, *El precario y la precaria. (Notas para la historia de la enfiteusis)*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 151-274.
- A. D'ORS, *La formación histórica de los tipos contractuales romanos*, «AAMN» V (Madrid 1950), pp. 247-270.
— *Apostillas sobre la formación histórica de los tipos contractuales romanos*, «RDN» 25/26 (Madrid 1959).
— *Documentos y notarios en el Derecho romano postclásico*, «Estudios» I (Madrid 1964), pp. 81-164.
- E. OTON, *Notas críticas al texto de las fórmulas visigodas*, «Emerita» XXXVIII (1970), pp. 125-130.

3. *El notariado en la España Musulmana*

- V. FLORES DE QUIÑONES, *Pruebas y notarios en el Islam medieval*, «RDN» 16 (Madrid 1957), pp. 213-285.
- J. LÓPEZ ORTIZ, *Los formularios notariales de la España musulmana*, «La Ciudad de Dios» CXLV (El Escorial 1926).
— *Algunos capítulos del formulario notarial de Aben Salmún de Granada*, «AHDE» VIII (Madrid 1927), pp. 319-375.
— *La jurisprudencia y el estilo de los tribunales políticos en la España Musulmana*, «AHDE» X (Madrid 1932), pp. 277-285.
— *Un contrato de matrimonio entre musulmanes del siglo XVI*, «AHDE» X (Madrid 1932).
— *Notarios y formularios notariales en el Islam*, «AAMN» 15 (Madrid 1965), pp. 35 y ss.
- L. SECO DE LUCENA, *Actas notariales arábigo-granadinas*, «Miscelánea de estudios Arábigos» (Granada 1953), pp. 99-107.
- E. TYAN, *Le notariat et le régime de la preuve par écrit dans la pratique du écrit musulman*, Beirut, 1959.
- J. VILA, *Abenmoguit, formulario notarial*, «AHDE» VIII (Madrid 1930).

4. *El notariado en la Corona de Aragón*

I. CATALUÑA

- G. AIRALDI, *Notariato genovese e notariato catalano*, «Atti 1.º Cong. Liguria - Catalogna (Génova 1974).
- S. ALCOLEA, *Una exposició en el Colegio de Notarios*, «Catálogo», pp. 222-224.
- A. ARACÓ, *L'escrivania pública de Santes Creus a l'època post-fundacional*, «I Colloqui del monaquisme català» II (Santes Creus 1969), pp. 15-25.
- J. BASTIER, *Le testament en Catalogne de XIº au XIIº siècle. Une survivance wisigothique*, «Rev. Hist. Droit Français» LI (1973), pp. 373-417.
- F. CARRERAS CANDI, *Desenrotllament de la Institució notarial a Catalunya en el segle XIII*, «Miscelània històrica catalana» II (Barcelona 1918).
- *Los antichs colegis notariais a Catalunya*, «BRABL» X (Barcelona 1921), pp. 177-192.
- *Agrupaciones notariales en la Corona de Aragón*, «LN» (Barcelona 1921), pp. 25-29 y en «Las noticias» (4-XII-1927).
- R. CARRERAS, *Notaris iblustres del Collegi de Barcelona al segle XV*, «LN» 75 (Barcelona 1933), pp. 254-256.
- *Els dos notaris Bertomeu Guerau: el notari Bertomeu Garau, lleoner del rei Pere IV*, «LN» 75 (Barcelona 1933), pp. 281-284 y 76 (Barcelona 1934), pp. 80-83.
- *El notari Llorens de Casanova, secretari d'Alfons IV*, «LN» 76 (Barcelona 1934), pp. 138-140 y 257-259.
- *El notari Esteve Mir (segle XV)*, «LN» 77 (Barcelona 1935), pp. 19-23 y 69-74.
- M. CASAS, *Un manual de préstamos judeocristianos de Cardona (1330-1334)*. Tesina de Licenciatura. (Mecanografiada) Barcelona, 1974.
- L. G. CASTANS, *La Notaría de Bañolas*, «Cuadernos del centro de estudios comarcales de Bañolas» (Agosto 1949).

- CINCO SIGLOS *de vida catalana a través de documentos notariales*, «Catálogo», pp. 214-217.
- M. COLL CALVO, *El notariado de Tarrasa en la Edad Media*, «Bibliotecnología» 11 (Barcelona 1954), pp. 98-117.
- J. DANÉS TORRAS, *Los pretéritos de Olot*, (Olot 1950).
— y J. M. DANÉS LLONGE, *Los notarios de la circunscripción de Olot* (Olot 1950).
- A. DURÁN SANPERE, *Los archivos notariales en la historiografía de Barcelona*, «Barcelona; Divulgación histórica» 3 (Barcelona 1945-49), pp. 72-76; «LN» 81 (Barcelona 1946), pp. 201 y ss.
- F. DURÁN, *La fe pública y extrajudicial a través de los tiempos*, «AIEG» XII (Gerona 1958), pp. 301-318.
— *La llista dels notaris de Catalunya*, «LN» LXXVI (Barcelona 1934), pp. 178-180.
— *Notas para la historia del notariado catalán*, «EHDAP» III (Barcelona 1955), pp. 71-214.
— *El notariado en Lérida y sus comarcas*, «Ilerda» XIX (Lérida 1955), pp. 139-164.
- M. T. FERRER y J. RIERA, *La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la Baixa Edat Mitjana*, «EHDAP» IV.
— *Miscel·lània per a la història del notariat als estats de la corona catalano-aragonesa*, «EHDAP» IV.
- J. M. FONT RIUS, *El desarrollo general del derecho en los territorios de la Corona de Aragón (siglos XII-XIV)*, VII «CHCA» (Barcelona 1962).
— *Origen del régimen municipal en Cataluña*, (Madrid 1946).
- A. GARCÍA GARCÍA, *El jurista catalán Guillem de Vallseca* «AEM» VII pp. 677-708.
- H. GARCÍA, *Un código del Archivo municipal de Vich (siglo XV)*, «LN» (Barcelona 1945), pp. 82-92.
- H. G[ARCÍA], *Abogados y notarios en el Medioevo (Vich)*, «EHDAP» I (Barcelona 1948), pp. 200-203.
— *El notariado en Vich durante la Edad Media*, «LN» (Barcelona 1947), pp. 69 y ss.

- *El nonato colegio notarial de Vich*, «EHDAP» III (Barcelona 1947), pp. 229-244.
- *El «Llibre del repartiment» y la práctica notarial de su tiempo*, «BSCC» XXV (Castellón de la Plana 1949), pp. 493-499.
- INVENTARIOS de la sección histórica notarial [*Arenys de Mar*], «Circulares» V (Arenys de Mar 1963), pp. 20-23 (multicopiados).
- *de la sección histórica. Notaría de Sant Celoni*, «Circulares» IV (Arenys de Mar 1962), pp. 165-187 (multicopiados).
- *de la sección histórico-notarial. La notaría de Tordera (1556-1807)* «Circulares» III (Arenys de Mar 1961), pp. 131-136 (multicopiado).
- *de la sección histórico-notarial*, «Circulares» *ibíd.*, pp. 43-46 y 89-90.
- *de la sección histórica-notarial. Notaría de Montclús*, «Circulares», *ibíd.*, pp. 179-186 y IV (Arenys de Mar 1962), pp. 56-58, 109-112 y 146-155.
- J. M. LACARRA, *Un libro de notas del secretario del rey católico Juan de Coloma*, «Homenaje M. Ferrando» (Barcelona 1968), pp. 217-237.
- J. LL[], *Contribución a un estudio sobre el notariado de Manresa*, Manresa 1930.
- J. LALINDE, *El derecho sucesorio en el «recognoverunt proceres»* «RJC» (Barcelona 1963), pp. 652 y ss.
- *Rasgos evolutivos del Derecho privado de los siglos XII-XIV en la Corona de Aragón*, VII «CHCA» (Barcelona 1962), pp. 171-182.
- A. LOPE ORRIOLS, *El testamento ante el párroco en Cataluña, Aragón y Navarra*, «RGLJ» 97, pp. 80 y ss.
- J. M. MADURELL, *Micer Jaume Callís y su biblioteca jurídica*, «AHDE» XXXIII (1963), pp. 359-607.
- P. MASPONS, *Tractas de pactes nupcials o capítols matrimoniales que escrigué Joan Pere Fontanella*, Barcelona, 1906.
- J. MAURI SERRA, *De una escribanía rural (La Garriga)*, «EHDAP» II (Barcelona 1950), pp. 297-309.

- E. MOLINÉ, *Inventari i encant dels bens d'un notari barceloní*, «BRABL» X (Barcelona 1921), pp. 277-284 y 425-426.
- F. NAVARRO, *El signo notarial español*, «RIN» (Madrid 1959), pp. 121-125.
- R. NOGUERA DE GUZMÁN y J. M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y ordenanzas históricas de los notarios de Barcelona*, Barcelona 1965.
- R. NOGUERA DE GUZMÁN, *Actas de deliberaciones de los colegios notariales de Barcelona*, «EHDAP» I (Barcelona 1948), páginas 41-64.
- J. NUBIOLA, *Datos per a la història dels notaris de Barcelona i de son Col·legi en lo sigle quinsé*, «La Veu de Catalunya» (1896), pp. 586 y ss.
- LL. P[ICANYOL], *Notes històriques i protocols notarials (Moià)*, «Modilianum» (Moià 1966), pp. 76-84.
- J. M. PONS GURI, *Aventura de un antiguo notario de Pineda* [Jaume Coll, siglo XVI], «LN» (Barcelona 1947), pp. 292-300.
- J. RIERA, Vid. M. T. FERRER.
- M. RIU, *Activitats d'un notari de muntanya al segle XV*, «Estudis d'història Medieval» IV (Barcelona 1971), pp. 87-110.
— *La exposició del colegio notarial de Barcelona*, «Catálogo», pp. 218-221.
- J. RIUS SERRA, *Jaume Callís. Notas bibliográficas (1364-1434)* «Galería Vicences ilustres» (Vic 1944).
- D. ROMANO, *Protocolos judíos de Cardona (s. XIV)*, «Sefarad» XXXII (1972), pp. 371-372.
- F. de SAGARRA, *Sigilografía catalana, I*. Barcelona, 1916.
- J. SANS FONT, *Cronología notarial de Vich y su comarca*, «LN» (Barcelona 1946), pp. 103-108.
- V. SANTAMARÍA, *Contribución a la historia del notariado en Cataluña*, Barcelona 1917.
- J. SEGURA, *Repàs d'un manual notarial del temps del rei en Jaume I, I* «CHCA» (Barcelona 1919), pp. 300-326.
- F. UDINA, *Comentarios a un protocolo ceriverino del 1461*, Barcelona 1953.

- O. VALLS SUBIRÁ, *El «signum» notarial*, Centenario de la ley del Notariado. Fuentes y Bibliografía, vol. II, tom. 2, Barcelona 1963.

II. ARAGÓN

- M. ALONSO, *«Vidal Mayor» y la adverbación del testamento*, «RDN» 33/34 (Madrid 1961), pp. 447-467.
- *Notas para el estudio del notariado en la Alta Edad Media de Aragón*, «ADA» V (Zaragoza 1949-50), pp. 349-410.
 - *Las formas testamentarias en la Alta Edad Media de Aragón*, «RDN» 5 (Madrid 1954), pp. 7-196 y 9 (Madrid 1955), pp. 241-402.
- A. CANELLAS, *El documento notarial en la legislación aragonesa foral de 1247*, II Congreso Internacional de Diplomática (Friburgo-Suiza 1970), en prensa.
- J. CARUANA, *Organización de Teruel en el siglo XII*, «Teruel» X (1953), pp. 61-64.
- R. DEL ARCO, *La institución del notariado en Aragón*, «ADA» V (Zaragoza 1949), pp. 356 y ss.
- *El jurisperito Vidal de Canellas, obispo de Huesca*, «Zurita» I (Zaragoza 1951), pp. 23-113.
 - *El famoso jurisperito del siglo XIII, Vidal de Canellas, obispo de Huesca. Noticias y documentos*, «BRABL» VIII (Barcelona 1915-1916) pp. 463-480 y 580-621.
 - *El obispo Jaime Sarroca*, «BRABL» IX (Barcelona 1917-1921).
- J. CABEZUDO, *Un notario zaragozano del siglo XV*, «RDN» (Madrid 1954).
- F. CARRERAS CANDI, *Agremiaciones notariales en la Corona de Aragón*, «LN» (Barcelona 1926), pp. 25-29.
- P. GALINDO, *Un formulario del obispo don Jaime de Aragón*, Rev. «Universidad» (Zaragoza 1934).
- J. LORENTE, *El testamento mancomunado en el apéndice foral aragonés*, «ADA» (1942), pp. 127-155.

- J. LORENTE SANZ y L. MARTÍN BALLESTERO, *La norma en el ordenamiento jurídico aragonés*, «ADA» (Zaragoza 1949), pp. 60 y ss.
- J. E. RIVAS, *El testamento ante el párroco en Aragón*, «ADA» (1945), 38 p.
- R. RODRÍGUEZ TRONCOSO, *Algunas consideraciones sobre el origen del notariado en el Alto Aragón*, VII «CHCA» III (Barcelona 1962), pp. 249-260.
- A. SAN VICENTE, *Documentos fehacientes para una sociología del matrimonio en Zaragoza durante el Bajo Renacimiento*, «Misc. J. M. Lacarra» (Zaragoza 1968), pp. 23-51.

III. VALENCIA

- M. DUALDE, *Inventario de la documentación notarial del archivo municipal de Valencia (siglos XIV-XV)*, «ACCV» XIII (Valencia 1952), pp. 392-401.
- A. MENGUAL, *El notariado en el Derecho foral valenciano*, «Rev. Crítica del Derecho inmobiliario» (1933), pp. 820 y ss.
- A. PALANCA PONS, *Historia del insigne, noble e ilustre colegio notarial de Valencia*, Valencia 1966.
- V. PASCUAL BELTRÁN, *Los notarios de Játiva*, «ACCV» XIV (Valencia 1953), pp. 77-81.
- R. PERTEGÀS, *Lo que hia en los protocols notariales de la època foral*, «Rev. Cultura Valenciana» (Valencia 1926), pp. 12-16.
- R. RODRÍGUEZ TRONCOSO, *Documentación notarial del archivo del reino de Valencia*, «Homenaje a J. E. Martínez Ferrando» (Madrid 1958), pp. 551-563.
- B. RULL, *Organización foral del notariado en el antiguo reino de Valencia*, «Estudios» I (Madrid 1964), pp. 341-391.
- V. SIMÓ SANTOJA, *Notas para la historia del notariado foral valenciano*, «RDN» LXXI (Madrid 1971), pp. 195-298.
- E. TAULET, *San Vicente Ferrer, hijo de notario*, «Bona gent» (Valencia 1954), pp. 4-6.

IV. OTROS

- A. RUBIO y LLUCH, *Chanceliers et notaires dans la Grece catalane*, «Eis Mnemeen's Pamproy» (Atenas 1933).
- L. BATLLE, *Librería del notario Guillermo de Mallorca*, (Madrid 1947).
- M. MITJÁ, *Pedro Rajadell y su biblioteca jurídica (siglo XIV)*, «EHDAP» I (Barcelona 1947), pp. 65-104.

5. *El Notariado en Navarra*

Véase Aragón.

- J. MILLÁS, *Contratos judíos y moriscos del reino de Navarra*, «AHDE» X (1932), pp. 285 y ss.
- J. SAN JUAN OTERMÍN, *Índice de escribanos y notarios cuyos documentos se conservan en el Archivo de protocolos de Pamplona*, (Pamplona 1942).
- J. S3N JUAN OTERMÍN, *Índice de protocolos del archivo general de Pamplona* (Pamplona 1942).
- J. J. SOLGAGA, *El testamento ante el párroco en Navarra*, «Rev. Univ. Zaragoza» (1958).

6. *El notariado en el reino Castellano-leonés*

- J. ARIAS RAMOS y J. M. ARIAS BONET, *La compraventa en las Partidas*, «Estudios» II (Madrid 1965), pp. 337-420.
- F. ARRIBAS, *Los escribanos públicos en Castilla durante el siglo XV*, «Estudios» I (Madrid 1964), pp. 165-260.
- A. BARRADO, *El monasterio de Guadalupe y las escribanías de Trujillo durante el reinado de los Reyes Católicos*, «REE» (Badajoz 1951).
- J. BONO, *El documento privado en Castilla y León durante la Alta Edad Media*, (Madrid 1943).

- E. BOUZA ÁLVAREZ, *Orígenes de la Notaría. Notarios en Santiago de 1100 a 1400*, «Compostellanum» V (Santiago de Compostela 1960), pp. 233 y ss.
- J. CERDÁ RUIZ-FUNES, «*Hombres buenos*», *jurados y regidores en los municipios castellanos de la Baja Edad Media*, I Symposium de la Historia de la Administración (Madrid 1971), pp. 161-206.
- E. CERVOLO, *El notario y el documento notarial en las Partidas*, «RN» (1966), pp. 1375 y ss.
- V. DÁVILA, *La fe notarial en los pasados siglos. Protocolo del escribano de Castrojeriz, Tomás Fernández de Bustamante, 1556-1618*, «BIFG» XIII (Burgos 1958).
— *La fe notarial en los pasados siglos* [Burgos y provincia], «BIFG» IV (Burgos 1960-61), pp. 67-73, 268-273, 370-375, 535-572, 667-672 y 728-738.
- J. FERRO, *Cómo e porqué os escribanos deixaron de empregar o galego*, «Homenaje R. Otero» (Vigo 1958).
- V. FLORES DE QUIÑONES, *Unidad y particularismo. La continuidad del Derecho y los notarios reales*, «BRAC» (Córdoba 1956), pp. 5-39.
— *Señoríos y escribanos*, «RDN» LX (Madrid 1968), pp. 5-39.
— *El archivo de protocolos de Córdoba. Notas, índices y documentos*, «AAMN» IV (Madrid 1948), pp. 699-904.
— *El notario en el fuero de Córdoba*, «AAMN» XV (Madrid 1967), pp. 147 y ss.
- A. M. GARCÍA, vid. A. P. ORTEGA.
- J. GIBERT Y SÁNCHEZ DE LA VEGA, *El consejo de Madrid. Su organización en los siglos XII al XV* (Madrid 1949).
- J. GONZÁLEZ, *Los oficios del consejo en los fueros municipales de León y Castilla*, «Rev. Cienc. Jurid. Soc.» IV (1921); V (1922).
- M. GONZÁLEZ JIMÉNEZ, *El consejo de Carmona a fines de la Edad Media (1464-1523)*. Sevilla 1973, pp. 175-181.
- A. LINAJE, *Las suscripciones de los escribas en el Alto Medioevo peninsular*, «RDN» 69/70 (Madrid 1970), pp. 205-232.

- M. LUCAS ÁLVAREZ, *Documentos notariales y notarios del monasterio de Osera*, «Primeras Jornadas» (Santiago 1973), multicopiado.
- *Pelagius abbas, canonicus et notarius*, «Bol. Academia Gallega» 8 (1953).
- *Características paleográficas de la escritura gótica gallega. Escritorios notariales compostelanos*, «BAG» 5 (1950), pp. 53-86.
- M. S. MARTÍN POSTIGO, *Un cargo [notario mayor de Andalucía] y un pleito en la corte de los Reyes Católicos*, «RES» 19 (1955).
- G. MARTÍNEZ DÍEZ, *Los oficiales públicos: De las Partidas a los Reyes Católicos*, II Symposium de la Historia de la Administración (Madrid 1971), pp. 121-136.
- J. MARTÍNEZ GIJÓN, *Estudio sobre el oficio de Escribano en Castilla durante la Edad Moderna*, «Estudios» I (Madrid 1964), pp. 261-340.
- L. MARTÍNEZ URRUTIA, *El notario en la legislación castellana*, (Buenos Aires 1942).
- *El notariado en el Fuero Juzgo*, «RN» (1956), pp. 561 y ss.
- *El notariado en la legislación de Alfonso X, el Sabio* (Buenos Aires 1941).
- *El notariado en la legislación castellana*, «RN» (1958), páginas 1115 y ss.
- A. MATILLA TASCÓN, *Escribanos, notarios y Archivos de Protocolos en España*, «Archivum» XII (1962), pp. 3-19.
- F. MATEU LLOPIS, *De Diplomática. Sobre los documentos particulares y eclesiásticos de la diócesis de Orense, siglos XI-XIV*, «CEG» XI (1954), pp. 319-340.
- F. MILARA, *Los notarios en las Partidas y comentadores de las leyes de Toro*, «RIN» 50/51 (1961), pp. 203 y ss.
- M. MUÑOZ DE SAN PEDRO, *Reflejos de siete siglos de vida extremeña en cien documentos notariales*, «Estudios» II (Madrid 1965).
- A. P. ORTEGA y A. M. GARCÍA, *Relatos de jueces y escribanos*, Madrid 1971.

- J. PÉREZ DE URBEL, *Sampiro, notario, cronista y obispo*, «RAMM» (Madrid 1952).
- E. B. PONDE, *La organización notarial en la Edad Media*, «RN» (1966), pp. 1375 y ss.
- A. RODRÍGUEZ ADRADOS, *El Derecho notarial en el Fuero de Soria y en la Legislación de Alfonso X*, «Estudios» II (Madrid 1965), pp. 29-62.
- N. A. M. TAVERNA, *Visión notarial de las Siete partidas*, «RN» (1969), pp. 1913 y ss.
- F. TOMÁS VALIENTE, *Origen bajomedieval de la patrimonialización y enajenación de los cargos públicos*, «Primer symposium de Historia de la Administración», pp. 123-160.

NOTARIADO EN LA ESPAÑA MODERNA

- J. R. ALFARO, *La exposición de documentos notariales es como la más sugestiva lección de historia*, «Catálogo», pp. 227-232.
- M. ALONSO LAMBÁN, *Formulario de actos extrajudiciales de la sublimé arte de notaría (Anónimo aragonés del siglo XVI)*, Madrid, 1968).
- M. BASAS, *Contribución al estudio del seguro marítimo en el siglo XVI*. «Rev. Derecho Mercantil» XXIV (1957), pp. 307-346.
- A. BERTRAND, *Segovie au XVIII siècle. Étude par sondages des patrimoines notariales*, «Caravelle» IV (Toulouse 1965), páginas 49-81.
- J. BQNO, *Los proyectos de reforma notarial anteriores a la ley de 1862*, «Estudios» I (1946), pp. 521-560.
- J. CABEZUDO, *La vida española en el protocolo notarial*, «Catálogo», pp. 236-238.
- *Un curioso inventario zaragozano de 1509* (sobre el notario Luis Sora), «RABM» LXVIII (Madrid 1960), pp. 81-103.
- F. CARRERAS, *Notariado fernandino* (siglo XIX), «LN» (Barcelona 1932), pp. 231-235, y «La Vanguardia» (24-IV-1932).

- *Emissiones fiscales de los colegios de abogados, procuradores y notarios de Barcelona*, (Barcelona 1905).
- *Sellos de colegios notariales de España (1863-1932)*, «El Filatélico español» (1932-34).
- S. CARRERAS, *Una mascarada notarial en 1677*, (Valencia 1944).
- V. CASTAÑEDA, *La xavega dels notaris crats en lo any MDCIV*, (New York 1921).
- G. CÉSPEDES, *Seguros marítimos en la carrera de Indias*, «AHDE» XIX (1948-49), pp. 57-102.
- V. DÁVILA, *La fe notarial en los pasados siglos. Protocolo del escribano de Castrojeriz, Tomás Fernández de Bustamante (1596-1618)*, «BIFG» 13 (Burgos 1968).
- F. DURÁN Y CANYAMERAS, *El colegio de Escribanos de mandamiento de Barcelona en la primera mitad del siglo XVIII*, «Estudios de Derecho histórico y moderno» (Barcelona 1946).
- J. ESCOBAR, *Índices de los testamentos, codicilos, cartas o capitulaciones matrimoniales de nobles que fueron protocolizadas ante notarios cuyos protocolos se conservan en el Archivo de la Biblioteca de Don Fernando de Loances de la ciudad de Orihuela*, «Hidalguía» XI, XII, XIII (Madrid 1963-1965).
- J. A. ESCUDERO, *Orígenes de la administración central borbónica* «Actas del 1.er Symposium de la Historia de la Administración» pp. 293-304.
- J. FAUS, *Los aranceles notariales de 1782*, «LN» (Barcelona 1946), pp. 72-89.
- *Delliberacions per lo insigne Collegi de la preclara art de Notaria de Valencia en 1666*, «LN» (Barcelona 1947), pp. 84-95.
- P. FÉLIX GARCÍA, *Una fecha: 1862*, «Catálogo», pp. 188-191.
- M. FRAGA IRIBARNE y J. BENEYTO PÉREZ, *La enajenación de cargos públicos en la perspectiva histórica y sociológica*, «Estudios» I (Madrid 1964), pp. 397-472 (con abundante bibliografía sobre el tema).
- J. A. GARCÍA DE CORTAZAR, *Contribución al estudio de la transformación del régimen de oficios enajenadores de la fe pú-*

- blica en el régimen moderno notarial en España*, «1.º Congreso del Notariado Latino» (Buenos Aires 1948), pp. 39-62.
- A. GARCÍA GALLO, *Cuestiones y problemas de la historia de la administración española*, «Actas del 1.º Symposium de Historia de la Administración», pp. 41-59.
- J. A. GARCÍA NOBLEJAS, *Los protocolos de más de cien años y su conservación*, «Estudios», secc. II, vol. II (Madrid 1965), pp. 9-58.
- A. GONZÁLEZ DE AMEZUA, *La vida privada en el protocolo notarial*. Madrid 1950.
- *Apuntes sobre la vida escribanil en los siglos XVI-XVIII*, «Opúsculos histórico-literarios» 3 (1953).
- R. GIBERT, *El funcionario español de la época austríaca*, «Actas del 1.º Symposium», pp. 253-292.
- E. GONZÁLEZ YANES y J. MARRERO RODRÍGUEZ, *Protocolo del escribano Hernán Guerra. La Laguna, 1508-1510*, La Laguna 1958.
- A. ITURMENDI, *El notariado y su ley orgánica*, «Catálogo», pp. 181-185.
- R. LÓPEZ DE HARO, *Centenario de la Ley Notarial*, «Catálogo», pp. 233-235.
- J. LÓPEZ ORTIZ, Cf. Formularios.
- E. LÓPEZ PALOP, *La legislación notarial desde su promulgación de la Ley hasta el Reglamento de 9 de abril de 1917*, «Estudios» I (Madrid 1964) pp. 691-712.
- V. LLADÓ, *El ministro de justicia como notario mayor del reino* «Estudios» I, pp. 23-75.
- J. M. MADURELL, *Un notario barcelonés exiliado en Ripoll (1812-1814)*, «AIEG» XIII (Gerona 1959), pp. 91-118.
- MARQUÉS DE SALTILLO, *Los testamentos como elementos de la bibliografía (1625-1849)*. Madrid 1954.
- J. MARTÍN LÁZARO, vid. Formularios.
- S. MARTÍNEZ BAEZA, *Algunas consideraciones sobre los protocolos notariales y el contrato de compraventa indiano*, III, «Cong. Int. Der. Int.» (Madrid 1973), pp. 893-900.

- J. MARTÍNEZ GIJÓN, *Estudio sobre el oficio de escribano en Castilla durante la Edad Moderna*, «Estudios» I (Madrid 1964), páginas 261-340.
- A. MATILLA Y TASCÓN, *Principales fondos documentales en los archivos españoles para la Historia de la administración*, «Actas del Primer Symposium de Historia de la Administración», pp. 99-102.
- M. MENDOZA, *Catálogo de escribanos de la provincia de Toledo (1524-1867)*, Toledo 1968.
- F. MILARA, *Febrero y Las Casas (dos celebridades del notariado español)*, «RIN» (1963), pp. 111 y ss.
- M. MITJÁ, *El protocolo notarial en el siglo XVIII*, «LN» 81 (Barcelona 1948), pp. 190-200.
- J. A. MOLLEDA, *Estudio de la ley orgánica del notariado de 28-V-1862*, «Estudios» I, pp. 615-690.
- J. M. MONTAGUD BORJA, *Divagación histórica a través de un testamento del siglo XVIII*, Barcelona 1957.
- F. NAVARRO, *El conocimiento notarial de los otorgantes antes de la Ley del Notariado de 1862*, «Estudios» I (Madrid 1964), pp. 476-512.
- S. PARÉS, *Contratación notarial agraria en el Alto Panadés durante el siglo XIX*, «LN» (Barcelona 1944), pp. 366-383.
- L. PRIETO, *El reinado de Isabel II y el notariado español*, «Catálogo», pp. 192-198.
- A. QUESADA, *El proceso de formación de la ley del notariado*, «Estudios» I (1964), pp. 562-614.
- J. B. SÁNCHEZ PÉREZ, *Galería de directores generales de los registros y del notariado (siglos XIX-XX)*, Madrid 1955.
- A. Z. TANODI, *Institución notarial hispanoamericana*, «Archivum» XII (1962), pp. 31-53.
- J. TORMO, *El magistrado Cervino, restaurador del notariado español (1817-1883)*, «RDN» 37/38 (Madrid 1962), pp. 733 y ss.

Brianda de Vega, amante del príncipe Carlos de Viana, esposa de Berenguer de Peguera; descendencia de este matrimonio

I

Cuando el movimiento que había levantado Cataluña contra el rey Juan II de Aragón y que había triunfado con el reconocimiento por parte del soberano de su hijo, el príncipe Carlos de Viana, como primogénito y lugarteniente perpetuo suyo en el Principado amenazaba por la enfermedad mortal del príncipe ver frustrados los resultados obtenidos, partidarios del mismo le incitaron en vano a que casara con Brianda de Vega — o Brianda de Vaca, como es denominada por todos los historiadores —, a fin de poder legitimar al hijo de ambos, Felipe de Aragón y de Navarra, conde de Beaufort,¹ oponiéndose así a que su sucesión recayera en el segundogénito de Juan II, el futuro Fernando II de Aragón.

La primera referencia sobre Brianda recogida en el *Catálogo de la Sección de Comptos* del Archivo General de Navarra es del 13 de enero de 1456, mencionándose su alojamiento en la Torre Mayor, llamada del Rey, en Pamplona: se alude al pago de sarmientos para su cámara «por causa de don Filip, comte de Beau-

1. GERONIMO ÇURITA: *Los Cinco Libros Postreros de la Segunda Parte de los Anales de la Corona de Aragón*, tomo IV. Zaragoza, 1669, libro 17, capítulo 24, afirma: «Tuvose en aquellos tiempos por muy cierto que... los Privados deste Principe... procuraron... que el Principe casara con Doña Brianda de Vaca... porque hiziesse legitimo a Don Phelippe... y el Principe no quiso»; G. DESDEVISES DU DEZERT: *Don Carlos d'Aragon, Prince de Viane, Étude sur l'Espagne du Nord au XVe siècle*. Paris, 1889, 165-166, 398.

fort», sin duda nacido el año anterior; el 13 de febrero siguiente el hijo primogénito del príncipe tenía ya constituida casa propia.² Brianda permaneció en Pamplona cuando en el transcurso de aquel año Carlos de Viana abandonó Navarra para dirigirse a la corte de su tío, Alfonso el Magnánimo, en Nápoles;³ el príncipe no retornó a la península hasta 1460, desembarcando el 28 de marzo en Barcelona,⁴ adonde hizo venir poco después a su hijo Felipe y a Brianda. La conducta de ésta, según Zurita, disgustó profundamente a Carlos de Viana, quien la encomendó a Huc de Cardona, barón de Bellpuig d'Urgell, y la separó de su hijo, el cual fue confiado a Bernat Ça-Pila, caballero de Barcelona.⁵ El 23 de septiembre de 1461 murió el príncipe de Viana.⁶ El destino posterior de Brianda es totalmente ignorado por los historiadores, llegando a suponer Jesús Ernesto Martínez Ferrando, profundo conocedor del período 1464-1466, que quedó rota toda relación entre ella y su hijo.⁷ El hallazgo de un documento referente al matrimonio de la antigua amante del príncipe de Viana en el Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona me indujo a investigar en el mismo sobre este sorprendente enlace y su posible descendencia, trabajo en el que ha representado una valiosísima contribución el catálogo de nobles confeccionado por su archivero don José María Madurell y Marimón; el resultado de esta investigación permite no solamente refutar la suposición de un distanciamiento entre Felipe y su madre, sino establecer un conjunto de hechos completamente desconocidos hasta ahora: Brianda, cuyo verdadero nombre era de Vega

2. FLORENCIO IDOATE: *Catálogo de la Sección de Comptos. Documentos*, tomo XLVII: años 1451-1460. Pamplona, 1968, 368, doc. 840; 369, doc. 841; 378, doc. 850; 462, doc. 1057. Cf. nota 17.

3. DESDEVISES, 246, 277.

4. *Manual de Novells Ardits, vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní*, vol. II, 1446-1477. Barcelona, 1893 (citado MNA), 331.

5. ÇURITA, libro 16, capítulo 65; libro 17, capítulo 12; DESDEVISES, 373-374.

6. MINA, II, 392.

7. J. E. MARTÍNEZ FERRANDO: *Felipe de Aragón, Conde de Beaufort, hijo del Príncipe de Viana*. «Divulgación histórica de Barcelona», X (1959), 36-42, 41; J. ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO: *Catálogo de la documentación de la Cancillería regia de Pedro de Portugal (1464-1466)*. II vols. Madrid, 1953-1954, no contiene ninguna referencia sobre Brianda.

y no de Vaca,⁸ enraizó en Cataluña por su boda con el noble Berenguer de Peguera, señor del castillo de Olost, matrimonio favorecido por Felipe de Aragón y de Navarra, cuya protección se extendió a los descendientes del mismo, los cuales enlazaron por tres veces con la familia de Bernat Ça-Pila, el caballero al cual lo dejó confiado su padre, Carlos de Viana.

II

En 1462 estalló la sublevación catalana contra el rey Juan II de Aragón, guerra que no terminaría hasta 1472; Brianda de Vega y su hijo permanecieron en el Principado de Cataluña. Bernat Ça-Pila, ciudadano barcelonés al que el príncipe de Viana había armado caballero el día de su solemne juramento como lugarteniente general del rey, 24 de junio de 1461,⁹ murió a principios de diciembre de 1462.¹⁰ La misión que Carlos de Viana le había confiado cerca de Felipe de Aragón y de Navarra fue proseguida por su primogénito, Bernat Joan Benet, llamado asimismo Bernat Joan, Bernat Benet o simplemente Bernat, Ça-Pila y de Junyent, ciudadano barcelonés, al cual Pedro de Portugal, el rey (1464-1466) que los catalanes opusieron a Juan II, ordenó fuera pagada la pensión de 6 sueldos diarios, es decir 109 libras, 10 sueldos anuales, cuyo cobro se difería frecuentemente, que el soberano en el primer trimestre de su llegada a Barcelona asignó a Felipe, a quien hizo donación, además, de todos los bienes confiscados al partidario de Juan II, Nicolau Carroç d'Arborea, entre ellos, una casa en la plaza de Santa Ana de la misma ciudad; anteriormente, el sobe-

8. En los documentos del Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona (citado AHPB) es llamada Brianda de Vega, de Vegua o de Bega; en los transcritos por DOATE, Cf. nota 2, simplemente Brianda.

9. MNA, II, 375-378.

10. AHPB, A. Vilanova, *Secundum librum testamentorum et codicillorum, 1455-1466*: 23.VIII.1462, cit. NURIA COLL JULIÀ: *Una compañía barcelonesa para el comercio de paños (1400-1484)*, «Anuario de Estudios Medievales», V (1968), 339-408, 354 n. 37.

rano había obtenido que fuera alojado con las personas de su casa en la mansión que en la misma plaza poseía el menor Bernat Terré y Dusay.¹¹ También fou protegido el hijo del príncipe de Viana por el sucesor de Pedro de Portugal, Renato de Anjou, cuyo primogénito, Juan de Lorena, el 15 de noviembre de 1470, urgía el pago de 50 libras, prorrata de la cantidad adeudada por la consignación concedida por el mismo sobre la mensa episcopal de Barcelona, al «illustre e car parent nostre don Phelip d'Aragó».¹²

Brianda de Vega estaba junto a su hijo; Huc de Cardona, al cual la había encomendado el príncipe de Viana, había caído prisionero de Juan II en la batalla de Rubinat, 23 de julio de 1462, y fue ejecutado en marzo del año siguiente.¹³ Cronológicamente, la primera referencia recogida sobre ella es de agosto de 1466; en octubre aparece como procuradora del doncel Carlos de Tondo.¹⁴ Desde 1470 puede ser comprobada la relación de Brianda de Vega con Berenguer de Peguera, favorecido por Pedro de Portugal con diversas concesiones, puesto que figura como testigo de Felipe de Aragón y de Navarra, el cual actuaba con el consentimiento de su madre;¹⁵ por otra parte la hija de ambos, Lucrècia, había cumplido 15 años en julio de 1486, lo que permite fechar su nacimiento en torno a 1471. Sin embargo, hasta 1477 no aparece Brianda mencionada como esposa de Berenguer de Peguera; anteriormente, anteponiéndole los calificativos de «nobilis domina, magnifica do-

11. MARTÍNEZ FERRANDO: *Catálogo*, I, 65, doc. 353; 201, doc. 1381; 210, doc. 1456; 236, doc. 1655; 253, doc. 1784; II, 62, doc. 2209; 65, doc. 2232; 80, doc. 2337; 128, doc. 2716; MARTÍNEZ FERRANDO: *Felipe de Aragón*, 41, 42; AHPB, G. Jordá (menor), *Tercium manuale et seu capibrevium*, 1466-1467: 4.viii.1466; B. Montserrat, *Quinquagesimum primum manuale*, 1463-1465: 11.iv.1464.

12. Archivo de la Corona de Aragón, Archivo Real, Intrusos, Registro 38: 15.xi.1470; AHPB, D. Ginebret, *Manuale primum*, 1461-1468: 4.iv.1468; M. Franquesa, *Manuale sextum*, 1468-1469: 14,22.vi.1468; 3.ix.1468.

13. JAIME VICENS VIVES: *Juan II de Aragón (1398-1479). Monarquía y revolución en la España del siglo XV*. Barcelona, 1953, 271.

14. AHPB, G. Jordá (menor), *Tercium manuale et seu capibrevium*, 1466-1467: 3.x.1466; 9.i.1467; Cf. doc. citado en la nota 11.

15. AHPB, D. Ginebret, *Tercium manuale*, 1470-1471: 24.vii.1470; 7.ix.1470; MARTÍNEZ FERRANDO: *Catálogo*, I, 233, doc. 1631, carta de donación de mercedes de Pedro de Portugal en favor de B. de Peguera; Cf. también nota 23.

mina», se la designa únicamente como madre del conde de Beaufort, incluso en un documento del 25 de octubre de 1474 en que era nombrada procuradora por Berenguer de Peguera; el hecho de que éste no hiciera constar, como era habitual en documentos de esta índole, y como lo haría posteriormente, su condición de esposa,¹⁶ induce a creer que el matrimonio todavía no se había efectuado.

En 1471 Brianda de Vega y Felipe de Aragón y de Navarra tomaron la trascendental decisión de desertar de la dominación de Renato de Anjou y pasarse al campo de su rival, Juan II de Aragón. Este monarca habría probablemente intervenido para que se realizara esta espectacular y hasta ahora ignorada «volte-face» de su nieto, el hijo de aquel «Sant Carles» tan venerado por sus rebeldes vasallos, temeroso de que, cumplidos ya dieciséis años, pudiera ser utilizado en contra suya por los mismos, profundamente desalentados y decepcionados con motivo de la muerte de Juan de Lorena, 16 de diciembre de 1470, y del envío a Cataluña por Renato de Anjou no de su legítimo sucesor, Nicolás, sino del bastardo del primogénito, Juan de Calabria.¹⁷

El 8 de julio de 1471, el alguacil real Antic Ferrer, ejecutando una provisión del real consejo, según podía verse en el proceso de la causa que fue introducida en la real audiencia entre el procurador fiscal de una parte y Berenguer de Peguera de otra — el documento no especifica en qué concepto intervenía éste — dio posesión a Joan Amat, que la recibió en virtud de su cargo de procurador fiscal de la curia real, de la casa y huerto contiguo de la plaza de Santa Ana, que había sido concedida a Felipe de Aragón y de Navarra, enemigo y rebelde a Renato de Anjou; al acto estuvo presente Berenguer Oller, procurador de Berenguer de Peguera, el cual no

16. AHPB, D. Ginebret, Liber I procuracionum, 1474-1475 : 25.x.1474; Liber IV procuracionum, 1479-1480 : 25.ix.1479, B. de Peguera nombraba procuradora Brianda, designándola esposa suya; J. Miravet, Manual, 1472-1475 : 11.i.1474.

17. VICENS : *Juan II*, 331-333; todavía el 15 de noviembre de 1470, Juan de Lorena se interesaba en favor de Felipe, Cf. nota 12; el 27 de febrero de 1475, Felipe afirmaba ser mayor de 20 años, AHPB, B. Requesens, Vicesimum primum manuale instrumentorum, 1474-1476 : 27.ii.1475.

hizo contradicción alguna. El 9 de agosto siguiente, el alguacil real Huc de Copons, por orden de Francesc Malet, doctor en leyes y juez de la curia real, en ejecución de una carta escrita de propia mano por Renato de Anjou, fechada el 13 de julio anterior, dio posesión al capitán Giacomo Galiotto de la casa, confiscada «ob inobedienciam et rebellionem dicti illustris Philippi de Aragonia et de Navarra», el cual «ad avum suum, regem Joannem, hostem capitale[m] prefate regie maiestatis, se contulit», según constaba por el proceso y sentencia de la real audiencia.

El mismo 8 de julio, el alguacil real Antic Ferrer, acompañado de Berenguer Oller, procurador físcal de la curia real, se había dirigido a la torre rodeada de campos, viñas y bosques que el mercader Joan Feriça poseía cerca del monasterio de Pedralbes y que, a causa de su rebeldía, «ratione donacionis eis, ut asseritur, facte, possederunt nobiles Brianda de Vega et illustris Philippus de Aragonia qui, his proxime diebus, a fidelitate regia deviarunt; precedente incorporacione et premissis omnibus ex causa dictorum rebellionum facta», después de sellarla con las armas reales y en ejecución de una deliberación del real consejo, dio posesión de la misma a Berenguer Oller, que la recibió en su calidad de procurador fiscal. El 10 de agosto siguiente, el alguacil real Huc de Copons, prosiguiendo la ejecución de la carta real del 13 de julio, entregó a Bartomeu Palou, procurador de Giacomo Galiotto, la torre, «que ultimo fuit concessa dicto illustri Philippo de Aragonia et de Navarra, nunc, ut dictum est, transfuge»; en este documento, al contrario del precedente del 8 de julio, no es mencionada Brianda de Vega como poseedora conjunta de la finca.¹⁸

La decisión de Felipe de Aragón y de Navarra de acogerse al amparo de su abuelo, Juan II de Aragón, no quedó defraudada, puesto que tanto el rey como su hijo y sucesor, Fernando II de Aragón, V en Castilla, le dispensaron una protección constante, a la que correspondió hasta dar su vida en el sitio de Baza, el 10 de

18. AHPb, E. Malet, *Secundum manuale*, 1470-1472: 8.vii.1471; 9.viii.1471.

julio de 1488, capitán de las primeras fuerzas de la Corona de Aragón que participaron en la guerra de Granada.¹⁹ Terminada en octubre de 1472 la guerra civil catalana, Brianda de Vega y su hijo regresaron a Barcelona, donde su presencia es atestiguada a partir de 1473-1474, reanudando la relación con Berenguer de Peguera. Como tantos miembros ilegítimos de las familias reales, Felipe fue destinado al estado eclesiástico; el 27 de enero de 1474 nombraba procurador para tomar posesión, a título de administrador perpetuo o comendador, del abadiazgo de San Giovanni degli Eremiti de Palermo, obtenido poco antes gracias a la intervención de su abuelo; acumuló, además, los beneficios correspondientes a las dignidades de beneficiado en la iglesia de La Bisbal, arcediano de La Selva (Gerona), prior de Sant Pere de Casserres, abad de Sant Miquel de Cuixà y de Sant Martí de Canigó, arcediano de Albarracín y de Sant Fructuós (Tarragona), prepósito de Ibiza y arzobispo de Palermo.²⁰

En 1477 se había efectuado ya el matrimonio de Brianda de Vega con Berenguer de Peguera, doncel, señor del castillo de Olost, en la comarca de Osona, partido judicial de Vic, provincia de Barcelona. El contrayente era hijo del caballero Bernat de Peguera — el cual en su testamento (1454) le dejó en herencia el castillo por él comprado en 1432 a Ramon de Peguera, barón de Lluçà —, y de su segunda esposa (1436) Maciana de Montbui; otros hijos

19. ANTONIO DE LA TORRE: *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, vol. III. Barcelona, 1961, 111, doc. 120.

20. En el presente trabajo no pretendo seguir la biografía de Felipe de Aragón y de Navarra, sino consignar simplemente algunos aspectos que tienen relación con Brianda de Vega o que son poco conocidos. AHPB, D. Ginebret, *Liber I procuracionum*, 1474-1475: 27.31.i.1474; 3,4,7.ii.1474; 14.iii.1474; 1.iv.1474, Berenguer de Peguera, testigo de Felipe; 20.vii.1474; 5.ix.1474; 6.xi.1474; 22.xii.1474, Berenguer de Peguera, testigo de Felipe; *Tercius liber comunis*, 1473-1475: 1.ix.1474; *Sextum manuale*, 1473-1474: 23.vi.1473; 26.i.1474; *Septimum manuale*, 1474-1475. Bolsa: 22.vi.1474; *Tercius liber vendicionum*, 1473-1478: 6.xii.1477, Berenguer de Peguera, testigo de Felipe; *Manual*, 1477-1480; 13.x.1478, documento «datum et actum Barchinone, in domibus nostre solite residencie» (de Felipe); *Liber V procuracionum*, 1480-1481: 15.i.1481, Berenguer de Peguera, testigo de Felipe; A. Joan *Tricesimum quartum manuale*, 1474-1476: 8.vi.1475, testigo de Felipe, Berenguer de Peguera. (Sobre la estancia de Brianda de Vega en Barcelona en 1474, Cf. n. 16).

del matrimonio fueron Guerau, doncel, señor del castillo de Foix y de la «quadra» de Torrelles en el Penedès, casado con Graïda de Cruïlles; Pere, caballero, marido de Isabel de Foixà; Jaume, doncel; Aldonça, esposa de Martí Joan Meca, caballero, señor del castillo de Montfalcó d'Agramunt, en la comarca de Urgell, partido judicial de Cervera, provincia de Lérida, y Elionor, casada sucesivamente con Joan Batlle, doctor, y con Gispert de Ponts, doncel, señor del castillo de Ribelles, en la veguería de Agramunt. Hijos del primer matrimonio de Bernat de Peguera con Isabel de Corbera y de Foixà, muerta en 1429 y enterrada en la iglesia del monasterio de Sant Pere de les Puelles de Barcelona, fueron Constança, abadesa del mismo (1490-1504), Joana, también religiosa del monasterio; Maria o Maria Aldonça, casada con Arnau Guillem de Ballester, barón de Cervelló, el cual en 1448 heredaría la baronía de Bellera; Lluís; Bernat, doncel, y Andreu, caballero, «mestre racional» y consejero real, que fue el heredero universal de su padre; no habiendo tenido hijos de su matrimonio con Beatriu de Cruïlles, su herencia recayó en su sobrino, hijo de su hermana Maria, Guillem Ramon de Bellera, barón de Bellera y de Cervelló.²¹

El matrimonio Brianda de Vega-Berenguer de Peguera vivió económicamente bajo el amparo de Felipe de Aragón y de Navarra, quien protegió asimismo a sus hermanastros, a los cuales subvencionó también, en consideración suya, otro hijo ilegítimo del príncipe de Viana — aunque no de Brianda — Juan Alfonso de Aragón y de Navarra; de esta unión nacieron seis hijos: Nuri Joan, único

21. AHPB, D. Ginebret, Terdecimus liber vendicionum, 1492-1494: 24.x.1493; G. Jordá (mayor), Libro de poderes, 1427: 17.xi.1427; Tercium manuale, 1430-1431: 14.xii.1430; 5.vi.1431; Manual, 1430-1431: 5.vi.1430; Primus liber testamentorum, 1426-1455: 9.xii.1441, testamento de Elionor, esposa de R. de Corbera, disponiendo su sepultura en S. Pere de les Puelles; J. Miravet, Primus liber testamentorum, 1465-1498: 19.ii.1494, testamento de Andreu de Peguera; Pliego de escrituras sueltas, 1467-1494: 19,19.ii.1494, dos copias del mismo; 25.x.1494; ANTONIO PAULÍ MELÉNDEZ: *El Real Monasterio de San Pedro de las Puellas de Barcelona*. Barcelona, 1945, 181. cita, además de Constança, otra abadesa de la familia de Peguera, Clara munda (1384-1392), y tres del linaje de Corbera, que ocuparon el cargo de 1406 a 1437. El apellido de Maciana y la fecha de su boda, comunicados por Armando de Fluviá. Cf. también las referencias sobre la familia de Bellera en la nota 36 y la genealogía de la de Peguera al final de este estudio.

varón, Lucrècia, Isabel, Damiata, Beatriu y Maciana. El 26 de marzo de 1477 Brianda de Vega aparece por primera vez documentada como esposa de Berenguer de Peguera;²² Felipe la había dotado con 6.000 florines de oro de Aragón, equivalentes a 3.300 libras de Barcelona, suma considerable, aunque no excediendo la dote que algún mercader otorgara a su hija. El 4 de octubre del citado año su padraastro le acusaba recibo de parte de la dote, 1.100 libras en numerario, las cuales declaraba haber utilizado en la reparación del castillo de Olost; otro acuse de recibo en efectivo, esta vez a Brianda, de 300 libras, tenía lugar en 1479. El castillo había sido incorporado el 26 de enero de 1474 a la corona real, siendo sin duda entregado luego a Andreu de Peguera — diez años antes Pedro de Portugal, a causa de la rebeldía de éste, había donado sus bienes en la diócesis de Vic y veguería de Manresa a Berenguer —, puesto que en 1480 existía litigio entre Brianda de Vega y su cuñado a consecuencia de las obras realizadas por el mismo en el castillo. Hasta 1477, en efecto, Berenguer de Peguera no aparece con continuidad como señor del castillo de Olost; también se le menciona como domiciliado en Manresa o en Barcelona. En su testamento, redactado el 4 de enero de 1509 en su casa de la capital del Principado, declararí­a que todas las obras realizadas por él o su esposa en el castillo de Olost, hasta la suma de más de 2.000 libras, habían sido sufragadas «ex peccuniis processis et receptis de parentibus suis (de Brianda) regni Castelle»;²³ en estos parientes es presuntamente identificable Felipe de Aragón y de Navarra.

22. Cf. nota 24.

23. Aunque el valor del florín hubiese sido establecido oficialmente (1456) en 13 sueldos, en los documentos particulares se cotizaba a 11; así en 1471 y 1482, AHPB, G. Jordá (menor), *Septimum manuale*, 1471-1473: 16.viii.1471; D. Ginebret. *Decimus quintus manuale*, 1482: 17.ix.1482; *Nonum manuale*, 1477-1478: 4.x.1477; *Undecimum manuale*, 1479-1480: 27.ix.1479; *Liber IV procuracionum*, 1479-1480: 15.v.1480; J. Vilana, *Primus liber testamentorum*, 1480-1519: 4.i.1509, testamento de B. de Peguera; MARTÍNEZ FERRANDO: *Catálogo*, I, 220, doc. 1527, 15.x.1464, donación de los bienes de Andreu a Berenguer; en abril precedente, Pedro de Portugal daba instrucciones para el caso de que la guarnición del castillo de Olost deseara reducirse a él, *ibídem*, 65, doc. 355. Andreu de Peguera había sido considerado como enemigo por el príncipe de Viana el 21 de julio de 1461, *Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón, Publicada de Real Orden por su archivero* D. MANUEL DE BOFARULL Y DE SARTORIO, tomo XXVI. Bar-

Brianda de Vega había recibido de su hijo Felipe donación de las rentas procedentes del priorato de Tortosa; el 26 de marzo de 1477 saldaba definitivamente cuentas con el procurador que las había administrado en su nombre, pero conservaba el derecho a percibir una pensión anual vitalicia de 100 libras sobre las mismas; el prior de Tortosa, Pedro de Luna, no firmó el compromiso de abonarle la misma, por lo cual, el 15 de octubre del mismo año, asumió por el prior la obligación de pagársela Fernando de Dicastillo, comendador «hospitalarie ecclesie» de Pamplona, quien cumplió el convenio, según está comprobado hasta 1481. Por la misma época, Brianda nombraba procuradores en la capital navarra para desempeñar varias joyas de su pertenencia.²⁴

En 1481 Felipe de Aragón y de Navarra pretendió renunciar la abadía de San Giovanni degli Eremiti en favor de su hermanastro Nuri Joan, que aún no había cumplido seis años, pero que ya ostentaba la condición de clérigo de la diócesis de Vic; el 25 de octubre nombraba procuradores, sin revocación de los precedentemente designados — uno de ellos había sido Berenguer de Peguera — para renunciar en manos del papa la abadía «adeo ut de ipsa... provideatur» su hermanastro. De nuevo, el 15 de julio siguiente, nombraba procurador a fin de resignar la abadía a Berenguer de Peguera, quien, como tutor de su hijo, el 6 de febrero de 1483 designaba a su vez procuradores para recibir posesión de la misma y arrendar sus beneficios durante un período de tres años, y para suplicar al papa dispensara del defecto de edad a Nuri Joan, ton-

celona, 1864, 53-54; FRANCESCH CARRERAS CANDI: *Geografia general de Catalunya*. Barcelona, sin fecha de publicación, vol. III, *Província de Barcelona*, por CELS GOMIS, 455-456, cita las ruinas del castillo de Olost y su intacta capilla gótica, probablemente del siglo xv, afirmando que desde el 26 de enero de 1474 fue realengo; *Diccionari nomenclàtor de pobles i poblats de Catalunya*. 2.ª edició. Barcelona, 1964, en la entrada Olost menciona el «casal habitat, dit el «castell»; té alguns elements dels segles xiv i xv».

24. AHPB, D. Ginebret, *Reportorium, 1475-1477*: 26.III.1477, «Briandam, uxorem... Berengarii de Pagueira»; *Nonum manuale, 1477-1478*: 15.X.1477, testigo del acto entre F. de Dicastillo y Brianda de Vega, Bernat Ça-Pila; *Liber IV procuracionum, 1479-1480*: 13.IV.1480; *Decimus tercius manuale, 1480-1481*: 7.III.1481; *Liber III procuracionum, 1477-1479*: 1.XII.1478; *Liber VI procuracionum, 1481-1482*: 28.II.1482.

surado simple. Pese a esta insistencia y aunque en uno de los documentos últimamente citados se afirmara: «Nurius Johannes de Pagaria de proxime provideri speratur de abbacia Sancti Joannis de Heremitis», no se logró el objetivo propuesto, por oposición de Fernando II de Aragón, a quien correspondía el derecho de patronato; el rey, habiendo Felipe hecho efectiva su renuncia, la solicitó para Pedro Zapata antes de finalizar el año y, de nuevo, en 1488, para su hijo ilegítimo Alfonso.²⁵

Sin embargo, si la familia de Peguera-Vega no pudo obtener la administración de la abadía, sí consiguió beneficiarse de sus rentas. El 1 de mayo de 1482 Berenguer de Peguera acusaba recibo a su esposa de 314 onzas de Sicilia en prorrata de su dote; el mismo día habría debido comenzar el arriendo por Felipe a su madre, mediante el pago de 600 onzas de dicha moneda y durante un plazo de tres años, de las rentas de la abadía, según un acto del 17 de junio siguiente, que no tuvo efecto, pero que, no obstante, el 15 de julio cobraba eficacia, a partir del 1 de septiembre futuro, en favor de Berenguer de Peguera, el cual, en idéntica fecha, había sido nombrado procurador para resignar la abadía, como ha sido indicado precedentemente. El 21 de enero de 1483, conjuntamente con su esposa, nombraba procuradores en Palermo los mercaderes barceloneses Blai Ferrer y Joan Vila «ad petendum... omnes illos sex mille florinos auri Aragonum dictis constituentibus, contemplacione matrimonii inter eos contracti, donatos et assignatos per... Philippum... electum ecclesie Panormitane, necnon et fructus... dicti archiepiscopatus Panormitani et abbaciatus Sancti Johannis de Heremitis... dictis constituentibus obligatos racione dictarum donacionis et assignacionis ditorum sex mille florinorum». Del contexto de este documento parece desprenderse que Felipe dotó a su madre

25. AHPB, D. Ginebret, Liber VI procuracionum, 1481-1482: 25.x.1481; Liber V procuracionum, 1480-1481: 24.iii.1481; 24.iv.1481, referencias a la abadía y a la procuración de B. de Peguera; Liber VI procuracionum, 1481-1482: 15.vii.1482, testigo de Felipe, Bernat Ça-Pila; Liber VII procuracionum, 1482-1484: 6,6.ii.1483; ANTONIO DE LA TORRE: *Documentos sobre relaciones internacionales de los Reyes Católicos*, vol. I. Barcelona, 1949, 384, doc. 106, 30.xii.1483; III, 54, doc. 50, 14.ii.1488.

siendo arzobispo de Palermo, lo que permitiría fechar su boda con Berenguer de Peguera en 1477. En 1489 era definitivamente saldada la cuenta con las herederas de Blai Ferrer, que arrojaba un beneficio de 155 libras de Barcelona, y Joan Vila reconocía al marido de Brianda la propiedad de 1.600 florines de Sicilia, al cambio, 813 l. 6 s. 8 d. de Barcelona.²⁶

Probablemente en compensación del abadiazgo de San Giovanni degli Eremiti, cuyos beneficios escaparon finalmente a la familia Peguera-Vega — el 14 de febrero de 1488, como ha sido indicado antes, Fernando II de Aragón lo había solicitado para su hijo Alfonso — se concedió a Nuri Joan una substanciosa pensión anual vitalicia sobre las rentas del arzobispado de Zaragoza, del cual por aquel entonces era precisamente arzobispo comendatario el mencionado Alfonso de Aragón. El 12 de septiembre de 1489, muerto el 10 de julio del año anterior el protector económico de la familia, Felipe de Aragón y de Navarra, y, probablemente, también Brianda de Vega, Berenguer de Peguera nombraba procuradores en la curia romana a fin de obtener del papa en favor de su hijo, que todavía no había cumplido 14 años, «litteras apostolicas ...iam concessas seu concedendas de et super illa annua pensione» vitalicia, pagadera en dos plazos anuales, de 9.000 sueldos jaqueses, al cambio, 478 l. 2 s. 6 d. de Barcelona: el cobro de la renta se realizó en los años siguientes a través de las habituales dificultades de la época en esta clase de operaciones financieras. La importancia de este ingreso para la economía familiar fue plenamente reconocido por Berenguer de Peguera en su testamento del año 1509: «a die provisionis apostolice sibi (a Nuri Joan) facte de illa pensione VIII^m solidorum jaccensium, quam habet super fructibus archiepiscopatus

26. AHPB, D. Ginebret, Decimus quintus manuale, 1482: 1.v.1482; 17.vii.1482; 2,15.vii.1482; Sextus liber vendicionum, 1481-1482: 15.vii.1482, testigo de Felipe, Bernat Ça-Pila; Liber VI procuracionum, 1481-1482: 15.vii.1482; Liber VII procuracionum, 1482-1484: 21.i.1483; Decimus procuracionum liber, 1486-1487: 11.v.1487; Manuale vicesimum tercium, 1488-1489: 16.iii.1489; A. Mir, Tricesimi quinti manualis contractuum comunium, 1489: 27.vii.1489; Manual, 1489: 27.vii.1489. Otros documentos en que B. de Peguera aparece relacionado con su hijastro: D. Ginebret, Liber VII procuracionum, 1482-1484: 5.i.1484; Decimus quintus manuale, 1482: 29.v.1482; Liber III procuracionum, 1477-1479: 26.viii.1478; Liber IV procuracionum, 1479-1480: 7.iv.1480.

Cesaraugustani, recipi singulis annis et converti ipsos in propriis usibus meis et domus mee et collocacione dictarum filiarum mearum tempore matrimonii». ²⁷ La contribución paterna, en efecto, a la dote de las hijas casi se limitaría de una manera efectiva a aportar en garantía su castillo de Olost o los beneficios procedentes del mismo. De las cinco, Beatriu era ya en 1500 religiosa de Sant Pere de les Puellas de Barcelona, monasterio muy relacionado con la familia de Peguera y del cual era abadesa su tía paterna Constança, ²⁸ y Maciana debió morir soltera.

La primera hija en contraer matrimonio fue Lucrècia, tal vez así llamada en recuerdo de Lucrezia d'Alagno, amante de Alfonso el Magnánimo, rey de Aragón y de Nápoles, a cuya protección se había acogido el príncipe Carlos de Viana, y sin duda la mayor de las cinco hermanas, puesto que contaba 15 años al firmarse sus capítulos matrimoniales el 18 de julio de 1486. El novio era el doncel Llorenç d'Alta-riba, señor de la casa de este nombre en la comarca de Osona, provincia de Barcelona, destruida durante la guerra civil de 1462-1472 a causa de militar su difunto padre, Bernat Guillem, caballero, en el partido de Juan II de Aragón; las fechas límites para los esponsales y boda eran fijadas, respectivamente, en Navidad del mismo año y Pascua de 1487, antes de cuya festividad, en efecto, el matrimonio se había ya realizado. Lucrècia era dotada con 1.100 libras — hijas de mercaderes recibían el doble y el triple de esta cantidad — mitad por su madre y mitad por su padre, parte en numerario, 400 l., y parte en censos, de las cuales fueron pagadas efectivamente 750 l. Las arras ascendían a 550 l., en garantía de las cuales el novio obligó su mansión de Alta-riba y las casas que poseía en la ciudad de Vic. Brianda de Vega estaba ausente de Barcelona cuando se firmaron en esta ciudad los capítulos matrimoniales; por un documento del 15 de diciembre siguien-

27. AHPB, D. Ginebret, *Undecimus procuracionum liber*, 1488-1489: 12, 19.ix.1489; *Tricesimum quartum manuale*, 1497-1498: 8.viii.1497; 24.i.1498; *Manual*, 1498-1499: 2.viii.1498; *Quintus decimus procuracionum liber*, 1492-1493: 21.viii.1492; J. Vilana, *Decimum manuale sive prothocollum*, 1502: 1.vi.1502; *Undecimum manuale*, 1502-1503: 4.iii.1503; Cf. el testamento de B. de Peguera, nota 23.

28. Cf. notas 21 y 36.

te, en que Berenguer de Peguera entregaba a su hija la parte de la dote correspondiente a su madre, consta que ésta y Lucrècia se hallaban el 7 de noviembre de 1486 en la villa de Sant Mateu, del maestrazgo de Montesa, lo que induce a creer gestionando la contribución económica a la boda de Felipe de Aragón y de Navarra, entonces maestro de Montesa.²⁹

Después de celebrado el enlace, Llorenç d'Alta-riba marchó a la guerra de Granada, incorporándose sin duda a las fuerzas del maestro de Montesa; el rey le concedió el grado de capitán. En 1493 Lucrècia contrajo la enfermedad de la que moriría en octubre de 1495 sin dejar descendencia; en su testamento nombró heredera universal su única hermana todavía soltera, Maciana, legando sendas 100 l. a Isabel y Damiata, a su marido y para su alma. La reclamación por los Peguera de la ejecución del testamento y consiguiente devolución de la dote suscitó un conflicto, sometido a amigable composición; el 6 de marzo de 1499, Berenguer de Peguera y Llorenç d'Alta-riba daban por definitivamente cancelada la cuestión. El segundo que, gracias a otro matrimonio con Beatriu, hija de Bernat Guerau de Marimon, caballero, señor del castillo de Sant Marçal, en la veguería de Vic, parece haber superado las estrecheces económicas alegadas en la causa contra los Peguera, se comprometía, conjuntamente con su esposa, a prestar a Nuri Joan, como a heredero de Brianda de Vega, un censo de pensión anual 17'50 l. y de valor 350 l., diferencia entre las 1.100 l. de dote y las 750 l. que el viudo de Lucrècia confesaba haber recibido en numerario, «com la més part ha ell mateix (Llorenç) exigit en censos e fruyts del castell d'Olost», que era, por consiguiente, la

29. AHPB, D. Ginebret, Liber IX procuracionum, 1485-1486: 22.vi.1485, trece meses antes de los capítulos matrimoniales, Llorenç d'Alta-riba es designado todavía clérigo tonsurado simple; Manuale vicesimum secundum, 1487-1488: 5.v.1487; Undecimus procuracionum liber, 1488-1489: 29.vii.1489; Manuale vicesimum primum, 1486-1487: 18.vii.1486; 15.xii.1486; Pergamino, serie A, número 480: 7.xi.1487 procuración de Brianda a B. de Peguera para firmar los capítulos, doc. comunicado por M.ª Teresa Ferrer y Mallol; D. Ginebret, Decimus procuracionum liber, 1486-1487. Bolsa: 15.vii.1486, Berenguer de Peguera había sido nombrado procurador por Felipe, que se hallaba en Valencia el 6 de mayo precedente; Vicesimum sextum manuale, 1491-1492: 3.i.1492; 22.vi.1492.

parte de contribución en déficit. El censo fue rigurosamente prestado por Beatriu, su marido había ya fallecido en 1509, hasta su luición en 1518. El matrimonio se comprometía también a pagar a Isabel y Damiata, en dos plazos que finalizarían en Navidad de 1501, las 100 l. legadas por Lucrècia.³⁰

Brianda de Vega había fallecido cuando se concertó en el año 1492 el segundo de los matrimonios de sus hijas, puesto que no es mencionada en los trámites para el mismo; el último documento conocido en que aparece todavía en vida es el del 15 de diciembre de 1486 referente a la boda de Lucrècia.³¹

El matrimonio de Isabel de Peguera y de Vega con Joan Ça-Pila y Ça-Closa, caballero, es una primera demostración de la vinculación existente entre ambas familias, que volverían a unirse en las personas de Nuri Joan y de Isabel de Brihuela y de Peguera, hija de Damiata, enlaces que demuestran, si la protección a los Peguera-Vega, de Felipe de Aragón y de Navarra no lo hubiese probado ya suficientemente, que carece totalmente de base la suposición de un alejamiento entre él y su madre después que el príncipe de Viana lo confiara al caballero barcelonés Bernat Ça-Pila (†1462), cuya misión cerca de Felipe fue continuada por su primogénito, Bernat Joan Ça-Pila y de Junyent, como ya se ha indicado precedentemente. Después del retorno a Barcelona de Brianda de Vega y su hijo se reanudó la relación con Bernat Joan Ça-Pila, quien aparece como testigo de Brianda el 15 de octubre de 1477 y de Felipe el 17 de octubre, 9 de noviembre de 1481 y en dos documentos del 15 de julio de 1482 concerniendo también a Berenguer de Peguera.³²

30. AHPB, D. Ginebret, *Tricesimum secundum manuale*, 1495-1497: 11.viii.1496; *Tricesimum secundum manuale*, 1495-1497. Bolsa: 11.viii.1496; 1,5.x.1496; cinco documentos sin fecha referentes al conflicto entre los Peguera y Llorenç d'Alta-riba; *Tricesimum quartum manuale*, 1497-1498: 2.v.1498; *Manual*, 1498-1499: 6.iii.1499, varios documentos de la misma fecha; J. Vilana, *Vicesimum primum manuale*, 1508-1509: 4.i.1509; *Decimus liber procuracionum*, 1508-1509: 19.i.1509; *Tricesimum secundum manuale*, 1517-1518: 12.i.1518.

31. Citado en nota 29.

32. Cf. notas 24, 25 y 26. AHPB, D. Ginebret, *Liber VI procuracionum*, 1481-1482: 17.x.1481; 9.xi.1481; P. Triter, *Secundum manuale*, 1483-1484: 1.x.1484,

Los Ça-Pila descendientes del mercader barcelonés Bernat, muerto en 1389/1391, cuyos hijos pertenecieron a la clase superior de los ciudadanos, pertenecían a una de las familias de la oligarquía que acaparaba el gobierno municipal de Barcelona; partidarios de las concepciones políticas y económicas condensadas en torno a Carlos de Viana contra Juan II de Aragón, militaron y combatieron contra este soberano durante la guerra civil de 1462-1472, con alguna excepción, precisamente el futuro suegro de Isabel de Peguera. Finalizada la lucha, la política conciliadora del rey que, alzándose por encima de mezquinas pasiones y de un concepto abusivamente autoritario del poder, como el de su nuera, la reina Isabel de Castilla, que le felicitaba prematura e infructuosamente por la satisfacción que tendría vengándose de sus rivales, permitió que éstos — entre ellos los Ça-Pila — cooperasen con la monarquía en el «redreç» de Barcelona llevado a cabo por Fernando II.³³

Joan Ça-Pila y Ça-Closa era hijo de su homónimo, ciudadano barcelonés — primo segundo de Bernat Joan Ça-Pila y de Junyent — y de Marquesa, en la cual recayó toda la herencia de sus padres y abuelos maternos, y nieto de Joan Berenguer Ça-Pila y de Poses y de Serena de Gualbes y Dez-Soler, prima hermana de Bernat Ça-Pila (†1462). Su padre, rompiendo con la tradición política de la familia, se pasó al partido de Juan II de Aragón; para eludir una confiscación de bienes en su persona por esta causa, fue desheredado por sus padres y abuela en sus testamentos, todos del año 1466.

Juan de Orduña, «magister de sala» de Felipe, vendía un esclavo negro a Bernat Ça-Pila; *Tercium manuale*, 1484-1485: 22.ii.1485, Aldonça, cuñada de Brianda de Vega, confirmaba la prestación de un censo por su marido a Bernat Joan Ça-Pila.

33. J. VICENS I VIVES: *El segle XV. Els Trastàmars*. Barcelona, 1956, 187-188, 215 y siguientes; JAUME VICENS VIVES: *Ferran II i la ciutat de Barcelona 1479-1516*. III vols. Barcelona, 1936-1937, III, 12, resume los cargos del municipio barcelonés ejercidos por miembros de la familia Ça-Pila; Cf. también II, 101 n. 38; referencias sobre los Ça-Pila en COLL: *Una companyia*, 354-356; en este trabajo, 354, daba como probable que Bernat Ça-Pila († 1462) fuera nieto de su homónimo, cuyo testamento está fechado en 1389; esta suposición ha quedado confirmada por un documento del AHPB, P. Triter, *Octavum manuale contractuum, vendicionum et aliarum alienacionum et aliorum quorumcumque contractuum*, 1489-1490: 20.ii.1490.

Joan Berenguer Çà-Pila, el 12 de enero, e Isabel de Poses, madre del anterior, el 18 de febrero, instituyeron heredera universal a la esposa del primero, Serena de Gualbes, la cual, el 5 de julio, declaraba que su hijo, al rey — Pedro de Portugal — «et patrie rebellis, graves iniurias michi et dicto honorabili patri suo viroque meo, tunc viventi, intulit», por lo cual, no obstante ser inhábil para heredar, a mayor abundamiento lo desheredaba en favor de otra hija, Isabel, casada con el mercader barcelonés Joan Benet Dez-Puig. Joan Çà-Pila y de Gualbes, sin embargo, pronto abandonaría la causa de Juan II, puesto que el 20 de enero de 1467, por un acto fechado en Barcelona, recibía donación, con motivo de su boda con Marquesa Çà-Closa, de su hermana Isabel de una casa con huerto en la calle d'En Tripó, cerca de la iglesia de Santa Ana, en el burgo de la ciudad, heredada de su abuela, Isabel de Poses, y, en definitiva, recibiría la herencia de su padre.³⁴

El 29 de octubre de 1492 fueron firmados, después de medio año de negociaciones, los capítulos matrimoniales entre Joan Çà-Pila y Çà-Closa e Isabel de Peguera y de Vega; Berenguer de Peguera dotaba su hija con 1.650 libras, 550 más de la suma asignada a sus hermanas por idéntico concepto, y se comprometía a pagar de momento 500 l. y 50 l. ocho días antes de la boda; el resto, 1.100 l., era consignado sobre la pensión anual de 478 l. 2 s. 6 d. que su hijo Nuri Joan percibía sobre las rentas del arzobispado de Zaragoza, entregando en garantía el castillo de Olost, con todos sus derechos y pertenencias. El matrimonio se disolvió prematuramente por fallecimiento, antes de cumplir veintiséis años de edad, de Joan Çà-Pila y Çà-Closa, en los primeros días de mayo de 1493;

34. AHPB, V. Rovires, Pliego de testamentos sueltos de varios años: 18.II.1466; A. Mir, Manual de testamentos, 1461-1468: 5.VII.1466 (cit. por CARMEN BATLLE GALLART: *La crisis social y económica de Barcelona a mediados del siglo xv*. Barcelona, 1973, 250, n. 22); Manual, 1469-1471: 18.V.1470, Joan Çà-Pila se afirmaba «succedens certis iustis titulis atque causis, ut assero, in hereditate et bonis» de su padre; Manual, 1481: 10.V.1481; A. Vinyes, XLVIII manuale comune, 1468-1469: 29.IX.1468, Joan Çà-Pila, en Barcelona, dotaba con 800 libras su hermana Marquesa; L tercium manuale comune, 1474-1476: 14.VIII.1475, Joan Çà-Pila, heredero de su padre; B. Costa (mayor), Pliego de escrituras sueltas y fragmentos de manual, 1480-1498: 8.V.1480; P. G. Travesset, Manual, 1486: 29.V.1486, Cf. la genealogía de la familia Çà-Pila al final de este estudio.

en su testamento, del 9 de abril precedente, había nombrado albaceas, entre otros, su suegro, su tío político Andreu de Peguera, su tío en tercer grado Bernat Joan Ça-Pila y su padre Joan, designado heredero universal por no existir posibilidad de descendencia de su matrimonio. Legaba a su esposa, de cuya dote había recibido solamente 750 libras, esta suma, más 700 l. y las arras, 825 l., estableciendo que el pago se efectuase mediante censos muertos. Joan Ça-Pila cumplió rigurosa y prontamente las condiciones impuestas por su hijo, puesto que, el 26 de junio de 1493, quedaba resuelta la cuestión de la herencia de Isabel asignándole un capital de 2.275 libras — la dote había sido de 1.650 l., de las cuales fueron pagadas solamente 750 — que le produciría una importante pensión anual de 95 l., más aún, el 24 de octubre siguiente le transfería los derechos, heredados de su hijo, sobre el castillo de Olost, entregado por Berenguer de Peguera al difunto Joan Ça-Pila en garantía de parte de la dote,³⁵ rehuyendo apelar a cualquier procedimiento para obtener indemnización por la cantidad de la misma no recibida. El generoso proceder de la familia Ça-Pila respecto a Isabel de Peguera y de Vega le aseguró una acomodada posición económica, de la cual serán consignados más adelante algunos indicios, y le proporcionó la parte más considerable del capital que aportó a su segundo matrimonio.

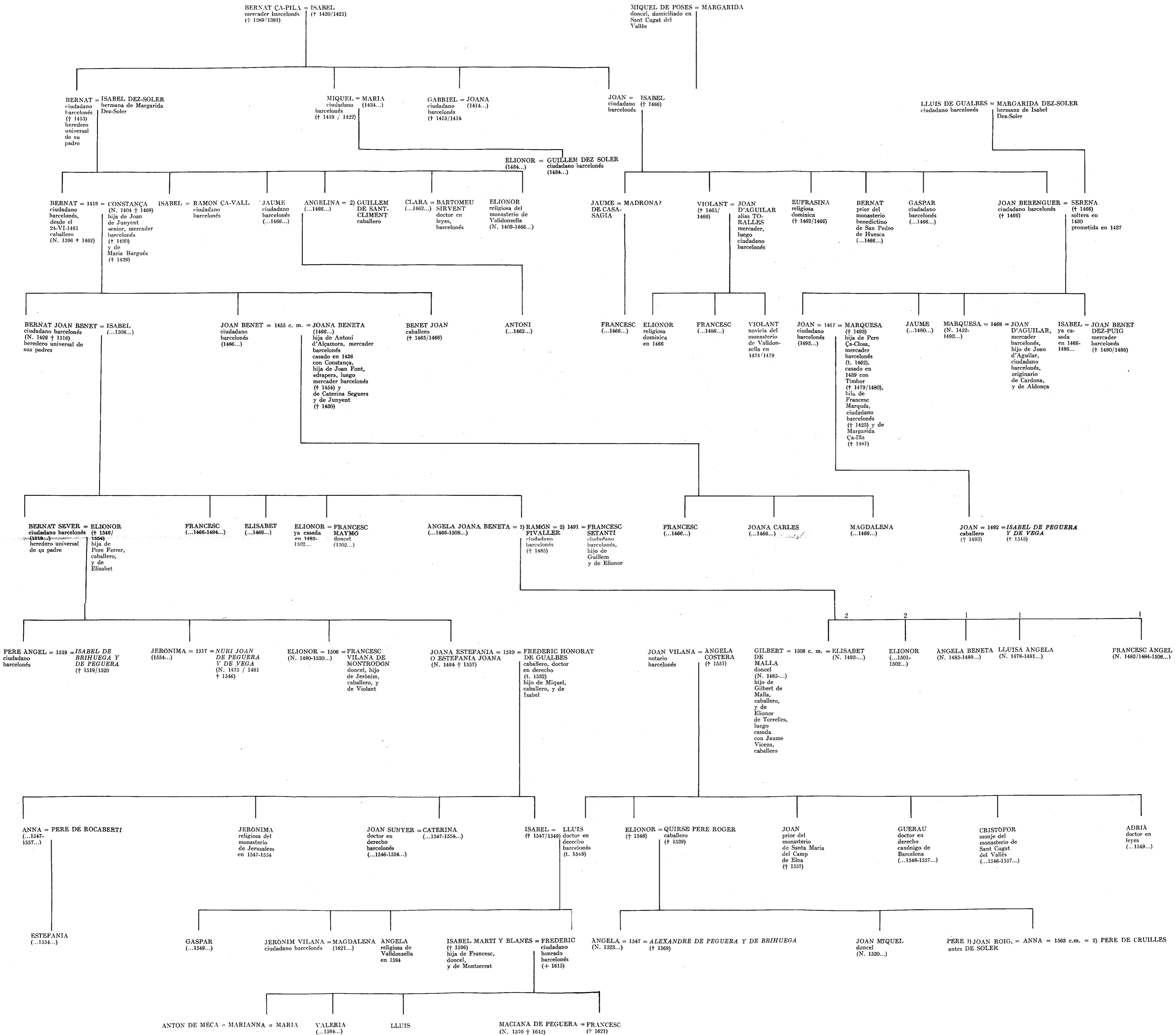
El 31 de mayo de 1498, en efecto, eran firmados nuevos capítulos matrimoniales entre Isabel y su primo Arnau Guillem de Bellera, barón de Vilanova de l'Aguda, comarca de la Noguera, provincia de Lérida. El novio era nieto de Arnau Ballester, barón de Cervelló, y de Aldonça de Bellera, hermana de Jaume, barón de Bellera, a cuya muerte en 1448 esta baronía pasó a su sobrino — y padre de su homónimo — Arnau Guillem de Ballester y de Bellera, barón de Cervelló, originando que los Ballester trocasen su nombre por el de Bellera.

35. AHPB, D. Ginebret, *Vicesimum sextum manuale*, 1941-1492: 21, 25.v.1492; *Terdecimus liber vendicionum*, 1492-1494. Bolsa: 29.x.1492; *Primus liber testamentorum, codicillorum et donacionum causa mortis*, 1468-1499: 9.iv.1493; *Terdecimus liber vendicionum*, 1492-1494: 26.vi.1493; 24.x.1493, (documento citado en la nota 21); *Sextus decimus procuracionum liber*, 1493-1494: 8.vi.1493; 11.vii.1493.

GENEALOGÍA DE LA FAMILIA ÇA-PILA

Además de los documentos citados en el curso del presente trabajo, han sido utilizados los siguientes: AHPB, B. Nadal, Manual, 4.vii-11.xii.1402; 20.vii.1402; Manuale comune LXX primum, 1429-1431: 25.vii.1429; P. Triter, Manual, 1484-1485: 10.xii.1484; Quartum manuale, 1485-1486: 23.xi.1485, Bernat Joan Ça-Pila afirmaba: «circa sexaginta annorum attingerim»; Octavum manuale contractuum, vendicionum et aliarum alienacionum et aliorum quorumcumque contractuum, 1489-1490: 19.xii.1489; Manuale contractuum nonum, 1490-1491; 21.i.1491; 12.xii.1491; Manuale contractuum comunium decimum, 1491-1492: 29.iii.1491; 15.ix.1491; Liber notularum contractuum numero vicesimus secundus, 1494-1495: 11.xii.1494; Manuale contractuum instrumentorum... numero tricesimus, 1505-1506; 23.iv.1506; 17.vi.1506; Manuale contractuum... XXVIII, 1503-1504: 9.viii.1504; A. Vinyes, XLVIII manuale comune, 1468-1469: 29.ix.1468; B. Costa (mayor), Pliego de escrituras sueltas y fragmentos de manual, 1480-1498: 8.v.1480; A. Vilanova, Tercium librum testamentorum et codicillorum, 1450-1469: 15.vii.1466; Quinquagesimum secundum manuale, 1465-1466: 28.viii.1465; J. Ginebret, Tricesimum sextum manuale, 1464-1465: 3.i.1465; A. Mir, Pliego de testamentos sueltos, 1471-1486: 15.vii.1480; D. Ginebret, Primus liber testamentorum, codicillorum et donacionum causa mortis, 1463-1499: 6.xii.1473; Manuale vicesimum primum, 1486-1487: 20.vii.1486; Septimum manuale, 1474-1475: 28.xi.1474; J. Vilana, Nonum manuale, 1501-1502: 29.i.1501; Undecimus liber procuracionum, 1509-1511: 2.viii.1510; Decimum manuale sive prothocollum, 1502: 3, 22.x.1502; Decimum nonum manuale, 1507-1508: 15.i.1508; Manuale vicesimum tertium, 1510-1511: 21.vii.1510; 14.ix.1510; Primus liber testamentorum, 1480-1519: 9.vi.1508; 19.xii.1511; Manuale XXX, 1516-1517: 10.xii.1516; B. Pi, Primus liber testamentorum, 1408-1430: 26.ii.1430; E. A. Triter, Manual de inventarios, 1516: 5.xii.1516; E. Mir, Manual de testamentos, 1456-1466: 19.vi.1464; 19.x.1462, documento citado, con error en la fecha, 18 en vez de 19, por CARMEN BATLLE: *Notas sobre la familia de los Llobera, mercaderes barceloneses del siglo XV*. «Anuario de Estudios Medievales», VI (1969), 535-552, p. 542 nota 32; F. Sunyer, Primus liber procuracionum. 1528-1530: 26.x.1530; F. Pujó, Pliego de testamentos sueltos, 1585-1597: 12.v.1594; 13.ix.1595; E. G. Bruniquer, Liber secundus testamentorum, 1598-1636: 23.v.1614; G. Basset, Quartus liber comunis, 1413-1414: 5.xii.1413; B. Noves, Manual, 1422-1423; 4.xi.1422; P. Pellicer, Manual, 1414-1416; 29.ii.1416; J. Franch (mayor), Decimus septimus liber vendicionum, 1433-1435: 30.viii.1434; J. Ferrer (mayor), Manual, 1436-1437: 2.ix.1437; Secundus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum, 1432-1451: 5.viii.1439; J. Franch (mayor), Tricesimus nonus liber comunis, 1437: 10.v.1437; VICENS: *Ferran II*, III, 171-172, 179; COLL: *Una compañía*, 351, 354-356; JOSÉ MARÍA MADURELL Y MARIMÓN: *Miscelánea de Informaciones Nobiliarias*, «Hidalguía» (1967), 441-464, 455, n. 32 y 33; Cf. la genealogía de la familia de Peguera.

GENEALOGÍA DE LA FAMILIA ÇA-PILA

GENEALOGÍA DE LA FAMILIA DE PEGUERA Y SUS ENLACES CON LAS
DE BALLESTER-BELLERA Y DE CORBERA

Siglas: t = testamento; c. m. = capítulos matrimoniales.

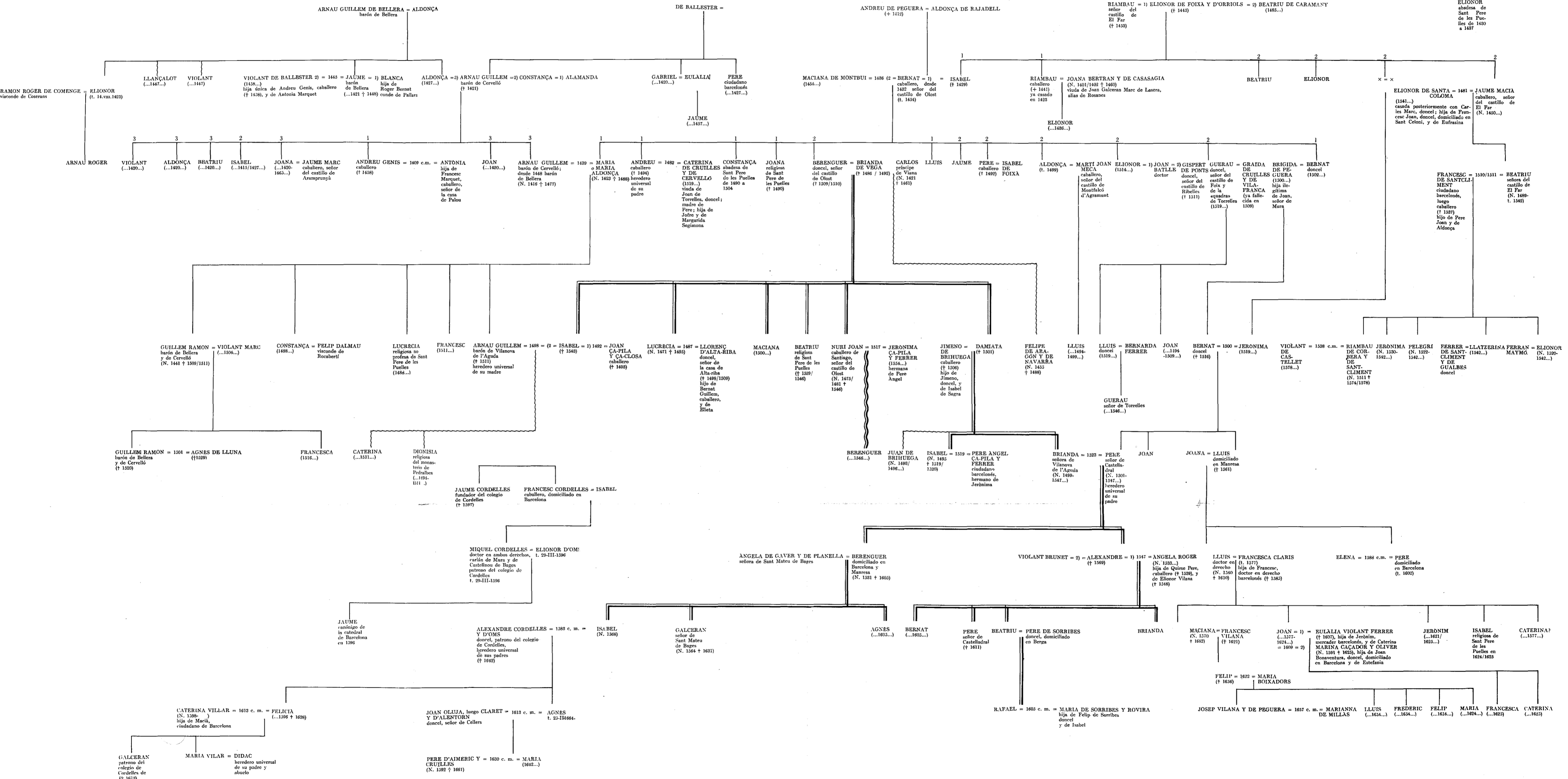
Además de los documentos citados en el curso del presente estudio, han sido utilizados los siguientes: AHPB, D. Ginebret, Primus liber testamentorum, codicillorum et donacionum causa mortis, 1463-1499: 2.x.1489; G. Jordá (mayor), Quartum manuale, 1482-1494: 27.v.1433; 20.x.1433; Quintum manuale, 1494-1496: 22.vi.1494; Octavum manuale, 1440-1442: 23.i.1442; D. Ginebret, Liber procuracionum, 1499-1501: 11.i.1500; E. Mir, Manual de testamentos, 1442-1457: 9.ix.1453; Pliego de testamentos sueltos, 1466-1499: 23.v.1499; 3.vii.1494; Pliego de escrituras sueltas, 1467-1489: 14.ii.1475; J. Vilana, Secundum manuale sive prothocollum, 1491-1492: 23.v.1492; Nonum manuale, 1501-1502: 26.ii.1502; Decimum manuale sive prothocollum, 1502: 3.vi.1502; 16.xi.1502; Manuale vicesimum tertium, 1510-1511: 20.x.1510; Vicesimum septimum manuale, 1513-1514: 2.v.1514; Vicesimum nonum manuale sive prothocollum, 1516: 15.iii.1516; Manuale XXXV, 1519: 21.x.1519; 17.xii.1519; Decimus nonus liber vendicionum et omnium alienacionum, 1516: 15.iii.1516; A. Palomeres, Manuale decimum octavum, 1494-1496: 10.iii.1495; A. Anglés, Secundus testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum liber, 1519-1540: 20.ix.1536; A. Vinyes, LVI librum sive capibrevium comunem, 1458-1459: 24.xi.1458; 14.iv.1459, estos dos documentos, comunicados por María Teresa Ferrer y Mallol; A. Lledó, Manual de testamentos, 1404-1420: 22.v.1420; F. Matella, Primus liber testamentorum et aliarum ultimarum voluntatum, 1441-1468: 1.ix.1457; J. Ferrer (mayor), Secundus liber testamentorum, codicillorum et aliarum ultimarum voluntatum, 1432-1451: 5.xi.1436; J. J. Canyelles, Manual de testamentos, 1520-1561: 12, 12.ix.1541: 5.viii.1542; F. Pedralbes, Secundus liber testamentorum, 1574-1588: 16.xi.1574, testamento de Francesc Claris, hijo de Pere, mercader de Berga, y de Beatriu; padre de Joan, de 24 años, estudiante de derecho en Bolonia; abuelo de Maciana de Peguera, «filla del dessús dit don Macià de Paguera»; evidente error por Lluís, casado con su hija Francesca, anteriormente mencionado; P. Ferrer, Pliego de testamentos de varios años: 3.x.1577; B. Puigvert, Manual de testamentos, 1592-1623: 25.ix.1602; Manual de capítulos matrimoniales, 1606-1611: 27.ii.1609; J. Soler Ferran, Liber testamentorum, 1599-1606: 7.xii.1604; A. J. Fita, Liber secundus testamentorum, 1609-1623: 9.xii.1621 (documento comunicado por A. de Fluviá); Llibre setè de testaments, 1615-1644: 7.ii.1624; Liber tercius testamentorum, 1611-1628: 3.iv.1625; J. Rondó, Llibre de testaments, 1650-1658: 2.iii.1654; P. P. Vives, Llibre sisè de capítols matrimoniales, 1656-1665: 25.ix.1657; B. Requesens, Manuale instrumentorum quintum, 1458-1460: 28.ii.1459; G. Jordá (menor), Primum manuale et seu capibrevium, 1459-1464: 23.vi.1462; G. Jordá (menor), Vicesimum tertium manuale, 1485-1486: 15.xii.1485; Tercius decimus liber comunis, 1440-1441: 1.iv.1441; G. Jordá (menor), Pliego de escrituras sueltas, 1460-1499: 14.xi.1494; Undecimum manuale, 1476-1477: 1.x.1477; M. Pastor, Manual de capítulos matrimoniales, 1587-1606: 11.ix.1605; M. Franquesa, Manual, 1481: 11.ii.1481; Quarti manualis, 1466-1467; 7.ii.1467; A. Piquer, Manual, 1899-1400: 8.i.1400; Manual de testamentos, 1388-1402: 2.xi.1400; Liber testamentorum, 1402-1417: 3.ii.1408; B. Nadal, Manual, 5.viii.1401-23.i.1402: 20.i.1402; Manual, 4.vii-11.xii.1402: 14.vii.1402; Manual, 14.v-2.ix.1405: 14.viii.1405; Secundus liber

anni Nativitate Domini M CCCC septimi, 1407: 7.vi.1407; B. Pi, Vigésimum quartum manuale comune, 1422-1423: 20.x.1422, Jaume, barón de Bellera, se disponía a pasar a Nápoles al servicio de Alfonso el Magnánimo; Tercius liber testamentorum, 1418-1450: 1.v.1443; F. Blanch, Tercius capitulorum matrimonialium liber, 1613-1617: 14.ix.1613; F. Terrassa, Primus liber testamentorum, 1439-1472: 28.viii.1472; A. Lledó, Manuale primum vendicionum, 1886-1890: 29.x.1888; Archivo de la Catedral de Barcelona, G. Canyelles, Primus liber testamentorum, 1899-1424: 17.i.1423 (estos dos documentos citados en N. COLL.: *Una compañía*, 346, n. 16 y cuadro n.º 2, Genealogía de la familia Casasagia, respectivamente); MARTÍNEZ FERRANDO: *Catálogo*, I, 119, doc. 759; II, 101, doc. 2503; *Cortes de los antiguos reinos de Aragón y de Valencia y principado de Cataluña*, publicados por la Real Academia de la Historia, tomo XVIII, Madrid, 1914, 223-224. Cf. la genealogía de la familia Ça-Pila.

Agradezco a Armando de Fluviá, además de la orientación recibida en mis numerosas consultas para la confección de este cuadro genealógico, la comunicación de los siguientes datos de su completísimo fichero sobre la nobleza catalana: fecha (1436) del matrimonio de Maciana de Montbui y Bernat de Peguera; identificación de los padres de éste y año (1412) del fallecimiento de Andreu; nombre de la segunda esposa de Alexandre de Peguera, de los cuatro hijos y yerno del mismo, así como las fechas del fallecimiento de Alexandre y de su hijo Pere; segundo apellido de Graïda de Cruïlles y de Àngela de Gaver y asimismo su condición de señora de Sant Mateu de Bages; fechas del nacimiento y muerte de su hijo Galceran; año (1561) del fallecimiento de Lluís de Peguera y de la boda de Felip Vilana y de Peguera; apellidos de Beatriu de Caramany, Margarida Segimona de Cervelló, Violant Marc, Agnès de Lluna — también de la fecha de la muerte de ésta — y Brígida de Peguera, así como filiación de la misma; los nombres de Bernarda Ferrer y del marido de Constança de Bellera; fechas del matrimonio y muerte (1520) de Guillem Ramon de Bellera. Tanto en este cuadro genealógico como en el de la familia Ça-Pila, además de los personajes que interesaban directamente al presente estudio, he incluido algunos por creerlo de posible utilidad para otros historiadores, indicando, cuando no posea datos más completos, como punto de referencia las fechas en que aparecen citados en los documentos examinados; así, por ejemplo, las descendientes de Bernat Sever Ça-Pila relacionadas con San Ignacio de Loyola. Es interesante señalar que en el proceso de 1606 para su canonización prestaron declaración Galceran de Peguera, nieto de Brianda de Brihuega, y Jerònim de Peguera, probablemente el hijo del famoso jurista Lluís de Peguera (1540-1610), FRANCISCO DE P. SOLÁ, S. J.: *El original del proceso para la canonización de San Ignacio de Loyola, celebrado en Barcelona, Manresa y Montserrat*. «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», I (1948), 9-40, 17, 19.

GENEALOGÍA DE LA FAMILIA DE PEGUERA Y SUS ENLACES CON LAS DE BALLESTER-BELLERA Y DE CORBERA

PELEGRÍ DE CORBERA = GUILLEMONA DE VILAMARÍ
señor del castillo de El Far

El futuro barón de Bellera en 1438, cumplidos 22 años, firmó sus capítulos matrimoniales — la celebración de la boda fue prorrogada hasta febrero siguiente — con Maria, llamada también Maria Aldonça, de 15 años, hija de Bernat de Peguera y de Isabel de Corbera y, por consiguiente, hermanastra de Berenguer y hermana de Andreu, el cual, como ya ha sido indicado al referirse a esta familia, fue sucedido como heredero universal por el primogénito del futuro matrimonio, Guillem Ramon de Bellera; Maria recibió de su padre en dote 1.900 libras y 950 en concepto de arras; en su testamento, publicado en 1488, nombró heredero universal al segundogénito de sus hijos, Arnau Guillem de Bellera.³⁶

El barón de Vilanova de l'Aguda era probablemente viudo, puesto que la desposada había sido madrina de un hijo suyo y en los capítulos matrimoniales se establecía que debería heredar la baronía un futuro hijo del matrimonio; sin embargo, en su testamento solamente se citan dos hijas ilegítimas — es posible que el hijo premuriera al padre — una de las cuales, Dionisia, le nombraba procurador en 1494, lo que evidencia que el novio debía, poco más o menos, doblar la edad de la novia. La dote, en esta ocasión, superaba el triple a la de sus hermanas, 3.500 libras, de las cuales 2.275 en censos muertos, que eran los heredados de su primer marido; el resto, 1.225 l., era aportado en la forma siguiente: 100 l. legadas por su hermana Lucrècia; 175 l. en bienes muebles; 200 l. giradas efectivamente por ella en favor de Arnau Guillem de Bellera en la «Taula de canvi» de Barcelona y 750 l. que

36. AHPB, A. Vinyes, *Primum librum testamentorum, 1427-1480*: 14.v.1447, testamento de Jaume de Bellera; A. Jordá (mayor), *Decimus liber comunis, 1438-1439*: 14.vi.1438; Pliego de capítulos matrimoniales, 1440-1456, 14,14.vi.1438; *Undecimum manuale, 1445-1447*: 11.ii.1446; E. Mir, *Manual de testamentos, 1442-1457*: 9.ix.1453, testamento de Riambau de Corbera, abuelo de Maria, Andreu y Bernat de Peguera, citados en el mismo; G. Jordá (menor), *Secundus liber testamentorum, 1479-1495*: 9.xii.1487, testamento de Maria de Peguera: disponía fuera enterrada en la iglesia del monasterio de Sant Pere de les Puelles de Barcelona, del cual era «monialis» su hija Lucrècia; distribuía entre sus familiares, legados piadosos y para su entierro, 1.900 l.; *Vicesimum sextum manuale, 1487-1488*: 12, 12.ii.1488; Archivo de la Corona de Aragón, Archivo Real, Registro 3171, 12 v., 19, estos dos documentos, comunicados por María Teresa Ferrer y Mallol: Cf. la genealogía de la familia de Peguera.

le debía todavía su padre por su precedente matrimonio y en garantía de las cuales tenía Isabel «in solutum dació e obligació» el castillo de Olost; Berenguer de Peguera pagó solamente 200 l. y, el 19 de junio de 1499, por pacto entre los tres, se comprometió a pagar el resto, 550 l., mediante la prestación de censos de pensión anual 27 l. 10 s. a partir del día primero del mismo mes. Arnau Guillem de Bellera se obligaba a restituir la dote, llegado el caso, obligando todos sus bienes y expresamente, «met de present entre mans a... Isabel la dita baronia» de Vilanova de l'Aguda. El 26 de mayo precedente se había obtenido del obispo de Barcelona la dispensa necesaria para efectuarse la boda.³⁷

En 1509 Isabel de Peguera y Arnau Guillem de Bellera compraron al tío de la primera, Guerau de Peguera y al hijo de éste, Lluís, una casa en la plaza de Santa Ana de Barcelona, precio 400 libras, de las cuales 300 fueron consignadas sobre un censo de pensión anual 15 l. que percibía el marido y por las otras 100 se obligó el matrimonio a prestar otro censo de 5 l.; tres años más tarde, Isabel, ya viuda, obligaba a los vendedores un censo muerto de pensión anual 30 l. y valor 720 l., procedente de la liquidación de su matrimonio con Joan Ça-Pila; en 1513 alquilaba otra casa en la misma plaza por dos años y alquiler anual de 12 libras, constando en el contrato que debería restituirla «una cum imagine Sancti Joannis in pariete affixa camere versus plateam». En la casa de la plaza de Santa Ana otorgó Arnau Guillem de Bellera el 3 de junio de 1511 su testamento, abierto el 11, por el cual nombraba heredera universal su esposa, de la que no dejaba descendencia. El 23 siguiente, Isabel sometía a arbitraje sus diferencias con el sobrino de su marido, Guillem Ramon de Bellera, barón de Bellera, acerca de los derechos que pretendía tener sobre el castillo y lugar de Vilanova de l'Aguda, a los cuales se oponía su contrincante «racione vinculi pacti de succedendo seu gravaminis appositorum domino

37. AHPB, A. Palomeres, *Manuale decimum octavum*, 1494-1496: 20.xi.1494, erróneamente el documento califica a Dionisia de hija ilegítima de Arnau Ramon (por Guillem), señor de Vilanova (de l'Aguda); D. Ginebret, *Tricesimum quartum manuale*, 1497-1498: 29, 31.v.1498; *Manual*, 1499: 19.vi.1499.

quondam Bernardo de Bellaria, patruo meo, in dicto castro, loco et termino»;³⁸ Vilanova de l'Aguda pasó, a través de Isabel, al dominio de la familia de Peguera.

Poco después del primer matrimonio de Isabel, se había efectuado el de la tercera hija de Brianda de Vega y Berenguer de Peguera, Damiata, con un caballero aragonés, viudo dos veces, y que, como Arnau Guillem de Bellera, doblaría, por lo menos, la edad de su esposa. Jimeno de Brihuega, afincado en Pina, hijo de su homónimo, doncel, y de Isabel de Sagra, ambos ya fallecidos en 1475, firmaba en este año su compromiso matrimonial con su segunda esposa, Joana, hija del caballero barcelonés Guillem Ramon Ça-Plana y de Elionor; como fiadores de la entrega por ésta de la dote, 750 libras, firmaban Andreu de Peguera y Guillem Ramon de Bellera, barón de Bellera, hermanastro y sobrino, respectivamente, de Berenguer de Peguera, el cual fue testigo de la publicación del testamento de Joana, por el que había designado heredero universal su marido, abierto el 12 de octubre de 1492 en la casa mortuoria, situada en la plaza de Santa Ana de Barcelona.³⁹

Antes de cumplirse dos años y medio, se había realizado ya el matrimonio de Jimeno de Brihuega, que durante el anterior enlace se había establecido definitivamente en Barcelona, con Damiata de Peguera y de Vega, puesto que los cónyuges tenían en diciembre de 1500 una hija de cinco años, Isabel. Juan Alfonso de Aragón y de Navarra, obispo de Huesca, por consideración a su difunto hermanastro Felipe, prometió a la novia 11.000 florines, todavía no recibidos en 1500. Berenguer de Peguera dotó su hija con la misma cantidad que a Lucrecia, 1.100 libras, pagaderas mediante

38. AHPB, J. Vilana, *Vicesimum secundum manuale*, 1509-1510: 16.xii.1509; *Quintus decimus liber vendicionum*, 1509-1511: 16.xii.1509; 17.xii.1509; 5.ii.1512; *Vicesimum sextum manuale*, 1513: 29.ix.1513; *Primus liber testamentorum*, 1480-1519: 3.vi.1511; *Vicesimum quartum manuale*, 1511-1512: 23.vi.1511; *Tricesimum tertium (primum) manuale sive prothocollum*, 1517: 19.viii.1517, Isabel redimía un censo de 194 l. procedente de la herencia de su marido.

39. AHPB, D. Ginebret, *Tercius liber vendicionum*, 1473-1478: 14.i.1475; *Liber VI procuracionum*, 1481-1482: 29.vii.1482; *Vicesimum sextum manuale*, 1491-1492: 10.x.1491; *Primus liber testamentorum, codicillorum et donacionum causa mortis*, 1463-1499: 16.iii.1487, testamento de Joana.

prestaciones censuales; en 1499 pagaba a su yerno 100 l., correspondientes a dos anualidades que habría debido abonar en mayo de 1497 y 1498. Dos censos, de valor 650 y 200 libras y renta 40 l. 12 s. 6 d. y 14 l. 5 s. 8 d., respectivamente, procedían de su madre Maciana, que los había negociado siendo tutora de Berenguer, y debían ser satisfechos por los herederos de Jaume Marc, señor del castillo de Aramprunyà, y de Arnau Marc, pero aquéllos recusaban el pago, adeudando 150 l. de pensiones atrasadas a Berenguer de Peguera, quien el 4 de julio de 1499 cedía a Jimeno de Brihuega las pensiones debidas por los Marc hasta el 3 de abril de 1495. Sumadas las 100 l. efectivamente entregadas, las 150 cedidas y las 650 y 200 valor de los censos a que estaba obligada la familia Marc, se alcanza el total de la dote. El conflicto surgido por la morosidad de esta familia no fue resuelto hasta 1502, muerta Damiata, por amistoso arbitraje de Arnau Guillem de Bellera, marido de Isabel de Peguera y sobrino de Jaume Marc: los Marc eran condenados a pagar a Jimeno de Brihuega, en su calidad de usufructuario, y a sus dos hijas, como herederas de Damiata, 850 libras en un plazo de seis años; de la fecha de la sentencia a cuatro años debían luir la tercera parte del censo; el quinto año, otra tercera parte, y, el último año, el resto; debían abonar las pensiones correspondientes, deducidas las sumas luidas, a razón de 20.000 por 1.000, lo que suponía en total 85 l. Por consiguiente, entre esta cantidad y las 150 l. cedidas por su suegro en concepto de pensiones atrasadas de los Marc, quedaba pendiente una diferencia de 65 l. hasta alcanzar el total de la dote; una cláusula declaraba que Berenguer «es obligat a evicció en tot cas» respecto a su yerno y a sus nietas. La sentencia debió ser aprobada por Nuri Joan. También el tercer censo muerto de pensión 50 l. motivó un pleito ante la real audiencia, que dictó sentencia en 1503 en favor de Jimeno de Brihuega y contra Berenguer de Peguera y su hijo, estableciendo la creación de un censo de 150 l. y pensión anual de 7 l. 10 s., que Nuri Joan continuaba prestando en 1519.⁴⁰

40. AHPB, D. Ginebret, Liber procuracionum, 1499-1501: 20.viii.1500; Manual, 1498-1499: 4.i.1499; Manual, 1499. Bolsa: sin fecha; Manual, 1499: 4.vii.1499;

En garantía de las arras, 550 libras, Jimeno de Brihuela consignó en favor de Damiata el capital de 500 libras que detenía en la sociedad «drapera» administrada por Joan Font y Bernat Mahull; esta incursión del noble aragonés en el mundo comercial de Barcelona pudiera haber sido sugerida por la familia Ça-Pila, ya que no consta ninguna conexión entre Jimeno de Brihuela y los socios de la compañía. En la misma, en virtud de la dote de su esposa, Constança de Junyent, había tenido participación Bernat Ça-Pila, quien en 1461 compraba en ella telas para Felipe de Aragón y de Navarra; su hijo Joan Benet intervenía en 1484 en la renovación de los estatutos de la sociedad, como tutor del socio Miquel Joan Benet de Junyent, primo hermano de la madre de su esposa Joana Beneta, Constança Font; la última era también prima hermana de Marquesa, mujer de Bernat Mahull, y tía del socio de éste, Joan Font. Jimeno de Brihuela y Damiata de Peguera murieron con una diferencia de cinco años, dejando dos niñas, Isabel y Brianda, que, el 13 de diciembre de 1500, contaban, respectivamente, cinco años y dieciocho meses; Damiata falleció en enero siguiente. En el mismo mes del año 1506 moría Jimeno de Brihuela; en su testamento había nombrado albacea único y tutor de sus hijas no al abuelo o tíos maternos — ningún miembro de la familia de Peguera es nombrado en el mismo — sino al caballero barcelonés Bernat Terré y Dusay, en cuya casa de la plaza de Santa Ana se había pensado alojar a Felipe de Aragón y de Navarra en 1464; dejaba a Juliana, esclava negra, una tienda de su casa de la plaza de Santa Ana, debiendo ser manumitida el mismo día del fallecimiento del testador — surge la sospecha de que no fuera la madre de su hijo ilegítimo Juan, engendrado cuando estaba viudo por segunda vez — consignaba que las 500 l. en la compañía de Joan Font y Bernat Mahull estaban en litigio con los herederos de ambos socios y que el rey Fernando II le debía 170 l., sin duda procedentes de los 600 florines que el administrador per-

Liber procuracionum, 1499-1501. Bolsa: 2.ix.1500; J. Vilana, Decimum manuale sive prothocollum, 1502: 2, 4.v.1502; Undecimum manuale, 1502-1503: 25.v.1503; 30.vi.1503.

petuo del arzobispado de Zaragoza, Juan de Aragón, le había donado con ocasión de su primer matrimonio y que, en 1485, reclamaba a los herederos del padre de aquél, Juan II de Aragón. Disponía fuera sepultado en la capilla fundada por él en la iglesia de Santa María de Jesús de Barcelona, en el túmulo donde había sido enterrada su tercera y última esposa.⁴¹ Jimeno de Brihuega había sustraído sus hijas a la potestad de los Peguera nombrando tutor de las mismas a Bernat Terré, pero, habiendo éste fallecido sin haber dejado solucionada la cuestión de su toma de estado, sería la familia materna la que se ocuparía de ellas llegado este momento.

Berenguer de Peguera murió entre el 5 de junio de 1510, en que su hijo Nuri Joan le había sucedido ya como señor del castillo de Olost, y el 4 de enero de 1509, fecha de su testamento; el documento es una confesión completa de la dependencia económica del testador respecto a su hijo y heredero universal: después de reconocerle, como heredero de su madre, Brianda de Vega, el pleno derecho sobre las 2.000 libras y más gastadas en las obras del castillo de Olost «que volo sibi ut omnino solvantur et tradantur et juro hec sic vera esse in animam meam», y la utilización en beneficio propio y en las dotes de sus hijas de las 478 l. 2 s. 6 d. de renta que Nuri Joan percibía sobre el arzobispado de Zaragoza, le rogaba todavía que pagara «de bonis suis propriis» las 150 l. destinadas para su sepultura y legados piadosos, «sciens me debitorem dicto filio meo»; disponía fuera enterrado en la iglesia del mo-

41. AHPB, D. Ginebret, *Tricesimum tertium manuale*, 1496-1497: 9.xi.1496; *Secundus liber testamentorum, codicillorum et donacionum causa mortis*, 1489-1500: 13.xii.1500, testamento de Damiata en el que son citadas sus hermanas Beatriu, religiosa, y Maciana; J. Fluviá, *Manual de testamentos*, 1462-1508: 29.viii.1505, testamento de J. de Brihuega; D. Ginebret, *Liber IX procuracionum*, 1485-1486: 3.iv.1485, el encabezamiento del documento, por error, dice marzo en vez de abril; P. Triter, *Secundum manuale*, 1483-1484: 18.viii.1484, establece la filiación de la esposa de Bernat Mahull; en 1501, J. de Brihuega había vendido unas propiedades en Calatayud, precio 722⁵⁰ l., D. Ginebret, *Liber procuracionum*, 1499-1501: 5.i.1501; clientes de la compañía «drapera» eran Juan Alfonso de Aragón, arzobispo de Huesca, y Joan Ça-Pila, probablemente el suegro de Isabel de Peguera, P. Triter, *Octavum manuale contractuum, vendicionum et aliarum alienacionum et aliorum quorumcumque contractuum*, 1489-1490: 26.ii.1490, A. Mir, *Vicesimi quinti manualis contractuum comunium*, 1484-1485: 25.ix.1484; COLL: *Una compañía*, 354, 358-361, 363-364, 366-367, 388-389; cf. nota 11.

nasterio de Sant Pere de les Puelles de Barcelona o en la iglesia parroquial de Santa Maria d'Olost; no era mencionada su hija Maciana,⁴² que debió premorir a su padre y cuya última referencia en vida es del año 1500.

Nuri Joan de Peguera y de Vega nació después de 1475, puesto que en 1489 todavía no contaba catorce años, pero no mucho más tarde, ya que en 1481 se le designa clérigo de la diócesis de Vic y, en 1483, tonsurado simple. En 1489, o poco antes, le fue concedida la pensión anual de 478 l. 2 s. 6 d. sobre las rentas del arzobispado de Zaragoza, cuya utilización por Berenguer de Peguera, como tutor y curador o administrador de su hijo, representó una máxima contribución a la economía familiar, como ha sido indicado reiteradamente. El mismo día del testamento de su padre, 4 de enero de 1509, Nuri Joan aumentaba a su hermana Beatriu, religiosa de Sant Pere de les Puelles, en 7 l. 10 s. las 10 l. que debía prestarle vitaliciamente, consignándole las 17 l. 10 s. que recibía en pensión censual de los herederos de su cuñado Llorenç d'Alta-riba; redimido el censo en 1518, el 4 de octubre siguiente, su hermano se comprometía a seguir asegurándole esta contribución económica.⁴³

En 1514 Nuri Joan hizo donación irrevocable entre vivos, reteniéndose la posesión, 50 libras de que disponer en su testamento y el derecho de poner en el mismo «vincula et condiciones, fideycomissa et gravamina que voluero et elegero in rebus supra donatis», de todos sus bienes a su hermana Isabel, la cual todavía conservaba los derechos sobre el castillo de Olost recibidos a raíz del no pago total de la dote a su primer marido; en caso de premorir a su hermano, como así sucedería, la donación revertiría «ipso facto» al mismo. Dos años más tarde, Nuri Joan, en garantía de 400 l. recibidas de su tío Guerau de Peguera, por las cuales se comprometía a prestarle un censo de 20 l., obligaba «specialiter et expresse

42. El testamento de Berenguer de Peguera ha sido citado en la nota 23. AHPB, J. Vilana, *Quintus decimus liber vendicionum*, 1509-1511: 5.vi.1510.

43. Cf. notas 25, 27, 35 y 40; J. Vilana, *Vicesimum primum manuale*, 1508-1509: 4.i.1509; *Tricesimum secundum manuale*, 1517-1518: 12.i.1518, documentos citados en la nota 30; *Manuale XXXV*, 1519: 4.x.1519.

hypotheco et impignero castrum meum de Olost»; Isabel daba su consentimiento y se comprometía a no proceder en contra por razón de la donación «quam michi fecit dictus frater meus de bonis suis, ipse retinet possessionem, eciam quod si dicta possessio, de iure vel de facto, sit in me translata, nec racione obligationum seu ypotecarum que habeo in et super bonis dicti fratris mei vendicionis nec aliis rationibus». El único hijo varón de Berenguer de Peguera y Brianda de Vega, prematuramente ingresado en el estado eclesiástico, permaneció en el mismo hasta su tardío matrimonio, rondando los cuarenta años; en efecto, en los documentos referentes a él citados en el curso de este trabajo se le designa clérigo de la diócesis de Vic; a partir de 1502, de la de Barcelona y doncel, hasta el 5 de agosto de 1516. Pero el 12 de septiembre de 1517, intitúlándose caballero de Santiago, firmaba sus capítulos matrimoniales con una nieta de Bernat Joan Ça-Pila, Jerònima, hija de su primogénito Bernat Sever, ciudadano barcelonés, y de Elionor Ferrer; como contribución a la dote, 1.000 libras, el futuro suegro se comprometía a pagar el censo de 20 l. que Nuri Joan prestaba a su tío Guerau.⁴⁴ Por segunda vez, pues, y poco después se reiteraría el hecho, enlazarían las familias Peguera-Vega y Ça-Pila, representada esta última no por una rama lateral, como cuando Isabel de Peguera casó con Joan Ça-Pila, sino por los biznietos de Bernat Ça-Pila, a quien el príncipe de Viana, medio siglo atrás, había confiado su hijo y de Brianda de Vega, Felipe de Aragón y de Navarra. Sin embargo, no quedaría descendencia de ninguno de estos tres matrimonios.

En 1519 las dos hijas de Jimeno de Brihuega y de Damiata de Peguera y de Vega, únicas descendientes legítimas en segundo grado de Berenguer de Peguera y de Brianda de Vega, habían más que alcanzado la edad suficiente para ser «colocadas», según el lenguaje de la época. Como su tutor, Bernat Terré, había fallecido

44. AHPB, J. Vilana, *Vicesimum septimum manuale*, 1513-1514: 3.v.1514; *Decimus nonus liber vendicionum et omnium alienacionum*, 1516: 5.viii.1516; *Vicesimum nonum manuale sive prothocollum*, 1516: 5.viii.1516; Borrador de manual, 1516: 5.viii.1516; F. G. Fogassot, Borrador de manual, 1517: 12.ix.1517; J. Vilana, *Quartum decimum prothocollum procuracionum*, 1516-1518: 12.i.1518.

el año anterior sin haber resuelto el problema, éste fue solucionado bajo la dirección de los tíos maternos, Nuri Joan e Isabel de Peguera. Una primera premisa, puesto que la renta de sus padres no permitía el casamiento de ambas, fue la decisión de que la menor ingresara en el monasterio dominico de Mont Sió de Barcelona: el 12 de enero de 1519, en efecto, Brianda, que en junio cumpliría veinte años, considerando que su hermana Isabel «comissa estis matrimonio copulanda, cum sitis maior me natu et in bonis dictorum parentum nostrorum est parvum substancie iuxta condicionem vestram», le cedía toda la parte a ella perteneciente en los bienes de sus padres, a cambio de una pensión anual de 15 libras, más 100 l. para su ingreso y el ajuar correspondiente. Isabel aceptaba y daba como fiador su tío, prestando su consentimiento la hermana del mismo, Isabel de Peguera.⁴⁵

El 28 de mayo siguiente eran firmados los capítulos matrimoniales de Isabel de Brihuela y de Peguera, que ya habría cumplido, o estaría próxima a hacerlo, veinticuatro años, puesto que en 1500 tenía cinco; interviniendo en los mismos, como en la renuncia a su favor de su hermana, Nuri Joan de Peguera, que todavía no hacía dos años se había casado con una hija de Bernat Sever Ça-Pila, e Isabel, esposa en primeras nupcias de Joan Ça-Pila, primo tercero de aquél, es perfectamente comprensible que el marido elegido fuera otro hijo de Bernat Sever e Isabel Ferrer, Pere Àngel, ciudadano barcelonés. Los padres del novio, reteniéndose 1.500 libras y reservándose el usufructo, le donaban «post mortem» todos sus bienes, obligándose a alojar y alimentar los recién casados y sus descendientes. Si aquéllos querían vivir aparte, recibirían 130 l. anuales y el tercio de los muebles de su casa de Barcelona; Pere Àngel podría disponer libremente de 1.250 l., que constituían el montante de las arras. Isabel era dotada por sus tíos, a los que transfería todos sus derechos a la herencia de sus padres, con 2.500 libras — su madre y su tía Lucrècia lo habían sido con 1.100, su tía Isabel, en su primer matrimonio, con 1.650 — en la forma si-

45. AHPB, J. Vilana, *Primus liber testamentorum*, 1480-1519: 28.IX.1517; *Tricesimum quartum manuale*, 1519: 12.I.1519.

guiente; su fallecido tutor había negociado con los bienes de Jimeno de Brihuega un censo de valor 950 l. y renta 47 l. 10 s., el cual los tíos prometían que ella cobraría y constituiría en dote, así como otro, de valor 150 l. y renta 7 l. 10 s. que, como heredera de Damiata, recibía sobre los bienes de Nuri Joan por resto de su dote; aportaba, por último, la casa de la plaza de Santa Ana, heredada de su padre, valorada en 500 l. y, si no se alcanzaba esta evaluación, su tío se comprometía a pagar la diferencia; Isabel de Peguera donaba 450 l., que prometía entregar quince días antes de la boda, cuya celebración se fijaba en septiembre siguiente, y que efectivamente entregó el 4 de julio. Otro tanto debía aportar su hermano, pero como éste era acreedor respecto a los padres de Pere Àngel y de su esposa Jerònima en 400 l. sobre el censo que prestaba a su tío Guerau de Peguera, cuya pensión de 20 l. se había comprometido a pagar Bernat Sever Ça-Pila, transfería la deuda a su sobrina y le daba en numerario o en censos muertos el resto, 50 l. Nuri Joan e Isabel de Peguera asumían la obligación de pasar las 15 l. anuales a Brianda, relevando a la hermana de ésta del compromiso. Los derechos cedidos por Isabel de Brihuega a sus tíos sobre la herencia paterna comprendían: lo que se podría conseguir procedente de la tutela de Bernat Terré, además del censo mencionado de 950 l.; la heredad de Pina; lo adeudado por el capital de 500 l. en la compañía de Joan Font y Bernat Mahull y por los herederos de la infanta Guiomar de Portugal, esposa del infante Enrique de Aragón. Antes de cumplirse año y medio de la boda, moría Isabel, que había nombrado heredera universal su tía Isabel de Peguera,⁴⁶ pudiendo ser el motivo el pago efectivamente realizado por ésta de su contribución a la dote de su sobrina.

Fallecida Isabel de Brihuega y de Peguera, su hermana Brianda abandonó el monasterio de Mont Sió para contraer matrimonio en 1523 con Pere de Peguera, señor de Castelladral, en la comarca de Bages, provincia de Barcelona, biznieto como ella de Bernat de Peguera, aunque no por ambos lados, pues descendía de su primera

46. AHPB, J. Vilana, *Tricesimum quartum manuale*, 1519: 28.v.1519; *Manuale XXXV*, 1519: 4.vii.1519; *Manuale XXXVI*, 1519-1520: 7.xii.1520.

esposa, Isabel de Corbera y de Foixà. El abuelo de Pere, Bernat de Peguera y de Corbera, doncel, había sido heredero universal de su abuela, Elionor de Foixà y d'Orriols, primera esposa de Riambau de Corbera; nieta de la segunda mujer de éste, Beatriu de Caramany, fue Jerònima, que casó con el hijo de Bernat de Peguera y de Corbera, Bernat, doncel, de cuyo matrimonio, celebrado en 1500, nació el año siguiente Pere. Éste, por consiguiente, era dos años más joven que Brianda, nacida en 1499, y fue heredero universal de su padre, muerto en 1516.⁴⁷ En la descendencia de la nieta y homónima de Brianda de Vega, única procedente por vía legítima del enlace entre ésta y Berenguer de Peguera, recaería la sucesión de ambos.

El hijo varón y heredero universal de este último matrimonio sobrevivió a sus cinco hermanas: Isabel de Peguera y de Vega murió el 19 de septiembre de 1543; cuatro años antes había hecho donación, reservándose el usufructo, a su hermano, al que debían suceder, si carecía de hijos legítimos, su hermana Beatriu y su sobrina Brianda, de Vilanova de l'Aguda, cuya restitución a la familia del segundo esposo de Isabel, Arnau Guillem de Bellera, estaba condicionada al pago de 2.000 libras; en su testamento legó todos sus bienes a su hermano, disponiendo que a su muerte fuera heredado a su vez por su sobrina Brianda. El testamento de Nuri Joan, fechado el 1 de junio de 1546, no mencionaba a su hermana Beatriu, sin duda por haber ya fallecido. Dejaba 120 libras para su sepultura y legados piadosos; 100 l. de que poder testar libremente y 50 de renta anual a su hijo ilegítimo Berenguer de Peguera — tal vez el clérigo de este nombre que en 1518 negociaba con Pere Àngel Ça-Pila y sus padres con dinero procedente de su beneficio en la iglesia del monasterio de Sant Pere de les Puelles, tan

47. AHPB, E. Mir, Manual de testamentos, 1442-1457; 9.ix.1453, testamento de Riambau de Corbera (citado en la nota 36); J. Vilana, Nonum manuale, 1501-1502; 26.ii.1502; Quartum decimum prothocollum procuracionum, 1516-1518; 17.vii.1516; Manuale XXX, 1516-1517; 14.i.1517; Vicesimum nonum manuale sive prothocollum, 1516; 27.viii.1516. Las fechas de las bodas de Bernat de Peguera y Jerònima, de Brianda de Brihuega y Pere, así como del nacimiento de éste, han sido comunicados por Armando de Fluviá. Cf. la genealogía de la familia de Peguera.

vinculado a los Peguera y donde su padre disponía su sepultura aun en el caso de que muriera fuera de Barcelona —; establecía una renta anual de 16 l. 10 s. para la capilla del castillo de Olost, servida por un monje. Nombraba albaceas, entre otros, su esposa, su suegra, Elionor Ferrer, viuda de Bernat Sever Ça-Pila, «a la qual tinch en estima de mare», Lluís Vilana, doctor en ambos derechos y regente la cancillería real en el reino de Mallorca, y Joan Sunyer, doctor en leyes, barceloneses. Confesaba haber recibido la dote de Jerònima, a la que debía ser restituida, dejándole a su libre voluntad la mitad de las arras. Reservaba a su esposa el usufructo de todos sus bienes, comprendidos los derechos sobre las 2.000 l. en caso de restitución de Vilanova de l'Aguda, instituyendo heredera universal su sobrina Brianda de Brihuega y de Peguera, esposa de Pere de Peguera, substituida por los hijos de este matrimonio, Alexandre y Berenguer, Guerau de Peguera, señor de Torrelles y hermanos, hijos de su difunto primo hermano Lluís, Lluís de Peguera, cuñado de Brianda de Brihuega, y Francesc Gralla y Dez-Pla, «mestre racional». Enfermo al redactar el testamento, Nuri Joan fallecía poco después. El 15 de julio siguiente, en efecto, su viuda Jerònima Ça-Pila cedía el usufructo que detenía sobre Vilanova de l'Aguda a Brianda de Brihuega y de Peguera, a cambio de una pensión anual vitalicia de 50 libras pagaderas en la forma siguiente: 25 libras consignadas en pensiones censuales de la herencia de Isabel de Peguera procedentes del primer marido de ésta, Joan Ça-Pila, y, por las 25 restantes, tendría posesión de la casa de la plaza de Santa Ana, si quisiera vivir en ella o, en caso contrario, le serían consignadas como las precedentes; si viviendo Jerònima tuviera efecto la restitución de Vilanova de l'Aguda, recibiría 35 l.; se le abonaban 200 l. por Pere de Peguera en concepto del arrendamiento a él hecho de los frutos del citado lugar por el presente año.⁴⁸

48. AHPB, J. Vilana, *Tricesimum tertium manuale sive prothocollum*, 1518-1519: 22.xi.1518; B. Joan, *Sexagesimum tertium manuale*, 1539: 26.ii.1539; 22.iv.1439; F. G. Fogassot, *Vigesimum nonum manuale*, 1538-1539. Bolsa: 1.iii.1539; P. Renard, *Secundus testamentorum liber*, 1530-1558: 1.vi.1546, 26.vi.1547, codicilo

El 30 de julio de 1547 eran firmados los capítulos matrimoniales entre Alexandre de Peguera y de Brihuega y Àngela, que contaba 14 años y era hija del caballero Quirse Pere Roger († 1539) y de Elionor Vilana († 1548). Un hermano de ésta, Lluís, había contraído matrimonio con una sobrina de la esposa de Nuri Joan, Isabel de Gualbes y Ça-Pila, cuya hermana Caterina estaba casada con Joan Sunyer. Los dos sobrinos políticos de Jerònima Ça-Pila habían sido un año antes albaceas testamentarios de su marido, por todo lo cual es presumible atribuir alguna interferencia de la familia Ça-Pila en la conclusión de la boda de Alexandre. Los padres del novio le donaban «post mortem» y reservándose el usufructo todos sus bienes: Pere de Peguera, el castillo y término de Castelladral y su casa en la ciudad de Manresa, con los molinos harineros; Brianda, Vilanova de l'Aguda — en 1567, muerto ya su padre y, sin duda, también su madre, Alexandre pidió certificado del testamento de Arnau Guillem de Bellera, origen del paso del castillo y término al dominio de los Peguera —; el castillo de Olost permanecía en poder de Jerònima Ça-Pila, todavía en vida en 1554. La boda debía celebrarse en noviembre de 1547; en junio del año siguiente consta se había ya efectuado. En la descendencia de Alexandre de Peguera y de Brihuega, padre de Bernat, Brianda y Beatriu, esposa de Pere de Sorribes, y de su hermano Berenguer casado con Àngela de Gaver y de Planella, de cuyo matrimonio nacieron Galceran, diputado del General de Cataluña en 1605, Agnès e Isabel, esposa de Alexandre de Cordelles, patrono del colegio de Santa Maria i Sant Jaume de Cordelles en la Rambla de Barcelona, instituido por su tío abuelo, el canónigo de la catedral,

de Jerònima Ça-Pila a su testamento; Prothocollum instrumentorum, 1545-1546: 15.vii.1546, testigo, Cristòfor Vilana; 18.vii.1546; Pliego de escrituras sueltas: testamentos, inventarios, etc., de varios años: 20.v.1544; Pliego de escrituras sueltas, 1548-1549: sin fecha.

Jaume Cordelles († 1577),⁴⁹ quedó vinculada la sucesión legítima de la familia fundada por la antigua amante del príncipe Carlos de Viana, Brianda de Vega, y su hasta ahora ignorado esposo, Berenguer de Peguera y de Montbui.

N. COLL JULIÀ

49. AHPB, F. Sunyer, *Primus liber testamentorum*, 1527-1559: 20.xi.1539; 9.iv.1548; 28.xii.1542; 28.vi.1554; 11.ix.1557; P. Renard, *Secundus testamentorum liber*, 1530-1558: 14.v.1549; *Manual de capítulos matrimoniales*, 1540-1550: 30.vii.1547; hoja adjunta de 1562; J. Sala, *Liber tercius testamentorum*, 1584-1606: 24.xi.1605; J. Sala, *Primus liber testamentorum seu ultimarum voluntatum seu elogiorum deffunctorum*, 1571-1583: 28.iv.1574; J. Vilana, *Primus liber testamentorum*, 1480-1519: 3.vi.1511, testamento de Arnau Guillem de Bellera, citado en la nota 38; Cf. la genealogía de la familia Ça-Pila.

L'alimentació humana a L'Hospitalet de Llobregat durant el segle XVII

L'excel·lent importància de l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona per tot el que fa referència a la història econòmica i social catalana és admesa i reconeguda avui per tots els estudiosos i investigadors. Aquest article vol ser una contribució més, encara que modesta, al reconeixement públic d'aquella valoració. Es basa fonamentalment en els protocols de tres notaris, Pere Lluell, Francesc Lluell i Pere Màrtir Lluell, membres d'un mateix llinatge, fills els dos primers i nét el darrer d'un pagès propietari de L'Hospitalet de Llobregat, Antic Lluell. Els manuals de tots tres cobreixen pràcticament el segle XVII (1604-1692) i per aquest motiu els he escollit. També perquè, vinculats a la població d'origen per llaços familiars, d'amistat i interessos de patrimoni, llurs manuals de notari contenen i constitueixen una riquesa incalculable per a la història de L'Hospitalet i permeten d'aprofundir-hi fins a límits insospitats. Aquest article n'és una mostra eloqüent, però no n'és més que un de tants aspectes que podrien extreure-se'n, un capítol més — d'innegable interès — de la història de la vila al segle XVII.

LES ESPÈCIES

Com a punt de partença cal prendre la minuta que ens forneixen els inventaris i la resta de la documentació del segle anterior, i que ja tinc publicada:¹

1. *El delta del Llobregat i Barcelona*, Edicions Ariel (col. «Hores de Catalunya»), Esplugues de Llobregat, 1971, p. 59.

- Pa (de mestall, de sègol, de blat).
- Vi (vermell, blanc, grec).
- Carn (de moltó, ovella, crestat, cabra, porc, gallina, gall, polla, ànec, oca, conill, tórtora, tudó, guatlla, perdiu).
- Peix (saboga, llobarro, tonyina, rèmol, anguila).
- Ous.
- Formatge.
- Arròs.
- Fesols.
- Pèsols.
- Cigrons.
- Faves.
- Guixes.
- Llentíes.
- Oli.
- Sal.
- Aigua.
- Vinagre.
- Espècies.
- Arrop.
- Mel.
- Fruita (melons, préssecs, peres, magranes, pomes, taronges, cireres, figues, figues seques, raïm, panses, olives, avellanes, ametlles, castanyes).
- Carxofes.
- Carbasses.
- Alls.
- Cargols.
- Fonoll.

Totes aquestes espècies alimentàries, comunes al delta del Llobregat, figuren també a la documentació de L'Hospitalet durant el segle XVII. Com recordava en aquell treball,² tots foren productes del delta — àdhuc la sal —, llevat de l'arròs, les espècies, les

avellanès i les castanyes. Cigrons, guixes i lleties s'hi van collir només d'ençà del 1580.

L'enumeració dels productes alimentaris dètics durant la centúria que seguí ens duria a una repetició de la llista anterior, a la qual cal afegir aquests:³

- Pesca salada (bacallà, tonyina, arengades).
- Coloms.
- Caça (tords, becades, francolins, faisans, fotges).
- Fideus.
- Espàrrecs.
- Cebes.
- Cols.
- Glans.
- Codonys.
- Aiguardent.
- Llet de cabra.

Concretant-nos a L'Hospitalet, hem de treure'n els fideus, que hi apareixen al segle XVIII, i els espàrrecs, propis de les sorres del delta de ponent. La resta coincideix amb les llistes precedents. Com a novetat, i a conseqüència d'investigacions posteriors a la publicació d'*El delta del Llobregat i Barcelona*, puc oferir encara uns quants productes alimentaris més, consumits per l'home al terme de L'Hospitalet a partir del segle XVII:

- Bou.
- Galls i polles dindi.
- Sardines salades.
- Bescuit.
- Xocolata.
- Síndries.
- Albercocs.
- Nous.

3. *Op. cit.*, pp. 148-149.

El bescuit no manca mai a les tabes d'arrendament de la tenda local a partir de la primera coneguda en detall, 1631.⁴ No hem d'entendre-hi el pastís actual, sinó la galeta seca i endurida, cuita dues vegades perquè es conservi millor.

La matança d'un bou — animal de feina — per a menjar fou sempre un acte esporàdic i ocasionat per raons extrínseques: un accident que costava la vida a la bèstia, un pas en fals en un gual del riu o una inundació que l'ofegaven, una estada de tropa nombrosa al poble, etc. Va resultar un fenomen aïllat, tant a L'Hospitalet com a la resta de les poblacions del delta. Les tabes dels arrendaments de carn d'aquella població només l'enclouen en una ocasió, l'any 1604.⁵

Tot i aparèixer documentalment i cronològicament abans del 1700, els galls dindi, la xocolata i les síndries ho fan a les darries del període, quan ja s'ha iniciat el redreçament econòmic de Catalunya. La xocolata, primer, a la rectoria de Cornellà (1679) en forma de «bollos»,⁶ i els galls dindi progressivament a les masies a partir del 1681.⁷ Igualment a les masies dels baixos les síndries, petites, conreades des del 1696 amb els melons de tot l'any.⁸

No voldria acabar aquesta breu enumeració sense fer esment d'una enigmàtica gerreta amb unes quantes «tapaques» que apareix a un inventari de L'Hospitalet el 1613.⁹ ¿Són ja les nostres patates, que la curiositat d'Antic Lluell o d'un dels seus fills — Antic, per exemple, que era adroguer a Barcelona — havia fet plantar a l'hort i després guardar-ne el fruit exòtic?

4. AHPB, Francesc Lluell, *Manual 1*, 1624-1630, f. 78 (2.ª).

5. AHPB, Pere Lluell, *Manual 1 de contractes*, 1604, f. 87v.

6. AHPB, Pere Màrtir Lluell, *Sextus liber inventariorum et encantuum*, 1678-1684, 29 agost 1679, inventari de Pere Esquerrer, rector de Cornellà.

7. Id., 1.^r setembre 1681, inventari de Pau Blanch.

8. AHPB, Marià Rondó, *Llibre d'inventaris i encants*, 1683-1728, f. 171, 16 octubre 1696, inventari de Ramon Duran.

9. AHCB, Notarial, I-48, inventari d'Antic Lluell.

ELS PREUS

L'examen *a priori* dels preus dels productes alimentaris ens permetrà de formar-nos una idea, si més no aproximada, de l'assequibilitat d'aquests i, en conseqüència, de les possibilitats d'aprovisionament i consum. Així, si arribem a saber que un determinat gènere va resultar prohibitiu — la carn de moltó, per exemple —, ens n'explicarem el consum inferior i que hom li cerqués un substitutiu.

Cal advertir que els preus que segueixen són rigorosament locals, és a dir, propis de L'Hospitalet. Si bé generalment igualats als de les localitats veïnes — Barcelona inclosa —, de vegades van existir petites divergències entre els preus d'alguns productes, motivades per circumstàncies locals, com, per exemple, l'augment damunt el preu de la carn amb finalitats collectives pròpies i pasatgeres, com ara una contribució extraordinària.

Pa

Hi va haver pa blanc i pa morè, teòricament de blat. La vila comptà amb fleca pública, obligatòriament situada al carrer major o de baix i arrendada des del 1623.¹⁰ Amb anterioritat, però també posteriorment, totes les masies i moltes de les cases de la vila, de menestrals, artesans i àdhuc de jornalers, van tenir forn de pa propi. Això significa no solament que el pa resultava car adquirit a la fleca, sinó que a casa hom l'elaborà de la qualitat que pogué. La fleca, controlada pel consell local, va tenir prohibit barrejar amb la del blat farina de faves, ordi o mill;¹¹ però únicament a partir del 1679, quan els temps havien millorat de veritat. Hem de concloure'n que amb anterioritat la mescla hi va ser corrent.

A la fleca hom adquiria sobretot el pa morè de ral, de preu fix i pes canviant. Per un ral (2 sous) hom va obtenir, segons les collites de l'any, un pa morè d'entre 2'5 i 7 lliures (1 a 2'8 quilos).

10. AHPB, Pere Lluell, *Apprisiarum*, 1623, f. 244.

11. AHPB, Pere Màrtir Lluell, *Manual 32*, 1679, f. 221; *Quaternus aprisiarum*, 1687, f. 158.

El pa blanc, també de ral, oscil·là entre 700 i 1.200 grams. Després hi havia el pa blanc mitjà o «vuitena», que valia vuit diners i de pes entre 6 i 20 unces; i el panet xic o «qüerna», també només blanc, de preu 4 diners i pes entre 3 i 10 unces.

Grossa manera, i en les èpoques millors, 2 quilos de pa morè — o 1 de blanc — per un ral. Era car? Agafem, d'entre els documentats, l'any òptim del segle, el 1676, quan per primera vegada des de 40 anys enrera hom va donar 5 lliures (2 quilos) de pa morè per 2 sous.¹² En aquell any la despesa diària d'alimentació individual o «vida» ve xifrada en 4 sous i un jornal d'home a l'estiu en 10, que vol dir 8 durant la resta de l'any. Un pa de 2 quilos venia a ser, com veurem,¹³ una ració diària de tres persones. S'enduu el 25 % del jornal del cap de casa. Comparem amb avui i veurem que resulta francament car.

En temps de greu carestia de blat per males anyades, el consell de L'Hospitalet procurava no deixar sense licitador l'arrendament de la fleca. Malgrat tot, això va esdevenir més d'una vegada. La terrible pesta de 1650-1651, la més forta del segle, ve anunciada a L'Hospitalet per la dèbil collita del 1648, l'arrendament de la fleca desert al 1649 i la gran carestia de l'any següent. El consell va haver d'importar blat del Rosselló a un preu molt alt.¹⁴ Els necessitats locals van augmentar i el consell es va veure precisat a socórrer-los amb diners o precisament amb pa.¹⁵ Els caps o extrems de la vila van quedar rigorosament tancats i guardats.¹⁶ Aviat la guerra, més que no pas la pesta, deixaria una població semiderruïda i semiabandonada.

Vi

El vi sembla ser lleugerament menys car. Climatològicament poc sensible a les paoroses oscil·lacions del blat, els preus s'hi pre-

12. Id., *Manual 29*, 1676, f. 214v.

13. *Infra*, apartat «El consum».

14. AHPB, Francesc Llunell, *Manual 20*, 1650, f. 623v.

15. Id., *Manual 21*, 1651, f. 191.

16. Id., *Manual 21*, 1651, ff. 187v. i 189.

senten estables, com n'hem de veure una mostra. El vi despatxat a les respectives tavernes i hostals va ser d'una part el vi grec collit al terme, i d'altra banda el vi foraster, dividit en vi de la costa i vi negre. La unitat de mesura al detall va ser el quarter, equivalent a 3'8 litres. Els preus que en tinc són :

Preus del vi a L'Hospitalet

(En sous per quarter)

Any	Vi grec	Vi de la costa	Vi negre
1671	5'5	5	4
1672	5'5	5	4
1673	5	5	4
1675	5	5	4
1676	5	5	4
1679	5	5	4
1680	5	5	3'3
1681	4	4	3'3
1683	4	4	3
1684	4	4	3'3
1685	4	4	3'3
1686	4	4	3'3
1687	4	4	3'3
1690	4	4	3'3

Traduït a litres, vénen a representar una mica més i una mica menys d'un sou. El preu de dos litres de vi equivalgué, doncs, al d'un pa morè de dos quilos o al d'un pa blanc de quilo.

Desconec totalment els preus de l'aiguarent.

Carn

La botiga de carnisseria, única al terme, de rígida institució, molt vigilada per la seva importància i perquè anava lligada a la concessió de les pastures del terme, en pugna latent i de vegades

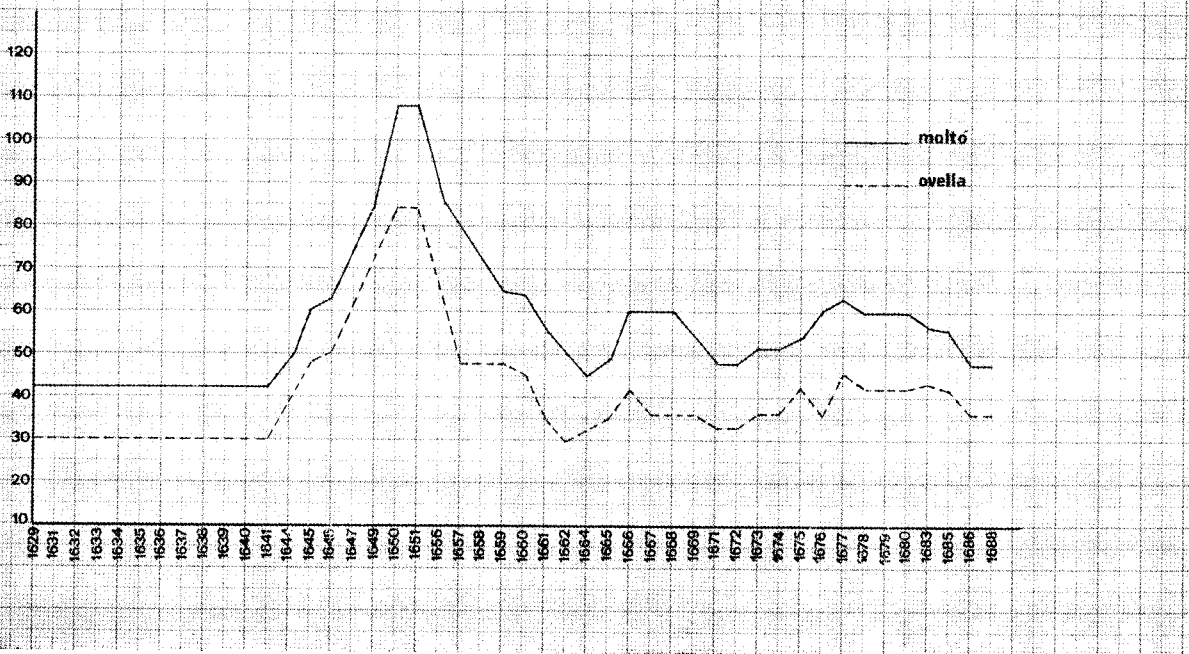
declarada amb la ciutat de Barcelona,¹⁷ ofereix la següent taula de preus detallats a les tabes d'arrendament, que per desgràcia no és sempre:

Preus de la carn a L'Hospitalet
(En diners per lliura carnissera)

Any	Moltó	Ovella	Crestat	Cabra	Porc	Any	Moltó	Ovella	Crestat	Cabra	Porc
1588		22		16	24	1658	72	48			
1589		22				1659	66	48			
1595	33	21		13	21	1660	64	45			
1596	33	21		13	21	1661	56	36			
1604		27	27		27	1662		30			
1629	42	30		20		1664	45	33			
1631	42	30	30	20		1665	48	36			
1632	42	30	30	20		1666	60	42			
1633	42	30	30	20		1667	60	36			
1634	42	30	30	20		1668	60	36			
1635	42	30	30	20		1669	54	36			
1636	42	30	30	20		1671	48	33			
1637	42	30	30	20		1672	48	33			
1638	42	30	30	20		1673	51	36			
1639	42	30	30	20		1674	51	36			
1640	42	30	30	20		1675	54	42			
1641	42	30	30	20		1676	60	36			
1644	48	39				1677	63	45			
1645	60	48				1678	60	42			
1646	63	51	48			1679	60	42			
1647	72	60				1680	60	42			
1649	84	72				1683	57	43			
1650	108	84				1685	56	42			
1651	108	84				1686	48	36			
1656	87	63				1688	48	36			
1657		48									

17. Cf. el meu llibre *L'Hospitalet del Llobregat, 1573-1632*, Premi d'Assaig i Investigació Històrica «Ciutat de L'Hospitalet» 1968, L'Hospitalet de Llobregat, 1970.

Preu de la carn de molto i d'ovella
a L'Hospitalet del Llobregat
(en diners per lliura carnissera)

El gràfic expressa al primer cop d'ull la inflació del mitjan segle, quan la guerra i la pesta es van ensenyorir del país. Al marge d'això, és evident que els preus representatius de la carn van ser, per llur consum, els de moltó i d'ovella. El gràfic ens en mostra la diferència. Llur import pecuniari, ¿què venia a representar? La lliura carnissera (1.200 grams) de moltó, entre un 50 i un 75 % del jornal d'un home, segons podem comprovar:

Any	Lliura carnissera de moltó ¹	Jornal d'home ¹	% del jornal
1629	42	72	58'3
1650-1651	108	144	75
1661	56	84	66'6
1666	60	96	62'5
1676	60	96	62'5
1686	48	96	50

1. En diners.

La carn de moltó era, per tant, molt cara i reservada en la pràctica a la classe benestant dels pagesos propietaris i masovers més situats.

Quant a la d'ovella, les cates dels mateixos anys ens donen el següent resultat:

Any	Lliura carnissera d'ovella ¹	Jornal d'home ¹	% del jornal
1629	30	72	41'6
1650-1651	84	144	58'3
1661	36	84	42'8
1666	42	96	43'7
1676	36	96	37'5
1686	36	96	37'5

1. En diners.

Molt més assequible, però encara cara.

L'any 1676 — que prenc com a model de l'equilibri econòmic d'aquells anys que van iniciar l'arrencada de la Catalunya moderna — un treballador de L'Hospitalet podia distribuir els seus 8 sous o 4 rals diaris (que tampoc no n'eren, de diaris!) de la forma que segueix:

Un pa morè, 2 sous.

Una carnissera d'ovella, 3 sous.

Dos litres de vi, 2 sous.

Li'n quedaria només 1 sou.

A la pràctica, però, rarament degué succeir així. El pagès feia la vida al jornalер, és a dir, l'alimentava a la masia o al camp. La «vida» d'aquell 1676 a L'Hospitalet hi és de 4 sous, més alta que a la resta del delta.¹⁸ L'alimentació del jornalер, doncs, sense la de la seva família si en tenia, li deduïa la meitat de la soldada. Restaven 4 sous per la família. La universalitat del «fer la vida», sistema d'acceptació voluntària per part de l'assalariat, indica que li sortia més a compte treballar amb aquestes condicions.

Altres espècies

La trilogia del pa, el vi i la carn va constituir a L'Hospitalet del Llobregat, com a bona part d'Europa, la base de l'alimentació humana durant el segle XVII. Res de més eloqüent, per provar-ho, que la implantació dels arrendaments comunals de la fleca, el dret de taverna i la carnisseria, contínuament vigilats.

Però al costat d'aquests tres establiments bàsics n'hi va haver un de quart, més modest, d'ingressos semblants als de la fleca, disminuïda com sabem per l'abundància de forns de pa a les cases. Em refereixo a la tenda o revenedoria, apareguda també al 1625¹⁹

18. *El delta del Llobregat i Barcelona*, p. 171.

19. AHPB, Pere Llunell, *Apprisiarum*, 1625, f. 116.

i que traspassaria el segle plena de vida. Ve a ser el complement alimentari de la població, la versió contemporània del companatge local. Les tabes li enumeren les existències obligades, no totes de menjar: oli, bacallà, sardines salades, arengades, tonyina, però no peix fresc; aiguardent, neu (glaç), bescuit, avellanes, castanyes, nous i tota classe de fruita seca, arròs, verdura, mel, pebre, salses i altres drogues. També botons, claus, corda, espardenyes, agulles, perdigons, pólvora, etc., i, a partir del 1679, sabó.

Els preus de tots aquests productes ens són mal coneguts, precisament per llur caràcter subsidiari. En general van ser autoritzats una mica per damunt dels de Barcelona: 1 diner més per unça el pebre i les salses, 1 diner més per lliura la mel, etc. Poca cosa. Quant al preu en si, l'única relació parcial que en tinc és del 1651, època d'inflació, guerra i pesta:

Arròs, 5 sous la lliura.

Oli, 2 sous la quarta (un litre aproximadament).

Bacallà, 2'5 sous la lliura.

Tonyina, 4 sous la lliura.

Sardines, 3 sous la dotzena.

Ous, 10 sous la dotzena.

Pebre, 2 sous l'unça.²⁰

Per a una exacta avaluació d'aquests preus no hem de perdre de vista l'any de què daten: 1651. En aquell mateix any la carnissera d'ovella es va pagar a 7 sous i el pa de ral morè va arribar a 24 unces (menys d'un quilo), mínim secular a L'Hospitalet. Tenint això ben present podem afirmar que, tot i la depreciació de la moneda, els queviures venuts a la tenda de la vila resultaven francament cars i havien de ser prohibitius a una bona part de la població; població que, no ho oblidem, va haver de ser auxiliada aquell mateix any amb diners o pa.

També el llegum era molt car. Els pocs preus que en tinc són ben eloqüents: les faves i guixes, a 2 i 3 sous el quartà (entre

20. AHPB, Francesc Llunell, *Manual 21*, 1651, f. 243v.

4 i 5 quilos); els cigrons i mongetes o fesols, doblement cars, a 4 i 6 sous.

Els preus de volateria, en general, tampoc no van ser gens suaus durant tot el segle: una gallina, entre 6 i 9 sous; una polla prenys, entre 4 i 6; un capó, entre 8 i 10. Els pollastres hi eren depreciats (2 i 3 sous), poc aptes per a fer brou. En canvi, els galls dindi van tenir un preu molt elevat i no gaire lluny d'una lliura (20 sous). Lamento no poder-ne oferir més.

Menció especial cal fer de la venda de neu o glaç, de capital importància per la conservació dels aliments a les cases. Va ser duta dels pous de glaç existents a Caldes de Montbui i Gelida — localitat de nom ben expressiu — i venuda contínuament de maig a Tots Sants a la tenda i les tavernes. El seu preu, perfectament estable, va ser modest: a 4 diners per lliura fins a finals de setembre, i a 6 diners (mig sou) fins a Tots Sants. A partir dels anys bons de 1680 el preu va baixar a 3 diners durant tota la temporada.

Em refereixo ara a l'apreci econòmic de les carxofes, molt abundants (ultra la Marina, en trobo també a la part alta del terme, com la Torrassa). Aquí els preus són donats per mujades, a l'engròs, i van de 50 a 150 lliures. Si pensem que una mujada de blat en collita òptima proporcionava 17-18 quarteres,²¹ d'import normal 3-4 lliures la quartera, deduirem la importància i el rendiment del conreu de les carxofes, vigent durant la major part de l'any.

Finalment faig menció del preu de les dides de llet, necessàries però cares: 30 lliures l'any a la dècada 1660-1670, que representen més d'un sou i mig diari.²²

La conclusió és diàfana: els preus del menjar a L'Hospitalet de Llobregat, durant el segle XVII, van ser molt alts i no proporcionats als salaris agrícoles que s'hi van pagar. Més enllà, les conseqüències ja foren d'ordre sanitari i cauen fora dels límits d'aquest article.

21. *El delta del Llobregat i Barcelona*, p. 205.

22. AHPB, Pere Màrtir Lluñell, *Prothocollum*, 1665, f. 93; *Prothocollum*, 1666, f. 392.

L'ASSEQUIBILITAT

Examinats els preus, bo serà d'insistir i intentar de profunditzar per veure fins on va arribar la capacitat adquisitiva de la població en matèria alimentària. És cert que no tothom va ser jornalero i que hauríem de comparar també amb la classe pagesa benestant. Però, en primer lloc, els jornaleros i els petits pagesos comparets sense mas, junt amb els menestrals i artesans, constituïen la majoria numèrica; i, en segon lloc, els únics punts de partença de què disposem amb garantia són l'import dels jornals ordinaris agrícoles no qualificats o especialitzats i el preu de la «vida» o alimentació diària individual, acceptat per l'amo i el treballador. Comparant-los tots dos, veurem quina part del jornal restava a aquest, suposant que treballés cada dia. Lògicament, la situació del pagès hagué de ser millor en general.

Jornals i alimentació diària individual a L'Hospitalet

(en sous)

Any	Jornal en metàllic	% del total	Alimentació o «vida»	% del total
1602	2'5	50	2'5	50
1603	2'5	50	2'5	50
1604	2	40	3	60
1629	3	50	3	50
1648	3	43	4	57
1651	4	33'3	8	66'6
1661	4	57	3	43
1666	4	50	4	50
1676	4	50	4	50
1678	4	57	3	43
1687	4	50	4	50

Sembla clar que inicialment — la «vida» va començar al delta, quants als jornaleros, al segle XVI o tal vegada al XV — el valor de

l'alimentació diària del treballador equivalgué a la meitat del seu jornal. Així s'endevina encara a la taula anterior, desgraciadament massa incompleta.

En tals condicions, la capacitat d'adquisició d'altres matèries alimentàries per a la resta de la família, si n'hi havia, hagué de ser molt limitada. El menjar del cap de casa s'enduia la meitat dels seus ingressos. Bé és veritat que quan hi va haver família hi va haver també nous ingressos. Però també tots van haver de vestir-se i pagar el lloguer de la casa. I tot això, més que car, era caríssim: el lloguer mitjà d'una casa a la vila durant la major part del segle va ser de 12 lliures anuals; la roba duta pel poble va procedir substancialment de segona i tercera mà, dels encants públics efectuats a la mort d'alguns pagesos i d'altres treballadors, molt difícil de xifrar, però sempre cara. La que trobem als inventaris dels benestants és escassa i usada. D'aquí podem inferir com va ser la dels humils.

En una economia domèstica de base tan precària la consecució d'un forn propi per pastar el pa a casa va significar un notable pas endavant que avui no podem imaginar, però sí encarir. El pa supera, ja des del segle XVI, el *tectum* de 200 salaris/hora que la moderna historiografia assigna al camperol contemporani, i arriba als 600 salaris/hora durant l'època encara més dolenta dels anys del mitjan segle, com pot veure's al següent quadre:

Any	Jornal en metàlic (en sous)	Preu del pa morè (sous/quilo)	Salaris/hora per quintar ¹
1635	3	0'76	280
1648	3	1'52	506
1651	4	2'5	625
1676	4	1	250
1687	4	1'25	312

1. Càlcul a base de jornals de 10 hores.

Cosa semblant s'esdevingué amb la utilització d'un hort familiar, que gairebé tothom va tenir. La gent menjava d'allò que collia;

si ho havia de comprar resultava molt més problemàtic que pogués omplir l'estómac. Comparant les quantitats dels arrendaments comunals de la carnisseria, fleca, taverna i tenda, que eren cedits normalment a professionals, i tenint en compte que aquests al cap i a la fi perseguien un lucre, veiem que són sumes modestes, gairebé sempre per sota de les 100 lliures anuals, llevat de la carnisseria, que com ja he dit anava lligada amb l'extrema i important qüestió de les pastures, i del dret de taverna, progressivament ampliat — Camí de Dalt, la Bordeta, nous hostals — i que ens certifica que el consum de vi i d'aiguardent hi va ser considerable.

Per tot plegat, el pa, vi, oli i arengades citat com alimentació d'un pagès pobre al 1670²³ hagué de ser una minuta corrent entre la població més modesta. Qui podia — o quan podia — arribava a la carn, com un altre pagès pobre de la vila, que al 1686 parla de l'alimentació de casa seva i cita pa, vi, companatge «y demés», entre el qual, de vegades, la carn.²⁴

LES PROVISIONS

En tals condicions les possibilitats d'emmagatzemar productes alimentaris van ser mínimes. Els inventaris, sempre precisos, certifiquen a bastament la parvetat general de les existències alimentàries a les llars de l'Hospitalet del segle XVII. Àdhuc a les masies, teòricament preparades per un autoabastiment suficient, les provisions hi apareixen escasses o, si més no, desiguals: a la tradicional persistència de porcs i aviram i a la subsistència regular de vi als cellers, hi hem d'anotar els alts i baixos de les collites, que fan que molts inventaris — sobretot de primavera — ens demostrin que a la masia respectiva no hi havia en aquells moments, o n'hi havia molt poc, blat, ordi, i menys encara llegum; i no diguem res dels productes no collits al terme, com ara l'arròs, que havien de ser adquirits.

Si això s'esdevé en els inventaris de les llars dels més proveïts,

23. AHCB, Judicial, III-94.

24. Arxiu de l'autor.

no ha d'estranyar la carència pràcticament total d'existències alimentàries a les cases dels treballadors. No és menys cert, però, que els inventaris d'aquests són menors en nombre per raons òbvies.

Acudint a situacions concretes, la llar més assortida de tot el segle l'he trobada al 1613 a casa d'Antic Llnell, el pare dels nostres notaris, en un inventari que ja tinc publicat.²⁵ Precisament a l'abril, quan la collita de gra encara era lluny, hi veiem, entre els aliments humans, 24 quarteres de blat, més de 5 quarteres de farina, una pasterada de 23 pans grossos, 87 cargues de vi, 3 cargues de vinagre, 8 quaters de cansalada, 36 botifarres entre blanques i negres, 9 llonganisses, 10 lliures de carn de porc de l'espina, un sagí, 43 gallines, un gall, un capó, una lloca amb un ramat de polla, 2 ànecs (mascle i femella), una trentena de conills, 24 coloms, una gerra gran (6 quartans) d'oli, una gerra i una olla amb olives, panses i confitura.

Els Llnell formaven entre la classe més benestant del terme. Davallem un graó i vegem què va aportar al nou matrimoni, entre les provisions de boca, la vídua Canyameres quan es va casar al 1622 amb Jaume Mercer, nebot del difunt Llnell i cosí per tant, dels nostres notaris; tant ell com ella pertanyents a la classe del «braç mitjà» o «tall mitjà», vigent oficialment a la població, com ho prova també la quantia del dot de la vídua: 180 lliures (enfrent de menys de 100 els dots del braç menor i més de 200 els del braç major). Doncs bé: Jerònima Canyameres, amb casa parada, tenia de queviures a la tardor del 1622 4 quarteres de fesols, 6 quarteres de faves, una quartera de guixes i 9 quartans de cigrons, amén de 8 cargues de vi i 2 de vinagre.²⁶

El règim lleguminós de l'alimentació de la vídua Canyameres ve confirmat en les escassíssimes existències de queviures trobades a les cases dels treballadors i artesans, que formaven el braç menor o l'última categoria econòmica i social del poble. Encara que de finals del segle anterior (1591), podem incloure aquesta relació perquè és la més completa — afecta a 10 llars — que ens ha arribat

25. *L'Hospitalet del Llobregat, 1573-1632*, Apèndix VII.

26. AHPB, Francesc Llnell, *Manual 3*, 1633, f. 268.

dels més pobres. Trec el text del meu llibre *L'Hospitalet del Llobregat, 1573-1632*. Tinguem en compte que va ser un escorcoll policial, rigorós i implacable, contra sospitosos de robatori i precisament en matèria d'alimentació:

«1. Casa habitada per Joan «Senyoret» i Marc Soler: una quartera de faves amagada a una soca de paller fora la casa, 4 quartans de guixes en un saquet, mitja quartera més de faves, un cistell veremador amb guixes, ametlles i nous, una cassola de pèsols, panses i 8 quintars de llenya. Res d'això no havien sembrat.

2. Bertran Soberach, teixidor de lli: 1'5 quartera de faves. No n'havia sembrat.

3. En Ramis: una quartera de faves i un costal d'espigolam i blat. No n'havia sembrat.

4. «Lo Maridat»: 1'5 quartera de faves, una de blat, faves i ordi. Tampoc no n'havia sembrat. Dos quintars de llenya, i no té pinedes ni arbres per a fer-la.

5. Jaume Motes: 8 quartans de faves, unes poques guixes i una coixinera d'ametlles. Ídem.

6. El «Romaninaire»: una cistelleta d'ametlles i mig quartà de guixes. Ídem.

7. En Guerau: 2'5 quarteres de faves i una de mestall. Ídem.

8. El senyer En Domenjó: una quartera de faves i dos quintars de llenya. Ídem.

9. En Cordellats: mitja quartera de faves. Ídem.

10. El «Serraller»: unes poques faves, ametlles, llenya i algunes rabasses de vinya. Ídem.

El botí fou portat a carretades a l'església parroquial, constituïda en dipòsit. Aquí en perdo el rastre.

Quant al resultat moral, ja hem citat l'altercat promogut pel teixidor Soberach, que l'obligà a fugir del poble amb el seu fill. En aquella ocasió el jove Antic Modolell, armat amb una barra al cap de l'escala, mantingué a ratlla els agressors.

Els perjudicats, però, es defensaren amb les armes de la llei. La majoria acudiren al veguer a explicar la procedència de llurs

subsistències requisades. Ni un de sol no confessà haver robat cap cosa :

1. Arnau Bleganch, dit «Romaninaire», de 50 anys, treballador. La llenya l'aplegà a Cornellà; les guixes, espigolant.

2. Guillem Cordellats, de 50 anys, pagès. Era a l'estany de Port a enriuar lli quan li feren el registre a la casa. Les faves les havia sembrades a l'hort de l'eixida.

3. Bartomeu Darder, de 30 anys, manyà, dit «Serraller», habitant davant la creu de terme de la vila. Les faves, comprades a la filla de N'Andral; les guixes, a un bergant (jove treballador) fa temps; les ametlles, donades per en Famades del Torrent Gornal.

4. Jaume Motes, de 40 anys, treballador. Les faves, espigolant i també en part donades per un bergant dit Moliner; les ametlles, aplegades per un fill de Motes i altres nois; i les guixes, comprades a na Solanes a 2 sous i mig el quartà.

5. Domenjó de Perespa, de 40 anys, treballador. Les faves, espigolades pels camps; la llenya d'àlber, donada per en Riera, d'El Prat (Marina), perquè li feien la bugada de la roba a casa de Domenjó.

6. Joan «Senyoret», de 40 anys, pagès. Les faves, collides a una feixa d'en Bosch de la Creu, que tenia llogada; les guixes, collides de l'any passat a Cornellà; les ametlles, donades en part i en part venudes fa sis anys (*sic*) per na Montpeona, de la vila, i també «jo ne tenia cullides en la casa del spital, de un amatller»; la llenya (dos viatges de carreta a l'església), donada pel parcer de misser Romeu i també procedent d'un arbre propi tallat en terra llogada; les panses, donades per na Lluñell per haver cosit i rentat bugades.

7. Guillem Millàs, dit «Maridat», de 23 anys. Les faves, mestall i llenya, espigolat per la seva muller deçà i dellà.»²⁷

Un altre escorcoll policial, ara de l'octubre de 1678, troba raïms, cebes i unes quantes olives a casa d'un treballador de la vila.

27. Pp. 87-89.

L'argumentació de les autoritats locals és idèntica a la de vuitanta-set anys abans: com que el treballador no mena cap terra, és que ho ha robat.²⁸ Per tant, la seva llar és deserta d'aliments.

EL CONSUM

Arribem a l'aspecte tal vegada més delicat de tots. ¿Quin consum van fer dels productes alimentaris els habitants de L'Hospitalet al segle XVII? Lamentem novament la manca total de dades estadístiques globals o particulars durant la centúria. La nostra tasca és la de seguir espigolant entre els notaris de la família Llu-nell, escrivans de la comunitat o d'allò que avui en diríem el municipi i aleshores la parròquia i, en un sentit laic, la universitat. Hem de procedir, doncs, per matèries, tanmateix les més importants: pa, vi i carn, més alguna indicació sobre el consum de peix, carxofes i hortalisses.

Pa

No exactament dels notaris Llu-nell, sinó especialment d'altres companys seus, posseïm valuoses indicacions sobre el consum de pa. Em refereixo a les clàusules testamentàries o de capítols matrimonials que obligaven l'hereu, en cas de discrepància amb la mare o madrastra — aquesta molt abundant en el món antic —, a passar-li anualment una quantitat de blat, vi i de vegades porc, amén d'una suma en metàl·lic. Quantitats que presenten l'inconvenient de referir-se només a la classe pagesa benestant, però que podem acceptar com a índex-límit: més amunt no, més avall sí. Clàusules, per altra banda, poc freqüents, val a dir-ho. Encara dec formular un altre advertiment previ: les esmentades clàusules, que vénen del segle XVI, no es troben — si no és una única excepció — durant el període que cobreixen els Llu-nell, que és el segle pròpiament dit

28. Arxiu de l'autor.

(1604-1692), no figuren als testaments i capítols matrimonials de L'Hospitalet; però en canvi hi reapareixen durant el traspàs del XVII al XVIII. Per llur importància les dono amb nota individualitzada.

Any	Quarteres de blat	Cargues de vi	Lliures de cansalada	Lliures en metàl·lic
1569	6	4	un bacó	6 ²⁹
1575	5	2		10 ³⁰
1585	5			14 ³¹
1644	6			100 ³²
1703	4	2		11 ³³
1705	4	2		11 ³⁴
1708	8			25 ³⁵
1714	5	2		25 ³⁶
1733	2		10	25 ³⁷

A 55 quilos la quartera de blat, una reserva mínima de 2 quarteres anuals representa 300 grams diaris de pa, enfront d'una màxima de 8 quarteres, que són 1.200 grams. Prou veiem, però, que un terme mig hi és molt més abundant, tant al segle XVI com al XVII (en l'únic registre que en tinc, que és d'El Prat) i també al XVIII. Cal jugar les xifres de 4, 5 i 6 quarteres anuals, que són, respectivament, 600, 700 i 800 grams, quantitats diàries de pa

29. AHPB, Bartomeu Bofill, *Manual de capítols matrimonials*, 1566-1592, 1.ª setembre 1569.

30. Id., 5 novembre 1575.

31. Id., *Llibre de concòrdies*, 1568-1591, 28 agost 1585.

32. AHPB, Pere Màrtir Llunell, *Llibre segon de testaments*, 1651-1660, f. 4, 29 octubre 1644.

33. AHPB, Antoni Navarro, *Llibre segon de testaments*, 1701-1718, f. 17, 1.ª novembre 1703.

34. Id., f. 28, 14 novembre 1705.

35. AHPB, Isidre Famades, *Llibre segon de testaments*, 1702-1714, f. 388v, 26 desembre 1708.

36. AHPB, Salvador Pi, *Llibre primer de capítols matrimonials i concòrdies*, 1710-1717, f. 411, 7 desembre 1714.

37. AHPB, Jaume Sayós, menor, *Llibre primer de testaments, inventaris i encants*, 1727-1737, f. 62, 24 abril 1733.

que engolien els pagesos dètics del Llobregat d'una forma o altra. Aquesta quasi certesa confirma, amb l'extensió dels forns de pa domèstic, que aquest va constituir l'aliment bàsic de la població de L'Hospitalet durant el segle que estudiem. Les tabes de la fleca dediquen molta més atenció al pa morè que al blanc; n'hem d'inferir un major consum d'aquell, a meitat de preu del blanc.

Vi

La taula anterior ens assenyala clarament la reserva anual de vi d'una persona adulta: 2 cargues, és a dir, uns 240 litres, que donen 3/4 de litre diaris. El menor preu que hem vist en el vi al detall hagué de facilitar-ne el consum, com semblen indicar els preus dels arrendaments del dret de taverna i la multiplicació d'aquests establiments, amb el típic ram distintiu damunt el portal, a diversos punts del terme. Hi trobo jugadors i embriacs, amb certa intensitat, cap a finals del segle.³⁸ Entre els usuaris importants, fora de la taverna, cal comptar-hi els pastors, força nombrosos. Gairebé cada propietari acostumà a tenir un ramat de llana i el masover o parcer estava obligat a fer la vida al pastor o, almenys, proveir-lo de vi. Quan així no era estipulat al contracte d'arrendament respectiu, el costum prevalia. Una curiosa prohibició mútua al 1645 entre quatre pagesos, dos de la Marina de Sants i els altres dos de la Marina de L'Hospitalet, diu literalment: «Attenent y considerant que nosaltres estam en ditas parròquias respective y en la marina y casi junt de la mar y en dites casas tenim corrals per encorralar y recollir bestiar de llana y als pastors que encorralen dit bestiar en dits corrals donam vi voluntàriament per a beurer, la qual cosa és en gran dany y perjudici nostro y de quiscú de nosaltres; perçò nosaltres y cada hu de nosaltres per ferma, vàlida y solemne stipulació, ab tenor del present acte convenim y en bona fe prometem los uns als altres *adinvicem et vicissim* que si del dia de demà en avant nosaltres o qualsevol de nosaltres donarem o donarà vi per

38. AHCB, Judicial, *Processos*, lligall 300 al final.

beurer a dits pastors o a altri per ells voluntàriament sens pagar los dits pastors a més de dues vegades per beurer quant los convidarem a menjar en nostras casas y de quiscú de nosaltres y no fora delles (ententent dues vegades entre tot lo temps que estaran en casa de nosaltres y de qualsevol de nosaltres), caygam en pena qualsevol de nosaltres qui tal farà y lo sobre dit no observarà, de deu lliures barcelonines per quiscuna vegada encontinent executadores, constant emperò ab testimonis del sobredit qui tal farà; la qual pena nos imposam entre nosaltres grasiosament, de la qual pena en cars sie comesa sen hajan de fer dues iguals parts, ço és: la una per [lo] acusador y l'altra per lo oficial executor; la qual pena sie executada tantes vegades quantes seran comeses.»³⁹

Carn

a) *Bestiar de llana.*

El segle s'obre amb un consum de dos i de tres moltons diaris;⁴⁰ el d'ovella sempre va ser superior, però no en tinc xifres. Moltó i ovella eren morts cada dia, a diferència d'altres poblacions veïnes com Cornellà i El Prat, que només tenien moltó els diumenges i festes o bé durant l'època de la collita a l'estiu. El consum de crestat i de cabra va ser inferior, tot i que aquesta, com hem vist al quadre respectiu, resultava molt més assequible de preu.

Al 1682 un noticiari comarcal⁴¹ ens fa saber que L'Hospitalet té unes 100 cases entre la vila i les masies, i que el consum anual de caps ovins és de 1.600. El consum diari fóra, per tant, de 4'3 caps, calculant a base de bèsties de 17 quilos, pes mig resultant d'entre els documentats. El coeficient 6 assignat a cada casa dona un consum diari de 122 grams per individu; el coeficient 5, 150 grams. Bo i escassa, aquesta ració diària per persona és supe-

39. AHPB, Pere Llunell, *Apprisiarum*, 1645, f. 335v.

40. AHPB, Pere Llunell, *Manual 1*, 1604, f. 87v; *Manual 2*, 1605, f. 143.

41. ACA, Reial Patrim., *Processos*, 1682, n.º 1, K.

rior a les posteriors dels segles XVIII i XIX, quan l'element jornalero i proletari s'hi hagi multiplicat.⁴²

Va ser costum general, de temps anteriors al segle XVII, que quan hi havia una defunció els familiars i convidats celebressin un àpat el dia de l'enterrament. El consum de carn ocupava un lloc preeminent en tals actes. En els dinars d'enterrament, novena i cap d'any (funerals d'aniversari) de Baldiri Bosch, per exemple, al 1631, van ser consumides 15 ovelles.⁴³

b) *Porc.*

De preu molt similar al d'ovella, la venda de porc desapareix de la carnisseria durant el segle XVII. En canvi l'existència de porcs a les masies hi és constant en tots els contractes de parceria i inventaris. La conclusió és òbvia.

c) *Aviram.*

Igualment abundant a les masies i molt poc, per no dir gens, als escassos inventaris que ens han arribat dels jornaleros, l'aviram va ser l'aliment indispensable als malalts i les parteres. També la trobem en les festes de noces i sobretot en la típica escudella, de la que finalment hem de tractar.

Tot fa pensar que l'escudella va constituir el plat quotidià dels veïns que podien arribar-hi, que no va ser pas tothom. L'excepcional importància d'aquest plat català troba el seu fonament, ben segur, en un consum pràcticament absolut, intensiu, diari, a les llars del país durant centúries senceres. Les escasses notícies del segle XVII que n'he trobat a L'Hospitalet són, però, més que significatives quant a la seva freqüència i, per tant, consum. Cronològicament són: una menció del 1650 referida a l'alimentació dels pastors

42. Per la comarca v. *El delta del Llobregat i Barcelona*, pp. 150-151 i 197.

43. AHPB, Pere Lluell, *Apprisiarum*, 1631, f. 65v.

dins el règim alimentari de la casa d'un pagès, situada al propi carrer major de la vila, i que fa textualment: «Ítem, que sempre y quant en lo corral de la casa gran de dit Bosch (l'amo, situada també a la vila) hi haurà remat de bestiar de llana, dit Colomer (el llogater pagès) los haja de tenir compliment de empallassada, y que haja de provehir los pastors de scudella y el divendres y dissapte companatge com és costum, y que si acàs ha de donar alguna cosa de ajuda de costa per a vi los ho haja de donar dit Bosch.»⁴⁴ Veiem, doncs, que l'escudella hi és donada com a quotidiana, acompanyada — i d'aquí ve aquesta paraula — de companatge, el medieval *companaticum* i *companagium*, és a dir, el complement del pa, allò que es menja amb el pa.

La segona menció és del 1658, bé que del veí terme d'El Prat, i fa referència a les menjades de paleta i manobre a una masia en obres. Hi veiem citats el pa, vi, oli, peix, escudella «y lo demás».⁴⁵

La tercera i última encara és més significativa, car tenim la sort d'agafar per sorpresa, com en una vigorosa instantània de tres-cents anys enrera, una menjada qualsevol d'un dia com un altre, en el nostre cas el 4 de desembre de 1684, a una casa corrent de la vila de L'Hospitalet.⁴⁶ Entre set i vuit del vespre. Quan hi arriba del camp l'amo amb un mosso que té, ja hi troben allotjat un soldat. A la vila hi ha una companyia de pas i les autoritats locals han distribuït els soldats per les cases, com se sol fer amb caire forçós, a fi que hi sopin i hi passin la nit. El nostre militar pregunta a la mestressa què té per sopar. «Carcuinada i escudella», respon la dona. El soldat diu que vol entrant de taula i que vagi a la carnisseria a comprar carn. Ella fa: «És massa tard i ja no hi ha carn». «Doncs mateu una gallina». «En tota casa no en tinc cap.» «Cerqueu-la si no en teniu.» Mentrestant, paren taula a l'entrada. Un cop asseguts, el soldat agafa el pa i vinga olorar-lo. «¿No n'hi ha d'altre?» «No». «No en vull; cerqueu-ne d'altre.» La mestressa es posa la mà a la faltriguera i en treu 8 diners que allarga al vailet:

44. AHPB, Francesc Lluell, *Manual 20*, 1650, f. 577v.

45. AHPB, Pere Màrtir Lluell, *Manual 11*, 1658, f. 300v.

46. AHCB, Judicial, *Processos*, lligall 305, «(En blanc) contra Pere Martori».

«Vés a cercar una vuitena a casa de Pau Hugó pel soldat». Aleshores l'amo s'alça fent una gran exclamació: «¡És possible que un soldat no vulgui menjar del pa que jo menjo!»; i se'n va cap a l'eixida. S'alça també el soldat agafant una de les dues pistoles que tenia al cap de la taula i dient: «Ei, no em ronquis!», al temps que alça les barres de la pistola i l'encara a l'amo. Aquest es gira, corre a un racó de l'entrada, agafa una escopeta llarga, alça les barres i dispara. El soldat queda ferit al ventre i un perdigó s'incrusta al colze de la dona, que ha volgut aturar l'acció del marit.

El barber-cirurgià va atendre el soldat, que l'endemà pogué marxar amb la companyia. Ara, però, ens interessa més el sopar-menjar que no pas el sopar-espectacle, per dir-ho d'alguna manera. Hi veiem l'escudella per sopar, la qual cosa vol dir que també hi va ser a l'hora de dinar. No he pogut aclarir la composició de la carcuinada, que probablement era la carn d'olla o el bullit rescalfat. Que no era carn ho prova l'exigència del propi soldat. No hi havia altre plat o entrant, ni d'ovella ni de gallina. Finalment: una vuitena de pa — de pa blanc —, és a dir, un pa de lliura, podia constituir una ració individual d'una sola menjada.

D'altra banda, sabem que el brou més estimat era el de gallina, posseïdor de «substància». Un de dèbil era un brou amb «fresqueries».⁴⁷

Peix

Alguns dinars collectius amb «peix» i aquells menjars ordinaris dels paletes d'El Prat on també hi figura el «peix», sense cap més aclariment, fan sospitar certa fluïdesa en el consum d'aquest aliment genèric. A partir del 1690 la venda de peix fresc és autoritzada a l'hostal de La Bordeta.⁴⁸

47. Arxiu de l'autor.

48. AHPB, Pere Màrtir Lluell, *Quaternus apprisiarum*, 1690, f. 75v.

Hortalisses

La contínua menció d'horts i carxofars a les cases de la vila, tant al carrer de dalt com al major o de baix, fan del nucli de L'Hospitalet un paisatge de cases i horts, amb predomini dels carxofars, durant tot el segle XVII. Aquests carxofars no es venen; són pel consum domèstic. Cada casa va disposar d'un hort, més gran o més xic, i d'un pou o del dret d'utilitzar el pou veí. Aprofitem per dir que els hospitalencs bevien d'aquella aigua,⁴⁹ no potable. Trobo casos de rellogats amb dret a pou, safareig i forn de pa.⁵⁰ Alguns veïns venien verdura pròpia, previ pagament d'un sou setmanal a l'arrendatari de la tenda.⁵¹ A partir de la dècada del 60 apareix el tipus de pagès hortolà.⁵²

El conreu intensiu d'hortalisses encaixa molt bé amb el consum, també presumiblement intensiu, d'escudella que hi hem vist. Recordem que els fideus no van arribar a la vila fins començar el segle XVIII i les patates cent anys després. L'únic que hi desentonaria, al XVII i a la vila, és el porc; però se'ns fa més entenedora l'expressió «escudella de pagès», per l'abundància d'aquell animal a les masies.

Jaume CODINA

49. AHPB, Francesc Llunell, *Manual 5*, 1635, f. 114; *Manual 16*, 1646, f. 101v.

50. AHPB, Francesc Llunell, *Manual 7*, 1637, f. 19; Pere Màrtir Llunell, *Manual 30*, 1677, f. 194v; íd., *Manual 33*, 1680, f. 281v.

51. AHPB, Francesc Llunell, *Manual 1*, 1624-1630, f. 78 (2.ª).

52. AHPB, Pere Màrtir Llunell, *Prothocollum*, 1666, f. 239.

El testament de Joan-Baptista Monfar i Sorts

En fer una recerca de documents de l'AHPB relatius a la família Monfar i Sorts he pogut veure el testament de Joan-Baptista Monfar, un dels germans de l'historiador Diego Monfar i Sorts.¹ Crec que el relleu adquirit per aquest amb motiu de la seva «Historia de los condes de Urgel» ha estat la causa per la qual altres personatges d'aquesta família hagin quedat oblidats, malgrat que alguns tingueren una significació valuosa en l'època en la qual van viure.

M'atreviria a dir que Joan-Baptista és la figura d'aquesta família prestigiosa que gaudí de més popularitat i importància. La seva actuació militar i política, sobretot la política en el curs de la Guerra de Separació de Catalunya, va posar-lo al rengle de les persones més sobresortints d'aquell període. La seva correspondència amb les autoritats del General de Catalunya són una font d'informació preciosa, que agafa des de l'entusiasme inicial del 1640 fins a la reconciliació amb Espanya, el 1652, passant pel desinflament paulatí de les esperances posades amb França.

Monfar fou repetides vegades ambaixador del Braç Militar, i el 1640, va ser elegit per la Junta de Braços per a formar part de la Junta de Guerra del Principat. Essent capità d'artilleria va prendre part a la batalla de Montjuïc el 1641. A més dels càrrecs que revela la lectura del seu testament sabem que el 1645 era conseller tercer de Barcelona i que, el 1649, fou designat ambai-

1. En cap dels documents en els quals s'esmenta aquest personatge no se l'anomena Didac. Per aquest motiu he respectat la forma castellana tal com ell la usava en signar.

xador a París. Les lletres remeses als consellers per Monfar palesen el poc interès de la Cort francesa, més atenta a resoldre els problemes interns del seu país que els plantejats per Catalunya. L'any següent, el 1650, Monfar representava, a París, els diputats a més a més dels consellers, i les seves informacions són cada vegada més pessimistes. Aquest mateix any, o molt als principis del 1651, havia retornat a Barcelona, o millor dit, s'havia tornat a absentar de la ciutat, fugint de la pesta que la delmava. Hi tornà a mitjan d'aquell any, juntament amb altres autoritats que havien seguit el mateix camí, i el setembre, era extret cònsol de llotja, càrrec que no pogué tenir perquè encara no feia un any que havia renunciat a l'ofici d'obrer de la ciutat.

Després d'aquest període de gran activitat política la personalitat de Monfar és menys acusada, però segueix gaudint dels drets dels ciutadans de Barcelona i es troba insaculat en les bosses que guardaven els noms de les persones hàbils per a un càrrec determinat. El 1664, Monfar era advocat de la Llotja de Mar. Però en aquests darrers temps les circumstàncies havien canviat i les condicions econòmiques eren prou lamentables per a obligar-lo a manllevar diners a parents i amics. Ell ho explica clarament en el seu testament.

El document recull una sèrie de dades biogràfiques sobre el testador al mateix temps que de personatges que convisqueren amb ell. Per altra banda és sorprenent de veure com en la reduïda Barcelona del s. XVII és relativament fàcil de documentar persones d'escassa importància política, social o artística.

* * *

El testament, redactat el dia 7 de novembre del 1671,² amb bona salut del testador, fa constar que Joan-Baptista Monfar i Sorts era ciutadà honrat de Barcelona i doctor en lleis, domiciliat en aquesta ciutat i fill legítim i natural del magnífic senyor Esteve

2. AHPB, Pere-Màrtir Lluell, *Llibre cinquè de testaments*, 1643-1675, f. 62.

Monfar i Sorts, també ciutadà honrat de Barcelona i doctor en drets, i de la senyora Paula Cellers, tots dos difunts.

* * *

En altres documents el pare de Joan-Baptista Monfar apareix com donzell. El *Manual de Novells Ardits* permet de seguir una bona part de les seves activitats entres les quals destaca la d'haver estat conseller en cap de Barcelona el 1605.

La mare, Paula Cellers i Palau, que s'havia casat amb Esteve Monfar el 1591, era filla del notari Josep Cellers, escrivà major de la casa del General de Catalunya. El seu germà, Miquel-Josep Cellers, també fou notari i una de les seves germanes, Verònica, havia estat casada amb l'erudit Joaquim Setantí.

Joan-Baptista Monfar va viure en el medi més culte de la Barcelona siscentista, especialment constituït per un nucli de notaris, advocats, metges i homes de lletres en general, que representava la societat intel·lectual d'aquell temps, amb alguna aportació de membres de la noblesa o d'algun mercader.

Els marmessors del seu testament seran: la senyora Isabel-Joana Pi i Rossell, sogra seva, vídua del senyor Jaume Pi, mercader, ciutadà de Barcelona; el senyor Joaquim Monfar i Sorts, ciutadà honrat de Barcelona, doctor en drets, ardiaca i canonge de la Seu d'Urgell, nebot seu; la senyora Anna-Maria Pi, muller seva; el senyor don Oleguer d'Erill i Orcau, nebot; la senyora Rafaela de Perapertusa, muller d'aquest darrer; la senyora dona Joana d'Erill, neboda, vídua del senyor Hug de Barutell i Bestracà, amb domicili a Perpinyà; el senyor Marc-Antoni Janaro, cavaller de l'hàbit de Calatrava i governador de Lecce, al regne de Nàpols; la senyora Eulàlia d'Erill, neboda seva i muller del dit Janaro; la senyora Maria-Anna Vilossa, vídua del seu nebot Miquel-Onofre Monfar i Sorts, ciutadà honrat de Barcelona; el senyor Miquel-Joan Rossell, ciutadà honrat de Barcelona i doctor en arts i lleis, gendre seu; Joana Monfar, muller d'aquest darrer i filla del testador, haguda del seu primer matrimoni amb la senyora Maria Callavet; Josep Monfar i Sorts, ciutadà honrat de Barcelona, doctor en arts i lleis,

fill del mateix matrimoni; finalment, la senyora Jerònima Puig, nora seva, muller del seu fill Josep.

* * *

La pluralitat dels executors testamentaris deriva del complexe familiar de Monfar i del desig aparent que fossin marmessors tots els seus parents més pròxims i els de la seva muller.

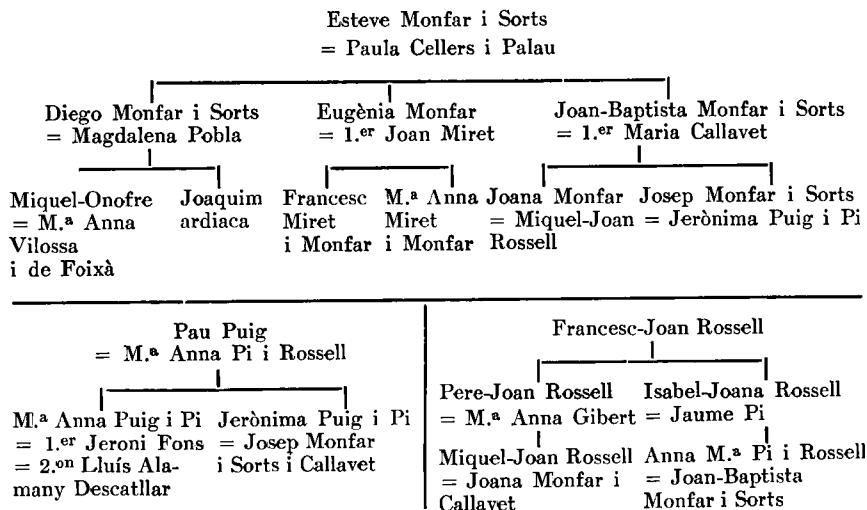
Segons el document que comentem Monfar havia estat casat dues vegades. La seva primera dona fou Maria Callavet i Monràs,³ el pare de la qual era escrivà de manament. Els Monràs pertanyien a la mateixa categoria de ciutadans; el germà de Paula, mare de Maria Callavet, Bertomeu Monràs, ocupava l'ofici d'administrador de les places de Barcelona el 1629.

Aquest primer matrimoni de Joan-Baptista Monfar, celebrat l'any 1630, s'havia efectuat sense les autoritzacions degudes i quan van celebrar-se els capítols matrimonials davant el notari Servat, es fa constar que quedaven anul·lats els que s'havien celebrat anteriorment.

Feia prop de 28 anys que durava el matrimoni quan morí la muller de Monfar, el 1658.⁴ Al cap de sis mesos contraia unes segones núpcies amb Anna-Maria Pi i Rossell, vídua, primer, del mercader de Barcelona Francesc Roca, i després, de Pau Puig, també mercader de Barcelona,⁵ que fou l'antecessor de Monfar. Els tres matrimonis d'aquesta senyora i el seu desig de lligar entre sí els diversos llinatges de la seva família i les dels seus marits originaren la complicada trama evidenciada en l'elecció dels marmessors del testament de Monfar.

L'esquema que segueix no és més que la part de genealogia a la qual fan referència les darreres disposicions de Joan-Baptista Monfar:

3. AHPB, Antic Servat (major), *Capitula matrim. et concord.*, 1626-1630, f. 703.
4. AHPB, Bartomeu Pleà, *Liber testamentorum*, 1645-1665, f. 251.
5. AHPB, Jaume Sayós, *Tertius capit. matrim.*, 1659-1663, f. 6.

* * *

Tots els marmessors del testament poden documentar-se:

Isabel-Joana Rossell era, tal com diu el document, sogra de Joan-Baptista Monfar. Un germà seu, Pere-Joan Rossell, fou pare de Miquel-Joan Rossell, esmentat, també, entre els executors testamentaris i casat amb Joana Monfar i Callavet, filla del primer matrimoni de Joan-Baptista. Els dos germans Rossell eren fills de Francesc-Joan Rossell, doctor en medicina, metge distingit i prestigiós en ciència i en política. Dels Rossell n'hi ha moltes notícies al *Manual de Novells Ardots*.

El marit d'Isabel-Joana Rossell, Jaume Pi, també figura en els esdeveniments del temps en què va viure Monfar. Tingué ofici de la ciutat de «superintendent per lo patrimoni de la ciutat». Ell, i Pere-Joan Rossell, foren de les persones del Consell dels Cent que manà empresonar el virrei, motivant protestes de consellers i diputats.

Joaquim Monfar i Sorts era un dels fills de l'historiador Diego Monfar, del qual parla el testament d'aquest darrer,⁶ i també unes memòries que deixà escrites el seu germà Miquel-Onofre.

6. AHPB, Jacint Borràs, *Lib. prim. test.*, 1652-1679, f. 65.

La muller del testador, Anna-Maria Pi i Rossell, ja hem vist que va casar-se tres vegades. El primer marit, Francesc Roca, no m'ha estat possible de documentar-lo. El 1641, en una carta de Francesc de Tamarit al diputat reial Miquel Quintana, Tamarit diu que procurarà que retorni Francesc Roca. El 1652, un individu amb els mateixos nom i cognom va ser elegit per a formar part de la setzena de mercaders. Totes dues dates convenen al primer marit d'Anna-Maria Pi, però no hi ha cap prova segura que es tracti de la mateixa persona. El segon marit fou Pau Puig, mercader de Barcelona, del qual tampoc en sabem gran cosa a part el fet que, probablement, va ser albaraner del dret nou i que possiblement havia estat propietari d'una casa prop del carrer d'en Lladó o d'en Dusay, que el 1659, era dels «haeredum seu successores Paulo Puig, quondam, mercatoris».⁷

El matrimoni Oleguer d'Erill i Orcau i Rafaela de Perapertusa, que figura a la marmessoria pel fet que Erill era nebot del testador, pertanyia a una altra categoria social. El noble Oleguer era fill del noble Joan d'Erill i Orcau i d'Eugènia Monfar, vídua de Joan Miret i germana de Joan-Baptista i de Diego Monfar i Sorts. La noble Rafaela de Perapertusa, que aporta 110.000 lliures al matrimoni, era filla del noble Antoni de Perapertusa, Vilademany i Cruilles, vescomte de Joc, i de la noble Cecília de Clariana.

Una altra neboda, aquesta en segon grau, executora testamentària, va ser Joana d'Erill i Perapertusa, filla del matrimoni esmentat i muller d'Hug de Barutell i Bestracà, també marmessor del testament. Era filla de Joan de Barutell i d'Anna de Vila-seca.

Eulàlia d'Erill i de Perapertusa era germana de Joana, vídua de Marc-Antoni Carreres, i casada amb Marc-Antoni Janaro.

Maria-Anna forma part del grup marmessor per la seva qualitat de vídua de Miquel-Onofre Monfar i Sorts, nebot de Joan-Baptista, amb el qual s'havia casat el 1654. Era filla de Joan Villosa i Brocà, donzell, i de Margarida de Foixà.

* * *

7. S. SANPERE I MIQUEL, *La rodalia de Corbera*, Barcelona 1890, p. XXIV.

El testament segueix redactat en la forma i amb les frases habituals en aquesta mena de documents: ordre de pagament de deutes, disposicions sobre misses que s'han de dir, etc. I, també com era el costum, el testador escull el lloc on vol tenir sepultura. Monfar la vol al vas dels Cellers, és a dir, el de la família de la seva mare, situat als claustres de la catedral de Barcelona, davant la capella de Sant Gabriel que, per altres documents, sabem que era enfront del safareig. No obstant consta que els Monfar també tenien enterament a la catedral. Al vas dels Cellers hi descansaven la seva primera muller i «molts fills». Vol dir que del seu casament amb Maria Callavet n'hauria tingut més dels que coneixem, específicament, pel seu testament.

Salvant una deixa especial a l'església de Nostra Senyora del Pi, de la qual n'era parroquià, distribueix els llegats pietosos, les caritats per a misses que s'hauran de dir després del seu òbit i les deixes a institucions de caritat i beneficència, como era comú de fer-ho.

La muller tindrà l'usdefruit del patrimoni amb obligació de procurar per la vida de l'hereu i de la família d'aquest. Hereu universal ho serà el seu fill i de Maria Callavet, Josep Monfar i Sorts, substituint-lo, per ordre de primogenitura, els fills del dit Josep, és a dir, els seus néts, la filla Joana (muller de Rossell) i els fills i filles d'aquesta. Si arribés aquest darrer cas, però, el matrimoni Rossell hauria de subjectar-se a les disposicions dictades pel testador sobre qüestions que, des de fa alguns mesos, consten en la causa que està «vertent en la Reial Audiència, la qual fonch comesa al magnífich micer Miquel Calderó,⁸ doctor de aquella».

Més endavant el testament conté memorial de notícies, quantitats que cal satisfer per a eixugar deutes, i disposicions que s'han de prendre d'acord amb la voluntat del testador.

Primerament, vol que s'esbrini si el difunt Domingo Caus,

8. Miquel de Calderó i Masdovelles. El seu fill, Francesc Calderó i Resplans, habilitat com a noble a les Corts de 1702, es va casar amb Jerònima Vidal, i una germana d'aquesta, Maria, es casarà amb Francesc Monfar i Sorts i Puig, nét de Joan-Baptista, que morí el 1714 a la defensa de Barcelona.

veler de Barcelona, va pagar nou lliures de moneda de plata als florentins Francesc Baldiri i Marc-Antoni Dini. Aquests ciutadans, 51 anys endarrera, feien cordons per a capells i vivien darrera el monestir de Santa Caterina de Barcelona, al costat de la casa de Badia que va als carrers de Mercaders i de Sant Pere. Si es demostra que aquella quantitat ja fou pagada als florentins, s'ha de restituir als hereus de Caus.

Cal mirar si a l'època en què el seu germà Diego Monfar i Sorts, ara difunt, s'havia absentat de Barcelona, i ell, Joan-Baptista, actuà com a jutge en son lloc en un procés de clam de pau i treva, va errar en les crides que va signar. Que s'ho miri micer Miquel Grimosachs,⁹ o un altre jurista docte, als quals s'haurà de pagar pel seu treball.

Els remordiments de consciència a l'hora de la mort i el desig de corregir malifetes es reflexeixen en molts testaments i la notòria integritat de Monfar no se n'escapa. Amb aquest desig de confessió total i minuciosa va fent memòria de tot el que podria pesar en contra d'ell i declara que ha comès algunes faltes d'ètica en el dictat d'algunes sentències o en el cobrament excessiu d'alguns salaris. Una d'aquestes sentències la dictaren, conjuntament, ell i misser Dimes Cabrisses, ja desaparegut, en una causa de reclamació versada entre Josep Bosch, com a curador dels pubills Maurici, i el pagès Joan Llundres. Condemnaren el darrer a les despeses de la causa, mancant a la justícia i, a més, creu que exigiren un salari excessiu. Per a esmenar aquest tort vol que els hereus de Llundres rebin 25 reials d'argent. Encara que fa present que un dels dits Maurici, l'any 1656, li havia dit que ja no quedava ningú de la família Llundres, i per tant caldrà que de la quantitat que volia restituir se'n faci dir misses.

La serietat que s'observa en la vida coneguda de Joan-Baptista

9. Observem la tendència a recórrer a persones de la família o pròximes, sempre que s'ha de prendre algun determini. El jurista Miquel Grimosachs, del qual hi ha un retrat al Museu d'Art de Catalunya i que fou conseller en cap el 1690, era de la família de Pere-Joan Grimosachs, ciutadà honrat de Barcelona, casat amb Maria-Anna Cellers (vídua de Dionís Amell i de Llobregat) la qual era cosina de la mare de Joan-Baptista Monfar.

Monfar, no s'oposa al fet que es permetés algun esplai. Així explica que l'any 1619 ó 1620, havia perdut 25 reials d'argent jugant «a pilota de vent al carrer del Joch de la pilota», prop del Pla d'En Llull. No té la certesa que perduri el deute puix aquesta quantitat fou consignada per mossèn T. Sagrera,¹⁰ mercader, que fou conseller quart de Barcelona. Si, en efecte, segueix divent aquella quantitat, s'ha de pagar a Bernardí Planes, que en aquella època «era jove botiguer de telas», o bé als seus hereus.

Més endavant fa notar que després de revisar i de dubtar sobre el salari que rebia (a raó de 100 lliures cada any) com un dels tutors de la senyora Maria-Anna Miret, donzella, difunta, filla de la seva germana Eugènia (muller de Joan Miret en primeres núpcies, i després de Joan d'Erill i Orcau) també difunta, ha trobat que se li pagaven 19 lliures, 14 sous i 6 diners per damunt de la quantitat que hauria hagut de percebre. Per més que ell ja havia advertit a la seva germana, hereva de la seva filla morta, que havia rebut alguna quantitat superior a la que se li devia.

* * *

Abans de casar-se amb Joan d'Erill i Orcau, Eugènia Monfar havia contret unes primeres núpcies amb Joan Miret, ciutadà honrat de Barcelona. El testament d'Eugènia,¹¹ redactat el dia 30 de setembre de 1645, explica els fets. Quan Joan Miret es va casar amb Eugènia, tenia un fill, Francesc Miret, d'un matrimoni anterior amb una dama de nom Jerònima. Del seu matrimoni amb Eugènia va néixer una filla anomenada Maria-Anna. Els dos germanastres, Francesc i Maria-Anna Miret, premoriren a la seva mare. Aquesta, fidel a la memòria del seu primer marit i a la de la seva única filla tinguda amb aquest, que ja feia 5 anys que havia mort quan ella testà, va fundar, a Reus, una causa pia de donzelles a maridar, que fossin del llinatge de l'esmentat Miret i del de Jerònima, primera

10. Probablement es tracta d'Antoni Sagrera, extret conseller quart de Barcelona el 1630.

11. AHPB, Francesc Aquiles (menor) *Sec. lib. test.*, 1626-1647.

muller d'aquest. En el testament d'Eugènia Monfar es fa patent la gran confiança i estimació que tenia al seu germà Joan-Baptista, que quedà encarregat de l'administració de tot el que ella deixava ordenat.

* * *

El testament de Monfar recomana que no vol que sigui exigida cosa alguna de la universitat de Tàrraga, ni de la parròquia del Prat, ni de cap persona que li sigui deutora per raó de conductes caigudes, fins al dia de la seva mort, exceptuant la Llotja de Barcelona i el que li deu Genís Alió i Martí, de Torroella de Montgrí,¹² el qual té quatre sacs del testador que ha de pagar o de restituir.

Al seu hereu, Josep Monfar i Sorts, li recorda que la hisenda de la seva mare, Maria Callavet, primera muller seva, «resta divent als hereus de Pere-Pau Casadevall, quondam, mercader», 6 lliures, 4 sous i 10 diners de moneda de plata.

Adverteix que a la Batllia General de Catalunya hi ha el procés d'una causa que aportava el batlle de cops contra Pere la Cavalleria,¹³ difunt, estamper, i que s'ha de mirar si hi ha algun error. Que ho examini el mateix «micer Grimosachs o altre advocat, pagant-los de son treball».

Encara caldrà restituir a la recepta de dita Batllia General, tres lliures en plata, que ell havia cobrat per tres juntes i que creu que no se li havien d'haver pagades. Entén, d'altra part que el receptor de dita Batllia, Miquel Garcia, mercader,¹⁴ llavors difunt, pretenia

12. Genís Alió, natural de Torroella de Montgrí, va rebre concessió de ciutadà honrat de Barcelona, donada des de Madrid, el 17 d'octubre de 1675: F. X. DE GARMA, *Próceres y ciudadanos de honor del Principado de Cataluña*, Barcelona 1957, pàgina 31.

13. Potser Pere Lacavalleria, estamper del s.xvii, que tenia el taller al carrer dels Especiers: J. M. MADURELL i J. RUBIÓ, *Documentos para la historia de la imprenta*, Barcelona 1955, p. 40.

14. El 13 de juliol de 1641, el Consell dels Cent va prendre l'acord de premiar els serveis que havia prestat a la ciutat «Batista Monfar i Sorts, ciutadà honrat i vuy capità de la artilleria», i en el mateix consell recompensar, també, «els molts serveis que Miquel Garcia, mercader, olim receptor de la Batllia General» havia fets. Monfar fou elegit advocat fiscal d'aquest organisme i Garcia receptor, tots

que ell, Monfar, «havia de restituir a sa recepta algunes adealas del any 1651 o alguna rata del salari de assessor de dita Batllia General del any 1652, que mon fill trobarà en los llibres que és; y pagues lo que sia just, advertint que ho rebí ab moneda de velló o sisens».

També amb moneda de velló havia de tornar a la ciutat de Barcelona la part que li restà de la quantitat que va rebre el setembre de 1652 de mans de l'escrivà de la ciutat per a fortificacions del Portal de l'Àngel i, per tant, cal retornar 18 sous de plata. Encara que, es plany, la ciutat li ha ocasionat danys majors amb un censal que rep d'ella.

Que vegin, així mateix, si ell i els altres assessors de la Batllia General van rebre un salari excessiu per una causa sobre la manca d'uns florins de Sant Cugat del Vallès.

Podria ser que fossin reclamats alguns salaris rebuts amb ocasió de causes en les quals les sentències no foren dictades. Però sobre aquest punt diu que el dia 2 de juliol de 1664 va parlar-ne amb el senyor Joan-Pau Xammar,¹⁵ difunt, doctor de la Reial Audiència, que també havia estat assessor de la Batllia General, el qual va dir-li que era cosa assentada que en dipositar el salari en assignar la sentència, no calia restituir-lo.

Continuant el capítol de restitucions li sembla que l'any 1651 rebia els salaris que es dipositaven a la Batllia General i disposa que es miri en el llibre dels salaris el que va rebre en aquell temps, i que siguin pagades a Francesc Martí,¹⁶ que quan va redactar-se el testament era a Perpinyà, i a l'hereu de Simó Campana,¹⁷ la part que els corresponia en dits salaris.

dos per durant llur vida. El 1647 Miquel Garcia sortí extret conseller quart (*Manual de Novells Ardits*, Dietari del Antich Consell Barceloní, c' per Frederich Schwartz i Luna, i Francesch Carreras i Candi, vol. XII, 1 agost de 1636 a 30 juliol de 1641 i vol. XIV, 12 maig de 1644 a 30 de novembre de 1649).

15. Xammar era catedràtic de dret canònic de Barcelona i autor de diverses obres de dret. En la Guerra de Separació de Catalunya li foren confiscats els béns per la seva adhesió a Felip IV, i retornats el 1652.

16. Havia estat secretari dels ambaixadors de Barcelona a Lluís XI.

17. El març de l'any 1641, Simó Campana era testimoni de l'extracció de diputat eclesiàstic vacant per mort de Pau Clarís. El 1648 fou extret conseller tercer.

No explica per quin motiu s'han de retornar dues lliures al mercader Jaume Falguera.¹⁸

Recorda al seu fill i hereu que del memorial esmentat en el testament del seu avi Josep Callavet, que ell guarda en un vademècum de la lleuda, en la caixeta de l'estudi, manquen pagar algunes quantitats i recomana que s'examinin els llibres dels arrendaments de la lleuda. Ell volgué informar-se del contingut d'aquests llibres i ho preguntà a la vídua de Francesc Nebot,¹⁹ mercader, a Josep Ximenis i de Monrodon,²⁰ ciutadà honrat i canonge de Barcelona al moment de redactar-se el testament, i a Rafael Ferràs, difunt, mercader, però cap de les persones consultades no li pogué aclarir el dubte. Llavors mirà els llibres del Racional de la ciutat de Barcelona de l'any 1616, anotant tot el que es referia a dit senyor Callavet. També va parlar-ne amb Miquel Ferran, difunt, ciutadà de Barcelona, el qual va dir-li que no sabia res dels llibres de la lleuda i que no seria fàcil de trobar-los per tant que no es solien guardar ni arxivar. En els llibres dels arrendaments de la lleuda de la seu de Barcelona hi trobà que el 17 de febrer de 1614, s'havia arrendat per tres anys a Pere Torrent, botiguer de teles, el qual donà per fermances Pere Ferran, Francesc Nebot i Pere-Joan Ferran,²¹ però no van signar.

18. Els volums XIV (12 maig 1644-30 novembre 1649) a XVII (1 desembre 1658-4 octubre 1667) del *Man. de Nov. Ardits*, parlen d'aquest mercader que era tauler el 1649. El 1651 va ser desinsaculat de diverses bosses, segurament per ésser contrari a l'anexió a França, i reinsaculat, el 1653, per ordre del virrei. Tenia una «torre» a Sant Feliu de Guíxols en la qual va hostatjar-se la família del marquès de Castel-Rodrigo mentre aquest anava a Madrid portant una ambaixada dels consellers de Barcelona.

19. El 1601, Francesc Nebot fou declarat inhàbil per ser credencier de les canyalades. El 13 d'agost de 1612, per ésser arrendador de la Lleuda de Mediona «no concorregué a terna de batlla»: E. G. BRUNIOUER, *Cerimonial dels magnífichs consellers*, Barcelona 1912, I, pp. 166 i 191.

20. El 1641 Ximenis va formar part d'ambaixades enviades pels diputats als consellers de Barcelona. Essent ambaixador de la ciutat a París, sembla que va influir en l'anada del mariscal La Motte a Barcelona: M. PARETS, *Crònica*, Madrid 1891.

21. Pere-Joan Ferran, mercader, ja havia mort el 1636. Amb aquesta data, la seva vídua feia una caritat a l'església de Santa Maria del Mar: B. BASSEGODA, *Santa Maria de la Mar*, Barcelona 1927, p. 626.

En el memorial del senyor Callavet — segueix exposant Monfar — s'hi diu que cal pagar 30 lliures a Francesc Cànoves.²² I fa constar que en la concòrdia entre Maria Callavet (muller de Monfar i filla de dit Josep Callavet) i Antoni-Joan Fita,²³ difunt, que fou hereu de Caterina Maurí (mare del mercader Francesc Maurí), Fita entregà set lliures i vuit diners a Maria Callavet, quantitat que Josep Pobra²⁴ i Joan-Pau Cànoves (al qual succeí Francesc Cànoves) devien a dit Maurí.

Després, assenyala un deute que té el seu nebot Oleguer d'Erill i Orcau, amb els hereus de Bernat Salba²⁵ amb motiu de la lluçió del censal de Vilafranca del Penedès. Però s'hauria de veure si Erill havia de satisfer el deute abans de cobrar la consignació que havia fet sobre el General de Catalunya, puix el 1666 encara no s'havia cobrat la pensió de l'any 1649.

Vol que siguin pagades unes dues dobles d'or a l'hereu de misser Gaspar de Prat, que ara és misser Francesc Vila,²⁶ creu que fill de Vic.

Les necessitats esdevingudes desde fa uns quants anys — continua exposant — l'han obligat a manllevar diners a algunes persones. I explica els deutes que té:

22. El *Man. de Nov. Ardits*, vol. XI (1 gener 1632-1 juliol 1636), menciona un Francesc Cànoves, oidor militar en 1632.

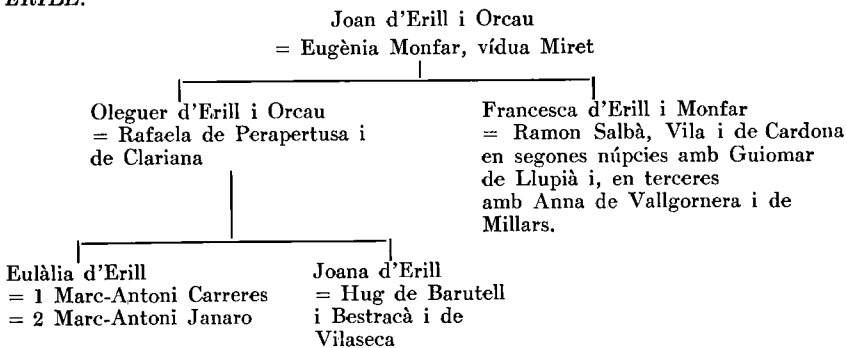
23. A l'AHPB hi ha els protocols del notari Antoni-Joan Fita des del 1607 al 1644. El 1641 en fer-se la mencionada extracció de diputat eclesiàstic per a ocupar la vacant ocasionada per la mort de Pau Clarís, es va llegir el capítol de l'extracció, escrit de mà de Pere-Joan Fita, notari públic de Barcelona, escrivà major i secretari del General de Catalunya. També fou Fita el qui rebé el testament de Pere-Gilabert Bruniquer aquell mateix any 1641.

24. Els Pobra estaven emparentats amb els Monfar pel casament de Diego Monfar i Sorts amb Magdalena, filla de Francesc Pobra i de Maria Bru.

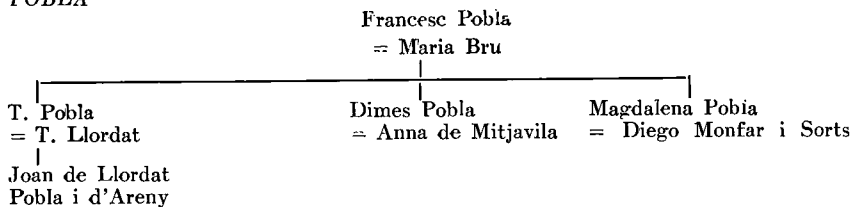
25. Bernat Salbà i de Vila, senyor de Salbà i de la Bisbal, era casat amb Elisabet de Cardona. El fill d'aquest matrimoni fou Ramon Salbà, Vila i de Cardona, marit de Francesca d'Erill i Monfar, filla d'Eugènia Monfar. Ramon Salbà va contreure altres dos matrimonis: un amb Guiomar de Llupià i l'altre amb Anna de Vallgornera i de Millars.

26. No sé per quin motiu Francesc Vila fou l'hereu de Gaspar de Prat, però la relació entre les dues famílies és evident. El 1595, Antoni Vila apareix com senyor de Savassona, Sau i Vilanova i, entre les meves notes en trobo una sobre Ramon Desprat i Savassona, donzell, fill de Gaspar de Prat (batejat a Sant Privat de Bas el 1570).

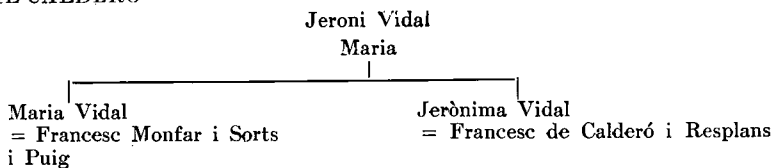
ERILL.

POBLA

VIDAL-CALDERÓ

A misser Francesc Climent li deu diverses quantitats que, específica, va deixar-li en tres dates distintes. Monfar estableix el valor d'aquelles quantitats traduïdes als valors del temps en què redactava el testament. Climent li havia enviat dues capsetes de plata amb motiu del seu prometatge amb Anna-Maria Pi i del del seu fill Josep amb Jerònima Puig, l'any 1659. Suposa que eren regalades però, de totes maneres, fa constar el pes de cada una d'elles per si s'haguessin de retornar.

El mercader Jeroni Mascaró,²⁷ va deixar-li 18 dobles d'or de les quals Monfar va fer-ni rebut.

A Lluís Alamany Descatllar, com hereu de la difunta Maria-Anna Alamany Descatllar i Puig, fillastra del testador, de quan aquesta senyora era vídua del seu primer marit Jeroni Fons,²⁸ li deu diverses quantitats. Una nota al marge, corresponent a diverses ratlles esborrades en el manuscrit, diu que una part del deute ja havia estat pagada.

Declara que de les 25 lliures que va quedar-li a deure Josep Miret,²⁹ ciutadà honrat de Barcelona, habitant a Tarragona, resta de les 41 lliures que li havia de pagar com hereu del seu pare Josep Miret, s'ha de tenir present que en passar comptes amb dit Josep Miret, el 6 d'agost de 1662, es va veure que hi havia 10 lliures que corresponien a March Blanch, i 5 a Rafael Montserrat, tots dos de Valls, les quals toquen a Miquel-Joan Rossell, gendre del testador, per la seva qualitat d'usufructuari, i a la seva muller Joana, filla de Monfar, com a propietària.

Reconeix que també té un deute amb el seu nebot Oleguer d'Erill Orcau i Monfar que graciosament li havia deixat 4 dobles d'or. Però quan va parlar d'aquest deute amb l'interessat, aquest va dir-li que no calia que li tornés la quantitat prestada, que prou la mereixia Monfar per la feina que havia tingut en copiar-li el *Llibre de la Genealogia dels Comtes i Barons d'Erill*.

27. Jeroni-Francesc Mascaró i Llausàs (J. ROCABERTI, en la portada del llibre *Lágrimas amantes de la excelentísima ciudad de Barcelona*, Barcelona 1701, li diu Llussàs) va ser, més tard, ciutadà honrat de Barcelona i, el 1700, sortí extret conseller tercer de la ciutat. No sé si tenia alguna relació amb Joan-Mateu Mascaró, assassinat pels esclaus de les galeres el 1658. El 1695, els obrers de la ciutat de Barcelona concediren llicència «al magnífich Gerònim Francesch Mascaró i Llussàs, ciutadà honrat de Barcelona, per a construir un molí paperer a l'arboleda de la ciutat, entre les pescateries, la muralla de mar i el clos d'en Pujol»: S. SANPERE I MIQUEL, *op. cit.* CCCXXXV.

28. Del matrimoni d'Anna-Maria Pi i Rossell, segona muller de Joan-Baptista Monfar, amb Pau Puig, van néixer dues filles: Jerònima que es va casar amb Josep Monfar i Sorts i Maria-Anna, muller de Jeroni Fons en primeres núpcies i de Lluís Alamany Descatllar en segones.

Jeroni Fons obtingué nomenament de ciutadà honrat de Barcelona, atorgat a Madrid, el 12 de novembre de 1634: F. X. de GARMA, *op. cit.*

29. Segurament de la família de Joan Miret, el marit d'Eugènia Monfar i, possiblement, germà d'aquell i fills, tots dos, de Jacint Miret.

A la senyora Pràxedis de Font i de Llobregat,³⁰ de Girona, li deu una peça o reial de vuit.

A Jacint Cavaller,³¹ negociant, li havia quedat a deure una quantitat de la compra de vint cadires de vaqueta de «moscòvia», a raó de 7 lliures i deu sous per cadira.

Al passamaner Alamany li resta devent cosa de cinc sous, import d'uns botons que li havia comprat.

Li sembla que també deu dues lliures al velluter Francesc Poch,³² des de fa uns 10 anys. Monfar creu que potser el vol afranquir del deute, que mai no li ha demanat, en agraïment de la roba que va comprar-li quan es va casar i quan va casar la seva filla Joana, el 1659; o bé, potser, per a fer-se perdonar que la roba que li va vendre no era de bona qualitat.

Queda devent un compte de medicines als hereus de l'apotecari Bartomeu Argila,³³ del qual només n'havia pagat una part a Paula, vídua de l'apotecari. Vol que aquest deute sigui pagat sense excuses.

A l'hereu d'Hug de Barutell i Bestracà,³⁴ també li deu una quantitat. El desembre de 1664 Pons Güell va fer-li entregar per Dionís Novell, flequer de la canonja de Barcelona, per compte de

30. Pràxedis de Llobregat era mare de Josep de Font i de Llobregat que con-corregué a les Corts celebrades per Felip IV, casat amb Margarida de Cortada i Llorens, i de Narcís de Font, canonge de Girona.

Les famílies Monfar i Llobregat havien emparentat a través de Paula Cellers (la mare de Joan-Baptista Monfar) cosina germana de Maria-Anna Cellers, muller en primeres núpcies de Dionís Amell i de Llobregat.

31. El 1695, un Jacint Cavaller era amo d'un molí polvorer dintre la ciutat de Barcelona que Jeroni Mascaró posà com exemple per a instal·lar el seu molí paperer (v. nota n. 27).

32. El 6 de juny de 1682, els administradors de l'església parroquial de Santa Maria del Mar, que eren «senyors directes de les cases que Francesc Poch, velluter, comprà i posseïa en lo carrer dels Sombrerers, davant la capella de Sant Pau» segons venda feta davant el notari de Barcelona Isidre Famades, l'any 1677.

33. Potser parent de Joan-Pere Argila, doctor en medicina, que el 5 de juny de 1659, obtingué concessió de ciutadà honorat de Barcelona, per a ell i els seus fills, donada des del Buen Retiro.

34. Fill de Joan de Barutell i Anna de Vila-seca. Hug s'havia casat amb Joana d'Erill i de Perapertusa, filla d'Oleguer d'Erill i Orcau i néta d'Eugènia Monfar i de Joan d'Erill i Orcau.

la senyora Caterina d'Ivorra i Salbà,³⁵ 50 lliures. Monfar només diposità 44 lliures al banc de la ciutat, a Francesc Sullà,³⁶ de Tremp. Aquella quantitat sembla que anava destinada a l'esmentat Hug de Barutell.

A Joana d'Erill, vídua de Barutell i neboda seva, li deu 6 lliures 18 sous, resta de 14 lliures i 14 sous que havia rebut d'Eulàlia d'Erill, vídua de Carreres,³⁷ i després muller de Marc-Antoni Janaro, germana de dita Joana.

Als hereus del doctor Rafael Avellà,³⁸ els deu una dobla d'or que aquest va prestar-li, graciosament, pocs mesos abans de morir.

També deu 10 dobles d'or a Baltasar Riba,³⁹ ciutadà honorat de Barcelona, el qual les hi havia deixades uns quants anys abans.

El deute que té amb el seu gendre Rossell i amb la muller d'aquest i filla seva, no vol que sigui liquidat fins que s'hagi cobrat de l'expressat Josep Miret.

Recomana que siguin degudament examinats tots els altres deutes, alguns dels quals, com per exemple els que té amb Barutell i amb Erill, creu que li seran condonats en compensació dels molts serveis que els ha fet.

* * *

En el protocol notarial no hi ha apuntada la data de la publicació del testament.

(+) CRISTIÀ CORTÈS

35. Caterina Salbà, baronessa de la Bisbal i d'Albà (que morí el 1685) havia estat muller de Dalmau d'Ivorra, baró de Sant Vicens dels Horts, Cervelló, Bellera, etcètera.

36. Francesc Sullà, de Tremp, habilitat militar a les Corts de 1626. Perseguit per la seva oposició a les autoritats franceses. Les famílies Sullà i Erill tenien un nexa per la unió de Francesc Sullà amb Teresa d'Erill, filla d'Aicart d'Erill i de Maria-Rafaela d'Erill, cosina d'aquest darrer.

37. El donzell Marc-Antoni Carreres i Eulàlia d'Erill i Monfar foren els pares de Maria-Teresa de Carreres i Erill, abadessa de Pedralbes i escriptora mística.

38. Trobo un Rafael Avellà que l'any 1662 actuava en qualitat de procurador de l'església de Sant Jaume, de Barcelona: M. M. RIBERA, *Real capilla de Barcelona*, Barcelona 1698.

39. El 1643, Baltasar Riba, mercader i mestre de la Seca, obtingué llicència dels consellers de Barcelona per a fer construir una capella a les cases de la Seca: E. G. BRUNIQUER, *op. cit.*, III, p. 112.

Apèndix

1671. Die VII mensis novembris An. Nat. Dom. MDCLXXI
MDCLXXI

En nom de nostre Senyor Déu, Jesu-Christ, y de la gloriosa, y humil Verge Maria mare sua, concebuda sens màcula de pecat original en lo primer infant, y del gloriós Sant Joan Baptista, patrons meus, sia Amén. Jo, Joan Baptista Monfar y Sorts, ciutadà honrat de Barcelona, y doctor en lleys, en dita ciutat domiciliat, fill llegítim y natural del Magnífich senyor Esteve Monfar y Sorts, també ciutadà honrat de dita ciutat y doctor en drets, y de la senyora Paula Monfar y Cellers, muller sua, tots defuncts, estant sa per la gràcia de Déu de mon cos y de ma pensa, y ab mon bon enteniment, sana e íntegra memòria y ferma loquela, volent prevenir lo dia de mon òbit, com no y haja cosa més certa que lo morir, ni més incerta que la hora del morir, fas y ordèn lo present meu testament, y última voluntat mia; en y ab la qual elegesch marmessors y de aquest meu testament y última voluntat mia executors la senyora Isabel Joana Pi y Rossell ma sogre, viuda del quondam senyor Jaume Pi, mercader, ciutadà de Barcelona; lo senyor Joachim Monfar y Sorts, ciutadà honrat de Barcelona y doctor en drets, ardiaca y canonge de la Seu de Urgell, nabot meu; la senyora Anna Maria Monfar y Pi, charíssima muller mia; lo senyor don Oleguer de Erill y Orcau, mon nabot; la senyora dona Raphela de Erill y Perepertussa, muller sua; la senyora dona Joana de Barutell y Erill, ma naboda, viuda del quondam senyor don Hugo de Barutell y Bastracà, en la vila de Perpinyà domiciliada; lo senyor don March Antoni Janaro, cavaller del hàbit de Calatrava, governador de Leche en lo Regne de Nàpols; la senyora dona Eulària Janaro y Erill, muller sua y naboda mia; la senyora Maria Anna Monfar y Vilossa, viuda del quondam senyor Miquel Onofre Monfar y Sorts, ciutadà honrat de Barcelona, nabot meu; lo senyor Miquel Joan Rossell, ciutadà honrat de Barcelona y doctor en arts y lleys, mon gendre; Joana Rossell y Monfar, muller sua y filla mia; Joseph Monfar y Sorts, ciutadà honrat de Barcelona y doctor en arts y lleys, fill comú a mi y a dita senyora Maria Monfar y Callavet; y a la senyora Hierònyima Monfar y Puig, muller de aquell y nora mia. Als quals encaridament puch prego, y a ells dono ple poder, que si se esdevindria morir yo abans que fasse o ordene altre testament, tots tretze, dotze, onze, deu, nou, vuit, set, sis, sinch, quatra, tres, dos, o hu de ells a soles, en absència, o deffalliment dels altres o altre, cumplen y executen lo present meu testament, si, y segons baix trobaran scrit y per mi ordenat.

Primerament, y abans de totas cosas vull, ordeno y mano, que tots los

deutes que lo dia de mon òbit yo deuré, y totas las injúrias a restitució o satisfacció de las quals yo seré tingut y obligat, sian pagats y esmenats, pagadas, y esmenadas, de mos béns, simplement, breument, summàriament, y de pla; sens strèpit, ni figura de judici, la sola veritat del fet atesa, y considerada, e si, y segons dits deutes, e injúrias millor mostrar y provar se podrà per mes albarans, testimonis, o altrás llegítimes provas.

Elegesch la sepultura al meu cos fahedora en lo vas de Cellers, construhit devant la capella de sant Gabriel dels claustres de la seu de la present ciutat de Barcelona, ahont dita senyora Paula Monfar y Cellers, ma mare, y dita senyora Monfar y Callavet, primera muller mia, y molts fills seus y meus estan sepultats; la qual sepultura vull sia feta a coneguda de dits senyors marmessors meus.

Ítem, vull, ordeno y mano que encontinent seguit mon òbit, y tant prest com sia possible, sien dites y celebrades, per suffragi y repòs de la mía ànima, y obligacions tinga, sinch centes missas en los altars privilegiats de las iglésias següents de la present ciutat, ço és, quatracentas missas en los altars privilegiats de dita seu, de la iglésia parrochial de nostra Senyora del Pi, de la iglésia de Santa Catherina, de la iglésia de Sant Francesch, de la iglésia de nostra Senyora del Carme, de la iglésia del monastir de Jesús, fora los murs de la present ciutat; y axí se celebraran sinquanta missas en cada hu de dits vuit altars privilegiats, y las restants cent missas se celebraran en lo altar privilegiat de la iglésia de la Santíssima Trinitat; y entre estas vull se celebren dos trentenaris de Sant Amador; per la celebració de las quals sinçcentes missas, és ma voluntat, que's done la charitat acostumada.

Ítem deix y llego a la dita iglésia parrochial de nostra Senyora del Pi (de la qual vuy so parrochià) sinch sous.

Ítem confés y reconech a dita senyora Anna Maria Monfar y Pi, charíssima muller mia, la sua dot me ha constituïda y aportada en nostres capítols matrimonials, fets y firmats en poder dels quondam Berthomeu Pleà y Jaume Sayós, notaris de Barcelona, símul stipulants e insòlidos clohents, a 6 de Abril 1659, la qual és tres mill lliuras de moneda Barcelonesa vuy corrent; y aquellas tinch rebudes, ço és, mil vuit centas setanta y sinch lliuras, y vuit sous en comptants, y a 16 de maig del mateix any me girà dita senyora las restants mil cent vint y quatra lliuras en poder dit Sayós.

Ítem deix y llego a dita senyora Anna Maria Monfar y Pi, charíssima muller mia, lo ple e íntegro usdefruit de mos béns durant sa vida natural tan solament, ab pacte, condició y càrrech que haya de pagar quiscum any, durant dita sa vida, a dit Joseph Monfar y Sorts, mon fill, y hereu meu baix scrit, per ajuda del gasto del sustentarse a ell y sa muller, fills y família, doscentas lliuras de dita moneda barcelonesa vuy corrent, començant a fer la primera paga al cap de mig any, immediatament següent après del

dia de la mia mort, y la segona paga un any après de passat dit mig any, y axí per avant; y si vivint dita senyora, moria dit Joseph, haja dita senyora de pagar dita annua pensió, durant sa vida al hereu o hereus de dit Joseph en los mateixos terminis, y si lo dia de mon òbit dit Joseph era premort, haja dita senyora de pagar durant sa vida la dita annua pensió a dit hereu, o hereus de dit Joseph, en los mateixos terminis: y no vull que dita senyora haja de prestar cautió alguna per rahó de dit usdefruit.

Tots los altres emperò béns meus, mobles e immobles, drets, veus, y actions mias qualsevols, y ahont se vulla que sian y a mi se pertanyen y pertanyer pujan, ara y en lo esdevenidor, en qualsevols parts del món, per qualsevols rahons, noms, drets, títols y causas que dir y excogitar se pujan, deix y otorch a dit Joseph Monfar y Sorts, mon fill, instituhint aquell a mi hereu universal, y ell premort, a sos fill o fills, filla o fillas o descendents seus, hu o altres llegítims y naturals, y de llegítim y carnal matrimoni procreats, ço és als que serà, o seran hereu, o hereus seus, posantlos los mateixos vincles o gravàmens, que ell los haurà posats; y si lo dit Joseph fill meu al temps de la mia mort viurà, y a mi hereu serà, y morirà quant que quant amb dits fill, o fills, filla, o fillas, o descendents seus, hu, o molts, algú de tots los quals, y las quals, pervindrà a edat de fer testament, pugà dit Joseph restar, y disposar de dits mos béns a sas lliberas voluntats. Si emperò, dit Joseph a mi hereu no serà, perçò que no voldrà, o no podrà, o a mi hereu serà, emperò morirà quant que quant sens dits fill, o fills, filla, o fillas, o descendents seus hu, o molts, algú de tots los quals, y las quals no arribaran a edat de fer testament, en dits casos, y quiscú de aquells, substituesch a dit Joseph, y a mi hereu universal (ab la explicació y declaració baix scritas, y no sens ellas) a dita Joana Rossell y Monfar, filla mia, y muller de dit senyor Miquel Joan Rossell y ella las hores premorta, a sos fill, o fills, filla, o fillas, o descendents seus hu, y altres llegítims, y naturals, y de llegítim y carnal matrimoni procreats, ço és als que serà o seran hereu, o hereus seus, posantlos los mateixos vincles, o gravàmens, que ella dita Joana los haurà posats. Explicant més avant ma voluntat, vull, dich y declaro, que dites substitucions o vincles posats en favor de dita Joana Rossell y Monfar y de dits sos fill, fills, filla, o fillas y descendents, tingan lloc tan solament si dita Joana y dit Miquel-Joan son marit, dins lo spay de trenta dias, comptadors del dia que se'ls notificaran la dita primera institució de hereu, y las ditas substitucions o vincles posats en favor de dita Joana y de dits sos fill, fills, filla, fillas, y descendents, y la present mia declaració, hauran tots dos fet y firmat acte de renunciatió, en poder del notari del present meu testament, o del que tindrà o regirà sas scripturas, no sols de la instància, però encara de totas las cosas, drets, actions y pretencions y sos accessoris, que hajan fins las horas demanat, proposat, pretès y allegat contra mi o contra dit Joseph mon fill, o contra tots dos y nostres béns, en qualsevol

manera y noms, per ocasió axí de la evicció, inexigibilitat y falta de béns que pretenen de las personas de las vilas de Valls y Cherta obligadas als censals, que entre altres cosas doní en dot a dita Joana en los capítols matrimonials de aquella, rebuts a 17 de setembre 1659, en poder de Pere Pau Vives y Berthomeu Pleà, notaris publichs símul stipulants, e insòlidum cloents, com per no haver yo entregat a dits còniuges Rossells tots los actes fahents per dits censals y, altrement, conforme tot se conté en lo procés de la causa, que de alguns mesos a esta part està vertent en la Reial Audiència, la qual fonch comesa al magnífich micer Miquel Calderó, doctor en aquella, scrivà Ramon Congost, notari, y en conformitat del que està dit y de dit acte, vull que dits còniuges Rossells (o son procurador tenint de aquells exprés y special poder) hajan de donar y fer intimar en dita causa una schèdula contenint ditas renunciations; las quals cosas confio faran dits còniuges Rossells atenent també axí a las moltas y justificadas (no continua).

Memorial de algunas noticias que s'ha de tenir y quantitats de diner que s'ha de pagar y cosas que s'han de fer y executar per orde y voluntat de mi, lo doctor Joan Batista Monfar y Sorts, com ho diçh antes del fi de mon testament firmat lo dia baix scrit en poder de Pere Màrtir Lluell, notari de Barcelona.

Primerament vull que's paguen als hereus de Domingo Caus, quondam, ciutadà de Barcelona, nou lliuras de moneda de plata, ço és sempre y quant ells mostraran llegitimament (és menester interrogar-los-ne perquè no n'estaran al cap) haver-ne pagadas altres tantas a Francesch Baldiri y March Dini, florentins, o al hu de ells o a sos hereu o hereus (los quals ha cosa de cinquanta y un any que feien cordons de sombrero en Barcelona y habitavan tras lo monastir de santa Catherina, al costat de la casa de Badia, qui va al carrer dels Mercaders y de Sant Pere) per virtut de una sentència que jo fiu en lo any 1620, en una causa que dit Caus aportava contra ells en la cort del veguer de Barcelona, notari Seraphí Nadal. Jo'n demaní a dit Caus en lo any 1625 y respongué que encara no las havia pagadas, ni de tal cosa se parlà en ocasió que se'n havia de parlar, ço és, quan se igualaran del que jo havia condemnat y, si no me enganyo, dits florentins, al peu de dita sentència havian de fer continuar son jurament supletori y no u degueren fer, y axí dit Caus no's pagà ditas nou lliuras; al manco, en lo any 1624, dit jurament no estava continuat al peu de dita sentència y dits florentins se'n anaren per lo món. En fi, vegem a la viuda de dit Caus, que quiçà se'n recordarà y si no, als hereus de aquella y de aquell, y podran mirar en dit procés si se continuarà al peu de dita sentència lo dit jurament.

Veges també un altre procés de què era notari mossèn Cortada, en la dita cort del veguer de Barcelona, y si lo notari que ha succehit en sas scripturas no'l té, donarà notícia de dit procés lo notari que té las scripturas de mossèn Mallol, notari de la Sala que m'apar és (en blanc) Cortell, que ha

anys que morí, y era relador Mijavila y Franqueza, lo qual procés és de un clam de pau y tregua, de què era jutge en dita cort del veguer lo senyor Diego Monfar y Sorts, quondam, mon germà, y essent ell absent ho fui jo (me apar era en lo any 1627, en setembre, octubre o nohembre) y en ell hi ha unas cridas que yo firmí. Has de mirar si errí en res en firmar ditas cridas, fent-ho mirar a micer Miquel Grimosachs o altre juriste docte, pagant-los de son treball y si errí en res, pagues lo que lo hu de ells dirà y si no's trobava lo procés, podran veurer las cridas en lo registre de dita cort. La persona contra qui firmí ditas cridas era un mestre de casas.

Més, per quant en una sentència que férem lo quondam micer Dimas Cabrisses y jo, en una causa de reclamació vertent entre Joseph Bosch, com a curador dels pubills Mauricis y Joan Llondres, quondam, pagès, notari Diego Rocosa, en dita cort de veguer, condemnarem al dit Llondres en las despesas de la dita causa de reclamatió, y perilla, també, exigirem massa salari, vull que's paguen als hereus de dit Llondres, vint y sinch reals de plata. T. Maurici, droguer (del qual era curador dit Bosch) me digué, en lo any 1656, que de dit Llondres ni sos successors no y ha ningú y axí de dits vint y sinch reals se hauran de fer dir missas.

Ítem vull que's paguen a Bernardí Planes (o sos hereus) lo qual en lo any 1619 o 1620 era jove botiguer de telas, me apar, vint y sinch reals de plata. Encara que pogués haverhi alguna difficultat per deurerlo-li per ocasió de consignació ne féu mossèn T. Segrera, quondam, mercader, que fonch conseller quart de Barcelona, al qual jo los devia de jugar a pilota de vent al carrer del Joch de la pilota, prop del Pla d'en Llull.

Fas nota que havent dubtat, y axí havent remirat lo compte del salari a mi degut, a rahó de cent lliures lo any, com a altre dels tudors de la quondam senyora Maria Anna Miret, donzella, filla de la quondam senyora dona Eugènia de Erill y Monfar, ma germana (que en primeres núptias fonch muller del quondam senyor Joan Miret, ciutadà honrat de Barcelona, pare de dita Maria Anna) he trobat que haguda rahó de totas les quantitats per mi, per rahó de dit salari rebudes, s'em pagaven, de béns de dita pubilla Miret, denou lliuras, catorze sous y sis diners més del que s'em devia. Però és veritat que segons las paraules del testament de dita senyora dona Eugènia (que fonch hereva de dita pubilla, fet a 30 de decembres 1645, en poder de Francesch Aquiles, quondam, notari de Barcelona), en la clàusula del llegat de 200 lliures me féu, apar que dita senyora dona Eugènia entengué remetre-me dita quantitat en cas la degués. A que se ajusta que me apar que en alguna ocasió, antes de fer dita senyora dit son testament, o al ferlo, li advertí que temia que a cerca de dit salari hi havia hagut algun bescompte, havent jo rebut alguna cosa més del que s'em devia.

Més dich, que no vull que s'exhigescha cosa alguna de la Universitat de la vila de Tàrrrega, ni paròchia del Prat, ni de altres persones algunas que'm

sian debitoras per rahó de conductas caigudas fins lo die de ma mort, per haver-me conduhit per advocat, exceptant lo que per rahó de conductas (o adealas en lloc de ellas subrogadas) me dega la Llotja de la present ciutat y lo que'm dega Genís Alió y Martí, de Torroella de Montgrí. Lo demàs, emperò, que'm degan y deuran fins jo moriré, qualsevols personas (y també dita Llotja y dit Alió y Martí) per informacions y altres qualsevols treballs, vull que's pugan cobrar de uns y altres. Y ajusto que dit Alió y Martí te meus quatre sachs, los quals me deu restituhir o pagar son valor.

Fas també memòria a Joseph Monfar y Sorts, nou fill, que la hazienda de la senyora Maria Monfar y Callavet, quondam, ma primera muller y mare sua, resta divent als hereus de Pere Pau Casadevall, quondam, mercader, de una part, sinch lliuras, vuit sous y deu diners de moneda de plata, a compliment del que s'els devia y està notat en nostre llevador, carta 45, y en lo llibre nou, en carta 51, y en lo llibre de albarans, carta 140; y de altra part, setze sous, per rahó de una rata de un censal, com se diu en ditas cartas, hont s'en parla llargament, senyaladament en lo dit llibre de albarans, carta 141, hont se diu com se ha de repartir y tornar a pagar dits setze sous, no obstant la paga de aquells allí mencionada. És tot, sis lliuras, quatra sous y deu diners de moneda de plata.

També advertesch que en la Ballia General de Catalunya hi ha un procés de una causa que lo balle de cops aportava contra Pere la Cavalleria, quondam, estamper. Y s'a veurer dit procés y mirar si a cerca de la sentència o salari, hi ha algun error. Podran mirar-ho dit micer Grimosachs, o altre advocat, pagant-los de son treball y pagar-se ha lo que a l'hu dels dits apareixerà haver jo de pagar per rahó de dit error o salari, o de una cosa y altre.

Més, se ha de restituir a la recepta de dita Batllia General, tres lliuras en plata, perquè jo rebí tres lliuras y dotze sous de moneda las horas corrent, per una(s) tres juntas, las quals temo que no devien pagar-se'm.

De altra part entench que lo receptor de la dita Batllia General, Miquel Garcia, quondam, mercader, pretenia que jo havia de restituhir a sa recepta algunas adealas del any 1651, o alguna rata del salari de assessor de dita Batllia General del any 1652, que son fill trobarà en los llibres que és, y pagues lo que sia just, advertint que ho rebí ab moneda de velló o sisens.

També de moneda de velló o sisens havia jo de tornar a la ciutat de Barcelona, de una part, setze lliuras que'm restaren de las cent lliuras, que en setembre 1652, rebí del scrivà de las obras de dita ciutat per fortificacions del Portal del Àngel, que las rebí ab sisens o reals obsessos que las horas corrian, y de altra part se han de tornar a dita ciutat divuit sous de plata. Però és veritat que dita ciutat me ha ocasionat molts mayor danys ab lo censal que de ella rebo, per lo censal de la senyora Hierònyma Monfar y Puig, ma nora.

Y fas notà que podria ésser que's demanassen alguns salaris, o part de ells, per mi rebuts, de causas de dita Batllia General, en las quals no's feren las sentèncias o provisions; y, acerca de assò dich, que a 2 de juliol 1664, ne parlí ab lo senyor micer Joan Pau Xammar, quondam, doctor de la Real Audiència (que era estat assessor de dita Batllia General) y me digué que és cosa assentada que en depositant-se lo salari al assignar la sentència, no s'ha aquell de restituhir.

També me apar que en lo principi del any 1651, yo rebia los salaris que en dita Ballia General se deposaven las horas, y se ha de mirar en lo llibre dels salaris jo que rebí de ells en dit temps y pagar a micer Francesch Martí, que vuy és en Perpinyà, o al procurador que tinga a Barcelona, y al hereu de micer Simon Campana, las parts que a ells los tocava en dits salaris per mi las horas rebuts. Y ja es veu que aquells rebí ab moneda de sisens, que la dobla de or valia onze o dotze lliuras.

Més, a Jaume Falguera, mercader, se han de restituhir duas lliuras y per ellas, mija dobla de or o son valor en moneda corrent.

També fas recordar a dit Joseph Monfar y Sorts, mon fill, que del memorial mencionat en lo testament del quondam senyor Joseph Callavet, son avi (lo qual memorial tinch en un vademècum de luda (leuda?) en la caxeta del studi) faltan a pagar algunas quantitats, y que per algunas de ellas se han de veurer los llibres dels arrendadors de la Lleuda. De dits llibres demaní a la viuda de Francesch Nabot, mercader, a Joseph Ximenis y de Monrodon, ciutadà honrat de Barcelona, vuy canonge de la seu de Barcelona, y a Rafael Ferràs, quondam, mercader, que's podia pensar ne donarian notícia, y ninguns ne saberen cosa. Després he mirat los llibres del Rational de la ciutat de Barcelona del any 1625 y tot lo que en ells he trobat, tocant a dit senyor Callavet, ho he notat en dit son memorial, y de allí se podrà pendrer alguna llum. També, après, ne parlí a Miquel Ferran, quondam, ciutadà honrat de Barcelona, y digué que no sabia res de tals llibres de la Lleuda y que és cert que no's trobaran perquè no's solen guardar, y creié, segurament, que serviren o se emplearen en embolicar cosas, etc... També mirí lo llibre dels arrendaments de la Lleuda de la seu de Barcelona, y trobí que a 17 de febrer 1614, se féu arrendament de la Lleuda de Mediona, per temps de tres anys, que començaren a 1 de setembre 1614, a Pere Ferran, Francesch Nabot y Pere Joan Ferran, mercaders, y també a Bernat Ferran, mercader, però no firmà; y a 27 de agost 1614, és lo arrendament a Pere Torrent, negociant (que penso és lo sobredit) de la Lleuda real, també per los matexos tres anys; y foren fermances dits Nabot y Pere Joan Ferran, y si bé donà per fermaça a dit Bernat Ferran, tampoc no firmà.

Per la quantitat de 30 lliuras, que en est memorial del senyor Callavet se diu que s'ha de pagar a Francesch Cànovas, se nota que ab concòrdia feta entre la dita senyora Maria Monfar y Callavet, sa filla y hereva, y Antoni

Joan Fita, quondam, notari de Barcelona, hereu de Catherina Maurí, mare del quondam Francesch Maurí, mercader, dit Fita donà a la dita senyora Monfar set lliuras y vuit diners que Joseph Pobla y Joan Pau Cànovas (al qual succehí lo Francesch Cànovas) devia a dit Maurí y axí, de ditas 30 lliuras, ne van per pagadas, al manco, 3 lliuras, 4 sous, que són la meytat de ditas 7 lliuras. És dita concòrdia a 8 de octubre 1631, en poder de Francesch Pons, quondam, notari de Barcelona.

Més noto que los hereus del senyor don Bernat Çalbà, han de cobrar de don Oleguer de Erill y Orcau, mon nabot, cent sexanta y sis lliuras, tretze sous y quatra diners, de las sis mil lliuras de la lluhició del censal de Vilafranca del Panadès, o mayor quantitat, que mirant lo acte del censal, de pensió 400 lliuras, per ell creat, se veurà lo que és; però dits hereus apar que no haurian de cobrar-ho fins don Oleguer estàs igual de las pensions dels censals que dit don Bernat consignà sobre lo General de Catalunya al crear dit censal de pensió 400 lliuras que encara, lo any 1666, entenguí que no era cobrada la pensió del any 1649 de dit General.

També vull que al hereu de micer Gaspar de Prat, que és micer Francesch Vila (de Vich, me apar) se paguen cosa de duas doblas de or, per compliment de deu lliuras, que (en moneda millor que la de ara) entench rebí de massa de dit micer Prat, per un salari de la Ballia General, y assò no obstant que a 22 de octubre 1652, li paguí deu lliuras; però estas eran de sisens; verdaderament li restí devent ditas duas doblas de or o son valor.

Y fas notà que la protestació que a cerca del valor de las monedas se llig per mi feta en lo acte de la reddició dels comptes de la administració dels béns de dit don Oleguer, que's rebé a 1 de maig 1655, en poder de Berthomeu Pleà, quondam, notari de Barcelona, la qual se continuà en dit acte y en mon llibre de dits comptes, en la fi del any 1646, no's féu realment las horas, fins que al acabar-se los sisens, en lo any 1653, jo la posí en dit lloch.

De altre part, las necessitats dels temps, de alguns anys a esta part, me han obligat a manllevar diners a algunas personas y han succehit algunas cosas que m'obligan a fer las memòrias següents :

Primo, dich que dech a micer Francesch Climent, de una part, quatra dobles de or, que valen vintydos lliuras de moneda barcelonesa vuy corrent, las quals me deixà graciosament a 18 de setembre 1663. Més, a 19 de octubre del mateix any me deixà graciosament, vint y sinch lliuras, y a 13 de nohembre de dit any, me deixà, també, sinc doblas de or; y de tot té rebudas en un paper.

Ítem dich y fas memòria, que rebí del dit micer Francesch Climent, las dos capsetas de plata, que s'enviaren a la senyora Anna Maria Monfar y Pi, ma muller, y a la senyora Hierònyma, sa filla y nora mia, quant éram promesos, en lo any 1659. La una era de pes de una onça y nou argensos,

y la altre de una onça y vuit diners, y perilla, o apar, que la voluntat o intenció de dit micer Climent fonch donarme-las. Ab ell mateix se podrà saber ; y és veritat que ell may me ha parlat de elles.

Ítem dech al senyor Hierònym Mascaró, mercader, divuit dobles d'or, las quals me deixà graciosament, alguns anys ha, y se veurà amb la rebuda que de ellas li fiu.

Ítem dech al senyor don Lluís Alamany Descatllar, com hereu de la senyora dona Maria Anna Alamany Descatllar y Puig, ma fillastra, quant era viuda del quondam senyor Hieroni Fons, son primer marit, de una part sis lliuras, que'm deixà graciosament. Més una dobla de quatre doblas de or, que valia y val, vint y dos lliuras de dita moneda Barcelonesa vui corrent, que també me deixà graciosament en lo any 1663. Més de uns diners que'm donà per obres que's feren en les casas en lo any 1662 y altrament li resto devent tres lliuras, divuit sous y quatra diners.

Ítem dich y declaro que de las vint y sinch lliuras y dos sous que'm restà devent lo senyor Joseph Miret, ciutadà honrat de Barcelona, habitant en Tarragona, de las coranta y una lliura y dos sous que'm restà devent com hereu del senyor Jacinto Miret son pare, en los comptes que ab dit Joseph Miret passí a 6 de Agost 1662, hi ha deu lliuras de March Blanc y sinch lliuras de Raphel Montserrat, tots dos de Valls, los quals spectan al senyor Miquel Joan Rossell, mon gendre, com usufructuari, y a Joana Rossell y Monfar, filla mia, y muller sua, com a propietària.

Ítem al senyor don Oleguer de Erill y Orcau, mon nabot, dech quatra doblas de or que graciosament me deixà. Però és veritat que parlant-li de la paga de elles alguns anys ha, me digué que no las hi he de tornar, que prou las merexia per los treballs presos en lo copiar-li lo llibre de la Genalogia dels Comtes y Barons de Erill.

Ítem, al dit senyor don Oleguer de Erill y Orcau he de pagar sinch lliuras onze sous y nou diners que li resto devent, en los comptes vuy corrents entre nosaltres, que són en una plica, en los quals fas memòria que són compresas quatra lliuras que concertàrem ell y Joan Cabassa, quondam, pagès de Parets, y jo que li pagàs de aquellas dotze lliuras (me apar) que dubtàvam los tres, si las havia rebudas del dit Cabassa la senyora Maria Monfar y Callavet, quondam, ma primera muller y procuradora, quant jo era en França ; a més de les quantitats que en los comptes de dita administració dels béns de dit don Oleguer, jo me carrego, y dich haver rebut de dit Cabassa.

Ítem, dich que de la senyora Prèxedis Font y Llobregat, de Gerona, tinch una peça, o real, de vuit.

Ítem, entench que dech duas lliuras y divuit sous a Jacinto Cavaller, negociant, per un bescompte que m'apar tinguérem al pagar-li cent y sinquanta lliuras per lo preu de vint cadiras de vaqueta de moscòvia, a

rahó de set lliuras y deu sous cada cadira, puix per pagar-li las ditas 150 lliuras li doní vint y set dobles de or (que jo tenia de la senyora Anna Maria Monfar y Pi, ma muller, la qual los comprava y pagava de sos propis diners) y li havia de donar quinze reals més per fer compliment a ditas 150 lliuras, y fonch al revés, que en lloch de donar-li jo dits quinze reals, me donà ell catorze reals, entenent que me n'havia ell de tornar quinze, y sols me'n tornà catorze per ocasió de ésser curta una dobla de las ditas, per la qual se li havian de esmenar vuit grams, me apar.

Ítem, a mossèn Alamany, passamaner, resto divent cosa de sinch sous, de uns botons me vené.

Ítem a Francesch Poch, velluter, me apar que dech, de alguns anys en atràs, cosa de duas lliuras, si bé me apar que ell deu voler enfranquir-me'n, segons que no me las ha demanadas may; quiçà en agraïment de la roba li prenguí al casar-me y quant casí a dita Joana, ma filla, en lo any 1659; o bé perquè aparegué que no era molt bona la roba que en dita última ocasió se prengué de dit Poch.

Més, fas nota, que dech un compte de medicinas als hereus del quondam Berthomeu Argila, apothecari, lo qual era de suma de 228 lliuras, quinze sous y que a bé que en descàrrech de ell girí trenta y sinch lliuras a dit Berthomeu Argila, per lo banch de la present ciutat, a 5 de juliol 1653, però no tingué efecte, y solament, en descàrrech de dit compte, he pagat a la senyora Paula Argila, viuda y tenutària dels béns de aquell, de una part quinze lliuras, a 27 de abril 1636, y a 4 de decembre del mateix any, sis lliuras y dotze sous; són totas vint y una lliura y dotze sous; lo demás los dech taxat que sia lo compte. Y vull se paguen sens poder-se allegar precriptió, ni altra exceptió alguna, sinó de real y verdadera paga.

Més, fas memòria que dech sis lliuras al hereu del senyor don Hugo de Barutell y Bestracà perquè havent rebut, en decembre 1664, sinquanta lliuras de Pons Güell, y per ell me las pagà Dionís Novell, flaquer de la canonja de Barcelona, per compte de la senyora dona Catherina de Ivorra y Çalbà, sols paguí per lo dit don Hugo, per lo banch de la ciutat, de compte nou, coranta y quatra lliuras al senyor Francisco Sullà, de Tremp, a 13 de janer 1665. Y també dech a la senyora dona Joana de Barutell y Erill, viuda de dit don Hugo y naboda mia, sis lliuras y divuit sous de resta de catorze lliuras y catorze sous que per son compte rebí de la senyora Eulària Carreras y de Erill, viuda, sa germana (vuy muller del senyor don March Antoni Janaro) a 20 de agost 1664, ab peças o reals de vuit. Però he pagat, per dita Joana, duas lliuras, més cosa de tretza sous, y per ports de cartas de dit don Hugo y dona Joana, tocants a sos negocis, ab sis anys, o més, cosa de set lliuras.

Ítem dich que dech als hereus del doctor Raphael Avallà, una dobla de or, la qual me dexà graciosament alguns mesos antes de morir.

Ítem, dech a Balthasar Riba, ciutadà honrat de Barcelona, deu doblas de or que'm prestà graciosament alguns anys ha.

Ítem, fas memòria que dech a dita senyora Anna Maria Monfar y Pi, muller mia, tretze doblas de or, de una part, y de altre, cosa de tres lliuras de moneda corrent, las quals quantitats en part me las ha dexadas graciosament y en part las ha pagadas per mi.

Totas las ditas quantitats vull que's paguen lo més prest que sia possible, fets los exàmens o averiguacions que en respecte de algunas de ellas se ha dalt expressat. Però declaro que las quinze lliuras del senyor Rossell, mon gendre, y dita sa muller, filla mia, no vull que's pague sinó quant seran cobradas de dit senyor Joseph Miret, ni las duas lliuras y divuit sous de Cavaller, sinó après de haver tornat a passar lo compte ab ell y estar averiguat que jo las dega. Y lo mateix dich en respecte del dèbit de dit Poch, y acerca dels dèbits de dita senyora dona Maria Anna y ara don Lluís, son hereu. Y de dits senyors Barutells dich, que confio que en consideració dels treballs he presos en los negocis de tots los dits, tindran a bé sas mercès y sos hereus de enfranquir-me del que he dit que'ls dech. Y lo mateix confio de dit senyor don Oleguer, també en respecte de las dalt ditas sinch lliuras, onze sous y nou diners, per haver pres per ell altres treballs a més del llibre allí mencionat.

Y esta és ma voluntat a cerca de totas las cosas sobreditas. No obstant, qualsevol cosa que yo haja disposat en altres memorialis de estas matèrias, axí entregats a mossèn Berthomeu Pleà, quondam, y a mossèn Joan Batista Vidal, notaris de Barcelona, al entregar-lo mos testaments i codicils, com en altres que s'en troben scrits de mà mia. Y estas cosas encomano ab totas veras, particularment a dit Joseph Monfar y Sorts, mon fill, pregant-li que encontinent seguit mon òbit, tinga de ellas lo cuydado possible y vull que encontinent me prengan sis bullas de composició y altres sis de moros. Y axí ho firmo tot, vuy a 7 de nohembre 1671.

Jo, don Joan Batista Monfar y Sorts.

Aspectos cuantitativos de la desamortización en la ciudad de Vich

LA CIUDAD DE VICH A MEDIADOS DEL SIGLO XIX

De las zonas naturales en que halla dividida la comarca de Osona la más extensa es la Plana de Vich. Una de sus actividades principales, la agricultura, tiene como núcleo de explotación la masía, situada en el centro de las tierras propiedad de una misma familia. La abundancia de masías presupone un tipo de habitat disperso que en el Ochocientos se traduce en municipios enteros faltos de un núcleo de habitantes.

En esta zona la propiedad es de extensión mediana mientras que en el resto de la comarca, claramente diferenciada, abundan las grandes fincas pertenecientes a un mismo propietario, quizás debido al menor rendimiento de la tierra.¹

Vich, la capital de la comarca, situada en el centro de este llano, tenía hacia 1850 unos 10.000 habitantes. Las 1.773 casas que la componían se hallaban repartidas en 35 calles estrechas; éstas se distribuían a su vez en nueve barrios. Rodeando exteriormente el recinto amurallado se hallaban las ramblas, antes arrabales que ceñían el casco antiguo de la ciudad y lo separaban de la parte moderna. Extramuros de la ciudad existían otras calles de menor importancia.²

En conjunto, el plano urbano presentaba el aspecto de una

1. Gonçal de REPARAZ, fill, *La Plana de Vich*, Barcelona 1928, pp. 137-138.

2. Pascual MADRIZ, *Diccionario, geográfico, estadístico, histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, Madrid 1850, vol. XVI, p. 28.

figura irregular, cuyos cuatro ángulos estaban delimitados de la siguiente manera: en el ángulo S.O. el convento de los Trinitarios Descalzos; en el NO. el de los Carmelitas Descalzos; en el NE. el de los Capuchinos, y al SE. el río Meder a su paso frente al convento de las Teresas.³

Esta descripción del municipio dada en el siglo XIX, refleja uno de los aspectos sociales más importantes de la llamada ciudad levítica: la abundancia e influencia del clero en la ciudad de Vich.⁴

En el marco geográfico de la provincia la ciudad ocupa la intersección de dos líneas geográficas principales. La Norte-Sur, correspondiente a la línea natural Barcelona-Ripoll, zona de afluencia de los valles adyacentes, y la línea del Ter, muy poblada en el Ochocientos.⁵ Por su situación de cruce entre ambas líneas la ciudad constituye un punto de contacto entre la montaña y el llano, a pesar de las malas comunicaciones de la comarca.

En efecto, los caminos eran intransitables para los carros, teniendo que transportar las cargas a lomos de mulos. La ciudad tenía más fácil acceso al estar situada en terreno llano y los caminos que la rodeaban eran atravesados por carros en la época seca, ya que en la de lluvias sólo podían transitar las caballerías por el mal estado del firme. Este problema se resolvió en 1849 con la construcción de la carretera de Vich a Barcelona.⁶

Gracias a su posición natural y a pesar de las malas comunicaciones, Vich contaba entre sus principales funciones económicas la de ser mercado de productos agrícolas y ganaderos, y eslabón entre zonas aisladas. Este mercado es todavía en el siglo XX uno de los más importantes de Cataluña.

3. *Diccionario Geográfico Universal dedicado a la Reina Nuestra Señora*, Barcelona 1834, vol. VI, p. 575.

4. Después de la ciudad de Barcelona, era el municipio de la provincia que tenía más conventos.

5. Gonçal de REPARAZ, fill, *op. cit.*, p. 113.

6. Pascual MADDOZ, *Op Cit.*, p. 28, y *Diccionario Geográfico*, vol. VI, p. 574.

En el siglo XIX la agricultura de Vich tenía unos rendimientos agrícolas relativamente bajos y desproporcionados a los esfuerzos del campesino; sin embargo, algunos testimonios de la época consideraban a la Plana de Vich como zona poco menos que privilegiada. Sebastián de Miñano nos dice: «Toda ella es fecundísima principalmente en granos, cáñamo y frutas.»⁷ Y el Diccionario Geográfico fechado en 1834 afirma que «son copiosas las cosechas de trigo, así como las de cebada, maíz, habas, legumbres y alforfón, más que medianas las de cáñamo, garbanzos y habichuelas, guijas y mijo, y en los huertos se cogen regulares frutas y sabrosas hortalizas».⁸ Al paso de este optimismo Joaquín Salarich afirma que muchas de estas especies no son conocidas en toda la Plana y de otras sus cosechas son insignificantes.⁹

Ciertamente en cuanto uno de los cultivos citados, el de huerta, sabemos que hacia 1850 Vich se proveía de las hortalizas de Martaró.¹⁰ La mayor parte del terreno se hallaba dedicado a cereales, preferentemente maíz y trigo, pudiéndose añadir la patata, aunque su cultivo no se desarrollaría hasta el último cuarto de siglo, cuando el ferrocarril empezó a exportarla a Barcelona. Otra de las fuentes de riqueza, que en el siglo XIX no se había manifestado como tal, era la ganadería, cuya importancia, excepto en algunas especies, sólo radicaba en ser complemento de la agricultura, especialmente debido a la utilización del abono.

A mediados del siglo pasado los cultivos en el municipio de Vich se hallaban repartidos de la siguiente forma:¹¹

7. Sebastián de MIÑANO, *Diccionario Geográfico-Estadístico de España y Portugal*, Madrid, 1828, vol. IX p. 308.

8. *Diccionario Geográfico*, vol. VI, p. 574.

9. «No han bastado nunca (los recursos agrícolas) a satisfacer el número de brazos que ofrecía Vich» y las poblaciones comarcanas.» Joaquín SALARICH, *Vich, su historia, sus monumentos, sus hijos y sus glorias*, Vich, 1854, pp. 290-291 y 312.

10. Pau VILA, *Resum de Geografia de Catalunya*, Primera Parte, Barcelona, 1981, p. 56.

11. Cuadro elaborado por Joaquín SALARICH, *op. cit.*, p. 294.

Hemos efectuado la reducción de canas cuadradas a hectáreas según los datos en la obra de S. LLENSA de GELCÉN, *Breve historia de las medidas superficiales agrarias de la antigüedad...*, Barcelona, 1951; según este tratado una cana cuadrada es igual a 2'41 m.²

	Canas	hectáreas
Tierras de regadío	132.250	31'87
Tierras de secano (sin especificar)	4.300	1'03
Secano para cultivo de 1. ^a calidad	690.625	166'44
Secano para cultivo de 2. ^a calidad	2.295.875	553'30
Secano para cultivo de 3. ^a calidad	1.879.006	452'84
Secano para cultivo de 4. ^a calidad	574.250	138'39
Prados con álamos	25.250	6'08
Bosques de diversas calidades	68.250	16'44
Yermo de diversas calidades	546.750	131'76
Rocales	61.250	14'76
	6.316.500	1.512'91

La zona no cultivable se reduce a menos de una quinta parte, mientras que la inmensa mayoría de los terrenos productivos es dedicada a cultivos de secano.

La crisis económica percibida por los geógrafos e historiadores de Vich tiene su ilustración en la agricultura, en los precios del trigo candeal, el principal producto de la comarca de estos años. El precio medio del trigo en el quinquenio 1835-40 es de 52 rs. y bajará a 51 rs. en el de 1840-45, siendo estos los precios más bajos de toda la primera mitad de la centuria. Joaquín Salarich, el autor de estas series, atribuye esta baja a la entrada de trigo procedente del resto de la Península. No obstante, comparando los precios dados por Salarich y los índices de los que regían en Barcelona, dados por Sardà, vemos una coincidencia en las alzas y bajas de los precios durante los quinquenios respectivos.¹²

12. Entre 1840-1845 y entre 1850-1853 son los períodos en que rigen los precios más bajos durante la primera mitad del siglo XIX, según SARDÀ. El índice más bajo lo da el de 1840-45. La tónica general, en la evolución por quinquenios, de los precios de trigo en Barcelona y Vich es la misma.

JUAN SARDÀ, *La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*, Joaquín SALARICH *op. cit.*, p. 295.

Juan SARDÀ, *La política monetaria y las fluctuaciones de la economía española en el siglo XIX*, Barcelona, 1970, pp. 302-303 y 304-305. Joaquín SALARICH, *op. cit.*, p. 295.

En el aspecto industrial los antiguos gremios de «paraires» y curtidores y las industrias de cordelería y alpargatería sufren un gran descenso como consecuencia de los nuevos tiempos. Según el censo de 1820, de los 1.847 artesanos, sólo una tercera parte pertenecían a estas tres antiguas y hasta hacía poco prósperas industrias.¹³

Es quizás en el aspecto industrial donde más claramente se percibe la decadencia de la ciudad. Según unos la causa de este retraso debe buscarse en que Vich fue teatro de la larga guerra civil; según otros por el desfase de una técnica y una maquinaria anticuadas.¹⁴ Lo cierto es que el resultado final de ambos factores será, por una parte, la desaparición de la industria tradicional de los «paraires» de marcado signo gremial y, por otra, la debilidad de una nueva industria algodonera, nacida después de la primera guerra carlista, que se hallará falta de energía barata.

De la decadencia industrial de la ciudad y de la Plana de Vich en general, se salvará la cuenca del Ter que se convertirá en zona industrial importante.

La crisis agrícola e industrial tiene su corolario en una crisis demográfica. La década de 1840-50 produce en toda la Plana un período de miseria con la consiguiente emigración de braceros. La población del término de Vich (casco urbano más arrabales) sufrió la siguiente evolución:¹⁵

Año 1834 10.500 habitantes (aproximadamente entre los años 1829-1834).

Año 1850 10.607 habitantes (aproximadamente entre los años 1845-1850)

Año 1857 13.712 habitantes.

13. G. de REPARAZ, *op. cit.*, pp. 211, 213 y 237.

14. Joaquín SALARICH, *op. cit.* p. 288, y Pascual MADDOZ, *op. cit.*, p. 33.

15. Fuentes utilizadas. Año 1834: *Diccionario Geográfico Universal*, vol. VI, p. 574, Año 1850: Pascual MADDOZ, *op. cit.*, vol. XVI, p. 33. Año 1857: *Censo de la Población de España*, Madrid, 1884, pp. 92-93. Año 1888: *Censo de la Población de España*, Madrid, 1891, pp. 100-101.

Año 1877 12.478 habitantes.

Año 1888 11.640 habitantes.

Según estos datos parece, pues, que el descenso de población se produce hacia la segunda mitad de siglo, seguramente debido a la influencia de la guerra carlista, que defendía la causa del Conde de Montemolín.

Ciñéndonos a los años en que se produjeron las ventas de las fincas desamortizadas en la ciudad de Vich (1838-45), la población permaneció estacionaria.

Desde el punto de vista social, la crisis afectó no sólo a los braceros sino también a las grandes familias de la comarca, que aunque todavía pudieron decorar sus casas al gusto de la época en los estilos imperio e isabelino, «...no existe ya en esta época la prosperidad económica necesaria para levantar nuevas casas señoriales».¹⁶

CLERO REGULAR

Ante los tumultos ocurridos en la ciudad de Barcelona en el mes de agosto de 1835 el gobernador de Vich, D. Pedro Munt, ex seminarista en Vich y Barcelona, recomendó la salida de los religiosos de sus conventos; una vez desalojados éstos, pudo hacerse cargo de los edificios y bienes de las diferentes congregaciones.

A pesar de la precaución que tuvo el gobernador de Vich al avisar a los religiosos del evidente peligro que corrían, no parece que los habitantes de esta ciudad reaccionasen de modo violento contra el clero como lo muestra el sistema de «huida» utilizado por los Capuchinos quienes fingieron salir a dar un paseo, abandonando así la ciudad. Los Dominicos y los Carmelitas Calzados no desalojaron sus casas y cuando se decretó su excomunión algunos de ellos permanecieron en Vich.

El único que resistió las presiones del Ayuntamiento para que

16. José María Bassols, *Evolución de las mansiones rurales de la comarca de Vich en los dos últimos siglos en «AUSA»*, n.º 7 (1954), pp. 304-307.

abandonasen el convento fue el Oratorio de San Felipe Neri, alejando pertenecer al Clero Secular y no afectarle por tanto el decreto de exclaustación del año 1836.¹⁷ Por su parte, las religiosas no abandonaron su clausura.¹⁸

Las fincas del Clero Regular fueron sacadas a pública subasta por Decreto del 19 de febrero, ampliada en 8 de marzo de 1836, por el ministro Juan Álvarez Mendizábal. En la ciudad de Vich, las ventas no empezarían hasta dos años después y se prolongarían hasta el año 1845.

La importancia de la desamortización eclesiástica en Vich radica en la preponderante situación económica y social del clero, no sólo en la capital sino en toda la comarca de Osona. En 1835, Vich tenía ocho conventos de religiosos, y tres de religiosas. Era, después de Barcelona, el municipio de la provincia que tenía más conventos, siguiéndole luego Manresa. A la importancia del Clero Regular debemos añadir la del Secular con su única institución al frente: la Catedral.

Fincas Rústicas (Extensión en hectáreas)¹⁹

Congregación	N.º A	Fincas C ²⁰	Extensión total ha.	1.ª calidad ha.	2.ª calidad ha.	3.ª calidad ha.	sin clasificar
Carmen Calz.	5	1	9'67	5'93	2'25	1'48	
Carmen Desc.	1	1	1'31				1'31
Capuchinos	1	1	0'77	0'25			0'52
Dominicos	15	12	11'42		4'77		6'65
Mercedarios	5	5	8'16		1'70	0'34	6'12
Trinitarios	1	1	0'79		0'45	0'34	
	28	21	32'15	6'19	9'18	2'16	14'61

17. Cayetano BARRAQUER y ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona, 1915, 1916 y 1917, vol. III, p. 481 y 597 y vol. IV, p. 224 y 331.

18. SALARICH, *op. cit.*, p. 72.

19. Fuentes utilizadas: AHPB, Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales, Manuales de Manuel Clavillart: Años 1840, 1841, 1844, 1845, 1848 y 1849 (para

La mayor importancia cuantitativa de las fincas corresponde a los Dominicos con sus 11'42 *ha.*, con poco más del tercio del número total de hectáreas. No obstante, la mejor calidad de las tierras corresponde a los Carmelitas Calzados; más de la mitad de su extensión (adscrita a una sola finca, la «Torre dels Frares») es de tierra de primera calidad. Dadas las características generales del terreno en el término de Vich, la finca es importante por su calidad.

También los Capuchinos tienen una propiedad nada despreciable por la calidad de sus tierras; a las 0'25 *hc.* de primera debemos añadir las 0'52 *ha.*, que aunque figura sin clasificar es de huerta.

En cuanto a las tierras en que las fuentes no nos proporcionan clasificación podemos, en algunos casos, presumir la calidad al comparar sus precios de tasación/área con los de las fincas de calidades ya determinadas.

*Precios de tasación área*²¹

En tierras de primera calidad los precios en que era tasada cada área oscilan entre los 288'88 rs. y los 295'77 rs., sin que los límites ni las descripciones de las fincas nos den la clave para poder determinar el porqué de estas diferencias en los precios.

Las de segunda calidad se hallan valoradas para su venta entre los 113'28 rs. y los 189'79 rs. por área. Una de estas fincas con una tasación baja (117'64 rs./área) tiene al sur el río Gurri, el

17 fincas) «Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona»; Años 1838 y 1844 (8 fincas) «Boletín Oficial de Venta de Bienes Nacionales»: Años 1838, 1844 y 1847 (3 fincas). Datos cedidos por el Dr. D. Francisco Simón Segura.

20. En el apartado A figura la división de las fincas hecha por la Administración. En el C el número de fincas tal como eran consideradas por la Congregación poseedora.

21. Sólo se pueden determinar en los casos en que la finca rematada tenga una calidad uniforme.

más caudaloso de la ciudad; tampoco en este caso la referencia a los límites nos aclara nada.

La tasación por área de las tierras de tercera calidad es en la que menos podemos confiar, ya que sólo ha podido ser determinada por un solo dato: el precio es de 61'76 rs.

Así pues, los precios medios de tasación/área son:

Tierras de 3. ^a calidad	61'76 rs.	(calculado sobre una finca)
» » 2. ^a »	151'38 rs.	(» » ocho fincas)
» » 1. ^a »	292'08 rs.	(» » cuatro fincas)

Según estas medidas aritméticas, frágiles por su naturaleza y por la escasez de datos con que han sido elaboradas, podríamos avanzar que las variaciones de los precios de tasación por área serían del siguiente orden: (base 100 = 61'76 rs.)

Tierras de 3. ^a calidad	100	(61'76 rs.).
» » 2. ^a »	245	(151'38 rs.).
» » 1. ^a »	472	(292'08 rs.).

En las fincas cuya calidad no nos es dada hemos calculado el precio de dos de éstas (propiedad de los Dominicos), siendo de 289'27 rs. y de 307'34 rs. por área, por lo que podemos establecer que un total de 2'26 hectáreas que están en el cuadro como «sin clasificar» pertenecen a tierras de primera calidad.

Resulta, pues, que el total de tierras que los conventos de Vich poseían en esta ciudad era de 32'15 hectáreas: de ellas 8'45 *Ha.*, o sea una cuarta parte, eran de primera calidad; 9'18 *Ha.*, más de una cuarta parte, eran de segunda, y 2'16 *Ha.*, o sea una octava parte, eran de tercera. El resto, poco menos de la mitad, no nos ha sido posible calificarla.

*Precios de venta*²²

<i>Congregación</i>	<i>Precio tasación</i>	<i>Precio remate</i>
Carmen Descalzo	226.406'06	530.730
Carmen Calzado	174.000'00	431.000
Dominicos	333.183'00	783.718
Mercedarios	115.850'00	583.080
Trinitarios	11.139'00	43.501
	860.578'06 rs.	2.372.029 rs.

El porcentaje global del precio de remate sobre el de tasación es de un 280 %, menos del porcentaje establecido para la provincia.²³

*Fincas Urbanas*²⁴

<i>Congregación</i>	<i>N.º fincas</i>	<i>edific. m.²</i>	<i>huerto m.²</i>	<i>Precio rs.</i>	<i>Precio rem.</i>
Dominicos	5	267'96	460'98	35.025	43.240
Carmen Calz.	2	126'51	178'76	24.000	100.210
	7	394'47 m ²	639'74 m ²	50.025 rs.	243.450 rs.
Dominicos	1	—————	—————	—————	50.000 rs.

Estas casas van todas acompañadas de un pequeño huerto cuya extensión oscila entre los 127 y los 49 m², excepto en el primer caso, en los demás no llega a los 100 m².

22. Cuadro elaborado sobre las 25 fincas cuyos datos provienen de los Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales y del Boletín Oficial de la Provincia (cf. nota 19).

23. Jaime VICENS VIVES, *Historia de España y América*, Barcelona 1961, vol. V, p. 92. El porcentaje que da es de 327'5.

24. Cuadro elaborado a base de los Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales, Manuales de M. Clavillart, años de 1839, 1841 y 1845, conservados en AHPB.

El porcentaje del precio del remate sobre el de tasación es muy alto, del orden del 410 %, seguramente determinado por la situación de estas fincas en la ciudad. De las ocho casas, dos se hallan situadas extramuros y seis en las Ramblas que toman muchas veces el nombre del convento ubicado en ellas, así las dos casas de los Carmelitas están situadas en la Rambla del Carmen y cuatro de las seis de los Dominicos en la Rambla de Santo Domingo. Es decir, que seis casas de las ocho se hallan en el centro de la ciudad. No obstante, la situación intra o extramuros de éstas no afecta el porcentaje individual de la venta.

EL DESTINO DE LOS CONVENTOS DE VICH

El convento de Nuestra Señora del Carmen, sede de los Carmelitas Calzados, fue concedido en 1843 para cuartel de tropa, siendo tasado en 125.304 reales. En 1877 la iglesia fue elevada a la categoría de parroquial.²⁵

El de los Carmelitas Descalzos o de San Jerónimo antes de la exclaustración era dedicado a casa reformatoria. Éste es el único del que nos consta que fue vendido en subasta; su precio de remate fue de 431.000 rs., alcanzando un porcentaje del 280 % sobre el precio de tasación. A principios del siglo XX el convento estaba todavía en pie, perteneciendo la mitad al Ayuntamiento y la otra mitad a sus compradores en la subasta. Por su parte la iglesia fue destinada a almacén y molino de sal y luego demolida.²⁶

El convento de los Dominicos pasó a formar parte de la Casa de Caridad siendo el pabellón dedicado a hombres, mientras que el contiguo convento de Trinitarios lo era a mujeres. La iglesia de los Dominicos fue nombrada sufragánea de la Catedral. Por su parte

25. AHPB, *Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales*, Manual de M. Clavillart, escritura de 27 de abril de 1843.

26. AHPB, *Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales*, Manual de M. Clavillart, escritura de 24 de diciembre de 1844. BARRAQUER Y ROVIRALTA *op. cit.*, vol. IV, pp. 298-294.

E. JUNYENT, *El Convento de los Carmelitas Descalzos de Vich en «AUSA»* n.º 25 (1958) p. 97.

la huerta del convento de la Santísima Trinidad fue concedida a la Junta Municipal de Beneficencia, siendo tasada en 8.000 rs.²⁷

El convento llamado de los Franciscanos del Remedio fue también concedido al Ayuntamiento para cuartel de caballería.²⁸

En 1841 se concedió al municipio de Vich el Oratorio de San Felipe Neri «para el establecimiento de varias cátedras y escuelas de primera educación». En la escritura se especificó que de él sólo servirían las paredes principales debiendo ser demolido el interior del edificio.²⁹

En 1849 el obispo de Vich pidió y obtuvo de la Administración de Bienes Nacionales el Convento de la Merced, cediéndolo más adelante a la Congregación del Sagrado Corazón de María.³⁰

Las descripciones de los dos conventos destinados a cuartel coinciden en afirmar que «su disposición es mezquina y poco a propósito para ningún objeto de utilidad» (Carmelitas Calzados). En la del convento de los Franciscanos se especifica que la distribución es «claustral y mezquina».

De los ocho conventos que tenía la ciudad en 1835 sólo uno volvió a ser casa de religiosos; el resto fue dedicado a escuelas, cuarteles, uno a hospital y otro vendido en subasta pública.

CLERO SECULAR

El Clero Secular propiamente dicho se hallaba integrado por la Catedral, la única parroquia en toda la ciudad, teniendo dos iglesias adjuntas.

27. BARRAQUER y ROVIRALTA, *op. cit.*, vol. III, p. 597 y vol. IV, p. 330, AHPB, Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales, Escritura de M. Clavillart 30 de abril de 1843.

28. AHPB, Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales, Manual de M. Clavillart, escritura de 16 de mayo de 1842.

29. AHPB, Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales, Manual de M. Clavillart, escritura de 16 de mayo de 1842.

30. C. BARRAQUER y ROVIRALTA, *op. cit.*, vol. IV, pp. 9-10.

Además de las dignidades y sacerdotes adscritos al servicio de esta única parroquia, existía el profesorado del seminario conciliar, que en el año 1834 tenía 700 alumnos.³¹

La Catedral tenía en la ciudad un considerable poder económico y social; un ejemplo de este último aspecto puede serlo el que el Cabildo presentaba las doce plazas de escribanos del Colegio Notarial de esta ciudad, hasta que en el año 1833 en el fallo de un pleito se declaró pertenecer este derecho a la Corona.³²

Después de un corto intento de 1837, la venta de fincas del Clero Secular tuvo lugar por la Ley del 2 de septiembre de 1841 dada por Espartero. No obstante, en la ciudad de Vich la ley de 1841 no tuvo prácticamente vigor, quedando la casi totalidad de los bienes en posesión de sus propietarios.

Las fuentes para el estudio del Clero Secular en Vich no han podido ser las mismas que para el Clero Regular. Los protocolos notariales sólo nos proporcionaban noticia de dos fincas; por tanto o una gran cantidad de éstas no fueron vendidas o bien no fueron escrituradas.

La primera referencia a las fincas del Clero Secular fue una relación aparecida en el Boletín Oficial de la Provincia, sin que ésta incluyera descripción alguna.³³ Otra relación nos la presentó el Libro de la Administración de Bienes Nacionales de Vich de los años 1842-46, donde aparecían la descripción, medida y renta de las fincas.³⁴

El número de propiedades según ambas fuentes era el siguiente:

31. *Diccionario Geográfico Universal*, Vol. VI, p. 583.

32. *Diccionario Geográfico Universal*, vol. VI, p. 584.

33. «Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona», 19 de marzo de 1842.

34. ACA, *Monacales de Hacienda*, volumen 4593: «Administración de Bienes Nacionales de Vich, Registro fincas Clero Secular».

	Libro de la A. B. N.			Boletín Oficial		
	Campos	Masías	Urbanas	Campos	Masías	Urbanas
Cabildo Catedral	3	2	19	2	2	15
Beneficiados	25	—	5	25	—	5
Adm. la Piedad	12	1	5	12	—	7
Test. Solermoner	12	1	—	12	—	1
Otras	8	—	13	8	—	—
	<u>60</u>	<u>4</u>	<u>47</u>	<u>59</u>	<u>2</u>	<u>46</u>

Vemos, pues, que los datos de ambas procedencias son muy semejantes.

Dejando aparte el Boletín Oficial de la Provincia por ser incompleto y ciñéndonos al libro de la Administración de Bienes Nacionales, la propiedad del Clero Secular se hallaba distribuida según el siguiente cuadro:

Fincas Rústicas

	Extens. total Ha.	1. ^a Calidad	2. ^a calidad	3. ^a calidad	Renta anual
Cabildo Catedral	6'34	1'24	3'74	1'36	2.110
Beneficiados	9'71	0'34	6'99	2'38	2.040
Adm. la Piedad	6'63	0'62	6'00		2.300
Test. Solermoner	11'27		9'57	1'70	3.824
Otras	4'10		4'10		1.140
	<u>38'08</u>	<u>2'21</u>	<u>30'43</u>	<u>5'44</u>	<u>11.444</u>

El papel más relevante corresponde al Cabildo; las dos terceras partes de sus propiedades son de primera y segunda calidad. En la suma total las tres cuartas partes de las 38 hc. son de segunda clase.

Las piezas de las diferentes corporaciones se arriendan globalmente, los precios expuestos son los correspondientes al período

de 1843 a 1846. En 14 de agosto de 1843 una Junta Inspectorá formada al efecto devuelve las fincas pertenecientes a los Beneficiados y a la Administración de la Piedad. Las de la Testamentaria de Solermoner vuelven a ser arrendadas en el período 1846-49 por 3.870 rs. al año. En cuanto al Cabildo Catedral veremos más adelante cómo consiguió eludir la venta de sus propiedades.

Fincas Urbanas

	N.º total	N.º que rentan	Valor renta rs.	N.º no rentan	N.º de devueltas
Cabildo Catedral	19	6	2.961'33	13	13
Beneficiados	5	4	1.330'00	1	5
Adm. la Piedad	5	4	1.173'00	1	5
Test. Solermoner	—	—	—	—	—
Otras	13	3	1.257'12	10	10
	42	17	6.691'45	25	33

Uno de los primeros hechos que se destacan al estudiar la desamortización eclesiástica en la provincia de Barcelona es la escasez de fincas procedentes del Clero Secular y también de conventos de monjas. El Diccionario Geográfico de Madoz nos da ya un avance de ello que, luego, con la consulta de otras fuentes, es fácil ratificar.³⁵ Según estos datos, o el Clero Secular y los conventos de religiosas de la provincia no sufrieron casi en absoluto los embates de la desamortización en esta época, o bien, sus bienes raíces eran muy escasos. Hemos podido constatar que el volumen de bienes inmuebles, sobre todo del Clero Secular era considerable, mayor que el del Clero Regular. Efectivamente, eran pocos los pueblos de la provincia cuyo párroco no dispusiese de uno o varios campos para su sustento o en algunos casos con contratos de arriendo, esto sin contar los bienes de los beneficios, obras pías, testamentarias, etc., relativamente frecuentes.

35. Pascual MADUZ, *op. cit.*, vol. III, p. 616.

Estas fincas no son, salvo excepciones, de gran extensión; su influencia en la distribución territorial de determinadas zonas radicaba, no en la extensión de las propiedades individuales, sino en la abundancia numérica de pequeñas fincas repartidas por el municipio. De ellas, muchas se libraron de la venta decretada en 1841, unas veces gracias a la habilidad con que los afectados presentaron sus expedientes de reclamación y otras por el escaso celo de los organismos administrativos. Este hecho se dio, no sólo en Vich y en la provincia de Barcelona en general, sino en otras provincias mucho más activas en las ventas de bienes del Clero Secular.³⁶

En Vich las fincas exceptuadas de la venta o devueltas por la Junta Inspectora, organismo creado al efecto, en 14 de agosto de 1943 fueron las siguientes:

	Número total		Devueltas por la J. I.	
	Rústicas	Urbanas	Rústicas	Urbanas
Cabildo Catedral	5	19	0	1
Beneficiados	25	5	25	5
Adm. La Piedad	13	5	13	5
Test. Solermoner	13	—	—	—
Otras	8	13	—	—
	<u>54</u>	<u>42</u>	<u>38</u>	<u>33</u>

Se exceptúan de la venta más de la mitad de las fincas rústicas y las dos terceras partes de las urbanas. Los Beneficiados de la Catedral y la Administración de la Piedad salvan así de pleno todas sus propiedades; por el contrario a la Testamentaría Solermoner no consta que se le exceptuase ninguna finca.

Cabildo Catedral

La Junta Inspectora no se pronuncia respecto a la venta de sus propiedades rústicas, siendo la única entidad de la que aparece referencia que se realicen ventas.

36. FRANCISCO SIMÓN SEGURA, *Contribución al Estudio de la Desamortización en España*, tesis doctoral sin publicar p. 112.

Las fincas rústicas propiedad del Cabildo que son vendidas suman un total de 4'87 Ha.; se hallan tasadas en 63.502 rs. y rematadas en 89.350 rs.³⁷

En cuanto las fincas urbanas fue anunciada la venta de dos en el Boletín Oficial de la Provincia, sin que luego constase si habían sido o no vendidas.³⁸

La venta de las dos fincas rústicas mencionadas fue anunciada y efectuada en 1844, es decir, con posterioridad a las exenciones de la Junta Inspectoras; no obstante, aún después de haber pagado el primer plazo, los compradores de las fincas fueron desposeídos en el año 1848.

El argumento aducido por la Catedral, con éxito, es que «gran parte de los predios rústicos, urbanos y censos, si es que no todos los de otra corporación, no los había adquirido y depositado en calidad de manos muertas, porque, a más de que algunos en épocas remotas los había comprado como otro particular, otros procedían de la herencia que les dejó el Dr. D. Antonio de Soler y Codina, individuo que fue del mismo Cabildo, que los poseía privadamente, quien dicen que los dejó con la cláusula de que nunca pudiese entenderse que los poseía como mano muerta, pero les dejó la facultad de añadir y quitar en cuanto les pareciese, lo cual dio lugar a que por las autoridades se reconociese que el Cabildo poseía los bienes como única y privada persona, *es decir que convinieron en reconocer que lo que era no era*,³⁹ que consiguientemente entabló reclamación acerca de los mansos llamados Prixana de Vall, Sirera, Buxoms y Roure ... diciendo que su posesión no era alodial y sólo para aplicar sus productos a los objeto a que habían sido destinados».⁴⁰ Más adelante, en el mismo escrito, piden que se amplíe la exención a las dos fincas que antes hemos visto que habían sido las únicas del Clero Secular que se habían vendido en 1844.

37. AHPB, Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales, Manual de M. Clavillart, 14 de marzo de 1847.

ACA, *Hacienda Moderna*, Legajo 3914.

38. Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona», 13 de junio de 1844.

39. Subrayado en el original.

40. ACA, *Hacienda Moderna*, Legajo 3914.

Al fantástico pretexto que aduce el Cabildo se unía el que el testamento del Dr. Soler, efectuado en 4 de febrero de 1633, había desaparecido junto con los manuales del notario que lo había autorizado.

La totalidad de las fincas rústicas del Cabildo, no sólo en Vich sino también en toda la comarca de Osona,⁴¹ son disfrutadas por aquél hasta el año 1863 «considerando que no puede admitirse la opinión de que el Cabildo posee estos bienes como laica y privada persona, cualesquiera sean las palabras que emplease el fundador, toda vez que fueran dejadas a la entidad moral de la corporación y no a las personas de los capitulares».⁴²

La influencia del Cabildo o bien la desidia de la administración provincial logró aplazar la venta, durante diecinueve años, de 103'15 Ha. repartidas en un total de cuatro municipios.⁴³

CONCLUSIONES

Las propiedades del clero en la ciudad de Vich sumaban las 70'23 hc. repartidas de la siguiente forma: 32'15 hc. del clero regular y 38'08 hc. del secular. Cuantitativamente no podemos, pues, decir que la Iglesia en Vich poseyese, en su total, grandes extensiones de terreno.

No obstante, por la calidad de sus tierras, las 70'23 Ha. cobran una importancia bastante mayor ya que las de primera calidad vienen a representar una quinceava parte de las de su correspondiente en el término, y las de segunda una catorceava parte.⁴⁴ Podemos,

41. Tenía un total de 98'19 hectáreas repartidas en los pueblos de Santa Eugenia, Gurb y Malla.

42. ACA, *Hacienda Moderna*, Legajo 3914.

43. 98'19 Hectáreas en la comarca y 4'95 en Vich.

44. Estas proporciones han sido efectuadas basándonos en los datos que publica la obra de Joaquín SALARICH.

Tierras de secano para cultivos de 1.a calidad, 690.625 canas 2=166'44 H.

Tierras de secano para cultivos de 2.a calidad, 295.875 canas 2=553'30 H.

Tierras de secano para cultivos de 3.a calidad, 1.897.006 canas 2=452'83 H.

(1 cana 2=2'41 m.²).

Joaquín SALARICH, *op. cit.*, p. 294.

pues, resumir que como mínimo las dos terceras partes de las tierras del clero son de primera y segunda calidad; si consideramos que las tierras de esta categoría forman la mitad del terreno cultivable de la ciudad de Vich, vemos que la calidad del terreno de la Iglesia es algo mejor que la que le correspondería según las características del municipio.

La propiedad media del clero está muy repartida ya que para el regular a cada finca corresponde 1'53 hectáreas y para el secular 0'59 hectáreas. Dejando aparte este dato puramente ilustrativo vemos que las 85 fincas se hallaban repartidas según el número de hectáreas en:

De menos de 1 hc.	Total	56	Fincas
De menos de 1 hc.		12	
De menos de 2 hc.		7	
De menos de 3 hc.		0	
De menos de 4 hc.		0	
De menos de 5 hc.		1	
		85	

Vemos, pues, que la importancia económica del clero en Vich, en el siglo pasado, radica más en la calidad de las fincas que en la extensión de las tierras, excepto algún caso aislado como la «Torre dels Frares» de los Carmelitas Descalzos cuyas 2/3 partes son de primera calidad; ésta es sin duda la más rica de todas.⁴⁵

En cuanto a las urbanas hemos visto que son vendidas en el escaso número de 17 el resto, unas 33 casas, debieron ser puestas a la venta posteriormente. El número total de las urbanas pertenecientes al clero da un porcentaje aproximado del 0'32 % del total de las existentes en la ciudad hacia 1850.⁴⁶

45. AHPB, Protocolos de Ventas de Bienes Nacionales, Manual de M. Clavillart, escrituras de 3 de junio de 1844, 24 de noviembre de 1840 y 24 de mayo de 1844.

46. Según el *Diccionario* de Pascual Madoz en 1850 Vich tenía 1773 casas: Pascual MADOZ, *op. cit.*, vol. XVI p. 33.

A pesar de la decadencia de Vich, que alcanza los años en que se realizaron las ventas, la diferencia en los porcentajes de los precios de tasación y los de remate es grande entre la ciudad y los demás términos de la comarca, reflejo de una efectiva capitalidad comercial, agrícola y cultural en la comarca.

Es posible afirmar que tanto en Vich como en el resto de la provincia la mayoría de fincas del Clero Secular fueron vendidas durante la desamortización civil de 1855. Como indicio podemos considerar el año 1880: de 160 fincas de las que se venden en este año, 88 pertenecen al Clero Secular, 1 al Clero Regular, 20 a proprios de los pueblos, 20 a propiedades del Estado, 13 a conventos de religiosas y 18 a beneficencia; es decir que poco más de la mitad eran del Clero Secular.⁴⁷ Sin que este hecho pueda hacerse extensivo a otros años, podría inferirse que la eficaz salvaguarda de buena parte de las fincas del clero hizo que la desamortización decretada en 1836 y ampliada en 1841 tuviera menor volumen en Barcelona de la que realmente debiera haber tenido dada la abundancia de las propiedades afectadas.

Elisa Badosa Coll
Septiembre 1972

47. ACA, *Hacienda Moderna*, Legajo 3.871.

Una nueva fuente para la historia de Barcelona: el Registro de Hipotecas

En Barcelona el Registro de la Propiedad conserva íntegra la serie de volúmenes correspondientes a la actuación de sus antecesores inmediatos, las Contadurías de Hipotecas de 1830, los Oficios de Hipotecas de 1768. Consultado ocasionalmente por los profesionales, el fondo ha estado hasta ahora prácticamente perdido para los historiadores. Es, sin embargo, una serie importante y única. Tres notas bastan para demostrarlo: 1) Como el actual Registro de la Propiedad, el Registro de Hipotecas contiene todos los datos de procedencia oficial que podemos obtener sobre la propiedad urbana y rural; 2) Su información cubre todo el país pues los Oficios de Hipotecas fueron establecidos en todas las cabezas de partido judicial; 3) Abierto en 1768, el Registro permanece vigente sin solución de continuidad hasta 1861, casi un siglo. Como un primer paso para delimitar más exactamente su contenido y establecer en consecuencia sus posibilidades como fuente histórica, hemos recogido aquí las circunstancias de la creación del Registro, sus objetivos inmediatos y las sucesivas leyes a él relativas hasta su cancelación. Nuestras conclusiones son sólo válidas para Cataluña pues las reformas, que, en 1774, la Real Audiencia introdujo en la institución para adaptarla a la constitución jurídica del Principado, la hicieron sustancialmente distinta de sus homónimas en el resto del país.

El gobierno de Carlos III creó en 1768 los Oficios de Hipotecas que debían establecerse en las cabezas de partido judicial y en aquellas otras poblaciones en que parecieran necesarios, a juicio de las Audiencias o Chancillerías. El Oficio de Hipotecas, a cargo

de los escribanos de los Ayuntamientos, es un registro de todas las escrituras públicas por las que resulten gravados bienes raíces o los considerados como tales, censos, oficios y derechos perpetuos. La Real Pragmática que instaura el Registro de Hipotecas precisa los contratos cuya toma de razón es obligada: *A)* Las escrituras en las que se imponga directamente cualquier carga sobre una determinada propiedad — censos, escritura de mayorazgo, fundaciones, obras pías o fianzas —; *B)* Toda clase de contratos cuya cláusula final contenga una hipoteca especial; *C)* Las actas de venta o redención de gravámenes; *D)* Las enajenaciones de bienes hipotecados.¹

La disposición no es completamente nueva en la legislación española; en 1539, en 1558 y en 1713 se han intentado implantar registros análogos con un mismo objetivo práctico: evitar la multiplicación de los pleitos. Como en las ocasiones anteriores, los legisladores de 1768 tienen un concepto limitado de la publicidad inmobiliaria registral. No parece necesario un registro de los títulos de propiedad pues la efectiva posesión de los bienes es garantía suficiente, pero es preciso hacer públicas las obligaciones que pesan sobre aquellos para evitar que, por ignorancia, queden defraudados los intereses de los posibles compradores. Por la misma razón no es estipulado el asiento de todo acto de transmisión de propiedad o de usufructo porque el testador no engaña a sus herederos y un arriendo o establecimiento enfiteútico no altera el dominio. El Registro de Hipotecas es pues, un registro de gravámenes sobre la propiedad. Los tratadistas de Derecho Hipotecario, que muchas veces lo califican de «antecedente directo del Registro de la Propiedad», justifican esta denominación con un dato que nos interesa — desde 1768 el registro tiene una efectividad y una obligatoriedad comparable al actual — pero que no es concluyente. Ni por su contenido, ni por su presentación material, el Registro de Hipotecas anuncia el

1. Real Pragmática de 31 de enero de 1768, publicada en Madrid en 5 de febrero de 1768 con Instrucción inserta del 14 de julio de 1767. Establecimiento del Oficio de Hipotecas en las cabezas de partido de todo el Reino a cargo de los Escribanos del Ayuntamiento, *Novísima Recopilación*, L. X, T. XVI, Ley III, página 106.

sistema adoptado en 1861. Su información se limita a una parte de la propiedad inmobiliaria y sólo a determinados actos, siendo imposible reconstruir el marco general.²

Una consulta de la Real Audiencia de Cataluña al Consejo sobre el funcionamiento de los Oficios en el Principado en 1769 va a modificar este cuadro.³ Como registro de cargas y gravámenes, el registro de 1768 no es perfecto. Debe contener las llamadas hipotecas especiales, es decir, aquellas que, como ahora, gravan unos bienes conocidos y determinados pero parece olvidar otras formas de hipoteca, como la hipoteca general o la hipoteca tácita, plenamente aceptadas antes de la Ley Hipotecaria de 1861. La hipoteca general es la obligación global de todos los bienes del interesado, que no se enumeran, como garantía de un contrato. Basta recorrer cualquier Arte de Notaría de los siglos XVII y XVIII para apreciar que su uso estaba muy extendido y constituía la cláusula final de una variada gama de protocolos: arriendos, establecimientos enfiteúuticos, ventas, debitorios, contratos de sociedad, capítulos matrimoniales. La hipoteca tácita es una forma de la hipoteca general. La costumbre consideraba a los firmantes de algunos protocolos — cuentas de tutela, fideicomisos, dotes matrimoniales — forzados a su cumplimiento con todos sus bienes aunque la hipoteca no quedará expresamente convenida. Es un uso de la hipoteca que ha perdurado en las llamadas hipotecas legales.⁴

De la finalidad para la que se establece el registro deduce la Audiencia la necesidad de incluir en él las hipotecas generales que, como las especiales, son un gravamen y causan sus mismos efectos. Adelantan los magistrados barceloneses el inconveniente máximo

2. Algunas obras generales sobre el Derecho Hipotecario dan una breve referencia sobre su historia en España. Hemos visto especialmente: R. M. ROCA SASTRE, *Derecho Hipotecario*, Barcelona, Bosch, 1968, v. I, pp. 52-62 y B. AGULLÓ, *Índice de la legislación hipotecaria en España*, Madrid, 1889, I, p. 8 y ss.

3. ACA, Real Audiencia, Consultas, 1769, Al Consejo de Castilla, 3 de agosto de 1769.

4. J. COMES, *Tratado teórico-práctico del Arte de Notaría. Traducción libre de la obra que con el título Viridarium Artis Notariatus escribió en latín ... en 1704*, Barcelona, 1826-1828, I, cap. 27. Se exponen brevemente los principios del antiguo Derecho Hipotecario Catalán.

de esta medida: no se contrata en el Principado sin prometer el cumplimiento con hipoteca general. Registrar todas las escrituras de este tipo equivaldría a ampliar ilimitadamente el registro, o con las mismas palabras de la Audiencia, «traería consigo un registro universal». Era posible evitar este inconveniente si se restringía la inscripción a las creaciones de censal, a los debitorios y a los arriendos de tierras.

Respecto al contenido del registro se plantea otra dificultad: ¿cómo conocer, en los contratos de venta, si los bienes afectados estaban o no gravados, cuando no existe un registro de cargas anterior a 1768? Si se anotasen todas las ventas, a la vuelta de pocos años, esta carencia se subsanaría; progresivamente se irían obteniendo declaraciones sobre las obligaciones que pesan sobre cada propiedad.

El Consejo de Castilla resolverá las cuestiones debatidas expeditamente, siguiendo en parte el parecer de la Audiencia. Se inscribirán en el Registro de Hipotecas todas las escrituras con obligación general de bienes sin ninguna limitación y todas las actas de enajenación tanto si interesan a bienes gravados como en caso contrario. Sin ningún motivo aparente, la Audiencia demoraría la publicación del edicto con las normas definitivas de los Oficios de Hipotecas y la relación de los pueblos del Principado en que quedaban instalados, hasta 1774.⁶ Sin embargo, desde el primer momento, el contenido del Registro de Hipotecas barcelonés responde a las reglas enunciadas en dicho edicto. El hecho es menos sorprendente si tenemos en cuenta que el escribano del Registro dependía directamente del fiscal de la Audiencia.

El reglamento de 1774 determina definitivamente un desplazamiento del interés del registro, extremo visible en la modificación que sufre la toma de razón. En la Real Pragmática, «la toma de razón ha de estar reducida a referir la data o fecha del instrumento, los nombres de los otorgantes, su vecindad, la calidad del

5. ACA, Real Audiencia, Acordadas, 1769, Auto Acordado del Consejo de Castillo, 6 de septiembre de 1769.

6. ACA, Real Audiencia, Edictos originales, IV, 1773-1819, 27 de agosto de 1774.

contrato, obligación o fundación, diciendo si es imposición, venta o fianza o vínculo u otro gravamen de esta clase y los bienes raíces gravados o hipotecados que contiene el instrumento». En conformidad con lo que es el centro de atención del asiento, las escrituras deben registrarse en los Oficios de Hipotecas correspondientes a las poblaciones donde se hallan situados los bienes. El índice de cada uno de los volúmenes, de lo que también se ocupa la Pragmática, será hecho a dos columnas, una para los nombres de los impositores de las hipotecas, otra para los distritos o parroquias donde se encuentren las fincas.⁷

Pero esta descripción completa y detallada de los bienes gravados, que la Pragmática da por supuesta no se halla en el instrumento original. De acuerdo con sus superiores de la Audiencia o por iniciativa propia, el escribano del Registro, que no puede ir más allá del contrato original, opta en la práctica por una solución lógica pero muy alejada de la finalidad primaria de los Oficios: extracta el documento que se le presenta. El índice de los volúmenes ilustra esta transformación; está formado por tres columnas, dos para los nombres de las partes contratantes, la tercera para el tipo de escritura. En 1774 se había ya previsto que los contratos se registrasen en los Oficios de Hipotecas de los pueblos donde fueran otorgados y donde residieran los interesados.

De esta manera los volúmenes de los Registros de Hipotecas de Cataluña incluyen tres grupos de datos: 1. Los encargamientos de propiedad; 2. Las ventas de propiedades; 3. Las escrituras con cláusula de hipoteca general.⁸

7. Real Pragmática cit., apartados 4 y 8.

8. Sobre la exhaustividad del Registro desde 1768 conviene notar que el objeto de las disposiciones de 1713 y 1768 es precisamente hacer habitual la formalidad del Registro. Felipe V recuerda en 1713 a sus súbditos la vigencia de las leyes de Don Carlos y Doña Juana de 1539 y de Felipe II en 1558 sobre establecimiento de un registro de censos en cada pueblo cabeza de jurisdicción tras constatar su inobservancia. En el preámbulo de la Real Pragmática de 1768 se reconoce que, a pesar de las normas de 1713, el incumplimiento de las leyes de 1539 y 1558 es general. Por ello se inserta en la Real Pragmática una Instrucción detallada del Consejo para instaurar y dar fuerza coercitiva al Registro de gravámenes. Los instrumentos que no hayan sido registrados no serán admitidos como pruebas en juicio. En todas las escrituras afectadas por el Registro los escribanos incluirán

A pesar de las múltiples disposiciones relativas a los Oficios de Hipotecas en la primera mitad del siglo XIX, el Registro conserva su forma primitiva hasta 1845. Los decretos de 1829-1830 que crean, siguiendo el modelo francés, el Derecho de Hipotecas y cuya trascendencia es muy discutida, no representan una alteración del estatuto anterior.⁹ Continúan los tres grupos de datos señalados hasta 1845; hay que notar una ampliación del segundo, que señala el futuro de los Oficios; se registrará a partir de ahora toda acta de traslación de dominio, ya sea por herencia o enajenación.

En 1830, la introducción de la inscripción constitutiva, requisito indispensable para la validez legal de todo acto de transmisión, y la introducción, también, de sanciones pecuniarias para los que omitan tal formalidad, refuerzan la obligatoriedad del Registro.¹⁰ La reiteración de la norma de registrar en los Oficios de Hipotecas, correspondientes a los pueblos en que se hallan situadas las fincas, no deroga la obligación de registrar en los Oficios del domicilio de los otorgantes puesto que continúan inscribiéndose las escrituras con obligación general de bienes que habían motivado las disposiciones de la Audiencia en 1774.

Desde 1845, sin embargo, los cambios de extensión del Registro lo hacen inasimilable al Registro de Hipotecas de 1768. Antes de la Ley Hipotecaria de 1861 que, separándose de la legislación

una advertencia formal sobre la necesidad de cumplir este requisito. Se puede sancionar con pérdida de oficio a los jueces o escribanos que contravengan estas normas. Cada notario remitirá anualmente una matrícula de sus protocolos al Escribano del Oficio para que éste verifique si quedan asentados en sus libros los contratos correspondientes. La efectividad del Registro de gravámenes desde 1768 es unánimemente reconocida por los especialistas. Cf. R. M. ROCA SASTRE, *op. cit.* p. 52 que recoge la opinión de Oliver sobre la general aplicación de la Real Pragmática en todo el país.

9. La legislación relativa a los Oficios de Hipotecas en el siglo XIX puede consultarse en B. AGUILÓ, *op. cit.*, p. 15 y ss. Como en 1768 se intentó repetidamente hacer efectivo el registro de todas las escrituras que contuvieran gravámenes desde 1539. Una exposición de las distintas opiniones sobre el alcance de las disposiciones fiscales de 1829-30 para el Derecho Inmobiliario en HERAS, *Una apreciación injusta en la historia de nuestro sistema inmobiliario*, «Revista crítica del Derecho Inmobiliario», 1944, p. 811.

10. Es el parecer de Heras, art. cit. Para otros autores, Roca Sastre el más reciente, el excesivo carácter fiscal de los Oficios de Hipotecas desde 1830 perjudicó al Registro pues se evitaba la inscripción para eludir el pago del impuesto.

española anterior, crea un sistema nuevo de publicidad registral, la evolución de las necesidades y las costumbres jurídicas ha hecho de los Oficios de Hipotecas verdaderos Registros de la Propiedad. Desde el Real Decreto de 23 de mayo de 1845, sobre organización de las Contadurías de Hipotecas y sus disposiciones complementarias, el registro de la transmisión de propiedades es el objeto esencial de las Contadurías. A las traslaciones de bienes inmuebles en propiedad se unen ahora las transmisiones de usufructo como arriendos o subarriendos. La permanencia del concepto medieval de la propiedad con su complejo sistema de cargas determina la subsistencia de las Contadurías como registro de cargas y gravámenes. Pero el decreto de 1845 excluye explícitamente del registro las escrituras con hipoteca general. La medida se correspondía con la desaparición progresiva del uso de la hipoteca general, vista su ineficacia. Para el funcionario que, en 1850, redacta un manual para el uso de los Jefes de Registro, la identificación de cada finca «es la principal y más precisa necesidad» y si el instrumento original no la contiene, la inscripción es nula o «por lo menos daría lugar a los mismos fraudes que se tratan de evitar».¹¹

La presentación material del Registro cambia también notablemente. Se utilizan libros de folios encasillados y la toma de razón, ahora uniforme, comprende: fecha del instrumento, notario, nombre y vecindad de los otorgantes, calidad del contrato, valor de la finca, valor de las cargas que pesan sobre ella, valor líquido, derecho de hipotecas devengado a Hacienda, fecha de los pagos y número de los recibos. El Registro se divide entre varios tipos de volúmenes. Existen libros de «Traslación de dominio» y de «Arriendos y subarriendos» según las escrituras que contienen. Libros de «Fincas rústicas» y de «Fincas urbanas» según la situación de las propiedades. Los partidos judiciales son divididos en distritos en cada uno de los cuales se crea una oficina que abrirá sus propios

11. Felipe Ramón de RIVAS, *Breves observaciones y comentarios a las leyes y disposiciones vigentes o sea Manual del Jefe del Registro*, Madrid, Manuel Pita, 1850. El título refleja exactamente el contenido del libro que describe la función, el contenido y la organización de los Registros después del decreto de 1845.

volúmenes. La inscripción cronológica de las escrituras se conserva pero sólo para el primer contrato relativo a una finca; con él se abre una página especial en el Registro para aquel inmueble, donde se asentarán todos los documentos que le conciernan.

El valor que los Registros de Hipotecas presentan como fuente histórica viene dado por su relación inmediata con la actividad notarial. El vaciado sistemático del Registro proporciona, preparadas para su utilización estadística, series de documentos notariales que de otra manera habría que reconstruir, y nunca con garantías de exhaustividad, a través de una larga búsqueda en el conjunto de los protocolos notariales en que las escrituras se hallan dispersas. Las dos series que son el objeto propio del Registro son en primer lugar: los contratos que gravan la propiedad y los contratos de compra-venta de terrenos y edificios. El interés de esta última es indiscutible. Limitada a los inmuebles y solares urbanos de Barcelona puede decirnos casi todo — volumen, ritmo, dirección — sobre una de las formas de transmisión de la propiedad, precisamente de la más sensible a las discontinuidades, durante un período clave para la historia moderna de la ciudad: desde 1768-69, años centrales del decenio que señala el arranque del crecimiento urbano setecentista hasta 1859, año en que se derriban las murallas medievales que cercan la ciudad; es decir, durante una época en que sobre Barcelona inciden los dos fenómenos conformadores de su expansión contemporánea: la desamortización eclesiástica y la revolución industrial. Barcelona, que posee en los fondos municipales de la Obrería, registro de las licencias de obras concedidas entre 1772 y 1850, una fuente idónea para el análisis de las transformaciones urbanas puede convertirse en una ciudad ideal para estudiar las modificaciones introducidas en el fenómeno urbano por la revolución industrial. El estudio de los contratos de compra venta permite abrir una amplia investigación sobre el acceso a la propiedad de la burguesía, agente urbano por excelencia de la ciudad contemporánea, y que en Barcelona asume un papel protagonista en la reorganización del espacio ciudadano desde 1770,

como deducíamos de las modalidades capitalistas adoptadas por el crecimiento urbano ya en la etapa setecentista.¹² Y la historia del acceso a la propiedad de la burguesía no es más que la historia de su crecimiento como clase.

Las posibilidades son más amplias todavía. Puede estudiarse desde el Oficio de Barcelona la adquisición de bienes inmuebles en el Principado por ciudadanos barceloneses si la obligación de registrar también las escrituras en el lugar de domicilio de los contratantes se hizo efectiva. Existen luego los distintos contratos que por llevar una cláusula de garantía fueron asentados en el Registro. Es necesario entonces establecer previamente el carácter voluntario o normativo de dicha cláusula en cada uno de los tipos de escritura que interesa estudiar. Un ejemplo de aprovechamiento de esta parte del Registro es una investigación, en curso de realización sobre los contratos de sociedad firmados entre 1768 y 1845 en el partido judicial de Barcelona. Si se localizaran los volúmenes de los distintos Oficios de Hipotecas del Principado — y de algunos sabemos con toda seguridad que se conservan — esta investigación podría extenderse a toda o a parte de Cataluña. Poseeríamos en este caso para el período álgido de la manufactura y para las primeras fases de la revolución industrial, un considerable volumen de información sobre el modo de financiación, los capitales invertidos, los sectores y los grupos sociales comprometidos en la industrialización.

MARINA LÓPEZ

12. Ramón GRAU y Marina LÓPEZ, *Barcelona entre el urbanismo barroco y la revolución industrial*, «Cuadernos de Arquitectura y urbanismo», Serie Archivo Histórico, 1.

INVENTARIO DE LOS VOLÚMENES DEL OFICIO
DE HIPOTECAS DE BARCELONA

1.	Libro	1.º	de 1768.	35.		2.º	de 1776.
2.		2.º	de 1768.	36.		3.º	de 1776.
3.		3.º	de 1768.	37.		4.º	de 1776.
4.	Libro	1.º	de 1769.	38.		5.º	de 1776.
5.		2.º	de 1769.	39.		6.º	de 1776.
6.		3.º	de 1769.	40.	Libro	1.º	de 1777.
7.		4.º	de 1769.	41.		2.º	de 1777.
8.	Libro	1.º	de 1770.	42.		3.º	de 1777.
9.		2.º	de 1770.	43.		4.º	de 1777.
10.		3.º	de 1770.	44.		5.º	de 1777.
11.		4.º	de 1770.	45.		6.º	de 1777.
12.	Libro	1.º	de 1771.	46.	Libro	1.º	de 1778.
13.		2.º	de 1771.	47.		2.º	de 1778.
14.		3.º	de 1771.	48.		3.º	de 1778.
15.		4.º	de 1771.	49.		4.º	de 1778.
16.	Libro	1.º	de 1772.	50.		5.º	de 1778.
17.		2.º	de 1772.	51.		6.º	de 1778.
18.		3.º	de 1772.	52.	Libro	1.º	de 1779.
19.		4.º	de 1772.	53.		2.º	de 1779.
20.	Libro	1.º	de 1773.	54.		3.º	de 1779.
21.		2.º	de 1773.	55.		4.º	de 1779.
22.		3.º	de 1773.	56.		5.º	de 1779.
23.		4.º	de 1773.	57.		6.º	de 1779.
24.	Libro	1.º	de 1774.	58.	Libro	1.º	de 1780.
25.		2.º	de 1774.	59.		2.º	de 1780.
26.		3.º	de 1774.	60.		3.º	de 1780.
27.		4.º	de 1774.	61.		4.º	de 1780.
28.	Libro	1.º	de 1775.	62.		5.º	de 1780.
29.		2.º	de 1775.	63.		6.º	de 1780.
30.		3.º	de 1775.	64.	Libro	1.º	de 1781.
31.		4.º	de 1775.	65.		2.º	de 1781.
32.		5.º	de 1775.	66.		3.º	de 1781.
33.		6.º	de 1775.	67.		4.º	de 1781.
34.	Libro	1.º	de 1776.	68.		5.º	de 1781.

69.	6.º de 1781.	110.	3.º de 1791.
70.	Libro 1.º de 1782.	111.	4.º de 1791.
71.	2.º de 1782.	112.	Libro 1.º de 1792.
72.	3.º de 1782.	113.	2.º de 1792.
73.	4.º de 1782.	114.	3.º de 1792.
74.	5.º de 1782.	115.	4.º de 1792.
75.	6.º de 1782.	116.	Libro 1.º de 1793.
76.	Libro 1.º de 1783.	117.	2.º de 1793.
77.	2.º de 1783.	118.	3.º de 1793.
78.	3.º de 1783.	119.	4.º de 1793.
79.	4.º de 1783.	120.	Libro 1.º de 1794.
80.	Libro 1.º de 1784.	121.	2.º de 1794.
81.	2.º de 1784.	122.	3.º de 1794.
82.	3.º de 1784.	123.	4.º de 1794.
83.	4.º de 1784.	124.	Libro 1.º de 1795.
84.	Libro 1.º de 1785.	125.	2.º de 1795.
85.	2.º de 1785.	126.	3.º de 1795.
86.	3.º de 1785.	127.	4.º de 1795.
87.	4.º de 1785.	128.	Libro 1.º de 1796.
88.	Libro 1.º de 1786.	129.	2.º de 1796.
89.	2.º de 1786.	130.	3.º de 1796.
90.	3.º de 1786.	131.	4.º de 1796.
91.	4.º de 1786.	132.	Libro 1.º de 1797.
92.	Libro 1.º de 1787.	133.	2.º de 1797.
93.	2.º de 1787.	134.	3.º de 1797.
94.	3.º de 1787.	135.	4.º de 1797.
95.	4.º de 1787.	136.	Libro 1.º de 1798.
96.	Libro 1.º de 1788.	137.	2.º de 1798.
97.	2.º de 1788.	138.	3.º de 1798.
98.	3.º de 1788.	139.	4.º de 1798.
99.	4.º de 1788.	140.	Libro 1.º de 1799.
100.	Libro 1.º de 1789.	141.	2.º de 1799.
101.	2.º de 1789.	142.	3.º de 1799.
102.	3.º de 1789.	143.	4.º de 1799.
103.	4.º de 1789.	144.	Libro 1.º de 1800.
104.	Libro 1.º de 1790.	145.	2.º de 1800.
105.	2.º de 1790.	146.	3.º de 1800.
106.	3.º de 1790.	147.	4.º de 1800.
107.	4.º de 1790.	148.	Libro 1.º de 1801.
108.	Libro 1.º de 1791.	149.	2.º de 1801.
109.	2.º de 1791.	150.	3.º de 1801.
		151.	4.º de 1801.

152.	Libro 1.º de 1802.	193.	2.º de 1817.
153.	2.º de 1802.	194.	3.º de 1817.
154.	3.º de 1802.	195.	4.º de 1817.
155.	4.º de 1802.	196.	Libro 1.º de 1818.
156.	Libro 1.º de 1803.	197.	2.º de 1818.
157.	2.º de 1803.	198.	3.º de 1818.
158.	3.º de 1803.	199.	4.º de 1818.
159.	4.º de 1803.	200.	Libro 1.º de 1819.
160.	Libro 1.º de 1804.	201.	2.º de 1819.
161.	2.º de 1804.	202.	3.º de 1819.
162.	3.º de 1804.	203.	4.º de 1819.
163.	4.º de 1804.	204.	Libro 1.º de 1820.
164.	Libro 1.º de 1805.	205.	2.º de 1820.
165.	2.º de 1805.	206.	3.º de 1820.
166.	3.º de 1805.	207.	4.º de 1820.
167.	4.º de 1805.	208.	Libro 1.º de 1821.
168.	Libro 1.º de 1806.	209.	2.º de 1821.
169.	2.º de 1806.	210.	3.º de 1821 y 4.º de 1821.
170.	3.º de 1806.	211.	Libro 1.º de 1822 y 2.º de 1822.
171.	4.º de 1806.	212.	3.º de 1822.
172.	Libro 1.º de 1807.	213.	4.º de 1822.
173.	2.º de 1807.	214.	Libro 1.º de 1823.
174.	3.º de 1807.	215.	2.º de 1823.
175.	4.º de 1807.	216.	3.º y 4.º de 1823.
176.	Libro 1.º de 1808.	217.	Libro 1.º de 1824.
177.	2.º de 1808.	218.	2.º de 1824.
178.	3.º de 1808.	219.	3.º de 1824.
179.	Registro de Hipotecas de 1809.	220.	4.º de 1824.
180.	Índice de Hipotecas de 1810-1814.	221.	Libro 1.º de 1825.
181.	Registro de Hipotecas de 1811.	222.	2.º de 1825.
182.	Libro 1.º de 1814.	223.	3.º de 1825.
183.	2.º de 1814.	224.	4.º de 1825.
184.	Libro 1.º de 1815.	225.	Libro 1.º de 1826.
185.	2.º de 1815.	226.	2.º de 1826.
186.	3.º de 1815.	227.	3.º de 1826.
187.	4.º de 1815.	228.	4.º de 1826.
188.	Libro 1.º de 1816.	229.	Libro 1.º de 1827.
189.	2.º de 1816.	230.	2.º de 1827.
190.	3.º de 1816.	231.	3.º de 1827.
191.	4.º de 1816.	232.	4.º de 1827.
192.	Libro 1.º de 1817.		

233.	Libro 1.º de 1828.	275.	3.º de 1841.
234.	2.º de 1828.	276.	Libro 1.º de 1842.
235.	3.º de 1828.	277.	2.º de 1842.
236.	4.º de 1828.	278.	3.º de 1842.
237.	Libro 1.º de 1829.	279.	Libro 1.º de 1843.
238.	2.º de 1829.	280.	2.º de 1843.
239.	3.º de 1829.	281.	Libro 1.º de 1844.
240.	4.º de 1829.	282.	2.º de 1844.
241.	Libro 1.º de 1830.	283.	3.º de 1844.
242.	2.º de 1830.	284.	Libro 1.º de 1845.
243.	3.º de 1830.	285.	2.º de 1845.
244.	4.º de 1830.	286.	3.º de 1845.
245.	Libro 1.º de 1831.	287.	Partido 1.º de 1831.
246.	2.º de 1831.	288.	Partido 2.º de 1832.
247.	Libro 1.º de 1832.	289.	Partida 3.º de 1833.
248.	2.º de 1832.	290.	Partido 4.º de 1834.
249.	3.º de 1832.	291.	Partido 5.º de 1835.
250.	Libro 1.º de 1833.	292.	Partido 6.º de 1836.
251.	2.º de 1833.	293.	Partido 7.º de 1837.
252.	3.º de 1833.	294.	Partido 8.º de 1838.
253.	Libro 1.º de 1834.	295.	Partido 9.º de 1839.
254.	2.º de 1834.	296.	Partido 10 de 1840.
255.	Libro 1.º de 1835.	297.	Partido 11 de 1841.
256.	2.º de 1835.	298.	Partido 12 de 1842.
257.	3.º de 1835.	299.	Partido 13 de 1843.
258.	Libro 1.º de 1836.	300.	Partido 14 de 1844.
259.	2.º de 1836.	301.	Partido 15 de 1845.
260.	3.º de 1836.	302.	Partido 16 de 1846.
261.	Libro 1.º de 1837.	303.	Partido 1.º
262.	2.º de 1837.	304.	Partido 2.º
263.	3.º de 1837.	305.	Partido 3.º
264.	Libro 1.º de 1838.	306.	Partido 4.º
265.	2.º de 1838.	307.	Partido 5.º
266.	3.º de 1838.	308.	Partido 6.º
267.	Libro 1.º de 1839.	309.	Partido 7.º
268.	2.º de 1839.	310.	Partido 8.º
269.	3.º de 1839.	311.	Partido 9.º
270.	Libro 1.º de 1840.	312.	Partido 10. Cartas de pago.
271.	2.º de 1840.	313.	Partido 11. Cartas de pago.
272.	3.º de 1840.	314.	Partido 12. Cartas de pago.
273.	Libro 1.º de 1841.	315.	Partido 13. Cartas de pago.
274.	2.º de 1841.	316.	Partido 14. Cartas de pago.

317.	Partido 15. Desobligaciones.	357.	28.
318.	Partido 16. Desobligaciones.	358.	29.
319.	Partido 17. Desobligaciones.	359.	30.
320.	Partido 18. Desobligaciones.	360.	31.
321.	Partido 19. Desobligaciones.	361.	32.
322.	Partido 20. Desobligaciones.	362.	33.
323.	Partido 21. Desobligaciones.	363.	34.
324.	Registro general de 1845.	364.	35.
325.	Registro de Hipotecas.	365.	36.
	Libro 1.º de 1846.	366.	37.
326.	Registro de Hipotecas.	367.	38.
	Libro 2.º de 1846.	368.	39.
327.	Libro 1.º de Antiguas.	369.	40.
328.	Libro 2.º de Antiguas.	370.	41.
329.	Libro 1.º de Testamentos.	371.	42.
330.	Barcelona. Libro 1.º	372.	43.
331.	2.º	373.	44.
332.	3.º	374.	45.
333.	4.º	375.	46.
334.	5.º	376.	47.
335.	6.º	377.	48.
336.	7.º	378.	49.
337.	8.º	379.	50.
338.	9.º	380.	51.
331.	10.	381.	52.
340.	11.	382.	53.
341.	12.	383.	54.
342.	13.	384.	55.
343.	14.	385.	56.
344.	15.	386.	57.
345.	16.	387.	58.
346.	17.	388.	59.
347.	18.	389.	60.
348.	19.	390.	61.
349.	20.	391.	62.
350.	21.	392.	63.
351.	22.	393.	64.
352.	23.	394.	65.
353.	24.	395.	66.
354.	25.	396.	67.
355.	26.	397.	68.
356.	27.	398.	69.

399.	Barceloneta. Libro	1.º
400.		2.º
401.		3.º
402.		4.º
403.		5.º
404.		6.º Urbanas.
405.		7.º Rústicas.
406.		8.º Urbanas.
407.		9.º Urbanas.
408.		10. Rústicas.
409.	Badalona. Libro	1.º
410.		2.º
411.		3.º
412.		4.º
413.		5.º
414.		6.º
415.		7.º Urbanas.
416.		8.º
417.		9.º Urbanas.
418.		10. Urbanas.
419.		11. Rústicas.
420.		12. Urbanas.
421.		13.
422.		14. Urbanas.
423.		15. Rústicas.
424.	San Andrés del Palomar. Libro	1.º
425.		2.º
426.		3.º
427.		4.º
428.		5.º
429.		6.º
430.		7.º
431.		8.º Rústicas.
432.		9.º Urbanas.
433.		10. Urbanas.
434.		11. Urbanas.
435.		12. Urbanas.
436.		13.
437.	Santa Coloma de Gramanet. Libro	1.º
438.		2.º
439.		3.º
440.		4.º Urbanas.

441. 5.º Rústicas.
 442. San Adrián del Besos. Libro 1.º
 443. 2.º Urbanas.
 444. 3.º Rústicas.
 445. Arriendos y subarriendos de Barcelona. Libro 1.º
 446. 4.º
 447. Arriendos y subarriendos de Barcelona y otros pueblos. Libro 1.º
 448. Arriendos y subarriendos de Badalona. Fincas urbanas.
 449. Arriendos y subarriendos de Badalona. Fincas rústicas.
 450. Arriendos y subarriendos de Santa Coloma de G. Fincas urbanas.
 451. Arriendos y subarriendos de Santa Coloma de G. Fincas rústicas.
 452. Arriendos y subarriendos de San Adrián del Besós.
 453-475. Faltan.
 475. Arriendos y subarriendos. Índice.
 476. Arriendos y subarriendos de San Andrés del Palomar.

Sin número:

- Arriendos y subarriendos de la Barceloneta.
 Arriendos y subarriendos de Moncada y Rexach.
 Gracia. Libro 1.º
 2.º
 3.º
 4.º
 5.º
 6.º
 7.º
 8.º
 9.º
 10. Urbanas.
 11.
 12.
 13. Urbanas.
 14. Urbanas.
 15. Urbanas.
 16. Urbanas.
 17. Urbanas.
 18.
 19.

Índice de Gracia.

- Horta. Libro 1.º
 2.º
 3.º
 4.º
 5.º
 6.º Urbanas.
 7.º Rústicas.

Arriendos y subarriendos de Horta.

Arriendos y subarriendos de Horta.

Arriendos y subarriendos de Gracia.

- San Martín de Provensals. Libro 1.º
 2.º
 3.º
 4.º
 5.º
 6.º
 7.º
 8.º
 9.º
 10.
 11.
 12. Rústicas.
 13. Urbanas.

Arriendos y subarriendos de San Martín de P. Fincas urbanas.

Arriendos y subarriendos de San Martín de P. Fincas rústicas.

Índice de San Martín de Provensals.

Barcelona, libro no identificado. Abierto en 4-10-1860.

NOTAS DEL INVENTARIO

1. La ordenación de los volúmenes del Registro de Hipotecas dentro de cada año es cronológica. Generalmente cada libro abarca las inscripciones de un trimestre. El año acaba el 24 de diciembre.

2. Las perturbaciones que supone la Guerra de la Independencia tienen una inmediata repercusión en el Registro. De julio de 1808, volumen 178, hasta el mismo mes de 1814, volumen 182, el número de inscripciones es muy reducido.

3. Primera reorganización del Registro, consecuencia del R. D. de 29 de julio de 1829 que establece el derecho de hipotecas. En 1831 se abren dos series distintas de volúmenes, la llamada «Partido», que comprende 16 libros, volúmenes 287-302 de la numeración general y una segunda, que, sin ninguna denominación especial, parece una estricta continuación de la serie única anterior, volúmenes 245-286. En la primera se asientan los contratos gravados por el derecho de hipotecas. En la segunda, los contratos que sólo están obligados al registro.

4. La segunda reorganización del Registro de Hipotecas en 1845, mucho más radical, será realizada en Barcelona de manera muy imperfecta. Ya en 1845 aparecen simultáneamente nuevas series de volúmenes, que corresponden a la división del partido judicial de Barcelona en distritos: Barcelona, volumen 330 y siguientes; Barceloneta 399 y s.; Badalona, 409 y s.; San Andrés del Palomar, 424 y s.; Santa Coloma de Gramanet, 438 y s.; San Adrián del Besós, 443 y s.; Gracia, sin número; Horta, s. n.; y San Martín de Provensals, s. n. Pero dentro de cada distrito no se crean libros especializados para cada uno de los tipos de contratos que exigía el R. D. de 1845: «Traslación de dominio» y «Arriendos y subarriendos». No se distingue tampoco entre libros de asiento de fincas rústicas y de fincas urbanas. Existe, sin embargo una serie, la llamada «Partido», volúmenes 303 y siguientes cuyo contenido no parece diferir de la denominada «Barcelona». La misma irregularidad y confusión se encuentra en las inscripciones. El encasillado de los libros no ha sido respetado y la toma de razón es, como en 1768, una síntesis más o menos extensa del documento original. La identificación de las fincas objeto del contrato es difícil porque junto a las escrituras de traslado de dominio o arrendamiento se siguen anotando otras muchas, aún aquellas que no afectan directamente a una propiedad determinada como si subsistiera la obligación de registrar todos los contratos que contuvieran hipoteca general. En estas condiciones, cada página del Registro, que, en principio, debe referirse a una sola finca u anotar sus cambios de propietario y la evolución de las cargas que pesan sobre ella, contiene un conjunto de documentos cuya única característica común es referirse a una misma persona o familia. En relación con este estado de cosas debe considerarse la suspensión de su cargo del Contador de Hipotecas de Barcelona en 1850 (ACA, Acordadas, 1483, f. 63), que luego fue procesado por irregularidades. Una R. O. de 2 de diciembre de 1852, transmitida por el Ministerio de Justicia a la Audiencia, acusa recibo de una comunicación de ésta en que se denuncia «el lamentable estado de abandono y desorden en que se encuentra el Oficio de Hipotecas de esta ciudad» y aprueba las medidas propuestas para reorganizar el Registro. (ACA, Acordadas, 1483, f. 56). Lamentablemente la carta original de la Audiencia no se ha conservado.

5. Las medidas propuestas por la Audiencia al Ministerio para la reorganización del Registro de Hipotecas debieron consistir simplemente en la aplicación completa del decreto de 23 de mayo de 1845. Todos los libros empezados en 1845 fueron clausurados. Son estos: «Partido» 1-9, volúmenes 303-311 de la numeración general; «Barcelona» 1-36, volúmenes, 330-365; «Barceloneta» 1, volumen 399; «Badalona» 1-6 volúmenes, 409-414; «San Andrés del Palomar» 1-7, volúmenes, 424-430; «Santa Coloma de Gramanet» 1-3, volúmenes, 438-440; «San Adrián del Besós» 1, volumen 443; «Horta», 1-4; «Gracia» 1-9 y «San Martín de Provensals», 1-6. Para cada uno de estos distritos se abrieron libros nuevos que estarán vigentes hasta la Ley Hipotecaria de 1861. Se crearon volúmenes para el asiento de las «Traslaciones de dominio» y de los «Arrendamientos y subarrendamientos» así como para las fincas urbanas y las fincas rústicas. La serie «Partido» contiene desde ahora un tipo concreto de documentos: cartas de pago o desobligaciones de Barcelona.

6. El volumen 324 parece producto de la desorganización que sufre el Registro en 1845. Una etiqueta tachada indica que inicialmente el libro llevaba el número 308. En el lugar del número 308 figura hoy un volumen sin número ni nombre que ha sido identificado como tal, aunque subsisten algunas dudas. Es un libro de folios encasillados pero de presentación y contenido idéntico a los libros del período de 1768-1845. Contiene documentos fechados entre septiembre y diciembre

de 1845, es decir, los correspondientes al último libro de 1845. Parece ser una transcripción incompleta de éste.

7. Tanto el volumen 325 como el 326, no encasillados, son la continuación de la serie general 1768-1845 para los dos primeros trimestres del año 1846.

8. A consecuencia de dos decretos de 31 de octubre de 1835 y 22 de enero de 1836 se establece el registro de las escrituras anteriores al año 1768 sobre hipotecas en libros separados. El volumen 327 empieza en 1836. El volumen 328 en mayo de 1851.

9. El volumen 329 se abre por decreto del Administrador de Contribuciones directas de la provincia de 12 de marzo de 1855 y contiene testamentos con declaración expresa de que no existen bienes inmuebles en el legado.

La desamortització del trienni a Barcelona i el seu pla

Fons documentals de l'estudi

L'estudi de la desamortització eclesiàstica efectuada durant el Trienni podria, en principi, ésser estudiada a través de diverses fonts documentals.

En primer lloc els expedients de venda dels béns desamortitzats que feia Hisenda, i que ara es troben a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Hem trobat tres lligalls d'aquests expedients tot i comprovar que en falten, això ha tret valor a la font que tot i així ens ha estat de gran utilitat.¹ Per a completar les dades d'aquesta font hem recorregut a d'altres.

Segons ordenava el reglament per a la venda de finques consignades al Crèdit Públic, juntament amb l'atorgament de l'escriptura, es prenia nota de la venda a la Comptadoria del Crèdit Públic

1. La font l'hem buidada amb un grup d'estudiants de la Universitat Central de Barcelona format per: A. Cilleruelo, R. Padilla, V. Girbau, P. Companyó, S. Pseudo, A. Fernández, V. Ortiz. Els lligalls contenen expedients de finques venudes a tota la província de Barcelona, però no els hem trobats tots. Els expedients, de manera desordenada, van enumerats fins al número 157, però només n'hem trobats 61. Amb els expedients trobats els estudiants han elaborat una aproximació a la desamortització del Trienni a tota la província. A.C.A. Hisenda, Monacals, lligalls 286, 287, 288.

de la província i al Registre d'Hipoteques. La primera d'aquestes fonts no l'hem trobada, però la segona va orientar-nos per localitzar les escriptures notarials de les vendes, que contenen moltes més dades de les finques venudes que els resums del Registre d'Hipoteques. Però per la brevetat del Trienni, hi va haver qui no va tenir temps d'obtenir l'escriptura notarial corresponent, i d'aquí resulta la limitació de la font, doncs moltes vendes no foren registrades enlloc.

Per a completar les fonts precedents encara hem pogut recórrer a una altra que consisteix en les escriptures de devolució de les finques venudes durant el Trienni, que es va efectuar arran de la Reial Ordre del 3 de setembre de 1835. A Barcelona les devolucions comencen el 14 de setembre. Aquestes escriptures es troben a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona en una carpeta titulada *Intendencia* del notari Juan José Rodríguez. Aquestes escriptures no són més que testimonis de la presa de possessió de la finca per l'antic propietari, finca que ja tenia la seva escriptura notarial corresponent i havia estat inscrita al Registre d'Hipoteques durant el Trienni. Les escriptures només indiquen el nom del propietari, la finca i la seva localització, i el nom de l'antiga comunitat propietària. A partir de 1840 en els llibres de *Protocolos de Venta de Bienes Nacionales* del notari Clavillart (1838-1849) i en els de *Protocolos de Venta de Bienes del Estado* del notari Pla i Soler (1849-1853), hi trobem un altre tipus d'escriptura notarial, segurament degut a les disposicions de la Reial Ordre del 19 de febrer de 1838.² En aquests manuals trobem escriptures de reintegre des de 1840 fins 1853, any en què s'acaba aquesta col·lecció de llibres.

Com a font suplementària hem utilitzat el *Diario de Barcelona* per a localitzar alguns preus de taxació i de renda anual que ens mancaven, i si bé n'hem trobat, encara ens en falten d'altres. Per a la mateixa finalitat ens hagués servit el *Boletín del Crédito Público* editat a Madrid on es notificava les finques que es posaven a

2. *Col·lecció Legislativa*, vol. 24, 19 de febrer de 1838. *Real Orden sobre otorgamiento de escrituras a favor de los compradores de fincas en la anterior época constitucional*. «(...) Que los escribanos de Arbitrios de Amortización sean los que autoricen dichas escrituras, protocolizando en sus archivos (...)».

subasta arreu d'Espanya, indicant el preu de taxació i el de la renda anual, així com el lloc de la subhasta, però no l'hem localitzat. També es útil, tanmateix, la *Gazeta de Madrid*.

Malgrat la utilització de tantes fonts els resultats han sortit parcials perquè no hem pogut recollir totes les dades de totes les vendes, de manera que els resultats els prendrem com aproximatius. Remarquem que només els expedients d'Hisenda donen totes les dades: nom i professió del comprador, data de la venda, preus de taxació, renda anual i remat, nom de l'antiga comunitat propietària, localització de la finca i les seves característiques i extensió, encara que de vegades alguna d'elles es oblidada o bé incompleta. En bastants casos només tenim referència de la finca per les fonts incompletes, i en els apèndixs indiquem les dades desconegudes amb interrogants. On falla més la informació és en els preus, així sabem que es subhastaren 44 finques urbanes però només coneixem el preu de 39; igualment, de les 13 finques rústegues que es vengueren en el pla de Barcelona solament coneixem el preu de venda d'11, i encara ignorem el preu de taxació de dues d'aquestes.

Legislació

La legislació del Trienni que posa a la venda els béns eclesiàstics està clarament connectada amb l'orientació donada per les Corts de Cadis. Tal i com diu Tomàs i Valiente «...me permito presentar formalmente aquí el trienio constitucional como una prolongación de la obra desamortizadora del anterior período liberal».³ Quan es veu millor aquesta connexió és en el decret del 13 de setembre de 1813, base del del 9 d'agost de 1820 on se'l cita repetidament.

Però també hi han precedents de les disposicions desamortitzadores del Trienni en les reials cèdules de l'època absolutista de 1814 a 1820 inspirades pels constreyniments del Crèdit Públic. La

3. F. TOMÁS Y VALIENTE, *El marco político de la desamortización en España*, Esglugas de Llobregat 1971, p. 65.

urgència de buscar recursos per extingir el Deute Públic i el pagament dels crèdits empenyé als governs tant liberal com absolutista a buscar un fons amb qué pagar-los. Per exemple, l'imprès de les escriptures de venda de béns nacionals del Trienni és ben clar i concís quan diu: «Que el Congreso nacional ... considerando como una de sus màs sagradas obligaciones el restablecimiento de la confianza general, sobre bases de notoria equidad, y cual exige la buena fe que caracteriza la Nación magnànima que representa, y un gobierno constituido sobre principios de eterna Justicia, y combinando con su profunda sabiduría sus disposiciones de tal modo que al mismo paso que la desembaracen de la enorme deuda con que la han agobiado las largas calamidades pasadas, militares y políticas diese principio y movimiento al incremento de la riqueza y prosperidad pública, ya extendiendo y multiplicando la prosperidad, ya poniendo en acción la adormecida industria, ya dando circulación a grandes masas de capitales inactivos, etc.» Els precedents que hem esmentat també estan clarament reconeguts com a tals en el decret del 9 d'agost de 1820 que ordena la subhasta de tots els béns que estaven assignats pels decrets de 13 de setembre de 1813, de 13 d'octubre de 1815, de 5 d'agost de 1818 i els de l'extinguida Inquisició, els segregats del patrimoni del Rei i els que les Corts volguessin consignar a tal finalitat en decrets posteriors. El decret d'agost del 1820, en primer lloc tracta de pagar el Deute i de promoure la riquesa a través de la circulació d'aquestes propietats que abans es trobaven estancades.

Però no hi hagué manera d'aminorar el Deute, doncs les despeses per les necessitats estatals continuaven. D'altra banda, els béns es venien amb una baixa cotització i la depreciaió dels títols del Deute Públic possibilitava de fet la compra de les finques per molts pocs diners en metàl·lic.⁴ Malgrat les protestes d'alguns diputats, el sistema desamortitzador no es modificà.

El decret del 9 d'agost de 1820, que establí mesures tan radicals per a la desamortització eclesiàstica, fou posat en pràctica pel decret del 3 de setembre de 1820 que reglamentava la venda

4. Id., p. 69.

de les finques assignades al Crèdit Públic. L'article més interessant era el vuitè, que establia el pagament de les compres solament amb crèdits contra l'Estat i prohibia que les finques comprades passessin a vinculació o a mans mortes.

Connectat directament amb aquests dos es va promulgar el decret de l'1 d'octubre de 1820 que suprimia les següents ordes religioses: «todos los monasterios de las Órdenes monacales; los canónigos regulares de San Benito, de la congregación claustral tarraconense y cesaraugustana; los de San Agustín y los premonstratenses; los conventos y colegios de las Órdenes Militares de Santiago, Calatrava, Montesa y Alcàntara; los de San Juan de Jerusalén, los de San Juan de Dios y los betlemitas, y todos los demás de Hospitales de cualquier clase» (article 1.º). Els altres regulars quedaven sotmesos a una sèrie de condicions: no es permeté fundar cap convent ni donar hàbits ni professar a cap novici (art. 12); només hi podia haver un convent d'una mateixa orde en un mateix poble i el seu terme (art. 16); la comunitat que no tingués 24 religiosos ordenats *in sacris* havia de tancar el seu convent, passant la comunitat al més pròxim de la mateixa orde, però en els pobles on només hi hagués un convent subsistia si tenia 12 religiosos ordenats *in sacris* (art. 17); quan es reunien dues comunitats i no tenien prou rendes per a mantenir-se, el Crèdit Públic els les proporcionava (art. 18); igualment, si una comunitat tenia excessives rendes es quedava amb el necessari per a viure i la resta se l'apropiava el Crèdit Públic (art. 24). Els béns dels convents que tancaven per falta del nombre prescrit de religiosos passaven també al Crèdit Públic. Així veiem com la reforma religiosa i les lleis desamortitzadores van de costat, i com diu Tomàs y Valiente era ben visible la finalitat proposada amb la reforma dels regulars.⁵

Procés de la venda

El procés de la venda que es segueix pas per pas en els expedients de venda del fons d'Hisenda, és molt lent. Des del moment

5. Id., p. 70.

que s'anomenen els taxadors (escollits pel Comissionat principal del Crèdit Públic i pels síndics de l'Ajuntament en nombre igual) fins a la subhasta definitiva passaven de 3 a 4 mesos, i després encara s'ha de fer el pagament — normalment als 15 dies de la subhasta —, i prendre possessió corporal i civil de la finca adquirida.

Es feien quatre subhastes: el primer remat, la millora del quart, la millora de la dècima i la de la mitja dècima. Un cop taxada la finca havien de passar 33 dies a la publicació de l'anunci de la seva venda al Butlletí, per ésser subhastada. Entre les altres subhastes només havien de passar 10 dies de la publicació del seu anunci. Es seguia aquest procediment amb la intenció d'obtenir preus més alts, però el que es veu en els expedients de venda és que la concurrència més aviat era escassa, animant-se només en casos especials. En general tan sols es rematava a la primera subhasta i a l'última, però a vegades ni en aquestes hi havia postors. A Barcelona només 3 parts del Palau de la Inquisició van quedar sense subhastar, però a la província el fet era més freqüent.

Un cop que ja s'havia pagat el preu de la subhasta, tenia lloc la presa de possessió de la finca comprada. El comprador, acompanyat pel jutge i el notari de la subhasta, anava a la propietat adquirida i allà el jutge, agafant el comprador per la mà, el feia entrar a la casa on aquest es quedava sol obrint i tancant la porta principal. Aquest acte era una presa de possessió corporal i civil de la finca. A continuació visitaven els inquilins perquè el reconeguessin com amo.

Mecanisme de la devolució

Mort Ferran VII el 1833 — són prou coneguts els motius de successió —, el país es dividí en dos bàndols: el carlí i l'isabelí. Per a contraposar-se a la ideologia tradicionalista i absolutista dels carlins, M.ª Cristina, Regent en nom de la seva filla Isabel II, es veié obligada a buscar el suport del partit liberal. Després d'alguns ministeris malaurats, arribà al poder Mendizàbal, que decretà

amb una sèrie de mesures legislatives la represa de la desamortització eclesiàstica.

Una de les primeres mesures del govern de Mendizàbal fou la reintegració de béns adquirits durant el Trienni, per tal d'afirmar la continuïtat d'aquestes dues etapes constitucionals. El 3 de setembre de 1835 per «un acto de justicia y conveniencia pública» va decretar-se que: «Conformàndome (la Regente) con el dictamen del Consejo de Gobierno, y el de Ministros, he venido en decretar a nombre de mi augusta hija la Reina Doña Isabel II: Primero. Se restablece en su fuerza y valor, y al estado que tenían el día treinta de setiembre de mil ochocientos veinte y tres, las ventas de aquellos bienes que habiéndose aplicado al Crédito Público por efecto de la supresión de las casas de las órdenes monacales y otros institutos religiosos, y de la reforma de los demás regulares, decretadas por las Cortes y sancionadas por mi augusto Esposo en Octubre de 1820, fueron enagenadas en nombre del Estado desde esta época hasta fin del expresado mes de Setiembre de 1823, no obstante lo dispuesto por el Real decreto de Octubre del propio año; y en su virtud se devolveràn desde luego estos bienes a sus respectivos compradores».

Evolució del Trienni

Aquests tres anys de govern constitucional poden dividir-se en dues etapes: la primera, que va de 1820 fins al juliol de 1822, es caracteritzà per l'existència d'una orientació liberal moderada que intentà establir la revolució espanyola mitjançant les reformes legislatives necessàries. El segon període s'inicià amb el pas del govern a mans dels exaltats, que amenaçats per l'exterior i per circumstàncies interiors anaren radicalitzant les seves mesures. L'amenaça exterior es concretà a finals de 1822, quan els governs de França, Àustria, Rússia i Prússia van reunir-se al Congrés de Verona i acordaren que, per conviccions pròpies, havien de coope-

rar per restablir l'absolutisme a Espanya, raó per la qual enviaren el Duc d'Angulema amb un exèrcit a envair la Península. L'amenaça interior més significativa, almenys per a Catalunya, fou el manifest de la Regència d'Urgell (agost 1822), en què s'enunciava la intenció d'anul·lar el constitucionalisme.

El liberalisme i la desamortització canvien l'aspecte de la ciutat

El règim liberal imposà una sèrie de mesures higièniques, urbanístiques i algunes antirreligioses durant la segona part de l'època constitucional, segons el pensament de tot govern liberal. Es traslladaren a extramurs els cementiris parroquials que encara quedaven dins de la ciutat. El gener de 1823 l'Ajuntament acordà derruir els passos-ponts de la Mercé, Sant Jaume, Catedral i el que anava del Palau del Capità General a la parròquia de Santa Maria del Mar, disposicions que es realitzaren encara que restablert el règim absolutista es va reedificà aquest últim.⁶ Igualment, s'acordà fer desaparèixer el portal d'entrada al pati que precedia al convent de Sant Agustí, formant-se així la plaça d'aquest nom tal i com la coneixem actualment.⁷

El mateix mes de gener, l'Ajuntament acordà que a les portes de les parròquies es possessin làpides amb els articles de la Constitució que fessin referència a la religió de l'Estat. El mes de març s'ordenà que es traïessin les capelletes amb sants que es trobessin a les façanes de les cases.

Com hem dit anteriorment s'intentà portar a terme unes realitzacions urbanístiques que en realitat es reduïren a unes poques obres donada la brevetat del període constitucional. A primers de 1823 s'enderrocà part del convent de Santa Caterina per a obrir dos carrers, un que anava del carrer Baix de Sant Pere al carrer Avellà. En aquest any també es va derruir la parròquia de Sant Jaume

6. AHCB, Obreria, caixa 151.

7. BARRAQUER ROVIRALTA, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona, 1915-1917, vol. 1, p. 648. A les pàgines següents tracta de totes aquestes reformes.

per eixamplar la plaça d'aquest nom. L'actual façana de l'Ajuntament s'edificà sobre part del solar d'aquesta parròquia, que no fou acabada fins 1832. Però el projecte urbanístic més gran i important fou la plaça anomenada dels *Herois Espanyols* que data de finals de 1822 o començaments de 1823. La Rambla havia de passar transversalment pel centre de la plaça que enclouria els solars del convent de Caputxins, el col·legi de Sant Bonaventura i l'hort dels Trinitaris Descalços, per a la qual cosa s'enderrocaren els dos edificis esmentats. La idea de la seva edificació es materialitzà als últims dies del règim liberal, quan l'Ajuntament no tenia diners i les tropes franceses s'acostaven a Barcelona. La venda dels solars del convent de Caputxins s'efectuà mitjançant una rifa forçosa, venent-se a 20 rals el pam. Un cop coneguts els resultats de la rifa no tothom va poder aconseguir l'atorgació de l'escriptura de la venda, doncs als tres dies van entrar les tropes absolutistes.⁸ Restablert l'absolutisme es reedificà el convent, però es va aprofitar part del seu solar per a obrir un tros del carrer Ferran VII. Anys després, quan els liberals tornaven al poder, van entrar en litigi els beneficiaris de la rifa i l'Ajuntament a qui la Reina Isabel II havia donat el convent de Caputxins, el 1848. No sabem a quin acord van arribar, però els solars van ésser subhastats de nou per l'Ajuntament per edificar-hi la Plaça Reial (1854), que fou molt més petita que la projectada durant el Trienni.

Els convents de Barcelona i la desamortització

A Barcelona hi havien 19 convents masculins, 18 de femenins i 9 col·legis d'ordes religiosos masculins. Es diu que ocupaven una quarta part del sòl de la ciutat. La seva localització es concentrava a les Rambles i carrer del Carme principalment, i, d'una manera més general, a la part coneguda amb el nom d'Arrabal, és a dir, la part de Barcelona que anava de les Rambles fins a les Portes de Santa Madrona i Sant Antoni.

8. AHCB, Obreria, caixa 151: «Cuaderno de Borradores. B.».

A més d'aquests convents hi havien les cases Procures que eren com delegacions dels monestirs a la ciutat. A Barcelona hi radicaven les de Montserrat, Montalegre, Poblet, Santes Creus, Scala Dei, Sant Jeroni de la Murtra i Sant Jeroni de la Vall d'Hebró.

A mesura que els convents anaven quedant desocupats per no reunir les condicions necessàries per poder existir, els edificis eren emprats per a diverses finalitats d'utilització pública i estatal. Ja hem dit que alguns serviren per a portar a terme la reforma urbana (Caputxins, Santa Caterina...), altres albergaren l'exèrcit i la milícia (Dominics, Carme Calçat, col·legi del Sant Àngel...), o bé oficines administratives del govern (Sta. Mònica), i també serviren per a instal·lar-hi escoles i Acadèmies (Procura de Scala Dei, Sant Pau del Camp).⁹

La comunitat religiosa que produí més ingressos al Crèdit Públic per la venda de les finques que tenia a Barcelona i al seu pla, fou la Cartoixa de Montealegre de la qual es vengué un molí amb terres per 8.000.000 de rals de velló, i la casa Procura per 759.221 rals 7 maravedís. Del col·legi de la Mercè es subhastaren 9 finques urbanes que sumaren en total 8.717.882 r. v.; l'alta cotització que obtingueren les 7 cases de la Rambla es degué a la seva situació i al fet que eren edificades de feia poc. Aquestes cases foren les més cares tant d'aquesta desamortització com de la de Mendizàbal. Els Trinitaris Descalços aportaren 3.362.041 r. v. 3 1/2 maravedís per la venda de 7 finques urbanes. La comunitat de fora la província de Barcelona que més béns es vengué en aquesta ciutat fou la Cartoixa de Scala Dei amb 7 cases urbanes i 2 finques rústegues, la venda de 6 de les quals produí 2.438.795 r. v. — desconeixem el preu d'una finca —, essent una de les comunitats més afectades per la desamortització a Barcelona. De la Comanda de Sant Joan de Jerusalem solament es vengueren dues cases urbanes per un total de 1.248.000 rals. De la Inquisició només sortí a subhasta el seu edifici dividit en 5 parts, de les quals se'n remataren les dues més

9. Per conèixer les vicissituds de les ordes religioses a Barcelona, vegeu BARQUER ROVIRALTA, *ob. cit.*, pp. 712-1221.

barates.¹⁰ Dels jesuïtes hi hagueren 2 redempcions i 2 del Cordó de Sant Francesc.

La desamortització a Barcelona

Com ja hem dit, ens movem amb dades incompletes. Per mitjà de diverses fonts hem constatat que es subhastaren 44 finques urbanes a Barcelona i 15 finques rústegues en el pla, però de les primeres només coneixem el preu de venda de 39 d'aquestes, i de les rústegues en sabem 13, si bé ignorem el preu de taxació de dues d'elles. Tot i així creiem que les xifres seran prou aproximatives per poder-ne treure hipòtesis vàlides.

La suma dels preus de remat dóna els següents resultats:

39 finques urbanes	19.936.099 r. v.	1 m.
13 finques rústegues	14.967.528 r. v.	5 m.
TOTAL	34.913.627 r. v.	6 m.

La quantitat és considerable i si comparem les llistes de les cases venudes en el Trienni amb les de la desamortització de Mendizàbal¹¹ veiem que els homes del Trienni compraren les millors cases, és a dir, les més cares. En resum podem dir que en el Trienni es vengueren poques cases, però bones. D'entrada, aquests resultats ens van xocar força atès que aquests anys eren de crisi per a la indústria i el comerç català per culpa de la pèrdua del mercat de l'Amèrica continental, i també per la inexistència d'un mercat na-

10. No sabem els béns que posseïa la Inquisició de Barcelona, ja que no hem trobat cap inventari ni cap venda dels seus béns a part del seu edifici a Barcelona. Tan sols sabem que el *Matadero* de la ciutat li pertanyia, i que el 1821 va passar a mans de l'Ajuntament. (A.H.C.B., Ayuntamiento, Acuerdos, 1821, 3.^r trimestre, fol. 1346). El *Diari de Barcelona* només va anunciar una subhasta d'una propietat de la Inquisició, però no deia d'on, però en tractar-se d'una finca rústega a prop d'Olot hem pensat que no pertanyia a la Inquisició de Barcelona.

11. A. SOLÀ, *La desamortización eclesiástica en Barcelona (1841-1853)*, Barcelona 1972. Tesi de Llicenciatura, Univ. de Barcelona (còpia mecanografiada al Seminari d'Història).

cional que absorbís la sobreproducció emmagatzemada. Però lògicament en un moment d'atur econòmic, la inversió més segura és l'adquisició de béns immobles, de manera que la desamortització eclesiàstica arribà en un moment oportú.¹²

Hem pensat que si estem parlant de les quantitats que els barcelonins van invertir en la compra de béns nacionals calia tenir en compte aquelles que s'invertiren en la compra de finques en els diversos llocs de la província. Hem localitzat 12 d'aquestes compres i sumen en total 12.325.454 r. v.; la majoria de les finques estan situades a Badalona i les altres també prop de Barcelona: el Prat, Viladecans, Santa Coloma de Gramenet, Vallirana i Esparreguera. Pensem que fou possible que es fessin compres de moltes finques a les altres províncies catalanes puix no podem oblidar que molts dels veïns de Barcelona eren naturals d'altres províncies, com per exemple Ignasi Girona, natural de Tàrrega, que comprà diverses finques a Castellserà-pla d'Urgell.¹³

12. Hem volgut fer un resum del moviment de formació de societats durant el Trienni utilitzant els llibres del Registre d'Hipoteques que constata la creació de dues companyies el 1821, dues més l'any següent, i set el 1823. Totes es tractaven de petits negocis a excepció de la *Compañía de Reales Diligencias de Cataluña*, creada el 1818, i que ara renova la seva creació. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó vam consultar els fons del Consolat de Mar amb la intenció d'utilitzar el *Registre de Comerç*, però sembla ésser que per aquests anys no existeix. Per assegurar que la pobresa d'escriptures del Registre d'Hipoteques responia a la realitat dels fets vam consultar els protocols notariais de 1821 a 1823 dels 11 notaris que vam considerar com a més importants (Joan Prats, Manuel Olsina, Josep M.ª Odena, Fèlix M.ª Falguera, Manuel Rafart, Juan B. Maymó, Ramon Torras, Eudalt Rovira, Salvador Fochs i Broqueta, Ignasi Marfà i Ignasi Golorons) del total de 79 notaris que vam comptar que treballaven durant el Trienni. En aquests protocols no hem trobat cap formació de societat que no constés en el Registre d'Hipoteques, qual cosa confirma un deturament en la vida econòmica. Actualment, Marina López està treballant en l'estudi de les companyies creades de 1814 a 1845, qui ens podrà donar una visió molt més ampla d'aquest aspecte.

13. En un avís donat a Ignasi Girona («Diari de Barcelona», 23-v-1822, p. 1366) s'entén que a Castellserà hi va comprar 107 jornals, 18 porques de terra, una botiga i magatzem, una era i un corral i 10 sitges pel blat. No sabem quant va pagar per tots aquests béns, però sabem que estaven valorats en 167.097 rals de velló a preu de taxa, i es considerava que treien una renda anual de 7.346 r.v. En temps de la desamortització de Mendizábal els va reclamar, però el document no indica ni el nombre de béns ni el preu de compra. (A.C.A., Secció d'Hisenda, apartat de Mònacs, lligall 273.)

La diferència entre el preu de taxació i el del remat anava augmentant cada any; així, el 1821, traiem una mitjana de poc més del doble del preu del remat sobre el de taxa, el 1822 el preu de remat es quasi quatre vegades més alt que el de taxa, i el 1823 el remat ja quintuplica la taxa.

La relació del valor donat a cada finca també la podem establir d'una altra manera: comparant el valor de la renda anual amb el preu de taxa i de remat de cada propietat. El 1821 els preus de taxa es van calcular de manera que la renda anual donés un interès, generalment, del 3'5 % del capital de taxació, però hi ha edificis que el tenen calculat en un 2,9, 4'6, 4'2, i 6'4 %, percentatges que ens donem una mitjana del 4'1 %. En canvi, el preu de venda oscil·la entre 78 i 114 vegades més que el valor de la renda anual, de la qual cosa es desprèn que, en aquest any, la renda mitjana anual d'aquestes cases representa el 9 % del preu de compra. El 1822 els preus de taxació varien molt sobre el preu de la renda anual, oscil·lant entre 15 i 30, a més d'un que representa 60 vegades el preu de la renda, el qual dóna per aquest any una mitjana de 26. La relació entre el valor de la renda i el preu de compra, dóna una mitjana de 81 vegades més alt el preu d'aquest últim sobre la renda.

El 1823, possiblement per tractar-se de diverses cases amb les mateixes característiques — situades a la Rambla, una al costat de l'altra, i noves de feia poc —, ens dóna una relació de preus sense gaires diferències. La mitjana, entre el valor de la renda anual i el preu de taxa, és de 30 vegades la renda, però el que veiem és que aquesta taxa està calculada molt baixa per al tipus de cases que es venen. D'altra banda, s'aconseguien els preus de remat més alts que mai, que oscil·laven entre 107 i 187 vegades el valor de la renda anual.

Però per sospesar el significat d'aquestes valoracions s'ha de tenir en compte la cotització del Deute Públic durant el Trienni que J. Brines ha distingit en 5 fases:

1.ª Eufòria alcista en pronunciar-se Riego, que comprèn des de març fins a finals de juliol de 1820.

2.ª L'estancament, tendint al descens, des de primers d'agost fins a primers de novembre.

3.ª El derruïment des de novembre fins a finals de juny de 1821.

4.ª Recuperació des de primers d'agost de 1821 fins a la destitució de la Junta del Crèdit Públic el juny de 1822.

5.ª Total depreciaçió des de juny fins a la invasió dels «Cent mil fills de Sant Lluís».^{13 b}

La manca de subhastes durant mesos o, més ben dit, el fet d'haver'n-hi poques, ens fa impossible establir relacions entre les valoracions i preus de les finques i les cotitzacions dels valors del Deute Públic a Barcelona pels anys 1821 i 1822. En canvi, pel 1823 posseïm dades suficients per afirmar que els alts preus que es van aconseguir en els remats eren produïts per la baixa cotització que tenien els papers del Deute Públic.

Com tenim poques dades de les finques rústegues, no ens veiem capaços de treure'n hipòtesis; només ens sembla que foren posades a la venda amb taxacions baixes, aconseguint, en canvi, bons preus de remat.

Així, paral·lelament a l'augment de la cotització numèrica de les finques, anava el ritme de venda. El primer remat es va efectuar a Barcelona l'1 de febrer de 1821, i, al final de l'any, se n'havien subhastades 11. L'absència de vendes en els tres mesos últims de 1821 era causada per l'existència d'una epidèmia de pesta que aparegué a la Barceloneta a començaments d'agost, estenent-se després a Barcelona bo i prolongant-se fins al desembre. Aquesta situació s'allargà als mesos de gener i febrer de 1822, car si bé a començaments de gener ja es va anar restablint la normalitat a la vida ciutadana, la lentitud en aquests afers sempre és més marcada; a més, les successives subhastes i anuncis de subhastes anaven retardant la data del remat. Pel desembre de 1822 s'efectuaren una sèrie de remats, i, igualment, pel gener de 1823, venent-

13. b J. BRINES BLASCO, *Deuda y desamortización durante el Trienio Constitucional (1820-1823)*, artículo publicado en «Moneda y Crédito», Madrid, marzo 1973, núm. 124.

se les finques a molt bons preus, malgrat que els enemics del liberalisme començaven a actuar decididament. Aquestes són les últimes propietats que es vengueren, i la majoria es van pagar a finals de febrer i començaments de març a tot estirar. Tot amb tot, encara apareixen anuncis de subhasta al *Diari de Barcelona* en els mesos de març i abril, però no després.

No es pot dir que hi hagués concentració de compra de finques. Qui més compraren foren: Francesc Solernou — en total 4 —, i els Jordà i Sant Andreu — també 4. El primer no sabem exactament quant va invertir, però en Jordà pagà 2.617.000 r. v. per tres propietats a Barcelona i una al Prat.

A la vegada que es venien les finques, s'efectuaven redempcions de censos; n'hem localitzat 24 i en total van sumar 683.040 r. v. Els béns nacionals serviren també a una altra finalitat que al pagament del Crèdit Públic. Quan l'amenaça francesa ja era una realitat, el general Espoz i Mina decretà una contribució especial de guerra de 300.000 duros, que va ser costejada per potentats barcelonins a canvi de rebre béns desamortitzats.¹⁴ Hem trobat es-

14. Publicat al «Diari de Barcelona», 1823, pàg. 2352, trobem l'Ofici enviat per la Diputació provincial al General Espoz y Mina amb data de 27 de juny, que diu: «A fin de cubrir el déficit de 30.000 duros mensuales que tiene la comisión distributiva de fondos públicos para poder cubrir las atenciones más precisas, sabe V. E. muy bien que con una comisión de su seno, y asistencia de ramos particulares de esta ciudad, se ha tratado de buscar los arbitrios menos gravosos, a fin de no reducir a un extremo doloroso a este benemérito vecindario. Después del más detenido examen y madura reflexión ha resuelto (...), que se exija un derecho de 16 reales por cada fanega de sal en su salida de las puertas de esta ciudad, o en su extracción por mar; que se imponga sobre el vino generoso, aguardiente y demás licores en su entrada a esta capital un recargo proporcional a una peseta más sobre cada carga de vino común; que se acuñe un millón de reales en moneda de calderilla, además del que ya se había determinado almonedar; y que verifique mensualmente una rifa forzosa de una o más fincas del Crédito Público del valor (por el primer mes) de 30.000 duros (...).

Aquest últim és el que es va aplicar a la rifa dels solars de Caputxins però augmentant la quantitat a 50.000 duros. El mes de setembre es decretà una contribució de 80.000 duros, i el 4 d'octubre, per mitjà d'un bando, es va fer conèixer a la gent que: «(...) este Ayuntamiento constitucional elevó las proposiciones que le parecieron más a propósito a S. E. la Diputación Provincial, quien después de haberlos consultado con el Exmo Sr. General en Jefe de este primer ejército contestó al Ayuntamiento y quedó resuelto y acordado por punto general que sin perjuicio de llevar a debido efecto la contribución de los 80.000 duros decretado para el pasado mes de septiembre (...) se exija del vecindario en cada uno de los cinco meses

criptures notarials en què comerciants i hisendats rebien les propietats desamortitzades que volien a canvi de lliurar diners en metàl·lic. La quantitat lliurada havia de ser les cinc sisens parts del preu de taxació de la finca demanada. Algunes d'aquestes finques radicaven a Barcelona, però altres a fora. Les escriptures d'aquest tipus que hem trobat anaven a nom dels coneguts Jaume Cериola, Josep Castanyer, Gaspar Remisa, Antoni Nadal i Vicent, Sargelet i Maignon germans, Narcís Plandolit, i d'altres — en total 9 escriptures —, que van contribuir amb 3.133.612 r. v., és a dir, més de la meitat de la contribució total. Un cas semblant és el de Josep Baiges que per haver proveït l'exèrcit de pa, civada i palla durant els mesos de juny i juliol de 1823 pel valor de 428.320 rals, rebé tres cases a Barcelona a manera de pagament. Aquestes vendes només les hem incloses en l'apèndix n.º 1, però no en el de compradors, atès que no els hem considerat com a tals.¹⁵

próximos 20.000 duros, repartiendo los restantes 60.000 entre un número de ciudadanos vecinos o habitantes de esta ciudad que sin arruinar sus fortunas puedan satisfacer la cuota, que se les señale empezando por el número de 500 duros y subiendo hasta el máximo de 4.000 bajo la promesa y seguridad de que les serán adjudicadas fincas del Crédito Público de un valor aproximado a las cantidades que tuvieran que satisfacer con la sexta parte de su tasación, en la inteligencia empero de que no se procederá a la adjudicación y entrega de las fincas hasta que se haya verificado el pago total de su valor (...). Este pago deberá realizarse en 5 plazos por cantidades iguales (...). (A.C.A. Serie Monacals, lligall 281, entre altres papers.)

15. Aquest total de 3.133.621 rals de velló van ésser pagats entre els següents individus: Jaume Cериola i Josep Castanyer junts van contribuir amb 502.614 r.v. 23 m.; Gaspar Remisa amb 673.865 r.v.; Antoni Nadal i Vicent amb 580.030 r.v.; Sargelet, Maignon i germans amb 225.805 r.v.; Josep Martí i Llimona amb 108.897 r. v. 14 m.; Antoni Amat de Rocabertí 436.269 r.v.; Narcís Plandolit amb 569.724 r. v.; i per últim, I. Carbó, Flaquer i fill Cia., Martorell Plà i Cia., Vidal i Francolí; Villardaga, Julià i Reinald Cia., Manuel de Mier, Antoni Mitjana, i Pere Gil que tots plegats van contribuir amb 36.417 r.v. i van demanar com a propietat un magatzem de sota la Muralla de Mar. A canvi van rebre el magatzem que hem dit, la casa n.º 38 de les Rambles i una botiga, entresol i pis del n.º 36 del mateix carrer, però el pes de la petició van ésser nombroses finques rústeges i molt grans situades moltes d'elles a Poblet i a Sant Cugat. Remisa, es va quedar amb la Casa Sans situada a Sant Andreu del Palomar i Sta. Coloma de Gramanet que consistia en 5 mojadets, 1 mondina de vinya i 42 mojadets i mondina de regadiu, taxada en 808.650 r.v. 20 m., però ell només en pagar 673.865 r.v. I això és tans sols un exemple, doncs amb els altres casos passa al mateix.

Un cas semblant es el de Josep Baiges i Moret que a canvi del preu de

Taula quantitativa per anys indicant els preus de la renda anual, taxa i del remat de les finques urbanes subhastades

1821	N.º cases	renda anual	taxa	remat
1-II	1	9.876 r.v. 16 m.	356.471 r.v. 31 m.	996.329 r.v.
28-III	1	6.377 r.v. 17 m.	220.621 r.v. 1 m.	499.589 r.v.
4-V	1	3.864 r.v. 24 m.	247.383 r.v.	406.102 r.v. 13 m.
11-V	1	?	152.000 r.v.	260.810 r.v.
26-V	1	1.288 r.v. 8 m.	37.688 r.v. 28 m.	100.030 r.v. 29½ m.
26-V	2	1.502 r.v. 32 m.	53.355 r.v. 14 m.	107.000 r.v.
26-V	1	1.180 r.v. 30 m.	49.289 r.v. 25 m.	105.000 r.v. 4½ m.
?	1	?	168.957 r.v.	507.000 r.v.
11-VII	1	?	100.394 r.v. 14 m.	160.100 r.v. 4½ m.
3-IX	1	6.655 r.v. 30 m.	307.362 r.v. 7 m.	759.211 r.v. 7 m.
	11	30.746 r.v. 21 m.	1.689.523 r.v. 12 m.	3.901.172 r.v. 20 m.
1822	N.º cases	renda anual	taxa	remat
11-III	1	6.655 r.v. 30 m.	413.857 r.v.	741.000 r.v.
?	1	?	215.718 r.v. 27 m.	945.000 r.v.
20-VII	1	?	266.163 r.v. 2 m.	408.000 r.v.
13-VIII	5	4.756 r.v. 23 m.	147.199 r.v. 33 m.	210.003 r.v.
3-IX	1	4.941 r.v. 6 m.	145.987 r.v. 14 m.	453.882 r.v. 12 m.
3-IX	1	4.401 r.v. 16 m.	126.383 r.v. 10 m.	362.000 r.v.
25-IX	1	?	?	122.000 r.v.
20-XII	1	3.840 r.v.	91.734 r.v. 11 m.	375.041 r.v. 3 m.
20-XII	1	6.024 r.v.	106.000 r.v. 23 m.	603.000 r.v.
23-XII	1	4.027 r.v. 22 m.	88.536 r.v.	355.000 r.v.
23-XII	1	5.500 r.v.	160.043 r.v. 11 m.	501.000 r.v.
23-XII	1	9.191 r.v. 2 m.	138.613 r.v.	721.000 r.v.
23-XII	1	11.013 r.v. 11 m.	225.733 r.v. 11 m.	710.000 r.v.
23-XII	1	1.920 r.v.	31.618 r.v.	97.000 r.v.
	18	62.271 r.v. 8 m.	2.157.588 r.v. 6 m.	6.603.926 r.v. 15 m.

l'aprovisionament a l'exèrcit se li diu que: «las circunstancias actuales no permiten decretar el pago que se solicita más si al interesado le acomodan fincas del Crédito Público hasta cubrir las cantidades que se les adeuda puede señalar las que crea convenientes». (A.C.A. Monacals, lligall 281). I es va quedar amb tres casos urbanes de Barcelona. El que no queda clar són les dades, totes aquestes vendes es fan segons diuen les escriptures notariales d'acord a l'ofici del 24 de juliol i totes les escriptures portn data del 9 al 15 de setembre i una del 3 de novembre, però aixó no concorda amb les dades dels oficis i bandos trobats per nosatres.

Com veiem la majoria dels qui van adquirir propietats d'aquesta manera també eren comerciants, n'hi ha que coneixem molt, altres no tant. A en Josep Castanyer el trobem al 1829 com a fabricant d'estampes (llista publicada per GRAELL, *Historia del Fomento...*) però només hi té 4 cilindres o taules, suposem, doncs, que durant el Trienni deuria ésser tan sols comerciant.

1823	N.º cases	renda anual	taxa	remat
8-I	1	7.647 r.v. 12 m.	183.374 r.v.	817.000 r.v.
8-I	1	5.082 r.v. 25 m.	118.987 r.v.	662.000 r.v.
10-I	1	?	66.522 r.v.	150.000 r.v.
27-I	1	8.533 r.v.	291.857 r.v. 27 m.	1.851.000 r.v.
27-I	1	7.466 r.v.	217.607 r.v. 1 m.	1.300.000 r.v.
27-I	2	13.440 r.v.	437.310 r.v. 13 m.	2.512.000 r.v.
27-I	1	6.720 r.v.	221.070 r.v. 24 m.	1.058.000 r.v.
27-I	1	6.400 r.v.	207.102 r.v. 24 m.	1.201.000 r.v.
27-I	1	3.200 r.v.	107.668 r.v. 6 m.	480.000 r.v.
	10	58.489 r.v. 3 m.	1.850.999 r.v. 25 m.	9.531.000 r.v.

* Fins a mitjan any 1822 els valors de la renda anual i de taxació de les finques són calculats en lliures catalanes i són enunciat al *Diari de Barcelona* amb la mateixa moneda, més tard ja és farà en rals de velló. Algunes vegades es donen els preus en lliures assenyalant després l'equivalència en rals. En convertir les lliures en rals nosaltres hem donat el valor de: 1 lliura igual 10 rals 25 maravedís. Això s'ha de tenir en compte per si algú utilitza les xifres enunciat a la *Gaceta de Madrid* que segurament seran donades en rals i que poden no coincidir amb els calculats per nosaltres.

Taula quantitativa per anys indicant els preus de renda anyal taxa i de remat de les finques rústiques subhastades

<u>1821</u>	<u>Renda anual</u>	<u>taxació</u>	<u>Remat</u>
30-III	Santuari i terres del Coll. ?	115.032 r.v. 30 m.	272.250 r.v.
14-VI	3 mujades de regadiu. 1.449 r.v. 9 m.	67.000 r.v.	121.100 r.v.
	<u>1.449 r.v. 9 m.</u>	<u>182.032 r.v. 30 m.</u>	<u>393.350 r.v.</u>
<u>1822</u>			
21-II	Molí fariner de 5 rodes i 3 mujades i 1 quarta de terra. ?	1.801.736 r.v. 21 m.	8.000.000 r.v.
?	8 mujades i una quarta de terra. ?	?	501.853 r.v. 5 m.
?	Torre de 4 mujades i mitja. r.v.	?	415.100 r.v.
26-VII	Torre de 50 mujades. 7.514 r.v. 24 m.	251.573 r.v. 23 m.	811.000 r.v.
27-VIII	Torre de 22 mujades. 3.466 r.v.	115.328 r.v.	725.000 r.v.
19-VIII	Camp de 7 quartes. 488 r.v.	14.933 r.v. 10 m.	70.000 r.v.
22-VIII	Torre de 9 mujades de regadiu i 5½ de secà. ?	299.570 r.v. 23 m.	1.700.000 r.v.
22-VIII	25 mujades i 2 quartes de bosc i vinya. ?	59.199 r.v. 24 m.	74.025 r.v.
23-XII	Torre de 51 mujades de terra. 13.895 r.v.	506.542 r.v. 3 m.	1.781.000 r.v.
	<u>25.373 r.v. 24 m.</u>	<u>3.048.883 r.v. 2 m.</u>	<u>14.077.978 r.v. 5 m.</u>
<u>1823</u>			
10-I	Casa amb 2 quartes i una mundina de terra. 537 r.v.	14.553 r.v. 8 m.	40.200 r.v.
24-I	10 mujades de terra campa i vinya. 2.576 r.v.	14.000 r.v.	456.000 r.v.
	<u>3.113 r.v.</u>	<u>28.553 r.v. 8 m.</u>	<u>496.200 r.v.</u>

Els compradors

Creïem que seria molt interessant conèixer la procedència, ideologia *status*, monetari i de prestigi de cada un dels compradors, però encara que ho hem estat treballant molt no ens veiem capaços de fer-ne un estudi exhaustiu, dels compradors, esperant-ho fer en un altre estudi i no sols d'aquests compradors sino també dels de la desamortització de Mendizàbal. De moment ens limitarem a exposar el que es desprèn de les xifres que donem en aquest treball, i algunes altres dades.

La llista de compradors manifesta que foren els comerciants qui monopolitzaren les compres, representant un 75 per cent d'aquella. Dels comerciants, en primer lloc destaquen els de colonials — set —, que menys Amell, que era natural de Sitges, i Romaguera, que no sabem d'on era, tots van néixer o es van establir a Vilanova i la Geltrú — és el cas de Fontanelles, natural de Capellades —; la majoria d'ells compraren per quantitats considerables. Un altre fet que ens crida l'atenció és que dels compradors del Trienni tan sols Ignasi Girona ho fou de la de Mendizàbal, és clar que hem de tenir en compte que molts ja havien mort, però les cases de comerç dels grans comerciants i compradors de Béns Nacionals continuaren existint, i, en canvi, els hereus no s'interessaren en comprar més finques. La compra de finques del Crèdit Públic per aquells que hi invertiren pocs diners obeïa, segurament, al fet d'aprofitar la possibilitat d'adquirir una propietat amb un petit desembós, però en el cas de qui s'hi gastava milions de rals, a més de la raó precedent, sembla que ho fes perquè era l'únic negoci que es podia fer llavors. Res sabem del destí donat als edificis comprats per particulars. Seria molt interessant saber si els compradors van apujar els lloguers o no. Tan sols podem dir que a la casa Procura de Montserrat, a principis de 1823 s'hi obrí la posada del Comerç (D. B., 1823, pàg. 378), però no sabem si ho fou per iniciativa privada del mateix comprador, si va vendre l'edifici, o si només el va llogar. Segons deduïm d'una queixa sobre les contribucions que pesaven sobre les cases, els preus de lloguer

deurien ser baixos, de tal manera que la compra de Béns Nacionals urbans no representava cap negoci immediat sinó d'inversió.¹⁶

De tots els comerciants sobresurten per l'empenta que tingueren els seus negocis a partir de 1840, n'ignasi Girona — pare d'en Manuel —, els Jordà i Santandreu, després Jordà i Gelabert, i en Joan B. Dotres, de «Dotres, Clavé i Fabra».

Sabem que alguns dels compradors tingueren participació directa en la implantació del règim liberal, sobresurten els casos de Felicià Bofill, el major comprador de béns nacionals a Barcelona per la quantitat desembossada, que era capità de la milícia i comerciant, i el de Marià Borrell magatzemista de pesca salada, més tard accionista de la societat tèxtil i de maquinària «Bonaplata, Vilaregut, Rull, Borrell i Cia.» (1831), i soci de l'Empresa de «Vapors de l'Ebre», que intervingué constantment en la vida política de la ciutat de 1835 a 1856. En Joan Calafell, del qual encara que no sabem res concret en els anys anterior del Trienni, sabem que participà a la conspiració de 1809 contra el govern francès.

Només hem trobat un fabricant entre els compradors, el susdit Joan Calafell, fabricant d'estampats ja en temps de la Guerra de la Independència, i que segons una nòmina de fabricants del 1829 publicada per Graell en la seva *Història del Foment* ..., apareix tenint 18 cilindres o taules d'estampar. En Calafell tingué debilitat per les finques: posseï una gran extensió de terreny a Horta i 112.244 pams² al carrer de la Reina Amàlia, amb els quals va especular. L'absència dels industrials s'explica per l'estat d'inquietud i a l'atur — encara difícil de determinar — que existia en aquest ram.¹⁷

Hi trobem a faltar els hisendats i els nobles, i si bé al principi

16. Al «Diario de Barcelona» 1823, p. 95, llegim una carta queixant-se de les contribucions sobre les cases, per «decadencia de fortunas y disminució de productos en la propiedad territorial (...).

17. La «certa revifalla de la indústria del país» que manifestà Catalunya durant el Trienni segons Vicens Vives (*Industrias i Polítics*, p. 47) s'ha d'entendre com una presa de consciència per part dels industrials catalans, dels seus problemes i interessos. És llavors quan se n'adonen, de la necessitat de crear-se un mercat nacional, car le pèrdua d'Amèrica que absorbia els dos terços de la producció industrial catalana, evidencià la seva inexistència.

vam creure que potser preferien comprar béns rurals, l'estudi de la desamortització a la província efectuat a través dels lligalls del fons d'Hisenda,¹⁸ tampoc no n'ha descobert cap.

Al costat dels compradors individuals a vegades hi havien societats de compra, de les quals n'hem trobat una. Aquest tipus de compradors abundaren més en la desamortització de Mendizábal.

Una altra classe d'individu que es relacionava amb la venda de les finques del Crèdit Públic fou l'home de palla o testafarro, que fins l'últim moment feia creure que ell era el comprador, però que en el moment d'adjudicar-li la finca es descobria com a representant d'un tercer. No és estrany que hi hagin compradors que de vegades facin d'home de palla. Els beneficis que aquests homes treien com a representants o encubridors no els podem dir, car tot i que hem buscat en els protocols notariais algun document que ens ho aclarís no n'hem trobat cap. Per part de l'autèntic comprador es tractava en algun cas d'una simple representació per la impossibilitat d'estar present en l'acte su subhasta, però en molts casos es tractava d'amagar una compra que en molts cercles de la societat no estava ben vista.

ÀNGELS SOLÀ I PARERA

Barcelona, 1973.

18. Vegeu nota n.º 1.

APÉNDIX N.º 1

Nòmina general de finques venudes de 1821 a 1823, tant en subhasta com en pagament de la contribució de guerra.

1) *Urbanes per carrers:*

AMPLA :

N.º	Orde	Font	Preu
2	Mercedaris	M.I.20-ix-1835	?*

BAIXA DE SANT PERE :

s/n	Jeronis de la Murtra Casa Procura.	H.288/11	499.589 r.
-----	---------------------------------------	----------	------------

BANYS :

s/n	Cartoixa de Scala Dei Casa Procura.	Pr. J. Prats, 1823, 1.ª part, f. 148	945.000 r.
4	» » » »	M.I.22-ix-1835	?
20	» » » »	Pr. J. Prats 15-vii-1822	260.810 r.

CARME :

N.º			
12	Comanda S. Joan Jeru- salem.	P.V.B.N.2-iv-1840	741.000 r.

CEGOS o d'En Raurich :

N.º			
9 = 7b	Cartoixa de Scala Dei	P.V.B.N.11-x-1853	
10 = 7	» » » »	» »	107.000 r.
11 = 6	» » » »	H. 288/5	100.030 r. 29½ m.
12 = 5	» » » »	H. 288/5	105.000 r. 4½ m.

COMPTE DE L'ASSALT :

N.º			
16 = 97	Collegi del Carme	P.V.B.N.27-vii-1840	662.000 r.
17 = 96	» » »	P.V.B.N.12-xii-1845	817.000 r.
18 = 95	» » »	M.I.8-x-1835	?
15 = 98	» » »	M.I.14-ix-1835	?

* Aquesta casa, juntament amb les del carrer de la Mercè número 36 i Simó Oller número 7, foren venudes per 428.320 r.v. 6 m.

COPONS :

N.º			
10	Montalegre. Casa	Pro-P.V.B.N.16-III-1852	759.211 r. 7 m.
	cura.		

DUANA :

N.º			
1	Montserrat. Casa	Pro-H. 286/3	996.329 r.
	cura		

GOVERNADOR :

N.º			
14	Teatins	M.I.18-IX-1835	122.000 r. v.
		A.C.A. Monacals.	
		Hisenda, leg. 297	

MERCÈ :

N.º			
36	Mercedaris	M.I.20-IX-1835	?

PLAÇA DEL REI :

1.ª part del palau de la Inquisició	P.V.B.N.18-v-1842	150.000 r. v.
5.ª part del palau de la Inquisició	H. 288/43	160.100 r. v. 4½ m.

PORTAL DE L'ÀNGEL :

s/n	Jeronis de la Vall	M.I.2-x-1835	?
	d'Hebro. Casa	Pro-	
	cura.		

RAMBLA :

N.º			
s/n	Poblet. Casa	Procura. H. 286/9	406.102 r. 13 m.
3 = 33	Trinitaris	Descalços P.V.B.N.29-III-1845	721.000 r. v.
4	Collegi de la Mercè	P.V.B.N.2-x-1845	1.351.000 r. v.
5	» » » »	P.V.B.N.2-x-1845	1.300.000 r. v.
6	» » » »	P.V.B.N.28-XI-1845	1.211.000 r. v.
7 = 9	» » » »	P.V.B.N.28-XI-1845	1.301.000 r. v.
8	» » » »	P.V.B.N.22-XI-1845	1.058.000 r. v.
9	» » » »	P.V.B.N.7-XII-1845	1.201.000 r. v.
10	» » » »	P.V.B.N.16-I-1845	480.000 r. v.
29	Trinitaris	Descalços H. 287/133	603.000 r. v.
36 = 51	Carmelites	Descalços M.I.23-IX-1835	
38 = 54	» »	M.I.23-IX-1835	225.805 r. v.
31	» »	Pr. I. Golorons,	?
		9-IX-1823.	

RIERA DE SANT JOAN :

N.º			
5	Comanda de St. Joan de Jerusalem	R.H.1822, L. 3, p. 104	507.000 r. v.
19	Stes. Creus. Casa Pro- cura.	M.I.22-ix-1835 Prof. Joan Prats, 1835, 2.ª part, fol. 7.	408.000 r. v.

SANT CLIMENT :

N.º			
29 = 10	Trinitaris Descalços	P.V.B.N.2-x-1845	97.000 r. v.

SANT PAU :

N.º			
75 = 5	Trinitaris Descalços	P.V.B.N.12-vi-1844	710.000 r. v.
76	» »	P.V.B.N.2-x-1845	501.000 r. v.
77 = 3	Trinitaris Descalços	P.V.B.N.26-iv-1845	355.000 r.
79 = 1	» »	H. 288/138	375.041 r. 3½ m.

SANT PERE (Barceloneta) :

N.º			
2	Convent de S. Sebastià	M.I.15-ix-1835	?

SIMÓ OLLER :

N.º			
7	Mercedaris	M.I.20-ix-1835	?

TALLERS o Ostallers :

N.º			
47	Collegi de dominics	P.V.B.N.19-iv-1841	
48	» » »	»	
49	» » »	»	210.003 r.
50	» » »	»	
51	» » »	»	

TRENTACLAUS :

N.º			
12 = 1	Collegi de la Mercè	H. 286/120	453.882 r.
13 = 2	» » » »	P.V.B.N.18-ix-1845	362.000 r.

MAGATZEM DE SOTA LA MURALLA DEL MAR :

N.º			
78	Mercedaris	Pr. I. Marfà, 3-xi-1823	36.417 r. v.

II) *Finques rústegues:*

GRÀCIA :

- Tros de terra de 10 mujades: 3 mujades i una quarta de vinya i el restant de campa. Col. Dominics, taxada: 14.000 rals, remat 456.000 rals. H. 287/150.
- Torre Gomis o del Frare Blanc de 50 mujades de terra: 18 de bosc, una d'hort, 16 de vinya i la resta de campa, situada al Torrent de l'Infern. Col. Dominics, taxada: 251.573 r. v. 23 m., remat: 811.000 r. v. H. 286/106.
- Tros de terra de 6 jornals, situat al Torrent de l'Olla. Col. Dominics M. I. 19-IX-1835.
- Camp de 7 quartes de sembradura, situat a Torre Laforja. Col. Dominics, taxada: 14.933 r. v. 10 m., remat: 70.000. H. 287/110.
- Muntanya de la Verge del Coll, que comprèn: Casa-santuari, la casa del Rector i la del parcer, amb 16 mujades i mitja de terra.
- Col. de Sant Pau del Camp, taxada: 115.032 r. v. remat: 272.250 r. v. H. 286/10.

HORTA :

- Diverses finques: vinya vella, bosc Cabanyoles, vinya La Fontana, bosc Tibidabo, i el bosc Meca. Sant Jeroni de la Vall d'Hebró. Sumaven en total 25 mujades i dos quartes, taxada: 59.198 r. v. 58 m., remat: 74.025 r. v. P.V.B.N. 20-XI-1845.

L'HOSPITALET :

- Torre Gran de 52 mujades de terra campa: 16 de 1.ª qualitat, 21 de 2.ª i 14 de 3.ª Col. Franciscans, taxada: 506.542 r. v. 3 m., remat: 1.781.000 r. v. P.V.B.N. 21-I-1844.
- Torre Xica, heretat amb 36 mujades de terra. Col. Franciscans. M. I. 25-IX-1835.

SANT ANDREU DEL PALOMAR :

- Casa de camp de 2 quartes i 1 mundina. Mercedaris, taxada 14.553 r. v. 8 m., remat: 40.200 r. v. P.V.B.N. 19-IX-1845.

- Molí fariner de 5 moles, amb una casa., hort i 3 mujades i una quarta de terra. Cartoixa de Montalegre, taxada: 1.801.736 r. v. 21 m., remat: 8.000.000 r. v. Pr. Benet Lafont, 1823, fol. 108.

SANT MARTÍ DE PROVENÇALS:

- Torre de 9 mujades i mitja de regadiu i 5 i 1 quarta de secà. Col. Franciscans, taxada: 299.570 r. v. 23 m., remat: 1.700.000 r. v. P.V.B.N. 20-x-1845.
- 3 mujades de regadiu del Más Dams. Sant Jeroni de la Vall d'Hebró, taxada: 67.000 r. v., remat: 121.100 r. v. H. 288/3.

SANTS:

- Casa-torre amb hort i terres que sumen en total 4 mujades i mitja. Cartoixa de Scala Dei, taxada: ?, remat: 415.100 r. v. Registre d'Hipoteques, 1822, llibre 3.º i 4.º, fol. 24.
- Peça de terra de prat i marina, dita Fontoroda de 8 mujades i una quarta d'extensió a Sta. M.ª del Port. Scala Dei, taxada: ?, remat: 501.843 r. v. 5 m. Registre d'Hipoteques, 1822, llibre 3.º i 4.º, fol. 25.

SARRIÀ:

- Casa-torre amb 22 mujades de terra. Col. Dominics, taxada: 115.328 r. v., remat: 725.000 r. v. H. 287/112.

APÈNDIX N.º 2

Nòmina per professions dels compradors de béns nacionals de 1821 a 1823, indicant les quantitats invertides a la compra de propietats a la ciutat de Barcelona i voltants.

COMERCIANTS: 32	F.U.	F.R.	T.T.	
Josep Abadal	1	—	—	501.000 r. v.
Pau Amell i Torrens, colonials	1	—	—	710.000 r. v.
Vicens Bacigalupi i Litta	1	—	—	408.000 r. v.
Felicià Bofill, colonials	—	1	—	8.000.000 r. v.
Marià Borrell, magatzemista de peix	5	—	—	210.003 r. v.
Ramon Bosch, botiguer de roba	1/5	Palau	Inquisició	160.100 r. v.
Josep Cuiàs i Modonell, botiguer de roba	—	2	—	774.103 r. v.
Manuel Doria	2	—	—	107.000 r. v.
Joan B. Dotres, corredor de canvis	1	—	—	945.000 r. v.
Josep Fabre, colonials	1	—	—	?
Francesc Fernández	1	—	—	603.000 r. v.
Francesc Fontanelles, colonials	2	—	—	2.412.000 r. v.
Felicià Garriga	1	—	—	?
Miquel Giralt	1	—	—	375.041 r. v. 3½ m.
Ignasi Girona i Targa	1	—	—	?
Francesc Inglada i Marqués, colonials	2	—	—	2.168.000 r. v.
Josep Jorda i Santandreu	1	1	1	1.536.000 r. v.
Francesc Llorens	1	—	—	1.300.000 r. v.
Jacint Masferrer	1	—	—	97.000 r. v.
Paula Pava i Galvany, botiga de roba	—	—	1	456.000 r. v.
Joan Planas i Mas (Vilanona), colonials	1	—	—	1.058.000 r. v.
Antonia Ribas i Tamaro, muller d'Antoni Ribas	1	—	—	759.211 r. v. 7 m.
Joan Roig i Jaques, colonials	2	—	—	1.681.000 r. v.
Miquel Romaguera (l'Havana)	1	—	—	662.000 r. v.
Miquel Sauch	1	—	—	362.000 r. v.
Vicens Salat	1	—	—	355.000 r. v.
Antoni Salvadó	1	—	—	406.102 r. v. 13 m.
Bonaventura Serra, corredor de canvis	1	—	—	100.030 r. v. 29½ m.
Francesc Solernou i Vallés, teixidor de vels	1	2	1	1.318.000 r. v.*

* El número que es dona és la suma dels preus de la finca urbana i d'un mas. Els preus de les altres propietats els ignorem.

Vicens Solernou (Manresa), teixidor de vels	—	1	—	1.781.000 r. v. 12 m.
Pere Tell, corredor de canvis	1	—	—	453.882 r. v. 12 m.
Tomàs Vidal	1	—	—	105.000 r. v. 4½ m.
«Vidal i Francolí»	1	—	—	996.329 r. v.

PROFESSIONS LIBERALS: 3

Domenec Alerich, metge	1	—	—	122.000 r. v.
Joan López, doctor en medicina	1	—	—	260.810 r. v.
Benet Santoma, doctor en medicina	—	1	—	121.100 r. v.

ARTESANS: 5

Pau Boix, cordoner	1	—	—	499.589 r. v.
Pere Cabanyes i Nadal, confiter	1	—	—	?
Clement Molins, moledor de xocolata	—	1	—	415.100 r. v.
Miquel Piera, passamaner	—	1	—	40.200 r. v.
Pau Pujol, forner	1/5	Palau	Inquisició	150.000 r. v.

FABRICANTS: 1

Joan Calafell, estampats	—	1	—	1.700.000 r. v.
--------------------------	---	---	---	-----------------

De professió desconeguda: 2

Marià Alvarez	1	—	—	?
Marià Gorina	—	—	5	74.025 r. v.

Societats de compra: 1

Josep Fabrer i Pere Puig i Escardo comerciant corredor de canvis	—	—	1	721.000 r. v.
---	---	---	---	---------------

APÈNDIX N.º 3

*Nòmima general dels homes de palla, indicant les vegades que intervin-
gueren en les vendes i a nom de qui ho van fer.*

Joan Argentó, comerciant, 1 vegada	Felicià Bofill
Rafael Ametller Díez, corredor de canvis, 1 vegada	«Vidal i Francolí»
	1 vegada Marià Borrell
Rafael Dòria, comerciant, 1 vegada	Joan López
Diego Fernández, comerciant, 1 vegada	Antònia Ribas i Tamaro
Isidre Puigcarbó, comerciant, 1 vegada	Joan B. Dotres
Bonaventura Serra, coredor de canvis, 2 vegades	Tomàs Vidal
	Manuel Dòria
Lluís Soler, 1 vegada	Josep Cuyàs i Modolell
Rafael Vendrell, 1 vegada	Benet Santomà
Josep Vilardell i Monràs, botiguer de gel, 1 vegada	Pere Tell

La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la baixa Edat Mitjana

1. *Estat de la qüestió.* — 2. *Legislació sobre el traspàs de protocols.* — 3. *Un llegat de protocols de notari a notari.* — 4. *Creació d'un arxiu a Perpinyà per als protocols que no haguessin estat llegats pels notaris difunts.* — 5. *Autoritzacions als notaris successors per extreure originals i còpies dels protocols d'altri.*

1. Sense pretensions d'exhaurir el tema, que és un dels de més importància dins el camp de la història de la institució notarial, ni tampoc d'haver esgotat tots els recursos de la riquíssima documentació que conserven els nostres arxius, presentem una reconsideració del problema de la successió notarial i del traspàs de protocols a la llum d'alguns documents nous.¹

El tema de la successió notarial està lligat molt estretament a una qüestió molt debatuda i que es presta a interpretacions completament oposades: la qüestió de si els protocols eren considerats com a propietat pública o com a propietat privada del notari.

Els especialistes que s'havien ocupat d'aquest tema s'havien inclinat tradicionalment a creure que el notari, sobretot el notari medieval, considerava els seus protocols com a patrimoni particular seu. Els que més recentment s'hi han referit, pel que fa a les terres catalanes, J. M. PONS GURI i R. NOGUERA, així ho afirmaven.

1. Al treball conjunt Maria Teresa Ferrer i Mallol ha aportat els documents números 5, 6, 7, 8 i 9 i la redacció del comentari; Jaume Riera i Sans hi ha aportat els documents restants i ha revisat el comentari.

J. M. Pons Guri, en referir-se a la presència de llibres notariais de procedència diversa a l'Arxiu-Museu Fidel Fita d'Arenys de Mar, deia: «Su existencia responde al criterio patrimonial que los antiguos notarios tenían formado de sus libros, por entender que eran suyos por haberlos escrito, criterio respaldado por las disposiciones entonces vigentes», i més endavant: «El concepto patrimonial de los notarios persistió prácticamente hasta la Ley del año 1862, en que sus libros fueron declarados propiedad del Estado. Debido a tal criterio patrimonial, cuando el notario medieval e incluso el de la Edad Moderna, se trasladaba de escribanía, llevaba consigo sus propios *libri notularum* o protocolos, a menos de que llegara a un acuerdo con su sucesor o se tratara de localidades donde estuviera regulada la prohibición de su extracción». Per sostenir les seves afirmacions, Pons Guri es refereix a diversos textos legals que regulaven, precisament, la successió notarial: el dret de llegar els protocols a un altre notari, l'obligació dels hereus dels notaris de vendre o donar llurs llibres a altres notaris, etc. Els textos citats, que comentarem més endavant, són les ordinations de Lleida de 1289, les de Barcelona de 1462 i les constitucions de les corts de 1520.²

Semblantment R. Noguera, basant-se en els diversos privilegis i ordinations que regulaven la funció notarial a Barcelona i concretament el llegat dels protocols i la venda o donació a altres notaris per part dels hereus, parla de la patrimonialitat dels protocols: «De acuerdo con el sentido patrimonial reconocido en aquellos tiempos a los oficios públicos, los protocolos eran propiedad de los notarios, quienes debían custodiarlos bajo su responsabilidad. Al ocurrir su fallecimiento, se transmitían a sus herederos, con notorio riesgo de extravío y destrucción y considerable perjuicio de los interesados». Les ordinations notariais barcelonines procura-

2. J. M. PONS GURI, *Algunas orientaciones para la utilización de los fondos de secciones históricas en los distritos notariales*, «Archivo Histórico y Museo Fidel Fita. Circular n.º 5», Arenys de Mar, juny de 1960, pp. 11-12.

ren, però, imposar mesures que, sense perjudicar els interessos privats, garantissin la conservació dels protocols.³

En canvi, J. A. García Noblejas, basant-se també en els textos legals que regulaven la successió notarial, tant a Castella com a la Corona catalano-argonesa, i especialment en els que preveïen la intervenció de l'autoritat per inventariar, recollir i guardar els protocols fins que fos designat el notari que els hauria de regentar, negà que existís la propietat privada dels protocols: «No existe en nuestro derecho histórico ninguna disposición que reconozca esta propiedad privada de los Escribanos, ni siquiera de manera tácita, mientras que, por el contrario, lo dispuesto por los textos legales referidos en orden a la conservación de protocolos y notas de los registros de Escribanos a partir de la Edad Media, viene a indicar que estos fondos tienen un carácter público, sin semejanza posible con cualquier objeto de propiedad privada», i afirmava que aquelles mesures i aquella intervenció de les autoritats eren incompatibles amb la propietat privada. Més endavant deia: «A nuestro juicio los Escribanos ostentan un derecho, de carácter administrativo, sobre los protocolos, provisto de contenido económico, pero solamente como consecuencia del estado posesorio de su oficio público, es decir, de la Escribanía, y como titulares de ella. Los protocolos son elementos integrantes de tal Oficio y participan de su carácter. El Escribano tiene acerca de ellos determinadas obligaciones y facultades, y entre éstas, la más importante, la de expedir sus copias percibiendo por ellas los emolumentos señalados por su Arancel. Mas no puede enajenarlos *inter vivos* ni *mortis causa*, ni menos abandonarlos o destruirlos; a su muerte no se confunden con el patrimonio hereditario, sino que son recogidos inmediatamente por la Autoridad, que los conserva bajo su responsabilidad hasta su entrega a un nuevo notario...»⁴

3. R. NOGUERA GUZMÁN-J. M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y Ordenanzas históricas de los notarios de Barcelona*, a Centenario de la Ley del Notariado, sección cuarta, *Fuentes y Bibliografía*, vol. II, t. I, Barcelona, 1965, pp. 60-61.

4. J. A. GARCÍA-NOBLEJAS, *Los protocolos de más de cien años y su conservación*, a Centenario de la Ley del Notariado, sección segunda, *Estudios de Derecho Notarial*, vol. II, Madrid, 1965, pp. 22-23.

Els arguments d'aquest autor són convinents als nostres ulls d'ara, però als ulls dels homes de la Baixa Edat Mitjana segurament que les coses no eren tan clares, altrament no es comprendria la freqüència de les operacions de compra-venda de protocols entre no notaris, a les quals es refereixen, tot prohibint-les, algunes ordinacions notariales que intentaven frenar aquest abús pel perill que representava per a la fe pública.

La intervenció de les autoritats sembla deguda al desig d'assegurar la continuïtat de la funció notarial, com podien intervenir en qualsevol altra activitat que pogués afectar el bé públic. ¿No intervenien les autoritats en una esfera tan privada com era la del luxe en el vestir i en les festes, bodes, etc., regulant les despeses sumptuàries dels particulars?

És cert que no hi ha cap declaració expressa de la propietat privada dels protocols, bé que les disposicions de llegat de protocols i les autoritzacions oficials als notaris successors per utilitzar-los salvaguarden sempre els drets dels hereus dels notaris; però és també igualment cert que no hi ha cap declaració expressa sobre llur propietat pública, malgrat que els textos de constitucions de corts, privilegis i ordinacions sobre el notariat es prestaven a fer-les, sobretot quan hom intentava corregir els abusos de la compra-venda entre no notaris.

Cal reconèixer que sobre aquest tema no hi pot haver per ara una clarificació definitiva i que els mateixos textos legals serveixen per sostenir opinions contràries, segons quin tros se'n prengui i on es vulgui posar l'èmfasi.

2. Des de mitjan segle XIII, pràcticament des dels inicis de la formació dels protocols als territoris catalans, la Corona, les Corts i les autoritats locals s'ocuparen d'aquests dipòsits de la fe pública per assegurar llur conservació, llur transmissió de notari a notari i per tant la continuïtat de llur funció.

Els Furs de València de Jaume I, que daten de vers 1239-1240, disposen que els notaris lleguin, abans de morir, llurs protocols a un altre notari del mateix lloc i, igualment, ordenen que si un notari

canvia de residència deixi els protocols a un col·lega que romanguí en el mateix lloc.⁵ Disposicions gairebé idèntiques podem trobar-les a les Costums de Tortosa, de vers 1279,⁶ i a les Ordinacions de Lleida de 1289.⁷

Pel que fa a Barcelona, una pragmàtica de Jaume II del 1307 disposà que els notaris de la ciutat i els de tota la seva batllia i vegueria podrien llegar en testament llurs protocols i escriptures a un altre notari barceloní, el qual, amb l'autorització del veguer, podria treure'n originals i còpies com el notari que els havia redactat. Si el notari no disposava en vida el llegat dels seus protocols, hauria d'ésser el veguer de la ciutat qui designés el notari al qual havien d'ésser lliurades les escriptures del difunt.⁸

D'altra banda, la disposició dels Furs de València, de les Costums de Tortosa i de les Ordinacions de Lleida de 1289, que obligava els notaris que s'absentaven de les dites ciutats a lliurar llurs manuals i escriptures a un altre notari que continués residint-hi, no fou incorporada a la legislació barcelonina fins a l'ordinació local del 1433, que justificava aquesta mesura per la necessitat d'evitar que els contractants haguessin de cercar llurs escriptures fora de la ciutat.⁹

Probablement, però, aquesta pràctica ja estava introduïda abans, de la mateixa manera que estava regulat el nomenament de substituïts quan un notari sortia de viatge fora de la ciutat, diligència que corresponia al veguer.¹⁰

5. M. DUALDE SERRANO, *Fori Antiqui Valentiae*, edició crítica, Madrid-València, 1950-1967, pp. 262-264; sobre aquest text legal cf. J. M. FONT RIUS, *Derecho Español Medieval*, apuntes de curso, pp. 341-342.

6. R. FOGUET i J. FOGUET, *Código de las Costumbres escritas de Tortosa*, Tortosa, 1912, pp. 416-417. Sobre la datació de les Costums cf. J. M. FONT RIUS, *op. cit.*, pp. 341-342.

7. F. DURÁN CAÑAMERAS, *Notas para la Historia del Notariado Catalán*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», III, Barcelona, 1955, pp. 90 i 133. Disposicions semblants a les catalanes foren publicades a Castella vers 1254 pel Fuero Real, i vers 1256 per les Partidas; cf. J. M. PONS GURI, *Orientaciones*, p. 3 i J. A. GARCÍA-NOBLEJAS, *Los protocolos de más de cien años*, pp. 19-20.

8. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios*, p. 37 i doc. 15.

9. *Ibidem*, p. 61 i doc. 54.

10. Cf. M. T. FERRER i MALLOL, *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya, Cèdules, manuals, llibres i «cartes»*, p. 86 d'aquest mateix volum.

Però el que més preocupava era la qüestió del traspàs de protocols després de la mort del notari que els havia redactat, especialment si aquest no havia llegat les seves escriptures a un altre notari. Hi havia llavors el perill que els hereus, a vegades menors d'edat o persones ignorants del valor dels protocols, els venguessin junt amb els altres llibres i papers del difunt, la qual cosa podia posar en perill o trencar sense remei la continuïtat de la funció dels protocols.

En efecte, segons es desprèn d'alguns documents, destinats a salvaguardar la conservació dels protocols dels notaris difunts, precisament,¹¹ hi havia un mercat de paper i pergamí usat, pel qual es mostraven interessats determinats botiguers i artesans: apotecaris, especiers, tapiners, llibreters, etc. Què feien amb aquest paper i pergamí usat és cosa que no sabem del cert, però és possible que fessin servir el paper simplement per embolicar o per fer comptes en els espais en blanc els apotecaris i els especiers, mentre que els llibreters devien necessitar el paper i el pergamí per fer cobertes de llibres; pel que fa als tapiners ja és més difícil d'endevinar, però és possible que el paper els servís per fer el gruix de la sola i el pergamí per recobrir-la per sota i per sobre. Hi ha també la possibilitat que alguns d'ells, especialment els llibreters, especulessin amb les compres a l'engròs d'aquest pergamí i paper usat i que si entremig apareixen protocols, procuressin treure'n profit o vendre'ls a algun notari a major preu del que era vigent dins el gremi. En tot cas, el perill que els protocols i les escriptures anessin a parar a aquest mercat era evident, i a vegades es convertia en realitat.

Diverses disposicions legals foren dictades per tal d'evitar que els protocols poguessin perdre's per aquest camí. La creació d'un arxiu de protocols a Perpinyà el 1393, a la qual ens referirem més endavant, es fonamentà en aquesta necessitat.¹²

El 13 d'octubre de 1414 també el Consell de València prengué

11. Cf. el doc. 2 de l'Apèndix i les ordinacions de València de 1414 i de Barcelona de 1462, que comentem més endavant.

12. Cf. el doc. 2 de l'Apèndix i més endavant l'apartat 4.

consciència del perill i prohibí que cap comprador o venedor d'escriptures de qualsevol mena per a tapiners o altres gosés comprar llibres o escriptures de notaris sense que abans els majorals de l'art de la notaria o algú delegat per ells els hagués examinat per veure si hi havia escriptures notariales.¹³

Pocs anys després, el 28 d'abril de 1440, el mateix Consell arribà al fons de la qüestió amb una altra disposició per la qual es prohibia que ningú, sinó els notaris aprovats per la ciutat, pogués tenir en el seu poder protocols o llibres de notes o registres judicials de notaris difunts, per molts títols d'herència o de llegat que fossin exhibits. La vídua o els hereus dels notaris haurien de lliurar els protocols al notari aprovat de la ciutat que els plagués dins els cinc dies següents a la defunció. Si aquesta disposició no era complida, el justícia civil de la ciutat i els majorals dels notaris es presentarien a la casa mortuòria passat aquest termini i es farien càrrec de les escriptures, que serien lliurades pels majorals al notari que els mateixos hereus, a qui hom prenia els llibres, designessin. Els hereus haurien de pagar, a més, la multa corresponent.

El mateix «establiment» o ordinació disposava que cap notari no podria notar o treure certes públiques i cloure-les de llibres de notaris difunts, si no eren realment sota llur custòdia, sens dubte per evitar l'entesa entre un notari i la vídua o els hereus d'un altre notari difunt per explotar uns protocols romanos en poder d'aquests.

Finalment, tots els notaris en poder dels quals pervinguessin els llibres d'un notari difunt haurien de declarar-ho dins el terme de deu dies als majorals dels notaris, fent constar el nom o noms dels dits notaris i els anys que comprenien els llibres, a fi que hom pogués donar fe als instruments que en fossin extrets.¹⁴

Anys després, el 1462, també els consellers barcelonins, a instància dels priors dels notaris, que estaven alarmats pels abusos existents, publicaren noves normes per regular la qüestió del tras-

13. *Aureum Opus regalium privilegiorum civitatis et regni Valentie*, València, 1515, f. 245 v., doc. XXXII.

14. *Ibidem*, ff. 245 v.-246 r., doc. XXXIII. Resumeix aquest document A. PALLANCA PONS, *Historia del insigne, noble e ilustre Colegio Notarial de Valencia*, Valencia, 1966, p. 40, però n'equivoca la data i la situa el 1340.

pàs de protocols, donant facultats als priors per controlar-lo. En efecte, malgrat l'obligació que els hereus tenien de lliurar els protocols al veguer si el notari difunt no n'havia fet llegat a un altre notari, també a Barcelona, com a Perpinyà i a València, hi havia hagut casos en què els protocols havien estat venuts o alienats junt amb altres papers i llibres del notari difunt i havien anat a parar a mans de botiguers, tapiners i llibreters. Per impedir que semblants fets poguessin repetir-se, l'ordinació de 1462 prengué mesures semblants a les que havien estat preses anys abans a València tot prohibint la venda de protocols, llibres i papers dels notaris difunts fins que haguessin estat examinats pels priors dels notaris. Tot allò que els priors consideressin que pertanyia a l'ofici notarial hauria d'ésser apartat i incautat pels priors, els quals ho lliurarien al notari successor. A més, i en això l'ordinació barcelonina innovava respecte a la valenciana, disposà que, en tots els casos de defunció de notaris, els priors haurien d'acudir immediatament a la casa del difunt, on els haurien d'ésser lliurades les claus de l'escrivania i especialment de la caixa on els notaris solien guardar els testaments i altres documents d'últimes voluntats, a fi de salvaguardar llur caràcter secret. Tot això seria lliurat després al notari successor. Aquesta ordinació tan interessant fou repetida una altra vegada l'any següent i en fou feta crida.¹⁵

Amb aquestes disposicions de València i de Barcelona la intervenció de les autoritats en el traspàs dels protocols i en els problemes derivats de la successió notarial quedava marginada, almenys en aquestes dues ciutats i la funció que abans hi havia tingut el veguer era reservada als majorals o als priors dels notaris, accentuant així el caràcter professional d'aquests problemes i deslligant-los de l'esfera pública.

Anys després, ja el 1520, aquestes mesures foren completades amb una constitució de corts, vàlida, doncs, per a tot Catalunya i els comtats del Rosselló i la Cerdanya, la qual disposava que en morir algun notari els rectors i altres notaris, si hi havia col·legi en el lloc, i si no els regidors del municipi, haurien de fer inventari

15. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios*, p. 61, doc. 85, 86 i 93.

de les escriptures del difunt i de les dels altres notaris que tingués en el seu poder, les quals haurien d'ésser encomanades a un notari amb el beneplàcit de l'hereu del difunt.

La citada constitució tornava a assenyalar l'existència de nombrosos protocols en mans de vídues, mercaders, menestrals i capellans, abús que periòdicament hom procurava corregir sense gaire èxit, i ordenava que aquests els venguessin o donessin en el terme de mig any a un notari de bona fama, perquè altrament la cort els confiscaria i les rendes que produïssin serien per al rei.

La constitució no havia d'afectar la ciutat de Barcelona ni altres ciutats i viles on els privilegis concedits ho haguessin disposat altrament, ni tampoc les escrivanies privilegiades o forçades, en les quals no hi havia cas d'aplicar aquestes disposicions, ja que les escriptures no podien sortir de l'escrivania.¹⁶

En efecte, els notaris adscrits a escrivanies reials, eclesiàstiques o senyoriales eren servidors de l'oficina notarial, on trobaven els protocols confeccionats per llurs predecessors i on ells mateixos haurien de deixar els propis. El fet que aquestes escrivanies es poguessin alienar, concedir en emfiteusi, etc., no alterava aquest fet transcendental de la permanència dels protocols a l'escrivania, ja que aquestes alienacions es referien a la propietat útil de l'escrivania, és a dir a les rendes només, i els propietaris útils no en podien treure els protocols.¹⁷ Naturalment tot el procés de successió notarial a les escrivanies era molt més simple i molt més segur que no pas entre els notaris d'exercici lliure; sovint llurs sèries documentals, per exemple la de l'escrivania de la catedral de Vic, s'han conservat des de més antic i amb més continuïtat que no pas les dels notaris lliures com els de Barcelona.

3. Passant de la legislació als casos concrets i per il·lustrar amb un exemple el que ha estat el procés normal de transmissió de protocols de notari a notari fins a època ben recent, presentem

16. *Ibidem*, p. 61 i doc. 134.

17. J. M. PONS GURI, *Orientaciones*, p. 11. El que diu l'A. respecte a l'escrivania «de destret» d'Arenys podria estendre's a altres llocs. Cf. també F. DURÁN CAÑAMERAS, *Notas*, p. 157.

a l'Apèndix documental el testament del notari Pere Andreu, ciutadà de Barcelona, amb la clàusula del llegat de les seves escriptures a favor del seu escrivà Nicolau de Mediona¹⁸ i a continuació uns fragments del llibre de comptes d'aquest darrer, llibre que ens ha pervingut íntegre, llevat d'un parell de fulls una mica trencats, i que es conserva a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Els fragments escollits són la liquidació feta per Nicolau de Mediona de les indemnitzacions degudes a la vídua usufructuària i als hereus del seu mestre.¹⁹

Pere Andreu era originari del lloc de Conesa, a la Conca de Barbarà, i havia exercit com a notari a Barcelona de 1405, almenys, fins a la seva mort, el 1437, bé que l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona només conserva d'ell set volums, que van del 1405 al 1433, llevat del capbreu de Viladecans i Sant Climent, que s'allarga fins al 1498 perquè fou continuat per Nicolau de Mediona i algun altre successor.²⁰

El 1432, estant bo, féu testament davant del notari Francesc Barau. El testament fou publicat el 20 de gener de 1437, dos dies després de la seva mort. Els marmessors foren la seva muller Blaquina i el seu cunyat Jaume Oller, rector de l'església de Ciutadilla.

No tenia fills. Deixà usufructuària la seva muller i hereus d'una meitat dels seus béns l'Hospital de la Santa Creu i de l'altra meitat una sèrie de causes pies: de celebració de misses, de pobres vergonyants, de redempció de captius, de dots per a donzelles pobres, etc. Al seu germà Miquel, que havia marxat a Ultramar contra la seva voluntat, li deixà només, si tornava, 25 lliures i els béns que tenia a Conesa.

El testament dedica moltes clàusules a les disposicions sobre

18. Apèndix, doc. 6.

19. *Ibidem*, docs, 7, 8 i 9. El citat llibre de comptes del notari Nicolau de Mediona estava catalogat com a llibre de comptes de Bernat Joan de Montpalau, donzell, 1437-1458, i ha estat en estudiar-lo quan ens hem adonat que era del citat notari. Només els primers fulls foren utilitzats després pel citat Bernat Joan de Montpalau. Cf. *Índice Cronológico-Alfabético del Archivo General de Protocolos de Barcelona, Sección Histórica*, a cura de J. M. MADURELL MARIMÓN, I, Barcelona, 1950, p. 54.

20. *Índice Cronológico*, I, p. 49.

el seu enterrament²¹ i a nombrosíssims llegats piadosos.²² A nosaltres les que més ens interessen, però, són les relacionades amb la seva professió.

Entre aquestes darreres destaquen els dos florins que destinà a cada un dels escrivans que treballessin amb ell en morir, els 5 florins per a un ex-escrivà seu, Berenguer Perayer, altres 10 per a un altre ex-escrivà, Bernat Ortal, prevere, i finalment el llegat de les seves escriptures i de les dels notaris difunts que tenia a casa a l'escrivà que llavors vivia amb ell, el citat Nicolau de Mediona. Per pagar els llegats disposà que fossin venuts els seus llibres en encant i que hi fos destinat el producte de la venda.

21. Disposà la seva sepultura en el cementiri del convent de Framenors de Barcelona; volia que hom vestís el seu cadàver amb l'hàbit d'un frare pobre i de bons costums del dit convent, al qual hom hauria de donar 66 sous de Barcelona i li haurien de demanar que pregués per ell. Dotze frares dels més pobres del convent haurien de portar el seu cos a la sepultura i a més quatre pobres que haurien d'ésser vestits amb gramalles i caputxes de drap de llana de color morat i haurien de portar brandons. Els frares rebrien una almoina de 5 sous i mig i els pobres dos sous i mig. Abans de la sepultura el seu cos hauria d'ésser vetllat per dos frares de bons costums del mateix convent els quals haurien d'anar dient els salms penitencials i altres oracions; cadascun d'ells hauria de rebre un florí d'or per dia complet. El dia de la seva sepultura tots els pobres que anessin a casa seva haurien de rebre una almoina de dos diners barcelonins. A més deixà 15 florins d'or d'Aragó a l'esmentat convent pel dinar del dia del seu enterrament, per les misses de tres dies després i per l'aniversari al cap d'un any.

22. Féu deixes diverses a l'església de Sant Just, de la qual era parroquià, a la catedral (entre elles una per a la custòdia de la Seu, ja que era devot del Corpus Christi), a Framenors, perquè li diguessin les 41 misses de Sant Gregori i a més les trenta-tres misses de Sant Amador, als convents de dominicans, d'agustins, de carmelitans, de Santa Maria de Jesús, a l'Hospital de la Santa Creu, de Barcelona, i encara a l'església del seu poble, Conesa, per misses i almoines de pa i diners. A més d'aquests llegats piadosos, en disposà d'altres també a favor de parents i amics. Respecte a les citades misses de Sant Gregori i de Sant Amador creiem interessant de fer notar que eren serials de misses de sufragi que se celebraven en nombre preestablert i amb condicions específiques de pregàries, lluminàries i dejunis. Les trenta-tres misses de Sant Amador eren molt populars a Barcelona, almenys des de finals del segle XIV i apareixen sovint en els testaments. Al segle XV es presenten a vegades associades a les de Sant Gregori, el nombre de les quals és lleugerament variable: en el nostre document són quaranta-una, altres vegades són quaranta (AHPB, Esteve Mir, Llibre de testaments de 1456-1466, ff. 8v.-10r., testament de Francesc Sunyer de l'11 d'abril de 1459), i altres cops són quaranta-cinc. Després del concili de Trento només el trentenari del papa Sant Gregori perdurà i ha arribat fins als nostres dies. Sobre el tema cf. G. LLOMPART, C. R., *Aspectos populares del purgatorio medieval*, «Revista de Dialectología y Tradiciones Populares», XXVI (1970), pp. 264-270.

El llegat de les escriptures es féu sota certes condicions: dels instruments ja closos i dels processos fets no en podia percebre res, ja que tot havia d'ésser per a la vídua; dels instruments ja dictats, és a dir, dels que estaven redactats per extens en el llibre tindria la tercera part del salari, i dels altres, dels que només hi havia la minuta, la meitat; la resta del salari seria per a la citada vídua. Les condicions eren una mica més oneroses del que sembla que era normal, puix que el testament del notari Pere Vallmanya del 1462 preveia que només la tercera part de tota mena d'escriptures que el seu successor extragués dels seus protocols seria per a la seva filla i hereva, mentre que el notari Antoni Noguera, que testà el 1490, disposà que dels instruments notats caldria donar la meitat del salari a la seva mare, deduïdes encara les despeses de compra del pergamí i salari de l'escrivà, dels instruments que ja eren escrits en pergamí dues terceres parts, i dels que calia estendre la nota només una tercera part.²³

Conscient, doncs, segurament, que les càrregues que imposava al seu successor eren més crescudes del que aquest, potser, esperava, i preveient que no volgués acceptar-les, disposà que llavors les seves escriptures passessin al notari barceloní Francesc Barau, el mateix que havia autoritzat el seu testament.

Aquest temor no resultà fonamentat i, a la mort del seu mestre, Nicolau de Mediona es féu càrrec de les escriptures. En tenim constància per les liquidacions que féu als hereus i a la vídua de Pere Andreu i que consignà en el seu ja mencionat llibre de comptes, l'únic que tenim d'un notari medieval.

En el primer assentament que ens interessa, del mes d'octubre de 1442, és a dir, cinc anys després de la mort del seu mestre, Nicolau de Mediona féu constar que els administradors de l'Hospital de la Santa Creu havien renunciat a favor d'ell als drets que tenien sobre les escriptures de Pere Andreu, com a hereu que era el dit Hospital de la meitat dels seus béns. El preu, 13 lliures i 15 sous, fou pagat en espècie: 8 lliures i 16 sous les pagà amb

23. R. NOGUERA DE GUZMÁN, *Actos de disposición de protocolos*, «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», I, Barcelona, 1948, pp. 206-210.

onze somades de vi que lliurà a l'Hospital, a raó de 16 sous per somada, i la resta cancel·lant el salari que l'Hospital li devia per un contracte de censal de 1000 lliures que els dits administradors vengueren a la vídua de Pere Andreu.²⁴

En el segon assentament que es refereix a aquest afer, del 22 de maig de 1447, consta que Nicolau de Mediona comprà a Blanquina, la vídua de Pere Andreu, els drets que li pertanyien sobre les escriptures del marit, com a usufructuària seva, per 22 lliures, quantitat força més elevada, doncs, que la que hem mencionat com a indemnització d'un dels hereus. El pagament, com en el cas anterior, fou també una mica complicat i el mateix dia ingressà a la Taula de canvi de la ciutat 12 lliures a favor d'Angelina Vilardell, criada de la dita vídua, a qui aquesta les devia per la seva soldada, i, en comptant, pagà a la mateixa criada altres 6 lliures i 10 sous per idèntica raó. Més endavant, el 8 de juliol, pagà en moneda comptant a la mateixa vídua les 3 lliures i 10 sous que restaven.

La indemnització de 22 lliures per la renúncia de la vídua als seus drets sobre les escriptures havia estat fixada per tres notaris: Bernat Noves, Joan Osona i Gabriel Bofill, el darrer dels quals, a més, autoritzà l'escriptura de definició de drets; però tres anys després, el 20 d'abril de 1450, fos perquè la vídua protestà de la indemnització fixada, fos perquè els esmentats notaris, *motu proprio*, consideressin que no era proporcionada al rendiment que Nicolau de Mediona havia tret de les escriptures heretades, acordaren que aquest li pagués una altra quantitat suplementària, que fou fixada ara en 18 lliures i 7 sous. Nicolau de Mediona la ingressà a la Taula de canvi de la ciutat a nom de la vídua el 30 de maig següent.²⁵

El mateix dia que fou fixada la primera indemnització a favor de la vídua, és a dir, el 22 de maig de 1447, Nicolau de Mediona comprà els drets corresponents als hereus de l'altra meitat dels béns del seu mestre, que eren diverses causes pies que aquest havia dotat en el seu testament. Com a administradors d'aquestes pies

24. Apèndix, doc. 7.

25. Apèndix, doc. 8.

causes clogueren el tracte amb ell els dos marmessors de Pere Andreu, que eren la mateixa vídua i el rector de Sant Miquel, que, pel que sembla, havia ocupat el lloc del cunyat del difunt, rector de l'església de Ciutadilla. Precisament a causa d'aquesta subrogació, feta el 1447, de la qual no es trobà l'instrument original, hagué d'intervenir per ratificar l'acte mossèn Pere Guillem Roca, comisari dels testaments en nom del bisbe. La indemnització fou la mateixa que havia estat donada anys abans a l'Hospital de la Santa Creu: 13 lliures i 15 sous, equivalents a 25 florins, que Nicolau de Mediona pagà en comptant el 19 de març de 1448, gairebé un any després.²⁶

En total, doncs, les indemnitzacions pagades per Nicolau de Mediona per les escriptures del seu mestre ascendiren a la considerable suma de 68 lliures i 17 sous; quantitat que devien considerar com la capitalització de les rendes que podien produir els protocols.

4. Com ja hem dit, a Barcelona i a la seva batllia i vegueria, la pragmàtica de 1307 havia disposat que, en cas que el notari difunt no hagués designat successor, el veguer havia de recollir les seves escriptures i confiar-les a un altre notari. Aquestes lleis no foren alterades fins a l'ordinació de 1462, en què els priors dels notaris substituïren el veguer en aquesta funció.

No hem trobat per ara cap cas on les previsions de 1307 o les de 1462 es complissin. Els casos de mort sense que el notari hagués fet llegat dels seus protocols no devien ésser en realitat molt freqüents.

Sistemes semblants al barceloní foren practicats en altres llocs. A Lleida, per exemple, eren el cort i els paers els que s'encarregaven de designar el notari que se n'havia de fer càrrec, tal com es desprèn d'un instrument del 4 de juny de 1459, clos pel notari Arnau de la Pardina com a successor de Joan Borrell.²⁷

26. Apèndix, doc. 9.

27. «Sig(X)num Arnaldi de la Pardina... regentisque ex commissione honorabilium curie et paciariorum civitatis Ilerde scripturas discreti Johannis Borrel, notarii quondam dicte civitatis.» AHPB, pergami 120.

A Perpinyà, en canvi, hom adoptà una solució més moderna des del 1393; per privilegi de Joan I del 16 d'abril d'aquest any, el batlle i els còsols de la vila quedaren facultats per escollir una casa on serien guardats els protocols dels notaris que no haguessin llegat llurs escriptures a un col·lega i aquestes mateixes autoritats podrien designar un o diversos notaris a qui serien confiades les claus d'aquest arxiu. Aquests notaris podrien treure còpia dels contractes continguts en els protocols guardats a l'arxiu, cobrant unes taxes fixades per les autoritats, sense perjudici, però, dels drets dels hereus dels notaris difunts. Aquesta decisió fou presa atès el perill de pèrdua i destrucció que amenaçava les escriptures que romanien en poder dels hereus dels notaris, a vegades menors d'edat, o altres persones que no tenien cura a conservar un dipòsit tan precisió i que arribaven a donar-les o vendre-les fins i tot a apotecaris o altres persones.²⁸

Als Països Catalans és aquest el primer intent que nosaltres coneixem de formar un arxiu notarial, baldament sigui limitat només als notaris que no haguessin llegat llurs escriptures. No sabem si reeixí. Fora del nostre àmbit, sembla que des del segle XII existí un arxiu per a eventualitats semblants a Gènova, on, però, la cosa més corrent era també que els protocols passessin a poder d'un altre notari.²⁹

A Barcelona no havia de registrar-se un intent semblant fins al 1598. El 9 de setembre d'aquest any una comissió integrada pels consellers i altres ciutadans intentà de formar un arxiu general, al qual haurien d'ésser portades les escriptures dels notaris difunts; com que hom preveia que la instal·lació seria cara, acordaren elevar la proposta al Consell de Cent, però, que se sàpiga, el projecte no passà endavant.³⁰

5. Ja en mans del notari successor, els protocols del difunt no podien ésser usats per extreure'n els originals i les còpies i molt

28. Apèndix, doc. 2.

29. G. COSTAMAGNA, *La triplice redazione dell'istrumentum genovese, con appendice di documenti*, Gènova, 1961, p. 27.

30. R. NOGUERA-J. M. MADURELL, *Privilegios*, p. 81.

menys per estendre els documents que es trobaven en l'estadi de la minuta, sense un permís especial del veguer o una altra autoritat judicial o bé del mateix rei. El veguer és el personatge indicat per la pragmàtica de Jaume II de 1307 per donar aquestes autoritzacions, però nosaltres no n'hem trobat cap exemple original per ara, sinó només referències,³¹ mentre que sí hem trobat autoritzacions reials; a l'Apèndix n'oferim quatre mostres (docs. 1, 3, 4 i 5).

Totes aquestes quatre autoritzacions foren concedides en nom del rei pel vicescancerler o bé pel regent de la cancelleria — ja que eren afers de tràmit i de llur competència —, tal com consta en la justificació del manament que els escrivans reials posaven al peu de cada document en el registre.

La primera d'aquestes autoritzacions fou expedida el 28 d'octubre de 1392 a favor del notari de Tàrrrega Pere de Manresa, a qui hom havia encomanat els protocols, llibres de notes i altres escriptures del notari del mateix lloc Pere Claret. L'expressió «ex comanda vobis inde facta» per explicar per què Pere de Manresa tenia els protocols de Pere Claret sembla indicar que les autoritats del lloc li havien confiat la custòdia dels esmentats protocols, altrament hom hauria fet referència al llegat del notari difunt com en el document següent, o bé a la compra dels protocols, com en el document número 4.

L'autorització s'ocupa només del problema dels documents que havien romàs *sub brevibus* en els protocols, manuals o cèdules en sobrevenir la mort de Pere Claret. Pere de Manresa quedà facultat per notar o estendre aquests contractes rebuts pel notari difunt o pels seus substituïts, desenvolupant les clàusules acostumades a cada

31. Cf. per exemple la nota en la qual Bernat Nadal fa constar que ha rebut autorització del veguer per cloure els instruments del difunt Pere Martí: «Die sabbati XXII^a die augusti, anno a nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^oVIII^o, venerabilis Bernardus de Thous contulit licenciam michi, Bernardo Nathalis, notario, claudendi instrumenta Petri Martini quondam notarii et die veneris XXVIII^a dicti mensis fuerunt emparate dicte scripture ad instanciam Ffrancisci Eymerich, gerrerri, procuratoris Anthonii Ponci»: AHPB, Bernat Nadal, man. de 15 nov. 1387-25 agost 1388, plec intern de la coberta posterior de pergami. Bernat de Tous fou veguer de Barcelona de 1387 a 1390 i una altra vegada de 1396 a 1398: J. SERRA ROSELLÓ, *Cronología de los «veguers» de Barcelona*, «Documentos y Estudios», V, Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1961, p. 13.

tipus de contracte i inspirant-se en les que trobés més sovint en els documents notats per extens als llibres del mateix Pere Claret, procurant, però, no alterar la substància del contracte. Seguidament podria estendre aquests contractes en net en el pergamí, cloure'ls i lliurar-los als interessats, després de rebre el salari corresponent al seu treball. Hom no fa referència expressa en aquest cas a l'autorització per escriure en net els contractes ja notats ni tampoc per cloure els que ja estiguessin escrits en pergamí i només els manqués la clausura. El fet que fos autoritzat per portar a terme la tasca més delicada, sembla pressuposar que aquestes altres més simples i menys compromeses també hi havien d'ésser compreses, puix que eren només parts de la primera.³²

La segona autorització fou expedida el 18 de juliol de 1393 a favor del notari de Lleida Bernat Colom, a qui el difunt Galceran Trullols havia llegat les seves escriptures, segons constava en un instrument fet en poder del notari Pere de Nabal. Concebuda en termes força generals, l'autorització preveia que Bernat Colom pogués posar en forma pública, cloure i lliurar tots aquells testaments, contractes i altres instruments que trobés notats i continuats, és a dir, estesos, en els protocols del difunt, tant els propis d'aquest com els que tenia d'altres notaris. No s'hi fa menció expressa de la facultat d'estendre els instruments que es trobessin en l'estadi de la minuta, però la llicència perquè Bernat Colom fes el mateix que Galceran feia mentre vivia podia donar lloc a una interpretació més àmplia de les facultats concedides.³³

D'un estil semblant és la del 7 de febrer de 1394, atorgada a favor del notari Bernat Dons de Girona, que havia comprat els protocols del difunt Francesc de Cantallops, notari de Girona també. Aquí hom recalca només que Bernat Dons ha de tenir i conservar les dites escriptures com a notari públic i que haurà de fer constar a les clausures d'aquests instruments les circumstàncies especials de llur lliurament.³⁴

32. Apèndix, doc. 1.

33. Apèndix, doc. 3.

34. Apèndix, doc. 4.

Més interès té l'autorització a favor de Guillem Gibellí del 18 d'abril de 1408, que ja hem tingut ocasió d'utilitzar en un altre estudi d'aquest mateix volum, perquè detalla minuciosament les facultats concedides a l'esmentat notari.³⁵

Guillem Gibellí era un notari per tota la terra, és a dir, que podia exercir on volgués, i era a més escrivà del rei Martí. Havia practicat l'ofici amb Galceran d'Ortigues, notari també, que havia estat secretari i després protonotari del rei Joan. Des de la seva mort, sobrevinguda el desembre de 1389,³⁶ Guillem Gibellí havia tingut en poder seu els protocols del seu mestre per ordre verbal del mateix rei, ja que Galceran d'Ortigues havia mort intestat, però ara, qui sap si perquè havia sorgit alguna dificultat legal, li era donada finalment l'autorització per escrit de tenir-los i extreure'n originals i còpies.

Les nòtules pervingudes a Guillem Gibellí estaven en diferents estadis de confecció i de lliurament, unes eren notades per extens però no havien estat lliurades encara en forma pública, mentre que altres sí que ho havien estat i estaven barrades; de les unes i de les altres podria extreure els originals o les còpies autèntiques, que clouria amb el seu propi signe. De la mateixa manera podria estendre els instruments que es trobessin en l'estadi de la minuta, conservant la mateixa data i els mateixos testimonis i desenvolupant-los amb les clàusules i renunciés que corresponguessin de dret segons el tipus de contracte i segons l'estil de Galceran d'Ortigues, sense canviar la substància del contracte, podria després escriure'ls en forma pública i cloure'ls amb el seu signe propi, fent menció expressa, però, d'aquesta autorització en la clausura. Finalment podria prendre per aquest treball el salari que pertoqués, salvats els drets dels hereus del difunt.

L'autorització fa ressaltar que, si hi havia una persona idònia per a portar a terme aquesta tasca, aquesta persona era Guillem

35. Cf. M. T. FERRER I MALLOL, *La redacció de l'instrument notarial a Catalunya*, pp. 78, 95.

36. Pel novembre de 1389 encara era viu, mentre que el 20 de desembre, ja difunt, era succeït per Bartomeu Sirvent en el càrrec de protonotari reial: ACA, C, reg. 1924, ff. 20v.-21r. i ACA, RP, reg. 655, ff. 138r.

Gibellí, que havia après l'art de notaria amb el citat Galceran d'Ortigues, i per tant coneixia bé el seu estil, i que, a més havia intervingut i treballat en la recepció i redacció de molts dels contractes que figuraven en els protocols del seu mestre.³⁷

Aquí hom fa ressaltar aquestes circumstàncies perquè Galceran d'Ortigues no havia disposat res sobre els seus protocols, però de fet la transmissió a favor d'algun dels antics escrivans de cada notari era la cosa més habitual quan el difunt havia pogut disposar-ne el llegat.³⁸

Aquest sistema de successió per, diríem, escoles notariales, fou el que permeté que el notariat pogués funcionar de manera eficient durant segles i que usos que avui ens semblen tan sorprenents i perillosos com el de l'extensió de minutes per un altre notari, que no era el mateix que les havia rebudes, no originessin més plets dels que originaren de fet.

MARIA TERESA FERRER I MALLOL - JAUME RIERA I SANS

37. Apèndix, doc. 5.

38. Per exemple Pere de Vilardell, que heretà les escriptures de Romeu de Sarrià, havia estat escrivà seu i igualment Bernat de Furiol respecte a Guillem de Muntmany: ACA, Generalitat, pergami 78 (1362, juny, 3) i pergami 84 (1363, juny, 6).

APÈNDIX

I

1392, octubre, 28, Tortosa.

Concessió reial al notari de Tàrraga Pere de Manresa, posseïdor per comanda dels protocols del difunt notari Pere Claret, de redactar en forma pública i cloure els contractes que aquest havia rebut però encara no havia passat en net, amb la condició, però, que els que estiguin abreuats els hagi de redactar per extens d'acord amb les clàusules i estil usuals del notari difunt.

ACA, C, reg. 1854, ff. 108v.-109r.

Petri de Minorisa.

Nos Johannes etc. Ut vos fidelis noster Petrus de Minorisa, notarius habitator ville Tarrege qui jam, ut dicitur, ex comanda vobis inde facta detinetis et habetis in posse vestro omnes contractus, prothocolla et libros notarum ac alias scripturas per Petrum Claret notarium quondam eiusdem ville dum ageret in humanis et per eius substitutos receptos, factos et facta, illos ex dictis contractibus qui ad notandum laciis seu in formam publicam redigendum propter mortem dicti Petri Claret remanserunt absque minori vestri periculo notare et in mundum redigere et claudere eosque contrahentibus quorum sunt tradere valeatis et dicti contrahentes seu illi quorum sunt dicti contractus ciciis et facilius ac prout decuerit ipsos contractus habere possint utque ex hinc omnis conquerendi et dubii materia auferatur, tenore presentis licenciam notandi et in mundum ac formam publicam redigendi et claudendi jamdictos contractus omnes et singulos quos ex comanda, ut predicatur, jam tenetis, et eosdem a dictis prothocollis, libris et scedis seu notulis ac scripturis predicti quondam Petri Claret astrahendi, dum tamen bene et legaliter, facti substancia non mutata, ac illis quorum fuerint dicti contractus ipsos tradendi et deliberandi salariumque pro eisdem^a competens et pro similibus solvi assuetum petendi et habendi ac recipiendi de certa scientia conferimus et plenariam facultatem, ita tamen quod^b omnes illos ex dictis contractibus per dictum Petrum Claret quondam vel per quoscumque ipsius substitutos quovis modo sub brevibus receptos sive notatos qui per vos inventi seu reperti fuerint^c in prothocollis, manualibus sive scedis aut cedulis dicti quondam Petri Claret sub brevibus, ut predicatur, notati sive recepti, vos,

jamdictus Petrus de Minorisa habeatis largo modo notare cum eorum clausulis et cursibus universis bene et legaliter consimilibus modo et forma quibus jamdictus Petrus Claret tales vel consimiles nature vel speciei contractus notare et ordinare pro majori parte dum viveret consuevit et prout jam in libris sive prothocollis eiusdem alias^d consimiles nature contractus invenietis seu videbitis in majori numero largo modo notatos seu ordinatos et non alias cuiusvis nature dicti contractus extiterint, facti tamen substantia non mutata; et cum dicti tales contractus per vos largo modo, ut predicatur, notati seu ordinati fuerint et per vos clausi eosdem illis quorum fuerint tradere et deliberare teneamini satisfacto vobis primitus in vestro salario condescenti; mandantes per hanc eandem gubernatori nostro generali et eius vicesgerenti necnon vicario et bajulo Tarrege et aliis officialibus et subditis nostris et dictorum officialium locatenentibus presentibus et futuris sub ire nostre incursu quatinus licenciam et provisionem huiusmodi firmiter teneant et observent et contra non veniant quavis causa. In cuius rey testimonium presentem vobis fieri et sigillo nostro minori^e jussimus communiri. Data Dertuse XXVIII^a die octobris anno a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^oII^o. Vidit Petrus Micer.

Guillermus Gebelini ex provisione
facta per regentem Cancellariam.
Pro[bata].

^a. primer era escrit salarium per eosdem. — ^b. ratllat, segueix illos. — ^c. des de sub brevis fins a fuerint és afegit entre línies. — ^d. sic; hauria de dir alios. — ^e. afegit entre línies.

1893, abril, 16, València.

Provisió reial concedint a la universitat de Perpinyà, a suplicació dels nuncis de la Vila, que el batlle i els cònsols puguin assignar una casa o lloc idoni on siguin guardats els protocols dels notaris de la Vila que morin sense haver-los comanat a altres notaris, i alhora designar un o diversos notaris que tinguin les claus del lloc i puguin treure còpia dels contractes que hi siguin continguts, romanent íntegres, però, els drets dels hereus dels difunts notaris.

ACA, C, reg. 1855, f. 62r.-v.

Nunciorum Perpiniani.

Nos Johannes etc. Quia sicut per Bernardum Eybrini et Ermengaudum Grimaudi, nuncios vestri, universitatis et singularium ville Perpiniensi fuit suppliciter nostre expositum magestati accidit sepius quod protocolla, note instrumentorum et alie publice scripture post mortem notariorum per quos confacte sunt remanent penes heredes ipsorum notariorum persepe pupillos et minores et alias^a etiam personas que in custodiendo eas sunt multimode necligentes in tantum quod note ipse per culpam et necligentiam ipsarum personarum penes quas remanent laniantur, amituntur et pereunt, aliquociens etiam apotechariis venduntur et donantur et alias in posse privatarum personarum inveniuntur sepius laniate in tocius rei publice habitantium in dictis comitatibus damnum irreparabile et maximum nocumentum, quamobrem fuit nobis per dictos nuncios humiliter supplicatum quod super hoc dignemur, ut convenit, providere, nos vero supplicatione huiusmodi suscepta benigne ut damnis^b que ex predictis iminent et iminere possent dictorum comitatum habitatoribus et eorum rei publice huius nostre concessionis antidoto salubriter provideri, tenore presentis ordinamus et providimus quod bajulus una cum consulibus dicte ville qui nunc sunt et pro tempore fuerint possint et eis liceat sine alicuius pene incursu deputare et assignare^c aliquam domum vel alium ydoneum locum ubi protocolla, manualia, instrumenta, note, scripture publice et alie quorumvis notariorum qui in ipsa villa decesserint que tamen per ipsos notarios decedentes aliis notariis legate seu comendate non fuerint recondantur et conserventur ac tute esse valeant et reponi, necnon eligere, ordinare et deputare unum vel plures notarios qui teneant claves illius domus vel loci ubi scripture ipse, ut predicatur, reponentur, et etiam taxare ipsis notariis quibus dictarum scripturarum custodia comitetur certum salarium pro laboribus quos sustinebunt et facient tam in perquirendo aliquid in scripturis ipsis et in reducendo in formam publicam contractus aliquos vel alia quavis causa ad instanciam quorumcumque. Volumus tamen quod heredes ipsorum notariorum quorum dicte scripture fuerint habeant et habere debeant quodcumque jus eis pertinens ex scripturis predictis, presenti concessione per quam ipsis heredibus prejudicium fieri nolumus^d in aliquo non obstante. Mandantes per eandem gubernatori dictorum comitatum et aliis etiam officialibus nostris et dictorum officialium locatenentibus presentibus et futuris quatinus concessionem nostram huiusmodi teneant firmiter et observent et non contrafaciant vel veniant seu aliquem contrafacere vel venire permittant aliqua ratione. In cuius rei testimonium presentem^e fieri iussimus nostro sigillo munitam. Data Valentie XVI^a die aprilis anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XC^o III°. Andreas Salvator.

Arnaldus Manyosa mandato domini Regis facto per nobilem Ray-

mundum Alamani, consiliarum et
camarlengum.

Pro[bata].

^a. *escrit entre línies.* — ^b. *primer era escrit damna.* — ^c. *segueix, ratllat, possint.*
— ^d. *escrit sobre ratllat volumus.* — ^e. *segueix, ratllat, vobis.*

3

1393, juliol, 18, Tortosa.

Llicència reial atorgada al notari de Lleida Bernat Colom, a qui han pervingut els protocols del difunt notari Galceran Trullols (segons instrument rebut pel notari Pere de Nabal) de poder passar en net i redactar en forma pública els documents que aquest havia rebut i encara no havia passat en net.

ACA, C, reg. 1905, f. 138v.

Bernardi Columbi.

Nos Johannes etc. Supplicato nobis humiliter pro parte vestri, ffideiis nostri Bernardi Columbi, auctoritate regia notarii habitatoris civitatis Ilerde quod cum Galcerandus Trullols quondam, notarius dicte civitatis Ilerde, vobis legaverit seu alias dederit cum publico instrumento recepto per Petrum de Nabal, notarium dicte civitatis Ilerde, protocolla et omnes alias scripturas publicas et auctenticas per ipsum Galcerandum Trullols ut notarium facta et receptas et alias penes ipsum ut notarium existentes, dignaremur vobis concedere ut omnia testamenta, contractus et alia quevis instrumenta per ipsum Galcerandum ut notarium recepta et nondum in mundum redacta que in dictis protocollis aut aliis scripturis penes ipsum existentibus reperire poteritis in formam publicam redigere et claudere ac quorum intererit tradere libere valeatis, hanc supplicacionem suscipientes benigne ut omnia testamenta, codicillos et contractus ac quevis alia instrumenta per dictum Galcerandum Trullols recepta et nondum in mundum redacta que in dictis protocollis aut aliis scripturis per ipsum vobis legatis seu donatis notata seu continuata repereritis in formam publicam redigatis et claudatis ac quibus tradenda fuerint tradatis ac ea et omnia alia licite et honeste circa hec ac eorum occasione faciatis que ipse Galcerandus dum vivebat poterat facere licenciam et facultatem plenariam huius serie impartimur; mandantes per eandem curie et vicario ac paciariis dicte civitatis Ilerde ceterisque officialibus nostris presentibus et futuris ad quos spectet quatinus licenciam nostram

huiusmodi vobis teneant firmiter et observent ac teneri et observari faciant et non contraveniant quavis causa. In cuius rei testimonium hanc fieri et sigillo nostro iussimus communiri. Data Dertuse XVIII^a die julii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oXC^o tercio. Guillermus de Vallesicca.

Bonanatus Egidii ex provisione
facta per vicecancellarium.

Pro[bata].

4

1894, febrer, 7, València.

Llicència reial atorgada al notari de Girona Bernat Dons, a qui han pervingut, per compra, els protocols del difunt notari Francesc de Cantallops, de conservar-los i poder-ne treure còpies autèntiques.

ACA, C, reg. 1905, ff. 223v.-224r.

Bernardi de Dons.

Nos Johannes etc. Necessitati singularium rei publice providere volentes et ut habentes contractus, testamenta et alia instrumenta in notulis, processibus, scripturis seu prothocollis Ffrancisci de Cantaluppis quondam notarii Gerunde habeant ad quem possint recurrere pro eorum habendis contractibus et scripturis, prout eis necessarium immineat, comittimus huius serie vobis, fideli nostro Bernardo de Dons, notario dicte civitatis et auctoritate regia notario per totam regiam dicionem, quatinus notas seu prothocolla instrumentorum et alias scripturas per dictum quondam notarium regia auctoritate receptas et recepta que, ut asseritur, in posse vestro racione empcionis per vos de illis inde facte existunt, ut notarius publicus teneatis ac conservetis et prout ad ipsius officium notarie pertinent et spectant illis quorum interest tradatis ipsa a dictis notulis, scedis seu membranis dicti quondam notarii fideliter abstrahendo et eadem auctoritate regia claudendo et in clausuris inde mencionem debitam et consuetam faciendo. Nos enim quibuscumque instrumentis ac processibus per vos de predictis conficiendis, scribendis ac scribi faciendis per juratos vestros tam in iudicio quam extra fidem adhiberi volumus et ea^a plenam obtinere roboris firmitatem; mandantes per hanc eandem gubernatori Cathalonie, vicario, subvicario, bajulo et subbajulo ac juratis civitatis Gerunde et aliis universis et singulis officialibus nostris presentibus et futuris et aliis quibuscumque quod presentem provisionem et:

comissionem firmas habeant, teneant et observent et non contraveniant quavis causa. In cuius rei testimonium presentem fieri jussimus nostro communi sigillo munitam. Data Valencie VII^a die ffebroarii anno a Nativitate Domini M^oCCC^o^b nonagesimo quarto. Guillelmus de Vallesicca.

Petrus de Ponte ex provisione facta per vicecancellarium.

Pro[bata].

^a. escrit entre línies. — ^b. segueix, ratllat, XCQ.

5

1408, abril, 18, Barcelona.

Comissió feta pel rei Martí al seu escrivà Guillem Gibellí de les escriptures i protocols del difunt protonotari reial Galceran d'Ortignes, sota el qual aquell havia après l'art de la notaria, i llicència al mateix escrivà reial d'extreure'n instruments i còpies, tant dels notats per extens com dels resumits, posant-hi el seu propi senyal de notari. Salvats els drets dels hereus, en podrà percebre el salari corresponent.

ACA, C, reg. 2207, ff. 41r.-42r.

Guillermi Gibellini.

Nos Martinus etc. Quia pro parte vestri ffidelis scriptoris nostri Guillermi Gibellini, per totam nostram dominacionem publici regia auctoritate notarii, fuit nobis humiliter supplicatum ut cum post obitum vel decessum Galcerandi de Ortigiis quondam, secretari primitus et postea prothonotarii illustrissimi domini regis Johannis felicis memorie ffratris nostri et tunc magistri aut connotarii vestri ab intestato deffuncti, seu a die sui obitus citra in posse vestro remanserint et adhuc penes vos existant ex ordinacione, voluntate seu jussu verbali eiusdem domini regis nonnullae scripture, notule sive scede aut prothocolle vel capibrevia notularum diversorum contractuum, actuum sive instrumentorum diversarum personarum per eundem quondam^a Galcerandum tanquam publicum regia auctoritate notarium, scriptorem sive secretarium^b jamdicti domini regis etiam antea in minoribus constituti et tam in regia sive ducali curia quam^c extra diversis temporibus receptorum, quarumquidem notularum alique nondum per extensum notate sunt seu perfecte, et nonnullae ex eis sunt largo modo notate sed nondum in mundum seu publicam formam redacte, et sunt ex eis etiam alique jam barrate in signum quod instrumenta fuerunt jam ab eis in publicam formam extracta, et contingat interdum quod per illos pro quibus dicta faciunt instrumenta seu

quorum in eis interesse vertitur instrumenta eadem in formam publicam eis per vos fieri et tradi requirunt, postulant sive petunt, dignaremur vobis de nostri regia et solita benignitate dictas scripturas ac notulas, scedas et prothocolla ad cautelam comendare et comittere, ac prout jam per nostros officiales ordinarios eorum auctoritate seu ex ipsorum officio in similibus fieri solitum est vobis etiam super eisdem licentiam seu facultatem concedere infrascriptam, pro tanto nos, vestris in hac parte supplicacionibus favorabiliter ac graciosius inclinati, cum valde sit equum et rationi consonum quod vos idem Guillelmus, qui predicto quondam Galcerando dum viveret circa notariatus artem et continuum sui officii in regia seu ducali curia exercitium, sicut jam patule nobis constat et satis manifestum ac notorium est, longo^d satis tempore laudabiliter servivistis, et qui forsam in eisdem scripturis seu contractibus vel parte ipsorum quampluries pro eo intervenistis seu etiam laborastis, quemque ab experto ad hec et majora sufficientem et idoneum ac nostre huiusmodi concessionis condignum et benemeritum multipliciter reputamus precipue cum nusquam, ut per vos asseritur, idem defunctus aliter disposuerit de eisdem, jamdictam et multo majorem a nobis gratiam reportetis, vobis jamdicto Guillermo Gibellini tanquam^e benemerito et sufficienti jamdictas notulas, scedas, prothocolla, processus et alias scripturas publicas quorumvis instrumentorum, actuum, capitulorum seu contractuum fuerint per eundem quondam Galcerandum seu per vos vel alium quemvis pro eo, dum viveret, tanquam notarium publicum, scriptorem vel secretarium, prout jam superius dictum est, factos, factas et facta, scriptas^f et recepta factorum seu etiam receptorum cuiusvis speciei seu qualitatis in posse vestri vel alterius sint, fuerint vel existant nondum comendata seu comendatas vel asignatas alteri ad cautelam harum serie comittentes seu etiam comedantes, vobis eidem Guillermo concedimus et licentiam seu facultatem plenariam impartimur quod licite^g et absque alicuius pene incurso possitis et vobis amodo liceat ex seu a jamdictis et quibusvis notulis, scedis, scripturis seu prothocollis predicti Galcerandi de Ortigiis magistri et connotarii vestri quondam contractus quoscumque seu instrumenta quevis, qui et que in eis jam largo modo seu complete aut perfecte notati sive per extensum notate^h fuerint, abstrahere et in publicam formam redigi facere et eos ac ea claudere et subsignare signum vestrum solitum notarie in eisdem instrumentis sicut in similibus fieri solet et moris est, videlicet in clausura eorumdem, apponendo et illos ex contractibus sive instrumentis qui nondum largo modo notati fuerint valeatisⁱ etiam per extensum seu largo modo notare sub eisdem tamen testibus et kalendariis jam in eis appositis et juxta cursum contractuum eorumdem ac cum suis clausulis et renunciacionibus ad eos et ea de jure, consuetudine aut stilo dicti Galcerandi necessariis et opportunis, ffacti tamen sustancia in aliquo non mutata, necnon eosdem tales contractus seu

instrumenta claudere et solito signo vestri notarie officii etiam subsignare, eosque, eas et ea illis personis pro quibus faciunt tradere et deliberare positus, satisfacto condecenter vobis per easdem ex et pro ipsis contractibus, instrumentis seu scripturis in vestris salario et labore; volumus tamen quod cum per vos instrumenta predicta seu ipsos contractus claudi et subsignari contigerit, in eorum clausura de concessione huiusmodi specialem habeatis facere mencionem. Nos enim, salvato tamen jure heredibus predicti deffuncti competenti, quibus nolumus prejudicare, dictos tales contractus sive ipsa instrumenta cum per vos clausi seu clausa sicut premititur extiterint^k iddem robur et eadem vim, efficaciam et firmitatem ac illum et eundem valorem habere et obtinere volumus ac si per ipsum quondam Galcerandum de Ortigiis, connotarium vestrum, clausi fuissent vel etiam subsignata; mandantes per hanc eandem gubernatoribus, vicariis, baiulis ceterisque universis ac singulis officialibus et subditis nostris presentibus et futuris, sub pena quingentorum florenorum auri erario nostro applicandorum ac de certa sciencia et expresse, quatinus provisionem nostram huiusmodi et in ea contenta inviolabiliter observantes,¹ contra ea non veniant seu aliquem contravenire permittant aliqua racione, quin pocius vos eadem uti permittant, contradiccione qualibet quiescente. In cuius rei testimonium presentem vobis fieri jussimus nostro sigillo munitam. Data Barchinone XVIII die aprilis, anno a Nativitate Domini M^oCCCC^oVIII^o. Sperendeus.

Bernardus de Frexenet mandato regio facto per vicecancellarium.
Pro[bata].

^a. quondam afegit posteriorment. — ^b. segueix, ratllat, jamdictum. — ^c. un cop ratllat quam, hi fou escrita al damunt l'abreviatura corresponent. — ^d. la darrera síllaba afegida posteriorment. — ^e. la frase des de et multo fins a tanquam és escrita sobre un text raspat i avui illegible. — ^f. al damunt hi ha el tret d'abreviatura ratllat. ^g. primer era escrit licet. — ^h. primer era escrit notata. — ⁱ. primer era escrit valletis. — ^k. escrit al damunt, substitueix un existerint ratllat. — ^l. primer era escrit observent.

1432, desembre, 4, Barcelona.

Testament atorgat pel notari Pere Andreu, de Barcelona. En nomena marmessors la seva muller i el seu cunyat. Disposa que siguin venuts els seus llibres per satisfer les depeses de l'enterrament i diversos llegats a causes pies, obres benèfiques, parents i escrivans. Llega les seves escriptures i les dels altres notaris que posseïa al seu escrivà Nicolau de Mediona amb condicions sobre la percepció dels emoluments. Nomena usufructuària la seva

muller, i hereus, meitat per meitat, l'Hospital de la Santa Creu i causes pies i obres benèfiques a arbitri dels marmessors.

La publicació del testament tingué lloc el 20 de gener de 1437, dos dies després de la mort del testador.

AHPB, Francesc Barau, «Primus liber ultimarum voluntatum» (1416-1433), ff. 99r-100v.

Die jovis quarta mensis decembris, anno a Nativitate Domini M° CCCC° XXXII°.

In Christi nomine. Ego Petrus^a Andree, notarius et civis Barchinone, filius Guillermi Andree et domine Marie eius uxoris defunctorum loci de Conesia diocesis Terrachonensis, attendens quod nil est morte cercius nilque incercius hora mortis, ideo mentis et corporis per Dei gratiam perfruens sospitate et^b in meo^c bono sensu cum firma loquela, sana et integra memoria existens meum facio et ordino testamentum in quo eligo manumissores meos et huius mei testamenti seu ultime mee voluntatis^d exequutores venerabilem Jacobum Oller, presbiterum, rectorem ecclesie de Ciutadella, cognatum meum sive cunyat, et dominam Blanquinam uxorem meam, quos sicut carius possum deprecor eis que plenam dono et confero potestatem quod si me mori contigerit antequam aliud faciam vel ordinem testamentum ipsi ambo aut unus eorum in ausencia vel deffectu alius^e eorumdem distribuant, ordinent et exequantur sive distribuatur, ordinet et exequatur de bonis meis hoc meum testamentum seu hanc meam ultimam voluntatem, prout inferius scriptum invenerint seu invenerit ac per me fieri ordinatum.

Primum igitur et ante omnia volo et mando quod omnia debita que die obitus mei debeam persolvantur et omnes injurie ad quarum restitutionem teneam restituantur breviter, simpliciter, summarie^f et de plano, prout tamen ipsa debita et injurie probari poterunt vobis seu hostendi per testes vel instrumenta aut alia legitima documenta secundum dominum Deum et forum anime.

Eligo autem meo corpori sepulturam in cimiterio ecclesie fratrum Minorum Barchinone, supplicans venerabili guardiano et conventui dicti monasterii quatinus habitum beati Ffrancisci mihi concedant, cum quo cupio devote sepeliri, pro quo habitu volo dari sexaginta sex solidos et quod habeatur a fratre paupere bone tamen vite et honeste conversacionis, deprecans eum quatinus oret ad Dominum pro anima mea. Ulterius volo quod duodecim fratres dicti conventus de pauperioribus portent corpus meum ad^g sepulturam et quatuor pauperes induti singulis gramasiis et capuciis panni lane lividi coloris portent brandones cum corpus meum ad subterrandum portabitur, cuilibet quorum dictorum duodecim fratrum volo dari quinque solidos cum dimidio et cuilibet dictorum quatuor pauperum duos solidos et semis

pro eorum labore. Item volo quod duo fratres dicti conventus bone vite et honeste conversacionis assint corpori meo post obitum meum noctu dieque legendo psalmos penitenciales cum letania et alias oraciones effundendo pro anima mea donec traditum fuerit ecclesiastice sepulture et quod detur utrique pro qualibet die cum nocte singulos florenos auri de Aragonia. Item volo dari cuilibet pauperi mendicanti qui die mee sepulture post eius celebracionem venerit ad domum meam pro querenda elemosina duos denarios barchinonenses minorum. Item dimitto dicto conventui fratrum Minorum Barchinone pro pitancia die mee sepulture, pro missis tercii diei et pro anniversario capitis anni quindecim florenos auri Aragonum. Alia vero solennia mee sepulture volo fieri bene et complete ad noticiam et per manus dictorum meorum manumissorum.

Item dimitto ecclesie Sancti Justi, cuius sum parrochianus, iure parrochianatus decem solidos. Item dimitto operi dicte ecclesie decem solidos et totum id quod debeo ex illis decem octo denariis quos promisi dare eidem ecclesie seu operi eiusdem quolibet mense. Item dimitto bacino pauperum dicte ecclesie alios decem solidos. Item dimitto luminarie dicte ecclesie alios decem solidos. Item dimitto custodie sedis Barchinone, in quo preciosissimum corpus domini nostri Jesu Christi reconditur DCCC solidos. Item dimitto operi dicte sedis alios decem solidos. Item dimitto confratrie beate Eulalie dicte sedis quinque solidos ultra id quod debeo ut confrater eiusdem. Item volo celebrari illas quadraginta unam missas que vocantur sancti Gregorii et triginta tres missas vocatas de sancto Amatore in dicta ecclesia fratrum Minorum Barchinone, pro caritate quarumquidem missarum, tam pro celebratione ipsarum missarum quam pro candelis que servantur ipsis missis celebrandis septem florenos auri Aragonie. Item dimitto conventui fratrum Predicatorum Barchinone pro pitancia, rogans eum caritative^b in Domino quatenus orent ad dominum Deum pro anima mea, decem florenos. Item conventui fratrum sancti Augustini Barchinone pro pitancia quinque florenos. Item dimitto conventui fratrum beate Marie de Carmelo Barchinone pro pitancia alios quinque florenos. Item dimitto ecclesie beate Marie de Jesu territorii Barchinone duos florenos. Item dimitto Hospitali Sancte Crucis Barchinone alios duos florenos. Item dimitto cuilibet dictorum meorum manumissorum pro onere manumissorie tres florenos. Item dimitto cuilibet scriptorum meorum qui die obitus mei stabunt mecum duos florenos. Item dimitto Berengario Perayerii, qui mecum stetit diu pro scriptore, quinque florenos. Item dimitto honorabili domine Beatrici uxori honorabilis Bernardi Serra quondam baiuli generalis Cathalonie illos decem florenos, quos michi debet racione mutui. Et eciam dimitto sibi quinque florenos. Item dimitto honorabili Petro Serra et Nicholao Serra eorum filiis utrique eorum quinque florenos. Item dimitto discreto Bernardo Ortal presbitero, olim scriptori mei

decem florenos, rogans eum caritative in Domino quatinus oret ad dominum Deum pro anima mea. Item dimitto captis in carcere comuni civitatis Barchinone undecim solidos. Item dimitto venerabili Jacobo Oller predicto ultra legatum manumissorie, et quod oret ad dominum Deum pro anima mea decem florenos. Item dimitto Guillermo Petro Massaguerii presbitero decem florenos. Item dimitto Jacobo Maig, filio Guillermi Maig quondam, quinque florenos et cuilibet eius infanti singulos florenos. Item dimitto Laurencio Hostalrich, nepoti meo sive nabot dicti loci, quinque florenos et cuilibet eius filio singulos florenos. Item dimitto Petro Marci et domine eius uxori consanguineis meis utrique eorum duos florenos cum dimidio. Item volo fieri incontinenti post obitum meum unum solemne anniversarium in ecclesia dicti loci pro anima mea, parentum meorum et omnium fidelium defunctorum pro quo fiendo et elemosinis panis et denariorum inde fiendis volo dari decem florenos.

Preterea laudo et approbo dicte domine Blanquine, uxori mee, dotem suam, que est septem mille solidos barchinonenses et augmentum sive donacionem propter nupcias, quam dotem me habuisse et recepisse confiteor, quod quidem augmentum sibi dimitto ad omnes suas voluntates inde libere faciendas perpetuo. Item dimitto ipsam dominam uxorem meam dominam et potentem ac usufructuariam omnium bonorum meorum quamdiu caste vixerit et sine viro et ipsam dotem et augmentum sibi solvi non petierit, remittens sibi quod non teneatur cavere nec aliquam caucionem prestare de utendo et fruendo arbitrio boni viri nec alias. Item dimitto sibi omnes vestes lane, lini ad opus sui corporis et omnia^l jocalia sua ad omnes suas voluntates.

Item dimitto Michaeli Andree fratri meo si ad has partes venerit viginti quinque libras barchinonenses et omnem partem et jus michi pertinentem et pertinens in hereditate et bonis que^k sunt in dicto loco de Conesia, que fuerunt dictorum parentum meorum et suorum, quique^l nunc est^m et diu fuit in partibus ultramarinis, ad quas se trastulit me invito. Et ubi ad has partes non venerit dimitto ea que habeo in dicto loco de Conesia et in terminis eiusdem in dicto casu dicto Laurencio Hostalrich, si vixerit, alias filiis suis legitimi et carnalis matrimonii.

Et adⁿ predicta legata solvenda assigno libros meos, quos die obitus mei habeo, quos volo incontinenti post obitum meum vendi per dictos meos manumissores plus offerentibus et eorum precia converti in solucionem mee sepulture et dictorum legatorum. Et quod superaverit dari amore Dei in pias causas ad eorum noticiam pro anima mea et illorum quibus in aliquo teneat et omnium fidelium defunctorum. Si vero aliquid defuerit de aliis bonis meis volo fieri complementum, dando potestatem plenariam ipsis meis manumissoribus^o incontinenti post obitum^p meum apprehendendi ad manus suas et propria auctoritate vendendi ipsos libros et omnia alia bona mobilia

dicte mee hereditatis plus offerentibus in encantu publico^q demptis hiis que dicta uxor mea necesse habuerit ad (et) eorum cognicionem et solutis legatis et debitis et dicta mea sepultura, quod superaverit teneat dicta uxor mea usuffructuario iure ex legato quod infra sibi facio^r.

Scripturas autem meas et aliorum notariorum quas teneo^s dimitto Nicholao de Mediona scriptori nunc mecum comoranti sub hoc modo et onere quod de instrumentis que jam clausa et perfecta fuerint nichil habeat, idem et de processibus de eo quod debebitur, immo sit totum emolumentum seu salarium debitum et inde pertinens, de hiis vero instrumentis que dictata fuerint habeat terciam partem, factis de salariis inde provenientius tribus equalibus partibus. De aliis vero habeat medietatem et uxor mea si usuffructuaria fuerit alias heredes mei aliam medietatem. Et si dictus Nicholaus de Medione cum ipso onere accipere noluerit velⁱ deffecit quandocumque dimitto ipsas scripturas meas cum dicto onere discreto Francisco Barau, notario Barchinone.

Omnia vero alia bona mea mobilia et immobilia et iura et acciones meas quascumque, quecumque sint et ubicumque sine tamen derogacione et artacione usuffructus per me dicte uxori mee legati dimittoⁿ videlicet medietatem Hospitali Sancte Crucis et aliam medietatem missis celebrandis, pauperibus verecundantibus, captivis christianis redimendis, puellis pauperibus maritandis et in aliis piis causis ad noticiam et per manus dictorum meorum manumissorum, dando potestatem in dicto casu dictis meis manumissoribus et duobus ex eis si vixerint alias quod surrogentur per honorabilem officialem domini barchinonensis episcopi, qui, finito dicto usuffructo dicte uxoris mee, accipiant omnia bona mea sua propria auctoritate cum beneficio inventarii et ea plus offerentibus vendant in encanto publico et precia recipiant, instrumenta^v ipsarum vendicionum faciant emptoribus eorundem cum iurium et accionum cessione et mandato eviccionis, caucione ceterorum bonorum meorum obligacione, possessionis tradicionem, apoce faccione et aliis clausulis et cautelis inde utilibus^x et necessariis, committens eis et alteri eorum in defectu alterius super premissis omnibus et singulis et super generali exercicio et exequione premissorum liberam et generalem administracionem et plenarie vices meas cum plenissima facultate, prout ego facerem si vitam ducerem in humanis.

Hec est autem ultima voluntas mea, quam volo valere iure testamenti et si forte non valet aut valere non poterit iure testamenti saltem volo quod valeat et valere possit iure codicillorum vel nuncupatim aut iure eciam cuiuslibet alterius ultime voluntatis.

Actum est hoc Barchinone quarta die mensis decembris, anno a Nativitate Domini millesimo quadringentesimo tricesimo secundo. Sig(+)^{num} Petri Andree testatoris predicti qui hec laudo, concedo et firmo.

Testes rogati huius testamenti sunt discreti Johannes Bergues presbiter, Berengarius de Jonquerio et Nicholaus de Mediona notarii ac Petrus de Solerio scriptor cives Barchinone.

Predictum testamentum fuit publicatum ad requisicionem dictorum manumissorum die dominica XX^a mensis januarii, anno a Nativitate Domini M^o.CCCC^o tricesimo septimo, qua die corpus dicti deffuncti^v fuerat traditum ecclesiastice sepulture et obiit die veneris XVIII^a dicti mensis, presentibus ad hec pro testibus vocatis et assumptis discretis Bartholomeo Noet presbitero, rectore ecclesie Palacii Solitani diocesis Barchinone et beneficiato in ecclesia de Conesia, Paulo Guardiola, notario, Ffrancisco Sala, mercatore et Petro Hostalrich, argenterio, civibus Barchinone.

(Al marge esquerre) C[lausum] t[raditum].

Ratllat amb tres ratlles verticals.

^a. sobre Petrus hi ha dues ralletes inclinades per indicar que és l'atorgant del testament. — ^b. segueix et, repetit. — ^c. segueix pleno, ratllat. — ^d. seu ultime mee voluntatis, interlineat. — ^e. segueix seu aliorum, ratllat. — ^f. segueix summarie, repetit. — ^g. segueix subterrandum portabitur, ratllat. — ^h. carative al ms. — ⁱ. segueix jo-, jocalia, ratllat. — ^k. segueix fuerint, ratllat. — ^l. segueix nunc est, ratllat. — ^m. segueix et, ratllat. — ⁿ. des de laudo et approbo dicte domine Blanquine, fins ací afegit a peu de pàgina a f. 99v. i 100 r. — ^o. segueix quod, ratllat. — ^p. segueix suum, ratllat. — ^q. segueix dempnis, ratllat. — ^r. segueix el paràgraf immediatament anterior Item dimitto Michaeli... i a continuació l'anterior a aquest Preterea laudo et approbo dicte domine Blanquine, ratllats. — ^s. segueix dimit-, ratllat. — ^t. segueix deffecerit, ratllat. — ^u. segueix vid-, ratllat. — ^v. segueix vendicionum, ratllat. — ^xutibus al ms. — ^y. deffuncti, interlineat.

7

1442, octubre, Barcelona.

Nicolau de Mediona compra als administradors de l'Hospital de la Santa Creu, hereus de la meitat dels béns del notari Pere Andreu, el dret que tenien sobre les escriptures que aquest li havia llegat, per 13 lliures i 15 sous. Paga amb onze somades de vi i amb el salari d'una escriptura que féu per a l'Hospital.

AHPB, Llibre de comptes de Nicolau de Mediona, anònims del segle xv, núm. 19, f. 71v.

En lo mes de octubre de XXXXII los honorables administradors del Hospital de Santa Creu, hereu per la maytat del discret en Pere Andreu, quondam notari, me donaren e absolgueren^a, diffiniren e remeteren lo dret que lo dit Hospital havia en les scriptions que lo dit Pere Andreu^b me havia

lexades en son testament^c per preu de XIII lliures XV sous; pres la dita donació e diffinició lo discret en Johan Corró, notari XIII ll. XV ss.

Paguí lo dit hospital, ço és^d VIII lliures XVI sous per^e onze somades de^f vi que li vaní a raó de XVI sous per somada.

Ítem IIII lliures XVIII sous per salari de un contracte de censal de preu de M lliures que vaneren a la muller d'en Pere Andreu, quondam notari, en poder meu.

^a. segueix V, ratllat. — ^b. segueix i, ratllat. — ^c. segueix pres la dita, ratllat. — ^d. segueix X, ratllat. — ^e. segueix XV, ratllat. — ^f. segueixen dues lletres ratllades.

1447, maig, 22, Barcelona.

1450, abril, 20, Barcelona.

Nicolau de Mediona compra a Blanquina, vídua de Pere Andreu, els drets que li pertanyien sobre les escriptures del seu marit com a usufructuària, per 22 lliures. La quantitat fou fixada pels notaris Bernat Noves, Joan Osona i Gabriel Bofill, els quals, tres anys més tard, decidiren augmentar la indemnització en 18 lliures i 7 sous més.

Ibidem, f. 75v.

Ítem a XXII de maig, any M CCCC XL set, ab carta rebuda en poder d'en Gabriel Boffiy, notari de Barcelona,^a madona Blanquina, muller del discret en Pere Andreu, quondam notari, mestre meu, me donà, absolgué, diffiní e remeté a mi e als meus tot lo dret que ella, com a usuffructuària e en nom propri li ha pertangut, pertany e li pertanyerà així per lo testament de son marit com en altra manera en les scriptures que foren de son marit, que Déus hage, per preu de XXXXI florins, a ella taxats per entreteniment dels discrets en Bernat Novas, Johan Osona e Gabriel Boffiy.
..... XXII ll.

Paguí la en aquesta manera, ço és que per ella lo mateix die dixí en la Taula de la ciutat a na Angelina, filla d'en Pere Vilardell, a la qual ella les hi davia per soldada, que havia stat ab ella per macipa,^b XII lliures, e VI lliures, X sous^c de comptants per la rahó mateixa de què li'n fermà àpocha lo mateix die en poder meu.

E a VIII de juliol següent li doní e per ella a'n Valero III lliures, X sous.

Aprés de açò [ne doní] a ella XVIII lliures, VII sous migencant los dits notaris, ultra ço que ja n'havia rebut, e pres la carta de loació de la

diffinició que ja m'havia fete lo dit Gabriel Boffiy, notari, a XX de abril del any M CCCC L, e doní'ls li en la Taula a XXX de maig, any M CCCCL.¹

..... XVIII ll. VII ss.

^a. hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchn. — ^b. segueix V?, ratllat. — ^c hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina sol. — ^d. tot el paràgraf està afegit en el marge superior amb un senyal que indica que cal intercalar-lo després del primer apartat transcrit.

9

1447, maig, 22, Barcelona.

Nicolau de Mediona compra al rector de Sant Miquel i a Blanquina, vídua de Pere Andreu, com a marmessors d'aquest, el dret pertanyent a les pies causes hereves del dit notari, a més de l'Hospital de la Santa Creu, sobre les escriptures del dit notari per 13 lliures, 15 sous.

Ibidem.

Ítem lo mateix die, en poder del dit notari, la dita dona e lo rector de Sant Miquel, com a marmessors del dit Pere Andreu, me remeteren lo dret que pertany a la marmessoria per la part de les pies causes, ultra lo dret del Spital, lo qual dias ha jo comprí e paguí, per preu de XXV florins — XIII lliures, XV sous, ab entreveniment dels damunt dits.

Aquests actes fets per lo rector com a marmessor etc. foren ratificats per mossèn Pere Guillem Rocha, lavors comissari dels testaments, elet per mossèn Jacme, bisbe de Barcelona^a, en la surogació que li féu a XXIII de setembre, any M CCCC XLVIII per ço com no's trobà la surogació^b que li era stada feta en l'any XLVII ans de la present ferme e per ço alí lo comissarii ratificà.^c

Paguí'ls en aquesta manera, ço és a XVIII de març de XLVIII li tramati per en Jacme Foxes qui sta ab mi V lliures X sous en or.

Ítem més li doní e féu-me'n albarà III lliures, X sous.

(Al marge esquerre, ratllat) Non sunt solute.

^a. hem desenvolupat en català l'abreviatura llatina Barchn. — ^b. segueix feta a ne., ratllat. — ^c. tot el paràgraf està afegit al marge esquerre, segueix interlineat i acaba afegit al marge inferior del foli.

Miscel·lània de documents per a la història del notariat als estats de la Corona catalano-aragonesa

Mentre una recerca sistemàtica no permeti de fer una història del notariat als estats de la Corona catalano-aragonesa a partir d'una base documental renovada, ens sembla útil de publicar tots aquells documents que presentin un interès especial i que donin a conèixer nous aspectes de l'organització del notariat en el nostre àmbit, continuant així la tasca empresa en els volums precedents dels «Estudios y Documentos de los Archivos de Protocolos».

Els documents ja publicats, els que publiquem ara i els que seguiran en el futur aniran desbrossant el camí i facilitaran sens dubte l'elaboració de la desitjada síntesi.

Amb aquesta esperança, presentem conjuntament aquests documents amb els comentaris que, de moment, ens han suggerit. Maria Teresa Ferrer hi ha aportat el document A-2 i els comentaris A i B, mentre que Jaume Riera ha aportat els documents restants i el comentari C.

A) *Legalització internacional de documents notariaus en el segle XIV*

Segons la «Nueva Enclopedia Jurídica» la legalització és un acte en virtut del qual un funcionari autentica la signatura d'un altre funcionari posada al peu d'un document que ha de tenir efec-

tes legals fora de la demarcació o territori on aquest exerceix les seves funcions.

Per a les legalitzacions internacionals hom recorre al cònsol del país on el document ha de produir efecte, però si aquest no coneix la signatura del notari cal fer la legalització pel camí més llarg, és a dir, que el degà del col·legi notarial al qual pertany el notari legalitzi la signatura d'aquest, que el director general de registres i del notariat legalitzi la del degà i que el funcionari a qui correspongui del ministeri d'Afers Exteriors legalitzi la de l'esmentat director general.¹

El procediment ha evolucionat sens dubte en el transcurs del temps i s'ha adaptat als canvis de les institucions, però l'origen de la legalització es remunta a èpoques ben llunyanes. Les notícies més antigues que n'hem trobat són per ara els dos documents que presentem.

El primer document és una carta patent de Joan I del 30 d'octubre de 1393; a instància del procurador de la seva tia (en realitat, cosina del seu pare), la reina Elionor de Xipre,² el monarca hi certifica que el notari Joan de Fontcoberta és notari públic per autoritat reial a tota la seva dominació, que és persona de bona fama i que, segons costum del regne, és donada fe arreu del país a tots els contractes i escriptures públiques i autèntiques redactades per ell i pels altres notaris de creació reial.³

El document és, doncs, clarament, una legalització per a l'estranger de les escriptures autoritzades pel notari Joan de Fontcoberta. A quin país en concret anava destinada és cosa que el document no aclareix, però hi ha molts motius per suposar que aquest país era Xipre, l'illa on havia regnat Elionor.

En efecte, casada el 1353 amb Pere de Lusignan, rei de Xipre des de 1360, aquesta infanta catalana havia quedat vídua el 1369, en ésser assassinat el seu marit per una conjura nobiliària. Els dis-

1. *Nueva Enciclopedia Jurídica* dirigida por C. E. MASCAREÑAS y B. PELLISÉ PRATS, XIV, Barcelona, 1971.

2. Elionor era filla de l'infant Pere, comte de Ribagorça, germà d'Alfons el Benigne, i cosina germana, per tant, de Pere el Cerimoniós.

3. Apèndix, doc. A-1.

turbis originats per les seves venjances, així com les desavinences amb la seva nora, determinaren el seu retorn a Catalunya el 1381, cridada pel seu cosí el rei Pere el Cerimoniós.

Deixà, però, com era natural, nombrosos interessos a Xipre, particularment la seva dot, que calia recuperar. Nombroses negociacions entre la cort catalana, la francesa, la papal i la de Xipre tingueren aquest objectiu.⁴

El 1392, un any abans del document que comentem, fou segellada a Barcelona la còpia d'un instrument pel qual Pere II de Xipre feia donació a la seva mare de quatre feus a l'illa en compensació dels 42.000 besants de la seva dot.⁵ És possible que els instruments autoritzats per Joan de Fontcoberta, que havien de produir efecte a l'illa, estiguessin relacionats amb l'intent de cobrar les rendes d'aquests feus i fossin simplement poders a un procurador perquè gestionés els afers de la reina.

El segon document que presentem ens ofereix notícia d'una altra legalització en sentit invers: de l'estranger cap a Catalunya.⁶ Aquesta vegada no es tracta ja del propi document de legalització sinó d'una referència només, la qual, però, en coincidir amb el procediment usat en el document precedent, ens demostra que aquell no és una solució original a un problema singular sinó que és una mostra d'una pràctica legal estesa almenys pel món llatí.

Es tracta ara d'un document notarial, del nomenament de procurador substituït per part de Jacopo Ser Pelegrino, notari d'Ancona, a favor de Benedetto Gregorio, mercader de la mateixa ciutat. Onze ciutadans d'Ancona havien concedit poders a l'esmentat Jacopo Ser Pelegrino el 30 de desembre de 1400 davant del notari

4. L. NICOLAU d'OLWER, *L'expansió de Catalunya en la Mediterrània Oriental*, Barcelona, 1926, pp. 167-172; E. BAGUÉ, *Notes sobre la reina Elionor de Xipre, des del seu retorn a Catalunya fins a la seva mort*, a «Homenatge a A. Rubió y Lluch», III, Barcelona, 1936, pp. 547-554; G. HILL, *The history of Cyprus*, II, Cambridge, 1948, pp. 360-363, 377, 424-427.

5. E. BAGUÉ, *Notes*, p. 549. El 1392, però, el fill de la reina, Pere II de Xipre, ja era mort i regnava l'oncle d'aquest, Jaume I. La mort del fill el 1382 dificultà sens dubte la solució dels afers de la reina.

6. Apèndix, doc. A-2.

Antonio Guidolini, de la mateixa ciutat, perquè aquest gestionés alguns afers d'ells que no són indicats, bé que sospitem que poden tenir alguna relació amb una reclamació dels anconitans contra els catalans per pirateria, reclamació que havia estat atesa pel rei Martí a finals de l'any anterior 1399.⁷

Un cop a Barcelona, Jacopo Ser Pelegrino, preveient potser que la gestió dels afers que li havia estat encomanada s'allargaria molt, nomenà un procurador substituït seu.

Però tot això no tindria gaire interès per a nosaltres si la nova procuració no fes menció d'una carta patent dels ancians d'Ancona del 31 de desembre de 1400, que fou exhibida al notari català Guillem Donadeu per roborar l'autenticitat de les procuracions fetes a favor del citat Jacopo Ser Pelegrino a Ancona.

Guillem Donadeu fa constar en la seva escriptura de substitució de procuració que l'esmentada carta estava escrita en forma patent, és a dir oberta, adreçada a tots els que la inspeccionessin, i segellada al dors amb el segell de cera vermella dels dits ancians; aquests hi testificaven que Antonio Guidolini era notari públic per l'autoritat imperial i que era bo, públic, autèntic, lleial i fidel, que exercia l'art de la notaria públicament i lleialment i que hom donava plena fe als instruments i escriptures fets i publicats per ell, com a fets per un notari bo, públic, autèntic, lleial i fidel.

Segons la referència, es tractava, doncs, d'un document molt semblant a l'original que hem comentat abans. En ambdós casos la legalització s'havia fet a través d'una carta patent adreçada al qui la llegís, signada per l'autoritat més alta del respectiu estat, que responia de la persona i de l'actuació del notari que havia autoritzat l'escriptura o escriptures que calia legalitzar.

Per ara és tot el que podem dir d'aquesta pràctica legal que ha anat creixent i desenvolupant-se fins als nostres dies.

7. ACA, C, reg. 2173, f. 31 v. ; reg. 2243, ff. 41 r.-42 r.

B) *El nom del notari a l'instrument i les seves possibles modificacions*

Sabem que un dels elements essencials de la clausura o «completio» de l'instrument notarial era el nom del notari que, junt amb el seu signe, escrit tot de la pròpia mà del notari, eren els que garantien l'autenticitat i fe pública del document.

És per aquest motiu que ens han semblat interessants i curiosos els dos documents que publiquem referents a aquesta qüestió.

El primer és una autorització reial del primer de març de 1391, atorgada pel vicecanceller, que era el que s'ocupava d'aquests afers de tràmit referents al notariat, perquè el notari reial resident a Barcelona Pere des-Pou pogués canviar el seu nom afegint-hi el patronímic Joan, per tal d'evitar les confusions derivades de l'existència a Barcelona de més d'un notari amb el mateix nom i cognom. Així el destinatari de l'autorització es diria de llavors endavant Pere Joan des-Pou.⁸

El segon document és una altra autorització semblant, de l'11 de març de 1392 també per un canvi de nom del notari, però ara no per modificar el propi per raons pràctiques sinó per recuperar-lo després d'un falsejament inicial.

Segons ens assabentem per l'autorització, Guillem Pere Perull, notari que pertanyia a la casa reial de Joan I, havia callat el seu cognom quan havia obtingut privilegi de creació de notari del rei Pere el Cerimoniós, de manera que fins al moment de l'expedició de la carta reial havia figurat com a cognom seu el segon

8. Apèndix, doc. B-1. Efectivament, amb aquest nom Pere Joan des-Pou apareix en un document reial del 6 de juliol de 1392 i no per un motiu gaire respectable, ja que fou inculpat dels avalots ocorreguts a Barcelona l'agost de 1391 (ACA, C, reg. 1851, f. 187 r). Amb el mateix nom de Pere Joan des-Pou obtingué de la cort, el primer de gener de 1396, una concessió de 200 florins (reg. 1888, f. 138 r.), i el desembre del mateix any sofrí un procés mogut pel procurador fiscal en el qual era acusat, entre altres delictes, d'irregularitats en la confecció d'un document de préstec a la cort (reg. 2347, f. 48 r., 50 r.). El març de 1401 Pere Joan des-Pou ja era difunt, i la seva vídua Francesca, casada amb l'escrivà reial Berenguer Veray, per tal de poder recuperar el dot, intentava accelerar la conclusió d'un plet entre els hereus del seu primer marit i els comissaris reials per a la liquidació dels deutes de l'aljama jueva de Barcelona destruïda al 1391 (reg. 2130, f. 6 r.-v.).

nom: Pere. Guillem Pere Perull havia obrat així per evitar un perill que l'amenaçava i que l'autorització no explica. Passat aquest perill, sollicità de recuperar el seu propi cognom i de posar-lo a la clausura de les seves escriptures i, com hem vist, li fou concedit.⁹

La cosa més sorprenent d'aquesta autorització és que Guillem Pere Perull hagués pogut callar el seu cognom en començar a exercir com a notari i que això no fos considerat delictiu, com ho seria ara, ja que havia falsejat el seu nom en un document públic, el de la seva creació com a notari, i en tots els que havia signat posteriorment en qualitat de tal; per a la nostra mentalitat sembla inconcebible que una persona que havia d'amagar el seu cognom pogués ésser dipositària de la fe pública. Pel que fa a la resta, tant un document com l'altre demostren que qualsevol modificació del nom d'un notari en exercici necessitava l'aprovació reial i que aquestes modificacions eren possibles. A l'autoritat no li interessava tant que el nom que usava el notari fos el seu real com que utilitzés sempre el mateix i que per aquest fos fàcilment identificable.

C) *Notaris jueus i sarrain*s

Un estudi comprensiu de la història de la notaria no podria passar per alt l'existència a la nostra terra de minories religioses que, sempre en condicions d'inferioritat davant els cristians, es regien per un dret peculiar i, prèvies les pertinents concessions i privilegis reials i senyorials, per uns peculiars costums. Si volíem deixar de banda aquestes minories hauríem, no sols de fer veure que ignorem bona part de la documentació existent, sinó fins i tot mutilar els documents sobre els notaris cristians. Per dir-ne solament un exemple: el privilegi atorgat per Jaume I el 1258, sobre la llibertat a Barcelona d'elegir notari, menciona explícitament, com a beneficiaris del privilegi, els ciutadans (cristians) i els jueus.¹⁰

9. Apèndix, doc. B-2.

10. Privilegi publicat per R. NOGUERA GUZMÁN y J. M. MADURELL MARIMÓN, *Privilegios y Ordenanzas históricos de los Notarios de Barcelona*, Barcelona, 1965, pp. 131-132.

A la complexitat de les relacions jurídiques entre cristians a l'Edat Mitjana se sumará, doncs, a l'hora de voler exposar la totalitat de les qüestions referents a l'art de la notaria, el difícil estudi del dret jueu i del dret musulmà i la major complexitat de les relacions jurídiques inter-confessionals.¹¹

En aquesta miscel·lània documental hem volgut tan sols aportar dos documents inèdits que ens informen sobre l'existència de notaris jueus i sarraïns que, com se'n desprèn clarament, actuaven per a llurs comunitats religioses amb el mateix estatut amb què els notaris cristians actuaven dins la comunitat religiosa majoritària.

Pel que fa als notaris sarraïns, és ben escassa la bibliografia existent.¹² Només hem vist que en parli Carreras i Candi¹³ en presència d'un sol document, no gaire ben interpretat.¹⁴

Si bé els jueus monopolitzaren de fet l'ofici de torcimany i d'escrivans reials de cartes àrabs, cal creure que en la vida quotidiana dels nuclis sarraïns dels territoris de la Corona catalano-aragonesa, els escrivans-notaris dels contractes fets entre els membres d'aquestes comunitats pertanyien a llur mateixa religió. Si més no, els documents notariais en àrab, atorgats entre sarraïns,

11. Val a dir que en aquest aspecte el camí ja ha estat desbrossat per F. BAER, *Die Juden im christlichen Spanien, Erster Teil, Urkunden und Regesten*, Berlin, 1929, als apèndixs «Die auf Juden bezüglichen Gesetze in den älteren Rechtskompilationen von Aragonien und Navarra», i «Zum Urkundenwesen und Privatrecht der Juden in Spanien» (pp. 1024-1080).

12. Els treballs més extensos i recents sobre els tagarins passen per alt la qüestió, segurament per manca de base documental coneguda. Ens referim en concret a F. ROCA TRAYER, *Un siglo de vida mudéjar en la Valencia medieval (1228-1328)*, «Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón», V, Zaragoza, 1952, pp. 115-203 i a les obres que cita.

13. F. CARRERAS Y CANDI, *Desenrotllament de la institució notarial a Catalunya en lo segle XIII*, a [I] Congrés d'Història de la Corona d'Aragó dedicat al Rey en Jaume i a la seua època, Barcelona, 1909, vol. II, pp. 751-789 (cf. p. 765).

14. Es tracta de la concessió feta el 1294 per Jaume II al jueu de Barcelona Jafudà Bonsenyor facultant-lo «ad recipiendum et conficiendum instrumenta debitoria arabice facienda per sarracenos, per illos scilicet qui proficiuntur [des de Barcelona] ad partes sarracenorum, vel qui se obligant aliquibus personis pro certis quantitativibus in ipsis partibus exolvendis»; els quals contractes tindran «firmitatem tanquam publica manu facta, dum tamen manu tua scripta fuerint et subscriptionem tuam apposueris in eisdem». Carreras i Candi generalitza l'abast d'aquest ofici notarial referint-lo, sense matisar, a «rebre y redactar escriptures en llengua aràbiga

de què avui tenim notícia ¹⁵ no revelen pas la intervenció de jueus, i la concessió reial que ací publiquem alludeix clarament a l'elecció d'un notari sarraí per als contractes entre els sarraïns de Sangarrén, tal com és costum d'eleger notaris als nuclis de sarraïns del regne d'Aragó.¹⁶

Aquesta concessió reial té una estructura singular. Es tracta d'una concessió atorgada per Joan I el 18 de març de 1387 a petició de part; però la part interessada que eleva la petició no és directament la comunitat de sarraïns de Sangarrén sinó llur senyor natural, el donzell Miguel de Gurrea, al qual, juntament amb l'aljama de sarraïns, és concedit que en cas de faltar notari sarraí a la població, en puguin elegir un, els contractes estesos pel qual tindran ple valor i ferma, judicialment i fora judici, com a redactats per persona pública. I afegeix, com a condició, que el notari elegit haurà de jurar d'acord amb la çuna o llei musulmana, com és costum, de comportar-se bé i lleialment en el seu ofici.

L'existència de notaris jueus per als contractes entre els jueus medievals ja ha estat assenyalada pels investigadors i, com dèiem, estudiada i tot, si bé fins ara no havia estat publicat, que sapiguem, cap nomenament de notari jueu.

El que publiquem ¹⁷ presenta la forma de concessió, duradora a beneplàcit reial, atorgada per Joan I el 16 de febrer de 1391 (pocs mesos abans dels terribles avalots generals contra els calls jueus), a Zacaria Ceruch, de l'aljama d'Uncastillo, i té la particu-

entre los sarrahins del territori de Barcelona» i en conclou, ben a tort, que «lo notable del cas és que quasi sempre los notaris dels sarrahins eran juheus» (*op. cit.*, p. 765).

15. Tals documents han estat inventariats per J. BOSCH VILÀ en dos articles complementaris publicats als «Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón», vol. V (Zaragoza, 1952), pp. 407-416 (*Los documentos árabes y hebreos de Aragón y Navarra*) i vol. VI (1956), pp. 229-246 (*Referencias a moneda en los documentos árabes y hebreos de Aragón y Navarra*).

16. Apèndix, doc. C-1.

17. Apèndix, doc. C-2.

laritat d'ésser alhora nomenament de rabí de la mateixa comunitat.¹⁸ No s'hi expressa que hagués de jurar prèviament ni s'hi expressa tampoc el valor de documents públics que havien de tenir els contractes estesos pel rabí-notari jueu; i sorprèn una mica que aquests comprenguin tots els contractes entre jueus, ja que els privilegis reials concedits a d'altres aljames, fins i tot més importants, els limitaven als testaments i a les cartes dotals.¹⁹ Però en això, com en totes les qüestions de la vida pública, els privilegis reials concedits a les aljames variaven força de l'una a l'altra.²⁰

Per la documentació que posseïm, referent als jueus medievals, sabem també que els escrivans-notaris jueus tenien, com els cristians, llurs llibres de notes i protocols. Un document reial de l'any 1399 referent a l'aljama de jueus de Saragossa reconeix que «el scrivano judío ordenado a ffer los afferes de la aljama» és «per-

18. No fou el primer ni el darrer cas d'acumulació d'ambdós oficis. Ja el 1311 hi havia a Saragossa un rabí «scrivano» de l'aljama (Cf. F. BAER, *op. cit.*, núm. 164) i l'any mateix de l'expulsió general, el 1492, un altre rabí «notarius» de la de Montsó (*ibid.*, núm. 567). No hi ha dubte que «scrivà» en aquests casos és sinònim de «notari». Un document de 1423 menciona «una carta pública feyta e testificada per Saçón de Salinas, judío, scrivano de la aljama de la ciudat de Saragoça» (*ibid.* núm. 531/3).

19. El privilegi atorgat per Jaume II de Mallorca el 1278 als jueus de Mallorca diu que llurs testaments i contractes matrimonials «possint fieri et scribi per scriptorem seu scriptores judeos in littera hebraica et cum testibus judeis tantum», explicitant que tals documents siguin «rata et firma et pro publicis habeantur ac si per notarium seu notarios publicos christianos essent facta, et de dictis testamentis et instrumentis nuptialibus... possint uti... in iudicio et extra, prout de testamentis et instrumentis factis per notarios publicos christianos uti potest» (Cf. F. FITA, *La España Hebrea*, vol. II, Madrid, 1898, p. 99). Una viuda jueva de Mallorca el 1355 hagué de presentar en un plet el seu contracte de matrimoni, el qual, com que era en hebreu, «apud christianos non legibile imo pocius inintelligibile», per ordinació del batlle fou traduït de paraula per tres jueus davant notari cristià, «romanis ac vulgaris verbis... ad eo quod de contentis in eodem instrumento possit cum opus sibi fuerit omnibus facere fidem promptam» (Cf. E. K. AGUILÓ, *Traducción catalana de una carta esponsalicia hebrea*, «Boletín de la Sociedad Arqueológica Luliana», IV (Palma de Mallorca, 1891-1892), pp. 169-170).

20. L'aljama de Lleida, el 1400, va impetrar i obtenir del rei Martí «que aquell juheu que assignaran [*sic*] e crearan los regidors o secretaris de la dita aljama en aquell temps per notari, és a saber, en los plets e negocis de la dita aljama e singulars de aquella en qualsevulla manera, que totes aquelles cartes, contractes e scriptures de qualsevulla spècie sien que pendrà, reebrà o scriurà lo dit notari creat per los dits secretaris hagen efficàcia e valor en juhí e fora juhí, axí com si fos creat e confirmat per lo dit senyor Rey» (Cf. F. BAER, *op. cit.*, núm. 472/14).

sona comuna» o pública, i que per això el seu càrrec cal que sigui inamovible, i que «las notas suyas e otras scripturas no le puedan seer levadas ne tollidas por alguna persona sino por el comissario de la aljama, el qual aquellas notas e scripturas haya e sea tenido meter en poder de otro scrivano judío a qui pueda seer dada plena fe; e semblantment sea feito en caso que seguiessse muert del dito scrivano».²¹ I un altre document notarial de Barcelona, el novembre de 1391, ens certifica que la nota on havia estat pres un contracte dotal entre jueus per part dels escrivans de l'aljama «simul cum omnibus eorum scripturis fuit deperdita anno presenti diebus quibus fuit destructio cum avolot dicti calli aljame Barchinone».²²

MARIA TERESA FERRER I MALLOL - JAUME RIERA I SANS

21. *Ibid.*, núm. 467/9.

22. A.H.P.B., notari Bernat Nadal, Manual 7-VI-1391//2-I-1392, foli 75v-76r.

APÈNDIX

A - 1

1893, octubre, 30, Tortosa.

A instància del procurador de la reina de Xipre, el Rei expedeix certificació que el notari Joan de Fontcoberta és notari públic per autoritat reial a tota la terra i dominació seva, i que segons consuetud del regne és donada fe arreu del país a tots els contractes, documents públics i escriptures autèntiques redactades per ell i pels altres notaris amb autoritat reial.

ACA, C, reg. 1855, f. 179r. (Una anterior redacció no expedida al reg. 1884, f. 151v.).

Pro Johanne de Fontecohoperto^a.

Nos Johannes, Dei gratia rex Aragonum^b etc. universos et singulos presentem cartam nostram inspecturos per eandem^c reddimus cerciores quod Johannes de Fontecohoperto^d notarius, est notarius publicus regia auctoritate per totam terram et dominationem nostram ac bone fame et condicionis et quod ipse et alii^e in nostro dominio regia auctoritate notarii recipiunt et conficiunt ac recipere et conficere consueverunt in omnibus regnis et terris nostris scripturas autenticas et alia quelibet^f quorumvis contractuum publica instrumenta, quibus secundum consuetudinem regni nostri plena fides ubique ab^g omnibus adhibetur^h. In quorum testimonium, instante humiliter et supplicanteⁱ procuratore illustris Elienoris, regine Jherusalem et Cipri, amitte^k nostre carissime, presentem^l fieri jussimus nostro in pendentim^m sigillo munitam.ⁿ

Data Dertuse, XXX^a die octobris, anno a Nativitate Domini M^o CCC^o XC^o tercio regnique nostri septimo.^o Rex Johannes.

Dominus Rex mandavit michi Bonanato Egidii.

Pro[bata]^p

a. manca al reg. 1884. — b. Dei gratia rex Aragonum manca al reg. 1884. — c. universis et singulis presentes litteras nostras inspecturos per easdem al reg. 1884. — d. Fontecohoperto al reg. 1884. — e. al reg. 1884 primer deia ipsi et aliis. — f. segueix et al reg. 1884. — g. ab, interlineat. — h. adhibeatur al reg. 1884. — i. supplicante al reg. 1884. — k. amite al reg. 1884. — l. presentes al reg. 1884. — m. secreto al reg. 1884. — n. munitas al reg. 1884. — o. regnique nostri septimo manca al reg. 1884. — p. manca el manament al reg. 1884.

A - 2

1401, març, 21, Barcelona.

Jacopo Ser Pelegrino, notari d'Ancona, procurador d'onze conciutadans seus, segons instruments fets davant el notari Antoni Guidolini d'Ancona el 30 de desembre de 1400, nomena procurador substitut a Benedetto Gregorio, mercader d'Ancona. Exhibeix una carta patent dels ancians d'Ancona del 31 de desembre de 1400 que respon de la persona del notari Antoni Guidolini i de la seva actuació com a tal, legalitzant els instruments fets per ell.

AHPB, Guillem Donadeu, manual de 10 d'abril de 1399-24 de setembre de 1401, f. 143 r.-v.

Die lune XXI' marcii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo primo.

Noverint universi quod ego Jacobus^a Ser Pelegrini, civis Ancone, procurator venerabilium Mastelli Grassi, Anthonii Stephani, Simonis Cithoni, Laurencii Adonardi, Nicholay Marmotii, Petri Nardi Facioli, civium de Ancona, Nicholay Benedicti, Nicholay Ser Jacobi de Fulgineo, nomine et vice Johannis Petri de Fulgineo, civis et habitatoris Ancone, et sociorum constituentis, Michaelis Jacobi iudei et Jacobi filii magistri Anthonii Vitalis, civis et habitatoris Ancone, in actibus filii sui presentis, volentis et consentientis et pro se et nomine suo proprio gratis constituentis, qui omnes superius nominati et quilibet eorum singulariter et per se sufficienter et legitime certis modis nominibus et quolibet dictorum nominum et omni iure et modo quibus melius potuerunt, fecerunt et constituerunt et legitime ordinarunt me dictum Jacobum Ser Pelegrini eorum et cuiusque ipsorum verum et legitimum procuratorem, actorem, factorem et certum nuncium et specialem ad infrascripta et plura alia peragenda cum publico instrumento acto Ancone, anno a nativitate Domini M^o CCCC^o primo, presenti et subcontento, indicione nona, tempore domini Bonifacii pape noni, die XXX^a mensis decembris, clausoque et subsignato manu discreti Anthonii Guidolini de Ancona, publici imperiali auctoritate notarii, quiquidem Anthonius Guidolini fuit et est bonus, publicus, auctenticus, legalis et fidus notarius et artem notarie publice et legaliter exercuit, necnon quibuslibet instrumentis et scripturis eius manuscriptis et publicatis tanquam confectis manu boni, publici et auctentici, legalis et fidi notarii plenissime fides datur, ut constat cum littera multum nobilium et egregiorum dominorum ancianorum dicte civitatis Ancone in patenti forma universis et singulis ipsam litteram inspecuris directa et ipsorum dominorum ancianorum sigillo solito in cera rubea impresso eiusque dorso roborata et sigillata, data Ancone die ultima mensis

decembris, anno predicto et inferius denotato M^oCCCC^o primo, indicione nona, et etiam procurator et nomine procuratorio venerabilis Anthonii Mathei Blanchrini de Anchona, qui ad infrascripta et plura alia peragenda non revocando suos procuratores nec acta et gesta per eos iam facta sed pocius confirmando, ratificando et aprobando fecit, constituit et legitime ordinavit me dictum Jacobum Ser Pelegrini, notarium de Ancona, suum verum et legitimum procuratorem, actorem, factorem et certum nuncium et specialem cum publico instrumento acto Ancone predicto et subscripto anno a nativitate Domini M^oCCCC^o primo, indicione nona, tempore dicti domini Bonifacii pape noni, die XXX^a mensis decembris clausoque et subsignato manu dicti Anthonii Guidolini, notarii publici supradicti, ut in ipsis instrumentis seriusus continetur et potest manifeste apparere cuilibet intuhenti procuratorio et actorio nomine supradicto gratis et ex certa sciencia substituo vos venerabilem Benedictum Gregorium, mercatorem civem Ancone, presentem, in procuratorem et actorem ditorum meorum principalium omnium et singulorum ad agendum, defendendum, requirendum, protestandum et aliaque ad hec fieri requirantur faciendum iuxta dictam michi traditam potestatem, promittens dicto procuratorio nomine me et ipsos principales meos habere gratum et firmum quicquid per vos dictum procuratorem substitutum in predictis actum fuerit et nullo tempore revocare sub ditorum meorum principalium bonorum omnium obligatione.

Actum est hoc Barchinone XXI^a die marcii, anno a nativitate Domini millesimo quadringentesimo primo.

Sig(~~X~~)num Jacobi Ser Pelegrini, procuratoris predicti, qui hec laudo et firmo.

Testes huius rei sunt Marchus Sayol, mercator, civis Barchinone, et Jordanus Poll, mercator Montispesullani.

a. sobre Jacobus dues ratlletes inclinades per indicar la ferma del contracte per part d'aquest.

B - 1

1391, març, 1, Saragossa.

Concessió reial al notari de Barcelona Pere des Pou, per tal com a la mateixa ciutat hi ha altres notaris del mateix nom, de canviar el seu i dir-se i escriure d'ara endavant Pere Joan des Pou.

ACA, C, reg. 1898, f. 189v.-190r.

Petri Johannis de Puteo.

Nos Johannes, etc. Quia per vos, ffidelem nostrum Petrum de Puteo, auctoritate nostra notarium habitatorem Barchinone, supplicatum fuit nobis

humiliter ut cum in dicta civitate sint aliqui vobis nomine et officio consimiles et multociens vertatur in dubium in instrumentis et scripturis publicis per vos et ipsos confectis an sint clausa per vos seu per dictos vobis nomine et officio consimiles, dignemur de nostri benignitate solita unum cognomen Johannem videlicet nomini^a vestro addere ut per huiusmodi cognominis additionem per quem dicta instrumenta et alie publice scripture confecte fuerint melius cognoscatur, igitur dicta supplicatione admissa benigne, tenore presentis vobis concedimus quod absque alicuius pene incurso possitis et vobis liceat^b dictum cognomen predicto^c nomini^d vestro adjungere et Petrum Johannis de Puteo de cetero appellari^e et in instrumentis et scripturis publicis per vos exinde conficiendis Petrum Johannis de Puteo scribere licite valeatis; mandantes per eandem universsis et singulis officialibus nostris et subditis, cuiuscumque legis, gradus et conditionis existat, quatinus concessionem nostram presentem vobis teneant firmiter et observent ac faciant ab aliis inviolabiliter observari et non contraveniant quavis causa. In cuius rei testimonium hanc fieri et sigillo nostro jussimus comuniri.

Data Cesarauguste, prima die marcii, anno a Nativitate Domini M^oCCC^o LXXXX° primo. Dominicus Mascho.

Bonanatus Egidii ex provisione facta
per vicecancellarium.

Pro[bata].

a. nomini *corregit sobre* nomine. — b. licet *en el ms.* — c. predicti *en el ms.* — d. nomini *corregit sobre* nominis. — e. de cetero *apellari, interlineat.*

B - 2

1892, març, 11, Barcelona.

Llicència concedida al notari familiar reial que a l'obtenció de la notaria i als documents closos per ell fins ara, mogut per certes raons i perills, amagà el seu cognom, perquè d'ara endavant hi pugui escriure el seu nom sencer: Guillem Pere Perull.

ACA, C, reg. 1901, f. 174v.

Guillermi Petri Perul.

Nos Johannes etc. Intellecto vos fidelem de domo nostra Guillermum Petri Perull, qui dudum ex certis causis vestre persone periculum evitantibus cognomen vestrum totaliter relinquistis in obtentu carte notarie, quam a domino genitore nostro bone memorie habuistis, predictum vestrum cognomen

tacuisse et in subscriptione seu clausura instrumentorum publicorum, que ut notarius recepistis et in mundum redigistis, de dicto vestro cognomine mencionem aliquam non fecisse, nunquam, cessantibus causis propter quas dictum vestrum cognomen reliqueratis, velle cognomen ipsum assumere illudque in instrumentis per vos recipiendis et claudendis decetero apponere, tenore presentis ad supplicationem humilem per vos super hoc nobis factam, vobis concedimus et licentiam plenariam elargimur quod, non obstante quod in dicta carta notarie de dicto vestro cognomine Perull nulla mentio habeatur et quod in subscriptionibus seu clausuris instrumentorum per vos in mundum redactorum de dicto cognomine vestro nullam feceritis mentionem, possitis et vobis liceat decetero in subscriptionibus seu clausuris quorumcumque instrumentorum et aliorum contractuum per vos recipiendorum et in mundum redigendorum dictum vestrum cognomen scribere et apponere licite et impune; mandantes per eandem expresse et de certa scientia universis et singulis officialibus nostris presentibus et futuris eorumque locatentibus quatinus concessionem nostram huiusmodi firmiter tenenant et observent ac faciant ab omnibus inviolabiliter observari. In cuius rei testimonium hanc fieri et sigillo nostro iussimus communiri.

Data Barçhinone XI° die marci anno a Nativitate Domini M^oCCC^o LXXXII°. Guillermus de Vallesiccha.

Bonanatus Egidii mandato regio facto
per vicecancellarium.

Pro[bata].

C - 1

1387, març, 18, Barcelona.

Concessió reial a l'aljama de sarraïns de Sangarrén i al seu propietari, el donzell Miguel de Gurrea, que quan es trobin sense notari sarraí puguin elegir-ne un que redacti els contractes entre ells, segons ús i tradició dels sarraïns del regne d'Aragó.

ACA, C, reg. 1918, f. 73v.

Nos Johannes, Dei gratia etc. Ad humilem suplicationem per vos, fidelem de domo nostra Michaellem de Gurrea, domicellum, cuius est locus de^s Sent Garren, inde nobis factam, tenore presentis concedimus vobis, dicto Michaeli necnon aljame sarracorum dicti loci et utriusque vestrum, quod nunquam et semper decetero, deficiente notario sarraceno in dicto loco, possitis eligere et creare notarium seu scriptorem sarracenum qui contractus

vestros et aliorum quorumvis sarracenorum, qui cum ipso voluerint contractus facere, recipiat et conficiat, prout in aliis locis sarracenorum regni Aragonum similes electiones notariorum fieri consueverunt, volentes quod contractus per dictum notarium recipiendi obtineant roboris firmitatem ipsisque in iudicio et extra fides plenaria impendatur tanquam publica manu facti; volumus tamen quod dictus sarracenus qui per vos electus et creatus fuerit in notarium seu scriptorem vestrum teneatur jurare secundum unam sarracenorum de habendo se bene et legaliter in officio supradicto, prout in aliis locis predictis fieri est, ut predicatur, consuetum. In cuius rei testimonium presentem vobis fieri iussimus nostro sigillo pendenti munitam.

Data Barchinone XVIII die marci anno a Nativitate Domini M^oCCC^o LXXX° septimo. Dominicus Mascho.

Dominus Dux ex parte domini Regis mandavit [mihi] Raymundo de Cumbis. Dominus Rex habuit eam pro visa. Bernardus de Jonquerio.

Pro[bata].

a. segueix sancta, ratllat.

C - 2

1391, febrer, 16, Saragossa.

Concessió reial al jueu Zacaria Ceruch, d'Uncastillo, d'ésser rabi i escriuò [-notari] dels documents i contractes entre els jueus de la vila.

ACA, C, reg. 1919, f. 29r.

Pro Zaquaria Ceruch.

Nos Johannes etc. Intellecto te Zaquariam Ceruch, judeum ville de Uncastro, esse idoneum et sufficientem ad regendum officia infrascripta, supplicantiibus inde nobis quibusdam familiaribus et domesticis nostris, concedimus tibi quod, quamdiu nostre placuerit voluntati, sis rabinus aljame judeorum dicti loci de Uncastro et scriptor etiam instrumentorum seu aliarum scripturarum conficiendorum seu conficiendarum de contractibus inheundis^a inter judeum et judeum; mandantes per presentem cartam nostram adelantatis et universis et singulis judeis aljame prefate de certa scientia et expresse ac sub pena centum auri florenorum quatinus te dictum^b Zaquariam pro rabino et scriptore in dictis contractibus habeant et teneant tibi que respondeant de

juribus de quibus^o ratione dictorum officiorum consueti sunt respondere aliis rabinis et scriptoribus eorundem temporibus retroactis quamdiu nobis placuerit, ut est dictum; mandantes etiam gubernatori et justicie regni Aragonum, supprajunctariis, merinis, bajulis et aliis officialibus nostris quod presentem concessionem nostram firmam habeant et observent et faciant ab aliis inviolabiliter observari quamdiu nobis placuerit, ut prefertur, et non contraveniant aut aliquem contravenire sinant aliqua causa vel etiam ratione. In cuius rei testimonium presentem cartam tibi fieri jussimus nostro pendenti sigillo munitam.

Data Cesarauguste XVI° die ffebruarii anno a Nativitate Domini M^oCCC^oLXXX^o primo regnique nostri quinto. Rex Johannes.

Dominus Rex mandavit michi Jacobo
Tavaschani.

Pro[bata].

a. inheundis, interlineat sobre inhiendis, ratllat. — b. segueix I, ratllat. — c. de quibus interlineat.

Una letra de cambio y de su recambio originales de 1461; transferencia de la segunda

En un manual del Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona, y precisamente perteneciente a un notario no especializado en clientela mercantil, Bernardo Montserrat, encontré los originales de una letra de cambio librada desde Barcelona sobre Brujas y de su correspondiente recambio sobre la capital catalana. La conservación en el interior del manual, en el folio correspondiente al día 13 de agosto de 1461, era debido a que en esta fecha el dador del valor de la primitiva letra y ahora beneficiario del recambio había hecho cesión a un acreedor, y en consecuencia entregado las dos letras, de sus derechos al cobro de la cantidad retornada de Brujas a Barcelona y acrecentada por los gastos de protesto y recambio en la ciudad flamenca.

La letra de cambio estaba dirigida «al mol honrat lo senyer En Gerart Plaver, en Bruges» y su texto era el siguiente:

«Ihesus, en Barcalona, a V de janer mil CCCC LXI.

Pagau per aquesta quarta de cambi, no avent per la primera, segona e terça, a LXV jons feta, a vos matex, cent escusts falipus, dich C escusts; per la valor ací d'En Entoni Vidal; al temps feu bon compliment. Deu sia ab tots.

Bernat de Ribes

(Al pie de la letra, a la izquierda, y evidentemente con otro tipo de escritura):

Jo, Francesch Oller, so tengut en lo present cambi com a prinsi-

pal (pagador, tachado) prenedor e vul que los dines sian scrits al dit mosen Bernat de Ribes».

La letra de recambio iba destinada «+ al molt honorable lo senyer En Bernat de Rybes, en Barchinona»; en este mismo dorso de la letra, debajo de la dirección, figura una a, abreviatura de «acceptada», aunque sin consignación del día ni de la hora, según prescribía una ordenanza barcelonesa de 1394.¹

El contenido del anverso era como sigue:

«+ Ihesus, en Bruges, a 17 de mars 1461.

Pagau per aquesta primera de camby, a 65 jorns feta, a Antoni Vydall, 101 ∇ (signo del escudo), 8 gros, a rao VII⁷ sous, XI¹¹ diners per ∇; son per los C ∇ que rebes a 5 de janer; l'avans es per l'espera; feu-hi bo compliment. Ihesus sya ab tots.

Gerard Pluvier».

Naturalmente, la firma autógrafa de este mercader flamenco era de distinta escritura que la del redactor de la letra en catalán,² probablemente algún funcionario del Consulado de los mercaderes catalanes en Brujas.

El contexto de la letra de cambio y de la de recambio corresponde al formulismo establecido en Barcelona ya, por lo menos, desde principios del siglo xv. En los cambios con Brujas, esta plaza daba el «cierto», representado por el escudo filipino de 22 gros, moneda imaginaria de Flandes, y, por consiguiente, la barcelonesa reflejaba las oscilaciones correspondientes al cambio entre las dos plazas. La fórmula 65 días fecha era la más usualmente empleada en esta segunda mitad del siglo xv, tanto en lo que se refiere a la variación en el número de días como al inicio del término de pago:

1. ANTONIO DE CAPMANY Y DE MONPALAU: *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*. Barcelona, 1962 (reedición). 3 vol., II, 366, doc. 248.

2. Cf. las fotocopias de los documentos, en láminas adjuntas, que se conservan ahora en el museo del Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona (AHPB).

2
Este en Barcelona av de l'any mil cccc lxxij
pateu p aquesta quarta de canbi noament p la primera
Persona e terea al xv Jons feta a nos manys cent escuts
fulips dies e escuts p lo valor aci deu en tom Vidal al
temps feu bon conpliment deu sia ab tot
Jo Francesc d'Alti so tengur en lo pte de canbi com
apns al pagador pcedor e mil e los dies
fran scrius al dir mese tres d'ribes
Lorenat d'Alti

Anverso de la letra de cambio girada en Barcelona.

al mol honrat lo pnyre
en dret plures en
Brujas

Verso de la letra de cambio girada sobre Brujas.

1111
Joan y esta fma de el a los 10 de febrer a anany vedall 1014 8 p a ruy fco 10 p 20 p m p l o s c o t
rebol a v d'india la ruy of p l e f e c t a f e n u l b o c o n t i n u a t h e f r a d e l l e
y l e n d y l l u m a

Anverso de la letra de recambio girada en Brujas.

Al molt honor lo seny en bar.
de fobes en barcya

Verso de la letra de recambio girada sobre Barcelona.

«a... jorns feta», no vista.³ Finalmente, hay que señalar que el librado se identificaba con el beneficiario, según la cláusula «pagau a vos matex». Esta combinación es la comúnmente conocida con el tecnicismo de *cambio con la ricorsa*, del cual existen ejemplos abundantes en los cambios barceloneses del siglo xv, sobre todo en los marítimos.⁴

También era bastante frecuente en Barcelona que las letras de cambio llevaran la garantía de un avalista, en este caso, «prinsipal prenedor», aunque recibiera asimismo otras denominaciones, que subscribía la letra de su propia mano y al pie de la misma, utilizando una fórmula análoga a la aquí empleada por Francesc Oller, y habiendo recibido previas garantías del librador de ser reembolsado en caso de posibles dispendios, ya que si la letra no era pagada, el avalista debía pagarla al acreedor, el cual le cedía sus derechos sobre el librador y le entregaba las correspondientes letras de cambio y de recambio.⁵ No es posible en este breve artículo pro-

3. El establecimiento del predominio del plazo a 65 días fecha en lo concerniente a Barcelona-Países Bajos es una pequeña rectificación a la magnífica y clara exposición sobre la letra de cambio de R. de Roover, cuyas líneas fundamentales corroboran el presente artículo: RAYMOND DE ROOVER: *L'Évolution de la Lettre de Change XIVe-XVIIIe siècles*. Paris, 1953. Ver especialmente, 30 nota 38, 43-44, 47, 49.

4. Cf. R. NOGUERA; M. MITJÀ: *Protesto del siglo XV de una letra «con la ricorsa»*. «Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos», II (1950), 325-327; JOSÉ M.ª MADURELL MARIMÓN; ARCADIO GARCÍA SANZ: *Comandas comerciales barcelonesas de la Baja Edad Media*. Barcelona, 1973, docs. 175, 189 y 225; MARIO DEL TREPPO: *I mercanti catalani e l'espansione della Corona d'Aragona nel secolo XV*. Nápoles, 1972, 81, nota 167. El señor Arcadio García, al que agradezco la revisión de este artículo, ha tenido la amabilidad de añadir la siguiente explicación sobre el *cambio con la ricorsa*: En esta combinación, tal como se practicaba en Barcelona durante el siglo xv, el beneficiario-librado era un comendatario del acreedor originario, que a la vez era el mismo deudor originario o su librado, el cual recibía en comanda el mismo cambio que había de pagar. Nuestro caso no parece responder a esta estructura comercial normal, sino que más bien parece tratarse de un cambio seco o préstamo encubierto, hecho a un caballero —Bernat de Ribes— por un comerciante —Antoni Vidal— que parece, según veremos después, dedicado con cierta habitualidad a esta nada elegante forma de especulación cambiaria.

5. Como ejemplo de garantía del librador al avalista puede citarse AHPB, H. Ça Conamina, *Librum sive manuale contractuum comunium decimum*, 1436: 17. II. 1436, 20.II.1436; pago del avalista, *Pliego de escrituras sueltas*, 1435-1468: 21. VII. 1436: Cf. nota 7. HENRI LAPEYRE: *Contribution à l'histoire de la lettre de*

fundizar en el papel desempeñado por los avalistas, tan interesante para la evolución de la letra de cambio.

El proceso seguido por la letra de cambio, girada en Barcelona el 5 de enero de 1461, protestada en Brujas, en donde se giró la letra de recambio el 17 de marzo siguiente, se adapta asimismo a un procedimiento usual en Barcelona por esta época. El librado y al mismo tiempo beneficiario se protestó la letra a sí mismo, circunstancia no consignada explícitamente en la letra de recambio y que aparece en otras: «son per recambi de CCLXX ▽ que per vos no he volgut pagar a mi mateix; lo pus és per protest e responció»; «son per recambi de aquells MCCCCXV ▽ que... trametiau pegar a mi mateix e no he pagat, anys hy e fet lo protest; los V ▽ son per les messions».⁶ Las segundas partes de estas dos letras se refieren a lo que Gérard Pluvier en la suya girada desde Brujas llama «l'avans», correctamente, «desavanç», recargo debido a «l'espera» o «despesa», gastos del notario en el protesto y recambio, que importaron 1 escudo, 8 gros en esta ocasión.

Si el mecanismo de este cambio y recambio entre Barcelona y Brujas no presenta dificultades, es más aventurado explicar el significado de la operación, cuyo montante es mediocre, comparado con las sumas normalmente cambiadas entre las dos plazas.

El dador, Antoni Vidal, mercader barcelonés, mantenía relaciones en el giro de letras de cambio con el librado y beneficiario, Gérard Pluvier. Así, el 30 de abril de 1461, el mercader barcelonés Guerau Cervelló junior giraba desde Barcelona una letra de cambio sobre Francesc Bertran por valor de 50 escudos filipinos, suma recibida de Antoni Vidal y pagadera al mercader flamenco. El cambio no fue cumplido en Brujas y, efectuado el protesto, G. Pluvier giró una letra de recambio, el 6 de julio siguiente, por valor de 51 escudos, al cambio de 8 sueldos y óbolo por escudo. El 12 de noviembre del mismo año, Antoni Vidal cobraba 20 libras,

change en Espagne du XIVe au XVIIIe siècle. «Anuario de Historia Económica y Social», núm. 1, I (1968), 107-125, 114, 118.

6. AHPB, E. Mir, *Manuale vicesimum septimum contractuum comunium*, 1462-1463: 17.VIII.1462; A. Brocard, *Manualis quinquagesimi septimi*, 1445: 8.V.1445.

13 sueldos y 4 dineros de Barcelona, pero no del actual librado y precedente librador, sino del avalista. También el 18 de febrero de 1463 recibía de otro avalista, Joan Bernat de Junyent, ciudadano barcelonés, 78 libras, 2 sueldos, 7 dineros, por 201 escudos, 14 gros, a 7 sueldos, 9 dineros el escudo, recambio de la suma avanzada por Antoni Vidal y girada sobre Gérard Pluvier, que no fue pagada en Brujas.⁷

El avalista, Francesc Oller, se hallaba en Pisa estudiando Derecho en septiembre de 1459, pero ya en la cesión del 13 de agosto de 1461 era designado mercader barcelonés, habiendo abandonado el Derecho por el comercio, puesto que en 1477 continuaba ejerciendo la profesión mercantil. El figurar su aval en la letra de cambio se debió sin duda al hecho de ser heredero universal de su padre, fallecido en enero de 1460, Rafael Oller, mercader barcelonés, el cual había residido en Brujas y una vez vuelto a Barcelona continuó negociando con Flandes —tenía factor en aquella ciudad flamenca— y, concretamente, con Gérard Pluvier; éste saldaba cuentas que habían quedado pendientes con el difunto en enero de 1461 y en la liquidación el heredero, Francesc, declaraba ser mayor de 19 años.⁸ En efecto, parece evidente que el deudor-librador, Bernat de Ribes, debía necesitar garantías,⁹ puesto que su nombre es desconocido en el intercambio comercial entre Barcelona y Flandes;

7. AHPB, P. Bastat, Manual, 1461-1462: 12.XI.1461; A. Vilanova, *Quadragesimum nonum manuale*, 1462-1463: 18.II.1463, cesión por A. Vidal a J. B. de Junyent de sus derechos sobre el librador; *Quinquagesimum manuale*, 1463-1464: 23.II.1464, J. B. de Junyent, representado por su esposa, nombraba un procurador para exigir al librador la suma por él pagada a A. Vidal.

8. AHPB, B. Montserrat, *Quadragesimum sextum manuale comune*, 1459-1460: 4.IX.1459; *Quartum librum testamentorum*, 1453-1466: 11.VII.1457, testamento de Rafael Oller, publicado el 17.I.1460; codicilo del 14.I.1460 nombrando albacea a Bernat Dez-Llor; *Quadragesimum septimum manuale comune*, 1460: 13.III.1460, citado el albacea; E. Malet, *Sextum librum comune*, 1477-1478: 15.XI.1477; E. Mir, *Manuale septimum contractuum comunium*, 1449-1450: sin fecha, documento anterior, 22.XI.1449; B. Montserrat, *Quadragesimum octavum manuale*, 1460-1461: 16.I.1461, el documento dice «Gualdo Clover», pero se trata evidentemente de Gérard Pluvier; L. GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Inventaire des Archives de la ville de Bruges*. — tome V. — Bruges, 1873, 186.

9. El caso de exigencia de un avalista por el dador puede verse en AHPB, M. Ferran, *Septimum manuale*, 1450-1451: 4.II.1451.

esta circunstancia, unida a su condición social de caballero, hace presumible que su intervención se debiera a un préstamo y no a una operación comercial.

La letra de recambio de Brujas del 17 de marzo de 1461 no fue pagada en Barcelona, pese a su aceptación; girada a 65 días fecha, había pasado largamente de su vencimiento cuando, el 13 de agosto siguiente, tuvo lugar un acto gracias al cual se conserva, así como la primitiva letra de cambio: la cesión del crédito cambiario hecha por el dador del valor de esta última y ahora beneficiario del recambio. El procedimiento no era insólito, ni mucho menos, en las prácticas comerciales de Barcelona en el siglo xv y, aunque podría citar otros ejemplos, prefiero que sea un especialista en Derecho cambiario de tanta autoridad como Arcadio García quien corrobore mi aseveración y la enriquezca con sus referencias a otras formas de transmisiones de créditos cambiarios, limitándome a transcribir su respuesta a mis consultas: En una letra de cambio girada en Gaeta por el rey Alfonso el Magnánimo el 31 de marzo de 1438, que debía pagar en Barcelona el tesorero real, Mateu Pujades, a los cuatro meses del giro, a Angelo de Cola d'Angelo, después del vencimiento éste hizo cesiones parciales de su importe a diversas personas, contenidas en sendas notas consignadas en la propia letra, que hacen referencia a las respectivas escrituras notariales de cesión.¹⁰ La técnica documental es, pues, exactamente la misma de nuestro documento.

Es más, esta forma de transmisión de créditos cambiarios no es la única conocida en Barcelona durante el cuatrocientos. Es conocido también el endoso, del que Henri Lapeyre dio a conocer un ejemplo del año 1430 y Frederigo Melis otro, de 1410.¹¹ Y no es esto

10. La letra fue dada a conocer en facsímil a continuación de un artículo de Lapeyre, ha sido estudiada por Arcadio García, y se conserva en el Archivo General del Reino de Valencia, HENRI LAPEYRE: *Une lettre de change castillane du début du XVe siècle*. «Revue Internationale d'Histoire de la Banque». 2 (Gêneve, 1969), 245-46. ARCADIO GARCÍA: *Una letra de cambio de 1438, con cesiones parciales de su importe*. Pendiente de publicación en la misma revista.

11. HENRY LAPEYRE: *Une lettre de change endossée en 1430*. — «Annales. Economies. Sociétés. Civilisations», núm. 2, XIII (1958), 260-264; F. MELIS: *Una girata cambiaria del 1410 nell'Archivio Datini di Prato*. — «Economia e Storia» (1958), 410-21.

sólo, sino que se conoce también la cesión del crédito cambiario, hecha por el acreedor cambiario a favor de otra persona en forma de reconocimiento de propiedad, confesando el cedente tener el crédito cambiario en comanda del cesionario-propietario, tal como puede verse en un documento del Archivo Histórico de Protocolos de Barcelona, de 17 de marzo de 1455.¹²

Nos hallamos, pues, ya muy lejos del criterio histórico dominante en la primera mitad del presente siglo, según el cual la Edad Media no conoció la transmisibilidad del crédito cambiario. Bien al contrario, hoy puede afirmarse que dicha transmisibilidad tiene una historia propia dentro de la historia de la letra de cambio. Precisamente la evidencia documental de la transmisibilidad, negada por los autores, fue el motivo de requerir el asesoramiento de Arcadio García, cuya respuesta ha rebasado ampliamente el alcance de una consulta, como queda patente en los precedentes párrafos.

Según el documento del 13 de agosto de 1461, Antoni Vidal, «in solutum et satisfactionem illarum» 40 libras, 8 sueldos y 3 dineros de Barcelona —que correspondían, al cambio de 7 sueldos, 11 dineros por escudo, a los 101 escudos filipinos, 8 gros del recambio—, «quas vos, venerabilis Bernardus Dezllor, magister in medicina, civis civitatis Gerunde pro nunc vero moram trahens in dicta civitate Barchinone» —Bernat Dezllor había sido albacea de Rafael Oller, padre del avalista de la letra de cambio—,¹³ «michi dedistis, tradidistis in Tabula cambii seu depositorum dicte civitatis Barchinone, sine tamen eviccione et bonorum meorum obligacione, do, cedo et mando vobis, dicto honorabili magistro Bernardo Dezllor et vestris, etc. omnia jura, etc. michi competencia, etc. adversus seu contra honorabilem Bernardum de Rippis, militem in civitate Barchinone populatum, et Franciscum Oller, mercatorem civem eiusdem civitatis Barchinone, et eorum bona et utrumque eorum insolitum ac contra alias quascumque personas ad hec tentas seu obligatas et bona ipsarum, racione illorum centum scutorum philippus quos venerabilis Gerardus Plaver, mercator ville de Brugiis, michi sol-

12. AHPB, Varia. Mercaderes, leg. 3 n.º 12.

13. Cf. nota 8.

vere et complere tenebatur, pretextu cuiusdam retrocambii resultantis ex quodam cambio dictorum C scutorum, pro qua facta fuit in presenti civitate littera cambii per dictum honorabilem Bernardum de Rippis, in qua cambii littera ipse Franciscus Oller ut principalis receptor se subscripsit; quodque cambium fuit remissum ad solvendum dicto venerabili Gerardo Plaver, qui quidem Geraldus Plaver noluit ipsam cambii litteram acceptare nec minus quantitatem eiusdem solvere, immo pro ea fuit protestatum et requisitum in ceratur dicta cambii littera et alia. Quibus juribus, etc. Et dictas quadraginta libras, octo solidos et tres denarios petendo, etc. Et inde apocas, fines et cessiones firmare, etc. Et quascumque exequuciones, forciat faciendo. Et dictas cambii et retrocambii litteras cancellando aut cincereas restituendo, etc. Et omnia alia faciendo, etc. Constituens, etc. Dicens, etc. Promittens predicta habere rata, etc. Jura, etc. Hec igitur, etc.» El 7 de octubre del mismo año, Bernat Dez-Llor «habensque in solum dacionem et cessionem a venerabili Antonio Vithalis» de las 40 libras, 8 sueldos y 3 dineros «quas honorabilis Bernardus de Rippis... et Franciscus Oller... dicto Antonio Vithalis solvere tenebantur et nunc michi, ut habenti in solum dacionem et cessionem predictas, solvere tenentur racione» del recambio resultante de la letra de cambio girada por el primero, en la cual el segundo «ut principalis captor se subscripsit», confería poder a un causídico, Bartomeu Pou, «ad petendum et exhiendum, nomine meo et pro me, ut habentem in solum dacionem et cessionem predictas», a Bernat de Ribes y Francesc Oller «predictas XL libras, octo solidos et tres denarios michi, ut est dictum, cessionatas, simul cum omnibus missionibus, sumptibus, dampnibus et interesse premissa de causa factis et fiendis ac sustentis et sustinentis; item ad causas sive lites racione predictorum». Sigue inmediatamente la firma de los testigos.¹⁴

N. COLL JULIÁ

14. AHPB, B. Montserrat, Quadragesimum octavum manuale, 1460-1461: 13. VIII.1461; 7.X.1461.

Índice

Presentación, por <i>Luis Figa Faura</i>	5
Formulario notarial del siglo XVI, por <i>Josep M.ª Madurell i Marimon</i>	9
La redacció de l'instrument notarial a Catalunya. Cèdules, manuals, llibres i cartes, por <i>Maria-Teresa Ferrer i Mallol</i>	29
Bibliografía del Notariado en España (siglo XX), por <i>José Trechs</i>	193
Brianda de Vega, amante del príncipe Carlos de Viana, esposa de Berenguer de Peguera; descendencia de este matrimonio, por <i>N. Coll Julià</i>	239
L'alimentació humana a L'Hospitalet de Llobregat durant el segle XVII, por <i>Jaume Codina</i>	271
El testament de Joan-Baptista Monfar i Sorts, por <i>Cristià Cortès</i>	297
Aspectos cuantitativos de la desamortización en la ciudad de Vich, por <i>Elisa Badosa Coll</i>	325
Una nueva fuente para la historia de Barcelona: el Registro de Hipotecas, por <i>Marina López</i>	345
La desamortització del trienni a Barcelona i el seu pla, por <i>Àngels Solà i Parera</i>	365

La successió notarial i el traspàs de protocols en terres catalanes a la baixa Edat Mitjana, por <i>M.ª T. Ferrer i Mallol-J. Riera i Sans</i>	395
Miscel·lània de documents per a la història del notariat als estats de la Corona Catalano-aragonesa, por <i>M.ª T. Ferrer i Mallol-J. Riera i Sans</i>	429
Una letra de cambio y de su recambio originales de 1461; transferencia de la segunda, por <i>N. Coll Julià</i>	447

ESTE LIBRO SE HA TERMINADO
DE IMPRIMIR EN LOS TALLERES
DE GRÁFICAS MARINA, S. A.,
EL DÍA 24 DE FEBRERO DE 1975.

